KORKEASAARI

HYLKYSAARI JA PALOSAARI

KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS

ARKKITEHTITOIMISTO SCHULMAN OY - MAISEMASUUNNITTELU HEMGÅRD - 2010

KORKEASAARI

HYLKYSAARI JA PALOSAARI

KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS

ARKKITEHTITOIMISTO SCHULMAN OY

MAISEMASUUNNITTELU HEMGÅRD

2010

Korkeasaarenkävijöitä
1920-luvulla. HKM

SISÄLLYS

4 Johdanto

I KORKEASAAREN, HYLKYSAAREN JA PALOSAAREN VAIHEITA 5

6 Korkeasaari, Hylkysaari ja Palosaari 1800-luvulla
12 Korkeasaaren kansanpuiston perustaminen
20 Eläintarha
30 Hylkysaaren luotsiaseman perustaminen
33 Ensimmäisen maailmansodan aika
34 Korkeasaaren rappiota ja edistystä sotien välisellä ajalla
41 Luotsiasema sotien välisellä ajalla
43 Pommitustuhoja toisen maailmansodan aikana
44 Vilkasta rakentamista ja uusia eläinlajeja
50 Luotsiasemasta merimuseoksi
52 Eläintarha uudistuu
54 Korkeasaari, Hylkysaari ja Palosaari 2000-luvulla

II KORKEASAAREN, HYLKYSAAREN JA PALOSAAREN MAISEMA 59

60 Korkeasaaren, Palosaaren ja Hylkysaaren maisema ennen kansanpuistoa
63 Korkeasaaren kansanpuiston maisema
67 Eläintarhan alkuvuodet Anniskeluyhtiön alaisena
70 Eläinhäkeistä maisema-aitauksiin
71 Palmgrenin aikana tehdyt uudistukset puistossa
76 Palosaaren ja Hylkysaaren maisema 1900-luvun alkupuolella
77 Eläintarhan maisema sotien välisenä aikana
81 Korkeasaaren maisema 1940-60-luvuilla
88 Muutokset arvoissa ja maisemassa 1970-luvulta alkaen
91 Korkeasaaren maisema 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa
93 Korkeasaaren maisemarakentamisen aiheita

III KORKEASAAREN, HYLKYSAAREN JA PALOSAAREN OSA-ALUEET 107

108 Osa-aluejako
110 1 Keskuslaakso
136 2 Pohjoiskallio
150 3 Lounaiskalliot
168 4 Kaakkoiskalliot
194 5 Pohjoisrinne
208 6 Palosaari
212 7 Hylkysaari

YHTEENVETO 240

240 Rakennustyyppejä eri aikakausilta
248 Rakennusperintö ja sen arvot
252 Korkeasaaren kulttuurimaiseman arvot

256 Lähteet

ARKKITEHTITOIMISTO SCHULMAN OY
Johanna Luhtala - Markus Manninen - Sari Schulman - Annina Vainio

MAISEMASUUNNITTELU HEMGÅRD
Gretel Hemgård - Vilja Larjosto

Ulkoasu ja taitto: Markus Manninen ja Vilja Larjosto (maisemaosuus)
Kannen ja takakannen kuvat: Väinö Lehtonen / KSA. Kansilehden kuva:Erik Bruunin suunnittelema Korkeasaaren logo / KSA
Julkaisun valokuvat ja piirustukset, ellei toisin mainita: Arkkitehtitoimisto Schulman Oy tai Maisemasuunnittelu Hemgård

JOHDANTO

Korkeasaaren eläintarha on useimmille suomalaisille ja lähes kaikille helsinkiläisille jollain tavalla tuttu. Monien mielessä saareen liittyy mieluisia ja tärkeitä lapsuudenmuistoja, joihin eläinten lisäksi kuuluvat myös erilaiset erikoiset rakennukset ja rakennelmat, raukea kesäpäivän tunnelma vanhalla puistoalueella, kallioilta avautuvat maisemat tai Meritullintorilta alkanut lauttamatka. Samanaikaisesti tämä Helsingin Pohjoissataman edustalla, kaupungin keskustan lähituntumassa sijaitseva saari on monessa suhteessa tuntematon. Harva tietää mitään Korkeasaaren eläintarhaa edeltäneestä ajasta, saati sen vaiheisiin läheisesti liittyvistä naapurisaarista, Hylkysaaresta ja Palosaaresta.

Tämän kulttuuriympäristöselvityksen tarkoitus on valottaa Korkeasaaren ympäristön muotoutumisprosessia, jotta saarten historia ja nykytilanne olisi helpommin hahmotettavissa ja niiden kehittäminen voisi tapahtua tutkitulta pohjalta. Korkeasaari nivoutuu tulevaisuudessa yhä tiiviimmin Helsingin kaupunkirakenteeseen kun viereiset Sörnäisten satama-alueet vapautuvat asuntorakentamista varten. Hylkysaari taas on parhaillaan odottavassa tilassa merimuseon muutettua Kotkaan.

Kulttuuriympäristöselvityksen ovat laatineet yhteistyössä Arkkitehtitoimisto Schulman Oy ja Maisemasuunnittelu Hemgård vuonna 2010. Tekijöinä ovat arkkitehdit Johanna Luhtala, Markus Manninen, Sari Schulman ja arkkit. yo Annina Vainio sekä maisema-arkkitehdit Gretel Hemgård ja Vilja Larjosto.

Selvityksen tilaajana on ollut Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto edustajinaan projektipäällikkö, arkkitehti Tuomas Hakala ja arkkitehti Riitta Salastie. Seurantaryhmässä ovat olleet mukana Helsingin kaupunginmuseon kulttuuriympäristöyksikön päällikkö Anne Mäkinen sekä tutkija Sari Saresto. Aineistoa ja tietoa sekä arvokasta apua kohteisiin tutustumisessa on saatu Korkeasaaren eläintarhasihteeri Ulla Rosqvistilta, intendentti Kirsi Pynnönen-Oudmanilta sekä eläintenhoitajilta.

Selvitys jakautuu neljään osaan

Selvitys koostuu rakennuskannan ja maiseman eri vaiheiden tutkimuksesta, inventoinnista ja arvotuksesta. Kukin luku muodostaa myös itsenäisen kokonaisuuden.

Ensimmäisessä osassa *Korkeasaaren, Hylkysaaren ja Palosaaren vaiheita* käsitellään alueen historiaa 1800-luvun alusta nykyhetkeen saakka. Toisessa osassa *Korkeasaaren, Hylkysaaren ja Palosaaren maisema* kerrotaan maiseman muuttumisesta aikojen saatossa. Saarten historiaa ei ole aiemmin selvitetty kokonaisuudessaan. Julkaistuista tutkimuksista mainittakoon Marja Terttu Knapasen Korkeasaaren kansanpuiston ja eläintarhan varhaisia vaiheita käsittelevä tutkimus. Hylkysaaren vaiheista on julkaistu artikkeleita Merimuseon vuosikirjassa.

Korkeasaarella oli lähes koko 1800-luvun erityisasema Helsingin saaristossa, koska se oli kaupunkilaisten vapaassa virkistyskäytössä. Poikkeuksen muodosti kymmenen vuoden aika Viaporin linnoituksen alaisena sotilassaarena vuosisadan puolivälissä. Viimeiseen parinsadan vuoden mittaiseen ajanjaksoon mahtuu kehitys luonnontilaisesta retkikohteesta ensin huonomaineiseksi huvittelualueeksi, sitten virkistäytymiseen ja mielen kohottamiseen tähtääväksi kansanpuistoksi Seurasaaren tapaan ja lopulta Suomen ensimmäiseksi ja tunnetuimmaksi eläintarhaksi. Kallioisen ja karun saaren valjastaminen ensin puisto- ja 1890-luvulta lähtien eläintarhakäyttöön oli haasteellista. Toisaalta sijainnista saarella on muodostunut ainutlaatuinen valttikortti eläintarhalle.

Korkeasaaren eteläpuolella sijaitsevassa Hylkysaaressa toimi 1830-luvulta lähtien pieni telakka, sitten se oli huvilakäytössä, 1910-luvun alussa sinne muutti Helsingin luotsiasema ja 1970-luvulla Merimuseo, joka säilyi saarella aina 2000-luvulle saakka. Myös Palosaari oli 1800-luvulla huvilasaarena ja 1920-luvulta lähtien eläintarhan osana, 1970-luvulla se sai erityisaseman karanteenialueena.

Tutkimuksessa käytettyä vanhaa piirustus- ja asiakirjamateriaalia on Helsingin kaupunginarkistossa, mm. Anniskeluosakeyhtiön erillisarkisto. Korkeasaaren omassa arkistossa on pääasiassa eläintarhan vuosikertomuksia ja opaskirjoja. Hylkysaarta koskevaa piirustus- ja asiakirja-aineistoa on Kansallisarkistossa sekä Merimuseon ja Liikenneviraston arkistoissa. Palosaaren osalta arkistomateriaalia on löytynyt vähän, tietoja on saatu ennen kaikkea vanhoista sanomalehdistä. Valokuvalähteistä mainittakoon Kaupunginmuseon, Museoviraston ja Merimuseon kuva-arkistojen lisäksi erityisesti Korkeasaaren entisen rehumestarin Väinö Lehtosen valokuvat 1930–40-luvuilta.

Kolmannessa eli inventointiosassa *Korkeasaaren, Hylkysaaren ja Palosaaren osa-alueet* saaret käsitellään omina kokonaisuuksinaan. Korkeasaari on hahmottamisen helpottamiseksi jaettu viiteen osa-alueeseen. Selvityksen rakennusnumerointi perustuu Korkeasaaren ja Helsingin kaupungin tilakeskuksen käytössä olevaan numerointiin.

Saarten kulttuuriympäristö koostuu lähes kaksisataavuotisen toiminnan jättämistä jäljistä maisemassa. Maiseman inventoinnin ja säilyneisyyden lisäksi on tuotu esiin kunkin osa-alueen ongelmakohtia. Rakennuskohtaisissa inventoinneissa on käyty läpi rakennusten vaiheet ja muutokset. Inventointiosuuden pohjana on paikan päällä kirjattu nykytilanne ja säilyneisyyttä on arvioitu lisäksi arkistoaineiston pohjalta. Selvityksessä keskitytään kuvaamaan ja analysoimaan rakennusten ominaispiirteitä, mutta ei oteta kantaa niiden kuntoon tai toimivuuteen.

Yhteenvedossa on analysoitu työn keskeiset tulokset ja selvityksen pohjalta on nostettu esiin alueen arvoja ja ominaispiirteitä. Rakennusten ja maiseman arvotus on esitetty karttamuodossa selostuksineen. Korkea-, Hylky- ja Palosaaressa on merkittäviä rakennuksia ja rakenteita lähes kaikilta vuosikymmeniltä 1800-luvun puolivälistä tähän päivään, mikä tekee ympäristöstä monipuolisen kerroksellisen ja kiinnostavan. Korkeasaari ja Palosaari kuuluvat Museoviraston määrittelemiin valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin (RKY 2009).

Tekijät

Yleisöä kahden marakattiaitauksen ympärillä 1930-luvulla. Väinö Lehtonen / KSA

Korkeasaaren, Hylkysaaren ja Palosaaren VAIHEITA

Markus Manninen

Korkeasaari, Hylkysaari ja Palosaari 1800-luvulla

Korkeasaari 1812–1888 Hylkysaari ja Palosaari 1812–1908

Korkeasaaren virkistysalue ja Hylkysaaren telakka

Korkeasaari ja sen pienemmät lähisaaret Palosaari ja Hylkysaari olivat kaupungin omistamia saaria vuonna 1812, kun Helsingistä tuli Suomen suuriruhtinaskunnan uusi pääkaupunki. Helsingin kaupunki omisti, Viaporin linnoitusta lukuun ottamatta, suurimman osan muistakin saaristonsa maa-alueista ja niistä useimmat oli vuokrattu yksityisille. Korkeasaarta lähisaarineen oli edellisen vuosisadan lopulla vuokrattu laidunmaaksi mutta 1800-luvun alkupuolella saaret varattiin poikkeuksellisesti kaikille kaupunkilaisille tarkoitetuiksi nautinta- ja virkistysalueiksi.[1]

Kun Helsingin uutta komeaa pääkaupunkikeskustaa suunniteltiin ja rakennettiin, lukuisille siellä sijainneille puutavaravarastoille ja lautatarhoille etsittiin sopivaa sijoituspaikkaa keskusta-alueen ulkopuolelta. Tarkoitukseen ehdotettiin sekä Korkeasaarta että Hylkysaarta vaikka puutavaravarastojen omistajat suhtautuivat tähän varauksellisesti. Saaret olivat nimittäin vartijan puuttuessa turvattomia ja lisäksi niitä pidettiin liian vaikeakulkuisina. Ilmeisesti lautatarhoja kuitenkin sijoitettiin Korkeasaareen ja siksi sinne palkattiin kaupungin toimesta vartija, jolle rakennettiin myös asunto. Nykyisen nk. Saarenvartijan tuvan paikkeilla sijainnut asuinrakennus ja sen luota länsirannan laiturille johtanut tie näkyvät vuonna 1842 laaditussa kartassa. Saarenvartijan tehtäviin kerrotaan kuuluneen mm. alueella kasvaneen nuoren puuston suojelu.[2]

Ahtaista kaupunkioloista helsinkiläisten oli mahdollista lähteä Korkeasaareen viettämään vapaa-aikaa ja käyttämään hyödyksi siellä sijainnutta lähdettä. Lähdevettä käytettiin mm. pyykinpesuun, johon monilla kaupunkilaisilla oli kotonaan huonot mahdollisuudet. Korkeasaaren itäpuolella sijaitseva pieni Palosaari oli ilmeisesti samantyyppisessä käytössä ja säilyi rakentamattomana 1800-luvun loppupuolelle asti.[3]

Hylkysaari sen sijaan vuokrattiin yksityiselle yrittäjälle vuonna 1830 viidenkymmenen vuoden sopimuksella ja sinne perustettiin telakka. Hylkysaari sijaitsi kaupungin molempien silloisten satamien läheisyydessä ja sen syvät rannat soveltuivat telakkatoimintaan paremmin kuin esimerkiksi läheisen Sompasaaren rannat. Vuokraoikeus siirtyi seuraavana vuonna kauppaneuvos Henrik Borgströmille. Hylkysaaren telakalla valmistuneista laivoista mainittakoon Borgströmin oman kauppahuoneen käyttöön vuonna 1842 tehty kuunari *Carolina* sekä erityisesti vuonna 1848 Venäjän kruunun tilauksesta rakennettu kuunari *Baikal*, joka teki valmistuttuaan tutkimusmatkan Kamtšatkan niemimaalle.[4]

Kesällä 1856 tehdyn inventoinnin mukaan telakan alueella oli kahdeksan rakennusta, joista asuinkäytössä olivat hirsinen, salin, kamarin ja keittiön sisältänyt päärakennus *(nyk. rakennus 207 / Huvila)* ja toinen, tuvan ja kahden kamarin asuinrakennus. Muut rakennukset olivat hirsinen sauna, lautapaja, yksi hirsinen ja yksi lautamakasiini sekä kaksi lautaliiteriä, joista suurempi, pitkänomainen kaaripuuliiteri on edelleen jäljellä *(nyk. rakennus 204 / Venevaja "Mutkavaja")*. Saaren pohjoisrannassa sijainneen laiturin lisäksi telakkaan kuuluivat lankkujen taivutukseen käytetty nk. "haudutusränni" *(en basränna)*, lankkuseinäinen kaivohuone ja työkellotapuli. Hylkysaaren telakkatoiminta oli varsin pienimuotoista mutta jatkui vuokra-ajan loppuun, aina vuoteen 1881 asti.[5]

Korkeasaari, Palosaari ja Hylkysaari vuonna 1842. Korkeasaaren länsiosassa näkyy vartiotupa. Hylkysaarelle on rakennusten lisäksi merkitty pohjoiselle rannalle telakan laituri ja saaren itäkärkeen muita telakkaan liittyviä rakennuksia ja rakennelmia. HKA

Ruutivarastot Korkeasaaressa 1855–1864

Englantilais-ranskalaisen laivasto-osaston Viaporin linnoitukseen Krimin sodan aikana, elokuussa 1855 tekemän hyökkäyksen eli nk. Viaporin pommituksen takia Korkeasaareen kerrotaan paenneen kolmekymmentä perhettä, jotka rakensivat mukaansa ottamistaan huonekaluista suojakseen pienen ”kaupungin”. Hylkysaareen taas siirrettiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino, joka painatti *Helsingfors Tidningar* -lehteä. Hylkysaarella parin päivän aikana painettuja numeroita kutsuttiin sitten pilanimellä ”Wrakholms Tidningar”. Sekä Korkeasaaren pakolaiset että Hylkysaaren paino siirtyivät

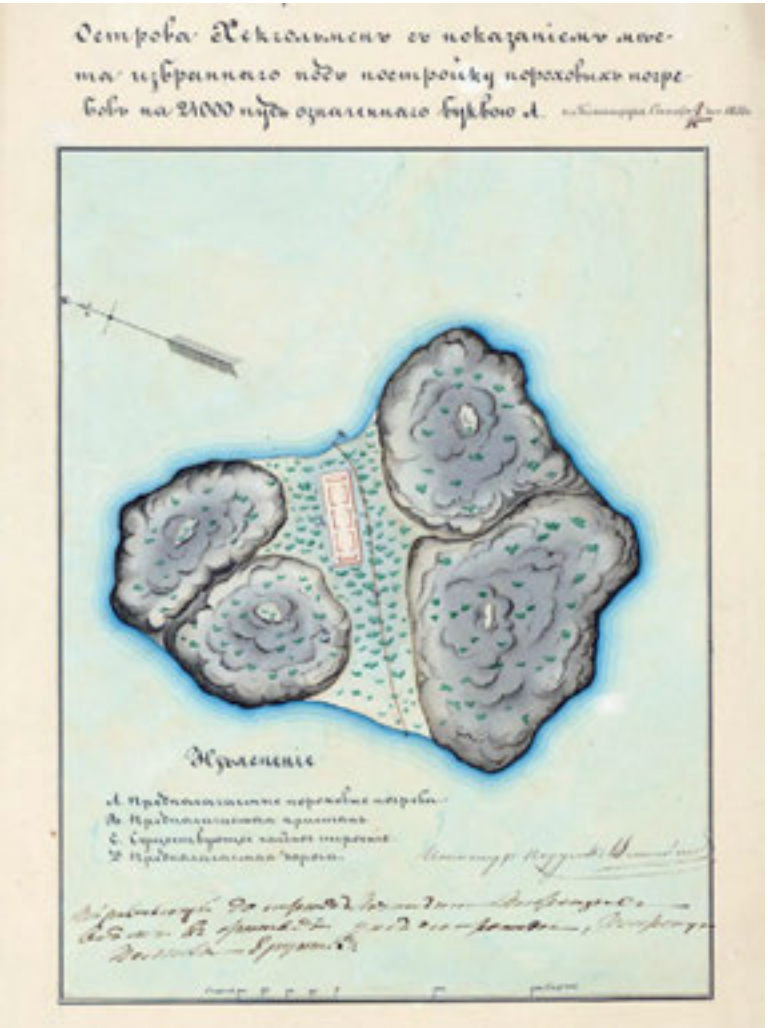

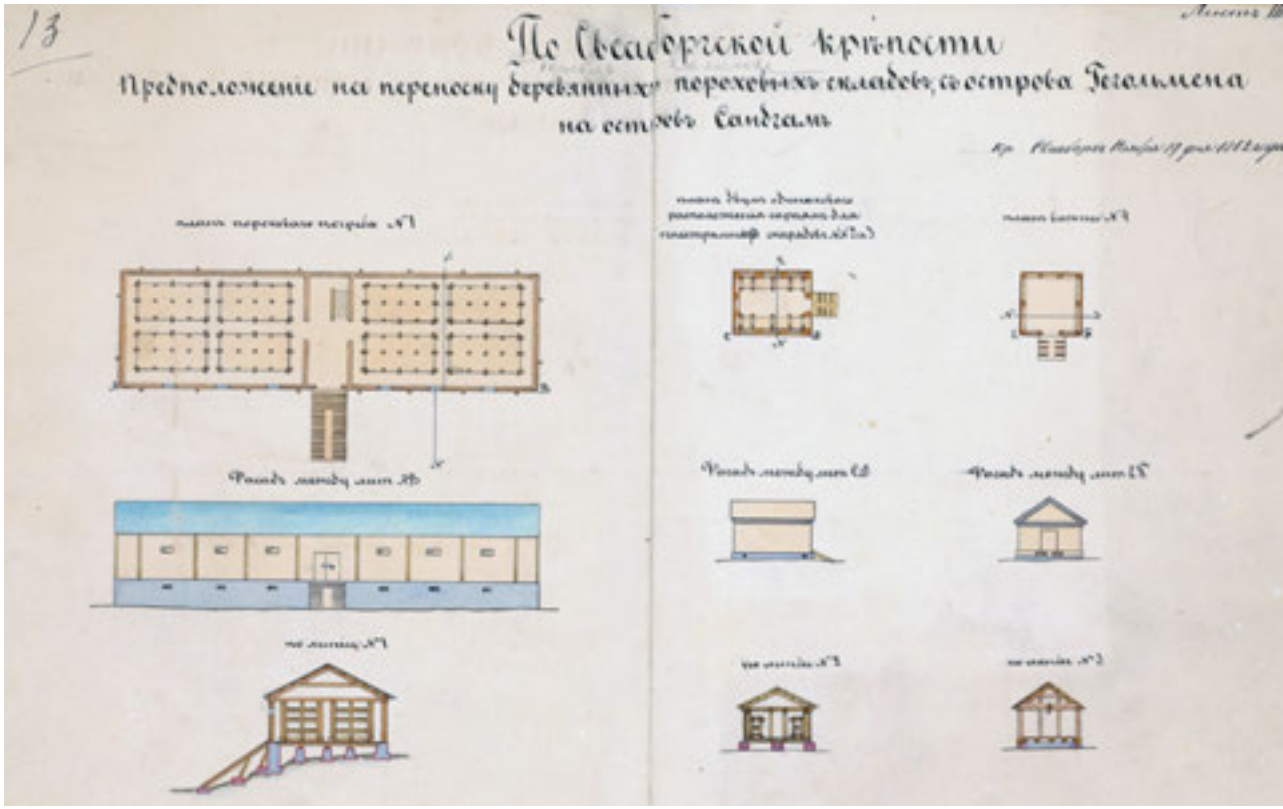

Venäläisen sotaväen Korkeasaareen rakennuttamat rakennukset: 1. ruutivarasto, 2 ja 3. ammusvarastot sekä 4. vaakahuone. Piirustus on marraskuulta 1862 ja liittyy toteutumattomaan suunnitelmaan siirtää rakennukset Santahaminaan. KA

Viaporin insinöörikomennuskunnan laatima Korkeasaaren asemakaavakartta syyskuulta 1855, johon on merkitty ruutivarastoalue (A), uusi lastauslaituri (B), vartiotupa (C) sekä uusi tie (D). KA

kuitenkin varsin pian takaisin kaupunkiin tilanteen rauhoituttua.[6]

Pommituksen aiheuttamien tuhojen seurauksena ja sotatilan yhä jatkuessa venäläiselle sotaväelle tuli tarve rakennuttaa ruutivarastoja turvallisemmille paikoille Viaporin linnoituksen selustaan. Suuriruhtinaskunnan kenraalikuvernööri Fredrik Wilhelm von Berg, joka vastasi Helsingin ja Viaporin puolustusjärjestelyistä, ilmoitti vuoden 1855 lopussa kaupungin viranomaisille, että Korkeasaareen oli määrä rakentaa ruutikellareita. Yhteensä kahdeksasta hirsisestä ruutivarastosta, joihin olisi mahtunut 24 000 puutaa eli n. 393 tonnia ruutia, oli tehty suunnitelmat heti pommituksen jälkeen syyskuussa 1855.[7]

Kaupungin taholta suunnitelmaa vastustettiin ja korostettiin Korkeasaaren merkitystä kaupungin asukkaille sekä ruudin varastoinnin ja siihen liittyvien kulkurajoitusten aiheuttamia hankaluuksia Korkeasaaren pohjoispuolelta kulkeneen laivareitin käytölle sekä Hylkysaaressa, Sompasaaressa ja Nihdissä sijainneille telakoille ja varastoalueille. Vastustus ei tuottanut tulosta, vaikka ruutivarastoille ehdotettiinkin muita sijoituspaikkoja. Kaiken lisäksi

kaupungille ilmoitettiin, että sotaväen käyttöön otettaisiin myös Mustikkamaa, joka oli tuolloin vuokralla apteekkari Appelgrenin lannoitetehtaalle.[8]

Vuoden 1856 aikana Korkeasaareen ja Mustikkamaalle rakennettiin loppujen lopuksi kummallekin vain yksi suuri hirsinen ruutivarasto sekä lisäksi Korkeasaareen kaksi pienempää ammusvarastoa ja vaakahuone. Myös Korkeasaaren vartiotupa otettiin sotaväen käyttöön. Varastoalue sijaitsi Korkeasaaren keskiosan laaksossa, todennäköisesti nykyisen ravintola Pukin edusta-aukion tienoilla. Varastoilta rakennettiin raskaiden lastien siirtelyyn soveltuva tie saaren koillisrannan uuteen lastauslaituriin (paikalla sijaitsee nykyisinkin laituri).[9] Korkeasaareen ja Mustikkamaalle asetettiin maihinnousukielto, ja lisäksi lääninhallitus kielsi toukokuussa 1857 tupakanpolton ja huolimattoman tulenkäytön alueella.[10]

Sotatilanteen takia Pietarin sotaministeriössä pohdittiin vuoden 1856 alkupuolella uuden sotasataman perustamista Suomenlahden rannikolle, joko Viroon tai Helsinkiin. Kenraalikuvernööri Bergin mielestä Kulosaari ympäristöineen oli tällaiselle satamalle soveliain alue Helsingissä.[11] Mahdollisten aluelunastusten takia alueella, johon Kulosaaren lisäksi kuuluivat Korkeasaari, Palosaari ja Hylkysaari sekä Mustikkamaa, Sompasaari ja Nihti, suoritettiin maan ja rakennusten inventointi ja arviointi.[12]

Sotasatamasuunnitelmat eivät toteutuneet, ja myös Korkeasaaren ja Mustikkamaan ottaminen pysyvästi sotahallinnon varastokäyttöön asetettiin kyseenalaiseksi. Pietarissa oltiin sitä mieltä, että se tulisi kyseeseen vain Suomen lakien mukaisesti eli lunastamalla saaret niiden käyvästä arvosta. Vuonna 1861 kenraalikuvernööriksi tullut Platon Rokassovski ei enää pitänyt saaria kyllin tärkeinä Viaporin linnoitukselle, ja siksi alettiin suunnitella ruutivarastojen siirtämistä muualle.[13] Elokuussa 1863 annettiin ilmoitus, että keisari oli heinäkuisella vierailullaan Helsingissä määrännyt ruutivarastot siirrettäviksi Kruunuvuorenselällä sijaitsevaan Vasikkasaareen.

Loppuvuoden 1863 aikana Viaporin satamakonttorissa Katajanokalla järjestettiin huutokauppoja Mustikkamaalla ja Korkeasaaressa sijainneista rakennuksista ja laitureista. Mustikkamaa palautettiin kaupungille tammikuussa ja Korkeasaari huhtikuussa 1864. Saarille jääneitä kivijalkoja ym. huutokaupattiin vielä kesällä.[14]

Korkeasaari vapaa-ajanviettopaikkana 1864–1883

Vuosi armeijan poistumisen jälkeen, kesällä 1865 Korkeasaaressa oli vapautunut ilmapiiri. Saarelle liikennöivät sunnuntaisin höyrylaivat *Ettan* ja *Ilmatar*. Hufvustadsbladetin toimittaja kertoo Korkeasaaren sunnuntainviettoa kuvaavassa raportissaan, miten kaikkialla, metsissä, nurmikoilla, kallioilla ja laaksoissa ympäri saarta näkyi seurueita. Länsirannan laivalaiturilta noustiin polkua pitkin entiselle vahtituvalle, jota nyt kutsuttiin oluttuvaksi. Saaren keskellä olevalle suurelle, lähes tasaiselle nurmikentälle (joka todennäköisesti oli vastikään purettujen ruutikellarien sijoituspaikka) oli aseteltu pöytiä ja penkkejä sekä joitakin telttoja. Virvokkeita nautittiin ”sekä veden kanssa että ilman”, ja orkesteri soitti valsseja, polkkia ja franseeseja.[15]

Seurue Korkeasaaressa vuonna 1892. HKM

Hufvudstadsbladet 25.8.1878

Folknöje
i
Högholmen

Söndagen den 25 Augusti ifrån kl 4 e. m. Ångbåtarne Thyra, Fänrik Stål och Löjtnant Zidén underhålla turer emellan staden och Högholmen fr. kl. 4 e. m.

Obs.! Utom den vanliga dansmusiken spelar

Bjelomorska regementets musikkorps

från kl. 5 e. m.

S. Nikolajeff.

Korkeasaari oli seuraavien vuosien aikana yksi kaupungin suosituimmista juhannuksenviettopaikoista, ja silloin höyryveneitä kerrotaan kulkeneen ehtimiseen sen sekä kaupungin ja Kaisaniemen väliä.[16] Meno oli tosin joskus levotonta. Juhannuksena 1869 raportoitiin muutamien ”mahtavien tanssisankarien” alkaneen venäläisen sotaväen orkesterin soiton tahtiin ”tanssittamaan mukaansa ottamiaan rautatankoja toisten juhlijoiden selkäluilla ja pääkalloilla”.[17]

Korkeasaaren palauttaminen kaupungin hallintaan osui samaan vaiheeseen, kun kotitarvepoltto kiellettiin 1865 annetulla asetuksella ja viranomaiset alkoivat myöntää vähittäismyyntioikeuksia.[18] Kaupunki huutokauppasi vuoden 1866 keväällä oikeuden pitää kesäkuukausina ravintolaa Korkeasaaressa ravintoloitsija O. Lönngrenille kahdeksi vuodeksi, 445 markalla vuodessa.[19] Korkeasaaren ravintoloitsija vaihtui useaan otteeseen 1860-luvun lopun ja 1870-luvun alkupuolen aikana. Keväällä 1873 hyväksyttiin, usean tuloksettoman huutokaupan jälkeen, ravintoloitsija S. Nikolajeffin tarjous Korkeasaaren ravintolasta. Hän tuli pitämään ravintolaoikeutta itsellään aina 1880-luvun alkuun asti.[20]

Nikolajeff rakennutti saaren keskiosan nurmikentän äärelle ravintolan ja pyöreän tanssipaviljongin orkesteriestradeineen sekä keilaradan niistä itään. Ravintolaa hoiti renki ja kaksi naishenkilöä. Tanssimusiikista taas huolehti sekstetti, joka soitti sunnuntai-iltaisin klo 16-23 (tanssilavan käyttö maksoi 10 penniä/tunti). Toisinaan saarella oli erityisesiintyjiä, kuten Belomorskin rykmentin soittokunta elokuussa 1878. Keilaradalla, jonka käyttö maksoi 50 penniä tunnilta, oli töissä keilapoika. Saarella oli myös muita pienempiä rakennuksia, kuten huvimaja ja lisäksi mm. ulkoilmatarjoilutiski, parikymmentä lankkupenkkiä, kaksi valurautaista penkkiä ja muutamia rautaisia tuoleja sekä viisi lyhtyä. Myös kaupungin omistama vahtitupa oli vuokralla Nikolajeffille.[21]

Korkeasaaren ulkoilmaelämä oli Nikolajeffin aikana saanut jo varsin kielteisen maineen, ainakin kaupungin ns. ”paremman väen” mielessä. Työväestön, ”yksinkertaisten ihmisten” siellä harrastamista huvittelumuodoista oltiin huolissaan, eikä maineensa säilymisestä huolehtivien sivistyneiden ja kunniallisten kaupunkilaisten edes sopinut käydä saarella, ainakaan ilta-

aikaan. Lehdistössä ehdotettiin jopa ravintolanpidon kieltämistä kokonaan ja toivottiin, että kaupunkilaiset saisivat vapaasti nousta maihin Korkeasaareen. Erityisesti sunnuntaisin ja pyhinä Korkeasaaressa saattoi olla hyvinkin levotonta. Ravintoloitsija Nikolajeffin mukaan järjestystä pitivät yllä kesäsunnuntaisin kaksi tai kolme vahtimestaria, joita avustivat pari poliisia sekä joskus myös muutamat sotilaat. Talvella saarella ei sen sijaan tarvittu vahtia, vaan vahtituvassa asui iäkkäämpi naishenkilö.[22]

Kartassa vuodelta 1873 näkyy Korkeasaaren keskellä ravintola ja sen luota koillisrannan laituriin johtava venäläisen sotaväen rakentama tie. Länsirannan tuntumassa on vahtitupa. Palosaaren keskellä näkyy vastavalmistunut huvila ja Hylkysaaressa telakan rakennuksia. KA

Huvila-asutus Palosaaressa

Helsingin ympäristön saariin ja rannoille, lähinnä kaupungin länsipuolelle, rakennettiin näihin aikoihin lukuisia uusia huviloita. Myös Palosaareen, jonka kaupunki oli tammikuusta 1868 lähtien antanut kolmeksikymmeneksi vuodeksi vuokralle, rakennettiin kesällä 1873 huvila. Saaren keskellä sijainneen huvilan rakennuttivat kapteeni Carl Hallberg ja kapteeniluutnantti, ylipalomestari A. G. Hornborg ja se käsitti viisi huonetta, keittiön ja verannan. Kaupungista Korkeasaaren kautta Kulosaareen liikennöinyt höyrylaiva pysähtyi tarvittaessa myös Palosaarella.[23]

Palosaaren huvilan omistus vaihtui tiheään. Hornborg myi huvilansa ja saaren vuokraoikeuden vuonna 1878 rautateiden varastonhoitajalle K. G. R. Sundströmille 24 000 markalla. Huvilaa kaupattiin useaan otteeseen vuodesta 1881 lähtien, ja keväällä 1885 Sundström myi sen kirjailija Max Krookille. Seuraavana vuonna huvila oli jälleen myynnissä, mutta ei löytänyt ostajaa.[24] *Hämäläinen* -lehden matkakertomuksessa syksyllä 1888 kerrotaankin, että vaikka Palosaarella oli sangen kaunis huvila, siistit istutukset ja käytävät, ei omistaja vaikuttanut tyytyväiseltä saareensa, koska se oli jatkuvasti myynnissä.[25]

Kroketinpeluuta Palosaaren itäkärjen hiekkakentällä Krookien aikana 1880-luvulla. HKM

Krook sai myytyä huvilansa 1890-luvun vaihteessa tehtailija A. A. Barckille, joka teki muutaman vuoden päästä konkurssin, ja saaren vuokraoikeus myytiin pakkohuutokaupalla valtioneuvoksetar Emma Gyldénille. Tähän aikaan Palosaarella mainitaan olleen huvilan (7 huonetta, keittiö ja veranta) lisäksi renki- ja pesutupa sekä jääkellari ja pohjoisrannassa höyrylaivasilta. Gyldén myi saaren vuokraoikeuden lähes välittömästi konsuli Viktor Ekille, jolle kaupunki myönsi vuonna 1897 vuokraoikeuteen 20 vuoden pidennyksen vuokra-ajan umpeuduttua.[26]

Ilmoitus Hufvustadsbladetissa 20.6.1909.

Åstundas köpa
En god vakthund.
Svar till R. Pletschikoff, Paloholmen, (Ängelupen Ellida).
14113

Arkkitehti F.W. Mieritzin laatima suunnitelma vuodelta 1882, jonka mukaan Hylkysaaren telakka-ajalta peräisin ollut rakennus muutettiin huvilaksi. HKA

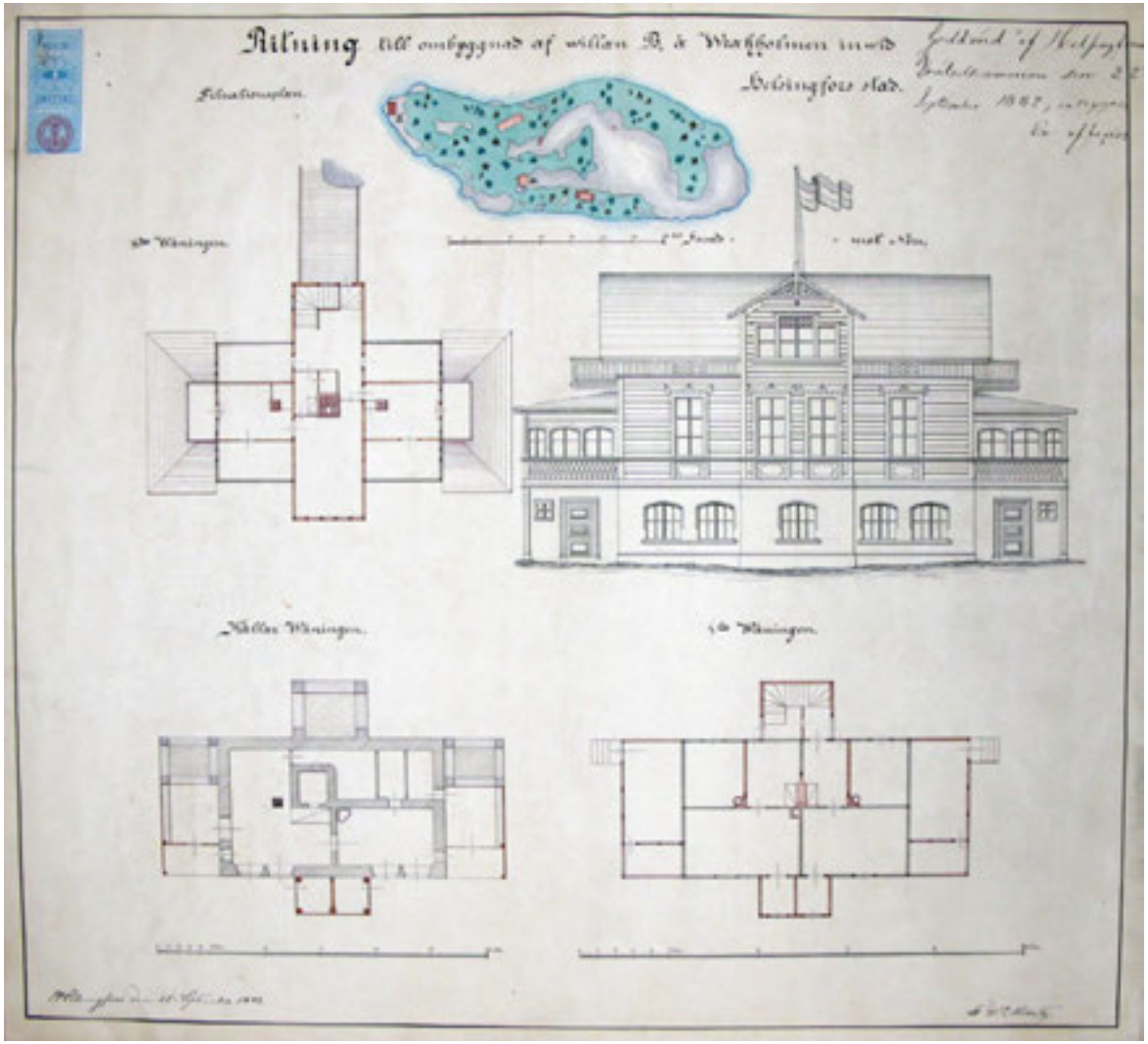

Ekien aikana Palosaarelle rakennettiin mm. tenniskenttä sekä uimahuone Korkeasaaren vastaiselle rannalle. Konsuli Ek löydettiin kesällä 1899 hukkuneena merestä Korkeasaaren edustalta. Hän oli kadonnut uintireissulla yli viikkoa aikaisemmin. Hänen poikansa, kauppaneuvos Viktor Ek tarjosi Palosaaren huvilaa vuonna 1908 kesäksi vuokralle, mutta sen ostikin kauppias Arthur Cairenius. Seuraavana vuonna huvila myytiin jälleen, nyt Uudenmaan lääninhallituksen varalääninsihteeri N. Pletschikoffille.[27]

Hylkysaaren huvilat ja sementtivalimo

Hylkysaaren telakan vuokra-ajan päätyttyä vuonna 1881 kaupunki järjesti saaren 30-vuotisesta vuokraoikeudesta huutokaupan. Saaren vuokrasi syyskuussa 1881 saksalaissyntyinen arkkitehti F. W. Mieritz 600 markalla vuodessa (vuoteen 1912 ja mahdollinen 20 vuoden jatkoaika). Mieritz muutti kaksi saarella ollutta asuinrakennusta vuonna 1882 tekemiensä suunnitelmien mukaan huviloiksi.[28] Alkujaan hyvin yksinkertaisia hirsirakennuksia laajennettiin koristeellisin lasiverannoin, kuistein, parvekkein ja tornein. Itäisemmästä tuli hänen oma asuntonsa *(nyk. rakennus 207 / Huvila)*. Läntisen, suuremman huvilan tiilisessä kellarikerroksessa oli pesu- ja leivintupa.[29] Lisäksi saarella oli vanhastaan pieni tuvan ja keittiön asuinrakennus, joka ilmeisesti toimi talvisin vartijan asuntona.

F. W. Mieritz kuoli 1883, ja saaren huvilat otti haltuunsa hänen poikansa Frithiof Mieritz, joka oli myös arkkitehti. Hän käytti Hylkysaarella olleita vanhoja makasiineja ja liitereitä ”Arkitehturi ja Käytännöllisen Rakennuskonttorinsa” varastotiloina. Vuoden 1885 lehtimainoksessaan Mieritz ilmoitti tekevänsä piirustuksia ja kustannusehdotuksia kaikenlaisia rakennuksia varten sekä ottavansa rakennusurakoita tehtäväksi myös kokonaisuudessaan. Kaikkia tarpeellisia rakennusaineita kerrottiin olevan varastossa. Hylkysaarella olleesta varastosta tarjottiin mm. vuonna 1886 rakennuskalkkia 2,25 markalla tynnyri. Entisen telakan alueelta Mieritz vuokrasi veneille ja sluupeille talvisäilytystilaa halpaan hintaan.

Molempia Hylkysaaren huviloita tarjottiin 1880-luvulla vuokralle kesäksi.[30] Elokuussa 1886 Mieritz tarjoutui myymään koko Hylkysaaren vuokraoikeuden huviloineen ja muine rakennuksineen, joko kokonaan tai kahteen palstaan jaettuna. Kernaimmin hän olisi vaihtanut koko tilan keskikokoiseen kaupunkiasuntoon. Saarella mainittiin olevan tallihuoneita, liitereitä ja äskettäin rakennettu jääkellari sekä uimahuone ja höyrylaivalaituri. Lisäksi saarella oli ”hyvän sadon antava” keittiö- ja hedelmäpuutarha, jossa oli mm. noin 100 marjapensasta ja suuri perunamaa. Varustukseen kuului

Hylkysaarensalmi vuonna 1890 Korkeasaaresta kuvattuna. Hylkysaaressa näkyy itäinen huvila ja höyrylaivalaituri. Nyblin / HKM

Hylkysaaressa sijainnut liiteri- ja käymälärakennus vuonna 1910. LV

myös hyvä soutuvene ja puhelinyhteys. Tilasta pidettiin huhtikuussa 1887 vielä julkinen huutokauppa mutta kauppoja ei saatu aikaiseksi.[31]

Vuoden 1888 alussa Mieritz ilmoitti perustaneensa Hylkysaareen Suomen ensimmäisen sementtivalimon. Siellä valmistettiin kaikenlaisia sementti-, betoni- ja kipsituotteita kokonaisista julkisivurakenteista kaivonrenkaisiin sekä seinä- ja kattokoristeisiin. Erityisesti mainostettiin betonista perustusmenetelmää. Raaka-aineita tuotiin ulkomailta, mm. portland-sementtiä Englannista. Hylkysaaren tehtaassa valmistettiin betonituotteita mm. Korkeasaareen ja erilaisia julkisivukoristeita haminalaiseen kivitaloon sekä toimitettiin betonilaattoja moniin maatalousrakennuksiin.[32]

Mieritzin yritys teki konkurssin jo vuoden 1889 alussa. Kesäkuussa Hylkysaaren vuokraoikeus ja rakennukset, joihin kuului mm. kaksi huvilaa (yhteensä 14 huonetta ja neljä keittiötä sekä useita verantoja), varastoliitereitä, sauna ja jääkellari, myytiin pakkohuutokaupalla. Samalla myytiin paljon irtainta omaisuutta, kuten erilaisia rakennusmateriaaleja, kaakeleita, ikkunapuutavaraa, lasiovia sekä työvälineitä, telinelankkuja ja -rankoja, köyttä, suuri 90 kannua vetävä pata, suuri desimaalivaaka painoineen, työkärryjä ja rekiä.[33] Tehtailija Fredrik Ahlstrand huusi Hylkysaaren rakennuksineen 10 800 markalla ja tarjosi niitä välittömästi kesäksi vuokralle. Seuraavana vuonna vuokraoikeuden ja rakennukset osti Borgströmin tupakkatehtaan työmestari A. Meyer. Vuonna 1895 uutisoitiin Hylkysaarella olleen käynnissä suuret kaunistus- ja suunnittelutyöt Meyerin laskuun, mutta ei ole tarkempaa tietoa mitä ne pitivät sisällään.[34]

Nytt! Nytt!

Vrakholm's Cementgjuteri

Gamla Telefon — 14. Kontor Norra Kain 14. — Nya Telefon.

Under ofvannämnda firma har undertecknad dessa dagar begynt utförandet af arbeten i såväl **Beton** som **gjuten Cement** samt i förening dermed **gips-gjuteri**, och får jag härmed äran innesluta mig i den ärade allmänhetens åtanke.

Bland arbeten som kommo att utföras kan här nämnas följande:

Fasader i sin helhet.
Kanalisationsrör för såväl variabla som konstanta vattenmassor.
Rännstenar, Kantstenar och Trottoirplatter.
Brunnringar och Brunnlock.
Trappstenar.
Golfplatter och Golfplaner.
Skornsten-uppsatser.
Pelarsocklar i alla former o. storlekar.
Ladugårdsinredningar.
Betonhvalf för olika spannvidder.
Grafkors o. grafringar.
Sänk-kistor o. Silrör.
Inre Vägg- och Takdekorationer o. s. v., o. s. v.

N. Pr. 3 gg. i s. 36 dkr.

Hylkysaaren sementtivalimon mainos Uleåborgs Tidning -lehdessä 10.2.1888.

Korkeasaaren kansanpuiston perustaminen

Korkeasaari 1883–1888

Korkeasaaren siirtyminen Anniskeluyhtiölle

Ravintoloitsija Nikolajeffin vuokra-aikaa ei enää pidennetty sen päättyessä vuoden 1883 alussa, vaan kaupunki pyrki kohentamaan Korkeasaaren ulkoilmaelämän saamaa huonoa mainetta tarjoamalla ravintolanpito-oikeutta Helsingin Anniskeluyhtiölle. Se oli kymmenen vuotta aikaisemmin perustettu voittoa tavoittelematon yhtiö, jonka tarkoituksena oli toimia ”kaupungin työväestön parhaaksi, niin siveellisessä kuin taloudellisessa mielessä”. Yhtiön osakkaina oli hyväntekeväisyyteen, raittiuden edistämiseen ja alempien yhteiskuntaluokkien olojen parantamiseen suuntautuneita kaupunkilaisia, mm. varakkaita kauppiaita ja teollisuudenharjoittajia. Yhtiö toimi yhteistoiminnassa kaupungin viranomaisten kanssa ja sille siirrettiin, kuten monissa muissakin kaupungeissa, vuonna 1873 voimaan tulleen väkijuomalainsäädännön mukaisesti osa viinan ja alkoholijuomien anniskelu- ja vähittäismyyntioikeuksista. Yhtiön voittovaroja käytettiin sitten yleishyödyllisiin tarkoituksiin.[35]

Anniskeluyhtiö ilmoitti maaliskuussa 1883 halukkuutensa vastata seuraavan kymmenen vuoden aikana Korkeasaaren anniskeluoikeuksista maksamalla samaa vuokraa kuin edeltäjä. Yhtiön hallitus suoritti saarella katselmuksen, jonka aikana arvioitiin silloisen rakennuskannan lunastusarvo. Rakennukset ja muu irtaimisto lunastettiin ravintoloitsija Nikolajeffilta 2500 markalla (arvio oli 4000 mk). Tulevien toimenpiteiden tueksi päätettiin myös saada aikaan luotettava kartta alueesta, mikäli sellaista ei ollut saatavilla kaupungin rakennusvirastosta.[36]

Anniskeluyhtiö valitsi Korkeasaaren ravintolan uudeksi hoitajaksi herra I. Holmingin, jonka aikomuksena oli muuttaa saarelle ja siksi vartiotuvan asukas joutui muuttamaan pois. Tutkittuaan tilannetta paikan päällä Holming teki toukokuussa ehdotuksen ravintolarakennuksen laajentamisesta verannoilla kaikille sivuille. Ehdotusta seurasi anniskeluyhtiön hallituksen saarelle tekemä uusi katselmus, johon kutsuttiin asiantuntijoiksi kaupunginpuutarhuri L.A. Jernström ja arkkitehti Theodor Höijer sekä heidän lisäkseen rakennusmestari ja maalari. Katselmuksen perusteella päätettiin, ettei vanhaa ravintolaa kunnostettaisi vaan sen tilalle rakennettaisiin kokonaan uusi rakennus. Uuden hirsisen ravintolan piirustusten laatiminen annettiin arkkitehti Höijerin tehtäväksi.[37]

Suunnittelu- ja rakennustyöt 1883

Kaupunginpuutarhuri Jernströmin johdolla Korkeasaarta ryhdyttiin kesällä 1883 raivaamaan ja puhdistamaan. Jernströmille oli toukokuussa annettu tehtäväksi laatia ehdotus tiestöä ja muita saaren kaunistamiseen tarvittavia toimenpiteitä varten. Niistä ensisijaiseksi oli määritelty tie, joka lähtisi kaupungin puoleiselta laiturilta ja kiemurtelisi ympäri saarta, enimmäkseen rannoilla, poiketen välillä ”suoraan tai sivuteitse” kauneimmille näköalapaikoille. Jernströmin tiestöehdotus hyväksyttiin ja ensimmäiseksi tehtiin tie ravintolan edustalta suunnitelmaan merkittyyn näköalapaikkaan. Tietöitä

Korkeasaaren kartta syyskuulta 1883, johon on punaisella merkitty suunnitellut rakennukset: A ravintola, B käymälä, C paviljonki ja D uimahuone. Tummemmalla värillä on näytetty olemassa olevien rakennusten sijainti: E keilarata, F musiikkipaviljonki sekä G erilaiset talousrakennukset. Esitetty tiestö on todennäköisesti peräisin Jernströmin tiestöehdotuksesta eikä toteutunut kokonaisuudessaan. Pohjoinen on kartassa alavasemmalla. HKA

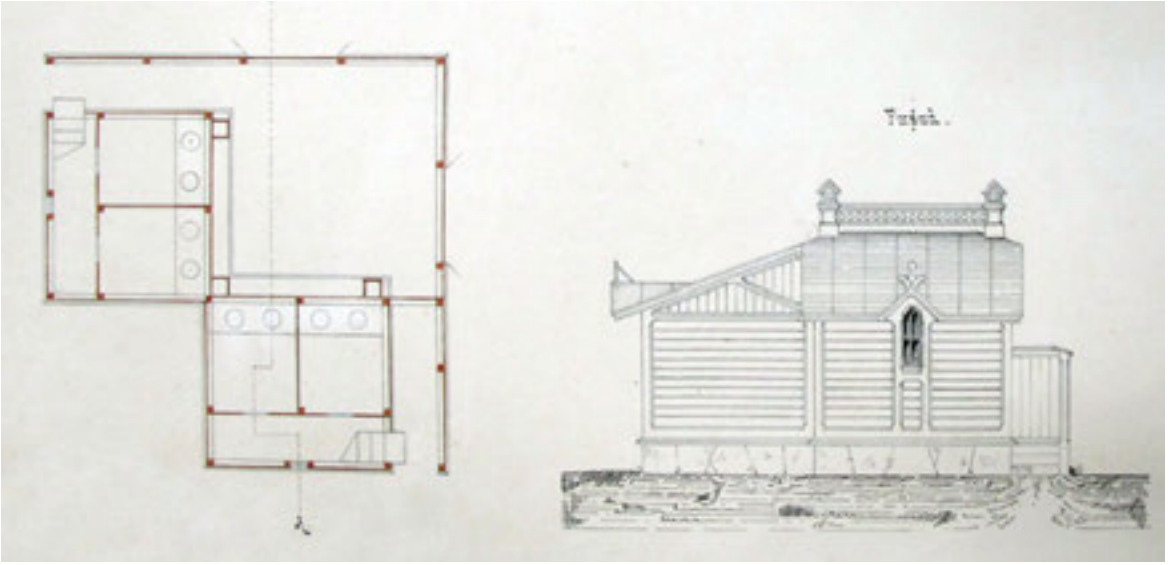

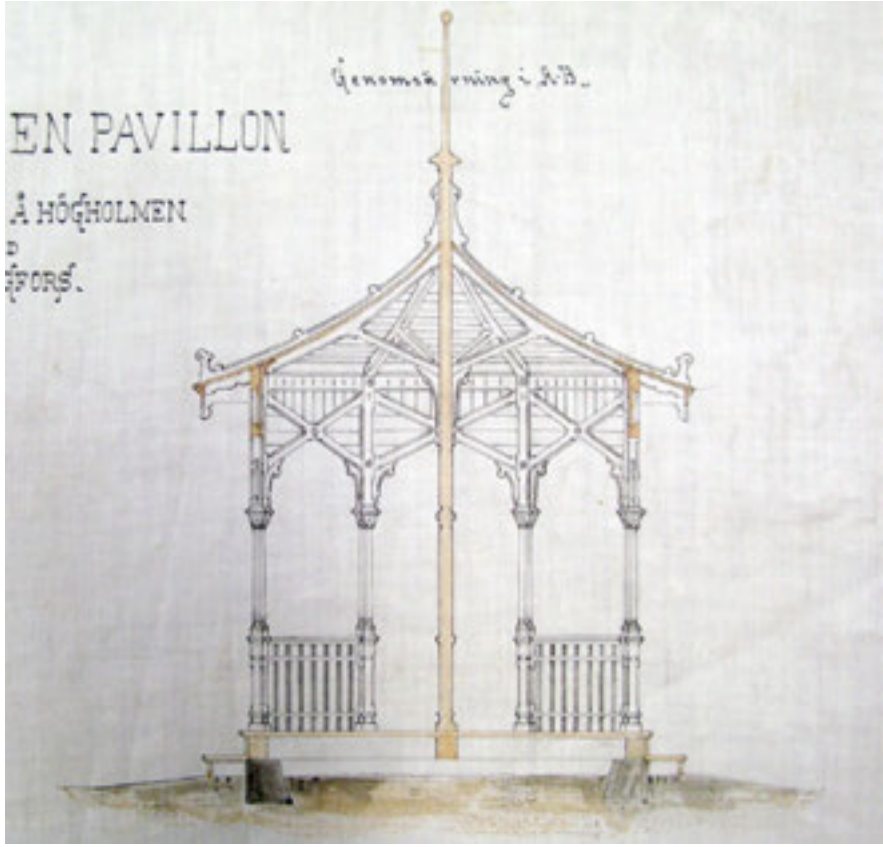

Arkkitehti Theodor Höijerin suunnitelmat käymälärakennusta (yllä) ja näköalapaviljonkia (oik) varten. Piirustukset ovat lupakuvia syyskuulta 1883. HKA

jatkettiin pitkälle syksyyn niin kauan kuin säät sallivat, tarpeen mukaan lisätyövoiman turvin.[38]

Vanha kaupungin puoleinen laituri korvattiin suuremmalla ja leveämmällä höyrylaivalaiturilla. Koska höyrylaivat tekivät saareen vain muutamia vuoroja päivässä, solmittiin herra F.J.F. Sjöblomin kanssa sopimus säännöllisestä, kerran tunnissa Eteläsatamasta lähtevästä höyrylaivayhteydestä, joka poikkesi matkallaan myös Pohjoissatamassa. Kesän 1883 aikana vedettiin Korkeasaareen myös puhelinlinja Mustikkamaan kautta.[39]

Korkeasaaren ravintolan lähettyville rakennettiin Höijerin kesäkuussa 1883 laatimien suunnitelmien mukaisesti koristeellinen kaksiosainen ulkokäymälä (latriini) asiakkaiden käyttöön. Höijer laati suunnitelmat myös pienestä näköalapaviljongista ja kaupungin puoleiselle rannalle sijoittuvasta uimahuoneesta, joka oli tarkoitus rakentaa kesän aikana, mutta sitä ei ilmeisesti toteutettu.[40]

Korkeasaaren vanha ravintola oli avautunut uuden ravintoloitsijan hoidossa kesäkuun alussa. Keilaradalle oli palkattu "passari" ja saaren vartijoilta saattoi vuokrata krokettipelejä. Lisäksi anniskeluyhtiön hallituksessa päätettiin, että kesä- ja heinäkuun sunnuntai- ja pyhäpäivinä kello 6-10 ravintolan luona torvisoitto oli sallittua. Metsästäminen sen sijaan kiellettiin.[41]

Uusi ravintola

Höijer esitteli Anniskeluyhtiön hallitukselle keväällä 1883 uuden ravintolan *(nyk. rakennus 39 / Ravintola Pukki)* luonnossuunnitelmat, joihin oltiin tyytyväisiä. Syksyllä esitetyt lopulliset piirustukset poikkesivat näistä jossain määrin, mutta ne hyväksyttiin kiireen takia: ravintola oli määrä saada valmiiksi seuraavaan kesään mennessä.[42] Uuden ravintolarakennuksen yleisötilat koostuivat korkeasta ja valoisasta salista ja siihen liittyvistä leveistä verannoista sekä rakennuksen takapuolella sijaitsevista vierashuoneista ja tarjoilutilasta. Keittiö varastoineen sijoitettiin ainakin osin kellariin, ja vintillä oli ravintolanpitäjän ja palveluskunnan huoneita.[43]

Ravintolaa rakennettiin läpi talven ja sen harjakaisia vietettiin maaliskuun loppupuolella 1884.[44] Lähes valmiin rakennuksen tarkastuksessa huomattiin kuitenkin sen perusmuurin painuneen hälyttävästi. Rakennuspaikka oli kyllä todettu vetiseksi ja saviseksi jo ennen rakennustöiden alkua, mutta sitä oli kuivattu ja salaojitettu. Höijer, joka oli palkattu valvomaan rakennustöiden suoritusta, ei ilmestynyt paikalle tarkastuksiin ja hänen puoleensa ei ravintolaan liittyvissä kysymyksissä enää käännytty. Perusmuurin korjaustyöt tehtiin lisätyövoiman avulla kesäkuun 1884 loppuun mennessä ja ravintola saatiin avatuksi yleisölle. [45]

Korkeasaaren ravintola vuosisadan vaihteen tienoilla. Alun perin avonaiset sivuverannat oli tässä vaiheessa jo lasitettu ja huopakatto muutettu peltiseksi. Vasemmalla näkyy pikkulintuhäkki 1890-luvulta. HKM

Syksyllä tehdyssä uudessa tarkastuksessa ei huomattu uusia vajoamisen merkkejä. Rakenneongelmat nousivat kuitenkin jälleen esiin kolme vuotta myöhemmin syksyllä 1887 kun ravintolan lattiavasat ja lattia todettiin pahasti lahonneiksi ja ne jouduttiin uusimaan seuraavan talven aikana. Myös tapetit uusittiin ja seiniä tilkittiin. [46]

Korkeasaaren ravintolaa kehuttiin lehdistössä tyyliltään ja toteutukseltaan onnistuneeksi, arkkitehdilleen ja rakennusmestareilleen kunniaa tuovaksi. Tilavia verantoja ja ravintolasalia kehuttiin mukaviksi ja ajanmukaisiksi. Myös anniskeluyhtiön ravintoloitsijavalintaa, ”iloista ja palvelualtista” Gustaf Blomqvistiä, kehuttiin onnistuneeksi. Lähes ainoa kritiikin aihe oli musiikkiesitysten puuttuminen. Nikolajeffin rakennuttama musiikkipaviljonki seisoi hylättynä ja tyhjänä ravintola-aukion pohjoislaidalla. Tanssin sijaan nurmikolla pelattiin krokettia, joka oli, Hufvudstadsbladetin toimittajan mukaan, ”toki paljon säädyllisempi huvittelumuoto”.[47]

Kaupunginpuutarhuri Jernström oli laatinut ravintola-aukiolle tiestö- ja istutussuunnitelman, joka toteutettiin kesään 1885 mennessä. Samalla purettiin myös musiikkipaviljonki. Ravintoloitsija Blomqvistin esitys uuden musiikkiestradin rakentamisesta siirrettiin kuitenkin tulevaisuuteen. Korkeasaaren vanha keilarata oli edelleen käytössä mutta sekin oli jo huonokuntoinen eikä kuulunut enää kaupungin parhaisiin.[48]

Vaikka ravintolaa sen avauduttua kehuttiinkin, oli syynä ainakin osittain sen ja koko Korkeasaaren vertaaminen Anniskeluyhtiön hallintaa edeltävään, huonomaineiseen aikaan. Ravintolan hintoja pidettiin kalliina ja ravintolarakennuksen julkisivu sai kritiikkiä raskautensa takia ja sitä haukuttiin rumaksi. Pian myös tilat havaittiin riittämättömiksi ravintolan saaman suosion takia.[49]

Arkkitehti Theodor Decker teki keväällä 1886 suunnitelman julkisivun keventämisestä. Sisääntulon yläpuolella oleva käyttämätön ullakko olisi muutettu parveksi, joka olisi avautunut ulos ravintolan edustalle ja sisälle saliin. Kierreportaalla varustettua parvea olisi voitu näin käyttää sekä yleisötilana että kaivattuna musiikkilehterinä. Jatkosuunnittelusta huolimatta suurempia muutoksia ei vielä tässä vaiheessa tehty, vaan vuonna 1887 päädyttiin lasittamaan ravintolan lännenpuoleinen veranta lisätilan saamiseksi ja sijoittamaan buffet-tarjoilu sinne. Idänpuoleinen veranta lasitettiin pari vuotta myöhemmin ja kellarin varastotiloja laajennettiin viinikellarilla. Ravintolan itäpuolelle rakennettiin keväällä 1887 ”rotunda”, joka todennäköisesti tarkoittaa musiikkipaviljonkia.[50]

Muita rakennustöitä 1884–88

Ravintolan ohella Höijer oli vuoden 1883 syksyllä laatinut toteutussuunnitelmat kahdesta näköalapaviljongista saaren eteläiselle ja pohjoiselle kallionhuipulle sekä uimahuoneesta saaren kaakkoisrantaan. Paviljongit rakennettiin Jyväskylässä, josta ne tuotiin valmiina Korkeasaarelle kesällä 1884. Paviljongeille ravintolalta johtavat tiet olivat ensimmäisiä tierakennuskohteita. Tältä ajalta ovat peräisin myös eteläisen paviljongin luona olevat kiviportaat kaiteineen sekä niiden alapäässä sijainnut nk. Ekmanin grotto, keinotekoinen luola, jonka seinämiä peitettiin köynnöskasveilla ”luonnollisemman” ulkonäön aikaansaamiseksi. Uimahuone rakennettiin kesällä 1885 mutta ei kuitenkaan Höijerin aiempien suunnitelmien mukaan. Se oli tarkoitettu vain miehille ja lipunmyynnin hoiti saarenvartijan vaimo.[51]

Tienrakennus- ja muiden maastotöiden seurauksena esiin tulleita ja räjäytystöissä syntyneitä kivenlohkareita kerättiin aluksi pieniin röykkiöihin eri puolelle saarta, mutta vuoden 1886 aikana niistä tehtiin pieniä venelaitureita saaren eri puolille soutuveneitä ja pienempiä purjeveneitä varten. Maisematöitä tekemään päätettiin kesällä 1886 palkata Korkeasaareen oma puutarhuri. Tehtävään valittu puutarhuri F. Heerman asui saarella vakituisesti ja sai ensimmäiseksi talveksi käyttöönsä asuinhuoneen ja keittiön ravintolarakennuksen lounaiskulmasta.[52]

Vuoden 1886 lopussa hyväksyttiin uuden puutarhurin asuinrakennuksen suunnitelmat, jotka oli laatinut arkkitehti Theodor Decker. Se sijoitettiin ravintola-aukion koillispuolelle, Mustikkamaan vastaiselle laivalaiturille vievän tien varrelle. Samaan aikaan Decker suunnitteli länsipuolen höyrylai-

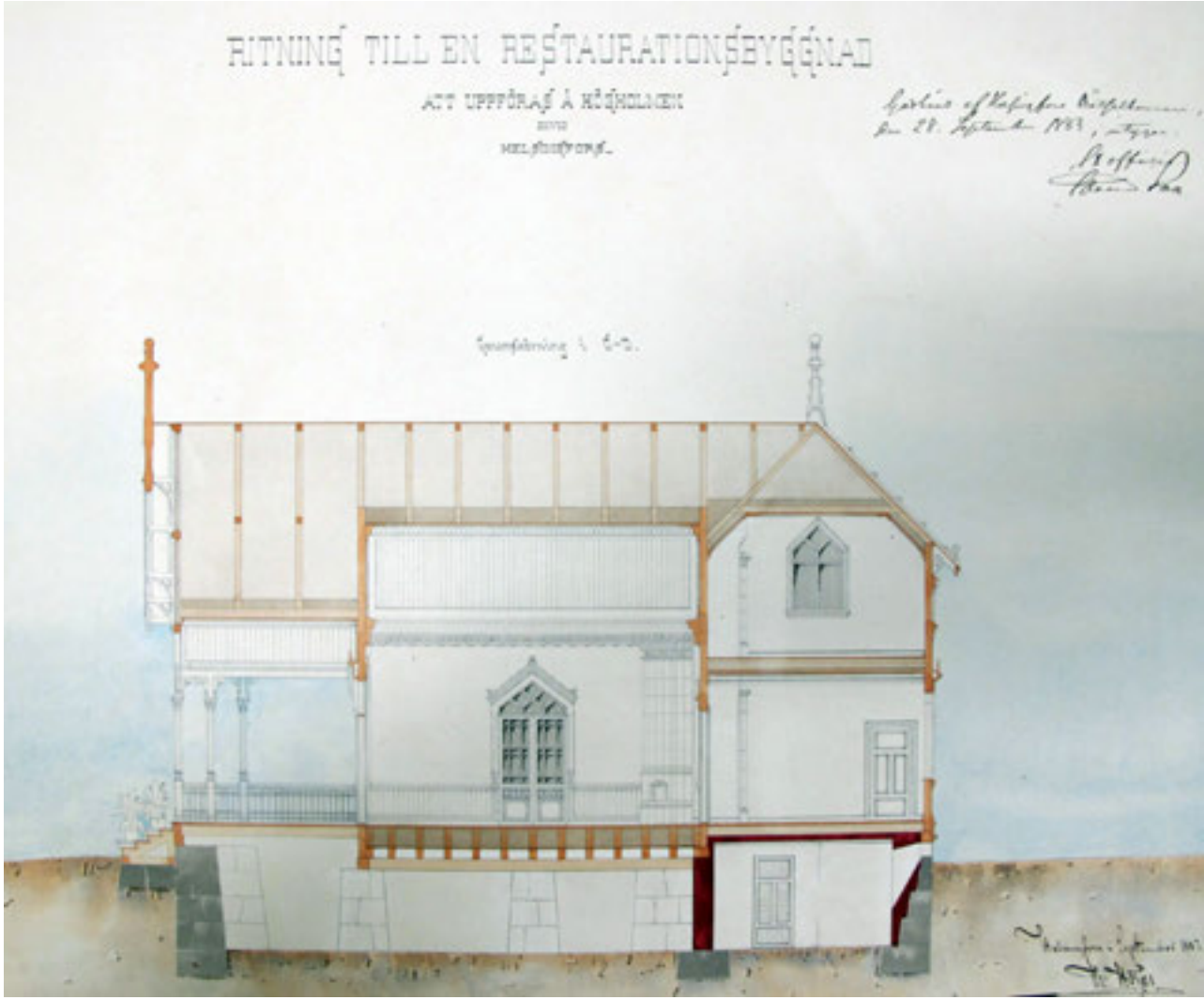

Arkkitehti Theodor Höijerin syyskuussa 1883 signeeraama leikkauspiirustus Korkeasaaren ravintolasta. HKA

valaiturin luokse yleisen pyykinpesutuvan, jollaista ravintoloitsija Blomqvist oli ehdottanut pari vuotta aikaisemmin. Korkeasaari oli nimittäin ollut aiemmin kaupunkilaisten keskuudessa suosittu pyykinpesupaikka, mutta pesu oli kielletty saaren vesilähteiden täytyttyä saippuavedestä.[53]

Puutarhurintalo ja pesutupa valmistuivat keväällä 1887, ja niiden laatuun ja rakennustöiden sujumiseen oltiin erittäin tyytyväisiä. Urakoitsijana oli toiminut viereisellä Hylkysaarella asunut arkkitehti Frithiof Mieritz, joka sai tämän jälkeen useita suunnittelu- ja urakointitöitä niin Korkeasaaressa kuin Anniskeluyhtiön toisessa, vuonna 1889 perustetussa Seurasaaren kansanpuistossa.[54]

Mieritz sai urakoitavakseen myös seuraavat Deckerin Korkeasaarelle suunnittelemat rakennukset, kesän 1887 aikana toteutetut kaksi paviljonkia. Höyrylaivalaiturin luokse rakennettiin odotuspaviljonki *(nyk. rakennus 35 / Vanha odotushuone)* ja sen eteläpuoliselle, nykyään Mineraalimäeksi kutsutulle kalliolle leveän verannan ympäröimä näköalapaviljonki. Tämän paljaan kallion katsottiin olevan kaunistuksen tarpeessa, koska se oli ja on edelleen parhaiten näkyvissä kaupungista päin katsottaessa. Paviljongin ympärille tasoitettiin laaja hiekkakenttä, joka oli sopiva ”leikkiä ja tanssia varten”. Se reunustettiin Mieritzin sementtivalimon toimittamalla, 16 betonisella uurnalla koristellulla balusterikaiteella.[55]

Kesällä 1888 Mieritz sai suunniteltavakseen ensimmäisen rakennuksensa Korkeasaareen: uuden keilaradan vanhan huonokuntoisen keilaratarakennuksen tilalle, ylemmäs ravintolan itäpuoliselle rinteelle. Vaikka Mieritzin yritys teki konkurssin vuoden 1889 alussa, häneen luotettiin Anniskeluyhtiössä niin

Korkeasaaren lounaiskallion eli nykyisen Mineraalimäen näköalapaviljonki 1890-luvulla Daniel Nyblinin kuvaamana. Paviljonkia ympäröivää hiekkakenttää reunustaa Mieritzin sementtivalimon valmistama kaide. Kuvan oikeassa alalaidassa erottuvat paviljongille idästä nousevat portaat. HKM

Vuonna 1887 valmistunut puutarhurin asunto todennäköisesti 1930-luvulla. Lehtonen / KSA

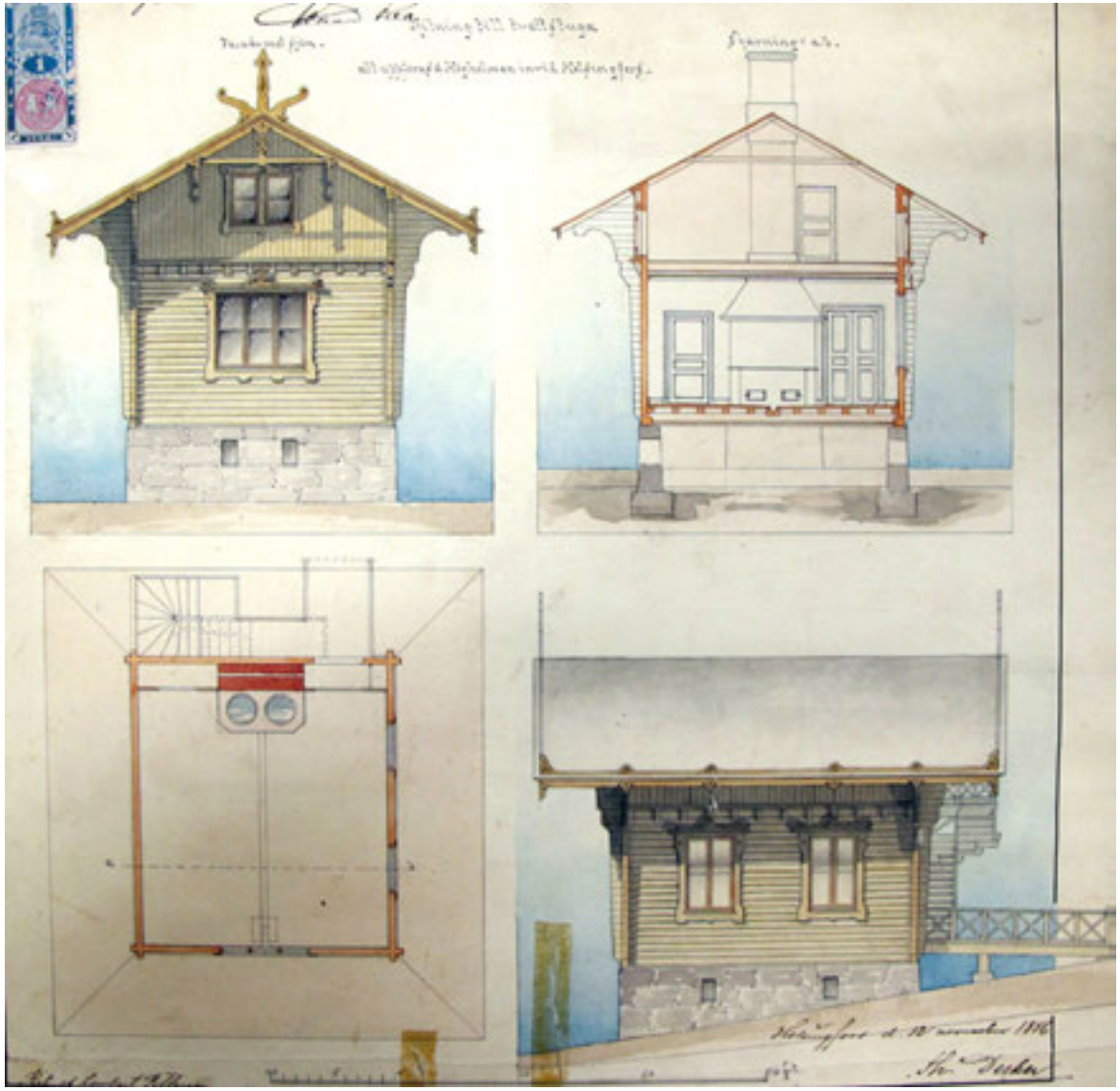

Arkkitehti Theodor Deckerin suunnitteleman "norjalaistyylisen" pesutuvan piirustukset vuodelta 1886. HKA

paljon, että hän sai suorittaakseen myös keilaradan rakennusurakan. Keilaratarakennus valmistui kesään mennessä. Sen käyttö maksoi päivällä 1,50 mk tunnilta ja pimeän aikaan kynttilän valossa 2 mk tunnilta. Kesällä 1889 Mieritz suunnitteli ja rakensi myös uuden uimahuoneen entisen viereen, koska lehdistössä oli huomautettu naisten huonoista mahdollisuuksista uida muulloin kuin epäsopivana aikana. Molempien uimahuoneiden lipunmyynti tapahtui pienestä kojusta Korkeasaaren eteläisen rantatien varrella.[56]

Korkeasaaren vierailijoiden viihtyvyyttä ja saaren siisteyttä pyrittiin parantamaan rakentamalla kesällä 1888 neljä ulkokäymälää saaren eri puolille. Höijerin käymälärakennusta paljon yksinkertaisemmat lautarakennukset rakensi puuseppä Holopainen. Vesitehtailija August Ludvig Hartwall sai samana kesänä luvan kivennäisvesikioskin sijoittamiseen saarelle. Pienen viivytyksen jälkeen avattu kioski sijaitsi (ainakin vuonna 1898) Mineraalimäen paviljongille idästä nousevien portaiden alapuolella, nykyisen Kissalaakson paikalla.[57]

Korkeasaaren yleissuunnitelma 1888

Vuoteen 1886 mennessä kaupunginpuutarhuri Jernströmin laatima tiestösuunnitelma oli toteutettu pääosiltaan, ja näistä tielinjoista suurin osa on edelleenkin olemassa. Insinööri Oskar Sundbergin loppuvuodesta 1886 laatimassa kartassa, joka oli suhteiltaan aiempaa huomattavasti tarkempi, näkyi keskeiseltä ravintola-aukiolta joka suuntaan lähtevä tieverkosto; tämä liittyi saarta kiertävään ja höyrylaivalaiturit, pikkulaiturit ja uimahuoneet yhdistävään rantatiehen.[58] Istutustöitä varten saarelle toimitettiin kaupungista runsaasti ruokamultaa mm. läpi talven 1887-88, erityisesti länsirannalta

Eteläinen, vuonna 1884 rakennettu näköalapavilonki. Kuvan keskellä näkyy yhä edelleen olemassa oleva kiviporras. Nk. Ekmanin grotto sijaitsi portaiden länsipuolella eli kuvassa vasemmalla. MV

Johan Wallmarkin yleissuunnitelma vuodelta 1888. Pohjoinen on kartassa alavasemmalla. HKA

itärantaan ulottuvaan keskuslaaksoon. Tälle alueelle ravintolan läheisyydessä, jonne muutkin rakennukset ja huvittelutoiminnot keskittyivät, istutettiin puistopuita ja nurmikoita.[59]

Vuoden 1886 lopussa Jernströmille annettiin tehtäväksi laatia kokonaissuunnitelma Korkeasaaren kaunistamiseksi. Ei ole tiedossa laatiko hän tällaista, mutta vuoden 1888 alusta on säilynyt ruotsalaisen puutarhurin Johan Wallmarkin yleissuunnitelma. Hän oli laatinut mm. Helsingin Esplanadin uudistussuunnitelman vuonna 1875 ja johti Suomen puutarhakoulua. Suunnitelma perustui jo olemassa olevaan tiestöön ja rakennuskantaan, mutta siinä oli esitetty erilaisia virkistys- ja huvittelutoimintoja saaren eri puolille. Ravintolan itäpuolelle kaavailtiin laajaa ”leikkikenttää”, itärantaan pallokenttää ja ravintolan länsipuoliselle alueelle suurehkoa tekolampea. Saaren keskiosiin teiden varsille ehdotettiin sijoitettavaksi joitakin lintu- ja eläinhäkkejä sekä lounais- ja luoteisrantoihin merestä erotettuja aitauksia vesilinnuille. Korkeasaarella oli tähän aikaan jo näytteillä pari lahjoituksena saatua haukkaa, jotka olivat osoittautuneet suosituksi yleisönähtävyydeksi.[60]

Wallmarkin vesialtaita ja suihkulähteitä sisältäneen yleissuunnitelman toteutus olisi vaatinut vesijohtojen vetämistä saarelle ja toisaalta vesivaraston eli vesilinnan rakentamista pumppulaitteistoineen. Insinööri Huber laati kesällä 1888 suunnitelman vesilinnan rakentamisesta pohjoisella kalliolla sijaitsevan näköalapaviljongin paikalle. Sinne kivinen linnanrauniota muistuttava ja samalla näköalapaikkana toiminut vesilinna rakennettiin seuraavan vuosikymmenen puolivälissä. Linnaan pumpattiin vettä kahdesta kaivosta länsi- ja etelärannoilla.[61] Wallmarkin yleissuunnitelmaa ei lopulta toteutettu, mutta hänen esittämänsä ajatus eläinkokoelmien sijoittamisesta saarelle toteutui nopeasti ja suunniteltua laajemmassa mitassa.

1887

1:4000

- Säilyneet rakennukset ja rakennelmat
- Rakennukset
- Häkit

Finland -lehti 6.4.1887.

Auktioner.

Erinras att den med 2:ne stora och vackra *tvåvånings-Villabyggnader* m. fl. hus och inrättningar försedda lägenheten

Wrakholmen

i Helsingfors stads Norra hamn, försäljes genom offentlig auktion

Torsd. d. 7 innev. April

kl. half tre (½3) e. m. i sta dens Auktionskammare.

Egaren, Arkitekten Mieritz, förevisar ritningar och anvisar resp.

Eläintarha

Korkeasaari 1889–1913

Eläintarhan perustaminen

Syyskuussa 1888 Anniskeluyhtiön hallitukselle saapui kirjelmä, jossa tuntematon lahjoittaja ilmoitti kahden karhunpennun saapumisesta junakuljetuksella Helsinkiin. Nämä *Masha ja Misha* -nimiset karhut päätettiin ottaa vastaan ja yrittää pitää hengissä, kunnes yhtiökokous tekisi päätöksen Wallmarkin yleissuunnitelman mukaisen eläinkokoelman perustamisesta Korkeasaareen. Tuntematon lahjoittaja paljastui arkkitehti Mieritziksi, joka sai myös tehtävän suunnitella karhuille tiilisen, linnoitusta muistuttavan karhulinnan länsirannan kallionkupeeseen.[62]

Anniskeluyhtiön hallituksen sihteeri August Fabritius oli jo kesällä saanut tehtäväkseen tutustua Kööpenhaminaan ja Tukholmaan suuntautuneella matkallaan paikallisiin eläintarhoihin Wallmarkin suunnitelman toteutusta silmällä pitäen. Kuultuaan Fabritiuksen selostuksen anniskeluyhtiön hallitus päätti marraskuussa 1888 perustaa komitean ottamaan selvää ulkomaisista esikuvista, erityisesti Kööpenhaminan ja Pietarin eläintarhoista ja tekemään tarkemman suunnitelman eläintarhan perustamisesta.[63]

Korkeasaaren vesilinna 1900-luvun vaihteen tienoilla. Sotamuseo

Komitea päätyi esittämään eläintarhan sijoittamista Korkeasaaren sijasta Töölönlahden pohjoispuolella sijainneen ravintola Alppipaviljongin alueelle, joka sittemmin tunnettiin Eläintarhan puistoalueena. Keväällä 1889 kokoontunut Anniskeluyhtiön yhtiökokous teki komitean ehdotuksen mukaisen perustamispäätöksen. Tällaisen ratkaisun etuina nähtiin mm. se, että Töölössä sijaitsevaa eläintarhaa voisi pitää auki ympäri vuoden eli myös kelirikkoaikaan, jolloin Korkeasaareen oli erittäin vaikea päästä. Etuna oli lisäksi läheisyys kaupungin suureen vesilinnaan ja vesijohtoverkkoon, josta saataisiin vähin kustannuksin eläinten tarvitsemaa vettä. Korkeasaaren puolesta puhunut Fabritius piti jälkimmäistä ongelmaa vähäisenä, koska saaren vesihuoltoa oli jo muutenkin tarkoitus parantaa Wallmarkin puutarhasuunnitelman tarpeita vastaavaksi. Lisäksi kansanpuistotoiminnan jakautuminen Korkea- ja Seurasaarten lisäksi vielä kolmanteen kohteeseen olisi ollut käytettävissä olevien resurssien tuhlausta. [64]

Vuoden 1889 lopussa eläintarhan perustaminen Töölöön tyrmättiin kaupunginvaltuustossa. Näin ollen eläintarha oli perustettava Korkeasaareen, jonne oli kesän aikana jo rakennettu Karhulinnan lisäksi lukuisia erilaisia häkkejä ja väliaikaissuojia lahjoituksena saaduille eläimille, mm. aaseille, seeproille ja erilaisille linnuille. Talven varalle pesutupaan rakennettiin eläinsuojia kylmänaroille eläinlajeille. Eläimiä oli tullut niin paljon, että ylimääräisiä eläimiä lahjoitettiin yliopistolle ja lehti-ilmoituksella toivottiin lahjoittajien odottavan yhtiön hyväksyntää ennen eläinten lahjoittamista. [65]

Korkeasaaren vartijoilla oli täysi työ estää vierailijoita kiusaamasta eläimiä, ja mm. koirien tuominen saarelle kiellettiin. Saarelle pystytettiin eläinten häirinnän kieltäviä kylttejä ja sanomalehdissä vedottiin kaupunkilaisten hyväntahtoisuuteen saaren ja sen eläinten suojelemiseksi. Kesän aikana olivat ongelmalliseksi osoittautuneet myös hajuhaitat, jotka todennäköisesti johtuivat eläinten heikosta hoidosta: eläimiä joutui hoitamaan puutarhuri Heerman. Kenties osittain tästä syystä Heerman erosi syksyllä 1889, ja uudeksi puutarhuriksi valittiin Henrik Johan Cedergren. Seuraavana kesänä Cedegren matkusti Pietariin tutustumaan eläinten hoitoon sikäläisessä eläintarhassa. Puutarhurin avuksi palkattiin kolme eläintenhoitajaa ja August Fabritius sai tehtäväkseen ryhtyä valvomaan eläinten oloja, siis eläintarhan intendentiksi.[66]

Rakennuksia 1890-luvulla

Vuoden 1890 lopussa rakennettiin Korkeasaaren kasvaneelle henkilökunnalle asuntoja, jotka suunnitteli ja urakoi arkkitehti Mieritz. Eläintenhoitajille rakennettiin pienehkö hirsinen asuinrakennus puutarhurin asunnon pohjoispuolelle ja pahasti lahonnut vahtitupa korvattiin sen viereen rakennetulla

Arkkitehti Mieritzin suunnittelema karhulinna 1890-luvulla. HKM

Hirvieläinaitaus arkkitehti Mieritzin suunnitteleman keilaratarakennuksen edustalla. Otavan kuva-arkisto

uudella, pesutuvan norjalaishenkeä jäljittelevällä rakennuksella *(nyk. rakennus 31 / Saarenvartijan tupa)*.[67]

Vanha vahtitupa siirrettiin itärantaan Wallmarkin yleissuunnitelmassa pallokentäksi kaavaillulle alueelle vesilintujen talvisuojaksi. Sen viereen kaivettiin vesilintuallas. Muilla linnuilla ja pikkunisäkkäillä oli puurakenteisia, verkoin tai kalterein suojattuja häkkejä tai aitauksia, joihin liittyi usein pieniä hirsisiä tai lautaisia eläinsuojia. Komein lintuhäkeistä oli pöllöille ja haukoille tarkoitettu petolintuhäkistö koristeellisine, puuritilärakenteisine julkisivuineen. Suurin osa eläinsuojista sijoitettiin ravintolarakennuksen pohjoispuolisen kallion ympäristöön, jonne vuonna 1896 rakennettiin jo aiemmin suunniteltu vesilinna. Poikkeuksena oli hirvieläinten aitaus, joka rakennettiin rinteeseen Mieritzin keilaratarakennuksen pohjoispuolelle. Vanha, suurimmaksi osaksi purettu keilarata taas muutettiin eläinsuojaksi, jossa oli mm. helmikanoja. Ravintola-aukion äärelle sijoitettiin asiakkaiden iloksi paviljonkimainen laululintuhäkki.[68]

Norjan Hammerfestista, herra Finkenhagenilta vuoden 1890 lopussa ostetulle jääkarhu *Finkelle* rakennettiin länsirantaan rautakalterinen allashäkki. Häkin jatkoksi rakennettiin rannalle arkkitehti Salinin suunnitelmien mukaan graniittinen jääkarhulinna. Jääkarhusta tuli eläintarhan todellinen vetonaula ja sen todettiin olevan meressä sijaitsevan uimahäkkinsä ansiosta paljon eläväisempi kuin lajinsa ”tympääntyneet ja uneliaat” edustajat Euroopan muissa eläintarhoissa. Jääkarhulinnan pohjoispuolelle rakennettiin vaatimattomampi uintihäkki hylkeille. Myös saaren pohjoisrantaan aidatuilla poroilla oli mahdollisuus käydä meressä ”viilentymässä”.[69]

Saarella oli myös kotieläimiä: hevosia, lehmiä, kanoja ja sikoja. Niitä varten rakennettiin talleja ja suojia puutarhurin ja eläintenhoitajien asuntojen itäpuolelle. Alueesta muodostui näin vähitellen nykyisen kaltainen talousalue kasvihuoneineen ja puutarhoineen. Sinne sijoitettiin myös kaupungin poliisimestarin vaatimuksesta rakennettu, lauta-aitauksen ympäröimä ja ikkunakaltereilla varustettu putka juopuneita varten.[70]

Korkeasaareen 1890-luvun aikana rakennetuista eläinsuojista ja muista rakennuksista ei ole juuri säilynyt alkuperäissuunnitelmia, eikä niille hankittu asianmukaista lupaa kaupungin rahatoimikamarista, mikä todettiin vuonna 1897 suoritetussa tarkastuksessa. Siksi anniskeluyhtiötä vaadittiin toimittamaan kartta ja piirustukset kaikista saarelle nousseista rakennuksista. Piirustukset toimitettiin yhteensä 58 rakennuksesta, joihin eivät kuuluneet ravintolarakennus eikä vahtitupa.[71]

Ravintola-aukion pohjoisreunassa sijainnut puurakenteinen metsäkanalintuhäkki 1890-luvulla. Ståhlberg / HKM

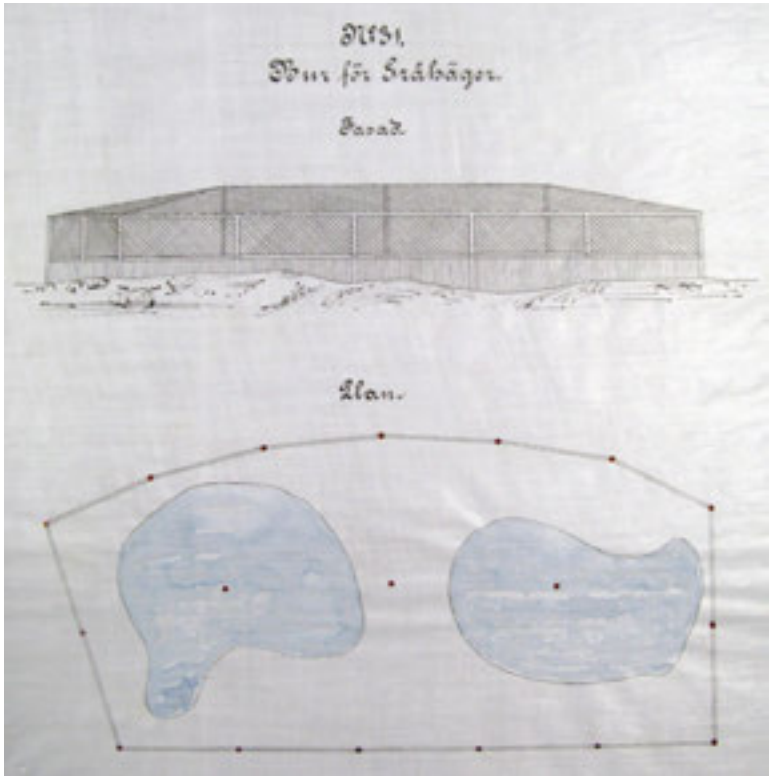

Jääkarhulinnan uimahäkki 1900-luvun alussa. Sotamuseo

Haikarahäkin piirustus, joka liittyy kaupungin rahatoimikamarille vuonna 1898 toimitettuun piirustussarjaan. HKA

Huvituksia

Korkeasaaren kävijöille laadittiin vuonna 1892 opaskirja, jossa historiikin ja tutustumiskierroksen lisäksi esiteltiin eläintarhan lajistoa. Saarelle liikennöi höyrylaiva arkisin kerran tunnissa ja sunnuntaisin, pyhäpäivinä sekä kauniina kesäpäivinä useamminkin. Laivamatka oli maksullinen, mutta eläinkokoelmiin tutustuminen oli ilmaista. Lisäksi saarelle pääsi höyry- ja soutuveneillä.

Eläinkokoelmat vetivät ihmisiä puoleensa, mutta ne eivät välttämättä vielä olleet saarella käynnin pääasia. Ympäri saarta oli perheitä piknikillä, ja heille oli anniskeluyhtiö rakennuttanut arinoita kahvinkeittoon. Tämä erityisesti työväen keskuudessa suosittu pyhäpäivien ajanviettotapa alkoi 1910-luvun alussa olla eläintarhan intendentin silmissä jo häiritsevää. Hoidetuilla ja aidatuilla nurmikentillä sekä kukkaistutusten lomassa syöneet, nukkuneet ja ”kurtiseeranneet” henkilöt, joiden ulkomuoto oli usein säädyllisyyden rajoilla, häiritsivät saaren keskiosan hienoilla promenadeilla kävelleitä ”koulutetun luokan” edustajia. Heidän jättämiensä käärepapereiden ja muiden roskien siivoaminen vei aivan liian suuren osan puistohenkilökunnan työajasta. Myös Katajanokan laivastosatamasta suurin joukoin tulleet venäläiset merisotilaat häiriköivät ja kiusasivat eläimiä. Tästä syystä vartioiden määrää lisättiin vuonna 1913 kesäpyhäisin seitsemään mieheen, saarenvartija mukaan luettuna. Talvipyhinäkin tarvittiin kaksi vartijaa. Intendentti iloitsikin ”koulutetumman luokan” kävijämäärien lisääntymisestä, minkä hän katsoi johtuvan eläinkokoelmien ohella hyvästä ravintolasta.[72]

Saarella kävijöiden huvituksista hirviaitauksen keskelle jäänyt keilarata oli 1900-luvun alkuvuosina seissyt jo pitkään käyttämättömänä ja siitä suun-

niteltiin tuolloin lintujen talvehtimisrakennusta. Keilaradan sijaan saarelle ilmaantui vähitellen erilaisia nykyaikaisia huvituksia, kuten siirrettäviä valokuvausateljeita ja myöhemmin -automaatteja, suklaa- ja makeisautomaatteja sekä fonografeja. Vuonna 1906 myönnettiin kauppias J. Karppiselle oikeus pystyttää erityisiä automaattiaparaatteja saarelle ja seuraavana vuonna maaliammuntapaviljonki.[73]

Näiden ohella Korkeasaaren kävijöille oli tarjolla myös ”sivistyneempiä” huvituksia. Vuonna 1901 ravintola-aukion pohjoissivustalle sijoitettiin kotimaisia kivilajeja esittelevä kivinäytekokoelma, jota pian alettiin kutsua ”hautakiviksi”. Kivikokoelma laajeni vuonna 1904 Pitkärannan ruukin kaivosinsinöörin Otto Trüstedtin lahjoittamalla mineraalikokoelmalla. Kivinäytteiden lisäksi myös geologisia karttoja sisältänyt kokoelma sijoitettiin nykyisellä nk. Mineraalimäellä sijainneeseen lounaiseen näköalapaviljonkiin ja sen itäpuolelle, kallion juurelle. Paviljonki sisustettiin arkkitehti Emil Fabritiuksen suunnitelmien mukaan. ”Mineraliaksi” nimetystä museosta tuli alusta alkaen hyvin suosittu ja siellä myytiin myös postikortteja yms. Museo oli aluksi avoinna kolme tuntia ennen ja jälkeen puolenpäivän naispuolisen vartijan valvonnassa.[74]

Museo
Mineralia
Vuorilajeja ja muodostumia.

Mainos Korkeasaaren oppaassa vuodelta 1911.

”Hautakiviä” ravintola-aukion pohjoisreunalla vuonna 1905. HKM

Vuonna 1906 alettiin järjestää pyhäpäivisin kansantanssiesityksiä, jotka kiinnostivat suuresti yleisöä. Tanssiesityksiä jatkettiin tulevina kesinä aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka ja niitä varten rakennettiin oma tanssilava ravintola-aukion itäpuolelle vuonna 1908. Esitykset kiinnostivat myös turisteja ja niitä laajennettiin parin vuoden kuluttua lapsille suunnatuilla, kansallispukuisten lasten esittämillä laulu- ja tanssileikeillä. Vuonna 1912 vanhan tanssilavan tilalle rakennettiin uusi ja suurempi. Tanssijoiden pukuhuonetilat sijaitsivat vanhassa keilaratarakennuksessa.[75]

Korkeasaaren etelärannalla sijanneiden uimahuoneiden toimintaa haittasi se, ettei lipunmyyjän, joka kaiken lisäksi oli vuonna 1909 osoittautunut epärehelliseksi, ollut kopistaan mahdollista estää maksamattomia henkilöitä tunkeutumasta uimahuoneiden yleiselle puolelle. Siksi uimahuoneiden oville täytyi sijoittaa omat vahdit. Vilkkaimpina aikoina uimahuoneessa sai olla vain 20 minuuttia minkä noudattamista oli kuitenkin vielä vaikeampaa valvoa.[76]

Ravintolatoiminta

Kaupunki sääti 1900-luvun alussa raittiusjärjestöjen ajamia määräyksiä, jotka määrittelivät entistä tiukemmin ne kaupunginosat, joille sai perustaa anniskelupaikkoja. Tämä vähensi anniskelupaikkojen lukumäärää ja nosti samalla anniskeluyhtiön ravintoloiden, myös Korkeasaaren suosiota. Asiakkaiden runsaus lisäsi tarvetta järjestyksenvalvojiin. Joulukuun 1903 alusta edellytettiinkin, että jokaisessa ravintolassa piti olla yksi poliisi.

Vuonna 1904 raittiusseura vaati oluenmyynnin lopettamista myös Korkeasaaressa ja tämän myötäilemiseksi Anniskeluyhtiö päätti myydä vastedes olutta vain puolikkaissa pulloissa. Suurempia ongelmia ei kuitenkaan todettu olevan, koska yhtiön suorittamissa tarkastuksissa havaittiin järjestyksen olevan mallikelpoista sekä yhtiön ravintoloissa että niiden läheisyydessä. Lisäksi ruoka oli hyvää. Vuonna 1906 Anniskeluyhtiö sai yksinoikeuden alkoholin myyntiin ja anniskeluun Helsingissä.[77]

Korkeasaaren ravintolassa kävi paljon asiakkaita ja yhtiön siitä saama tulos kasvoi kaiken aikaa. Saarelle saapui höyrylaivoilla esim. vuonna 1909 noin 200 000 kävijää ja seuraavana vuonna jo 235 291 kävijää. Ravintolan ohella yleisölle oli tarjolla kahvia ja leipiä puutarhuri Cedegrenin asunnossa. Lisäksi 1890-luvulla ravintolan eteläpuolelle nk. Porvoonmäelle rakennettiin aidattu

Apteekkarien Kivennäisvesitehdas

HELSINKI.

MAANME AJANMUKAISIN VESITEHDAS. Keinotekoisia kivennäisvesiä ja virvoitusjuomia valmistettaessa käytetään yksinomaan tislattua ja sterilisoitua vettä. Sekä raaka-aineet että valmiit tuotteet ovat täydellisen kemiallisen ja bakteriologisen tarkastuksen alaiset.

Puhelin 139.

Korkeasaaren hankkija.

Mainos Korkeasaaren oppaassa vuodelta 1911.

ulkoilmaravintola-alue. Sen etelälaitaa reunustaneessa tarjoilupaviljongissa tarjottiin työväestölle pyhäpäivisin ”halpaa mutta hyvää” ruokaa sekä *yksi* snapsi tai *yksi* lasi olutta, kuten intendentti vuosikertomuksessaan painotti. Ulkoilmaravintolan kentän koilliskulmassa oli pyöreä lavarakennelma, jota kutsuttiin nimellä ”Borgorundeln”.[78]

Vuonna 1912 höyrylaivalaiturin luokse rakennettiin uusi, entistä suurempi virvoitusjuomakioski, jonka katettua edustaa käytettiin myös odotuspaviljonkina. Kioskin suunnitteli arkkitehti Emil Fabritius. Apteekkareiden Kivennäisvesitehtaalle vuokratussa kioskissa myytiin virvoitusjuomien ja tupakan lisäksi ulkomaisten esikuvien tapaan oppaita ja muita Korkeasaaren omia julkaisuja, sanomalehtiä, Helsingin turisti- ja matkaoppaita, postikortteja yms.[79]

Ravintolaa päätettiin vuonna 1909 pitää avoinna myös talvisin, koska saarella kävi silloin paljon urheilullisia, hiihtäen saapuvia vierailijoita. Heitä varten ravintolan lasiverantojen lämmitykseen asennettiin kamiinat. Ravintolassa tarjottiin kuitenkin talvisin ruoan lisäksi vain kahvia ja teetä yms. juomia sekä viiniglögiä. Osittain siksi, että talviaukioloaika oli osoittautunut suosituksi ja ravintola käynyt liian pieneksi, alettiin vuonna 1912 kaavailla kokonaan uuden suuremman, eri paikalla sijaitsevan ja talvikäyttöön paremmin soveltuvan, merinäköaloilla varustetun ravintolan rakentamista. Tällainen ”täydelliseen ravintolatoimintaan” kykenevä uudisrakennus ei kuitenkaan koskaan toteutunut.[80]

Apteekkarien kivennäisvesitehtaan virvoitusjuomakioski vuonna 1919 (postikortti). KSA

Korkeasaaren länsiranta 1900-luvun vaihteen tienoilla (postikortti). KSA

Eläintarhan kehittyminen

Puutarhurin vastuulla ollut eläinten hoito erotettiin vuonna 1902 erityisen rehumestarin vastuulle, ja tähän toimeen nimitettiin alikapteeni Max Tamelander, venäläistämistoimissa lakkautetun Uudenmaan tarkk´ampujapataljoonan upseeri. Rehumestarilla oli alaisuudessaan viisi eläintenhoitajaa. Hoitajille valmistui 1900-luvun alussa arkkitehti Theodor Höijerin suunnittelema, paljon entistä tilavampi asuinrakennus *(nyk. rakennus 15 / Huvila)*. Sen alakerran pohjoispäässä oli intendentin asunto, jossa oli erillinen sisäänkäynti. Rehumestarille ja yhdelle eläintenhoitajalle oli ”pienet sopet” alakerrassa, ja muut hoitajat asuivat kaksittain ahtaissa 10 m^2:n vinttihuoneissa, joissa oli matala vino katto.[81]

Kun hoitajien asuinrakennus oli valmistunut, vanhaan työmiesten asuntoon sisustettiin vuonna 1903 huone akvaarioita varten, joihin sijoitettiin kaloja ja matelijoita. Rakennusta alettiin tämän jälkeen kutsua Akvaariorakennukseksi, vaikkakin sen tuvassa oli vielä eläinhoitajien keittiö- ja työhuonetila. Tupaa käytettiin talvella kotimaisten pikkulintujen talvitiloina ja ainakin kesällä 1911 sinne oli sijoitettu myös trooppisia pikkulintuja. Vuonna 1910 Akvaarion pohjoispäätyyn tehtiin oma häkki kilpikonnille

1911

1:4000

Säilyneet rakennukset

Rakennukset

Häkit

Tarha-alueet

1. hillerihäkki
2. lokki- ja kahlaajahäkki
3. kettuhäkki
4. naalihäkki 1904
5. kaniinitarha
6. ahmähäkki
7. fasaanivoliääri
8. näätähäkki
9. näätä-, lumikko-, liito-orava- ja kärppähäkit
10. petolintuhäkistö
11. susihäkki
12. susikoira- ja ilveshäkit
13. apinahäkki
14. peltopyytarha
15. marsuhäkki
16. saukkohäkki
17. piikkisikahäkki
18. riikinkukkovoliääri 1910
19. pikkulintuvoliääri 1911
20. oravahäkki
21. malaijikarhun häkki 1911
22. metsäkanalintuvoliääri 1911
23. vanha metsäkanalintuhäkki

uima-altaineen. Eläintenhoitajien tilat siirrettiin vuonna 1912 viereiseen tallirakennukseen ja akvaariorakennus muutettiin pelkästään eläintilaksi purkamalla kaikki väliseinät ja alkuperäiset tulisijat sekä rakentamalla uusi tuulikaappi ja kaakeliuunit.

Niissä tallirakennuksen tiloissa, joihin eläintenhoitajien työtilat siirrettiin, oli aiemmin ollut ”pimeitä ja kylmän kellarimaisia” talvitiloja harmaa- ja kattohaikaroille, kurjille, flamingoille yms. linnuille. Rakennuksessa oli myös jyrsijöiden eli lähinnä kanien talviasunto, joka uudistettiin kauttaaltaan 1911. Eläintilojen kerrottiin tämän jälkeen täyttäneen ”rationaalisen kaninkasvatuksen vaatimukset” ja mahdollistaneen myös tieteellisen tutkimuksenteon. Tallirakennuksen yleisöön vetoavimmat asukit olivat apinoita. Niille oli vuonna 1907 rakennettu pyöreä ulkohäkki, ”kesäresidenssi”, tallirakennuksen länsisivustalle. Se varustettiin myöhemmin kaksinkertaisella rautaverkolla, jolla estettiin yleisöä ruokkimasta apinoita. Vaikka apinoiden talvitilat uudistettiin 1910, tiloja pidettiin edelleen kehnoina erityisesti apinoiden suosioon nähden. Uusi apinatalo olikin korkealla eläintarhan uudisrakennushankkeiden listalla, ja arkkitehti Emil Fabritius laati sellaisesta suunnitelmapiirustuksetkin, joita ei kuitenkaan toteutettu.[82]

Eläintarhan kokoelmiin tulleiden vesilintujen määrän kasvu oli syynä siihen, että tiloiltaan kehno vesilintutalo uudistettiin täydellisesti vuosina 1911–12. Vesilintutaloa laajennettiin kahdella kaksikerroksisella siivellä, joiden mansardikatoissa oli suuret kattoikkunat sekä tuuletusikkunoin varustetut kattolyhdyt. Pohjakerrokseen valettiin betonisia uima-altaita ja ne varustettiin pumppu- ja suihkulaitteilla. Laajennuksista saivat omat tilansa myös aiemmin mainitut tallirakennuksen linnut. Uudistetun vesilintutalon julkisivuissa oli jugendtyylin vaikutusta, kuten muissakin samoihin aikoihin rakennetuissa eläinsuojissa. Näitä olivat mm. vuonna 1909 saksanhirviaitauksen keskelle rakennettu arkkitehti Waldemar Aspelinin suunnittelema hirsinen tallirakennus ja Mineraalimäen juurelle vuonna 1910 rakennettu aasitalli (nykyisen Kissalaakson paikalla).

Eläintarhan 1900-luvun alun merkittävimpiä uudisrakennushankkeita olivat kahden uuden graniittisen karhulinnan rakentaminen. Niistä pienempi, ”suuri petoeläinhäkki” *(nyk. rakennus 78 / Vanha pieni karhulinna)* rakennettiin 1902 henkilökunnan alueen äärelle. Samalla paikalla oli aiemmin sijainnut lankkurakenteinen karhuhäkki. Suurempi karhulinna *(nyk. rakennus 13 / Vanha iso karhulinna)* rakennettiin vuonna 1903 Emil Fabritiuksen suunnitelmien mukaan vanhan tiilirakenteisen tilalle, jonka seinät olivat rapautuneet pahasti kostean ilmanalan takia.[83]

Mainos Korkeasaaren oppaassa vuodelta 1911.

Ylh. kesk Karhulinnan länsijulkisivun suunnitelma vuodelta 1903. HKA

Näkymä Korkeasaaresta vuonna 1904. HKM

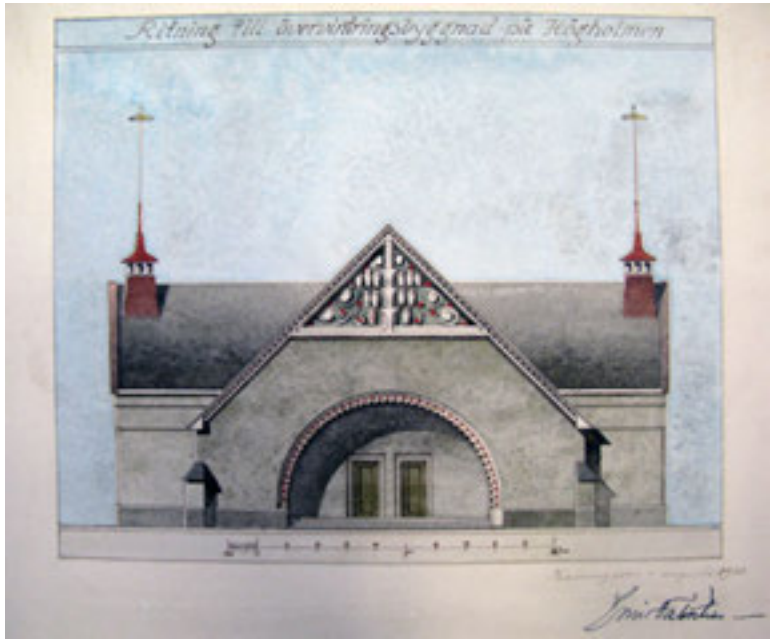

Suuren talvehtimisrakennuksen sisäänkäyntijulkisivun suunnitelma vuodelta 1910. HKA

Kolmas häkki, jossa käytettiin enemmän graniittia, tosin vaatimattomammassa mitassa, oli vuonna 1905 saaren pohjoisrantaan rakennettu uusi hyljehäkki. Häkin toteutukseen oltiin hyvin tyytyväisiä ja sen urakoitsija, tehtailija K. A. Wigg sai tehdäkseen useita muitakin rautahäkkejä ja aitauksia Korkeasaareen. Niistä mainittakoon vuosina 1910-11 valmistuneet riikinkukkojen ja kotimaisten pikkulintujen *(nyk. rakennus 24 / Haukkahäkki)* pyöreät lentohäkit eli voliäärit, samantapainen oravahäkki sekä aasitallin eteläpuolelle sijoitettu metsäkanalintujen lentohäkki. Vanha ahmahäkki uudistettiin kesällä 1912 rautarakenteiseksi ja varustettiin korkealla betonisokkelilla. Seuraavana vuonna valmistui länsirannan rinteeseen pohjamuodoltaan pyöreä ilveshäkki.

Häkkien sisustamiseen kiinnitettiin erityistä huomiota, esim. pikkulintu-, orava- ja metsälintuhäkkeihin rakennettiin pienet mökit ja suihkuin varustetut betonialtaat. Myös vanhojen häkkien lattioita betonoitiin ja niihin rakennettiin kivestä muurattuja luolia, röykkiöitä ja miniatyyrivuoria eläinten viihdykkeeksi. Esimerkiksi pohjoisrannasta ylemmäs vesilinnan itäpuoliseen rinteeseen siirretty poroaitaus varustettiin kiviröykkiöllä, jonka päältä eläimet saattoivat tähystellä ympäristöä.[84]

Vanha ahdas jääkarhulinna korvattiin tilavammalla häkillä *(nyk. rakennus 32 / Vanha jääkarhulinna)*, jonka rakentaminen aloitettiin loppuvuodesta 1913. Alkukaavailuissa kokonaan betoniseksi ajateltu rakennus tehtiinkin kestävyyttä ja arkkitehtonisia arvoja ajatellen vanhan linnan tapaan graniitista. Sakaraharjaiset graniittimuurit sulkivat sisäänsä kaksi erillistä betonilattiaista osastoa, joiden välissä oli syvä vesiallas. Allas oli yhteydessä mereen viiden venttiileillä varustetun kanavan kautta ja voitiin tarvittaessa tyhjentää.[85]

Suurin 1910-luvun rakennussuunnitelmista oli toteutumaton pienempien eläinten talvehtimisrakennus, jota suunniteltiin ravintola-aukion pohjoispuoliselle alueelle. Arkkitehti Emil Fabritiuksen vuonna 1910 laatimissa suunnitelmissa oli suuri, pohjakaavaltaan basilikamainen tiilirakennus, jonka sivustoilla ja apsiksessa olevat ulkohäkit liittyivät lämmitettäviin sisätiloihin. Yleisöllä olisi ollut mahdollisuus päästä katsomaan eläimiä rakennuksen keskikäytävältä, johon oli sijoitettu myös akvaario. Vintille varattiin tilaa kyyhkyslakalle. Anniskeluyhtiön voittovaroista varattiin talvehtimisrakennukselle oma osuutensa erilliselle tilille; rakennushankkeen lykkäytyessä sen varoja käytettiin sitten muihin tarpeisiin, kuten erilaisten pienempien talvehtimisrakennusten, mm. vesilintutalon laajennuksen rakentamiseen.[86]

Mainos Korkeasaaren oppaassa vuodelta 1911.

Aasi- ja kamelitalli vuodelta 1910 nykyisen Kissalaakson paikalla. Kuva otettu todennäköisesti 1930-luvun alussa. Lehtonen / KSA

Souvenir - Korkeasaaren kuvasto 1911.

Korkeasaaren ravintola-aukio 1900-luvun alussa. HKM

Eläinten olosuhteita parannetaan

August Fabritius erosi intendentintoimesta vuonna 1907 ja hänen tilalleen tuli vuoden ajaksi entinen rehumestari Tamelander. Siirryttyään muihin tehtäviin Tamelander jatkoi eräänlaisena osa-aikaisena intendenttinä. Anniskeluyhtiössä nähtiin kuitenkin tarpeelliseksi saada eläintarhan johtoon saarella pysyvästi asuva sekä eläinten hyvinvoinnista kiinnostunut ja kokenut henkilö. Lehdistössä oli esitetty vaatimuksia eläinten olojen parantamisesta ja eläinsuojelujärjestöt vaativat jopa eläintarhan lakkauttamista. Intendentin tehtävään palkattiin maaliskuussa 1910 filosofian kandidaatti Rolf Palmgren.[87]

Intendentin ja puutarhurin ohjeistusta tarkennettiin. Eläinlääkärin tuli jatkossa vierailla saarella kerran viikossa tarkastaakseen eläinten kuntoa ja antaakseen tarpeellisia ohjeita, vaikkei sairastapauksia olisikaan ollut. Palmgren kävi Tukholmassa, Kööpenhaminassa, Hampurissa ja Berliinissä opintomatkalla, josta hän laati elokuun lopussa 1910 päivätyn matkakertomuksen. Laatimassaan brosyyrissa *Intryck och reflexioner* hän kävi myös läpi ajatuksiaan eläintarhan siirtämisestä sopivampaan paikkaan kuin Korkeasaari. Palmgren piti tärkeänä jatkaa edeltäjänsä aloittamaa edistyksellisten, tilavien häkkien ja lentohäkkien rakentamista. Eläinten viihtymistä silmällä pitäen Palmgren määräsi myös "ryminää ja moraalittomuutta" aiheuttaneen Karppisen mekaanisen ammuntaradan sekä erilaiset automaatit poistettaviksi saarelta kesällä 1911. Hän pyrki myös parantamaan eläintenhoitajien suhtautumista hoidokkeihin. Anniskeluyhtiön hallituksessa todettiinkin vuonna 1911 eläintarhan tulevaisuuden näyttävän hyvältä, kun intendentiksi oli saatu koulutettu zoologi.

Vuoden 1911 aikana ilmestyi Palmgrenin suomeksi ja ruotsiksi laatima *Korkeasaaren opas I, Korkeasaaren eläintieteellinen puutarha*, joka lyhyestä käyttäytymisohjeesta ja saaren kartasta huolimatta oli itse asiassa pieni eläintieteellinen hakuteos. Se muistutti reittikarttoineen suuresti edellisenä vuonna ilmestynyttä Tukholman Skansenin eläintarhan opasta *Skansens vägvisare II, Skansens zoologiska trädgård*, jonka Palmgren oli todennäköisesti saanut haltuunsa opintomatkallaan. Seuraavana vuonna ilmestyi lyhennetty opas venäjää puhuville kävijöille, joita oli runsaasti. Oppaan täydennykseksi ilmestyi matkailijoille ja eläintarhan ystäville tarkoitettu, osittain kuusikielinen *Souvenir – Korkeasaaren kuvasto*, jossa oli valokuvia saaresta, sen eläimistä ja muista nähtävyyksistä.[88]

Eläintarhan ilmettä pyrittiin kohentamaan uusimalla eläintenhoitajien virkapukuja kesällä 1912. Vanhojen kuluneiden sinisten lippalakkien tilalle hankittiin uudet univormuhatut, jotka oli valmistettu kyllästetystä ja keveästä vihreästä Burberry -kankaasta ja joihin oli kiinnitetty jääkarhu-upotuksin varustetut posliinikokardit. Samalla hoitajat hankkivat omaan laskuunsa takit samasta kankaasta.[89]

Uuden, saarella pysyvästi asuvan intendentin takia aloitettiin myöhäiskesällä 1912 eläintenhoitajien asuinrakennuksessa sijainneen intendentinasunnon uudistustyöt. Se laajeni yhden hoitajanasunnon kustannuksella. Rehumestarin ja viiden eläintenhoitajan sekä puutarhurin apulaisten huono asuntotilanne oli näin huonontunut entisestään, ja heistä yhden piti asua kaupungissa vuokralla.

Lisätilan saamiseksi Palmgren ehdotti saarenvartijan asunnon vintin

muuttamista talviasuttavaksi ja yhden vanhan puutalon siirtämistä kaupungista, anniskeluyhtiön omistamalta tontilta, Korkeasaareen eläintenhoitajien uudeksi asuinrakennukseksi. Tämän vanhoista hirsistä rakennetun asuintalon suunnitelmat laati arkkitehti Berndt Nygren elokuussa 1914, ja se valmistui saman vuoden aikana ennestään rakentamattomalle alueelle Korkeasaaren pohjoisrannan tuntumaan. Rakennuksessa oli kahdeksan pientä yhden huoneen asuntoa (rehumestarilla kaksi huonetta, muilla yksi), joilla oli pareittain sisäänkäynnit rakennuksen jokaisella sivulla.[90]

Puutarhatöitä Norénin kaudella

Sairauden vuoksi eronneen puutarhuri Cedegrenin tilalle oli vuonna 1906 tullut puutarhuri Walter Norén. Edellisen ansioksi on katsottu erityisesti Korkeasaaren puistoalueiden toteuttaminen, kun taas Norén uudisti saaren kukkaistutuksia ja muuta puutarhanhoitoa. Hänen suunnittelemiaan kukkaistutuksia kehuttiin koristeellisiksi ja hyvällä maulla tehdyiksi.[91]

Norén uudisti mm. ravintolan edusta-aukion eli nk. *nelikulmion* istutukset. Istutuksia laajennettiin vuosina 1912-13 myös aukiota rajaavien teiden ulkolaidoille, kun siellä sijainneet vanhat ”rumentavat” pikkulintu- ja oravahäkit oli purettu. Niiden tilalle tuli ulkomaisten esikuvien mukaisia pieniä lehtimajoja ulkotarjoilua varten. Kukkaistutuksia oli tehty myös puutarhurin asunnon eteläiselle edusta-aukiolle ja hieman yksinkertaisempia intendentin asunnon ympärille.[92]

Puutarhurin alaisina oli vuonna 1910 viisi vakinaista työläistä: apulaispuutarhuri, kolme ulkotyöläistä ja kirvesmies. Talvisin he tekivät lumi- ja halkotöitä, tyhjensivät jätöksiä eläintiloista, remontoivat rakennuksia ja korjasivat työvälineitä. Vakinaisen henkilökunnan lisäksi saaren kevätsiivoustöihin ja kesäksi palkattiin enimmillään 40 henkeä lisätyövoimaa. Puutarhatyöläisten kesätöihin kuului ruohonleikkuuta, kastelua, maalaustöitä, siivousta, kasvimaa- ja kasvihuonetöitä sekä käymälöiden ja uimahuoneiden vahtimista.[93]

Korkeasaaren kasvimaa sijaitsi puutarhurin asuintalon koillispuolella. Kasvimaan laitaan rakennettiin vuonna 1907 kasvihuone arkkitehti Jarl Eklundin suunnitelmien mukaan ja sen pohjoispuolelle lautainen työkalu- ja halkoliiteri aikaisemman heinäladon viereen. Liiterin eteläpäähän rakennettiin lisäksi kanala ja pohjoispään jatkoksi vuonna 1913 yhdistetty rehumakasiini ja jääkellari. Tätä ennen oli mm. entistä putkaa jouduttu käyttämään kauravarastona. Myös kasvihuonetta uudistettiin ja suurennettiin vuosina 1913-14 arkkitehti Berndt Nymanin ja puutarhuri Norénin laatimien suunnitelmien mukaan. Rakennukseen oli sijoitettu myös puutarhurin apulaisen työtilat sekä pannuhuone.[94]

Saarella kävijöille annettiin 1903 opetuksellisessa mielessä mahdollisuus tutustua saarenvartijan talon läheisyydessä olleella kasvimaalla Suomen yleisimpiin viljelyskasveihin. Intendentti Palmgrenin ideoimana perustettiin vuonna 1910 puutarhurin asunnon pohjoispuolelle, akvaarion edustalle nk. koulukasvitarha. Laajennettua ja paremmin järjestettyä koulupuutarhaa varten laadittiin vuonna 1913 myös oma opaskirjanen *Korkeasaaren opas II, Korkeasaaren koulukasvitarha*.[95]

Kuten jo eläintarhaa perustettaessa oli uumoiltu, osoittautui sekä eläinten että puutarhanhoidolle tärkeä makeanveden saanti vuodesta toiseen hankalaksi. Kuivimpina aikoina vettä täytyi tuoda saarelle jopa proomulla. Saaren kaivoja pyrittiin parantelemaan ja vanhoja ruostuneita vesijohtoja korvattiin galvanisoiduilla putkilla. Keväällä 1911 ruotsalainen Svenska Diamant-bergs-borrningsaktiebolag suoritti saarella tuloksettomia kaivonporausyrityksiä. Korkeasaaren liittäminen kaupungin vesijohtoverkkoon oli kyllä anniskeluyhtiön kaavailuissa, mutta toteuttaminen lykkääntyi aina vuoteen 1913 saakka.[96]

Korkeasaaren kaakkoisrantaa 1900-luvun alussa. Taustalla uimahuoneet. HKM

Hylkysaaren luotsiaseman perustaminen

Hylkysaari 1908–1918

Vallisaaresta Hylkysaareen

Tammikuun lopussa 1908 luotsihallinnosta ilmoitettiin kaupungin rahatoimikamarille, että Helsingin luotsiaseman henkilöstölle tarvittiin uusi sisävartiopaikka kaupungin alueelta. Sisävartiopaikka, josta käsin luotsattiin satamista ulkomerelle lähteviä ja Helsingin saaristoreiteillä kulkevia aluksia, sijaitsi Viaporin linnoitusalueeseen kuuluneella Vallisaarella eli silloisella Aleksanterinsaarella. Luotseja oli asunut siellä jo ruotsalaisajalta lähtien, mutta nyt saari oli jo niin tiiviisti osa Viaporin linnoitusta, että heidät haluttiin siirtää muualle, vaikka suomalaisen siviilihallinnon alaisten luotsien kasarmi oli erotettu muurein muusta saaresta.

Luotsihallinto oli halukas vuokraamaan kaupungilta Hylkysaaren ja rakentamaan sinne uuden luotsikasarmin. Saaren vuokraoikeuden haltijalta, leskirouva Meyeriltä oli evätty hänen anomansa pidennys vuokrasopimukseen. Meyer olikin halukas siirtämään vuokraoikeutensa luotsihallinnolle jo ennen vuokra-ajan päättymistä vuoden 1911 lopussa.[97]

Luotsikasarmin julkisivupiirustus toukokuulta 1909. SMM

Luotsi- ja majakkalaitoksen ylihallituksen insinöörikonttorissa tehty luotsikasarmin länsijulkisivun suunnitelma maaliskuulta 1908. KA

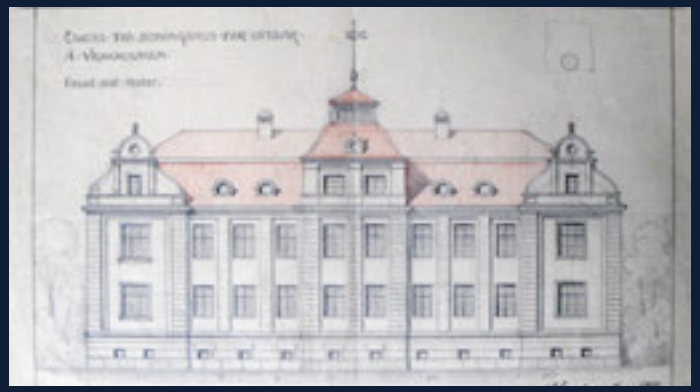

Yleisten rakennusten ylihallituksessa tehty luonnos luotsikasarmin länsijulkisivusta kesäkuulta 1908. KA

Helsingin satamakapteeni piti antamassaan lausunnossa sisävartiopaikan sijoittamista Hylkysaarelle hyvänä asiana. Saarelle rakennettavasta vahtitornista luotseilla olisi erinomainen näkyvyys Kruunuvuorenselälle johtavien salmien lisäksi myös Pohjoissatamaan, jossa varsinkin monet luotsausta kaipaavat Venäjän valtion laivat oleskelivat. Näkyvyys oli tärkeää, koska laivojen saapumisajat tiedettiin yleensä vain suurin piirtein. Luotsauspyynnöt ilmoitettiin yleensä etukäteen puhelimella luotsipäivystäjälle ja nämä voitiin tulevaisuudessa soittaa mukavammin suoraan Hylkysaaressa olevalle luotsiasemalle eikä, kuten siihen asti, ottaa ensin yhteyttä Viaporin linnoituksen venäjänkieliseen keskukseen, josta puhelu yhdistettiin Vallisaarelle.[98]

Luotsikasarmin rakentaminen

Luotsihallinto teki syksyllä 1908 päätöksen Hylkysaaren vuokraoikeuden lunastamisesta. Sinne rakennettavasta luotsikasarmista *(nyk. rakennus 200 / ent. Merimuseo)* tehtäisiin kaksikerroksinen. Molempiin kerroksiin tuli kuusi yhden huoneen ja keittiön asuntoa ja ullakolle rakennettaisiin lisäksi luotsipäivystäjän huone. Luotsikasarmin tyyliltään myöhäisjugendia edustavat suunnitelmapiirustukset oli tehty luotsi- ja majakkalaitoksen ylihallituksen insinöörikonttorissa maaliskuussa 1908. Niitä korjattiin julkisivujen osalta yleisten rakennusten ylihallituksessa. Arkkitehti Florentin Granholmin luonnostelemien muutosten jälkeen rakennus muistutti uusbarokkilinnaa.[99]

Luotsi- ja majakkalaitos anoi senaatilta 154 550 markan rakennusmäärärahaa, johon laskettiin kuuluvaksi myös saaren vanhojen rakennusten, kahden huvilan, pienen mökin, uimahuoneen, venevajan, talli- ja käymälärakennuksen sekä kahden jääkellarin, höyrylaivalaiturin ja kolmen kaivon lunastaminen. Lehdistössä nousi pienimuotoinen kohu siitä, että luotsikasarmin rakennusluvan ja määrärahat myönsikin Venäjän ministerineuvosto. venäjällä asia katsottiin valtakunnallisesti tärkeäksi. Suomessa ratkaisutapa katsottiin puuttumiseksi maan sisäisiin asioihin ja osaksi venäläistämistoimia.[100]

Päätös määrärahan myöntämisestä tehtiin tammikuussa 1909, ja luotsihallinto sopi Hylkysaaren vuokraamisesta kolmenkymmenen vuoden ajaksi vuoden 1912 alusta lähtien. Rakennustyöt aloitettiin välittömästi. Hyväksytyt piirustukset kasarmista ja sen luokse rakennettavasta erillisestä talousrakennuksesta *(nyk. rakennus 202 / Asuintalo)* ovat maaliskuulta 1909. Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehdin, Georg Axel Wasastjernan allekirjoittamissa piirustuksissa kasarmin aiempien suunnitelmien linnamaisuutta oli häivytetty siirtämällä päivystystorni rakennuksen keskiakselista sen merenpuoleiseen kulmaan. Luotsikasarmin viereen rakennetun talousrakennuksen länsipäähän tuli sauna pukuhuoneineen, keskellä oli leivintupa ja itäpäässä mankelihuone sekä omalla sisäänkäynnillä varustettu pesutupa. Saaren pohjoisrantaan rakennetun uuden hirsiarkkulaiturin luokse valmistui lisäksi varastovaja *(nyk. rakennus 208 / Varasto)*. Saaren itäpään entiselle telakka-alueelle tehtiin luotsiveneille vetotelakka.[101]

Luotsikasarmi 1910-luvulla. LV

Hylkysaaren pohjoisrantaa 1910-luvulla. LV

Rakennustöiden jo käynnistyttyä kustannusarviota jouduttiin heinäkuussa 1909 nostamaan, koska uuden laiturin perustukset olivat vajonneet liejuun ja rakennustarvikkeiden ja -työläisten sekä muuraustöissä tarvitun veden venekuljetukset tulivat odotettua kalliimmiksi. Luotsikasarmi valmistui vuonna 1910, ja luotseja alkoi muuttaa Hylkysaareen. Saarella oli seuraavana vuonna 53 asukasta eli luotsivanhin ja kymmenen luotsia perheineen. Osa luotseista jäi edelleen asumaan Vallisaareen.[102]

Luotsilaitos meriministeriön alaisena – kaasutehtaan rakentaminen

Hylkysaaren luotsikasarmin rakentamispäätöksessä näkynyt Venäjän sotilas- ja meriviranomaisten kiinnostus strategisesti tärkeäksi arvioitua Suomen luotsilaitosta kohtaan sai jatkoa maaliskuussa 1912, kun koko organisaatio

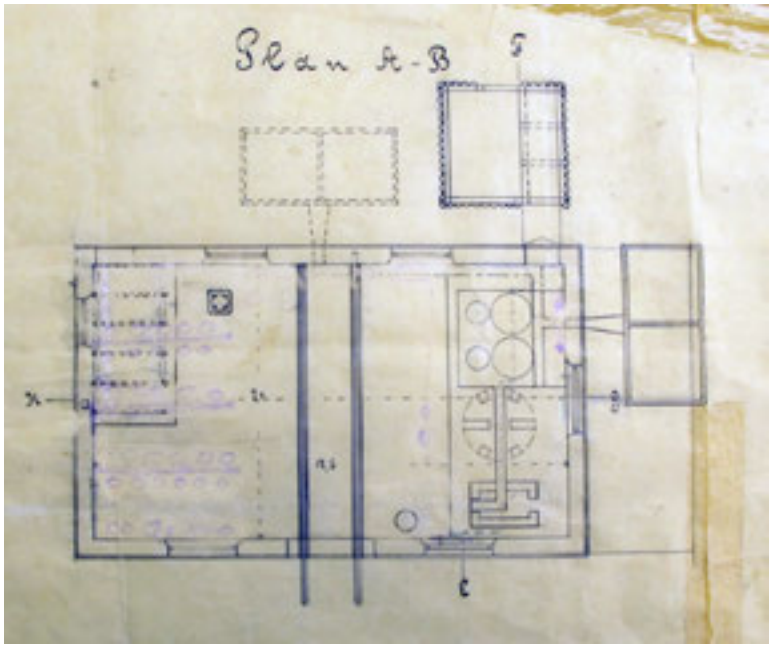

Kaasutehtaan pohjapiirros vuodelta 1912. Rakennuksen länsiosassa (oikealla) kaasunvalmistuslaitteistot ja itäosassa pannuhuone. Eteläpuolella on aaltopellillä päällystetty karbidivarasto ja länsipuolella todennäköisesti vesisäiliö, jolle on esitetty vaihtoehtoinen sijoituspaikka katkoviivalla. LV

alistettiin Venäjän meriministeriön hydrografiselle osastolle. Tämä oli Suomen perustuslain vastaista ja siksi yli puolet luotsilaitoksen virkakunnasta, mm. Helsingin luotsit erosivat. Eronneiden tilalle palkattiin venäläisiä, vaikka näiltä puuttui paikallistuntemus. Vuonna 1913 Hylkysaaressa oli vain kaksi venäläistä luotsia ja enimmillään heitä oli ensimmäisen maailmansodan aikana kolmetoista. Määrä laski vallankumousvuonna 1917 jälleen kahteen. Saaren huviloissa kerrotaan asuneen kesäisin venäläisiä virkamiehiä palveluskuntineen.[103]

Vuoden 1911 loppupuolella luotsi- ja majakkalaitoksen ylihallitus oli anonut Helsingin kaupungilta lupaa rakentaa Hylkysaarelle tehdasrakennus *(nyk. rakennus 206 / Vanha konservointilaitos)* asetyleenikaasun valmistamista varten. Loistojen ja majakoiden polttoaineena käytetyn kaasun valmistus oli suhteellisen suoraviivaista: teollisesti valmistetun, kalkin ja koksin polttamisesta muodostuneen kalsiumkarbidin ja veden reaktiosta muodostui asetyleenia ja sivutuotteena sammutettua kalkkia. Lupaa myöntäessään kaupunkia kiinnosti lähinnä kalkkijätteen siivoaminen, likavesien johtaminen saaren eteläpuolelle eikä Hylkysaarensalmeen sekä hajuhaittojen minimoiminen: asetyleeninvalmistuksesta lähtee nimittäin terävän valkosipulimainen haju.[104]

Pienehkön kaasutehdasrakennuksen piirustukset laadittiin luotsi- ja majakkalaitoksen ylihallituksen insinöörikonttorissa heinäkuussa 1912, ja sen allekirjoittajina olivat P. Ivanoff ja hänen esimiehensä K. Purns.[105] Tämänkin rakennuksen julkisivuja muutettiin yleisten rakennusten ylihallituksessa ja arkkitehti Jac. Ahrenbergin allekirjoittamien muutosten myötä tehdas sai luotsikasarmia muistuttavia barokkipiirteitä.[106]

Kaasutehtaan raaka-aine, karbidi tuotiin tynnyreissä saaren itäpäähän rakennetulta laiturilta tehtaan eteläpuolella sijainneeseen erilliseen aaltopeltivajaan, josta oli yhteys rakennuksen sisätiloihin luukun kautta. Kaasunvalmistuslaitteisto oli sijoitettu rakennuksen länsiosaan, ja itäosassa oli pannuhuone. Rakennuksen länsisivustalla oli ilmeisesti vesisäiliö. Täytetyt kaasupullot siirrettiin rakennuksen etuovesta raiteita pitkin laiturille kuljetusta varten. Kaasutehdasta hoiti ensimmäisen maailmansodan aikana vuosina 1914–15 suomalainen kaasumestari Ilmiö Koskenranta, joka asui perheineen luotsikasarmin toisessa kerroksessa.[107]

Venäjän Itämerenlaivaston taistelulaivoja ja risteilijöitä Hylkysaaren ja Korkeasaaren edustalla helmikuussa 1916. Jääkäri Yrjö Könni on ottanut tämän vakoilukuvan Korkeasaaren Mineraalimäeltä. Sotamuseo

Ensimmäisen maailmansodan aika

Korkeasaari 1914–1918

Sota-aika aiheuttaa hankaluuksia

Ensimmäisen maailmansodan syttyminen heinäkuun lopussa 1914 vaikutti Korkeasaaren kävijämääriin suuresti: elokuuhun mennessä kävijöitä oli vain noin 180 000, mikä oli yli 100 000 vähemmän kuin koko edellisenä vuonna. Sotilaiden määrä vierailijoista sen sijaan kasvoi. Sotaa suurempi syy kävijäkatoon olikin se, että kaupunginvaltuusto oli päättänyt lakkauttaa Korkeasaaren ravintolan anniskeluoikeudet ja se muutettiin kesäkuun alusta lähtien raittiusravintolaksi. Tämä liittyi vuonna 1914 annettuun asetukseen alkoholipitoisten aineiden kaupan rajoittamisesta ja niiden verotuksen kiristämisestä.[108]

Alkoholinmyynnistä saatujen tulojen väheneminen rajoitti suuresti eläintarhan uudistustöiden toteuttamista. Vuonna 1914 valmistuneiden eläintenhoitajien asuintalon rakennustöiden ja jääkarhulinnan uudistustöiden jälkeen anniskeluyhtiö ei enää teettänyt saarella merkittäviä rakennustöitä. Vuonna 1914 aloitetun uuden petolintujen lentohäkin työt keskeytyivät alkuunsa sodan syttymisen vuoksi, kun ulkomailta tilattuja rautaosia ja panssariverkkoa ei saatu.[109]

Vuodesta 1915 lähtien Korkeasaaressa ei enää esitetty kansantansseja ja laululeikkejä. Sen sijaan Mineralia-museo korjattiin kaupunginvaltuuston vuonna 1916 erityisesti tätä varten myöntämin varoin ja sitä pidettiin avoinna. Kävijämääriä laski sekin, ettei saaren liikennöintiä hoitanut Helsingin höyrylaivaosakeyhtiö vuonna 1916 liikennöinyt sunnuntaisin eikä pyhinä yleisön pettymykseksi.

Eläintenhoitajien asuinrakennuksen pohjoisjulkisivu vuodelta 1914. HKA

Kruunuvuorenselällä sodan aikana majailleista Venäjän Itämerenlaivaston sotalaivoista tullut kivihiilinoki pilasi saaren hengitysilmaa. Noki kerääntyi paksuiksi kerroksiksi puiden lehdille ja haittasi kasvien kasvua, erityisesti männyt kärsivät. Lisäksi vedet saaren ympärillä likaantuivat haisevasta sekoituksesta hiilimurskaa, öljyä, trasselia, leivänpaloja ja muita orgaanisia jätteitä. Tästä kärsivät hylkeet ja jääkarhut uimahäkeissään sekä uimahuoneiden asiakkaat. Ravinteikas likavesi johti osaltaan Korkeasaaren rottapopulaation räjähdysmäiseen kasvuun, jota ei saatu pysäytettyä yöllisistä terrierijahdeista huolimatta.[110]

Eläinten hoitokustannukset nousivat jyrkästi; palkat, materiaalit ja rehujen hinnat kallistuivat eniten. Korkeasaaren ylläpitoon myönnettiin kaupungin varoja. Eläinten rehuja ja hyvää hoitohenkilökuntaa oli vaikea saada. Toukokuussa 1917 puhkesi eläintenhoitajien lakko, minkä seurauksena eläimet jäivät osittain heitteille. Eläimiä hoitivat tänä aikana intendentti Palmgren ja rehumestari Einar Nyberg sekä muutamat opiskelijat.[111]

Suuri määrä eläimiä kuoli vuosina 1917–18 sairauksien ja väärän ruokavalion takia tai lopetettiin taloudellisista syistä. Osittain tästä syystä eräät eläinsuojeluyhdistykset anoivat vuoden 1917 lopulla kaupunginvaltuustolta Korkeasaaren lakkauttamista ja biologisen museon perustamista sen tilalle. Eläintarhalle myönnettiin kuitenkin vuodeksi 1918 määrärahoja vaikeimmin ”uusittavien” eläinlajien säilyttämiseksi. Kaupungin myöntämien määrärahojen turvin eläintarhaa ylläpidettiin myös kansalaissodan aikana punaisten hallitessa Helsinkiä. Anniskeluyhtiön kaupankäynti oli tänä aikana kokonaan keskeytyksissä.

Anniskeluyhtiö luopuu Korkeasaaresta

Kesäkuun alussa 1918 anniskeluyhtiö menetti yksinoikeutensa väkijuomien vähittäismyyntiin ja anniskeluun. Yhtiön ylimääräinen yhtiökokous päätti marraskuun lopussa 1918 lakkauttaa Korkeasaaren eläintarhan taloudellisista syistä. Saari päätettiin palauttaa kaupungille huhtikuun lopussa 1919 eli samaan aikaan kun Seurasaaren vuokrasopimus umpeutui, vaikka Korkeasaaren sopimus oli voimassa vuoteen 1922 asti. Ennenaikaista palauttamista perusteltiin sillä, että ravintolan anniskeluoikeuksien poistaminen oli jo kumonnut vuokrasopimuksen voimassa pysymisen edellytykset.

Korkeasaaren eläintarhaa tarjottiin kaupungille vuoden 1919 alussa. Siellä jäljellä olevat eläimet, samoin kuin häkit, aitaukset ja kaikki kaupunginvaltuuston myöntämillä varoilla rakennetut tai kunnossapidetyt rakennukset luovutettaisiin lunastuksetta kaupungille samoin kuin laiturit, sillat, kaivot sekä mukavuus- ja uimalaitokset. Yhtiön omilla varoilla rakennettuja asuin- ja talousrakennuksia ym. tarjottiin lunastettavaksi kirjanpitoarvostaan, joka oli paljon alhaisempi kuin asiantuntijat olivat arvioineet 1916.

Kaupunki otti Korkea- ja Seurasaaren haltuunsa toukokuun alussa 1919 ja yleisten töiden hallitus otti ne hoitoonsa. Helsingin budjettiin merkittiin vuonna 1919 yhteensä 150 000 mk:n määräraha näiden saarten kunnossapitoa varten. Kaupungin asettama komitea ryhtyi laatimaan ehdotusta saarten ja erityisesti eläintarhan tulevaisuudesta. Vuonna 1920 päätettiin Korkeasaaren ja Seurasaaren hoito uskoa erityiselle rahatoimikamarin alaiselle kansanpuistojen intendentille, joka sai tehtäväkseen myös kaupungin muiden luonnonpuistojen hoidon. Rolf Palmgren valittiin tähän virkaan seuraavana vuonna.

Korkeasaaren rappiota ja edistystä sotien välisellä ajalla

Korkeasaari ja Palosaari 1919–1939

Korjailuja ja olojen parantamista 1920-luvulla

Korkeasaaren kävijämäärät nousivat 1920-luvulla tasaisen jyrkästi. Vuonna 1922 kävijöitä katsottiin olleen runsaasti, lippuja myytiin 253 420, mutta seuraavana vuonna heitä oli lähes 70 000 enemmän ja vuonna 1928 jo yli 550 000. Kesäsunnuntaisin saarella kävi usein yli 8000 henkeä ja arkipäivinäkin toisinaan yli tuhat, mikä riippui tosin suuresti säästä. Kävijöitä oli myös talviaikaan ja ravintola oli auki juhlapäivinä. [112]

Kaupunki sai hyvin tuloja Korkeasaaren liikenteestä kerätyn veron vuoksi, vaikka muun muassa koululuokat pääsivät saareen alennetuilla maksuilla. Säännöllistä liikennettä hoiti vuodesta 1922 lähtien kymmenen vuotta yksinoikeudella kapteeni A. Öster tuona vuonna hankitulla uudenaikaisella 165 henkeä kantavalla höyrylautalla. Korkeasaaren ja uuden kansanpuiston, Mustikkamaan liikennettä varten rakennettiin vuonna 1929 Sörnäisiin Vilhovuorenkadun päähän uusi laituri. Korkeasaaressa voitiin hyvien liikenneyhteyksien ansiosta käydä lyhyemmälläkin käynnillä. Saarella kävi myös jonkun verran soutu-, purje- ja moottoriveneilijöitä.[113]

Höyrylautta Korkeasaaren laiturissa todennäköisesti 1930-luvulla. Lehtonen / KSA

Korkeasaari voitti lähikilpailijansa Mustikkamaan yleisöä vetävillä eläinkokoelmillaan, jotka olivat sotavuosista kasvaneet. Kuitenkin varsinkin suurempia kotimaisia eläinlajeja, kuten hirviä, ilveksiä, ahmoja ja joutsenia oli vaikea saada, koska ne olivat luonnossakin harvinaisia (mm. ilvespari ja ahmanpentu saatiin vuonna 1926). Toisaalta useat hirvieläimet olivat kuolleet, koska yleisö oli syöttänyt niitä leivällä kieltotauluista piittaamatta.

Uusia eläimiä ei kannattanut hankkia, koska niille ei ollut kunnollisia sijoituspaikkoja. Vanhat häkit olivat määrärahojen puutteessa ruostuneita ja rappeutuneita. Vuoteen 1922 mennessä oli kunnostettu vain kaksi häkkiä: fasaani- ja riikinkukkohäkki. Lisäksi oli eläinten talvehtimistilojen sekä ravintolan, asuntojen, talousrakennusten ja puiston valaisemiseksi johdettu Korkeasaareen sähkökaapeli Mustikkamaan kautta.[114]

Intendentti Palmgrenin hahmottelema, pari vuotta kestäväksi arvioitu eläinsuojien rakennusohjelma pääsi vauhtiin vuonna 1924. Silloin rakennettiin mm. uusi entistä suurempi hyljehäkki pohjoisrantaan, kymmenosastoinen nk. ristikkohäkki jyrsijöitä ja pienempiä petoeläimiä varten hirviaitausten pohjoispuolelle, majavahäkki sekä suuri kaksiosastoinen kotkahäkki (joka purettiin vasta 1990-luvulla). Viimeksi mainitun viereen valmistui seuraavana vuonna 16-osastoinen, talvehtimistiloilla varustettu petolintuhäkki, jollaisen rakennustyöt olivat keskeytyneet maailmansodan takia. Hopea- ja siniketuille valmistui 1920-luvun lopussa omat tilavat kaarikattoiset rautahäkit pohjoiskallion itärinteeseen *(nyk. rakennus 79 / Pöllöhäkit)*. Huonoimmat olosuhteet katsottiin vuonna 1926 olleen apinoilla.[115]

Palmgren jatkoi Korkeasaaren intendenttinä vuoteen 1929 asti. Hän oli myös mm. valtion luonnonsuojelunvalvojana vuodesta 1924 lähtien.[116] Eläintarhan kuvattiin olleen vuosikymmenen lopussa edelleen ”verraten rappiolla” rakennusten kunnon ja määrän suhteen, mutta myös monella muullakin tavalla.[117] Suomen yhtyneitten eläinsuojeluyhdistysten keskusliitto esitti 1930 kaupunginvaltuustolle toiveita, jotka koskivat mm. eläintarhan johtamista, eläinhäkkejä ja niiden siisteyttä sekä istutusten kuntoa.

Korkeasaaren näkötorni 1930-40-luvulla. Lehtonen / KSA

Näkökannat tunnustettiin oikeutetuiksi. Jo samana vuonna parannettiin erityishuomion saaneen boakäärmeen olosuhteita laajentamalla sen häkkiä kahden metrin pituiseksi ja varustamalla se lämmityslaittein. Vaihtoehtona pohdittiin käärmeen lopettamista ja täyttämistä, mutta se olisi tullut lähes yhtä kalliiksi.[118]

Korkeasaaren ravintola ja muut huvitukset

Korkeasaaren ravintolatoimintaan löi leimansa vuonna 1919 voimaan astunut ja vuoteen 1932 saakka jatkunut kieltolaki. Ravintola oli edelleen vuokrattuna, mm. vuonna 1920 johtaja O. Lundbomille ja 1921 ravintoloitsija G. E. Björkqvistille. Vuokraehtoina oli, että ravintolan tuli olla ensiluokkainen, mutta hinnoiltaan kohtuullinen. Ravintola oli auki kesäaikaan joka päivä lautan viimeiseen lähtöön asti sekä marraskuun jälkeisenä aikana silloin, kun jäät sallivat hevoskuljetukset saareen. Ravintolarakennusta laajennettiin vuonna 1928 etelään päin keittiösiivellä, jossa oli myös henkilökunnan ruokailutiloja.[119]

Ravintoloitsijalla oli oikeus asettaa intendentin osoittamiin paikkoihin kioskeja ja pöytiä virvoitusjuomien ym. myyntiä varten. Lauttarannan vesikioski oli edelleen vuokrattuna Apteekkarien kivennäisvesitehdas-osakeyhtiölle ja siellä voitiin tarjoilla juomia vain laseittain. Sen lisäksi saarella oli 1920-luvun lopussa kaksi pienempää kioskia: pienen karhulinnan luona oleva kioski ja vain sunnuntaisin auki oleva kioski jääkarhulinnaa ja suurta karhulinnaa yhdistävän tien varrella. Kioskeissa tuli pitää kaupan eläimille soveltuvia makupaloja.[120]

Korkeasaaren kaakkoisosa 1930-luvulla. Rannassa kaksi uimahuonetta sekä pitkä pukusuojarakennus. Taaempana kalliolla näkyvät leijonalinna ja näkötorni. HKM

Leijonat väliaikaishäkissään 1930-luvulla. Lehtonen / KSA

Yleisöä kerääntyneenä marakattiaitausten ympärille 1930-luvulla. Taustalla vasemmalla 1925 valmistunut suuri petolintuhäkistö ja sen takana suurikokoinen kotkien lentohäkki. Lehtonen / KSA

Korkeasaaren opas v. 1935.

Palosaari oli siirtynyt vuonna 1925 takaisin kaupungin hallintaan, ja se oli liitetty Korkeasaaren kansanpuistoon. Saaren rakennukset ja höyryvenelaituri kunnostettiin ja sähkövalaistus johdettiin myös sinne. Vuonna 1929 saari yhdistettiin Korkeasaareen sillalla ja sen huvilaan perustettiin kesäkahvila.

Vuonna 1928 järjestettiin ulkopuolisen näytteilleasettajan toimesta erityinen leijonanäyttely Korkeasaaren vesilintutalon viereisellä pyöreällä kentällä, johon rakennettiin tätä varten tilava siirrettävä rautahäkki. Näyttely oli suuri menestys. Vaikka pääsymaksu oli alhainen, 1 markka aikuisilta ja 50 penniä lapsilta, olivat tulot yli 130 000 mk. Eläintarha sai niistä tosin vain neljänneksen. Leijonien häkki ostettiin omistajalta (tähän käytettiin nk. leijonakassan varoja) ja sitä oli tarkoitus käyttää tulevaisuudessa vastaavanlaisissa näyttelyissä. Seuraavat erikoisnäyttelyt järjestettiin eläintarhaan liitetyllä Palosaarella. Kesällä 1929 Suvenniemen eläintieteellinen asema piti siellä pantterinäyttelyn ja vuonna 1931 nk. eksoottisten eläinten näyttelyn.[121]

Toinen Korkeasaaren uimahuoneista oli tuhoutunut kovassa myrskyssä syksyllä 1917. Jäljelle jäänyttä hoiti vuokralainen, ja se oli naisten ja miesten käytössä päivän eri aikoina. Uimahuoneen länsipuolinen Hylkysaaren vastainen hiekkaranta aidattiin vuonna 1926 yleiseksi uimarannaksi ja sen pohjoislaidalle rakennettiin pitkänomainen pukusuojarakennus. Seuraavana vuonna rakennettiin myös uusi uimahuone tuhoutuneen tilalle.

Muista eläintarhan ulkopuolisista huvituksista Mineralia-museo oli edelleen avoinna. 1920-luvun alkupuolella intendentti Palmgren kaavaili saarelle myös kesätivolia, koska hän arveli yleisön kaipaavan kevyitä huveja ja huvituksia. Sen paikaksi ajateltiin saaren eteläpuoliskoa, joka oli tarpeeksi kaukana eläinsuojista ja toistaiseksi lähes käyttämätön. Intendentin kaavailuista toteutui korkea teräksinen näkötorni, jonka rakensi vuonna 1929 Kone- ja Siltarakennusosakeyhtiö. Sen pohjakerroksessa oli virvoitusjuomakioski, ja ylhäällä maisemia saattoi tiirailla muutamaa vuotta myöhemmin hankitulla 22 kertaa suurentavalla kaukoputkella.[122]

Organisaatiomuutos

Vuonna 1931 Korkeasaaren eläintarhan hoito siirtyi rahatoimikamarin alaisuudesta kaupungin kiinteistölautakunnalle. Samalla perustettiin kansanpuistojen intendentin/isännöitsijän virasta erillinen Korkeasaaren eläintarhan valvojan virka. Valvojan virka oli vain sivutoimi, eikä siihen valittua filosofianmaisteri Valio A. Korvenkontiota velvoitettu asumaan saarella koko vuotta, vaan vähintään neljä kuukautta kesäaikana. Valvoja asui entisessä kansanpuistojen intendentin huvilassa, jonka desinfioimiseen osoitettiin varoja toukokuussa 1931.[123]

Valvojan lisäksi eläintarhan henkilökunnan muodostivat, vuonna 1933, rehumestari, neljä vakinaista ja yksi ylimääräinen eläintenhoitaja sekä ympärivuotisina tuntipalkkalaisina korjausmies ja siivoojatar.[124] Rehumestari asui entisessä vahtituvassa ja muut eläintenhoitajat omassa asuinrakennuksessaan. Henkilökunnalle rakennettiin 1930-luvun alussa sauna- ja pesutuparakennus *(nyk. rakennus 5 / Puutarhurin tupa)* saaren pohjoisrannan tuntumaan.

Korkeasaaren puistot olivat 1920-luvun lopulla olleet pitkään vähällä hoidolla, tosin Vallilan kansakoulunjohtaja T. Terhenvuo oli oppilaineen istuttanut saarelle tammentaimia. Vuoden 1930 toukokuussa Korkeasaaren istutuksia hoitamaan palkattiin puutarhuri O. Hellman, jota kutsuttiin myös Korkeasaaren kaitsijaksi. Seuraavana vuonna annettiin määräraha Korkeasaaren puistoalueiden kunnostamiseen, ruohokenttien kääntämiseen ja metsien raivaamiseen.

Puisto-osaston henkilökuntaan kuului, vuonna 1937, puutarhurin lisäksi puutarha-apulainen, kirvesmies, hevosmies, naisapulainen, aputyöläinen ja

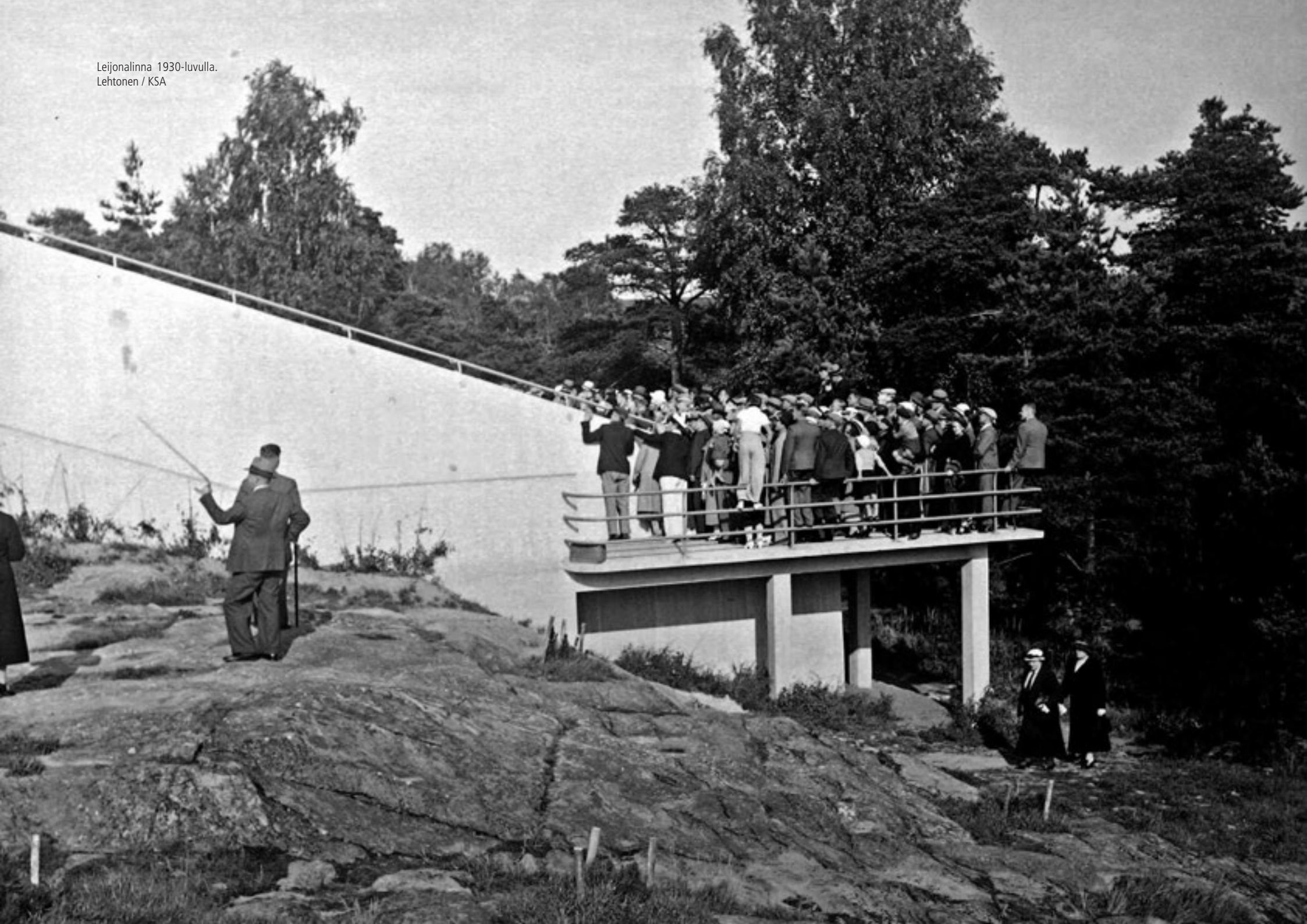

Leijonalinna 1930-luvulla.
Lehtonen / KSA

näkötornin lipunmyyjä (toukokuusta syyskuuhun). Kesäaikana töissä oli yhdeksän puistosiivoojaa. Kahdellakymmenellä vankilasta vapautuneella työläisellä teetettiin mm. lumitöitä ja roskapuiden hakkuita. Saaren vartijan lisäksi palkkalistoilla oli kaksi kesävartijaa, kolme sunnuntaivartijaa sekä yövartija. Hiljattain valmistunutta sauna-, ja pesutuparakennusta käytettiin ainakin jo vuonna 1935 vartijoiden asuntona.[125]

Korkeasaaren puisto-osasto teki puistotöitä kaikissa Helsingin kansanpuistoissa ja sen kasvihuoneessa kasvatettiin niihin taimia. Palosaaren lisäksi työalueeseen kuului siis mm. Seurasaari ja Mustikkamaa sekä Pihlajasaari. Esimerkiksi vuonna 1936 Korkeasaarelle istutettiin kasvihuoneesta 815 kevätkukkaa, 1663 kesäkukkaa ja 168 kg heinänsiemeniä sekä 100 kalliomäntyä ja aitapensasta.[126]

Leijonalinna ja muut 1930-luvun uudistukset

Eläintarhan 1930-luvun ehdoton merkkitapahtuma oli Leijonalinnan valmistuminen *(nyk. rakennus 56 / Paviaanilinna)*. Erityiseen nk. leijonakassaan oli kerätty varoja jo 1920-luvulta lähtien, tosin sen varoja oli käytetty tarpeen mukaan myös muihin rakennuskohteisiin. Vuonna 1931 oli Sirkus Coronadolta hankittu kaksi naaraspuolista leijonanpentua. Leijonalinna rakennettiin saaren kaakkoisosan aiemmin käyttämättömälle kalliolle ja se vihittiin juhlallisesti syyskuussa 1935. Arkkitehti Gunnar Taucherin johdolla kaupungin rakennuskonttorissa suunniteltua rakennusta kuvailtiin arkkitehtuuriltaan erittäin ajanmukaiseksi ja sen katsottiin kestävän vertailun minkä tahansa ulkomaisen laitoksen kanssa. Leijonalinnassa kerättiin erillinen pääsymaksu ja se oli 1930-luvun lopun yleisön suurimman kiinnostuksen kohteena. Linnaa pidettiin auki joka päivä läpi vuoden.[127]

Apinoiden ulkohäkit tallirakennuksen länsisivustalla vuoden 1938 korjauksen jälkeisessä asussaan. Lehtonen / KSA

Ajoporo Korkeasaaren ja Mustikkamaan välisellä jäällä 1930-luvulla. Taustalla näkyy talousrakennusten aluetta. Lehtonen / KSA

Leijonalinnan rakensi kaupungin rakennuskonttori, mutta suurin osa muista 1930-luvun eläinsuojista tehtiin eläintarhan omin voimin rehumestarin johdolla.[128] Pääosan näistä töistä muodostivat erilaiset puurakenteiset tallitilat sorkkaeläimille, kuten biisoneille, hirville, poroille, vesipuhveleille ja aaseille. Hirvitarhojen yhteyteen rakennettiin yhteensä neljä paviljonkimaista kuusikulmaista tallia. Alppikauriiden ja gemssien tarhaan tehtiin 1937 laudoista ”tekovuoristo” eläinten kiipeämistarvetta tyydyttämään.

Vesipuhvelien vanhan lankkusuojan tilalle vuonna 1936 valmistunut kaksiosainen talli *(nyk. rakennus 94 / Vanha guanakotalli)* oli ”uusasiallinen”, todennäköisesti Leijonalinnasta vaikutteita mm. ikkunanauhoihinsa saanut hirsirakennus, jossa oli vihreä tiilikatto. Samaan tyyliin rakennettiin pari vuotta myöhemmin nelipilttuinen aasitalli *(nyk. rakennus 86 / Vanha jakkitalli)* vanhan aasi- ja kamelitarhan pohjoispuolelle. Korkeasaaressa järjestettiin lapsille tarkoitettuja huviajeluja aasien vetämissä rattaissa, joille oli oma suojansa aasitallin kyljessä. Aikuiset pääsivät ratsastamaan siperialaisilla kameleilla, jotka oli ostettu ratsastusvälineineen 1931. Talvella 1934 aloitettiin myös poroajelut saaren itäpuolisella jäällä kahdella Ylitorniosta hankitulla ajoporolla.[129]

Häkeissä pidettävien susien lisäksi eläintarhassa oli kesy ketjuissa pidettävä *Rusi* -niminen susi, jolla oli oma aidoin ympäröity piha rehumestarin

1937

1:4000

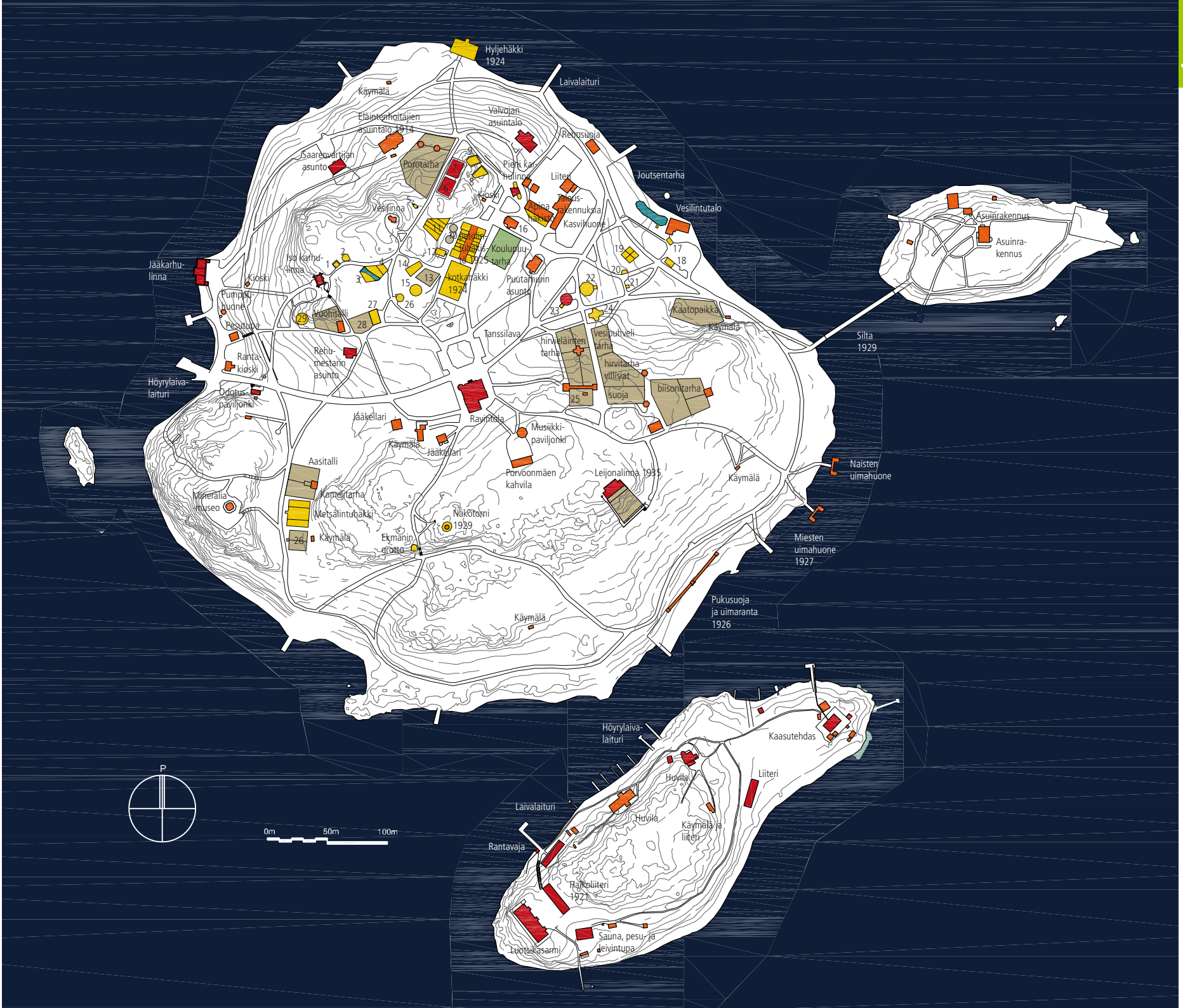

Säilyneet rakennukset

Rakennukset

Häkit

Tarha-alueet

1. piisamimyyrän häkki
2. vesikkohäkki
3. lokkilammikko
4. ylä-saukkohäkki
5. varahäkki
6. hopeakettuhäkki
7. sinikettuhäkki
8. susihäkki
9. naalihäkki
10. apinapatsaat
11. fasaanihäkistö, riikinkukko
12. ahmahäkki
13. kaniinitarha
14. kettuhäkki
15. puumahäkki
16. akvaario-rakennus
17. Ala-saukkohäkki
18. varahäkki
19. mäyrähäkki
20. skunkkihäkki
21. piikkisikahäkki
22. fasaanihäkki
23. pesukarhuhäkki
24. pikkupetojen häkki
25. mufflonlampaiden tarha
26. oravahäkki
27. malaijilaiskarhun häkki
28. suden aitaus
29. ilveshäkki

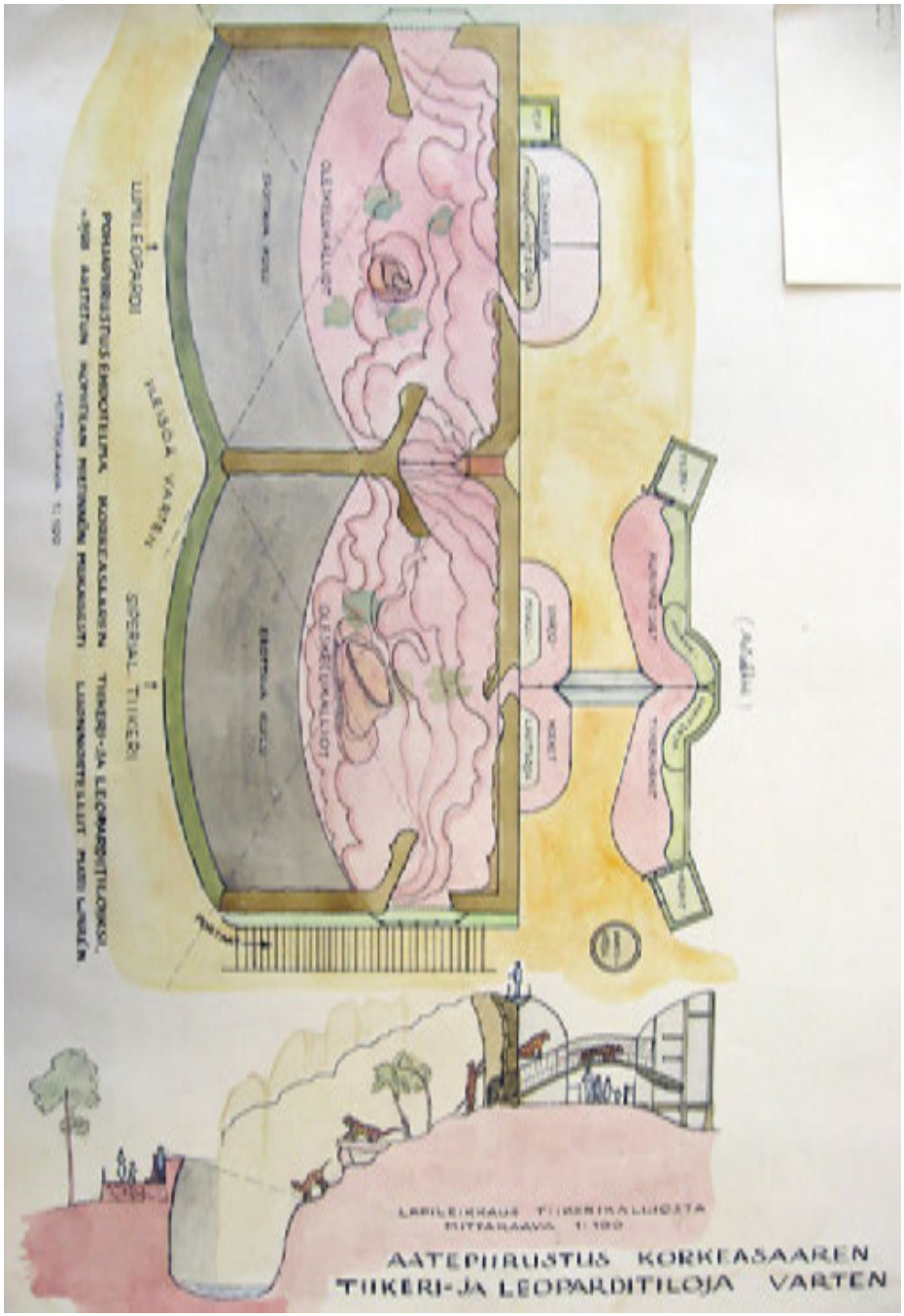

Olympialaisia varten tehtyjä uudisrakennusluonnoksia: vas. tiikeri- ja leoparditilat ja alla karhulinnan laitteisto. HKA

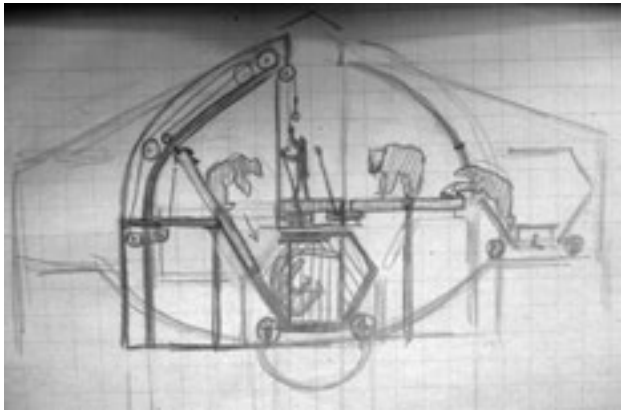

asunnon takana, malaijikarhujen häkin vieressä. Fasaani- ja petolintuhäkkien välisellä aukiolla taas oli kaksi puista katoksilla ja pyörömyllyillä varustettua ”patsasta”, joissa oli näytteillä ketjuissa olevia marakatteja.[130]

Yleisön suosiossa olleiden apinoiden asuintilat olivat jo pitkään olleet tarpeen uudistaa. Tammikuussa 1938 niiden tilat ja ulkotarhat tallirakennuksessa tuhoutuivat tulipalossa, jossa kuoli yhdeksän apinan lisäksi kymmenen kilpikonnaa ja yksi korppi. Tallirakennus korjattiin palovakuutusrahoilla, ja 14 uuden apinan tiloista tuli entistä huomattavasti tilavammat. Apinoiden uusien ulko- ja sisähäkkien välillä oli kulkuyhteys, ja sisällä apinahallissa voitiin järjestää yleisölle kiertokäyntejä. Ulkohäkeistä saatiin suurien verkkoseinien avulla ilmavat ja sisätiloista suurennettujen ikkunoiden, vaaleiden värien ja uusitun valaistuksen avulla valoisat.[131]

Olympiasuunnitelmat

Helsingille vuodeksi 1940 myönnetyt olympiakisat saivat aikaan kaupungissa suuria uudisrakennustöitä odotettavissa olevaa turistipaljoutta varten. Vuonna 1938 asetetun erikoiskomitean voimin pohdittiin myös Korkeasaaren nähtävyyksien lisäämistä uusilla eläinhankinnoilla ja rakennuksilla. Ohjelmassa oli mm. uusi avara karhulinna erityyppisine karhujen viihtyvyyttä lisäävine teknisine laitteineen, kissaeläinten linna ja uusi laajalle levittäytyvä viisiosastoinen hirvieläintarha sekä akvaariorakennus, jota ehdotettiin sijoitettavaksi Palosaareen. Olympialaisten peruunnuttua näiden hankkeiden toteutus, akvaariota lukuun ottamatta, jäi sodanjälkeiselle ajalle.[132]

Vuonna 1939 tehtiin kuitenkin 50 000 mk erikoismäärärahan turvin ”arktisten eläinnähtävyyksien” hankintoja. Palosaareen sijoitettuun erikoisnäyttelyyn laitettiin esille kaksi Itä-Grönlannista hankittua myskihäränvasikkaa nurmikentälle pystytettyyn tilapäisaitaukseen ja niinikään Grönlannista tuotu nuori mursu Korkeasaaren vastaiselle rannalle tehtyyn tilapäistarhaan. Näiden katselusta perittiin ensin erikoismaksu, mutta sen kerääminen lopetettiin sodan sytyttyä yleisön vähyyden takia. Valitettavasti talvella 1939 jäät rikkoivat mursun aitauksen ja se karkasi yhdessä saimaannorpan kanssa. Mursu löydettiin sadan metrin päästä jään alle hukkuneena.[133]

Korkeasaaren eläintarhan 50-vuotisjuhlia vietettiin toukokuussa 1939 Porvoonmäenkentällä järjestetyissä ulkoilmajuhlissa. Saari oli koristeltu suomenlipuin ja havuköynnöksin, ja sen rakennukset oli varustettu tekijän ja rakentamisvuoden osoittavilla pahvikilvillä.

Luotsikasarmin korotus

Venäjän vallankumouksen jälkeen luotsilaitos siirtyi taas suomalaisille ja edelleen, Suomen itsenäistyttyä, vastaperustetun merenkulkuhallituksen alaiseksi, kuten muutkin merenkulkuun liittyvät asiat. Merenkulkuhallituksen haltuun samaan aikaan siirtyneet Vallisaaren luotsirakennukset määrättiin luovutettaviksi sotaväelle vuonna 1920. Vaikka Vallisaarelle jäi vielä asumaan Helsingin luotsiaseman henkilökuntaa, heidät haluttiin saada suljetulta sotilassaarelta asumaan Hylkysaareen. Lisäväen mahduttamiseksi Hylkysaareen merenkulkuhallituksen teknisellä osastolla laadittiin 1920-luvun alussa suunnitelmat luotsikasarmin korottamisesta kahdella kerroksella. Rakennusmestari Saastamoisen allekirjoittamien piirustusten mukaista korotusta ei kuitenkaan tässä vaiheessa toteutettu.[134]

Luotsikasarmin pihan laidalle rakennettiin vuonna 1921 kaksikerroksinen lautarakenteinen liiteri asukkaiden käyttöön *(nyk. rakennus 201 / Työvenehalli)*. Se oli jaettu alakerrassa omilla ulko-ovilla varustettuihin halkovarastoihin, joita oli yksi jokaista kahtatoista huoneistoa varten. Yläkerrassa oli työvälinevarastotiloja. Samoihin aikoihin rakennettiin myös pohjoisrannasta luotsikasarmin pihalle nousevat betoniportaat, joiden piirustukset ovat vuodelta 1922.[135]

Luotsikasarmin korotus toteutui vuonna 1928. Korotuslupaa oli vuonna 1926 anottu aiemmin tehdyillä piirustuksilla, mutta työ toteutettiin G. A. Sundelinin yleisten rakennusten ylihallituksessa muuttamien, paremmin ajan henkeen sopivien suunnitelmien mukaan. Barokkiaiheet oli karsittu pois, ja julkisivussa oli 1920-luvun klassismin piirteitä. Kahden lisäasuinkerroksen yläpuolelle kohosi luotsipäivystäjän vahtitorni, jonka katolla seissyt signaalilippusalko näkyi huomattavasti aiempaa, rakennuksen sivulla ollutta lipputankoa paremmin. Tätä ennen luotsia pyytäneitten alusten oli ollut vaikea erottaa merkkilippuja rakennuksen ja sen takana olleiden puiden luomaa taustaa vasten. Uusissa asuinkerroksissa oli yhteensä yksitoista uutta huoneen ja keittiön asuntoa, joten luotsikasarmissa oli nyt yhteensä 23 asuntoa.[136]

Samaan aikaan luotsikasarmin korotuksen kanssa muutettiin talousrakennuksen *(nyk. rakennus 202 / Asuintalo)* länsipään saunatilat yhden huoneen ja keittiön käsittäväksi luotsioppilaiden asunnoksi. Sauna- ja peseytymistilat mahdutettiin entiseen mankelihuoneeseen. Kiinni rakennuksen eteläsivulle rakennettiin lisäksi matala lautainen halkoliiteri. Myös luotsikasarmin asukkaiden käytössä ollutta halkoliiteriä *(nyk. rakennus 201 / Työvenehalli)* laajennettiin 1930-luvun vaihteessa.[137]

Vanhat huvilat oli vuonna 1927 kunnostettu kaasutehtaan työnteki-

Luotsikasarmi 1930-luvun puolivälissä. Jäällä seisoo Elsa Sundman. Fröberg / SMM

jöiden eli kaasumestarin ja hänen apulaisensa sekä yhden majakanvartijan perheiden käyttöön. He asuivat kuitenkin 1920-luvun lopussa mieluummin uudistetussa luotsikasarmissa, jonne heidän oli sallittu majoittua väliaikaisesti luotsien määrän ollessa tuolloin vain 15. Kaasutehtaan työntekijöille suunniteltiin vuonna 1929 omaa asuinrakennusta itäisen huvilan lähelle, mutta hanke ei toteutunut. [138]

Hylkysaaren pakkolunastus valtiolle

Vuonna 1931 valtio pakkolunasti Hylkysaaren Helsingin kaupungilta tilusvaihdon toimeenpanemisesta annetun lain perusteella.[139] 1930-luvulla saaren asuntotilanne huononi luotsien määrän kasvaessa. Kaasutehtaan henkilökunta asui edelleen luotsikasarmissa, jolloin osa luotseista joutui asumaan heidän ”hylkäämissään asunnoissa” eli kahdessa huvilassa. Etenkin luotsioppilaiden tilanne oli huono. Talousrakennuksen entinen leivintupa muutettiin asuinhuoneeksi marraskuussa 1936 päivättyjen piirustusten mukaan. Samaan aikaan halkovajarakennusta laajennettiin edelleen pohjoispäästään.[140]

Luotsit tekivät varsinaisten luotsausvuorojen lisäksi luotsiaseman rakennusten ja veneiden yms. kunnossapitotöitä.[141] Tärkeää työtä oli myös luotsipiirin viittojen teko, mikä näkyi saaren itäpään telakka-alueella talven yli kuivuvista viittapuupinoista. Viittoihin punottiin viittakorit ja niitä varten etsittiin ankkurikiviä saaren rannoilta. Sopivankokoisten kivien loputtua Hylkysaarelta niitä haettiin myös Korkeasaaren ja Palosaaren rannoilta. Oman osansa Hylkysaaren maisemaan toivat luotsiperheiden kasvimaat ja kotieläimille rakennetut suojat. Saarella asui paljon lapsia, joilla oli omia leikkimökkejä. Korkeasaaren vastaisella rannalla oli vierivieressä asukkaiden omia laitureita ja niiden itäpuolella hiekkainen uimaranta, vastapäätä Korkeasaaren aidattua uimalaa.[142]

Kaasutehtaan ympärille oli 1930-luvun loppuun mennessä rakennettu erilaisia varastovajoja. Tehtaan laituri oli siirretty saaren itäpäästä suojaisampaan paikkaan pohjoisrannalle vuonna 1931. Kaasutehtaan rakennusrungon sisällä aiemmin sijainneelle pannuhuoneelle rakennettiin vuonna 1939 oma siipensä rakennuksen itäpuolelle. Muutos tehtiin ilmeisesti siksi, että tehtaan sisälle tarvittiin lisätilaa uusille laitoksen tehoa nostaneille laitteille. Myös tehdasrakennuksen itäpuolella nykyisinkin oleva lautainen koksivarastona käytetty vaja on ollut jo tällöin olemassa.[143]

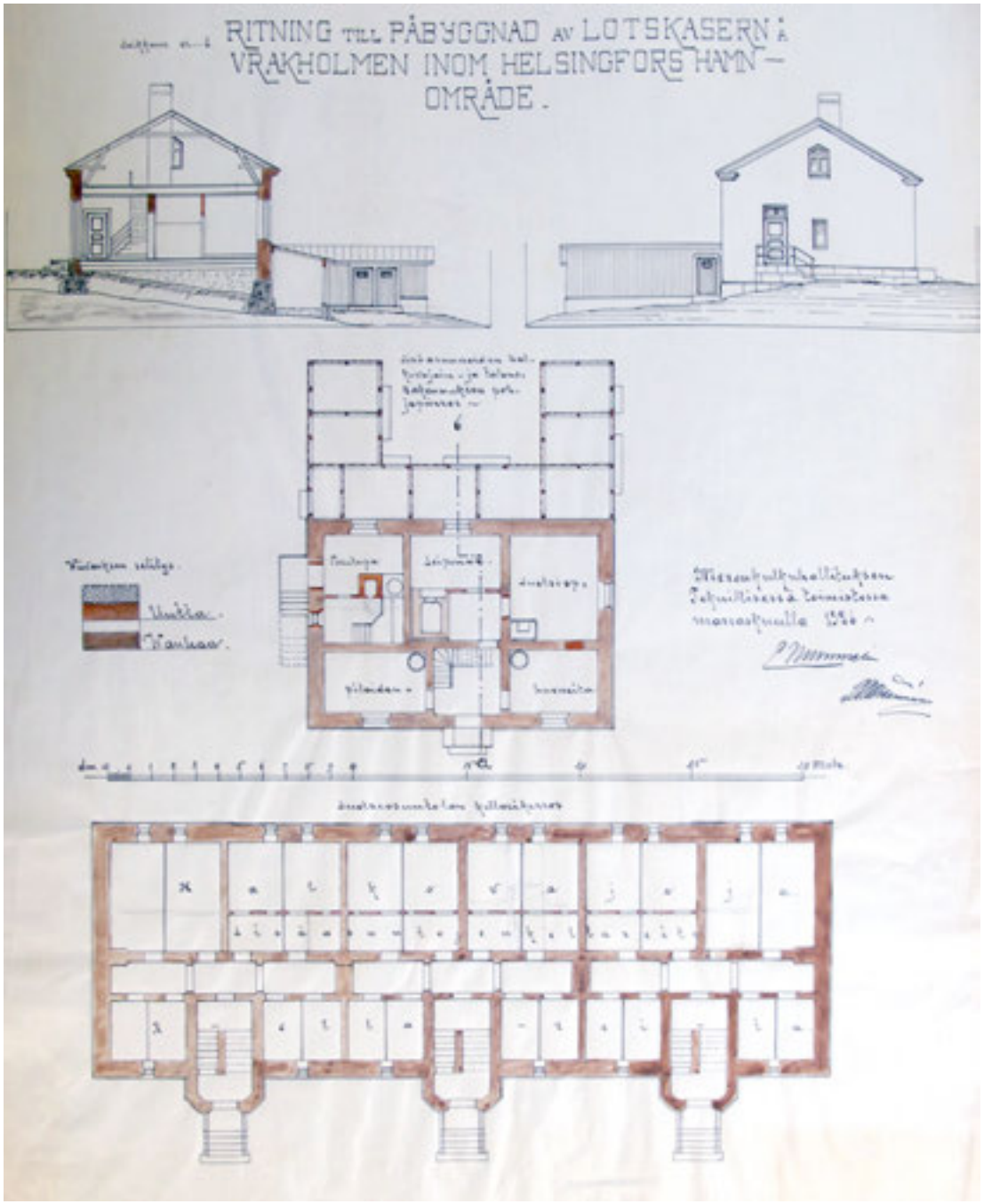

Luotsikasarmin kellarin ja talousrakennuksen muutospiirustukset marraskuulta 1926. LV

Pommitustuhoja toisen maailmansodan aikana

Korkeasaari, Hylkysaari ja Palosaari 1939–1945

Sota-aika

Korkeasaaren kävijämäärät romahtivat ja mm. Leijonalinna suljettiin syksyllä 1939, kun sodan uhka kävi suureksi. Väestönsuojelutoimenpiteistä merkittävin oli 1880-luvun alussa rakennetun nk. Ekmanin luolan muuttaminen 20-30 hengen pommisuojaksi. Myös mahdollisissa pommituksissa karkuun pääsevien vaarallisten eläinten, kuten esim. jääkarhujen varalta tehtiin suunnitelmia. Saaren ja kaupungin välisen vesijohdon katkeamisen varalta vanha vesilinna yhdistettiin jälleen vesijohtoverkkoon ja täytettiin vedellä samoin kuin Leijonalinnan suuri vesiallas.[144]

Talvisodan sytyttyä eläintarhan elämä oli kävijöiden vähyyden takia hyvin rauhallista ajoittaisista ilmahälytyksistä huolimatta. Vain hälytyssireenien kanssa kilvan ulvovien susien kuvailtiin katkaisseen saarella vallinneen hiljaisuuden. Työvoimaa oli sodan takia vähemmän, ja henkilökunnan perheistä useimmat oli evakuoitu maaseudulle.[145]

Välirauhan aikana ja varsinkin kesällä 1940 saarella oli sitä vastoin hyvin vilkasta. Erityisesti monet Neuvostoliitolle luovutettujen alueiden evakot kävivät saarella. Jatkosodan alkaminen hiljensi saaren, mutta vuonna 1942 kävijöitä oli taas enemmän. Tämä johtui kaupungin muiden huvimahdollisuuksien vähyydestä, ja siitä että monet helsinkiläiset viettivät kesänsä kaupungissa.[146]

Pommitukset

Elokuun lopussa 1942 neuvostoliittolaiset pommittajat pudottivat aamuöisessä hyökkäyksessään neljä pommia Korkeasaareen. Pommeista kaksi räjähti rakentamattomilla alueilla saaren kaakkoisosissa, mutta kaksi muuta vaurioittivat kasvihuoneen ja talousrakennusten aluetta. Akvaariorakennus sekä sen luona sijainnut kioski tuhoutuivat ja suuri petolintuhäkki vaurioitui pahoin mutta saatiin korjatuksi. Useita eläimiä pääsi karkuun tai menehtyi, kuten mm. 14-vuotias puolikesy munkkikorppikotka *Risto*. [147]

Helmikuun 1944 suurpommituksissa pudotettiin vielä kaksi pommia Korkeasaaren keskelle ja useita pommeja Palosaareen. Puutarhurin asuintalo tuhoutui kokonaan ja mm. petolintuhäkistö ja kasvihuone vaurioituivat jälleen. Hylkysaaren luotsikasarmin kellarikerrosta käytettiin sodan aikana pommisuojana ja sen ulkoseiniä oli suojattu pystyparruilla. Saarelle ei kuitenkaan osunut yhtään pommia.[148]

Ruokinta vaikeutui elintarvikkeiden puutteessa vuosina 1941-42 siinä määrin, että joitakin eläimiä oli lopetettava. Kalaa syöviä lajeja oli opetettava syömään vaihtoehtoisia ruokia. Hankalan tilanteen takia lehdistössä julkaistun vetoomuksen ansiosta useilta tahoilta lahjoitettiin jopa koiria ja kissoja eläinten ravinnoksi.[149]

Sodan aikana rakennettiin hätävarana ja pääasiassa jäännösmateriaaleista hirvieläintalleja, jotka paikkasivat olympiasuunnitelmien peruuntumisesta johtunutta suurta tarvetta. Pyöreistä riu´uista ja hirsistä tehdyt rakennukset oli suunnitellut eläintarhan valvoja Korvenkontio ”itäkarjalaiseen hirsiaittatyyliin”. Näistä kaksi sijoitettiin uimahuoneilta pohjoiseen ravintolan luokse johtavan tien varrelle ja kaksi Porvoonmäen tarjoilupaviljongin eteläpuolelle harvahkoon mäntymetsikköön *(nyk. rakennukset 49 ja 50 / Vanhat kallio- ja pikkutallit)*.[150]

Korkeasaaren ketjussa pidetty kesy susi ulvoo 1930- tai -40-luvulla. Suden aitaus sijaitsi nykyisen Amazonian paikalla. Taustalla näkyy vieressä sijainnut malaijikarhuhäkki. Lehtonen / KSA

Hylkysaari sodan jälkeen

Välirauhan aikana ja sotien jälkeen Hylkysaarelle muutti evakkoon useita luotsiperheitä Neuvostoliitolle menetetyiltä Viipurin ja Vironlahden seuduilta sekä Koivistolta.[151] Kaasutehtaan pohjoissivustalle rakennettiin vuoden 1945 lopulla koko rakennuksen levyinen puinen kaasusäiliökatos. Katos rakennettiin ilmeisesti sota-aikana saatujen neuvostokaasupullojen täyttämiseen ja varastointiin. Niitä ei heikkolaatuisuuden takia haluttu säilyttää rakennuksen sisällä. Pannuhuonesiiven viereen rakennuksen koilliskulmaan rakennettiin vuonna 1948 laadittujen piirustusten mukaisesti pieni konttorihuone, jota käytettiin myös sosiaalitilana.[152]

Vilkasta rakentamista ja uusia eläinlajeja

Korkeasaari ja Palosaari 1945–1969

Alppikauristalli vuonna 1949. HKM

Hirvieläintalleja ja talousrakennuksia 1940-luvulla

Helsingin kaupungin kiinteistötoimiston kansanpuisto-osasto siirtyi vuoden 1945 alusta lähtien urheilu- ja retkeilylautakunnan alaiseksi. Korkeasaaren eläintarhan valvojan virka muutettiin päätoimiseksi Korkeasaaren valvojan viraksi. Vuonna 1944 kuolleen Valio A. Korvenkontion tilalle virkaan valittiin liikemies Curt af Enehjelm, jolla ei ollut tähän tieteellistä koulutusta, mutta sen sijaan pitkäaikaista käytännön kokemusta eläinten hoidosta.

Kuten aiemminkin valvojan vaihtuessa hänen asunnossaan suoritettiin perusteellinen korjaus. Eläintarhan henkilökuntaa asui nyt myös Palosaaren huvilassa. Palosaaren silta uusittiin, ja siellä sijainnut vanha veneliiteri purettiin 1948 ja sen aineksista rakennettiin asukkaille uusi halkovaja. Muita heti sodan jälkeen suoritettuja rakennustöitä olivat lautainen palokalustovaja ja suurehko halkovaja Korkeasaaren pohjoisrantaan.[153]

Sotia edeltäviin olympiasuunnitelmiin kuulunutta hirvitarhojen laajentamis- ja uusimisohjelmaa alettiin toteuttaa vuonna 1947, ja työtä jatkettiin 1950-luvun alkuun saakka. Vanhaa keilarataa ympäröivien hirvitarhojen lisäksi Porvoonmäelle sodan aikana rakennetut kotimaisten hirvien väliaikaistarhat uusittiin. Alppikauriille ja muille kallioilla kiipeileville sorkkaeläimille rakennettiin kokonaan uudet tarhat talleineen saaren lounaisosan kallionrinteelle. Kaikki tänä aikana rakennetut kahdeksan tallia tehtiin samojen, arkkitehti Hugo Harmian ja Woldemar Baeckmanin laatimien suunnitelmien mukaan, ja ne poikkesivat toisistaan vain yksityiskohdiltaan. Uudet tallit todettiin käytännöllisiksi eläinten hoidon ja viihtymisen kannalta.

Ensimmäiset Oy Novator ab:n valmistamista puisista tallirakennuksista valmistuivat vuonna 1948: hirvitalli Porvoonmäelle *(nyk. rakennus 45 / Hevostalli)* ja alppikauristalli. Niiden tieltä purettiin Porvoonmäen vanha tarjoilupaviljonki ja pyöreä lavarakennelma ”Borgorundeln”. Sodan aikana rakennetut pienet hirvitallit *(nyk. rakennukset 49 ja 50 / Vanha kalliotalli ja vanha pikkutalli)* siirrettiin lännemmäs, nykyisen Kissalaakson alueelle perustettuun villisikatarhaan. Sen tieltä taas purettiin vanha metsälintuhäkki, jonka verkosta tehtiin uusi aita Hylkysaarensalmen uimarannan ympärille.

Seuraavaksi purettiin hirvieläinten lehdesvarastona toiminut arkkitehti Mieritzin suunnittelema keilaratarakennus sekä arkkitehti Aspelinin suunnittelema ristinmuotoinen tallirakennus kahden uuden tallin tieltä *(nyk. rakennukset 42 ja 43 / Kulaani- ja Aasitallit)*. Näiden itäpuolella sijainnut vanha vesipuhvelitalli *(nyk. rakennus 94 / Vanha Guanakotalli)* siirrettiin puretun kamelitallin tilalle saaren länsiosaan ja vanha villisikatalli siirrettiin metsäkauriiden uuteen aitaukseen. Kuusikulmaiset paviljonkimaiset tallit purettiin lukuun ottamatta yhtä, joka siirrettiin leijonalinnan pohjoispuolelle ja muutettiin kioskiksi. Siirrettyjen ja purettujen tallien tilalle rakennettiin kaksi uudenmallista.

Porvoonmäen suomalaisten hirvien tarhan jatkoksi rakennettiin uusi porotarha, jossa oli samantyyppinen talli jäkäläsäiliöineen *(nyk. rakennus 44 / Kamelitalli)*. Porot siirrettiin sinne pohjoiskalliolla sijainneesta aitauksesta, jonka tilalle perustettiin uusi kanitarha. Vuonna 1952 rakennettiin vielä yksi samantyyppinen talli mufflon- ja harjalampaiden uuteen kolmiosaiseen

Hirvitarhojen tieltä purettu Porvoonmäen tarjoilupaviljonki luultavasti vähän ennen purkamista kuvattuna. Lehtonen / KSA

Karhulinna vuonna 1957. Pietinen / Otavan kuvaarkisto.

tarhaan alppikauristarhan viereen.[154]

Jo sodan aikana pääosin valmistunut ja pommituksissa vaurioitunut verstasrakennus *(nyk. rakennus 29 / Puuverstas)* viimeisteltiin ja otettiin käyttöön 1948. Rakennuksen yläkertaan rakennettiin talvihäkkejä linnuille. Seuraavana vuonna valmistui talouspihalle verstasrakennuksen ja vanhan talli- ja liiterirakennuksen länsipuolelle kasvihuoneiden yhteyteen uusi kolmekerroksinen talousrakennus *(nyk. rakennus 28 / Konttori)*. Sen kellarissa oli rehukeittiö, keskimmäisessä kerroksessa kylmälle arkojen eläinten talvehtimishäkkejä, sairas- ja karanteeniosasto ja lisäksi henkilökunnan ruokala ja rehumestarin konttori. Ylimmässä kerroksessa oli peto- ja kanalintujen talvehtimishäkkitiloja. Talousrakennuksen tilalta purettiin eräitä vanhoja talousrakennuksia, mm. entinen putka.

Vuonna 1950 suuri osa verstas- ja talousrakennusten välisestä, jyrkässä rinteessä sijaitsevasta liiteri(talli)rakennuksesta purettiin ja rakennettiin uudelleen kolme metriä entistä leveämpänä. Rakennuksessa sijaitsi ajokaluvaja ja erilaisia varastotiloja sekä eteläosassa lämpöeristetty vuohien talvitalli.[155]

1950-luvun suurhankkeita – Karhulinna, lintutalot ja apinatalo

Olympiasuunnitelmien toteutusta jatkettiin 1950-luvulla merkittävällä ja pitkään jatkuneella, arkkitehti Hugo Harmian suunnitteleman Karhulinnan *(nyk. rakennus 88 / Karhulinna)* rakennustyöllä. Vuonna 1949 suoritetuissa louhintatöissä tehtiin kaakkoiskallion rinteeseen yksi iso jääkarhujen uimaallas ja neljä pienempää allasta maakarhuille sekä näitä yhdistävä kanava. Kallion päällä sijaitsevan karhutalon rakennustyöt valmistuivat 1953. Siihen oli sijoitettu kahdeksan karhuhäkkiä rehukeittiöineen. Kun karhujen tarhaaluetta rajaavat 4,5 metriä korkeat betonimuurit ja kaareva katsomopenger oli saatu valmiiksi, voitiin linna avata yleisölle kesäkuun lopussa 1955. Katsomon alle rakennettiin vielä maksulliset yleisö-wc:t, jotka korvasivat osan saarella olleista ikivanhoista puukäymälöistä. Karhulinnassa kerättiin Leijonalinnan tapaan erillinen pääsymaksu.

Samaan aikaan karhulinnan kanssa rakennettiin sen länsipuolelle uusi seepratalli *(nyk. rakennus 93 / Seepratalli)*, joka poikkesi edellisen vuosikymmenen standardimallista tiili- ja betonirakenteisena karhutalon tapaan.[156] Saaren pohjoisosan kalliolle, vanhan karhulinnan pohjoispuolelle valmistui vuonna 1950 kaksiosainen saukko- ja majavatarha *(nyk. rakennus 51 / Vanha mäyrätarha)*, joka rakennustavaltaan, betonimuureineen ja liuskekivikaiteineen muistutti uutta karhulinnaa. Sen itäpuolelle, vanhan vesilinnan ympärille taas valmistui olympiavuonna 1952 malaijilaiskarhuille oma muurein ympäröity tarha *(nyk. rakennus 14 / Vanha malaijitarha)*. Vesilinna sai toimia karhujen pesäluolana.[157]

Todennäköisesti olympialaisia varten oli arkkitehti Harmia laatinut suunnitelmat lauttarannan uutta rantapaviljonkia varten 1951. Virtaviivaisen

katosrakenteen kattamat kioski- ja odotustilat eivät kuitenkaan vielä tässä vaiheessa toteutuneet. Lähes yhtä virtaviivainen uusi Korkeasaaren lautta *Korkeasaari – Högholmen* oli aloittanut liikennöinnin Meritullintorilta jo vuonna 1949. Sodan jälkeen Korkeasaareen oli liikennöinyt *s/s J. L. Runeberg*.[158]

Olympialaisiin mennessä valmistui myös useita uusia lintutaloja sodan pommituksissa pahiten kärsineelle alueelle keskuslaakson itäosissa. Arkkitehti Harmian suunnittelema pikkulintutalo valmistui tuhoutuneen puutarhurin asuintalon paikalle vuonna 1949. Lintutalon puurakenteisen kuusiosastoisen suojarakennuksen eteläsivulla oli ulkohäkit. Samaan tapaan rakennettiin vuosina 1951-52 suurempi 14-osastoinen metsäkanalintutalo (fasaanitalo) sen pohjoispuolelle, entisen koulupuutarhan alueelle ja 11-osastoinen petolintutalo *(nyk. rakennus 27 / Näätälä)* pommituksissa tuhoutuneen akvaariorakennuksen pohjoispuolelle. Vieressä sijainnut 1920-luvun petolintuhäkistö korjattiin perusteellisesti vuonna 1953.[159]

Vanha vesilintutalo purettiin 1951 ja sen tilalle rakennettiin arkkitehti Hugo Borgströmin suunnittelema rakennus *(nyk. rakennus 80 / Ankkala)*. Vesilintutalossa oli lintuosastojen ja rehukeittiön lisäksi talvehtimistilat merileijonille, saukoille ja majaville. Sen länsipuolinen puistoalue muutettiin 1950-luvun kuluessa puutarha-arkkitehti Paul Olssonin suunnitelmien mukaan vesilintujen ja flamingojen aidatuiksi tarha-alueiksi. Alueen etelälaitaan kaakkoiskallion alapuolelle rakennettiin vuosina 1953–55 kolme suurta vesilintulammikkoa. Niiden pohjoispuoliselle kolmiomaiselle puistoalueelle vanhojen kupolimaisten lintuhäkkien ympärille aidattiin pienemmillä lammikoilla varustetut tarha-alueet. Vesilintualueelta purettiin useita häkkejä, mm. pikkupetojen eli lähinnä näätäeläinten nk. ristikkohäkki.[160]

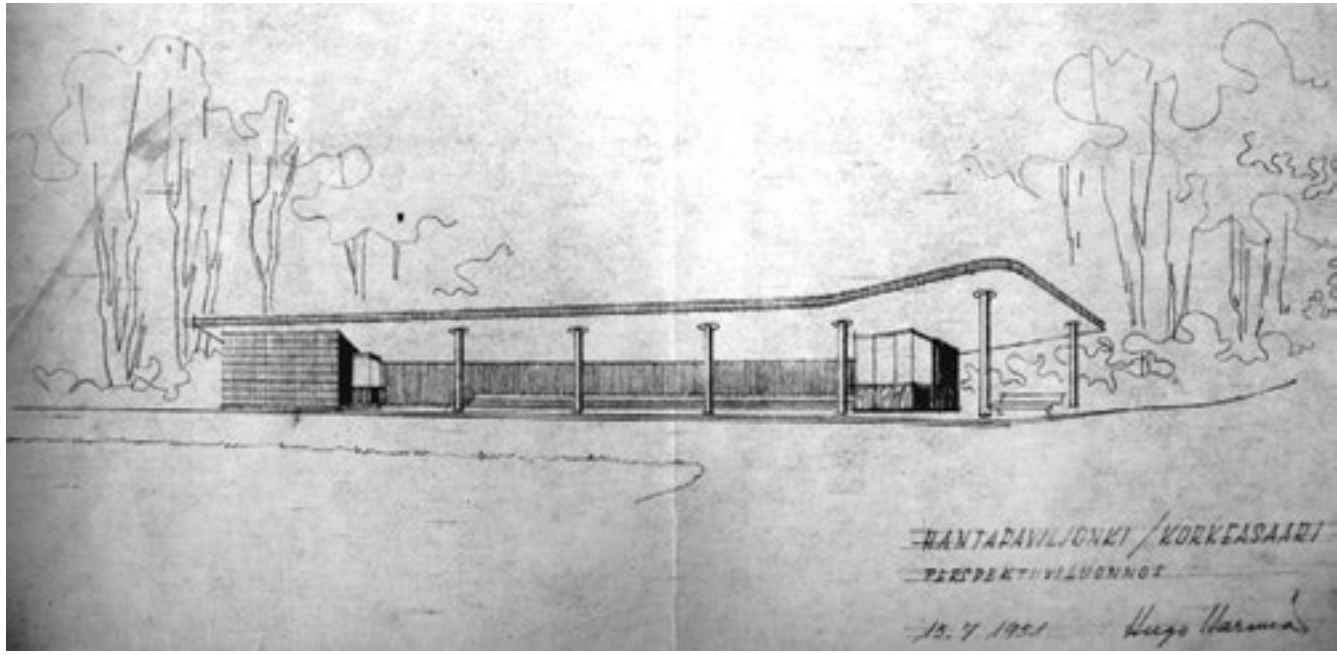

Hugo Harmian luonnos rantapaviljongiksi heinäkuulta 1951. HKA

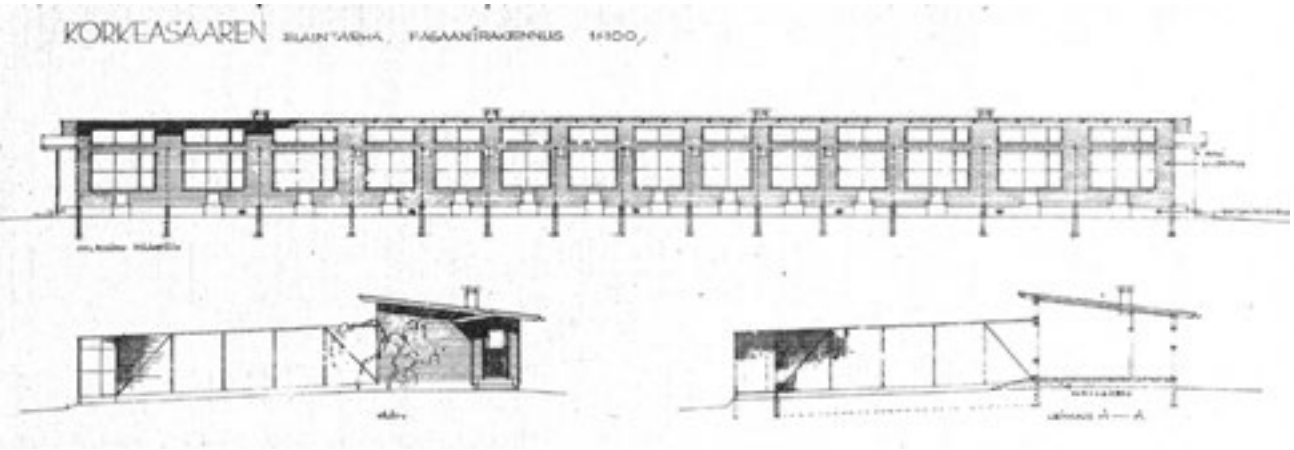

Hugo Borgströmin allekirjoittamat fasaanitalon piirustukset helmikuulta 1951. RVV

Pohjoiskalliolla sijainneet kettu- ja puumahäkit korjattiin perusteellisesti 1957 ja edelliset siirrettiin uudelle paikalle. Susille oli jo muutama vuosi aiemmin valmistunut saaren eteläosaan uusi laaja tarha-alue, jossa oli niille myös neljä asuinluolaa. Porot siirrettiin Porvoonmäeltä lännemmäs uuteen tarhaan, jonka yhteyteen valmistui vuonna 1957 porojen ruokailukatoksella varustettu rehuliiteri *(nyk. rakennus 46 / Guanakokatos)*.[161]

Karhulinnan valmistumisen jälkeen seuraava suuri rakennushanke oli jo moneen otteeseen aikaisemmin kaavailtu uusi Apinatalo. Arkkitehti Borgströmin suunnittelema rakennus käsitti eteishallin, jossa oli trooppisten lintujen häkkejä ja kilpikonna-allas sekä sen molemmin puolin apinahäkkejä sisältäneet siivet. Ulkohäkkien lisäksi apinoille rakennettiin eteläsivustalle tilava ulkotarha pengerrettyine yleisökatsomoineen. Vuonna 1957 avatussa Apinatalosta kerättiin ”linnojen” tapaan oma pääsymaksunsa. Vanha apinatalo eli tallirakennus korjattiin ja maalattiin osittain 1958. Sen yhteyteen tuli strutsien väliaikainen tarha.[162]

Apinatalon sisäänkäynniltä vedettiin uusi suora tielinja lauttarannasta ravintolaan johtavalle päätielle. Tien toiseen päähän, ravintolan länsipuolelle rakennettiin itsepalveluperiaatteella toiminut kafeteriarakennus, joka otettiin käyttöön kesällä 1959. Niin kafeteria, ravintola kuin saaren kioskitkin olivat vuokralla. Saarella oli myös ainakin vuosina 1959-61 vuokrattuja valokuvauspaikkoja.[163]

Apinatalon suuri ulkotarha vuonna 1959. Eero Troberg / Otavan kuva-arkisto

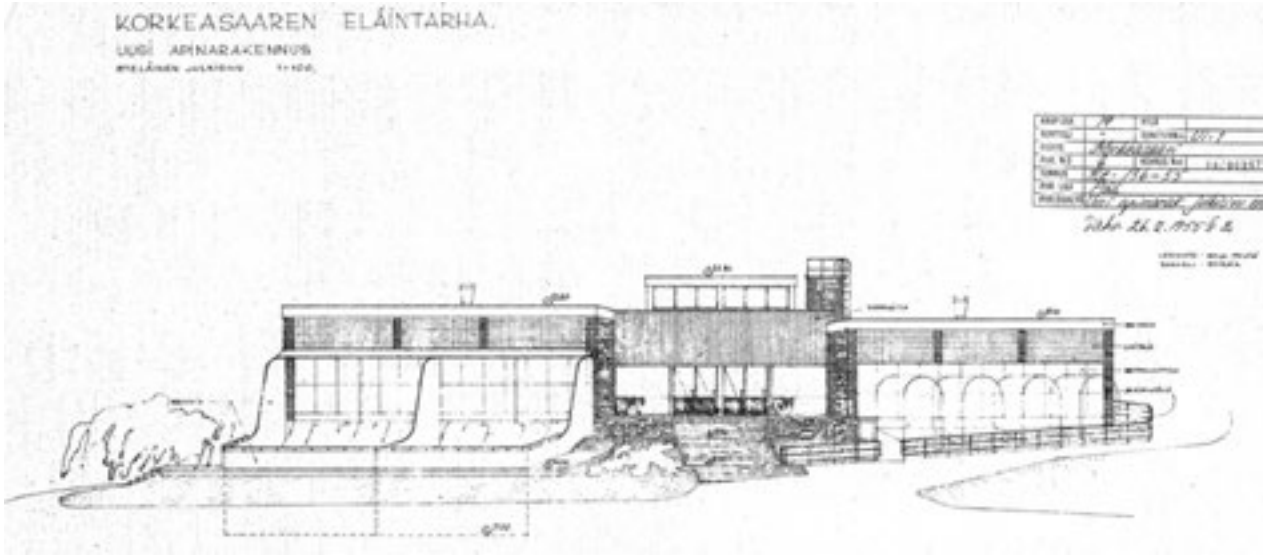

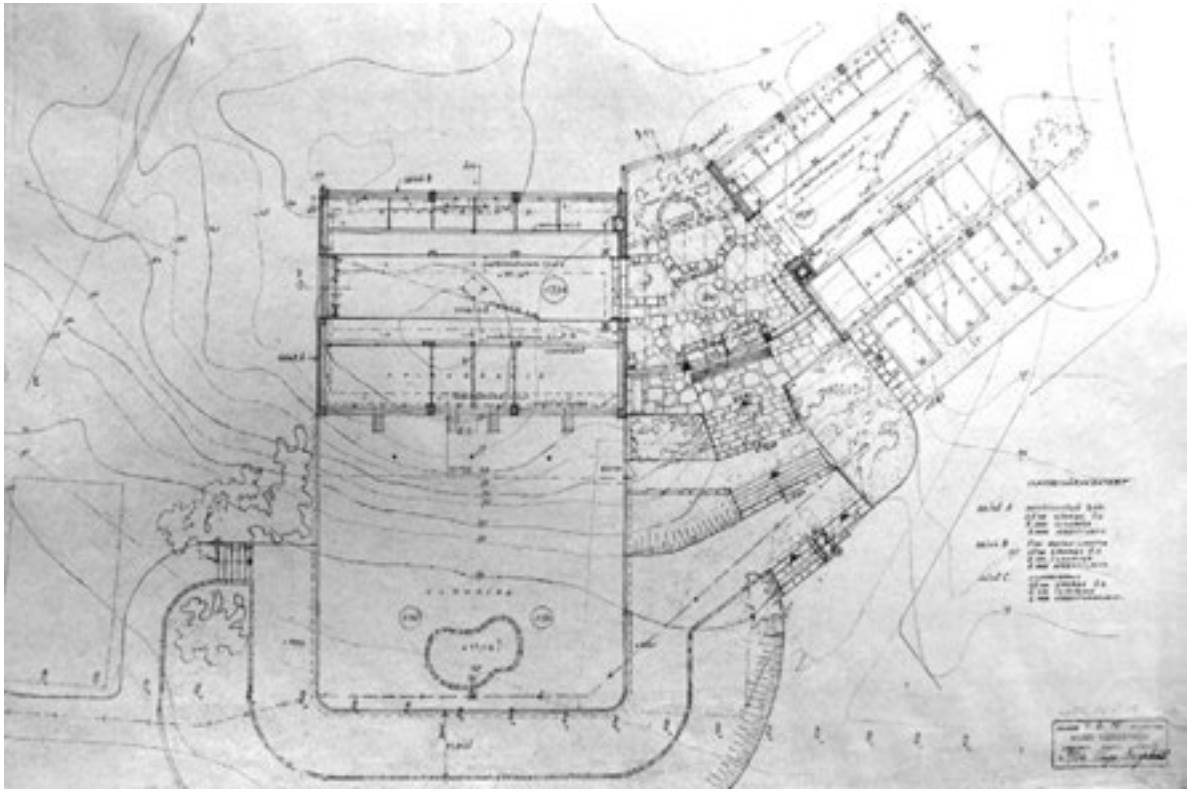

Apinatalon julkisivu vuodelta 1955 (RVV) ja pohjapiirros vuodelta 1956 (HKA).

Eläintarhan henkilökunnalle 1950-luvulla rakennetuista rakennuksista merkittävin oli pohjoisrantaan saarenvartijoiden asuintaloa vastapäätä vuonna 1956 valmistunut sauna-, pesu- ja ruokasalirakennus *(nyk. rakennus 4 / Vierastupa)*.[164]

Modernisointia 1960-luvulla – Kissalaakso

Apinatalon rakennustöiden aikana oli arkkitehti Hugo Borgström laatinut luonnospiirustuksen myös samantapaista "lintuterraariotaloa" varten.[165] Tällaisen suuren lintutalon rakentamisen sijaan jatkettiin 1960-luvulla erillisten lintutalojen tekoa. Niistä ensimmäiset, vuonna 1962 suuren kotkahäkin viereen valmistuneen strutsitalon *(nyk. rakennus 40 / Kengurutalo)* ja talousalueen laidalle rakennetun pikkulintutalon suunnitteli arkkitehtitoimisto Kaija ja Heikki Siren. Pikkulintutalon viereen, strutseilta vapautuneen ja puretun tallirakennuksen tilalle valmistui muutamaa vuotta myöhemmin arkkitehtiylioppilas Jaakko Suihkosen suunnittelema suurempi pikkulintutalo.[166]

Arkkitehti Jaakko Suihkosen suunnittelema oli myös 1960-luvun merkittävin rakennustyö, saaren länsiosaan Mineraalimäen alapuoliseen laaksoon eli Kissalaaksoon sijoitettu uusi petoeläintalo *(nyk. rakennus 9 / Kissala)*. Ensimmäinen siperiantiikereille tarkoitettu tilapäishäkki valmistui 1961. Syksyllä 1963 aloitetun petoeläintalon tieltä siirrettiin vanhat poni-, aasi- ja villisikatarhat talleineen uusille paikoille, edelliset lounaisrannalle seepratal-

lin ja Suihkosen suunnitteleman uuden visenttitallin väliin ja jälkimmäiset susitarhan pohjoispuolelle.[167]

Kissalaakson vihkiäiset pidettiin kesäkuussa 1964, eläintarhan 75-vuotisjuhlien yhteydessä. Lopullisesti Kissalaakso valmistui vasta kahden vuoden päästä, kun sen länsilaidalle oli saatu rakennetuksi neljä suurta ulkohäkkiä. Kissalaaksoon hankittiin useita saarella ennennäkemättömiä petoja, kuten mustia panttereita, gepardeja ja lumileopardeja, jotka vetivät runsain joukoin yleisöä. Entisten yleisömagneettien tapaan myös Kissalaaksossa perittiin erillinen pääsymaksu, tosin vain vuoteen 1969 saakka, jolloin kaikki erillismaksut lopetettiin.[168]

Korkeasaaren ilme modernisoitui arkkitehti Suihkosen suunnitteleman uuden rantapaviljongin *(nyk. rakennus 1 / Rantapaviljonki)* valmistumisen myötä 1966. Uudenlaista kehitystä jatkoivat 1960-luvun lopulla alkaneet teiden asfaltointityöt sekä lukuisten vuosisadan alkupuolella rakennettujen häkkien ja tarhojen kuten ahma-, mäyrä- ja vesilintuhäkkien sekä vuohitallin ja -tarhan purkutyöt. Vuonna 1970 purettiin myös huonoon kuntoon päässyt näkötorni. Samana vuonna aloitettiin yleisöajelutukset kameleilla ja poneilla uudelleen monen vuoden tauon jälkeen, ja kafeterian edustalle valmistui nk. lasten eläintarha. Yleisön kannalta merkittävä uudistus oli myös eläintarhan jokaisen kohteen numerointi siten, että numeroita seuraten saattoi nähdä kaikki eläimet.[169]

Susitarhan tilalle rakennettiin 1966 uudet Jaakko Suihkosen piirtämät tallit ja tarhat harjalampaille *(nyk. rakennus 82 / Metsäpeuratalli)* sekä laamoille ja kameleille *(nyk. rakennus 86 / Takinitalli)*. Karhulinnan luokse valmistui samantyyppinen jakkihärkätarha. Suihkonen suunnitteli myös vuonna 1968 valmistuneen hevostalli- ja varastorakennuksen *(nyk. rakennus 25-26 / Metalliverstas ja rehukeittiö)*, joka rakennettiin ”korjauskelvottoman” talli- ja varastorakennuksen paikalle.

Eläintarhan henkilökunnalle valmistui vuonna 1968 pohjoisrannan asuinalueen länsireunalle arkkitehti Kaj Nyströmin suunnittelema neljän perheen rivitalo *(nyk. rakennus 6 / Rivitalo)*. 1970-luvun vaihteessa kaavailtiin kahden samanlaisen rivitalon rakentamista vanhan henkilökunnan asuinrakennuksen paikalle. Vanha rakennus ehdittiin jo purkaa, mutta uusia asuintiloja ei enää rakennettu. Syynä oli vuonna 1971 tehty päätös rakentaa huolto- ja jalankulkusilta Korkeasaarelta Mustikkamaalle, minkä seurauksena suuri osa henkilökunnasta siirtyi asumaan kaupunkiin. Silta valmistui 1974. Intendentti, joksi vuonna 1968 oli Enehjelmin tilalle tullut biologi, filosofian tohtori Ilkka Koivisto, jäi vielä asumaan saarelle, ja häntä varten intendentin asuinrakennuksessa suoritettiin peruskorjaus.[170]

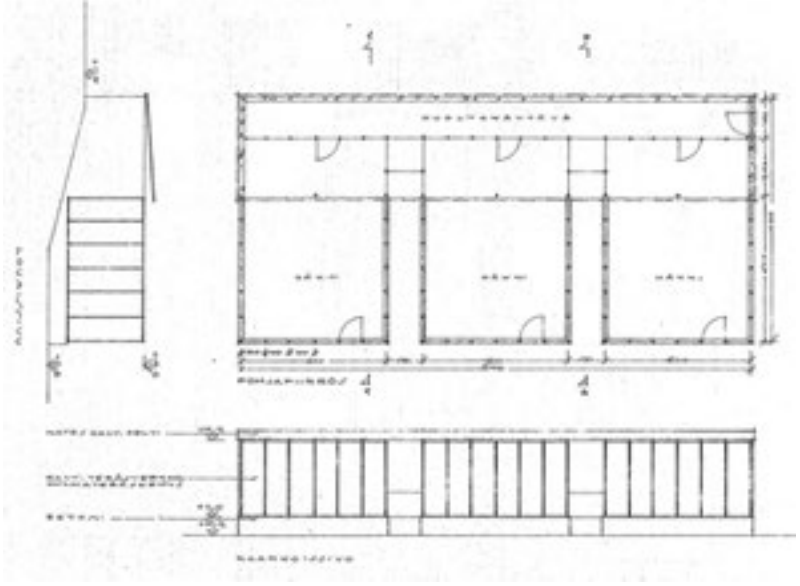

Kissalaakson ulkohäkin piirustukset vuodelta 1965. RVV

Kissalaakson vastavalmistuneita ulkohäkkejä vuonna 1966. Gustafsson / Lehtikuva

1970

1:4000

Säilyneet rakennukset

Rakennukset

Häkit

Tarha-alueet

1. tundralampi
2. metsälampi
3. Itämeren lintujen tarha
3. laamatalli

5. asutralialaisten vesilintujen tarha
6. kuusipeura-, valkohäntäpeura- ja japaninhirvitallit
7. tunturipöllö- ja lapinpöllöhäkki
8. pienten papukaijojen häkki
9. suurten papukaijojen häkki
10. intialaisten eläinten tarha
11. raadonsyöjälintujen tarha
12. haikaratarha
13. ahmatarha
14. nenäkarhutarha
15. kettutarha
16. naalitarha
17. supikoiratarha

Luotsiasemasta merimuseoksi

Hylkysaari 1946–1999

Luotsitoiminta siirtyy pois Hylkysaarelta

Hylkysaaren luotsiaseman toiminta siirrettiin kaupunkiin vuonna 1962. Saarelle jäi kuitenkin vielä asukkaita, siellä tehtiin edelleen viittoja ja myös kaasutehdas oli toiminnassa ennen kuin se lopetettiin taloudellisesti kannattamattomana. Luotsikasarmista oli jo 1950-luvulta lähtien muuttanut perheitä asumaan mukavampiin oloihin kaupunkiin mm. siksi, että rakennuksessa oli edelleen uunilämmitys. Kuitenkin vielä 1960-luvun puolessavälissä Hylkysaaressa asui luotsilaitoksen henkilökuntaa, viimeinen asukas muutti luotsikasarmista 1966.[171]

Hylkysaarella vapautuvia tiloja käytettiin yhä suuremmassa määrin varastoina erilaiselle Merenkulkuhallituksen käytöstä poistuneelle välineistölle ja arkistoille. Hylkysaaren rantaan siirrettiin mm. käytöstä poistunut jäänmurtaja *Tarmo*, ja eri puolilla maata sijainneilta luotsiasemilta tuotiin käyttökelpoista museomateriaalia. Kaasutehtaan laiturin viereen rakennettiin joulukuussa 1962 tehtyjen suunnitelmien mukaan tilapäinen lautainen varastorakennus, jonka korkea betoniperustus on edelleen jäljellä. Museomateriaalin varastoinnin seurauksena merenkulkuhallitus ehdotti vuonna 1964 merimuseon perustamista saarelle. Tällaisen museon perustamista oli opetusministeriön 1960-luvun alussa asettama toimikunta suunnitellut mm. Suomenlinnaan.[172]

Hylkysaaren läntinen huvila 1960-luvulla. SMM

Idyllistä Hylkysaarensalmea 1950-luvulla. Taustalla Korkeasaaren uimaranta pukusuojineen. SMM

Valtakunnallinen merimuseo perustetaan

Luotsikasarmin tyhjennyttyä Merenkulkuhallituksessa aloitettiin suunnittelutyöt rakennuksen muuttamiseksi museoksi ja vanhan talousrakennuksen muuttamiseksi vahtimestarin asunnoksi. Muutossuunnitelmat laati arkkitehti Heikki Havas, joka toimi myös Muinaistieteellisen toimikunnan arkkitehtina. Muutostyöt aloitettiin vuonna 1969, ja ne jatkuivat 1970-luvun alkuun.[173]

Silloinen Muinaistieteellinen toimikunta muutettiin Museovirastoksi vuonna 1972. Samalla sen alaisuuteen perustettiin merihistorian toimisto, jonka tehtäviin kuului meriarkeologinen ja merenkulun historian tutkimus. Merihistorian toimistolle karttuneen museokokoelman näytteillepanoa varten kaavailtiin uuden merimuseon perustamista. Lopulta Hylkysaareen valmistumassa oleva Merenkulkuhallituksen museo siirrettiin Museoviraston alaisuuteen, vaikka saaren katsottiinkin olevan liian pienen valtakunnalliselle merimuseolle. Museorakennuksen muutostyöt valmistuivat keväällä 1973, ja silloin myös Museoviraston merihistorian toimisto muutti Hylkysaareen.

Jäänmurtaja Tarmo taustanaan uuden katon saanut merimuseorakennus vuonna 1978. SMM

Koko saari siirrettiin Museoviraston hallintaan vuonna 1975.[174]

Museorakennustöiden yhteydessä Hylkysaari liitettiin kaupungin vesijohtoverkkoon ja yhdistettiin kahdella vuonna 1975 rakennetulla siltapenkereellä Korkeasaareen. Siltapenkereiden väliin muodostuneeseen altaaseen oli määrä sijoittaa Korkeasaaren hylkeitä, mikä ei veden ravinteisuuden ja likaisuuden vuoksi osoittautunut toteutuskelpoiseksi ajatukseksi. Vain suunnitelma-asteelle jäi myös aikomus perustaa Hylkysaaren keskikalliolle ulkoilmamuseo, jonne olisi siirretty neljä pientä luotsirakennusta eri puolilta Suomea.[175]

Merimuseon rakennusvaiheita

Jotta Merimuseo olisi saatu avatuksi yleisölle, piti Hylkysaarella tehdä vielä paljon töitä. Vuonna 1976 tehdyn käyttöönottosuunnitelman mukaisesti työt tehtiin vaiheittain, jolloin saarella olevat rakennukset korjattiin museo- ja näyttelykäyttöön sekä meriarkeologiseen konservointikäyttöön. Muutos- ja uudisrakennussuunnitelmat laati arkkitehti Erkki Raatikainen. Samaan aikaan purettiin useita tarpeettomiksi ja huonokuntoisiksi katsottuja rakennuksia, joista merkittävin oli arkkitehti Mieritzin rakennuttama läntinen huvila.

Merimuseo voitiin avata yleisölle vuonna 1981. Entinen luotsiaseman halkoliiteri oli muutettu museoveneiden näyttelytilaksi *(nyk. rakennus 201 / Työvenehalli)* sisätilojen perusteellisella uudistamisella. Talousrakennuksen itäpuolelle oli rakennettu toinen, huviveneille tarkoitettu näyttelyhalli *(nyk. rakennus 203 / Huvivenehalli)*. Purkamiselta säästynyt itäinen huvila oli kunnostettu ja sinne oli ajateltu perustaa kahvila. Rakennus on kuitenkin toiminut Museoviraston virkailijan asuntona.[176]

Saaren itäpää erotettiin aidoin museoalueesta ja varattiin meriarkeologian osaston käyttöön. Siellä sijainnut entinen kaasutehdas *(nyk. rakennus 206 / Vanha konservointilaitos)* muutettiin ensi alkuun konservointilaitokseksi. Sen korvasi vuonna 1985 rakennettu ja tähän käyttöön varta vasten suunniteltu uusi suurempi konservointilaitos *(nyk. rakennus 205 / Tutkimustalo)*.[177]

Eläintarha uudistuu

Korkeasaari ja Palosaari 1970–1999

Lainsäädännön aiheuttamia muutoksia 1970-luvulla

Eläintarhan suosio nousi jyrkästi vuoden 1969 noin 380 000 kävijästä lähes 635 000 kävijään vuonna 1974, mihin Mustikkamaan sillan avaaminen osaltaan vaikutti. Vuonna 1970 asetetun, Korkeasaaren tehtäviä ja tavoitteita pohtineen komitean mietinnön perusteella eläintarhaa päätettiin kehittää yleiseläintarhaksi, siis ei vain Suomesta vaan eri puolilta maapalloa kotoisin olevien eläinlajien tarhaksi. Tätä tehtävää varten aloitettiin Korkeasaaren yleissuunnitelman teko, joka kesti 1970-luvun loppuun asti.[178]

Osittain yleissuunnittelun keskeneräisyydestä johtuen ja 1950- ja 60-lukujen suurten rakennustöiden, kuten Karhulinnan, Apinatalon ja Kissalaakson tultua valmiiksi, ei 1970-luvulla tehty laajoja töitä. Joitakin muutostöitä tehtiin, kuten Apinatalon uudistustyöt 1972 ja Leijonalinnan muuttaminen jääkarhujen tiloiksi vuonna 1973. Uudisrakennuksista mainittakoon uusi Papukaijatalo *(nyk. rakennus 18 / Gasellitalli)*. Saarelle nousi myös muutamia väliaikaisrakenteisia hallirakennuksia.[179]

Uusia eläinhankintoja ei juuri tehty. Eläinten terveydentila oli 1970-luvulla yleensä erinomainen ja kuolleisuus vähäinen. Toisaalta ulkomaisten eläinten tuontiehdot olivat kiristyneet, eikä eläimiä voitu siksi tuoda kunnollisten karanteenitilojen puuttumisen vuoksi.[180]

Tärkeä uusien eläintilojen rakentamista rajoittanut tekijä oli vuonna 1971 voimaan astunut eläinsuojelulaki, joka asetti paljon entistä tiukempia vaatimuksia eläintarhan eläintiloille ja rehujen säilytys- ja käsittelytiloille. Ennen vanhojen eläintilojen muutostöitä oli saaren viemäriverkosto uudistettava. Vuosina 1974–76 suoritettiin yleisön liikkumiselle suuria hankaluuksia tuottaneet viemäri- ja vesijohtoputkien uusimistyöt, joiden ohessa saarelle vedettiin kaukolämmitysjohdot. Mullistus vähensi kävijämääriä. Maanrakennustöiden takia piti saaren istutuksia, puustoa ja rantoja kunnostaa 1970-luvun lopussa.[181] Kävijöitä opastava viitoitusjärjestelmää uusittiin, ja vuonna 1980 otettiin käyttöön mm. levinneisyyskartoilla varustetut lajitaulut.[182]

Korkeasaaren oppaan saksankielinen versio vuodelta 1973.

Eläinsuojelulain vaatimusten mukaisesti eläintarhan rehujen varastointi, valmistus ja jakelu keskitettiin 1975 lähes kokonaan tuona vuonna valmistuneeseen verstas- ja tallirakennuksen *(nyk. rakennus 25-26 / Metalliverstas ja rehukeittiö)* toisen kerroksen rehukeittiöön. Myös työntekijöiden sosiaalitilat uusittiin lainsäädännön vaatimuksesta, ja vuonna 1976 valmistui puinen kaksikerroksinen sosiaalirakennus *(nyk. rakennus 77 / Väentupa)* talousalueen kaakkoislaitaan, entisen talouspuutarhan paikalle.[183]

Vuonna 1977 aloitettiin karanteenirakennuksen *(nyk. rakennus 76 / Karanteeni)* rakentaminen Palosaareen. Saarelta purettiin kaikki vanhat rakennukset, mm. huvila, sen rantoja täytettiin ja se yhdistettiin Korkeasaareen siltapenkereellä entisen sillan sijaan. Karanteenirakennuksen käyttöönoton jälkeen Palosaari oli eristetty eläintarhan muusta toiminnasta.

1970-luvun lopulla eläintiloissa tehdyistä uudistuksista suurimpia olivat 1950-luvulla rakennetun petolintutalon (variseläintalo) muuttaminen näätäeläintaloksi *(nyk. rakennus 27 / Näätälä)* ja uuden, nykyisten metsäpeura- ja takinitallien väliin sijoitetun ahmatarhan rakennustyöt *(nyk. rakennus 95 / Ahmatalli)*. Strutsitalon pohjoisenpuoleiselle sivulle rakennettiin 30 metrin pituinen ja 10 metriä leveä kotimaisten lintujen lentotarha yleisötiloineen kotimaisille linnuille *(nyk. rakennus 108 / Lintutarha)*. Karhulinnan sisä- ja ulkotilojen korjaus- ja saneeraustyöt alkoivat 1979 ja jatkuivat lähes vuosikymmenen. Niiden yhteydessä katsomon alle rakennettiin kahvila- ja wc-tiloja sekä näyttely- ja opetustiloja.[184]

Korkeasaaren opas v. 1983

Yleissuunnittelua

Korkeasaaren maankäytön yleissuunnitelma valmistui syksyllä 1979 (arkkitehtitoimisto Laitinen & Mänttäri). Vuosikymmenen alussa asetettujen periaatteiden mukaisesti kotimaisten, varsinkin tilaa vievien eläinten osuus päätettiin pitää pienenä, koska esim. Ähtärin eläinpuisto oli erikoistunut niihin. Sen sijaan uhanalaisten eläinten säilyttämisestä ja näytteilläpidosta tuli tärkeää. Eläintilojen sijoittelu aiottiin tuolloin yleistyneen käytännön mukaan tulevaisuudessa perustaa maantieteelliseen jakoon eikä, kuten ennen esimerkiksi apina-, lintu- ja petoeläintaloissa, samantyyppisten eläinten sijoittamiseen lähekkäin. Pyrkimyksenä oli myös eläintilojen entistä suurempi ”luonnonmukaisuus”, mikä tarkoitti mm. rakenteiden naamioimista muistuttamaan luonnonmuotoja sekä myös istutusten suunnittelua maantieteellisin perustein.[185]

Yleissuunnitelmassa ehdotettujen uudisrakennustöiden katsottiin kau-

punkisuunnittelulautakunnassa kuitenkin olleen liian laajoja ja muuttavan liikaa saaren yleisilmettä. Muutosten toteuttamisen katsottiin myös olevan taloudellisesti epärealistista. Näitä näkökantoja otettiin huomioon vuonna 1982 valmistuneessa käyttösuunnitelmassa (arkkitehti Raimo Virtanen) ja seuraavana vuonna valmistuneessa maisemasuunnitelmassa (suunnittelutoimisto Veltheim & Sakkinen). Korkeasaaren ja Hylkysaaren asemakaavaehdotus valmistui vuonna 1986.[186]

Maantieteellisen jaon mukaisesti suunniteltiin uusia alppieläinten tarhoja ja talleja Mineraalimäen ympäristöön, pohjoisamerikkalaisten eläinten, kuten myskihärkien ja lumivuohien tiloja kaakkoiselle kalliolle Karhulinnan luokse sekä australialaisten eläinten aluetta saaren keskiosassa olleiden lintutalojen ja -tarhojen paikalle.[187]

Kartta Korkeasaaren oppaasta v. 1980

Eläintarhan uudistukset alkoivat olla ajankohtaisia, koska kävijämäärät olivat laskeneet romahdusmaisesti 1970-luvun puolenvälin lähes 700 000 kävijästä vuoden 1985 vain 260 000 kävijään. Uudistusten vähyyden lisäksi romahdukseen vaikuttivat korjaustöiden, varsinkin Karhulinnan, keskeneräisyys, pääsymaksujen korotukset ja osittain myös erityisesti helsinkiläisiä harmittanut Korkeasaaren lautan poistaminen liikenteestä ja sen korvaaminen vesibusseilla. Lisäksi Korkeasaaren ravintola oli pitkään suljettuna laajojen lahovauriokorjaustöiden takia.[188]

Korkeasaaren eläintarha erotettiin hallinnollisessa uudistuksessa vuonna 1988 omaksi virastokseen kaupunginhallituksen alaisuuteen. Tässä yhteydessä perustettiin eläintarhan johtajan virka, ja intendentti keskittyi eläinten hoidon johtamiseen.[189]

Uudistuksia ryhdytään toteuttamaan

Eläintarhan 100-vuotisjuhlavuoden kunniaksi 1989 valmistuivat pitkään suunnitellut uudisrakennustyöt: Pohjois-Amerikka-talo *(nyk. rakennus 60 / Pohjois-Amerikkatallit)* ja alppieläinten tilat eli Mineraalimäen tallit *(nyk. rakennus 8 / Mineraalimäen tallit)*. Lisäksi lauttarantaa uudistettiin mm. rantapaviljongin yleisötilojen muutostöillä ja kahdella laiturikioskilla *(nyk. rakennukset 3 ja 12 / Laiturikioskit)*. Pari vuotta myöhemmin valmistuivat myös Kissalaakson uudistustyöt. Ulkotarhat oli muutettu perusteellisesti ja uusi tiikerisuoja rakennettu *(nyk. rakennus 7 / Tiikeritalli)*.[190]

Maantieteellisen aluejaon toteuttaminen jatkui 1990-luvulla. Matelijoita ja apinoita esittelevä Etelä-Amerikka-talo eli Amazonia *(nyk. rakennus 10 / Amazonia)* avattiin yleisölle elokuussa 1995, pohjoisen kosteikkoympäristöä esittelevä Borealia *(nyk. rakennus 20 / Borealia)* valmistui 1998 ja aavikko- ja tropiikkiympäristöä esittelevä Africasia-talo vuonna 2002. Idealtaan ja kasvihuonemaiselta ulkonäöltään toisiaan muistuttavissa rakennuksissa yhdistettiin erilaisten eläinten sisänäyttelyitä, maantieteelliselle alueelle tyypillisiä kasveja ja ulkotiloja toisiinsa. Amazonian tieltä purettiin Apinatalo, jonka asukeista paviaanit oli siirretty tarkoitusta varten uudistettuun entiseen Leijonalinnaan.[191]

Mineraalimäen ja Kissalaakson ympäristö muuttui 1990-luvun lopussa valmistuneiden uudistusten myötä. Laiturialueen viereen rakennettiin tarha partakorppikotkille, jotka vaativat rauhaa pesiäkseen *(rakennus 36 / Mineraalimäen lentohäkki)*. Kissalaakson itäpuoliselle Euraasia-alueelle valmistuivat entistä metsäisempi metsäpeura- ja pöllötarha sekä pienimuotoisin vesiputouksin, puroin ja uima-altain varustettu saukko- ja vesikkotarha *(nyk. rakennus 34 / Saukkola)*.[192]

Korkeasaari, Hylkysaari ja Palosaari 2000-luvulla

Korkeasaari, Hylkysaari ja Palosaari 2000–2010

Eläintarhan muutoksia

Korkeasaaren eläintarha kuuluu nykyisin lajimääränsä puolesta keskikokoisiin eurooppalaisiin eläintarhoihin. Euroopassa yleisen suuntauksen mukaisesti eläintarhan lajimäärä on laskenut, koska vanhoja eläintiloja on yhdistetty tilavammiksi ja eläimiä pyritään esittelemään mahdollisimman luonnonmukaisissa oloissa. 2000-luvun eläintilauudistuksia ovat olleet mm. uuden flamingotarhan rakentaminen 2004 *(rakennus 73 / Flamingotarha)* ja Australia-alueen ulkotarhojen uudistustyöt. Vuonna 2009 vanha näätäeläintalo *(nyk. rakennus 27 / Näätälä)* muunnettiin sopivaksi linnuille ja pienille nisäkkäille. Samana vuonna otettiin käyttöön uusi kuningasmerikotkahäkki karhulinnan naapurissa. Lähes kymmenen metrin korkuinen häkki on suurimpia petolinnuille rakennettuja häkkejä Euroopassa 2000-luvulla. Se liittyy uuteen varikkorakennukseen *(rakennus 101 / Varikko)*, jossa on varastotilojen ohella kunnossapitokoneiden huolto- ja säilytystiloja. [193]

Eläintarhan henkilökunnan nk. sosiaalirakennus *(nyk. rakennus 77 / Väentupa)* joutui home- ja kosteusvaurioiden takia perusteelliseen remonttiin vuonna 2002. Henkilökunnan käytössä ollut Saarenvartijan tupa *(nyk. rakennus 31 / Saarenvartijan tupa)* muutettiin vuonna 2005 kahvila- ja kokoustilaksi. Yleisötiloja uudistettiin myös rakentamalla Mustikkamaansillan kupeeseen infotori *(rakennus 19 / Infotori)* ja Mineraalimäelle uusi näköalatorni *(rakennus 53 / Näköalatorni Kupla)* Teknillisen korkeakoulun arkkitehtuuriosaston puustudion, Puuinfon ja eläintarhan yhteishankkeena. Myös ravintola Pukkia remontoitiin ja laajennettiin. Ravintolan ja Saarenvartijan tuvan ympäristöä muutettiin perusteellisesti uusien leikkipuistojen ja kävelyteiden sekä -siltojen myötä.[194]

Näkymäkuva Korkeasaaren keskuslaaksoon vuonna 2008 järjestetyn kilpailun voittajaehdotuksessa "Beluga" (Beckmann-N´Thepe). Kaupunkisuunnitteluvirasto 2009

Palosaaressa sijaitseva karanteenirakennus jäi vajaakäyttöön, kun EU:n alueelta tulevien eläinten karanteenivaatimukset poistettiin suurimmaksi osaksi vuonna 2006. Karanteenitiloja mukautettiin vahingoittuneiden ja avun tarpeessa olevien luonnonvaraisten eläinten hoitotiloiksi, jonne eläimiä saattoivat toimittaa Helsingin kaupungin pelastuslaitoksen lisäksi myös yksityiset ihmiset. Palosaareen rakennettiin mm. kaksi katettua lintujen kuntoutukseen tarkoitettua ulkotarhaa.[195]

Merimuseo Kotkaan – Korkeasaaren ideakilpailu ja yleissuunnittelu

Merimuseon toimintaa oli alusta alkaen leimannut tilojen ahtaus ja saarelle pääsyn hankaluus. Merimuseon uudeksi sijoituspaikaksi tehtiin useita esityksiä ja lopulta vuonna 2003 päädyttiin sen siirtämiseen Kotkaan. Merimuseon perusnäyttely suljettiin vuonna 2005, ja uusi museo avattiin Kotkassa 2008. Hylkysaarelle jäi Museoviraston arkeologian osaston alaisuuteen siirretty meriarkeologian yksikkö konservointilaitoksineen.

Kaupunginjohtajan asettaman, eläintarhan toiminnan kehittämissuunnitelmaa vuosille 2008-18 pohtineen työryhmän esityksen perusteella järjestettiin kansainvälinen ideakilpailu, jossa Korkeasaaren ja Palosaaren kehittämisen lisäksi oli mukana myös Hylkysaaren tuleva käyttö osana eläintarhaa. Vuonna 2008 järjestettyyn kilpailuun kutsuttiin kaksi ulkomaista ja yksi suomalainen suunnittelutoimisto.[196] Kilpailun voittaneen ranskalaisen Beckmann-N´Thépé & Associés -toimiston suunnitelmassa ehdotettiin lähes kaikkien olemassa olevien rakennusten purkamista sekä kulkureittien perusteellista uudelleenjärjestelyä.[197] Ideakilpailun töiden pohjalta aloitettiin eläintarhan uuden yleissuunnitelman valmistelu, jonka yhteydessä olemassa olevien rakennusten ja rakenteiden kunto arvioitiin. Vuonna 2010 on tarkoituksena laatia perussuunnitelma.

Pikaista parantamista vaativia, lyhyellä aikataululla toteutettavaksi ajateltuja parannuksia eläintarhan toimintaan katsotaan olevan mm. elämyksellisen talvireitin suunnittelu sekä eläintarhan leikkipuistojen ja saniteettitilojen lisääminen. Tavoitteeksi on asetettu ainakin yhden uuden näyttelytilan avaaminen vähintään joka toinen vuosi. Uusista näyttelytiloista ensimmäinen on vuonna 2010 valmistunut uusi visenttitarha *(nyk. rakennus 97 / Visenttitalli)*. Vuonna 2009 valmistui hankesuunnitelma sammakkoeläinten Amphibia-talolle, jonka on tarkoitus sijoittua Borelia-talon vierestä puretun pikkulintutalon paikalle.

2010

1:4000

Rakennukset

Häkit

Tarha-alueet

Vaiheet -osan lähdeviitteet

[1] Knapas, Marja-Terttu: *Korkeasaari ja Seurasaari- Helsinkiläisten ensimmäiset kansanpuistot, Entisaikain Helsinki X*, Helsinki 1980, s.13
[2] *Karta öfver willan Högholm*, C. W. Gyldén 1842, Helsingin kaupunginarkisto (HKA) / Maistraatin arkisto (laituri sijaitsi nykyisen Jääkarhulinnan eteläpuolella). *Helsingfors Dagblad* 29.3.1862. Hyvärinen, Timo - Sammallahti Leena: Helsingin Hylkysaari - Suomen merimuseon kotisaari, *The Maritime Museum of Finland, Annual Report 1991*, Helsinki 1991, s. 6. Knapas, s.13 (Knapaksen mukaan Korkeasaarelle sijoitettiin vasta 1855 kaupungin palkkaama vartija, jolle rakennettiin sinne asunto).
[3] Kansallisarkisto (KA) Venäläiset sotilasasiakirjat (VeSA) 14960 / Kesällä 1856 tehdyn inventoinnin mukaan Palosaarella ei ollut rakennuksia. Korkeasaaren rakennuksista osa oli kruunun rakennuttamia osa heidän tarpeisiinsa rakennettuja.
[4] *Helsingfors Tidningar* 11.8.1830 ja 16.7.1842. KA VeSA 14960 / Hylkysaari herra kauppaneuvos Borgströmillä toukokuun 1. 1831 lähtien 50 vuoden vuokrasopimuksella. *Morgonbladet* 27.4.1848. Hyvärinen – Sammallahti, s.6-7 / Marraskuun 17. päivänä 1830 sai kauppias Fredric Emanuel Ekebom erioikeuden laivatelakan perustamiseksi Hylkysaareen. Veistämöitä oli tuolloin kolme: Ullanlinnan, Valkosaaren ja Nihdin.
[5] KA VeSA 14960.
[6] *Finland* 6.3.1889
[7] Talvio, Paavo: Viaporin linnoitus ja sen tykistö krimin sodasta vuosisadan vaihteeseen. *Sotahistoriallinen aikakauskirja 1 / 1980*, Helsinki 1980, s.130-131. KA VeSA kartat: 1 GS *Korkeasaaren yleisasemakaava, ruutikellarien rakentaminen, suunnitellut työt 13/25.9.1855* ja 4 GS *Korkeasaari, kahdeksan samanlaisen ruutikellarin pohjapiirros, rakennussuunnitelma 13.9./25.9.1855*. (Puuta on vanha venäläinen painomitta)
[8] *Helsingfors Dagblad* 29.3.1862 / Ilmoitus 28.12.1855, että länsivaltoja vastaan jatkuvan sotatilanteen takia oli Viaporin linnoituksen käyttöön tarpeen rakentaa ruutikellareita Korkeasaarelle.
[9] KA VeSA kartat: 18 GS *Mustikkamaa ja Korkeasaari, kahden samanlaisen ruutikellarin, tilavuus 16000 puutaa, rakentaminen 24.9./8.10.1855*; 17 GS *Mustikkamaa ja Korkeasaari, ruutikellarin rakentamissuunnitelma 28.9/10.10.1855*; 2 GS *Korkeasaari, rakennettavaksi suunnitellun ruutikellarin sokkeli 8.11./20.11.1855*; 3 GS *Korkeasaareen rakennettujen ruutikellarien pohjapiirros, leikkaus ja fasadi*; 10 GS ja 12 GS *Ampumatarvikevaraston pohjapiirros, leikkaus ja fasadi 26.6.1856*; 5 GS ja 6 GS *Korkeasaari, vaakahuoneen pohjapiirros, leikkaus ja fasadi 5.8./17.8.1856*; 8 GS ja 9 GS *Kahden samanlaisen ampumatarvikevaraston pohjapiirros, leikkaus ja fasadi 7.8.1856*; 19 GS *Mustikkamaa, Vahtitupana käytetyn puutalon pohjapiirros, leikkaukset ja fasadit 15.8.1856*; 20 GS *Mustikkamaa, Vahtitupana käytetyn puutalon pohjapiirros, leikkaukset ja fasadit 16.8.1856*; 11 GS *Ampumatarvikevaraston pohjapiirros, leikkaus ja fasadi 20.12.1856*; 7 GS *Korkeasaareen rakennetun vaakahuoneen pohjapiirros, leikkaus ja fasadi 30.12.1856*; 13 GS *Korkeasaarelta Santahaminaan siirrettävä vaakahuone 19.11.1862*; 21 GS *Mustikkamaalta Santahaminaan siirrettävien ruutikellarien pohjapiirrokset, leikkaukset ja fasadit 19.11.1862*.
[10] *Suomen Julkisia Sanomia* 6.6.1857
[11] Talvio, s.132-133.
[12] KA VeSA 14960, s.18
[13] KA VeSA 15180
[14] Suomen Julkisia Sanomia 14.1.1864; Suomen Julkisia Sanomia 18.4.1864. Suometar 17.6.1864 ja 21.6.1864. Lokakuussa huutokaupattiin 13 asuinhuonetta Mustikkamaalla ja Korkeasaarella. Marraskuussa (ja joulukuussa) 1863 huutokaupattiin Viaporin satamakonttorissa Katajanokalla kaksi laituria Mustikkamaalla ja Korkeasaaressa.
[15] Hufvudstadsbladet 22.7.1865, Knapas 1980, s.13-14.
[16] Suomalainen Wirallinen Lehti 23.6.1869
[17] Kansan Lehti 21.8.1869
[18] Knapas, s.10
[19] *Suomen Wirallinen Lehti* 21.4.1866
[20] *Helsingfors Dagblad* 24.1.1873, 18.2.1873 ja 15.5.1873 / Tammikuussa 1873 oikeuden huusi kauppias F. J. Sjöblom 16 markalla vuodessa, uusi huutokauppa helmikuussa, jossa kapteeni Henellin korkein tarjous oli 25 mk.
[21] *Hufvustadsbladet* (Hbl) 25.8.1878; 24.8.1884. Anniskeluyhtiön hallituksen pöytäkirjat (ptk) 1883 / Nikolajeff maksoi vuonna 1882 Korkeasaaresta anniskeluoikeuksineen vuokraa 400 mk sekä lisäksi 60 markan vuokran kaupungin omistamasta vahtituvasta. Knapas, s.14 / Ravintoloitsija S. Nikolajeff rakennutti vaatimattoman ravintolan ja muita huvittelulaitteita – karusellin ja tanssilavan, vuonna 1878 kaksi tilapäistä ”puhvettia”, keilarata ja keinuja.
[22] *Uusi Suometar* 27.6.1879. Knapas, s.84-85. Anniskeluyhtiön ptk 1883.
[23] *Päivälehti* 12.4.1894. *Helsingfors Dagblad* 18.1.1873, 14.9.1873 ja 24.4.1874. *Hbl* 1.7.1893.
[24] *Hbl* 27.1.1878 ja 18.2.1886. *Morgonbladet* 26.1.1878; *Helsingfors Dagblad* 22.2. ja 14.4.1881, 22.6.1883, 16.5.1885. *Nya Pressen* 17.5.1885 ja *Folkwännen* 18.5.1885.
[25] *Hämäläinen* 5.9.1888
[26] *Helsingfors Aftonbladet* 28.4.1894 / Vuonna 1894 myytiin huutokaupalla A.A. Barckin konkurssipesän omistama hallintaoikeus Palosaareen sekä omistusoikeus rakennuksiin; *Päivälehti* 12.4.1894. *Hbl* 16.3.1895 ja 11.12.1897.
[27] *Nya Pressen* 21.7.1899, 12.5.1908, 19.5.1909. *Hbl* 31.5.1908, 13.5.1909, 9.7.1909, 13.8.1909.
[28] *Helsingfors* 6.9.1881 ja 24.9.1881. Piirustukset / HKA Maistraatin arkisto.
[29] Fast, Maija: Hylkysaari-luotsisaari Helsingin keskustassa, *Nautica Fennica 1996*, s.18 / Läntisestä huvilasta merkittiin muistiin 1910, että kivisessä pohjakerroksessa oli pesu- ja leivintupa sekä neljä polttopuukellaria. ensimmäisessä kerroksessa, joka oli tehty osittain hirsistä ja osittain laudoista, oli kahden huoneen ja keittiön asunto avoimine verantoineen. Lautarakenteisessa toisessa kerroksessa oli lämmittämätön kolmen huoneen ja keittiön asunto parvekkeineen.
[30] *Helsingfors Dagblad* 28.5.1882; *Hbl* 21.4.1883 ja 6.8.1885 / Rouva Mieritz vuokrasi 1882 kesäksi 1, 2 tai 3 huonetta ja keittiötä. Vuonna 1883 vuokralle tarjottiin kesäksi kolmea huonetta ja keittiötä kahdella verannalla. *Uusi Suometar* 7.10.1885; *Folkvännen* 14.1.1886; *Nya Pressen* 7.4.1886; *Hbl* 23.6.1886 / Vuonna 1886 tarjottiin kesäksi kahta kaunista rakennusta vuokralle, toisessa oli kaksi huonetta ja keittiö ja toisessa neljä huonetta ja keittiö.
[31] *Uusi Suometar* 7.8.1886 ja 3.4.1887.
[32] *Uleåborgs Tidning* 5.1.1888 ja 10.2.1888; *Nya Pressen* 22.3.1888; *Folkwännen* 8.9.1888
[33] *Uusi Suometar* 2.5.1889; *Hbl* 30.5.1889 ja 13.6.1889
[34] *Folkwännen* 15.6.1889, *Hbl* 19.6.1889; *Nya Pressen* 16.7.1890; *Helsingfors Aftonblad* 11.3.1895.
[35] Knapas, s.10-11.
[36] Anniskeluyhtiön ptk 1883.
[37] Anniskeluyhtiön ptk 1883; Knapas, s.14.
[38] Anniskeluyhtiön ptk 1883
[39] Anniskeluyhtiön ptk 1883
[40] Anniskeluyhtiön ptk 1883
[41] Anniskeluyhtiön ptk 1883
[42] Anniskeluyhtiön ptk 1883
[43] *Nya Pressen* 7.6.1884.
[44] *Suomen Wirallinen Lehti* 26.3.1884.
[45] Anniskeluyhtiön ptk 1884.
[46] Anniskeluyhtiön ptk. 1884, 1888.
[47] *Hbl* 24.8.1884
[48] *Nya Pressen* 7.6.1884; *Hbl* 24.8.1884; Anniskeluyhtiön ptk 1884–85
[49] Anniskeluyhtiön ptk 1887–88.
[50] Anniskeluyhtiön ptk 1886–89 / 10.5.1888: ”Det träffande serveringen i den under våren uppförda rotundan på sydöstra sidan av värdhuset”. Rotunda tai paviljonki näkyy asemakaavakartoissa vuodelta 1886 ja Wallmarkin yleissuunnitelmassa 1888.
[51] Anniskeluyhtiön ptk 1883–85.
[52] Anniskeluyhtiön ptk 1885–86.
[53] Anniskeluyhtiön ptk 1884, 1886.
[54] Anniskeluyhtiön ptk 1887.
[55] Anniskeluyhtiön ptk 1886–88.
[56] Anniskeluyhtiön ptk 1888–89.
[57] Anniskeluyhtiön ptk 1888.
[58] Kartta / HKA maistraatin arkisto.
[59] Palmgren, Rolf: Högholmen zoologiska trädgård åren 1888–1918, *Acta societatis pro fauna et flora Fennica 47*, Helsingforsiae 1920, s.189. Anniskeluyhtiön ptk. 1887–89.
[60] Kartta / HKA (leikkikenttä ei ollut lasten leikkipaikka vaan ennemminkin peli- ja huvittelukenttä). Anniskeluyhtiön hallituksen ptk 1886 ja 1888. Knapas 1980, s.21.
[61] Anniskeluyhtiön hallituksen ptk 1888.
[62] Anniskeluyhtiön ptk. 1888. Knapas, s.29.
[63] Palmgren 1920, s.190. Anniskeluyhtiön ptk 1888 / Eläintarhakomitean jäsenet: professori J.A Palmén, apteekkari A. Ahrger, hallituksen pj. V. Öhrberg, V. Dittmar ja A. Fabritius. Knapas, s.45-50.
[64] Anniskeluyhtiön ptk. 1888–89. Knapas, s.22
[65] Anniskeluyhtiön ptk. 1889. Knapas, s.25-26
[66] Anniskeluyhtiön ptk. 1889–90. Knapas, s.26, 30-32.
[67] Anniskeluyhtiön ptk. 1890
[68] Korkeasaaren vuosikertomus (vsk) 1902. *Korkeasaaren opas 1964*, s.5.
[69] Nordman, Petrus: *Opas Korkeasaarella*, Porvoo 1892, s.7; Korkeasaaren vsk 1891; Anniskeluyhtiön ptk 1890-1891.
[70] Knapas, s.83-84.
[71] Tämä kartta vuodelta 1898 sekä piirustussarja olemassa olevista rakennuksista sekä kolme uudisrakennusta syksyltä 1900 sijaitsevat Helsingin

kaupunginarkistossa / HKA Maistraatin arkisto ja Rakennuskonttorin arkisto. HKA Anniskeluosakeyhtiö Hc1.
[72] Anniskeluyhtiön vsk 1903–11. Knapas, s.89-90.
[73] Anniskeluyhtiön ptk. 1890–91, 1905. Knapas, s. 78-84.
[74] Korkeasaaren vsk 1905; Anniskeluyhtiön vsk 1903–05, 1907. Knapas, s.22.
[75] Anniskeluyhtiön vsk 1907–13. Knapas, s.38.
[76] Anniskeluyhtiön vsk 1909; Korkeasaaren vsk 1910.
[77] Anniskeluyhtiön vsk 1903–05. Knapas, s.11.
[78] Palmgren 1920, s.188. Anniskeluyhtiön vsk 1910–13; Korkeasaaren vsk 1910.
[79] Anniskeluyhtiön vsk 1912.
[80] Anniskeluyhtiön vsk 1907–13. Korkeasaaren vsk 1910.
[81] Knapas, s.35
[82] Korkeasaaren vsk 1910–12.
[83] Knapas, s.35, 38 / vuonna 1902 jääkarhulinnaa vahvistettiin ja kaiteita parannettiin 13-vuotiaan hengen vaatineen onnettomuuden jälkeen.
[84] Korkeasaaren vsk 1910.
[85] Anniskeluyhtiön vsk 1910–13; Korkeasaaren vsk 1913. Knapas, s.40-41.
[86] Anniskeluyhtiön vsk 1903–12.
[87] Knapas, s.38
[88] Knapas, s.32, 38, 40. Anniskeluyhtiön vsk 1908–10. Korkeasaaren vsk 1910.
[89] Korkeasaaren vsk 1912.
[90] Korkeasaaren vsk 1912.
[91] Korkeasaaren vsk 1910. Knapas, s.40-41.
[92] Vuonna 1912 tehty piirustus (Norén) / HKA. Anniskeluyhtiön vsk 1912–13.
[93] Palmgren 1920, s.206-207.
[94] Anniskeluyhtiön vsk 1910–13
[95] Knapas, s.36-37.
[96] Anniskeluyhtiön ptk. 1891; Anniskeluyhtiön vsk 1910–13.
[97] *Hbl* 17.11.1906 ja 29.12.1906 / Vuonna 1906 rahatoimisto ja valtuutetut hylkäsivät leskirouva Tory Meyerin anomuksen 30 vuoden lisäajasta Hylkysaaren vuokraamisessa, vuokrasopimus päättyi vuoden 1911 lopussa. *Hbl* 31.1.1908. *Uusi Suometar* 31.1.1908.
[98] *Hbl* 7.2.1908. Fast, s.20-21.
[99] *Hbl* 25.10.1908. Piirustukset / KA Rakennushallituksen arkisto.
[100] *Åbo Underrättelser* 13.12.1908 ja *Hbl* 13.12.1908. Fast, s.11.
[101] Fast, s.14-16.
[102] *Hbl* 6.2.1907, 22.1.1909, 8.8.1909 ”Lotskasernen å Vrakholmen – Kostnaden 153 000 mark.” ja *Hbl* 12.9.1909. Piirustukset / Suomen Merimuseon arkisto (SMM). Fast, s.11 ja 18 / Kahdeksan luotsin ja 12 luotsioppilaan asuinpaikaksi oli Helsingin kaupungin henkikirjaan merkitty Vallisaari. Hyvärinen – Sammallahti, s.8.
[103] Fast, s.33.
[104] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1911–12.
[105] Hyvärinen – Sammallahti, s.12
[106] Piirustukset / Liikenneviraston arkisto (LV).
[107] Hyvärinen, Timo: *Suomen merimuseon kehittämissuunnitelma Hylkysaareen*, Diplomityö 7.3.1990, TTKK, s.21. Fast, s.27-28.
[108] Korkeasaaren vsk 1914–16
[109] Korkeasaaren vsk 1914–16
[110] Korkeasaaren vsk 1914
[111] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1918–19; Korkeasaaren vsk 1914–17, 1923 Anniskeluyhtiön vsk 1914–19. Knapas, s.43-44, 91.
[112] Korkeasaaren vsk 1919, 1922–23.
[113] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1929
[114] Korkeasaaren vsk 1919, 1922–23. Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1929.
[115] Korkeasaaren vsk 1924–25.
[116] http://fi.wikipedia.org/wiki/Rolf_Palmgrén: Wikipedia-artikkelin mukaan Palmgrén joutui riitoihin alaistensa kanssa ja erotettiin intendentin virastaan varojen väärinkäytöstä syytettynä.
[117] Lehtonen, Väinö: *Tarinoita Korkeasaaren eläimistä*, Helsinki 1945, s.148
[118] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1930.
[119] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1931.
[120] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1920, 1929, 1931 / Saarella oli kolme kioskia (1929), jotka olivat päivittäin auki 12-20 toukokuusta elosyyskuuhun: päälaiturin vierellä oleva suuri kioski ja maakarhuhäkin luona pienempi kioski sekä sunnuntaisin auki oleva kioski jääkarhuhäkin luona. Vuonna 1931 kioskeissa piti pitää kaupan eläimille soveltuvia ruokia eläintarhan valvojan määräysten mukaan.
[121] Korkeasaaren vsk 1925, 1928; Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1929–31.
[122] Korkeasaaren vsk 1919, 1922, 1923, 1934.
[123] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1930
[124] Korkeasaaren vsk 1933; Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1930–31.
[125] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1930. Korkeasaaren vsk 1933.
[126] Korkeasaaren vsk 1936–37; Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1929–31.
[127] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1931. Korkeasaaren vsk 1933, 1935.
[128] Lehtonen, s.149.
[129] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1931, Korkeasaaren vsk 1933–37.
[130] Korkeasaaren vsk 1935, 1937.
[131] Korkeasaaren vsk 1938.
[132] Korkeasaaren vsk 1939.
[133] Korkeasaaren vsk 1939.
[134] Fast, s.18, 33.
[135] Fast, s.15. Hyvärinen, s.21.
[136] Fast, s.13, 20.
[137] Piirustukset / LV. Fast, s.15.
[138] Fast, s.18.
[139] Hyvärinen – Sammallahti, s.12.
[140] Piirustukset / LV. Fast, s.18.
[141] Fast, s.21.
[142] Fast, s.22-23, 32-34 / Saaren itäosan niityllä peruna- ja porkkanamaita, samoin itäisen huvilan pihalla yms. Kanoja, kaneja ja lampaita. Eläinten suojia rakennettiin tai osittain kaivettiin saaren etelärinteeseen. Lampaat kesiksi Vasikkasaareen.
[143] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1931.
[144] Korkeasaaren vsk 1939.
[145] Korkeasaaren vsk 1939–40
[146] Korkeasaaren vsk 1940–42
[147] Korkeasaaren vsk 1942–43
[148] Korkeasaaren vsk 1944; Fast, s.33-34.
[149] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1945. Korkeasaaren vsk 1939–44.
[150] Korkeasaaren vsk 1944.
[151] Fast, s.18-19. Hyvärinen – Sammallahti, s.13
[152] Piirustukset / LV. Fast, s.27
[153] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1945. Korkeasaaren vsk 1948
[154] Korkeasaaren vsk 1947–52.
[155] Korkeasaaren vsk 1948
[156] Korkeasaaren vsk 1952, 1955
[157] Korkeasaaren vsk 1947, 1948, 1952, 1953.
[158] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1945. Korkeasaaren vsk 1946–50.
[159] Korkeasaaren vsk 1949, 1951–53
[160] Korkeasaaren vsk 1949, 1951–56, 1959. Piirustukset / HKA urheilu ja ulkoiluviraston arkisto (piirustuksen 1954 mukaan tielinjoja hieman muutettiin, alueelta purettiin pikkuhäkkejä mm. ristikkohäkki ja polkujen tilalle nurmikkoa, pensaita ja lammikko).
[161] Korkeasaaren vsk 1949, 1952, 1955–57.
[162] Korkeasaaren vsk 1955–58.
[163] Korkeasaaren vsk 1955, 1958–59.
[164] Korkeasaaren vsk 1956
[165] Piirustukset (28.3.1956 Hugo Borgström) / HKA.
[166] Korkeasaaren vsk 1961-1962, 1966; Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1967.
[167] Korkeasaaren vsk 1961, 1963.
[168] Korkeasaaren vsk 1961, 1963–66.
[169] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1968–70. Korkeasaaren vsk 1965–66 .
[170] Korkeasaaren vsk 1965–66, 1974. Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1967–72.
[171] Fast, s.11, 18-19, 22-23 / Luotsipaikan siirryttyä pois Hylkysaaresta käytettiin saarta vielä useiden vuosien ajan viittojen tekemiseen. Hyvärinen – Sammallahti, s.13 / Asetyleenitehtaan toimintakin lopetettiin taloudellisesti kannattamattomana.
[172] Piirustukset / LV (7.12.1964 Varastorakennussuunnitelma Tilapäiset tilat). SMM: Muistio 3.9.1975 / Aarne Kopisto. Hyvärinen – Sammallahti, s.13-14 / Merenkulkuhallitus alkoi käyttää vapautuvia tiloja arkistoaineiston säilyttämiseen. Ylijohtaja Helge Jääsalo oli kiinnostunut käytöstä poistuneesta esineistöstä keräten ja tallentaen sitä viimeisten virkavuosiensa aikana saaren rakennuksiin ja pihamaalle.
[173] Pääpiirustukset 1969 ja julkisivupiirustukset 1971 / MV kiinteistöyksikkö.
[174] SMM muistiot. Hyvärinen – Sammallahti, s. 4
[175] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1969, 1972.
[176] Piirustukset / SMM ja MV kiinteistöyksikkö.
[177] Piirustukset / SMM ja MV kiinteistöyksikkö.
[178] Korkeasaaren vsk 1973–75, 1977. Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1976, 1978–79.

[179] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1970–72. Korkeasaaren vsk 1973, 1981–82. *Korkeasaari yleissuunnitelma 1979*, s.2, 46, 56.
[180] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1970–72. Korkeasaaren vsk 1973–75.
[181] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1971–72, 1976. Korkeasaaren vsk 1973–75.
[182] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1970, 1972; Korkeasaaren vsk 1973, 1975, 1980, 1982.
[183] Korkeasaaren vsk 1973, 1981, 1982.
[184] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1968, 1970, 1972, 1979; Korkeasaaren vsk 1973, 1980, 1982, 1985–88.
[185] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1970, 1972; Korkeasaaren vsk 1973, 1978.
[186] Korkeasaaren vsk 1982–83; *Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983*, s.1.
[187] Korkeasaaren vsk 1981, 1984–85.
[188] Korkeasaaren vsk 1981–86
[189] Korkeasaaren vsk 1988, 1992.
[190] Korkeasaaren vsk 1989.
[191] Korkeasaaren vsk 1990-1991, 1993, 1996, 1999.
[192] Korkeasaaren vsk 1996–98, 2000.
[193] Korkeasaaren vsk 2004–09.
[194] Korkeasaaren vsk 2002, 2005, 2008.
[195] Korkeasaaren vsk 1996, 2006 / Hylkysaarta oli 1996 esitetty eläinsairaalan paikaksi, kun merimuseolle oli etsitty muita mahdollisia sijoittumispaikkoja (myös öljyyntyneiden lintujen puhdistusasema ja tullin takavarikoimien eläinten karanteenitilat).
[196] Korkeasaaren vsk 2008
[197] Kaupunkisuunnitteluvirasto: *Helsinki Zoo Ideas Competition 12.6.2008 – 31.10.2008 Evaluation report*. Korkeasaaren vsk 2009.

Oik. sivu: Mineraalimäen alapuolinen rantatie kuvattuna vuonna 1915. Nils Wasastjerna / HKM

II

Korkeasaaren, Hylkysaaren ja Palosaaren

Gretel Hemgård ja Vilja Larjosto

MAISEMA

Korkeasaaren, Palosaaren ja Hylkysaaren maisema ennen kansanpuistoa

Korkeasaaren maiseman yleispiirteet

Kallioinen ja lähes pyöreä päärynän muotoinen Korkeasaari sijaitsee Helsingin suojaisassa sisäsaaristossa Kruunuvuorenselän keskellä, kantakaupungin eli Vironniemen itäpuolella. Aikoinaan Korkeasaari ja viereiset Palosaari ja Hylkysaari olivat useampien pienempien saarten (Tervasaari Stockholmen/Tjäreholmen, Nihtisaari Knäcktholmen/Kneckten, Sompasaari Sumparn sekä Mustikkamaa) kehystämiä kunnes nämä Tervasaarta ja Mustikkamaata lukuun ottamatta 1900-luvulla jäivät kaupungin kasvun ja satamarakentamisen alle. Korkeasaari on linnuntietä vain 450 metriä Katajanokan kärjestä ja Kruununhaasta noin kilometrin.

Nimensä Korkeasaari lienee saanut juuri näistä korkeista, kaupungin suunnasta näkymää hallitsevista kallioista. Peruskallion pääkivilajeina ovat gneissi ja graniitti sekä niiden muodostama sekakivi joka myös tunnetaan nimellä migmatiitti. Topografia vaihtelee yli 20 m korkeista kallioselänteistä niiden välissä oleviin hienojakoisten maakerroksien peittämiin painanteisiin. Maalaji on etupäässä hiekkaista moreenia. Osa maakerroksista tuotiin saareen 1800-luvun lopun puistorakentamisen alkuaikoina ja sitä myöhemmissä kunnostustöissä. Saaressa oli kirkasvetinen makean veden lähde, jonka merkitys saaren historiassa oli suuri, mutta sen vesimäärä oli myöhemmin riittämätön eläintarhan ja puiston kasvaviin tarpeisiin. Pohjavesivarat mahdollistivat myös kahden muun kaivon rakentamisen.

Korkeasaaren alkuperäinen rantaviiva oli paikoin kallioinen, paikoin kivikkoinen muuttuen etelärannassa laajahkoksi hiekkarannaksi. Palosaaren ja Hylkysaaren rantatyypeissä esiintyy samaa vaihtelua. Täyttörannat ovat etupäässä 1900-luvun loppupuolelta.

Korkeasaari kaupunkilaisten maisemana

Helsinkiläisten käyttöoikeus Korkeasaareen on lähes yhtä vanha kuin kaupunki itse. Saari luovutettiin monien muiden joukossa kaupunkilaisten käyttöön Juhana Herttuan erityisasiakirjalla 1569, vain 14 vuotta kaupungin perustamisen jälkeen.[1] Käyttömuodot liittyivät alkuaikoina lähinnä kalastukseen ja laiduntamiseen tai muuhun hyödylliseen, mutta siinä ohessa myös vapaaseen oleskeluun luonnossa. 1700-luvun lopulla saari oli vuokrattu laidunmaaksi, jonka laajuudesta ei ole tarkkaa tietoa. Parhaiten siihen soveltui saaren vehmain osa kallioiden välisessä laaksossa. Voidaan olettaa, että laiduneläimet käytännön syistä joko olivat lampaita tai nuorkarjaa. Aidoista ei ole mainintaa eikä karttamerkintöjä, joten saaren pienen koon vuoksi vuokraajia saattoi olla vain yksi.

Verotuskartta vuodelta 1842 osoittaa Korkeasaaren avokalliot ja metsätyypit. HKA

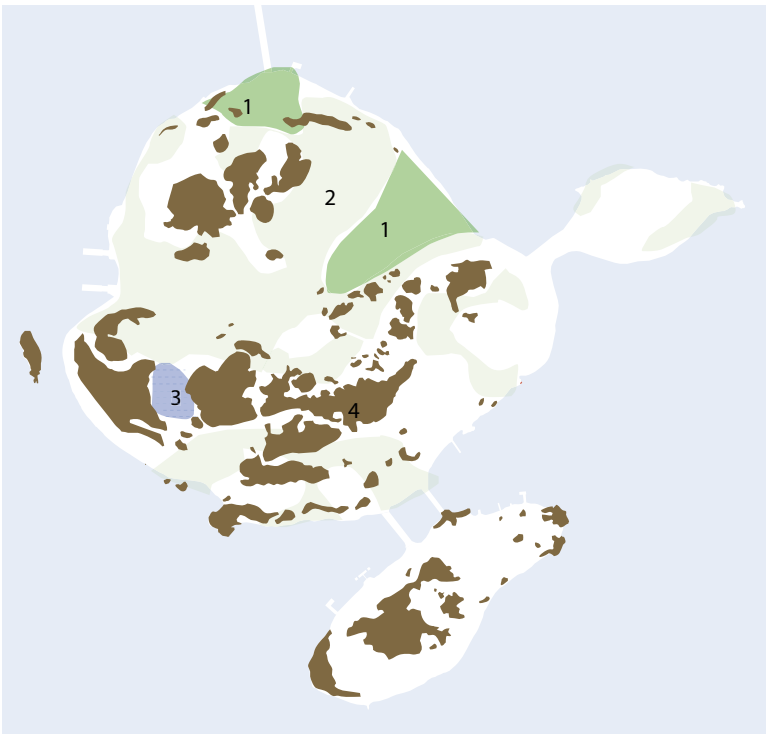

Korkeasaaren luontotyypit tulkittuna vuoden 1842 kartasta: 1. Hyvää metsää 2. Heikompilaatuista metsää 3. Suo 4. Avokallio. Hiroko Kivirinta 2008

Näkymä Tuomiokirkon tornista vuonna 1866, taustalla Korkeasaari, jonka kalliot erottuvat hyvin. Teoksesta Helsingfors i panorama. Eugen Hoffers / HKM

Vapaa käyttöoikeus sai Helsingin pääkaupungiksi tulon jälkeen vahvistuksen, kun saari vuonna 1834 annettiin kaupunkilaisten ”nautintaalueeksi”. Tuona aikana kaupunki itsekin vielä hyödynsi saaren rantaa mm. puutavaran vartioituna säilytyspaikkana. Korkeasaaren laaksopainanteen valinta Suomenlinnasta siirretylle ruutivarastolle selittynee saaren korkeiden eteläkallioiden antamasta suojasta. Krimin sodan aikainen sotilaskäyttö kesti lähes 10 vuotta vuoteen 1864, jona aikana kaupunkilaisten pääsy saareen oli kielletty. Heti sotilasajan päätyttyä alkoi säännöllinen höyrylaivaliikenne ja saaren suosio kasvoi etenkin helsinkiläisen työväestön retkeilykohteena.[2] Saaresta tuli esimerkiksi tärkeä juhannuksenviettopaikka, jolloin kävijämäärä saattoi parhaimmillaan olla yli 15 000. Puretun ruutikellarin paikkeilla oli tasainen kenttä, jolle pystytettiin juhannussalko. Erään juhannuksen viettoa kuvaavan lehtikirjoituksen mukaan saarta ei ”voi kutsua kauniiksi, vielä vähemmän sitä on taiteesta kiittäminen, mutta sieltä on ainakin kaikkiin suuntiin mitä kaunein näköala ja nyt kun sen kallioiden leppäpensaiden lomaan telttakankaan ja taivaan alle on pystytetty ravintola, josta saa kaikkea mitä ihminen tarvitsee. Sotilasmusiikki vastaa ohjelmasta ja siellä voi huvitella aivan kuten missä tahansa muualla.”[3] Saareen tarjoamat maisemaelämykset löytyivät siis sen ulkopuolelta.

Kasvillisuus

C.W Gyldenin kartta vuodelta 1842 esittää saaren veroluokitukset I-II –luokan metsään, suohon ja avokallioihin [4], mikä viittaa saaren luonnonvarojen tulleen arvioiduksi hyödyn kannalta. Kartta esittää myös havainnollisesti saaren voimakasmuotoisen maisemarakenteen. Alkuperäisiä puulajeja olivat saariston tyyppilajeihin kuuluvat, mänty, kuusi, kataja, koivu, haapa ja pihlaja sekä rantavyöhykkeiden tervaleppä. Saaren miehityskausi ruutivarastoineen, uusine teineen ja asumuksineen muokkasi etenkin saaren keskiosaa mutta tuon kauden vaikutuksista saaren metsäluontoon muualla ei ole tarkempaa tietoa.[5] Lehtikirjoituksista voidaan päätellä, että vanhaa täyskasvuista puustoa oli miehityskauden jälkeen hyvin vähän. Maisemakuvaa hallitsivat ilmeisesti nuoret pensaiden ja vesakoiden kasvustot. Vanhimmista 1800-luvun valokuvista ilmenee, että varttunuttakin mäntyä silti on saattanut olla saaren etelärinteillä.

Palosaaren maisema huvilakaudella

Palosaaren ja Korkeasaaren välissä ei vielä 1800-luvulla ollut siltayhteyttä, vaan saareen kuljettiin tarvittaessa vesitse. Hieman syrjässä sijaitsevan asumattoman saaren vapaa käyttö vaikuttaa olleen muutakin kuin kesäidyllistä

Hylkysaaren läntinen huvila ja höyrylaivalaituri huvilakaudella ehkä 1890-luvulla. KSA

ja koskemattomasta luonnosta nauttimista. Kesällä 1866 sieltä oli löytynyt varastetun tavaran kätköpaikka.[6] Korkeasaaresta sinne oli lyhyt matka vaikkapa uiden. Kaupunki antoi noin kahden hehtaarin kokoisen Palosaaren vuonna 1868 vuokralle yksityiskäyttöön, ja viisi vuotta sen jälkeen saarelle valmistui Hallbergin ja Hornborgin huvila.[7] Saaren pohjoisrannalla oli kookas puuristikkokaiteinen höyrylaivalaituri, jonka kiviarkusta osa vielä on säilynyt rantavedessä. Erään matkakertomuksen mukaan vuodelta 1888 saaressa oli ”sangen kaunis huvila ja näkyy saari muutenkin olevan siististi järjestetty istutuksilla ja käytävillä.”[8] Käytävät johtivat huvilalta höyrylaivalaituri lle, uimahuoneelle saaren länsirannassa ja etelärannan kautta krokettikentälle, joka oli rakennettu viimeistään kirjailija Max Krookin perheen omistuskaudella 1885–1890. Kenttä oli mukulakivireunuksilla huolellisesti rajattu hiekkatasanne. Konsuli Viktor Ekin ja hänen poikansa kaudella (1897–1908) rakennettu tenniskenttä sijoittui todennäköisesti Krookin krokettikentän paikalle. Yleensä huviloiden istutuksiin kuului hyötykasvimaa - niin varmaan Palosaaressakin lehtikirjoituksessa mainitun hoidetun puutarhan ja sen koristeistutusten lisäksi. Luonnonpuustoa näytti olevan runsaasti tuulensuojana pohjoisrannassa. Säilyneitä istutuksia tältä ajalta ovat saaren itäosan kentän laidalle huvilakaudella istutetut metsälehmukset sekä villiintyneen kasvillisuuden seassa erottuvat syreenit. Tiheät omistajavaihdokset vaikuttivat vuosikymmenien kuluessa varmaankin pihapiiriin käyttöön ja hoitoon sekä sen myötä saaren kasvillisuuden kehitykseen.

Hylkysaaren maisema 1800-luvulla

Korkeasaaren eteläpuolella oleva Hylkysaari on pinta-alaltaan noin neljä hehtaaria. Lounaistuulilta suojainen salmi saarien välissä on keskiosaltaan matalahko ja hiekkapohjainen syveten nopeasti kumpaankin suuntaan. Valtaosa saaresta on avokalliota, joka korkeimmillaan nousee 14 metriin. Sen suojaan salmen puolelle sijoittuivat saaressa 1830-luvulta lähtien ollut pienimuotoinen telakka ja siihen kuuluneet rakennukset ja laiturit. Telakan vuokra-ajan päätyttyä 1880-luvun alussa ja asuinrakennusten muututtua huviloiksi uuden vuokralaisen, arkkitehti Mieritzin suunnittelemina Hylkysaaren koillisosan ilme muuttui.[9] Huviloiden puutarhat sijoittuivat kallion kupeeseen ja avokallioiden väliseen pieneen painanteeseen. Varsinkin itäisen huvilan (nykyinen *Villa Ida*) itä- ja kaakkoispuolella sijaitseva puutarha oli laaja ”kyökki-puutarha, jossa on noin 100 kapp. marjapensasta, suuri perunamaa sekä walmiiksi kylwettyjä taimilawoja 25-30 ikkunaa warten”[10]. Mieritzin perustama Suomen ensimmäinen sementtitehdas ja tuotteiden kuljetukseen vesiteitse tarpeelliset laiturit sijaitsivat saaren itäkärjessä vanhan telakan kohdalla.

Tuulisen Kruunuvuorenselän puoleinen eteläranta oli muita saaren osia metsäisempi ja luonnonmukaisempi, valtapuuna oli mänty.

Korkeasaaren kansanpuiston maisema

Puistovieraita Korkeasaaren niityllä ravintola Pukin koillispuolella 1904. HKM

Th. Höijer, Korkeasaaren asemapiirros vuodelta 1883. HKA

Korkeasaaren kehittyminen kansapuistoksi eli lähinnä työväenluokan vapaa-ajanviettopaikaksi sai alkunsa vuonna 1865 säännöllisen höyrylaivaliikenteen myötä. Vilkas käyttö toi myös järjestysongelmia ja niiden myötä huonomaineisuuden, kunnes kaupunki vuonna 1883 päätti vuokrata saaren pari vuotta aikaisemmin perustetulle Helsingin Anniskeluyhtiölle. [11]

Kansanpuiston malli Euroopasta

Korkeasaari samoin kuin Seurasaari kuuluu Pohjoismaiden varhaisimpiin kansanpuistoihin. Ruotsissa varsinaisia kansanpuistoja ryhdyttiin perustamaan vasta 1890-luvulla[12]. Mutta ruotsalaisen Folkparkenin luonne oli toinen. Se oli sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen itsensä perustama ja omistama tai vuokraama puisto, joka oli tarkoitettu sekä työväen vapaa-ajanviettoa että liikkeen poliittisia kokoontumisia varten. Puistojen keskipisteenä oli yleensä työväentalo (Folkets hus). Helsinkiin perustetut kaksi kansanpuistoa Seurasaari ja Korkeasaari olivat kyllä työväestölle tarkoitettuja mutta kaupungin viranomaisten kanssa yhteistyössä toimivan Anniskeluyhtiön hallinnoimia. Yhteistä naapurimaiden kansanpuistoissa olivat vain erilaiset ohjelmalliset toiminnat, ”kaupunkilaiskansanhuvit”, puistomaisessa ympäristössä.[13]

Puistojen ulkonäön esikuvat löytyivät Saksan mutta myös Pietarin julkisista puistoista. Luonnontilainen ulkoilualue ei riittänyt, vaan ympäristöstä haluttiin siistitty ja riittävällä tavalla somistettu. Mainittakoon että yksi tyylillinen esikuva, Berliinin ensimmäinen huolella suunniteltu kansanpuisto ja samalla kaupungin ensimmäinen julkinen puisto, kuuluisan Gustav Mayerin suunnittelema Volkspark Friedrichshein, oli perustettu 1840-luvulla.[14]

Puistosuunnitelma Korkeasaareen

Theodor Höijer sekä Pietarissa ja Berliinissä opiskellut Helsingin kaupunginpuutarhuri L.A. Jernström[15] laativat kansanpuiston ensimmäisen puistosuunnitelman. Korkeasaaren kulunutta ja vähemmän kaunista ilmettä oli aikalaiskuvauksien mukaan syytä parantaa. Ensimmäisenä toimenpiteenä haluttiin korjata metsäalueiden tallaantunutta maanpintaa ja ohjata liik-

Eteläiselle paviljongille johtavat portaat ja näkymä Tuomiokirkolle. KSA

kuminen poluilta kunnon käytäville. Jernströmin suunnitteleman käytäväverkoston huolellinen ja toisaalta linjakas sovittaminen saaren maastoon noudattaa aikakauden maisemapuiston ihanteita. Varhaisin asemapiirros on Höijerin signeeraama, ja se osoittaa viitteellisesti, kuinka koko saari haluttiin hiekkapoluin saavutettavaksi.[16] Puiston rakentamista ja polkujen sovittamista kallioiseen ja vaihtelevaan maastoon ohjasi Jernström itse.[17] Lähtökohdat olivatkin karuudestaan huolimatta varsin suotuisat näkymiä ja tunnelmia tarjoavalle maisemapuistolle. Vuosien 1883–1885 aikaisen uurastuksen jälkeen lopputulosta kiitettiin. ”Korkeasaari on Helsingin Anniskeluyhtiön waroilla - näillähän kustannetaan vaikka mitä - puettu karusta kallioisesta ja hiekkaperäisestä saaresta nykyiseen kauniiseen asuunsa kymmenkunnan wuoden kuluessa. Lukemattomia kasvimulta-kuormia on sinne wedetty ja suurilla kustannuksilla istutettu puita ja ruohonurmikkoja.” [18] Polkuja oli rakennettu näköalapaikkojen, rantojen ja luontokohteiden äärelle. Lisäksi perustettiin maisemapuiston luonteelle tärkeitä aurinkoisia nurmikoita ja istutettiin runsaasti sekä jaloja lehtipuita että kotimaisia lajeja.

Pittoreskin maisemapuiston rakentaminen karulle ja kuluneelle saarelle edellytti melkoisia voimanponnistuksia sillä puistomaisuutta ja puuistutuksia varten tarvittavaa lisämaata jouduttiin tuomaan mantereelta tuhansia lasteja. Eniten täyttöjä tehtiin saaren laaksopainanteen länsiosaan laivarannan ja ravintolan välille. Sopiviin rannan läheisiin paikkoihin tehtiin arinoita nuotion tekoa ja kahvinkeittoa varten. L. A. Jernströmin signeeraamaa karttaa ei ole löytynyt eikä sellaista ehkä ole koskaan ollutkaan. Toteutustavat ratkaistiin pääosin paikan päällä hänen ohjauksessaan. Korkeasaaren insinööri Sundströmin piirtämä asemapiirros vuodelta 1886 sekä Lambart Pettersonin asemapiirros samalta vuodelta ovat melko tarkka kuva toteutuneesta puistosuunnitelmasta.[19] Olihan suuri osa Jernströmin ohjaamasta kunnostustyöstä tuolloin jo saatu valmiiksi.

Saareen oli tultu jo kauan viettämään aikaa luonnossa, uimaan, huvittelemaan mutta myös tekemään hyödyllisiä kotitöitä, kuten pesemään pyykkiä lähteen äärelle nykyisen laivanrannan lähellä. Vettä oli käytetty myös juomavetenä kunnes pyykinpesu oli liannut veden. Vuonna 1884 pyykinpesu jouduttiinkin lopulta kieltämään, ja rantaan valmistui vuonna 1887 erillinen pesutupa[20] sekä pumppuhuone. Pesutuvan edusta ja ranta oli höyrylaivalaiturilta pohjoiseen jääkarhulinnaan asti päällystetty laakeilla luonnonkivillä todennäköisesti aallokolle alttiin hiekkarannan vahvistamiseksi.[21] Rannan korkoja oli siis muutettu alkuperäisestä.

Kaupunkilaisten omille veneille tarkoitettujen rantalaiturien suuri määrä pistää silmiin vuoden 1886 kartoissa. Kaksi pitempää laituria oli tarkoitettu höyrylaivaliikenteelle ja kuljetusaluksille. Näistä toinen, koillisessa oleva pitkä kivilaituri oli perua ruutikellarin kaudelta ja sen kivinen runko on edelleen olemassa. Muut kivilaiturit rakennettiin käytävien rakennustöissä pois raivatuista ja louhituista kiviaineksista. Uimarannalla laitureita oli kaksi uimahuoneen laiturien lisäksi. Suunnitelmakartassa näkyvät myös kallioiseen maastoon rakennetut portaat, luola, pienet levähdyspaikat sekä huvimajojen puolikaaren muotoiset hiekka-aukiot. Kasvillisuus sen sijaan on esitelty suunnitelmakuvassa hyvin viitteellisesti. Myös tämä yksityiskohta viittaa siihen, ettei Jernström olisi laatinut omaa puistosuunnitelmaa.

Arina käytössä Korkeasaaren kansanpuistossa. MV

Ravintola Pukin edusta kansanpuiston ajalla. D. Nyblin 1890 / HKM

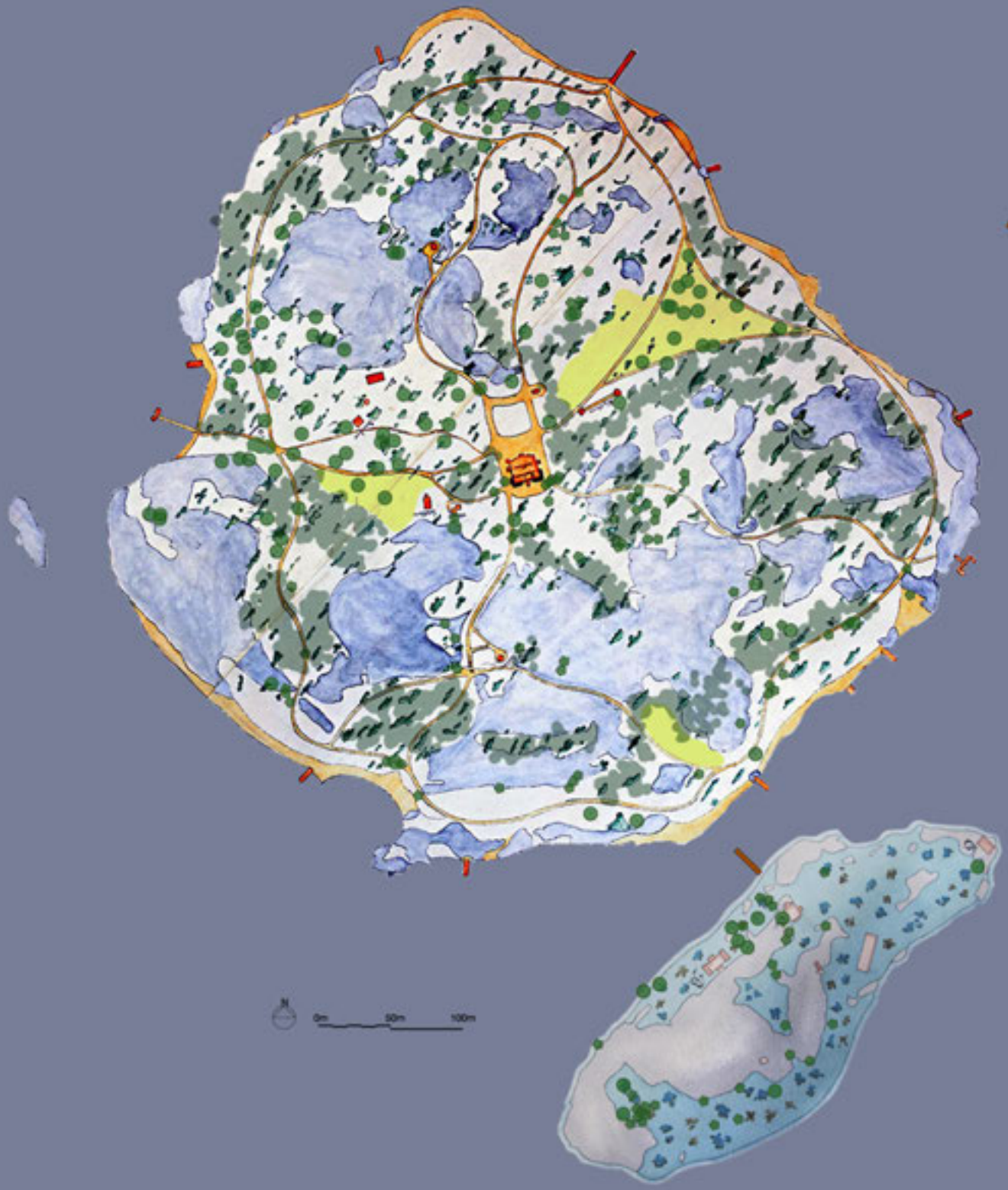

ALKUPERÄISTEN KARTTOJEN MERKINNÄT

KORKEASAARI 1886

Karta öfver Högholmen invid Helsingfors 1886,
T. Höijer & L. A. Jernström. HKA karttarekisteri

- Puustoa, kasvillisuutta
- Käytävä tai kenttä
- Rakennus tai rakenne
- Laituri
- Avokallio
- Hiekkaranta

HYLKYSAARI 1892

Situationsplan. Ritning till ombyggnad av villan B, å Wrakholmen invid Helsingfors. 22. September 1882. F. W. Mieritz. HKA

- Puustoa, kasvillisuutta
- Avokallio

TÄYDENNYKSET PERUSTUEN HISTORIASELVITYKSEEN

- Puuryhmä, metsä
- Nykypäivään säilynyt havu- /lehtipuu
- Avoin alue, niitty tai keto
- Palosaaren rantaviiva
- Palosaaren rakennukset
- Palosaaren käytävät ja polut
- Palosaaren ja Hylkysaaren höyrylaivalaiturit

Korkeasaaren laivaranta 1890. Taustalla kallioille nouseva Wallmarkin suunnittelema käytävä. Kallion päällä puuston takana pilkottaa paviljonki. Nyblin / HKM

John Wallmarkin istuttamis- ja kaunistamistöiden yleissuunnitelma

Suomen puutarhayhdistyksen Helsingin puutarhurikoulun esimies John Wallmark laati Anniskeluyhtiölle Korkeasaaren seuraavan puistosuunnitelman "*Projekt för fortsatt ordnande af Anläggningarna på Högholmen*" joka on päivätty 19. maaliskuuta 1888. Puistoon esitettyjä lisäyksiä ovat laaja hiekkapintainen leikkikenttä keilaradan paikalle ravintolan itäpuolella ja istutuksin rajattu nurmipintainen palloilukenttä sen alapuolelle rantaan. "Läntisen vuorenkukkulan" huvimaja näkyy suunnitelmassa ja sen edustalle sijoittui kroketti- ja leikkikenttä. Nykyisen Kissalaakson leijona-aitauksen kohdalle suunnitelma esittää tekolampea saarineen - kenties joutsenlampea, joka jäi toteutumatta kuten myös leikkikenttä. Käytäviä suunnitelmassa on lisätty ja oleskelupaikkojen yhteyteen on esitetty istutuksia. Wallmarkin kartassa erottuvat lisäksi puutarhurin asunnon laajahkot koristeistutukset sekä viitteellisesti osoitetut koristeistutukset ravintolan edustan nurmineliöllä.[22]

John Wallmarkin yleissuunnitelma vuodelta 1888. HKA

Eläintarhan alkuvuodet Anniskeluyhtiön alaisena

Eläintarha kansallispuistoon

John Wallmark ehdottaa suunnitelmassaan puiston kaunistustoimenpiteiden lisäksi joidenkin lintu- ja nisäkäslajin sijoittamista ravintolarakennuksen läheisyyteen. Paikat näkyvät suunnitelmakartassa. Aulangon maisemapuistossa tiedetään pidetyn näytteillä villieläimiä jo aiemmin, mutta Korkeasaaren kaltainen julkinen kaupunkieläintarha oli jotain uutta Suomessa.[23]

Anniskeluyhtiön johto ryhtyi heti ajamaan hanketta ja vuonna 1859 perustetun Kööpenhaminan eläintarhan ja vuonna 1891 avatun Tukholman suunnitelmista saaduilla tiedoilla johtokunnan sihteeri luutnantti August Fabritius päätyy ehdottamaan eläintarhan perustamista Korkeasaareen selonteossa "*En zoologisk trädgård på Högholmen*". Korkeasaaresta haluttiin Skansenin tavoin ensisijaisesti kotimaisia eläimiä esittelevä eläintarha. Kuten raportissa aiemmin on selostettu, eläimiä saatiin lahjoituksena niin runsaasti että eläinsuojien rakentamisessa oli jatkuva kiire.

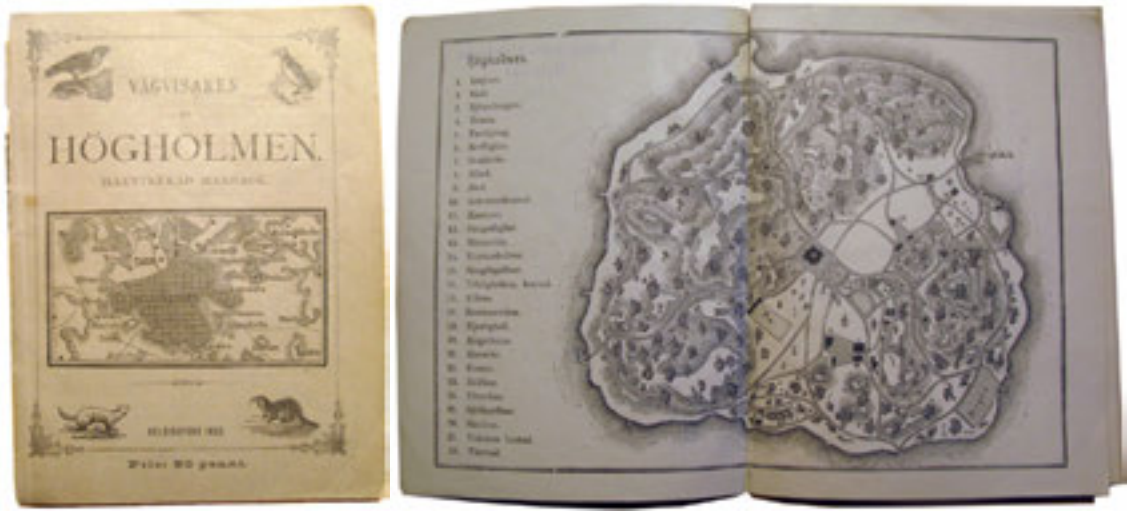

Korkeasaaren ensimmäinen opasvihkonen ilmestyi 1892. Opskartassa näkyy eläintarhatoimintojen keskittyminen saaren pohjoisosaan. KSA

Eläintarha valistaa

Vuonna 1892 julkaistiin ensimmäinen Pontus Nordmanin kokoama opaskirja Korkeasaaresta. Siinä mainitaan luonnonpuita: haapa, mänty ja koivu. Kuusia oli ennen, mutta ne oli varastettu ja myyty kaupungissa joulukuusiksi. Kuuset olivat siis suhteellisen nuoria, ehkä Jernströmin istuttamia. Koillisrannassa mainitaan olleen kaunis rantatie haapojen välissä. Opaskirjan kartassa erottuvat selvästi pukin edustan istutukset. Kansanpuiston aikainen luola on Grått-tekstein merkitty karttaan.[24]

Uusia käytäviä rakennettiin aina sitä mukaa, kun yleisöä tuli ohjata uusien eläinkarsinoiden ja -häkkien luo, esimerkiksi laivarannasta karhulinnalle.

Nimimerkki Wuoksen ystävältä kuvailee, kuinka sunnuntaisin "aikaisin aamulla jo waeltaa matkueita ewäineen jonnekin [Helsingin] saareen joko omin wenein tahi laivoilla. […] Omituinen taulu lewenee eteen esim. Korkeasaaressa warsinkin sunnuntain ehtoopuolina, jos ilma on kaunis. Joka puolella koko suuressa saaressa on wäkeä wilinällään. Mikä istuu minkin puun tahi pensaan juurella ruoholla. Toiset nukkuwat sikeästi, toiset hommailewat kahwin keittämistä, pullojen awausta, syöntiä ja juontia – jotakin semmoista. [...] lähelle kahwipesää, jommoisia Korkeasaaren rannoilla on lukuisasti. […] siten jatkuu kuwasarja pitkin pitkää rantatietä. Korkeasaaren puistoon muuten houkuttelevat myöskin sen eläinkokoelmat, joista karhut, saukot ja orawat owat mieluisimmat temppujensa tähden." [25]

Vuonna 1903 Korkeasaaren opetuksellista tehtävää laajennettiin, kun puistoon perustettiin pieni kasvimaa, jossa yleisölle esiteltiin kotimaisia viljelykasveja, ruista, kauraa, ohraa, vehnää vikkeriä, hamppua ja pellavaa. Seuraavina vuosina lajistoa laajennettiin puutarhojen hyötykasveilla (tomaatti, kurpitsa, kurkku).[26]

Yksi Korkeasaaren ensimmäisistä voliääreistä siistien käytävien rajaamalla hoidetulla nurmella. MV

Romanttinen suuren paviljongin näköalatasanne mahdollisesti 1890-luvulla. MV

Pohjoiskallioiden rauniota muistuttava vesilinna 1930-luvun valokuvassa. Otavan kuva-arkisto

Näköalapaikat ja paviljongit

Kallioilta avautuvia kauniita meri- ja kaupunkinäkymiä hyödynnettiin jo kansanpuiston rakentamisen aikana. Vuoteen 1886 mennessä kahdelle saaren korkeimmista kallioista oli rakennettu saaren arvoa vastaavat paviljongit. Korkeimman kallion laelta saaren pohjoisosassa rakennetulta paviljongilta avautui näkymä Sörnäisten, Vanhankaupunginlahden ja Mustikkamaan suuntaan. Puiden vielä ollessa matalia voitiin sieltä tähystää aina Suomenlinnaan asti. Myöhemmin paikalle rakennettiin rauniolinnaa jäljittelevä graniittinen vesilinna Theodor Höijerin suunnitelmien mukaan.[27] Paikan maisemallinen asema joutui unohduksiin, kun saaren pohjoispuolta alettiin kehittää eläintarhaksi.

Eteläisemmälle kalliolle rakennetulta paviljongilta avautuivat laajat näkymät kantakaupunkiin ja Suomenlinnan suuntaan sekä kaakkoon yli Kruunuvuorenselän. Paviljongin sirous vastakohtanaan jylhä kallio oli vaikuttava näky noustaessa kalliojyrkänteen graniittiportaita näköalapaikalle. Näköalan ihailu muuttui kun romanttisen huvimajan paikalle vuonna 1929 rakennettiin yli 10 m korkea luonteeltaan rationaalisempi näköalatorni.[28] Tornin suosio oli suuri siitäkin huolimatta, että eläintarhan vierailijoita rahastettiin erikseen tornissa käynnistä.

Saaren kolmas rakennettu näköalapaviljonki näkyy vuonna Lambart Pettersonin piirtämässä kartassa vuodelta 1886 mutta puuttuu Sundbergin kartasta samalta vuodelta. Se nousee jälleen esille Wallmarkin suunnitelmassa vuodelta 1888. Korkeasaaren lounaiskalliot saavat vuonna 1887 laajan balusterikaiteiden rajaaman kaarevareunaisen näköalatasanteen ja sen sivulle paviljongin, joka 1900-luvun alussa sisustettiin Mineraliaksi, kivilajimuseoksi. Hiekkakenttä mitoitettiin leikkejä ja tansseja varten. Vuonna 1924 arkkitehti Mieritzin suunnittelema ja urakoima balusteri korvattiin samankorkuisella kalkkitiilikaiteella katteena galvanoitu rautapelti[29].

Vesilinna vanhassa postikortissa. KSA

Oik. Mineraalimäki. Nyblin / HKM

Mineraalimäen näköalatasanteen uusi kaide 1920-luvulla sekä alla oikealla Suuri paviljonki Korkeasaaren oppaassa vuodelta 1892. KSA

Timisiarev / Otavan kuva-arkisto

Eläinhäkit ja aitaukset

Ensimmäiset eläinhäkit olivat eläintarhoissa yleensä eläimille ahtaita, ja ne palvelivat lähinnä yksittäisen eläinlajin näytteille asettamista. Korkeasaaressa tilanne ei poikennut tästä. Ulkohäkkien aitatyypit rakennettiin pitämään eläimet mahdollisimman tehokkaasti sisäpuolella, ensin puisilla tukipylväillä ja eläinlajista riippuen joko juotetulla verkolla tai pyörörautaisilla kaltereilla varustettuina. Joskus aidat olivat liian matalia ja vierailijoiden koirat onnistuivat kiipeämään niiden yli, kuten kävi poroaitauksessa, minkä jälkeen se korotettiin. 1890-luvun puolivälin jälkeen varsinkin lintuhäkit alettiin rakentaa kokonaan metalli- ja panssariverkkorakenteisina.[30] Aitauksia rakennettiin sitä mukaa kuin eläimiä saatiin lahjoituksina tai tilattuina, ja työtä leimasivat kiireen ja rahoituksen saannin hitauden lisäksi erityisesti eläinten hyvinvoinnin ja kokonaissuunnitelman puuttuminen. Eläinten pitoa arvosteltiin aktiivisesti lehdistössä 1890-luvulla. Aitauksia pidettiin huonoina, eläimille ei ollut suojaa auringolta häkeissään eikä riittävästi puhdasta juomavettä.[31] Eläintarhatoimintaa arvosteltiin julkisesti, ja eläinten hyvinvoinnin edellytyksiä sekä Korkeasaaren johdon eläintieteellistä osaamista epäiltiin. Ensimmäisenä eläintenhoitajana oli puutarhuri Cedergren vuodesta 1889, ja eläintenhoito oli hänen vastuullaan aina vuoteen 1902.[32]

Korkeasaaren ensimmäinen puutarhurimestari ja eläintenhoitaja J. Cedergren.

Euroopan kuuluisat eläintarhat mallina

Ajatus eläintarhasta tuli Helsinkiin lähinnä Pohjoismaista 1800-luvun lopulla, Wallmarkin ja Fabritziuksen ajamana. Olihan eläintarhan perustamisesta tullut 1800-luvulla Euroopassa muihin kulttuuri-instituutioihin verrattava kaupungin statusta kohottava ilmiö, joka alkoi Lontoosta ja levisi nopeasti myös Pohjoismaiden pääkaupunkeihin.[33] Julkisia eläintarhoja edelsivät jo keskiajalla ja renessanssin aikana ruhtinaiden ja kuninkaallisten hovien eräänlaiset eläinnäyttelyt (*menagerie*), joissa pidettiin kotimaisia ja eksoottisia eläimiä ihmeteltävinä. 1800-luvulla eläimiä alettiin tuoda tuon ajan maalauksellisiin maisemapuistoihin ihmisten katseltaviksi täydentämään tavoiteltua mielikuvaa paratiisista. Keksittiin *”diorama”* eli eläinhäkkien taustaksi rakennettu tai maalattu maisemalavaste, jollaisia oli jo käytetty huvipuistoissa ja luonnontieteellisissä museoissa.

Hagenbeckin eläintarhasta Hampurin Stellingenissä tuli 1900-luvun taitteessa kaikkien eläintarhojen esikuva. Eläinten välittäjänä ja sirkusjohtajana toiminut Carl Hagenbeck oli keksinyt *”panoraaman”*, joka antoi eläintarhan ulkoaitauksissa kävijälle aikaisempaa luonnonmukaisemman kuvan eläimistä

Hagenbeckin eläintarhan kuuluisa panoraama, jossa vierailija voi tarkkailla eri eläinlajeja samassa näkymässä ilman näkyviä aitoja. Götz Berlik / Tierpark Hagenbeck

ja niiden luonteesta. Jos kyseessä oli laumaeläin, aitaus mitoitettiin sopivaksi laumalle. Eläinaitauksia katselleessaan kävijän tuli nähdä maisemassa olevat eläimet aivan kuin ne olisivat vapaina. Tälle konseptille hän sai jopa keisarillisen patentin nro 91 492 vuonna 1896 ennen ryhtymistään uuden eläintarhan rakentamiseen. Aitojen sijaan Hagenbeck keksi käyttää vallihautoja joko vedellä tai ilman käyttäen tuota puutarhataiteesta tuttuna ”ha-ha”- aihetta katsojan ja eläinten, mutta myös eläinlajien välisenä rajana. Katselupaikat tuli valita siten, että silmä näkee etualan eläinten takana olevat muut lajit mutta ei aitauksia niiden välissä. Siellä missä tarvittiin korkeita aitoja, ne muotoiltiin esimerkiksi tekovuoriksi. Tässä Carl Hagenbeckin apuna oli sveitsiläinen kuvanveistäjä Urse Egganschwiler. Sirkusalan asiantuntijat avustivat häntä kertomalla, kuinka korkealle villieläin voi kiivetä tai hypätä.[34]

Hagenbeckin ideoiden johdonmukainen toteutuminen vaati tietysti kokonaisvaltaisen suunnitelman. Tämä oli mahdollista, sillä hän oli vuonna 1897 hankkinut 27 hehtaarin kokoisen maa-alueen kaupungin ulkopuolelta Stellingenistä. Korkeasaari on pinta-alaltaan lähes samankokoinen, 22 ha.

Kesti pitkälle yli 1900-luvun puolenvälin ennen kuin Korkeasaaren ulkoaitauksissa päästiin soveltamaan Hagenbeckin panoraama-ideaa käytännössä. Sitä ennen panoraamaan perustuvaa uudistustahtoa oli kyllä ilmaistu, esimerkiksi Rolf Palmgrenin selostuksessa Korkeasaaren uudistamiseksi vuonna 1910 sekä lavastaja ja taiteilija Matti Warénin idealuonnoksissa vuodeksi 1940 suunniteltujen olympialaisten alla. Huonommat ajat, kallioinen maasto ja tiiviisti rakennettu eläintarha jäivät näidenkin ideoiden toteuttamisessa ja uudistuksissa vaikeiksi esteiksi.

Palmgrenin aikana tehdyt uudistukset puistossa

Palmgenin uudistustavoitteet

Julkisuuteen nousi 1900-luvun alussa jälleen kannanottoja eläintarhan puutteista ja Korkeasaaren eläintarhan olemassaolon oikeutuksesta. Tunnettu luonnontieteilijä O.M. Reuter esitti laajassa lehtiartikkelissaan tavoitteita eläintarhan parantamiseksi, minkä ansiosta tuki toiminnan jatkumiselle löytyi.

Eläintieteilijä, FK Rolf Palmgren palkattiin Korkeasaaren intendentiksi 1.3.1910. Valinta vastasi O M Reuterin esittämää eläintarhan johdon pätevyysvaatimusta, olihan Palmgren jo toiminut Korkeasaaressa ja tunnettu luonnonsuojelun edistäjä Suomessa. Perehtyäkseen tehtäväänsä Palmgren matkusti samana keväänä tutustumismatkalle Tukholmaan, Kööpenhaminaan, Berliiniin, sekä ”lajissaan ainutlaatuiseen” Hagenbeckin Stellingeniin. Palattuaan kuukauden päästä ilmeisen antoisalta matkaltaan hän teki lukuisan määrän suuria ja pieniä muutos- ja parannusehdotuksia esittäen jopa eläintarhan siirtämistä aikaisemmin ehdotetulle paikalle Töölöön. Korkeasaaren parantamiseksi hän ehdotti mm. eläinten ulkoaitauksia tilavimmiksi ja luonnonmukaisemmiksi eläinten hyvinvointia ja lajin käyttäytymistä ajatellen. Niinpä porot siirrettiin rannasta ylärinteille tilavaan, maisemallisestikin uskottavaan uuteen aitaukseen. Omalla työvoimalla tehtiin kuorimattomista kuusenrungoista tilava poroaitaus kalliolaen ympärille, missä eläimillä olisi oma näköalapaikkansa. Konkreettisissa eläinaitauksien ehdotuksissa heijastuu Hagenbeckin hänelle selostamat kokemukset ja periaatteet.[35]

Matti Warénin 1930-luvun ideaehdotuksessa esitetty kissaeläinaitauksen raja. HKA

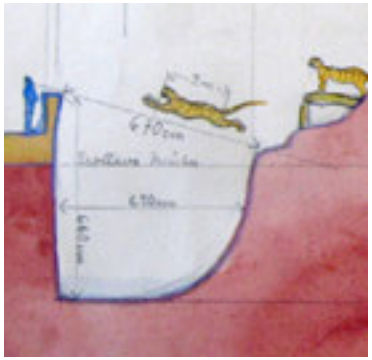

Uuden porotarhan ”vapaa perspektiivi” vuodelta 1912. Palmgren 1920

0m 50m 100m

ALKUPERÄISTEN KARTTOJEN MERKINNÄT

KORKEASAAREN OPASKARTTA 1911

Korkeasaaren arkisto

- Käytävä tai kenttä
- Rakennus tai rakenne
- Eläinaitaus
- Avokallio
- Laituri

KORKEASAAREN YLEISSUUNINTELMA 1907

Situationsplan öfver Högholmen invid Helsingfors med derå befintliga byggnader, T. Höijer. HKA karttarekisteri

- Toteutettu tai suunnitetu rakennus tai rakenne
- Puustoa, kasvillisuutta

HYLKYSAAREN ASEMAPIIRROS 1909

Ritning till Lotskasern på Vrakholmen inom Helsingfors hamnområde. Situationsplan. G. Wasastjerna, maj 1909. HKA

- Puustoa ja kasvillisuutta, avokallio
- Oleva rakennus
- Suunniteltu rakennus ja käytävä

PALOSAAREN KARTTA 1923

HKA Karttarekisteri

- Rakennus ja käytävät
- Avokallio
- Pelikenttä

TÄYDENNYKSET PERUSTUEN HISTORIASELVITYKSEEN

- Koristeistutukset ravintola Pukin edustalla
  Koulukasvitarha, perustettu 1910
  Palosaaren ja Hylkysaaren huvilapuutarhat
- Avoin niitty, keto tai hyötypuutarha Palosaaressa
- Nykypäivään säilynyt havu-/lehtipuu

Palmgren piti Tukholman Skansenin eläintarhaa hyvänä esimerkkinä kansanpuiston ja eläintarhan yhdistämiselle. Göran Schmidt / Nordiska museet.

Palmgren näki suuren ristiriidan vakavasti otettavan eläintarhan yhdistämisessä kansanpuistoon ja Korkeasaaren kaltaiseen rajoittamattomaan käyttöön. Hän toivoi vapaan huvittelun keskittyvän saaren eteläosaan. Tukholman Skansen kansantansseineen oli Palmgrenin mielestä sen sijaan oiva esikuva eläintarhan ja kansanpuiston yhdistämiselle. Tukholman eläintarha oli saanut alkunsa kun Skansenin perustaja Artur Hazelius halusi elävöittää siirrettyjen talonpoikaistalojen ympäristöä kotieläimillä, mutta myös villieläimillä - olivathan nekin osa ihmisten arkipäivää. Eksoottisiakin eläimiä Skansenissa toki oli kävijöiden ihmeteltävinä.[36]

Palmgrenin tavoitteena oli selvästi puhdistaa Korkeasaaren rahvaanomainen maine. Hän halusi poistaa mielestään turhat kansanpuiston huvit kuten nurmikolla makaamisen ja riippumatot, jopa kahvinkeiton ainakin saaren pohjoisosassa, jossa eläintarha sijaitsi.[37]

Vuonna 1904 otetusta kuvasta päätellen seebut kulkivat eläintarhan alkuaikoina vapaina. Palmgren halusi kitkeä Korkeasaaresta kansanpuistomaiset huvit, kuten riippumatoissa lekottelun (taustalla). HKM

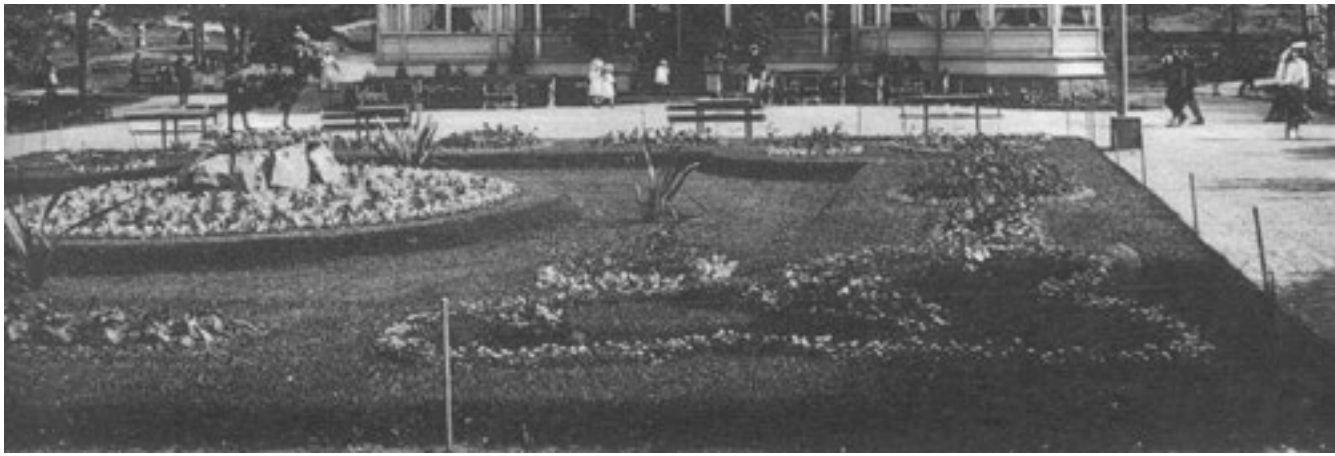

Yllä: Parterri uudessa asussa vuonna 1912 (postikortti). KSA

Vas: Ravintola Pukin edusta vuonna 1911 (postikortti). KSA

Kunnostustyöt puistossa 1910–1920

Fabritiuksen ja Tammelanderin aikaiset istutus- ja muu kunnostustyöt jatkuivat Palmgrenin johdolla, Cedergrenin jälkeen palkatun puutarhurin Walter Norénin vastuulla. Palmgren ryhtyi laatimaan saaren peruskasvillisuuden kunnostusohjelmaa. Siinä hän halusi rajata jalopuiden ja nurmien puistovyöhykkeen saaren keskiosaan. Siellä puiden kasvu oli kärsinyt maan köyhtymisestä, kuivuudesta, suuresta vierailijamäärästä (jopa 15 000 sunnuntaisin) sekä vandalismista. Pahiten kuluneita paikkoja puistossa ryhdyttiin korjaamaan. Maaseudulta tuotiin kymmeniä junavaunullisia multaa ja kaupungista lantaa saarelta omasta takaa saatavilla olevan lannan ja kompostin lisäksi. Karummille rinteille ja kallioille, joihin nyt myös haluttiin kiinnittää enemmän huomiota, tuli Palmgrenin mielestä etupäässä istuttaa kotimaisia puu- ja pensaslajeja, varsinkin havupuita, täydentäen puustoa ulkomaisilla ilmastoon soveltuvilla lajeilla vain tarvittaessa.[38] Eläinaitauksien varrelle istutettiin pensaita, jotta eläinten katselu ohjautuisi muutamiin katselupaikkoihin Hampurin tapaan.

Puutarhamestari sai matkarahaa vieraillakseen Kööpenhaminassa pohjoismaisessa puutarhanäyttelyssä. Ehtona oli, että hän kävisi katsomassa myös Tukholman kukkaistutuksia.[39]

Ravintolan edustasta haluttiin nyt tehdä entistäkin edustavampi ja värikkäämpi myös parempiosasten kaupunkilaisten miellyttämiseksi. Norénin suunnittelemana entisen lähes paljaan nurmineliön tilalle syntyi vuonna 1910 koristeellinen parterri-istutus koukeroisine kukkanauhoineen ja korotettuine

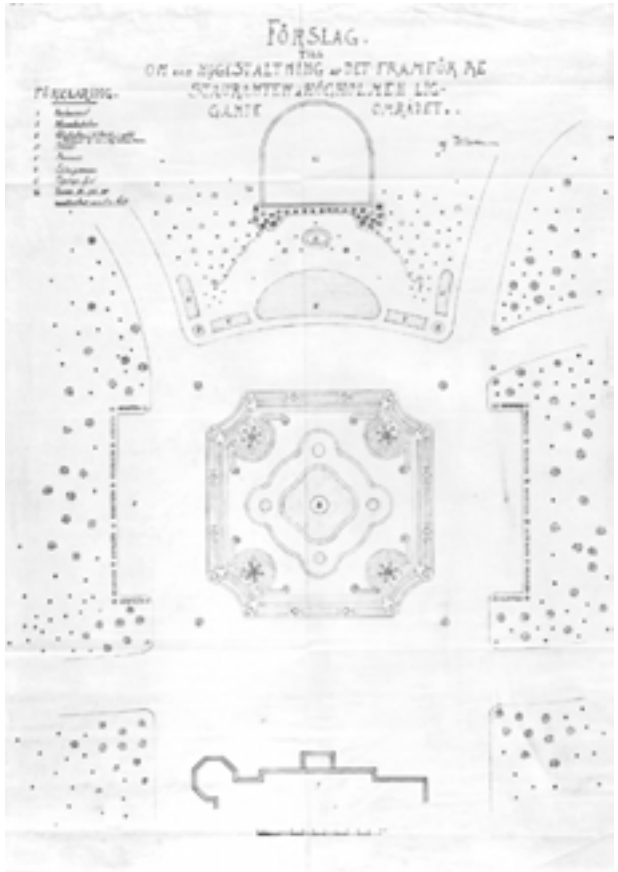

Puutarhamestari W. Norénin luultavasti vuonna 1912 laatima ehdotus Korkeasaaren ravintolan edustalle. HKA

nurmikuvioineen. Istutukset olivat kesäkukkien lisäksi ruusuja, palmuja ja muita eksoottisia kasveja. Pippingskjöldin lahjoittama vuohipatsas sai vielä olla neliön keskellä ympärillään uudet ruusuistutukset, mutta 1913 se siirrettiin aukion pohjoisreunaan. Aukion laidoille istutettiin runsaasti perennalajeja, alppiruusuja, köynnöskasveja lehtimajojen säleikköihin jne. Ravintolan edustalle istutettiin kaiken kaikkiaan 13 500 kasvia.[40] Näistä ainakin kesäkukat olivat omista kasvilavoista tai kasvihuoneesta, jota noihin aikoihin laajennettiin. Uusi kasvihuone rakennettiin vuonna 1913.

Puutarhurin asunnon viereen, akvaariorakennuksen eteen perustettiin vuonna 1909 suorakaiteen muotoinen, neljään kortteliin jaettu noin 100 m^2:n kokoinen *koulupuutarha*. Ideana oli yhdistää eläintarhan tarpeellinen hyötypuutarha koulupuutarha-aatteen kasvatuksellisiin tavoitteisiin. ”Sen tuli tarjota suurelle yleisölle ja eritoten koulujen oppilaiden nähtäväksi rajoitetulla alueella kaikki ne ruoka- ja maanviljelystaloudelliset kasvit, joita maassamme viljellään tai menestyksellisesti meillä voidaan viljellä.” Kasvilajeja oli yhteensä 87.[41] Samoihin aikoihin suunnitteilla ollut Ärtin koulupuutarha perustettiin vain pari vuotta myöhemmin kaupungin nykyisen jäähallin paikalle.[42]

Vaikeat vuodet ensimmäisen maailmansodan aikana ja jälkeen

Korkeasaaren puutarhataiteen kannalta lupaava 1910-luku päättyi ensimmäisen maailmansodan aikaisiin vaikeuksiin. Maksuton pääsy saarelle ja piittaamaton sunnuntaiyleisö oli edelleen Palmgrenin mielestä jatkuva

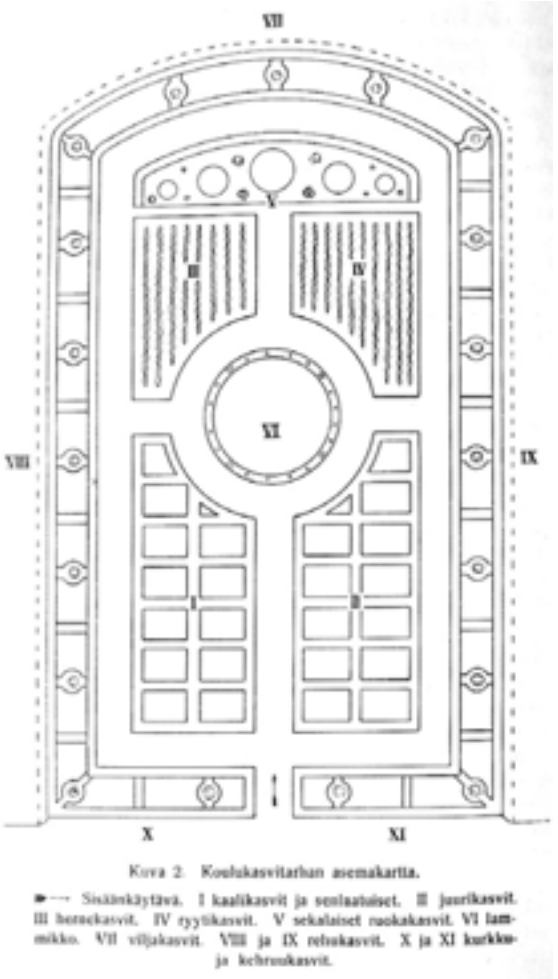

Koulukasvitarhan asemakartta (Luonnon Ystävä 2 / 1915) sekä toteutunut koulupuutarha akvaariotalon edustalla vuonna 1912. Vuosikertomus / KSA

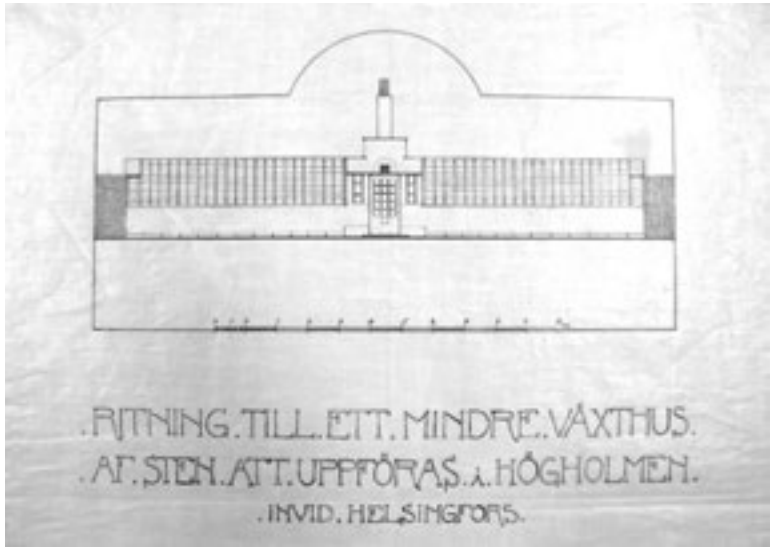

Korkeasaaren kasvihuoneen suunnitelma, Karl Eklund 1907. HKA

epäkohta puiston istutuksille ja eläimille. Lisäksi puut kärsivät venäläisten sota-aluksien aiheuttamista saasteista ja veden puutteesta. Jälkimmäiseen olisi auttanut hänen mielestään pesulasta luopuminen.[43]

Kun ravintolan anniskeluoikeudet lakkautettiin ja kävijämäärä väheni, eläintarhan rahatilanne huononi entisestään. Kun kuluja vuonna 1917 vieläkin leikattiin, se näkyi myös puiston hoidossa: Aiemmin hoidetut nurmikot saivat jäädä kesannolle, ja voikukat saivat huoletta kasvaa. Noin 20 mäntyä sekä leppää ja vanhempaa lehtipuuta poistettiin. Pula-ajan vuoksi koulukasvitarhassa viljeltiin pääasiassa juureksia ja vihanneksia. Syksyllä 1917 kaikki myytiin kasvihuoneesta ja se pidettiin kylmänä talvella 1917–18.[44]

Palosaaren ja Hylkysaaren maisema 1900-luvun alkupuolella

Palosaaren länsipää nähtynä Korkeasaaren kalliolta. Postikortti vuodelta 1904. MV

Palosaari eläintarhan käyttöön

Pieni Palosaari oli siirtynyt huvilanomistajien vuokrasopimuksien päätyttyä takaisin kaupungille vuonna 1925, ja kolme vuotta myöhemmin sinne rakennettiin silta Korkeasaaresta. Saaren huvilasta tuli alkuvuosiksi kahvila ja 1940-luvulla eläinhoitajan asunto. Tarpeettomat piharakennukset purettiin. Huvilapuutarhasta ei ole mainintaa mutta voi olettaa, että hyötypuutarha oli tarpeellinen uusillekin asukkaille samoin hoidettu pihamaa. Puuston iästä päätellen itäranta siirtyi vähitellen luonnontilaan. Niinä vuosina 30-luvulla, jolloin saaressa järjestettiin kissaeläinnäyttelyjä, ympäristöä todennäköisesti ehostettiin. Niiden paikkana lienee ollut saaren avoin eteläranta.

Hylkysaaren maisema luotsikauden alkuaikoina

Kun Helsingin luotsiasema 1910-luvun vaihteessa siirrettiin Hylkysaareen, saari muuttui kesänviettopaikasta monen kymmenen asukkaan ympärivuotiseksi asuinsaareksi. Saaren länsikärjen paljaalle kalliolle rakennettiin maanmerkin lailla kauas näkyvä luotsikasarmi.[45]

Arkkitehti Georg Wasastjernan vuonna 1909 laatimassa Hylkysaaren asemapiirroksessa on esitetty luotsilaitoksen uudisrakennusten lisäksi paikalla sijainneet huvilat, laaja avokallio sekä puuryhmiä. Villa Idaa kohti johtaa viistosti puukujanne idästä, mutta siitä ei ole merkkejä myöhemmissä kartoissa, 1900-luvun valokuvissa eikä Hylkysaarella säilyneessä kasvillisuudessa. Luotsikasarmin etupihalle on ehdotettu juhlavasti kahta symmetristä nurmi- tai istutusaluetta, mutta todennäköisesti niitä ei toteutettu, koska pihan reunaan rakennettiin asemapiirroksessa ehdotetun asuinrakennuksen sijaan puuliiteri vuonna 1921.[46]

Luotsiaseman ensimmäinen, L-muotoinen hirsilaituri sekä venevaja rakennettiin vuonna 1910 luoteisrantaan lähelle luotsikasarmia.[47] Alkuperäinen rantaviiva oli lähellä venevajaa ja suurilla kivillä tuettu. Rannasta kasarmille nousevat betoniset maastoportaat rakennettiin laiturin ja vajan valmistumisen aikoihin. Portaissa on valurautaiset aidantolpat, joiden silmukan läpi on vedetty köysi käsijohteeksi. Korkeasaaren puoleisella rannalla oli tiheässä luotsien omille veneilleen rakentamia pieniä laitureita ja rannassa kulki polku. Vuoden 1923 kartassa näkyy hyvin Hylkysaaren polut - saarellahan ei ollut varsinaisia teitä, sillä liikenne tapahtui vesitse.[48]

Koillisrannassa itäisen huvilan edustalla oli Hylkysaaren hiekkaranta *"sandpaikkan"* Korkeasaaren aidattua uimarantaa vastapäätä.[49] Itäisen huvilan rannan puoleinen puutarha on 1930-luvun kuvien mukaan vaatimaton muutamien koristepensaiden ja vaahteroiden hoidettu rinne. Hyötypuutarhan ja perunamaan laajuudesta tiedetään, että luotsikauden alussa saarella oli yhä huvilakauden hedelmäpuita ja marjapensaita. Vuonna 1910 mainitaan Luotsi- ja majakkalaitoksen ylihallitukselle saapuneessa kirjeessä lasten "tärvellee[n] kruunun omistamia hedelmäpuita ja rikkonee[n] marjapensaiden tukikehikoita". Kruunun huvilat olivat tuolloin asumattomia.[50] Kyseessä oli osa Mieritzin aikaisista sadoista viinimarjapensaista.

Saaren itäosa oli luotsikaudella etupäässä luotsiveneiden telakka-aluetta ja merimerkkien varastointialuetta.[51] Kesäisin siellä oli saaren ainoa niitty, jolla lapset pelasivat ja jolla sota-aikana viljeltiin hyötykasveja. [52]

Alla Viittojen valmistusta Hylkysaaren itäosan niityllä. Alla oik. Hylkysaaren pohjoisrannan pikkulaitureita ja venepaikkoja. SMM

Eläintarhan maisema sotien välisenä aikana

Eläintarha kaupungin hallinnassa ja laajeneminen etelään

Vuonna 1919 Korkeasaari siirtyi kaupungin hallintaan Anniskeluyhtiön vetäydyttyä voimaan tulleen kieltolain vuoksi. Niukkuus jatkui eläintarhassa koko 20-luvun. Kansanpuiston perinnettä jatkoi sen sijaan uusi uimala, joka sai suuren suosion valmistuttuaan vuonna 1926 saaren etelärantaan aikaisempien uimahuoneiden rinnalle.[53] Uimaranta oli maksullinen ja aidattu verkkoaidalla. Myös uuden näköalatornin rakentaminen eteläkalliolle vuonna 1929 voidaan nähdä osana kansanpuistoa ja Palmgrenin visiota tivolin rakentamisesta eteläosaan.

Korkeasaaren maisemakuvaan mutta myös eläintarhan statukseen vaikutti vuonna 1935 uimahuoneen yläpuolelle kaakkoisrinteeseen rakennettu Leijonalinna.[54] Kyseessä oli ensimmäinen askel siirtää eläintarhan toimintaa vähitellen kohti etelää. Tähän asti saaren etelärinne ja rannat olivat olleet kaupunkilaisten kansanpuistoaluetta rantoineen, rantametsineen ja käytävineen sekä maksullisine uimarantoineen ja näköalatorneineen.

Helsingin vuodeksi 1940 suunniteltua olympiavuotta varten syntyi kokoelma ideoita suuristakin uudistuksista eläinaitauksissa. Kansallisteatterin lavastajana uraa tehnyt taidemaalari Matti Warén sai tehtäväkseen ideoida uutta tapaa esittää kissa- ja karhueläimiä ihmisille. Idealuonnoksia syntyi

Korkeasaaren uimaranta 1930- tai 40-luvulla. HKM

Korkeasaaren eteläinen avokallio. Taustalla vuonna 1935 valmistunut Leijonalinna. Lehtonen / KSA

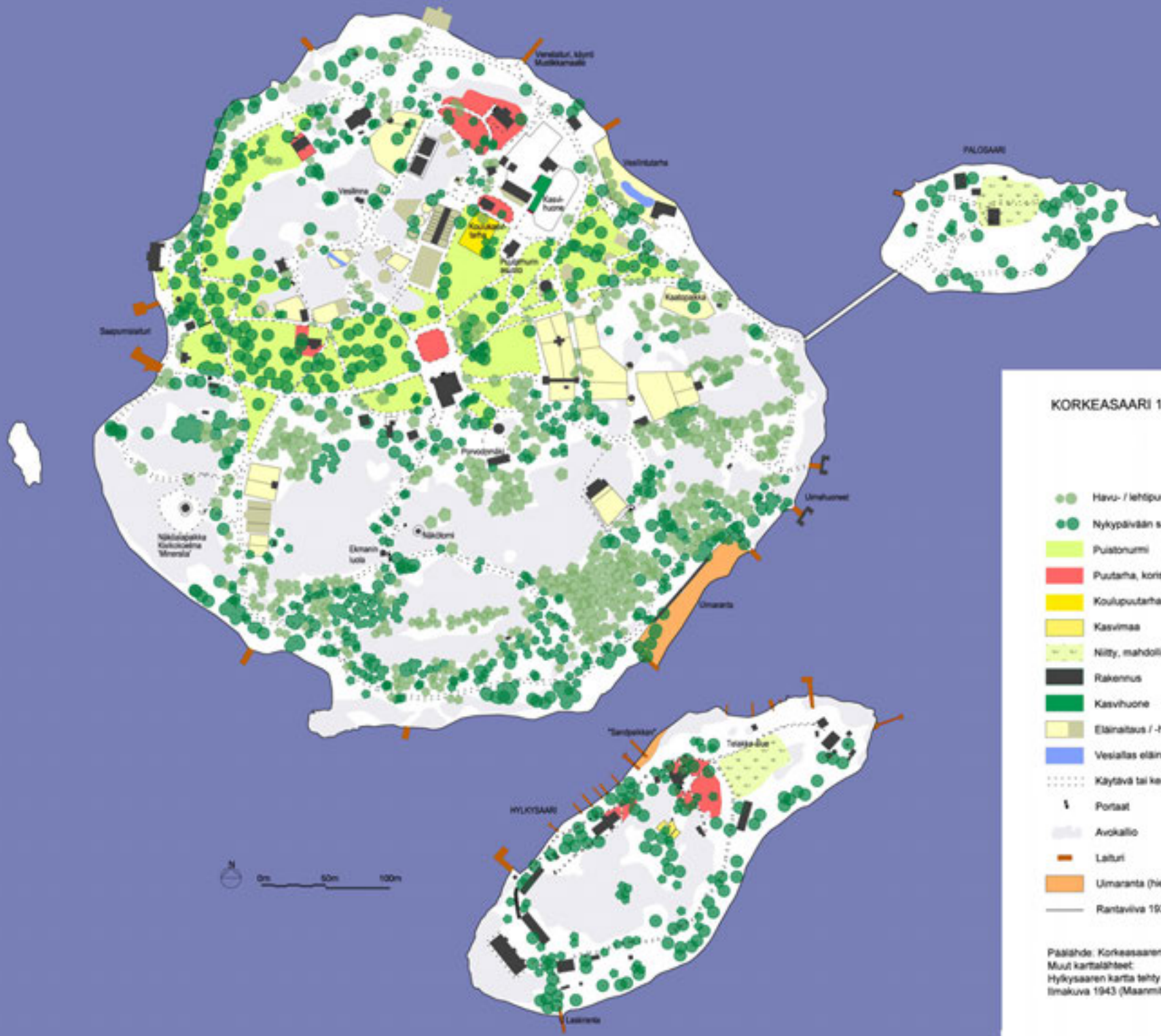

KORKEASAARI 1937

- Havu- / lehtipuu
- Nykypäivään säilynyt havu- /lehtipuu
- Puistonurmi
- Puutarha, koristeistutuksia
- Koulupuutarha
- Kasvimaa
- Niitty, mahdollisesti entinen hyötykasvitarha
- Rakennus
- Kasvihuone
- Eläinaitaus / -häkki tai katos
- Vesiallas eläinaitauksessa
- Käytävä tai kenttä
- Portaat
- Avokallio
- Laituri
- Uimaranta (hiekka)
- Rantaviiva 1937

Pääläähde: Korkeasaaren opas 1937
Muut karttalähteet:
Hylkysaaren kartta tehty vuonna 1923 1:500 (HKA Karttarekisteri)
Ilmakuva 1943 (Maanmittauslaitos)

1:4000

1920-luvulla ravintola Pukin eteen istutettiin neljä tuijaa parterrin kulmiin. Vuohipatsas oli siirretty loitommas pylväspoppelin ja ruusujen seuraan jo 1913 (postikortti). KSA

runsaasti ja samalla hän esitti, miten eläimiä voisi aktivoida erilaisilla, hieman sirkusmaisillakin virikkeillä.[55] Nämä kallioon louhittujen tai tekovuorilla rajattujen aitauksien ideasuunnitelmat osoittavat hänen perehtyneen eläintarhasuunnitelmiin muualla maailmassa.

Eläintarha Helsingin kansanpuistojen kukkien kasvattajana

Korkeasaaren puisto-osaston uudeksi kaitsijaksi nimitettiin vuonna 1937 puutarhuri O. Hellman. Tuona keväänä kaupunki valmistautui vielä tuleviin olympialaisiin ja kaikkialla kunnostettiin kaupungin julkisivukuvaa. Hänen luettelonsa mukaan kasvihuoneessa kasvatettiin "mm. leijonankitoja, orvokkia, pelargoneja, begonia samperfloren, mukula begonioita, dahlioita, lobelioita, heliotrooppeja, ageratumia, petunioita, gladiolusta, Pensteman santolyna, Calseolaria, pyretrum, ruusuja rungollisia sekä matalia ja myös joukko fuchsioita, yhteensä 22 000 tainta." [56] Näitä kasveja kasvatettiin myös kaupungin muihin kansanpuistoihin ja virkistysalueille Seurasaareen, Mustasaareen, Mustikkamaalle ja Pihlajasaareen. Lisäksi puisto-osastolla oli ilmeisesti tehtävänä hoitaa näitä istutuksia. Vuosikertomuksessa luetellaan edelleen Turholman kansanpuisto, Kivinokka, Palosaari, Satamasaari, Lauttasaari sekä Varsasaari.[57]

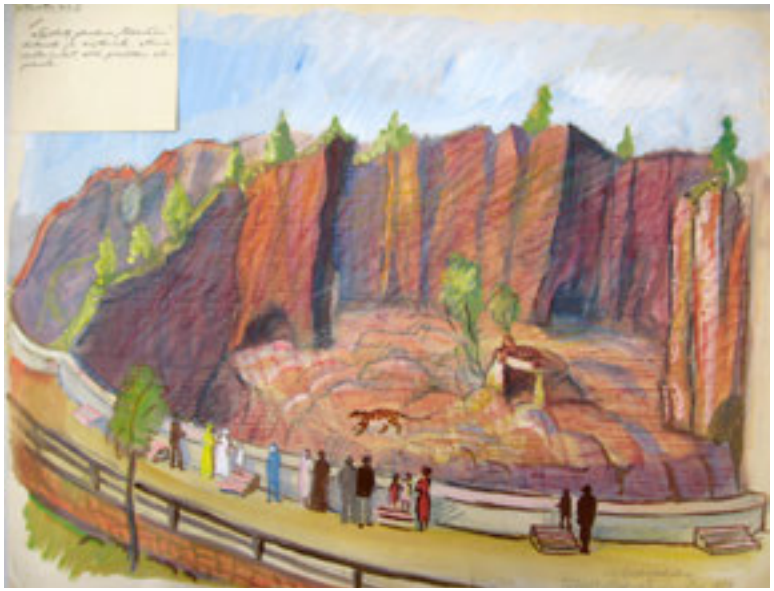

Matti Warénin idea kallioon louhitusta tiikeriaitauksesta. HKA

Perunankorjuuta rehumestarin asunnon (nyk. saarenvartijan tupa) edustalla. Lehtonen / KSA

Vesilintutarha 1940-luvulla. Lehtonen / KSA

Korkeasaaren maisema 1940–60-luvuilla

Korkeasaaren puistotyöt sota-aikana 1940-luvulla

Sota-ajan vaikeuksista huolimatta ja myös niiden vaurioiden pakottamina Korkeasaaren puisto-osasto suoritti rakennus- ja korjaustöitä. Korjaussuunnitelmat laati etupäässä valvojan virkaa vuodesta 1931 hoitanut tri V.A. Korvenkontio. Eläintarha otti seuraavat laajentumisaskeleensa Korkeasaaren eteläosaan, kun Porvoonmäen lakitasanteelle harvahkoon metsikköön vuonna rakennettiin 1941 hirvitarha.[58]

Uusi vesilintutarha

Vesilintulammen uusiminen vuosina 1940–41 saaren itärannassa oli yksi näkyvimmistä muutoksista puistossa. Suunnitelmaa kuvaillaan Korkeasaaren toimintakertomuksessa poikkeuksellisen yksityiskohtaisesti. Työ sisälsi vanhan säleaidan tilalle rakennetun tukimuurin ja sen päälle pystytetyn pansariverkkoaidan. Uusi hyvin pohjustettu kävelytie nostettiin kivikorokkeen tasoon, jonka ansiosta uudelle aidalle riitti korkeudeksi 135 senttimetriä, ”jolloin täysikokoiset katsojat voivat tarkastella tarhan asukkaita sen ylitse.” Lammen keskelle rakennettiin kaksi munuaisen muotoista saarta, joiden reunus muurattiin kivistä ja keskusta täytettiin maalla. Saarille istutettiin hopeapajuja ja muita pensaita, ja linnut pääsivät saariin kiviluiskaa pitkin. Saaren suunnitelmapiirroksessa ilmenee ”rakentanut A. Juutilainen”. Toisen lammikon merenpuoleinen seinämä tuettiin aallonmurtajaksi paalutetulla kivimuurilla. Lammen tieltä poistettiin yli-ikäistä puustoa, pääasiassa tervaleppiä.[59] Lopputulosta rantamaisemassa kuvailtiin vielä vuonna 1949 kappaleeksi kauneinta Korkeasaarta.[60] Seuraavan vuosikymmenen aikana lammen koko pieneni - umpeenkasvun tai aallonmurtajamuurin sortumisen vuoksi.

Pommitusten aiheuttamat vauriot

Kasvihuone vaurioitui pommista toistamiseen vuonna 1944, ja se saatiin lopullisesti korjattua vasta vuonna 1950[61]. Samassa pommituksessa tuhoutui myös puutarhurin asunto. Kun valvoja Korvenkontio kuoli ja ”kaitsija-puutarhuri” Otto Hellman jäi eläkkeelle, mainitaan vuosikertomuksessa, että ”puutarhurin työkään ei jäänyt siihen kukoistukseen mitä se aikoinaan oli”[62]. Puistoistutusten loistokkuuden oli edellisinä vuosikymmeninä mahdollistanut omasta kasvihuoneesta saadut koristekasvit. Kun niukkoja määrärahoja ja työvoimaa käytettiin sodanjälkeisinä vuosina vain välttämättömiin korjaustöihin ja eläintarhan suosion elvyttämiseen, jäi puutarhanhoito toissijaiseen asemaan. Puutarhurin talon, kasvimaan ja kasvihuoneiden paikalle rakentui seuraavien vuosikymmenien aikana vähitellen nykyinen tiivis ryhmä huolto- ja toimistorakennuksia.

1940-luvun alussa uudistettu vesiallas Korkeasaaren itärannalla. Altaaseen rakennettiin mm. munuaisenmuotoinen saari. Hugo Sundström n. 1949 / HKM

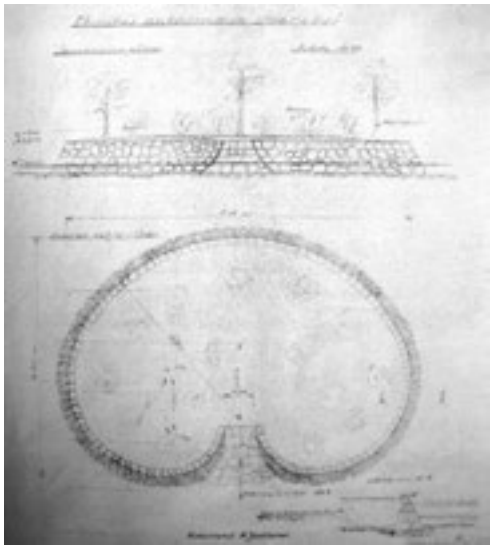

Vesilintualtaan saaren suunnitelma, ”Rakentanut A. Juutilainen” . HKA

Lauttaranta 1940-luvun lopulla. Lehtonen / KSA

1940-luvun loppu, eläintarha kasvaa etelään

Siirtyminen kaupungin urheilu- ja retkeilylautakunnan alaiseksi vuonna 1945 vaikutti Korkeasaaren tulevan kehityksen suuntaan ja maisemaan. Eläintarhaa alettiin kasvattaa ”koko kansan” retkikohteeksi runsaamman kävijämäärän saavuttamiseksi. Kansanpuiston luonnetta ei enää pyritty vaalimaan, olihan uusi korvaava kansanpuisto perustettu Mustikkamaalle. Painopiste oli lukuisissa eläintenpitoon ja yleisöpalveluihin liittyvissä uudistuksissa, jotka edelleen tapahtuivat ilman kokonaisvaltaista suunnittelua.[63]

Eläinaitauksia ryhdyttiin nyt yhä enemmän sijoittamaan ravintola Pukin eteläpuoliselle rinteelle, Porvoonmäelle. Suunnittelusta vastasi Korkeasaaren valvoja Korvenkontio, jonka käsialaa olivat myös aitapiirustukset. Entisen keilaradan paikalle rakennettiin kaksi uutta tallia hirvieläimille vuonna 1948 ja seuraavana vuonna laajemmat ulkoaitaukset. [64] Aiemmin rakentamaton kalliomaisema otettiin alppikauriiden aitaukseksi kaakkoisosassa. Mutta meren puolella kansanpuiston aikainen ilme ja rantakäytävän metsäinen tunnelma säilyivät toistaiseksi uimahuoneen yläpuolella.

Mineraalimäen ja näkötornin väliseen painanteeseen (nykyinen Kissalaakso) oli 1910 luvulla rakennettu kameli- ja aasitalli sekä metsälintuhäkki. Vanhan laaksossa kulkevan käytävän varrelle rakennettiin nyt useiden eläinaitauksien sarja.[65]. Myös pohjoiskallion ilme muuttui, kun sen laelle vuonna 1949 tehtiin uusia eläinaitauksia sekä häkkejä pieneläimille ja linnuille. Eläintilat olivat näissä uudistuksissa huomattavasti aiempia tilavampia, mihin vaikutti eurooppalaisissa eläintarhoissa jo pitkään vallalla ollut eläinten hyvinvointiin ja lajien käyttäytymiseen perustuva ajattelu.[66]

1950-luvun muutokset

1950-luvun alkuvuosina laajennettiin hirvieläinten tarhoja Porvoonmäellä.[67] Vuonna 1952 valmistui lukuisia uusia tarhoja mm. sorkkaeläimille ja susille, ilmeisesti saaren kaakkoisosaan, sekä häkkejä linnuille. Vesitorni pohjoiskallioilla jäi malaijilaiskarhujen uuden aitauksen sisään karhujen luolaksi.[68] Näin Korkeasaaren eläimille siirtyi yksi kansanpuiston aikaisista maiseman kiintopisteistä: näköalapaikkana ollut vesitorni.

Ravintola Pukin Palosaaren puoleisen puiston merinäkymä Kulosaaren suuntaan kapeni huomattavasti Borgströmin suunnitteleman uuden lintutalon valmistuessa vuonna 1952 vesilintualtaiden eteläpuolelle.

Kaakkoisosan metsäpeite alkoi vähitellen harventua, ensin kun Palosaarta vastapäätä olevaan kallioon louhittiin ja rakennettiin Karhulinna. Kahta vuotta myöhemmin valmistui Apinatalo, joka peitti alleen ison alueen vanhan karhulinnan yläpuolista kalliota. Apinatalolta rakennettiin uusi suora käytävä laakson maisemapuiston halki ravintola Pukin viereen 1958 valmistuneeseen kafeteriaan.[69] Lyhyt käytävä, joka halkaisi osan vanhasta puistosta, erottuu näkyvästi suorana eläintarhan opaskartassa vuodelta 1964.[70] Saaren pohjoisrantaan rakennettiin Mustikkamaata vastapäätä uusi tavaralaituri talousrakennusten läheisyyteen.

Alla ja oik. 1930-40 -luvun eläinaitauksia. Susia kävelytettiin eteläisellä rantakäytävällä, jonka varsi oli 1940-luvulla vielä rakentamatonta. Lehtonen / KSA

Lammen reuna viimeisteltiin liuskekiviverhouksella. KSA

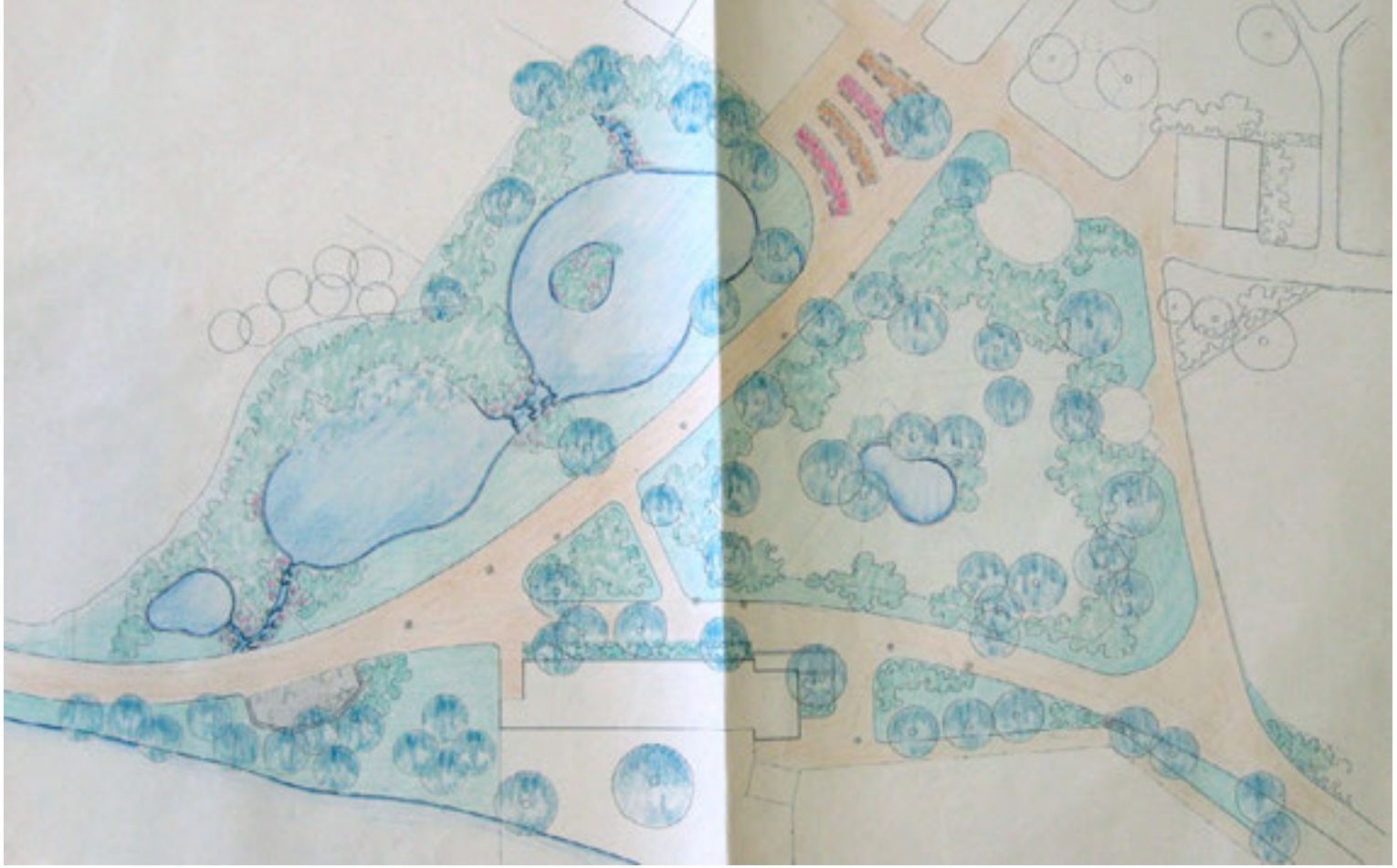

Paul Olssonin suunnittelemat vesilintulammet 1953-54. HKA

Paul Olssonin suunnittelemat lintulammikot

Keskuslaakson itäosaan kallion juurelle, jossa aikaisemmin oli sijainnut tunkio ja käymäläkin, valmistui vuonna 1955 merilinnuille tarkoitettu tekolampien sarja.[71] Suunnitelma tilattiin Suomen eturivin puutarha-arkkitehdilta Paul Olssonilta. Vuonna 1953 päivätyssä suunnitelmassa on kolme rinnemaastoon porrastettua vesiallasta. Suunnitelmassa vesi johdetaan ylimpään lammikkoon mutkittelevaa, värikkään kasvillisuuden reunustamaa puroa pitkin ja siitä eteenpäin kaskaadimaisesti seuraavaan. Lammen keskellä on kasvillisuuden peittämä pesäsaari. Käytävän varteen Olsson esitti kaksi suorakulmaista levähdyspaikkaa penkkeineen.[72]

Seuraavalta vuodelta on suunnitelmaehdotus laajemmalle alueelle, lammikoiden viereiselle Ankkalan yläpuoliselle puistokolmiolle uusine istutuksineen. Olsson ehdotti alueella risteävien käytävien poistamista tavoitellen rauhallisempaa kokonaisuutta niin puistoon kuin myös linnuille sekä lisäksi pienempää nurmen ympäröimää vesilintuallasta.[73] Lammet toteutuivat lähestulkoon suunnitelman mukaisina. Yleissuunnitelmassa vuodelta 1983 maisema-arkkitehti Helena Veltheim esitti lammet säilytettäväksi, mutta näin ei tapahtunut vaan paikka varattiin myöhemmin vuoristoeläimille.[74]

1960-luvun suuret muutokset maisemassa

Näkyvimmät muutokset Korkeasaaren maisemassa 1960-luvulla olivat eläintarhan 75-vuotisjuhlavuotta edeltävät uudistukset ja kunnostustyöt sekä sen jälkeen uuden rantapaviljongin rakentaminen. Arkkitehti Jaakko Suihkosen suunnittelema Kissalaakso valmistui vuonna 1964 saaren lounaisten kallioiden väliseen painanteeseen nykyisiä ulkoaitauksia pienempinä. Töiden aloittamiseksi vuonna 1963 oli siirrettävä paikalla olleet aasi-, poni- ja villisikatarhat muualle, mikä tarkoitti saaren melko yhtenäisen mäntymetsän täyttymistä uusilla aitauksilla. Muiden tarhojen jatkoksi rakennettiin myös visenttitarha, ja vuoteen 1964 mennessä koko rantakäytävän varsi Karhulinnalta kissalaaksoon asti oli muutettu eläintarhan osaksi. Suurikokoisten ja vahvojen eläimien aitojen tuli olla lujatekoisia teräsaitoja. Kun pinta-alaa oli

Lauttaranta 1976. Roos / HKM

vain rajallisesti, karsinamaista lopputulosta ei voinut välttää. Tien alapuolinen rantamaisema säilyi virkistyskäytössä ja melko luonnontilaisena. Aidattu ja vuokrattuna ollut uimaranta lakkautettiin 1960-luvun puolivälissä ja uiminen saarella kiellettiin. Näin voidaan sanoa satavuotisen kansanpuistoperinteen loppuneen saarella, joskin vierailijan kannalta eläintarhan ja kansanpuiston välille on vaikea vetää rajaa.

Laivarannan ilme muuttui, kun uusi rantapaviljonki valmistui vuonna 1966.[75] Suurin osa entisen rannan kiviverhouksesta jäi rantakäytävän peittoon rakennuksen edustalla.[76]

Samoihin aikoihin suoritettiin lukuisia pienempiä muutoksia ja uudistuksia, jotka vaikuttivat vanhan maisemapuiston ilmeeseen. Ravintola Pukin edustan koillispuoliseen puistoon valmistui vuonna 1962 mm. strutsitalo. Pukki-patsas lienee siirretty takaisin parterrin keskelle, kun aukion pohjoispuolelle tuli flamingolampi. Vuonna 1959 oli aloitettu teiden uusimistyöt, joita jatkettiin ainakin neljänä seuraavana vuonna. Teitä korjattiin ja levennettiin, sekä varustettiin uusilla betonisilla vesikouruilla tai avo-ojilla.[77] Sorakäytävät asfaltoitiin helppohoitoisemmiksi 1960-luvun lopulla.

Kissalaakso 1966. Gustafsson / Lehtikuva

Hylkysaaren maisema sotien jälkeen

Toisen maailmansodan aikana 1940-luvun alkupuolella Hylkysaari säästyi vaurioitta, mutta suuri osa asukkaista asui muualla. Saarelle jääneet hoitivat kasvimaita saaren itäosan niityllä ja itäisen huvilan pihalla. Kallion kupeessa kasvatettiin jopa tomaatteja ja etelärinteeseen oli rakennettu kotieläinsuojia. 1940-luvun lopulla niitylle tehtiin pieni urheilukenttä. Lisäksi lapset leikkivät saaren keskellä olevalla kalliolla ja sen viereisiin metsiin pystytetyissä leikkimökeissä.[78] Eläinsuojien ja leikkimökkien sijainti käy ilmi sodanjälkeistä aikaa kuvaavasta havainnepiirroksesta. Samassa kuvassa näkyy "slaskstrand" eli laskiranta sauna- ja pesutuparakennuksen rannassa. Paikka lienee luotsikaudella toiminut jonkinlaisena tunkiona.[79] Vuoden 1943 ilmakuvassa hahmottuu myös kallioiden lomassa pieni kasvimaa.[80] Luotsikaudella Hylkysaaren maisemaa ja elämänmuotoa voidaan verrata saaristoon ja sen erilaisten pienympäristöjen kulttuurimaisemaan. Tämä tunnelma välittyy vanhoista, vaatimatonta huvilaympäristöä kuvaavista valokuvista. Oman ympäristönsä muodostivat itäosan hyötykäytössä ollut telakka-alue, laaja avokallion selänne saaren keskellä sekä länsipään monumentaalinen luotsikasarmi avokalliolla.

Ennen auton tuloa saarelle 1970-luvulla kallion etelärinteessä kasvoi laajahko mäntymetsä. Jyrkkään rinteeseen rakennettu huoltotie tulevalle Merimuseolle vei tästä metsiköstä suuren osan.

Martha Lindqvistin tomaattimaa Hylkysaaren kallioiden painanteessa keväällä 1941. SMM

Läntisen huvilan kuistilta rinteen suuntaan otetussa kuvassa koristeistutuksia sekä huvilojen välissä kulkenut polku (1950-luku). SMM

KORKEASAARI 1970
Havu- / lehtipuu
Nykypäivään säilynyt havu- /lehtipuu
Koristepensasistutus (1974-75 inventointi)
Hoidettu koristekasvillisuus, puutarha
Rakennus
Elämaitaus / -häkki tai katos
Vesilintujen allas
Avokallio
Rantaviiva 1970
1970-luvun alkuvuosina rakennetut täyttörannat (nykyinen rantaviiva)
1. Paul Olsonin 1953-54 suunnittelemat vesilintulammikot
2. Kissalaakso
Päälähde: Korkeasaaren opas 1970
Muut karttalähteet: Kartta kasvillisuuden inventoinnista arvioita 1974-75 / HKR
1:4000
0m
50m
100m

Muutokset arvoissa ja maisemassa 1970-luvulta alkaen

Silta ja muita muutoksia 1970-luvulla

Korkeasaaren pohjoisrannan maatäytöt ja uudet rantakäytävät tehtiin 1970-luvulla, kun saareen rakennettiin silta Mustikkamaalta. Aikaisemmin syrjäiseksi jääneestä pohjoisosasta tuli tärkeä vierailijoiden saapumissuunta. Sillan kupeesta rakennettiin uusi puistokäytävä jääkarhulinnalle toteutettuna osittain louhe- ja pyörökivistä tehdylle täyttörannalle. Rannan puolelle tuolloin istutetut tervalepät peittävät nykyisin tehokkaasti näkymän merelle. Luoteisosassa rantakallio jäi tämän täytön alle. Käytäviä myös poistui käytöstä, kuten tarpeettomaksi jäänyt jääkarhulinnan ja karhunlinnan yhdistävä käytävä.

Uutta ajoyhteyttä jatkettiin Palosaareen, jonka vanha silta korvattiin louhepenkereellä. Korkeasaaren ja Hylkysaaren välinen ajotie tehtiin niin ikään louhepenkereelle palvelemaan saarelle perustettavaa Merimuseota. Mineraalimäen kalliorantaan rakennettiin ensin sorapintainen rantakäytävä louhepenkereelle,[81] jota myöhemmin korotettiin.

Eläinaitausten rakentamisen ohella vuosina 1974–75 toteutetut kunnallistekniikan saneeraukset oletettavasti jättivät jälkensä saaren ympäristöön, sillä vanhoja puita menetettiin. Kallioisten eläinaitausalueiden herkkä maapohja oli pahoin kulunut ja aluskasvillisuus olematonta jo 1970-luvulla. [82]

Kehitystarpeiden kartoitus ja yleissuunnitelmat

Ilkka Koiviston tultua eläintarhan intendentiksi vuonna 1968 Korkeasaaren kehityksen ydintehtävä siirtyi eläin- ja luonnonsuojeluun. Yleisön viihdyttämisen ja eläinten esittelyn sijaan alettiin kiinnittää kasvavaa huomiota uhanalaisten eläinten asemaan ja elinoloihin sekä niitä koskevaan valistustyöhön. Vuonna 1970 perustettu eläintarhan kehittämiskomitea arvioi Korkeasaaren jääneen jälkeen eurooppalaisten eläintarhojen kehityksestä, sillä rakentaminen oli ollut suunnittelematonta ja eläinsuojia ja rakennuksia oli syntynyt sinne tänne ilman suuntaa-antavaa yleisohjelmaa. Eläinaitaukset eivät nekään muistuttaneet läheskään eläinten luonnollisia elinympäristöjä. Uuden eläinsuojelulain myötä vuonna 1971 muutokset tulivat välttämättömiksi. Uudistustyöt nähtiin tarpeellisina myös yleisötiloja varten.[83] Vuonna 1976 Korkeasaarelle laadittiin yleiskaava ja myöhemmin 1987 asemakaava, jossa Korkeasaari, Palosaari ja Hylkysaari osoitettiin lähivirkistysalueiksi. Vuonna 1979 valmistui Korkeasaaren yleissuunnitelma (Arkitehtitoimisto Laitinen & Mänttäri), mutta kaupunkisuunnittelulautakunta katsoi ehdotetun kerrosalamäärän muuttavan liikaa saaren yleisilmettä eikä siinä ollut sen mielestä riittävästi paneuduttu maisemasuunnitteluun ja ulkotilojen toimivuuteen. Keväällä 1982 käynnistettiin Korkeasaaren käyttösuunnitelman laatiminen (Arkkitehtitoimisto Raimo Virtanen). Maisemasuunnittelusta vastasi maisema-arkkitehti Helena Veltheim (Ympäristösuunnittelu Veltheim & Sakkinen), joka teki suunnitelman pohjaksi maisema-analyysin sisältäen kartoituksia Korkeasaaren kasvillisuudesta, rannoista ja luontotyypeistä. Selvityksen silmämääräisessä puustokartoituksessa tekijät arvioivat vain noin 3/5 puista elinkelpoisiksi ja lähes kaikki luonnonvaraiset männyt rappeutuneiksi. Maisemapuiston jalopuut olivat säilyneet pääosin hyväkuntoisina.[84]

Korkeasaaren maankäyttökaavio 1983. Ympäristösuunnittelu Veltheim & Sakkinen.

Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983

Virtanen ja Veltheim & Sakkinen ehdottivat käyttösuunnitelmassa eläintarhan maantieteellistä jakoa ja eläinlajien lisäksi myös kasvillisuutta sijoitettavaksi maanosittain.[85] Maankäyttökaaviossa saaren länsiosasta muodostettaisiin Euraasian osasto, Etelä-Amerikka sijoittuisi pohjoisosaan, pieni Australia saaren keskelle, Pohjois-Amerikka kaakkoisosaan ja Afrikka-osasto sen länsipuolelle. Uudelleen muovatun tieverkon ajatuksena olivat sisäkkäiset rengastiet, jotka perustuivat olemassa oleviin pääkäytäviin sekä lukuisiin osa-alueiden sisäisiin uusiin linjauksiin. Kulkua ja suunnistamista ohjaamaan kullekin reitille esitettiin tunnuspuulajit. Rantojen lisäksi vain ravintola Pukin ympäristö ja saaren länsirinteen vanha pisto säilyivät ehdotuksessa viheralueina. Myös ns. keskuslaakson itäosa osoitettiin eläinaitausten käyttöön.[86] Korkeasaaren nykyinen aluejako myötäilee käyttösuunnitelman periaatteita, mutta eläinaitausten ja tieverkoston osalta sitä ei ole toteutettu kaikessa laajuudessaan. Eläinsuojien huoltoa varten ei esitetty omaa reitistöä.

Suunnitelma Korkeasaaren kaupunkimaiseksi länsirannaksi. Ympäristösuunnittelu Veltheim & Sakkinen / SRM. Alla toteutunut rantapenger.

Käyttösuunnitelmassa haluttiin kiinnittää huomiota Korkeasaaren tyypillisten maisemapiirteiden turvaamiseen ja samalla eläinmaantieteellisten biotooppien pienmaisemien rakentamiseen. Intensiivisessä kulutuksessa olevalle saarelle laadittiin ”luonnon elinvoimaisuutta ylläpitävä maisemanhoito-ohjelma”.[87] Tavoitteiden yhteensovittamisessa tekijät arvioivat, että vierasperäinen maisematyyppi kattaisi noin 2/3 osaa saaresta. Suunnitelmassa luetellaan kullekin vyöhykkeelle sopivia kasvilajeja. Maiseman yleissuunnitelmassa kuvailtiin tarkasti luonnonmukaisen rantarakentamisen toimenpiteitä ja lueteltiin ekologisia periaateratkaisuja eläinten aiheuttaman maaperän kulumisen sekä ylilannoittumisen hallitsemiseksi. [88]

Kehittämis- ja käyttösuunnitelman luonnosten joukosta löytyy myös kaavio yhdeksän leikkipaikan sijoittamiseksi Korkeasaareen, sillä eläintarhan tehtävänä nähtiin yhä myös lasten viihdyttäminen.[89] Leikkipaikoista suurin osa jäi toteuttamatta tai rakennettiin sisällöltään karsittuina.

1980-luvun lopun uusi ympäristö

Vaikka suunnitelma otettiin vakavasti, eläintarhan kehitys oli jatkunut suunnittelemattomasti liian pitkään ja muutokset jäivät pääosin paikallisiksi. Vaikka arvomaailma oli muuttunut ympäristökeskeisemmäksi, Korkeasaaren ongelmista pro gradu -tutkielman tehnyt suunnittelumaantieteilijä Kari Koskenniemi arvosteli 1980-luvun uudistuksia: ”*Niissä tuhottiin ensin luonto, seuraavaksi toteutettiin hanke ja viimeksi paikkailtiin rakentamisen jälkiä istutuksilla.*”[90] Ympäristö- ja istutussuunnitelmia laativat pääasiassa Ympäristösuunnittelutoimisto Veltheim & Sakkinen (maisema-arkkitehti Helena Veltheim ja arkkitehti yo Petri Sakkinen) sekä Maisemansuunnittelutoimisto Leena Iisakkila Ky.

Vuosina 1984–1988 Veltheim (myöh. Piha) ja Sakkinen laativat ympäristö- ja istutussuunnitelmia toteutettaviksi Karhulinnan edustalle ja hyljealtaan ympärille rantaan, joka toteutui vuonna 1988. Suunnitelmaan sisältyi lisäksi Hylkysaaren huoltotien uusi linjaus karhulinnan kohdalla.[91] Muita suunnitelman aitauksia olivat vapitin, myskihärän ja lumivuohen aitaukset kaakkoiskallion pohjoispuolen kalliolle.[92] Paul Olssonin suunnittelemat lintualtaat painanteessa kallion koillispuolella esitettiin ensin säilytettäväksi aitauksen sisällä. Ahtaalla saarella lienee jouduttu kompromisseihin.[93] Suunnitelmassa eläinten tila erotetaan puistotiestä vallihautakaivannolla. Alkuperäinen kansanpuiston aikainen tielinjaus lienee leventynyt tämän rakentamisen myötä. Nämä nk. Pohjois-Amerikka-tarhat valmistuivat 1993.[94] Käytävän varteen ehdotettu puurivi ei toteutunut.

Mineraalimäen näköalatasanne hakee Veltheimin suunnitelmassa uutta muotoaan. Meren puoleinen kalliorinne otetaan eläinaitauksiksi. Kallioiden välissä kaareileva käytävä kallion laelle jää uuden tarhan sisään, ja se esitetään korvattavaksi sorapohjaisena niittynurmena sekä täydennysistutuksin.[95] Tarhat valmistuivat vuonna 1989.[96] Uusi rantaviiva täyttömaalla kallion edustalla on

Karhulinnan edustan suunnitelma. Veltheim / SRM

niin ikään peräisin Veltheimin suunnitelmista, joiden pohjalta Iisakkila jatkoi. Eräästä näkymäkuvasta käy ilmi rantakäytävälle harkittu urbaani ilme veteen laskeutuvine portaineen, mutta suunnitelma ei toteutunut sellaisena.[97] Toteutunut yksinkertaisempi ratkaisu perustuu Leena Iisakkilan vuonna 1989 laatimiin suunnitelmiin, jossa korkean rantapenkereen laelle on istutettu tiivis pensasruusu ja ryhmissä kasvavia tervaleppiä.[98]

Iisakkila laati myös Kissalaakson uudistuksiin liittyvän vihersuunnitelman (1988) ja istutussuunnitelman (1990).[99] Kissalaakson aasialaisperäinen kasvillisuus kuten pensassembrat (*Pinus pumila*), mantsuurianjalopähkinät (*Juglans mandschurica*) ja kiinanlaikkuköynnökset (*Actinidia kolomikta*) ovat hänen suunnitelmastaan. Vuonna 1990 päivätty Korkeasaaren eteläosassa sijaitsevien ahma- ja hirvitarhojen istutussuunnitelma on sekin Leena Iisakkilan laatima (Iisakkila & Byman Oy).[100]

Iisakkilan ravintola Pukin pihasuunnitelmassa näkyy neljä säilynyttä tuijaa sekä yksinkertaiset perenna- ja ruusuistutukset. Tuijat olivat aiempien 1920-luvulla istutettujen, myrskyssä kaatuneiden ”perillisiä”. [101]

Rakennetun ympäristön, maisemapuiston sekä ”eksoottisten” tarha-alueiden vastapainona Korkeasaaren ranta-alueet käsiteltiin käyttösuunnitelman mukaisesti luonnonmukaisina Karhulinnan edustaa lukuun ottamatta.[102] Täyttörannoilla tämä johti vähitellen siihen, että entisiltä kalliorannoilta avautuneet näkymät kasvoivat umpeen. Kasvillisuuden rehevöitymistä ovat edistäneet tarha-alueiden ravinteiset valumat. Yleissuunnitelman hienoista kuvauksista huolimatta luonnonmukaisia täyttörantojen viimeistely jäi keskeneräiseksi.[103]

Palosaaresta karanteenialue

Palosaaren silta uusittiin vuonna 1953,[104] ja huvila säilyi asuinkäytössä kunnes vuonna 1977 aloitettiin karanteenirakennuksen rakentaminen. Saarelta purettiin kaikki vanhat rakennukset huvila mukaan lukien. Silloin Mustikkamaansilta oli jo käytössä, ja ajoyhteys saareen tuli mahdolliseksi. Nykyinen louhepenger syntyi jo rakennusvaiheessa, kun tarvittiin vanhaa siltaa kestävämpi yhteys. Karanteenirakennuksen piha aidattiin, jotteivät ulkopuoliset pääse alueelle. Samoihin aikoihin tehtiin myös etelärannan täytöt. Karanteenirakennuksen käyttöönoton jälkeen Palosaari oli eristetty eläintarhan muusta toiminnasta ja niin myös sen rakennus lähiympäristöstään, jonka luonto valtasi. Rakennuksen karanteenitoiminnan aikana ja sen toimiessa nykyään mm. löytöeläinhoitolana ympäröivän kasvillisuuden kehitykseen ei ole puututtu. Eteläosan täyttörantaa käytetään erilaiseen varastointiin, mikä leimaa saaren maisemakuvaa Karhulinnan suunnasta katsottuna.

Merimuseon aikaiset muutokset Hylkysaaren maisemassa

Luotsitoiminta oli pääosin poistunut Hylkysaaresta 1962, minkä jälkeen alettiin 1970-luvulla toteuttaa saarelle kaavaillun merimuseon muuttoa.[105] Käyttötarkoituksen muutos merkitsi muutoksia maisemassa, tosin luotsipiirin toiminta jatkui yhä saaren pohjoisniemellä. Merimuseota varten Korkeasaaren ja Hylkysaaren välille rakennettiin vuonna 1975 kaksi tiepengertä, Mustikkamaansillan valmistumista seuraavana vuonna.[106] Korkeasaaren puoleista rantaa täytettiin ja täyttömaalle rakennettiin käytävä. Saaren eteläpuolella kiertävä polku levennettiin huoltokäytäväksi vuonna 1976. Muutostyöt edellyttivät kivi- ja maamassojen siirtämistä. Vuosikymmenien aikana villiintynyttä kasvillisuutta raivattiin ja metsistä hävitettiin ”hyödyttömiä katoksia ja koppeja”, luultavasti luotsikauden aikaisia leikkimökkejä ja eläinsuojia. [107] [108]

Arkkitehti Eero Raatikainen laati vuonna 1978 Hylkysaaren perussuunnitelman, joka koski myös ulkoilmamuseon järjestelyitä sekä niihin liittyviä puisto- ja puutarhasuunnittelua.[109] Vuonna 1987 revisioidussa asemapiirroksessa näkyy istutettavat leppäryhmät eri puolille saarta sekä syreeniaidanne luotsiaseman sauna- ja pesutuparakennuksen kulmalla. Huoltotien ja rakennusten ympäristöt on merkitty nurmetettaviksi tai ”turvehdittaviksi”.[110] Saaren keskiosa jäi virkistysalueeksi. Kallion laella olevalle muistomerkille johtavat maastoon sijoitetut kolmet lyhyet puuportaat rakennettiin luultavasti Merimuseon kaudella. Hylkysaaressa Merimuseo avattiin yleisölle vuonna 1981.[111]

Korkeasaaren maisema 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa

1990-luvulle tultaessa Korkeasaari oli jo rakennettu lähes täyteen. Tilanpuute leimaa Korkeasaaren eläinhankintaa edelleen. 1990-luvun alussa tavoitteeksi tuli kehittää saarta ympärivuotisesti kiinnostavammaksi. Arkkitehtitoimisto Kati Miettinen laati vuonna 1994 Korkeasaaren yleissuunnitelman, jossa ehdotettiin mm. lauttarannan sekä huoltoliikenteen uudelleenjärjestelyä, Etelä-Amerikka-talon (Amazonia) viereen rakennettavaa Korkeasaari-taloa maanalaisine tiloineen. Maisemasuunnittelusta vastasi Ria Ruokonen Maisema-arkkitehdit Byman & Ruokonen Oy:sta. Eläinmaantieteelliseen jakoon perustuva suunnitelma käsittää maisematyyppien suunnitteluperiaatteet ja mm. niitä vastaavan tyyppipuuston sijoittelun. Vanhan maisemapuiston eheyttämiseksi Ruokonen ehdotti 1980-luvun alusta asti eläinaitauskäytössä villiintyneeseen puutarhurin talon (saarenvartijan tuvan) ympäristöön hyötypuutarhaa sekä laajempaa muotopuutarhaa ravintola Pukin edustalle, mutta uudistukset eivät toteutuneet sellaisenaan. Lisäksi yleissuunnitelmassa otettiin kantaa eläintarhan ulkorakenteisiin ja kalusteisiin ehdottamalla uniikkia yhtenäistä sarjaa.[112]

Korkeasaaren eläintarhan luonnonympäristöä vaalittiin 1990-luvulla johtaja Seppo Turusen johdolla keräämällä ja kylvämällä alueelle ominaisten luonnonkasvien siemeniä sopiville alueille.[113] Ympäristöosasto pyrki säilyttämään luontaisia kasvilajeja ja niiden kasvupaikkoja mm. siirtämällä niitä muualle uusien rakennuskohteiden alta.[114] Vuosina 1998–99 ravintola Pukin länsipuolelle istutettiin ulkomaisten havupuulajien kokoelmaa.[115] Yleisöä varten toteutettiin luonnonkasveja esittelevä polku vuonna 1993[116], ja Helsingin kulttuuripääkaupunkivuodeksi (2000) julkaistiin saaren kulttuuri- ja luonnonkasveja esittelevä laaja opas *"Vihreä Korkeasaari"* [117] Oppaasta käy myös ilmi pyrkimykset löytää kullekin eläinlajille niiden elinympäristöjä vastaava kasvillisuus.

Viime vuosikymmeninä saaren pohjoispuolelle on rakennettu sisätiloissa eläimiä esittelevät rakennukset Amazonia (1995), Borealia (1998) ja Africasia (2002). Niiden ulkotilojen viherrakentaminen on kuulunut ympäristöyksikön päätehtäviin samoin kuin eläinaitausten virikeympäristöt. Viimeisin uutta maa-alaa vallannut eläinaitaus on lounaiskallioille laivarannan viereen rakennettu korppikotka-aitaus (1998). Vuonna 2002 valmistui lounaiskallioiden näköalapaikalle arkkitehti Ville Haran suunnittelema puinen näköalatorni *Kupla*.

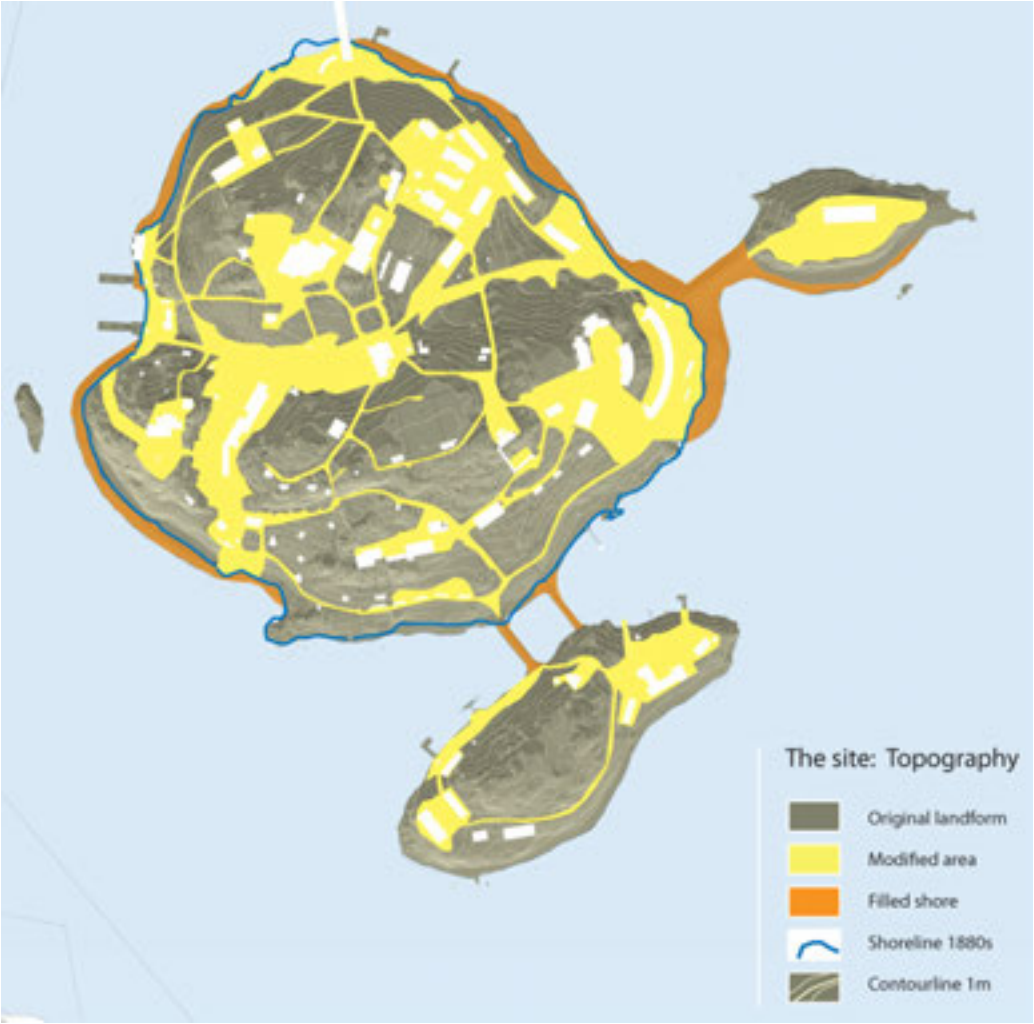

Oheisessa kartassa näkyy Korkeasaaren maastonmuodot. Keltaiset alueet osoittavat muokatun maaston laajuuden. Ruskeat alueet ovat täyttörantoja. Harmaat alueet ovat säilynyttä avokalliota. Hiroko Kivirinta 2008

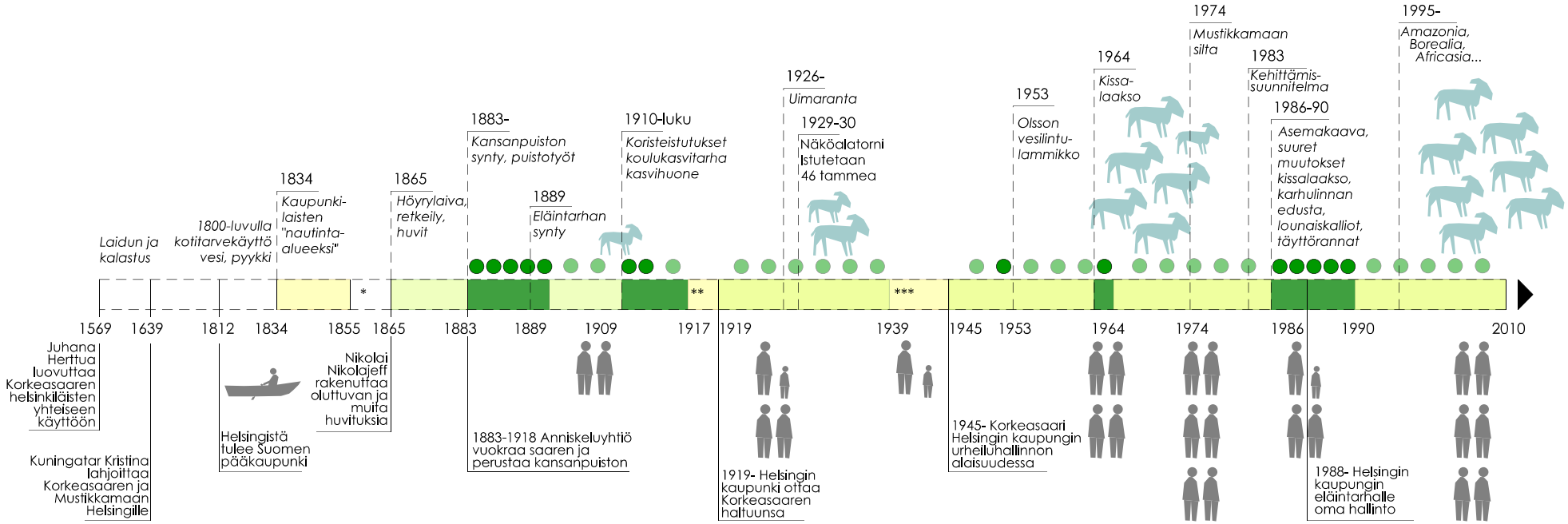

Rakentamisen ja muutostöiden intensiteetti

Puistohistoriallisesti tai maisemallisesti merkittäviä muutoksia

Puisto- tai rakennustöitä, maisemallisia muutoksia

noin 50 000 vierailijaa vuodessa

noin 100 000 vierailijaa vuodessa

eläinaitauksien ja -suojien pinta-ala 1 ha
(5% Korkeasaaren pinta-alasta)

Poikkeuskaudet
* Krimin sota, retkeily kielletty
** Ensimmäinen maailmansota / kansalaissota
*** Toinen maailmansota / talvi- ja jatkosota

Arvokkaimmat kivityöt tehtiin laivarannan ja ravintolan välille. Kourut rakennettiin graniittilaatta- ja nupukivikuvioisina. Myöhemmin ne muutettiin pelkiksi mukulakivikouruiksi ja viimeistään 1960-luvun asfaltoinnin yhteydessä kourut poistuivat kokonaan tai korvattiin avo-ojilla tai betonikouruilla. Eino Heinonen / HKM

Tiet ja käytävät

Ennen kansanpuiston rakentamista liikuttiin metsäpoluilla, mikä suositulla mutta karulla saarella kulutti maanpinnan kasvillisuutta kohtuuttomasti.

Kansanpuiston perustamisen jälkeen Jernströmin johtama puistokäytävien rakentaminen tehtiin lapio- ja käsityönä. Pinta oli soraa ja sen alla oli tiivistetty someron ja saven kerros. Käytävien profiili oli kupera. Pintavedet ohjautuivat sivuille huolella rakennettuihin luonnonkivikouruihin ja vähitellen joko maastoon tai kaivoihin. 1960-luvun asfaltoinnissa käytävien pinta nousi, kiveykset jäivät pois ja ilme muuttui. Pääkäytävän ilme lauttarannalta ravintolan luo muuttui vielä kerran 1990-luvulla, jolloin nykyiset suorat graniittiset reunakivet asennettiin samalla kun tien varteen lisättiin istutuksia. Uusitun Kissalaakson pintamateriaaliksi tuli novostone-asfaltti ja betonikiveys.[118] Betonikiveystä käytettiin myös Karhulinnan uusitulla edustalla, Amazonian edessä, Mustikkamaansillan kupeeseen rakennetulla aukiolla sekä useilla eläinaitauksien katselupaikoilla.

Vaikka Korkeasaaressa monet käytävät ja tiet vielä suureksikin osaksi noudattavat alkuperäisten polkujen sijaintia, niiden visuaalinen luonne on historian aikana muuttunut yksityiskohtien ja ympäristön muuttuessa. Vanhimmat säilyneet käytävälinjaukset ovat kansanpuiston aikakaudelta Theodor Höijerin ja kaupunginpuutarhuri L. A. Jernströmin maisemapuistomaisista suunnitelmista. Myöhemmät käytävälinjaukset on tehty laajenevan eläintarhan tarpeisiin, ja maisemalliset arvot ovat jääneet käytännöllisyyden jalkoihin. 1940-luvulle asti muutokset Korkeasaaren käytäväverkostossa tapahtuivat saaren pohjoispuolella, mihin eläintarhatoiminta keskittyi. 1960–1970-luvuilla myös saaren eteläpuolelle rakennettiin useita eläinaitauksia, mutta käytävälinjaukset pysyivät muutamaa lisäystä lukuun ottamatta entisellään. 1970-luvun rantatäyttöjen myötä rakennettiin uudet rantakäytävät, mutta merinäkymät saarta kiertäviltä käytäviltä ovat monin paikoin sulkeutuneet puuston kasvaessa. Saaren eteläosissa käytäväverkosto on osittain 1980-luvun lopusta, jolloin rantoja täytettiin ja Kissalaakso sekä Karhulinnan edusta uudistettiin.

Tilanpuutteen vuoksi vuosikymmenien aikana paikoin kömpelösti tihennetty käytäväverkosto on saanut vanhan hierarkian lähes häviämään, mikä vaikeuttaa orientoitumista saarella. Jatkuvana ongelmana niin eläinten

hoidon kuin vierailijoiden kannalta on erillisen huoltoliikenneverkoston puuttuminen. Tilanne voisi helpottua, jos esimerkiksi eläinten ruokakuljetukset suunniteltaisiin yleisöäkin kiinnostavaksi ohjelmanumeroksi.

Hylkysaaressa ja Palosaaressa oli huvilakaudella vain asukkaiden tarvitsemia polkuja. Palosaaren osalta vielä 1970-luvulla laaditussa kartassa pohjana näkyy vuoden 1923 kartan siisti käytäväverkosto, jossa käytävät on kuvattu kapeina. Toisaalta vuoden 1937 -kartassa käytäväverkosto kuvataan paljon yksinkertaisempana, ja todennäköisesti osa 1900-luvun alun poluista oli jo hävinnyt kesäasutuksen päättyessä. Sillan rakentamisen jälkeen tarpeelliset polut muokkautuivat eläintarhan huolto- ja asuinkäytössä. Suurimmat muutokset tapahtuivat 1970-luvun lopulla, jolloin saarelle rakennettiin huoltotie. Pääosa vanhasta polkuverkostosta on hävinnyt saaren metsittyessä.

Hylkysaarella oli läpi luotsikauden vain kapeita polkuja, ja vasta merimuseon tullessa saarelle 1970-luvulla saarta kiertävä polku levennettiin huoltotieksi. Pohjoisrinteen polku venevajalta puretulle läntiselle huvilalle on metsittynyt, mutta sen jäänteitä voi havaita maastossa.

Kuvassa luultavasti Korkeasaaren lounaiskallioiden eteläpuolella kulkenut käytävä arviolta vuoden 1915 asussa. HKM

Palosaari vuoden 1923 kartassa. HKA

KÄYTÄVIEN IKÄ

Käytävien ikäkartta on laadittu vertaamalla toisiinsa ja tarkastelemalla päällekkäin vanhoja karttoja ja piirroksia sekä nykytilannetta. Karttojen mittakaavaeroista johtuen osa karttatiedosta perustuu arvioon. Nykyiset asfalttikäytävät ovat monin paikoin alkuperäisiä käytäviä leveämpiä sekä suorempia, ja suurimmiksi arvioidut poikkeamat on huomioitu kartassa. Poistuneista käytävistä ja kentistä on karttaan piirretty puistohistorian ja maisematilan kannalta merkittävimmät. Yksi maisemallisesti arvokas poistunut käytävä kaartui lounaisten kallioiden välissä kohti Mineraalimäen lakea. 1880-luvun lopussa tai 1890 toteutettu taiten harkittu käytävä on yhä havaittavissa kierteissarvikauriiden (markhor) aitauksessa.

Vanhoissa puistokäytävissä oli mukulakivikourut ja kupera profiili. Kuva on otettu n. vuonna 1900 todennäköisesti Korkeasaaren itäosan laaksosta. N. Wasastjärna / HKM

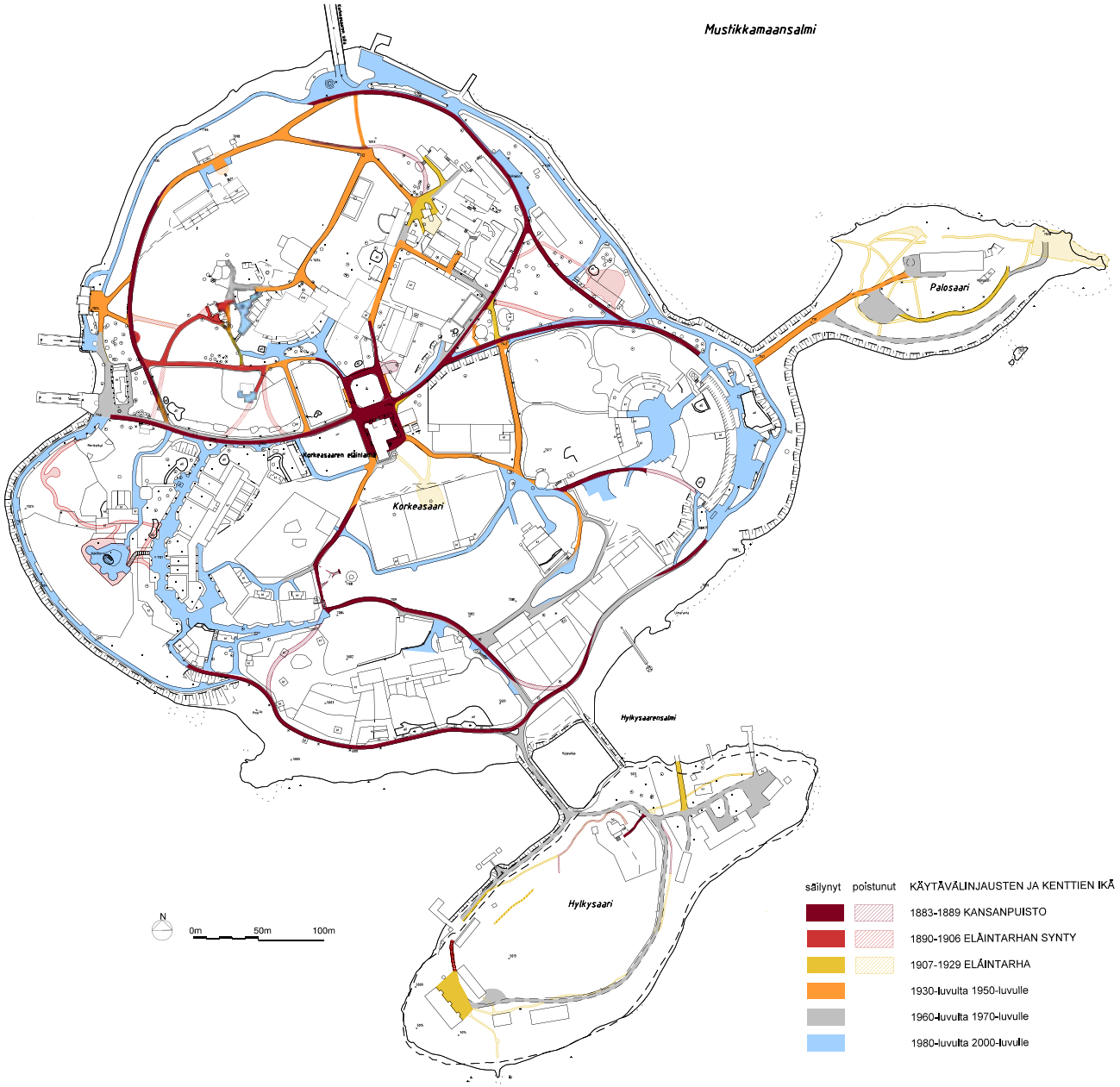

Hirvenvasat aitauksessaan 1903. MV

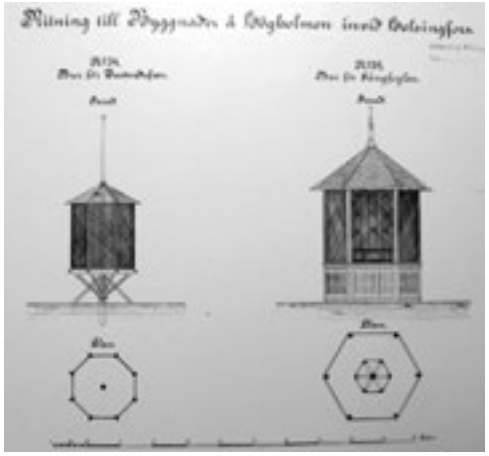

Tunturikyyhkyjen ja laululintujen häkkien piirustukset 1800-luvun lopulta. HKA

Korkeasaaren aitauksissa on korostunut häkkimäisyys. Otavan kuva-arkisto.

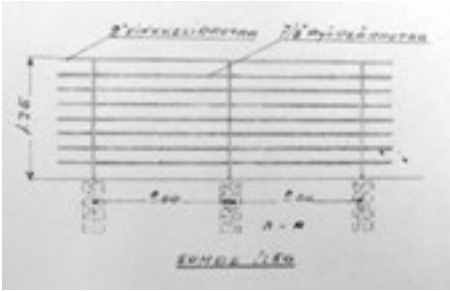

Detalji seeprojen aitauksesta 1953. HKA

Eläinaidat ja aitaukset

Ensimmäiset aidat olivat joko terästankokaltereita kuten karhulinnassa tai puistoaitojen kaltaisia säleaitoja kuten porokarsinassa, jossa tukitolpat vielä olivat puuta ja säleet terästä. Aitojen korkeudet vaihtelivat luonnollisesti eläinlajin mukaan. Lintuhäkit olivat teräsverkkoa ja samoin monien kiipeilevien eläinten häkit. Alkuvuosina ei kiinnitetty ilmeisesti suurtakaan huomiota muuhun kuin eläinten karkaamisen estämiseen. Jo Palmgren pyrki vuonna 1910 muiden maiden esimerkkien mukaisesti uudistamaan aitauksia laajemmiksi ja vastaamaan eläinten elinoloja visuaalisestikin paremmin. Esimerkkinä tästä on poroaitaus. Seuraavien vuosikymmenien aikana nousi yhä uudelleen esille Hagenbeckin esikuvan mukainen ajatus korvata karsinamaiset aidat ainakin vierailijoiden puoleiselta sivulta vallihaudoilla joko vedellä täytettyinä tai pelkkinä kaivantoina. Ensimmäiset dokumentoidut ideakuvat ovat 1930-luvun lopun lavastustaiteilija Matti Warénilta ja ensimmäiset toteutukset 1980-luvulta. Vasta 1990-luvulla ryhdyttiin määrätietoisemmin toteuttamaan eläintarhaa, jossa yleisö paremmin voisi eläytyä lajien ympäristöön ja käyttäytymiseen. Sen myötä syntyivät esimerkiksi etelärinteen käytävän varren aitauksien kaivannot ja matalat aidat katettuine katselupaikkoineen.

Suurin ongelma Korkeasaaressa on kallio, jonka vuoksi kaivannot ovat kalliita ja vedellä täytettyinä vesiteknisesti vaativia. Myöskään kasvillisuutta ei voida käyttää näissä olosuhteissa eläinlajin ympäristön luomiseksi tai aitojen häivyttämiseksi. Aitojen rakentaminen kalliolle on tehtävänä sekä suunnittelutaitoa että mielikuvitusta vaativaa. Korkeasaaressa ei ilmeisesti ole riittävästi etsitty keinoja aitojen toteuttamiseksi huomaamattomasti aitauksien taustalla tai sivulla. Kokonaiskuva on edelleen karsinamainen, tai aidat ovat maisemassa liian dominoivia esimerkiksi kallioiden laella.

Kissalaakso. KSV

Vesiaiheet

Korkeasaari on veden ympäröimä, mutta eläintarhana kuiva ja karu. Vesi on tärkeä ja jopa välttämätön elementti monelle eläinlajille. Osaksi vesialtaissa on voitu käyttää merivettä, mutta sen käytöllä on rajansa. Alkuaikoina lampien rakentamisen esteenä oli makean veden niukkuus. Wallmark kyllä esitti sellaista kansanpuistosuunnitelmassaan vuonna 1888, mutta lampi jäi toteutumatta. Vedensaannin helpottumisen jälkeen ei vesilintualtaisiin vielä panostettu laajemmin eikä varsinkaan niiden puistotaiteelliseen ja visuaaliseen ilmeeseen muiden eläintarhojen tapaan. Yksistään puutarhataiteen aiheina niitä ei Korkeasaaressa tiettävästi ole käytetty ennen vuonna 2005 kunnostettua länsirinteen tekopuroa, joka sekin on entisen lintualtaan perua.

1940-luvun alussa rakennettu vesilintuallas saaren itärannassa oli ehkä laajin yhtenäinen tekolampi ja tarkoitettu sekä joutsenille että merilinnuille. Sen aitarakenteiden ja tukimuurien rakentamisessa huomioitiin yleisön mahdollisimman hyvät näköyhteydet lintujen maisemaan. Niinpä sitä kehuttiinkin ”kappaleeksi kauneinta Korkeasaarta”.[119] Myös Paul Olssonin suunnittelemasta vesilintulammikoiden sarjasta tuli puiston esteettinen aihe. Nämä huolella suunnitellut lammet rakennettiin mataliksi betonialtaiksi, joiden reunat verhoiltiin liuskelaatalla.

Betonin valinta perustuu sen huollon helppouteen sekä vesilintujen jalkojen terveyteen. Linnut myös yleensä kuluttaisivat lampien maarannan nopeasti rikki. Eläinaitauksien nykyiset lammet ovat pääosin melko pieniä ja yksinkertaisia valettuja betonialtaita tai kouruja vailla puistoa rikastuttavia piirteitä. Vesilintujen, flamingojen ja monen nisäkkään aitauksissa niiden on luonnollisesti oltava tarkoituksenmukaisia, helposti huollettavia ja tiiviitä mutta betonireunojen huolellisempi verhous Paul Olssonin lammen tai ulkomaisten esimerkkien tapaan on toivottavaa.

Pingviiniaitaus pohjoiskallioilla. Lehtonen / KSA

Vesilintulammikko. Lammen rakentaminen saatettiin loppuun vuonna 1891. Paikka oli sitä ennen ollut märkä, risuinen ja epäsiisti. K.E. Kivirikko 1896 / HKM

Korkeasaaren vesiaiheita vuonna 2010.

Ravintola Pukin edustan parterri 1907 (postikortti). MV

Monihaarainen tammi/lehmus saarenvartijan tuvan edustalla on säilynyt luultavasti kansanpuiston alkuajoilta, jolloin lauttarannan ja ravintola Pukin väliselle alueelle istutettiin runsaasti lehtipuita vuosina 1884-85. Valokuva oik: 1930-40 -luku, Lehtonen/ KSA

Aitauksien vallihautojen täyttäminen vedellä on keino, jota käytetään kun halutaan mahdollisimman matalia aitoja katselupaikkojen eteen. Eläimet eivät pääse ponnistamaan vedestä, mutta voivat uida katselijoiden iloksi sekä käydä veden äärellä juomassa. Eläintarhan yleissuunnitelmissa 1980- ja 1990-luvulla näitä vallihautoja on esitettykin etelärinteen aitauksien rajalle. Kaivannot on osaksi rakennettukin, mutta jostain syystä jääneet ilman ehdotuksien vettä.

Istutukset

Kasvillisuuden käyttöä Korkeasaaren ja viereisten saarien kehityksessä on selostettu edellisissä kappaleissa puiston perustamisesta aina 1990-luvun maisemasuunnitelmiin. Puistorakentamisen 1800-luvun lopulla ja parannustyöt 1900-luvun alussa mahdollisti suurien multamäärien kuljettaminen mantereelta karuille rinteille. Seuraavien vuosikymmenien aikana eläintarhan laajentuessa aitauksia sijoitettiin osin näille puistoalueille, mutta pääasiassa karumpiin metsiköihin. Uusi kasvillisuus olisi vaatinut lisätäyttöä, mutta vanha puusto ei olisi sellaista kestänyt. Puusto joutuu eläinaitauksissa kovalle kulutukselle, jolta suojaaminen on tärkeää. Vuonna 1983 valmistuneessa maiseman yleissuunnitelmassa todetaan saaren mäntyjen olevan rapistuneessa kunnossa. Viherrakentamisen linjauksiin vaikutti varsinkin sodan jälkeen käydyssä keskustelussa yhä enemmän korostunut halu Korkeasaaren ominaispiirteiden vaalimisesta. Alkuperäinen karu luontotyyppi ja sen suosiminen rajoittavat vaihtoehtoja esimerkiksi siellä missä runsaalla kasvillisuudesta olisi toivottu näkösuojaa aidoille tai kaivannoille.

Korkeasaaren istutukset ovat seuranneet puutarhataiteen suuntauksia historiansa aikana. Alkuvuosina korostui hoidetun ja kukkaistutuksilla somistetun miljöön tärkeys. Näitä tarvittiin tuolloin nostamaan kansanpuisto ja sen uusi eläintarha porvaristonkin hyväksymäksi retkikohteeksi. Ravintolan edustan nurmineliön runsaat sipuli- ja kesäkukkakuviot ilmentävät parhaiten näitä tuon ajan kaupunkiporvariston puutarhamieltymyksiä. Puuistutuksissa haluttiin sentään alussa kotimaisia, kansallisidentiteettiin kuuluvia lajeja, männyt ja kuuset mukaan lukien. Niidenkään menestyminen karuissa paikoissa ei aina onnistunut. Kesäkukkia viljeltiin Korkeasaaren kasvihuoneessa myös muihin Helsingin kansallispuistoihin ja lajimäärä oli 1900-luvun alusta aina 1940-luvulle asti varsin runsas.

Jo sodan jälkeen alkoivat istutukset huomattavasti yksinkertaistua, ei ainoastaan säätösyistä vaan myös yleisen arvostuksen muuttuessa kohti pelkistettyä makua. Kesäkukkaistutuksia vähennettiin aivan välttämättömiksi katsottuihin koristeistutuksiin rakennuksien edustalla. Uusia istutuksia oli vähän. Vuodesta 1945 vuoteen 1964 Korkeasaaren puistoalueista vastasi kaupungin urheilu- ja retkeilytoimisto ja siitä eteenpäin urheilu- ja ulkoiluviraston eläintarhaosasto. Varsinkin 1980-luvulla julkisessa keskustelussa korostui luontoarvojen merkitys, ja kritiikki kohdistettiin niin eläintenpitoon kuin luonnonkasvillisuutta tuhoavaan toimintaan.[120] Kesällä 1988 eläintarhasta muodostettiin itsenäinen kaupungin virasto. Sen jälkeen saaren puistoistutuksiin on jälleen kiinnitetty enemmän huomiota. Kasvillisuuden käytön periaatteita ovat määrätietoisesti myös luotsanneet eläintarhan johtajat niin laatimissaan suunnitteluohjelmissa kuin omissa julkaisuissa. Ilkka Koiviston johtaja-aikana teetettiin maiseman yleissuunnitelma, jossa kasvimaantieteelliset periaatteet olivat tärkeä kasvivalintojen kriteeri. Seppo Turusen johtajakaudella puiston ja luontokasvillisuus nousi omaksi teemaksi. Hän julkaisi saaresta kasvillisuusoppaan, ja istutuksia monipuolistettiin myös saaren puisto-osaston omana työnä.

PUUSTON IKÄ

Oheinen kartta kuvaa Korkeasaaressa, Palosaaressa ja Hylkysaaressa eri aikakausilta nykypäivään säilynyttä puustoa sekä viime vuosisadalla hävinnyttä puustoa. Kartta pyrkii antamaan mahdollisimman tarkan kuvan, mutta tärkeimpänä ei ole pidetty yksittäisen puun ikää vaan saaren eri osissa ilmeneviä ajallisia kerrostumia. Kartta perustuu paikan päällä kesäkuussa 2010 tehtyyn silmämääräiseen iän arviointiin, ja sitä on tarkennettu tutkimalla vanhoja valokuvia ja karttoja sekä mm. Korkeasaaren vuosikertomuksia. Valokuvista on voitu paikallistaa muutamia arvokkaita yli sadan vuoden ikäisiä puuvanhuksia.

Vanhin säilynyt puistopuusto sijoittuu keskuslaaksoon, laivarannan ja ravintola Pukin väliseen maisemapuistoon sekä jääkarhulinnan yläpuoliseen rinteeseen. Vanhaa puistopuustoa on myös keskuslaakson itäosassa, joskin 1940-luvun pommituksissa tuhoutui puistopuita. Korkeasaaren etelärannalla, Palosaaressa ja Hylkysaaren eteläosassa on säilynyt eri-ikäistä, luonnonmukaisesti uusiutunutta puustoa, joka muodostuu pääasiassa saarille luontaisista lajeista männystä, koivusta ja tervalepästä. Hylkysaaren huviloiden ympäristössä on säilynyt vanhoja vaahteroita. Palosaaressa on jäljellä muutama vanha lehmus, mutta muuten saari on täysin metsittynyt ja metsän joukossa on erittäin vanhoja mäntyjä ja tervaleppiä. Korkeasaaren nuorin puusto on kasvanut täyttörannoille paikoin varsin tiheään 1970-luvun jälkeen. Puustoa on hävinnyt eniten Korkeasaaren kaakkoisosista, jonka kallioinen maasto tuli eläinaitausten käyttöön 1950-luvulta alkaen. Myös Kissalaakson alkuperäinen puusto on hävinnyt.

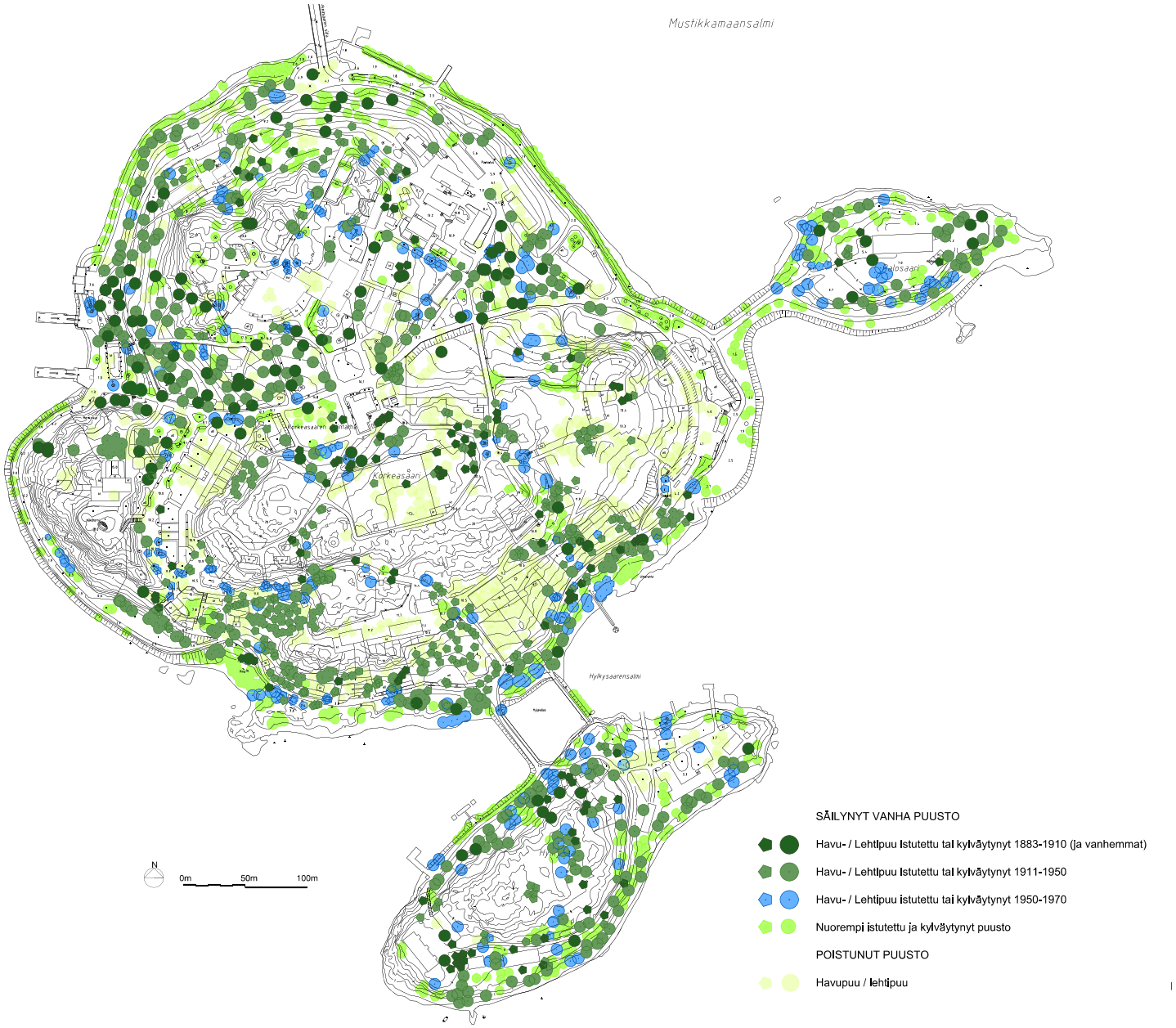

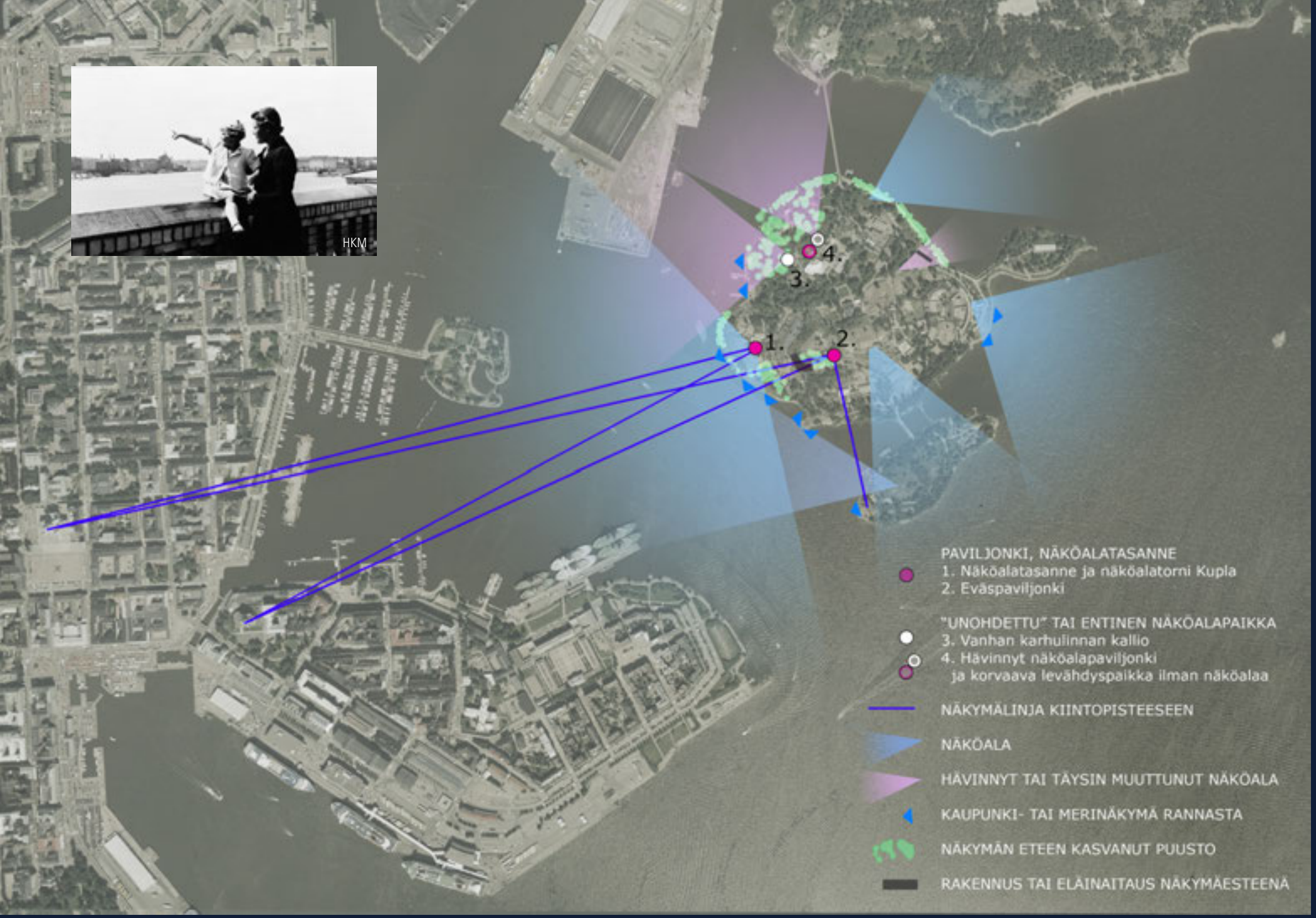
HKM
1.
2.
3.
4.
PAVILJONKI, NÄKÖALATASANNE
1. Näköalatasanne ja näköalatorni Kupla
2. Eväspaviljonki
"UNOHDETTU" TAI ENTINEN NÄKÖALAPAIKKA
3. Vanhan karhulinnan kallio
4. Hävinnyt näköalapaviljonki
ja korvaava levähdyspaikka ilman näköalaa
NÄKYMÄLINJA KIINTOPISTEESEEN
NÄKÖALA
HÄVINNYT TAI TÄYSIN MUUTTUNUT NÄKÖALA
KAUPUNKI- TAI MERINÄKYMÄ RANNASTA
NÄKYMÄN ETEEN KASVANUT PUUSTO
RAKENNUS TAI ELÄINAITAUS NÄKYMÄESTEENÄ

NÄKYMIÄ KORKEASAARELTA

1.

2.

3.

4.

Vanhat valokuvat:
1. Lounaiskallioden näköalatasanne 1890-luvulla. Ståhlberg / HKM
2. Tuomiokirkolle avautunut näkymä Korkeasaaren vanhimman paviljongin portaiden juurelta. MV
3. Näkymä Vanhan karhulinnan laelta kantakaupunkiin n. 1880–90 -luku. C. Riis & Co / HKM
4. Korkeasaaren pohjoiskallio 1900-luvun alussa. B. Tallgren / HKM

Vuoden 2010 valokuvia rannoilta ja näköalapaikoilta

Kalusteet ja varusteet

Korkeasaaren puistokalusteet ovat vaihdelleet ja muuttuneet vuosikymmenien kuluessa kansanpuiston ajalta eläintarhan nykypäivän kalusteisiin. Puistossa suuntana on ollut siirtyminen yksilöllisemmistä kalusteista kohti standardimallistoa. Tämä koskee myös katoksia ja huvimajoja. Esimerkiksi näköalapaikkojen huvimajat suunnitteli arkkitehti Höijer. Nykyiset huvimajat ovat Mineraalimäen näköalatornia lukuun ottamatta pieniä, omakotitalojen puutarhoihin suunnitellusta mallistosta. Vanhoja historiallisia puistonpenkkejä on säilynyt muutamia, mutta nykyiset lukuisat penkkimallit ovat standardimalleja viime vuosikymmeniltä. Roska-astiat ja jätesäiliöt ovat uudempia malleja. Käytännöllisyyteen perustuen säiliöiden koko on kasvanut, ja ne on sijoitettu liiankin näkyville paikoille. Eläintarhan opastekyltit on uusittu useaan otteeseen.

Neliskulmaiset pöytä- ja penkkiryhmät ravintola Pukin edustalla lienevät peräisin 1890-luvulta. Kalusteet olivat käytössä vielä 1930-luvun lopulla vaaleiksi maalattuina. J. Pohjanpalo 1938 / HKM

Oik. Kaarevaistuiminen ja rottinkityötä matkiva valurautajalkainen 1890-luvun penkkimalli Korkeasaaren lounaisrannassa. Sama malli näkyy ravintola Pukin edessä n. vuonna 1905 otetussa kuvassa. Mallia käytettiin edustuspuistoissa ja mm. Esplanadin puistossa oli samanlaiset penkit 1900-luvun vaihteessa. MV

Oik. Arviolta 1890-luvun penkki on säilynyt Korkeasaaressa ja siirretty entisen odotuspaviljongin seinustalle.

Oik. laidassa: Ravintola Pukin edustalla on nykyisin vanhan mallin mukaisia ns. vuosisadanpenkkejä, joiden malli on peräisin Ruotsista. Vastaava penkki otettiin käyttöön Esplanadin puistossa 1970-luvulla.

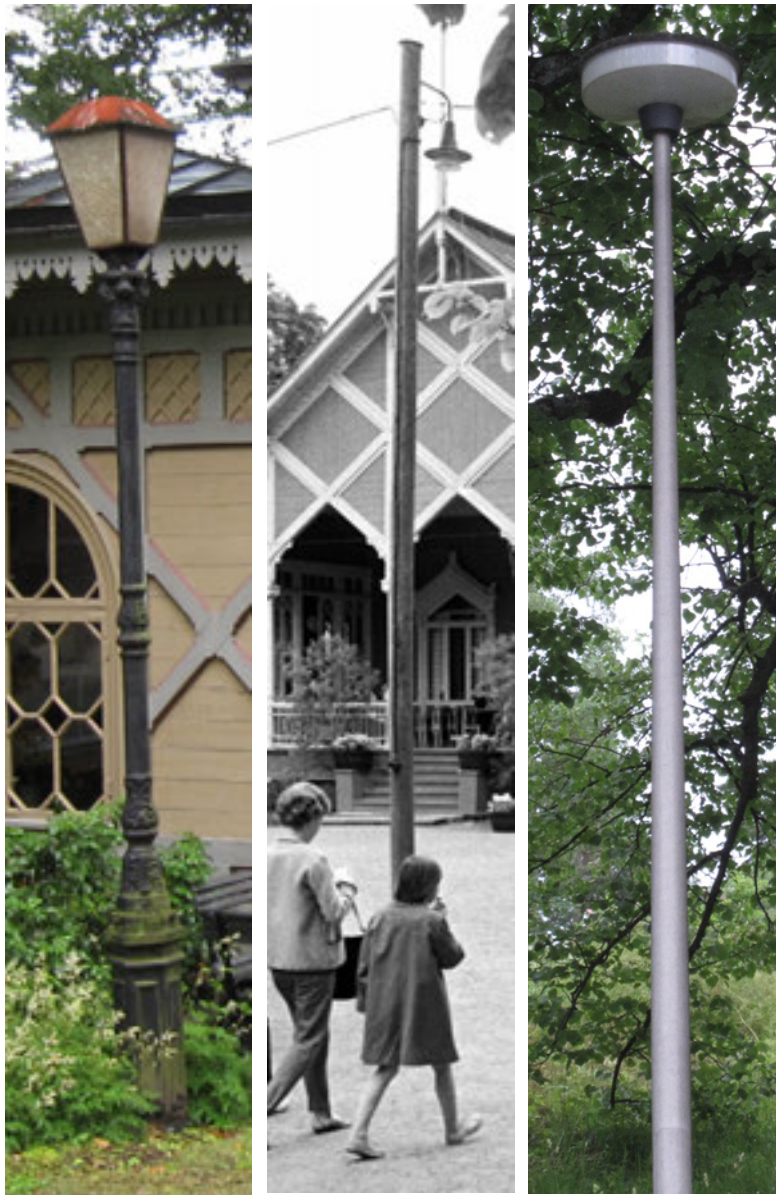

Vanha valurautainen valaisinpylväs näyttää 1860-luvun mallilta, mutta lyhty on yksinkertaisempi öljylyhty. Valaisinpari on siirretty odotuspaviljongin viereen. Ravintola Pukin edustalla on 1905 otetussa valokuvassa puinen valaisinpylväs, johon lyhty on mahdollisesti alunperin kuulunut. Mustavalkoisessa kuvassa 1950-luvulle tyypillinen kellovalaisin puupylvääseen kiinnitettynä ravintola Pukin edustalla. Ravintolan edustan varustuksiin kuului myös lipputanko. (Heinonen / HKM) Oikeanpuoleiset ovat uudempia valaisinmalleja.

Korkeasaaren kalusteita ja varusteita vuonna 2010.

Maisema-osan lähdeviitteet

[1] Ilmanen, Kalervo: Korkeasaari – osa suomalaista kulttuurihistoriaa. *Ensimmäisenä liikkeellä. Helsingin kaupungin liikuntatoimi 1919-1994.* Helsinki 1994. s. 204.
[2] Knapas, Marja-Terttu: *Korkeasaari ja Seurasaari- Helsinkiläisten ensimmäiset kansanpuistot*, Entisaikain Helsinki X, Helsinki 1980, s.13.
[3] *Dagens Nyheter* 15.6.1878 / Työväestön vapaa-ajanvietosta kesällä 1865.
[4] *Karta öfver Willan Högholm, inomfattande No. 95 Högholmen och No. 94 Paloholm underlygende Helsingfors Stad*. C.W.Gyldén 1842 / HKA. Maistraatin arkisto.
[5] Knapas, s. 13; *Suomeen sijoitettujen joukkojen esikunnan insinööriosaston arkiston Korkeasaaren yleisasemakaava* 13/25.9.1855 / KA.
[6] *Helsingfors Tidningar* no 190 17.8.1866
[7] *Päivälehti* 12.4.1894; *Helsingfors Dagblad* 14.9.1973.
[8] *Hämäläinen* 5.9.1888.
[9] Hyvärinen Timo ja Sammallahti Leena: *Helsingin Hylkysaari- Suomen merimuseon kotisaari.* The Maritime Museum of Finland, Annual Report 1991. Helsinki 1991.
[10] *Uusi Suometar* 3.4.1887.
[11] Knapas, s. 13-14.
[12] Folkets park, benämning. *Svensk Uppslagsbok 1955.* Digitaalinen versio: http://svenskuppslagsbok.se/?s=folkets+park&x=0&y=0. Sivulla käynti 26.11.2010. / Sosiaalidemokraattinen työväenliike perusti vuonna 1891 Ruotsin ensimmäisen varsinaisen kansanpuiston vuokraamaansa Möllevångs-puistoon Malmössä.
[13] Häyrynen, Maunu:Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle. Helsinki 1994. s 18.
[14]Volkspark Friedrichshain. http://www.berlin.de/stadt/de/fhain.html. Sivulla käynti 26.11.2010 / Noin 52 ha kokoinen maisemapuisto Volkspark Friedrichshain valmistui vuonna 1848 Gustav Mayerin suunnitelman mukaan.
[15] Pyhtilä, Pertti: Seminaarinpuisto 125. Päivitetty 18.7.2008. http://users.jyu.fi/~pejupyht/Seminaarinpuisto125.htm. Sivulla käynti 26.11.2010.
[16] *Situationsplan öfver Högholmen invid Helsingfors*. Th. Höijer, september 1883. / HKA. Maistraatin arkisto; Anniskeluyhtiön ptk 1883. / Kaupunginpuutarhuri Jernströmin signeeraamaa karttaa ei ole löytynyt, mutta hän oli osallisena ko suunnitelmien laatimisessa, sillä hänet oli myös pyydetty mukaan Korkeasaaren suunnittelutyöhön asiantuntijana.
[17] Anniskeluyhtiön ptk. 1883; Knapas s.14.
[18] Kirje Helsingistä. *Rauman lehti*, 8.4. 1893.
[19] *Karta öfver Högholmen invid Helsingfors*, 1886 / HKA karttarekisteri; *Situationsplan af Högholmen invid Helsingfors*. Rit. af Lambart Petterson, 12. nov. 1886/ HKA maistraatin arkisto.
[20] Anniskeluyhtiön toimintakertomukset 1884 ja 1887.
[21] Arkkitehtitoimisto Raimo Virtanen, Rakennus- ja ympäristösuunnittelutoimisto Veltheim & Sakkinen. *Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983*, s. 29.
[22] *Projekt för fortsatt ordnande af Anläggningarna på Högholmen. 19. mars 1888.* John Wallmark. / HKA karttarekisteri.
[23]Kivirinta, Hiroko: *Zoo Renewal. "Landscaping the Wild"- Master Plan for the Helsinki Zoo*. Diplomityö 12.5.2008. TKK. s. 31.
[24] Vägvisaren på Högholmen. Illustrerad Handbok. Helsingfors 1892. Korkeasaaren arkisto.
[25] *Wuoksi* no 30 26.7.1890.
[26] Knapas, s. 35-36.
[27] *Situationsplan öfver Högholmen invid Helsingfors med forut uppförda byggnaden samt projekterade byggnader 1900*, [revisio 1907] / HKA.
[28] Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1929. s.207.
[29] Korkeasaaren vsk 1924.
[30] Knapas, s. 26-28, 35.
[31] Hufvudstadsbladet 24.05.1890 nr. 21 Lördagsqvällen.
[32] Ilmanen, s. 205; Knapas, s. 32.
[33] Kivirinta, s. 31.
[34] Koel, Dan. Hagenbecks djurpark, Europas mest berömda djurpark, och familjen som än idag äger den. http://www.elephant.se/hagenbecks_djurpark_i_hamburg.php Sivulla käynti 21.11.2010.
[35] Palmgren, Rolf: *Högholmens zoologiska trädgård åren 1888-1918*, Acta societatis pro Fauna et Flora Fennica 47, Helsingforsiae 1920. s. 202
[36] Skansen. Upptäck Skansen. Skansens historia. http://www.skansen.se/artikel/skansens-historia sivulla käynti 26.11.2010.
[37] Palmgren 1920 s.203
[38] Palmgren 1920, s. 204-206.
[39] Korkeasaaren vsk 1912.
[40] Palmgren 1920, s.210.
[41] Turunen, Seppo. Korkeasaaren puiston historiaa. Opasvihkossa *Vihreä Korkeasaari. Perennoista rantalehtoihin.* Helsinki 2000. s. 7.
[42] Porkkanaa jo vuodesta 1912. http://www.lastenpuutarha.fi/puutarhahistoriaa/helsingin-koulukasvitarhat/ Sivulla käynti 22.11.2010.
[43] Palmgren 1920.
[44] Korkeasaaren vsk 1917.
[45] Fast, Maija: *Hylkysaari-luotsisaari Helsingin keskustassa*, Nautica Fennica 1996. Suomen merimuseo The Maritime Museum of Finland, Annual Report 1996. Helsinki 1996.
[46] *Ritning till Lotskasern på Vrakholmen inom Helsingfors hamnområde. Situationsplan*. Georg Wasastjerna, maj 1909. / HKA ; Fast, s. 15.
[47] Fast, s. 16.
[48] Hylkysaaren kartta vuodelta 1923 1:500. / HKA Karttarekisteri
[49] Fast, s. 32.
[50] Fast, s. 32.
[51] Hyvärinen ja Sammallahti.
[52] Fast.
[53] Palmgren, Rolf: Berättelse över verksamheten i Helsingfors folkparker 1926.
[54] Korkeasaaren vsk 1935.
[55] Piirustuksia. Urheilu- ja ulkoiluviraston arkisto, eläintarhaosasto.
[56] Korkeasaaren vsk 1933, 1936, 1937.
[57] Korkeasaaren puisto-osaston toiminta v. 1937. (O. Hellman) / Korkeasaaren arkisto.
[58] Korkeasaaren vsk 1941.
[59] Korkeasaaren vsk 1940 ja 1941; *Ehdotus ankkalammen saareksi* [päiväämätön], *rakentanut A. Juutilainen* / HKA, urheilu- ja ulkoiluvirasto, eläintarhaosasto.
[60] Ilmanen, s. 216
[61] Korkeasaaren vsk 1950.
[62] Korkeasaaren vsk 1944.
[63] Ilmanen, s. 213.
[64] Korkeasaaren vsk 1948 ja 1949.
[65] Korkeasaaren opaskartat 1911, 1914, 1937 ja ajankohta epävarma, noin 1940-luku.
[66] Kivirinta. s. 82-83. / Heini Heidigerin teoria biologisesta lähestymisestä: eläinten reviiri jne.
[67] Korkeasaaren vsk 1950 ja 1951.
[68] Korkeasaaren vsk 1952.
[69] Korkeasaaren vsk 1957 ja 1958
[70] Korkeasaaren opaskartta 1964.
[71] Korkeasaaren vsk 1955; Korkeasaaren opaskartta 1937.
[72] *Eläintarha, Korkeasaari. Vesilammikoja merilinnuille 1:200*. Paul Olsson 23.2.1953 / HKA Urheilu- ja ulkoiluvirasto.
[73] *Korkeasaaren viheralueet ja ankkalampi.* Paul Olsson 15.7.1954 / HKA Urheilu- ja ulkoiluvirasto.
[74] Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983.
[75] Korkeasaaren vsk 1966.
[76] Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983. s. 29.
[77] Korkeasaaren vsk 1959, 1960, 1961, 1962 ja 1964.
[78] Fast.
[79] *Helsingin luotsiaseman luotsipaikka Hylkysaaressa sodanjälkeisenä aikana.* Piirros, Tuula Pöyhiä / SMM. Teoksessa Fast. s. 12-13.
[80] Maanmittauslaitos 1943.
[81] Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983, s. 25, 29-30.
[82] Korkeasaaren vsk 1974 ja 1975; Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983, s. 36-39.
[83] Ilmanen, s. 218-219, 222-223.
[84] Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983, s. 1-2, 36.
[85] Idem. s. 63-64.
[86] Helena Veltheim, Rakennus- ja ympäristösuunnittelutoimisto VESA. *Korkeasaaren käyttösuunnitelma ARK 026 012 Maankäyttökaavio, luonnos 1:1000*. 7.1.1983 / SRM piirustuskokoelma.
[87] Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983, s. 63-69.
[88] Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983. *Piirustus 11. Maiseman yleissuunnitelma 1:3000*. 1.10.1983 sekä s. 66, 69-73, 79-85.
[89] Ilmanen, s. 219.
[90] Ilmanen, s. 227.
[91] Korkeasaaren vsk 1988.
[92] Rakennus- ja ympäristösuunnittelutoimisto Helena Piha & Petri Sakkinen. *Korkeasaaren eläintarha. Karhulinna MS 041/1 013 Työpiirustus. Yleis- ja istutuspiirustus* 1:200. 19.02.1988; Veltheim, Helena. *Korkeasaaren eläintarha. Myskihärkä, vapiti- ja lumivuohisuojat. MS 041/2 017 Pääpiirustus. Asemapiirros 2: Maisemasuunnitelma 1:200*. 30.11.1985 / SRM piirustuskokoelma. PIHA, Helena & SAKKINEN, Petri. Rulla no 7. Suunnitelmia Korkeasaareen, 1980-luku.
[93] Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983. *Piirustus 8. Arvokkaat maisemapiirteet 1:3000*. 1.10.1983 sekä s. 41 / "Niittymäinen, keskeiselle kulkureitille avautuva lintulaakso, jossa on rehevää puustoa ja puistomaisia vesiaiheita."
[94] Korkeasaaren vsk 1993.

[95] Rakennus- ja ympäristösuunnittelutoimisto Piha & Sakkinen. *Korkeasaaren eläintarha. Alppikauris- ja gemssisuojat. MS 041/3 002 Pääpiirustus. Asemapiirros 2 Ympäristösuunnitelma 1:200*. 20.8.1986 / SRM piirustuskokoelma. PIHA, Helena & SAKKINEN, Petri. Rulla no 7. Suunnitelmia Korkeasaareen, 1980-luku.
[96] Korkeasaaren vsk 1989.
[97] Päiväämätön ja nimetön tussipiirros kuultopaperille. / SRM piirustuskokoelma. PIHA, Helena & SAKKINEN, Petri. Rulla no 7. Suunnitelmia Korkeasaareen, 1980-luku.
[98] Iisakkila, Leena. *Korkeasaaren eläintarha. Euraasialaisten alppieläinten tarhojen (gemssit, alppikauriit) pihasuunnitelma. M-ARK 499/1. Istutussuunnitelma 1:200.* 12.4.1989; *M-ARK 499/3 Leikkaus A-A' 1:50* 3.4.1989; *M-ARK 499/4 Leikkaus C-C 1:50.* 3.4.1989; *M-ARK 499/5 Leikkaus D-D 1:50*. 3.4.1989; *M-ARK 499/6 Julkisivu 1:200*.27.1.1989 / SRM piirustuskokoelma.
[99] Iisakkila, Leena. *Korkeasaaren eläintarha, Kissalaakso. M-ARK 498/1 Istutussuunnitelma 1:200.* 31.5.1990, *M-ARK 498/1 Vihersuunnitelma 1:200*. 16.11.1988 / SRM piirustuskokoelma.
[100] Iisakkila, Leena. *Korkeasaari, Ahma- ja hirvitarhojen ympäristö. M-ARK 529/1. Istutussuunnitelma 1:200.* 22.2.1990 / SRM piirustuskokoelma.
[101] Iisakkila Leena. *Korkeasaari, Ravintola Pukki. M-ARK 492/2 Pihasuunnitelma 1:200.* 19.4.1990 / SRM; Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983, s. 107.
[102] Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983, s. 65; Iisakkila, Leena. *Korkeasaari. Ravintola Pukki. M-ARK 492/2 Pihasuunnitelma 1:200.* 19.4.1990, *M-ARK 492/3 Detaljeja 1, 2 ja 3 1:100.* 7.4.1989, *M-ARK 492/4 Istutussuunnitelma 1:100.* 19.4.1989 / SRM piirustuskokoelma.
[103] Arkkitehtitoimisto Kati Miettinen ky. Korkeasaaren yleissuunnitelma 1994. Alustava yleissuunnitelma, s.6.
[104] Korkeasaaren vsk 1953.
[105] Fast, s. 11.
[106]Merihistorian toimisto: Kertomus vuodelta 1975 / SMM.
[107] Merimuseon/Merihistorian toimiston toimintakertomus 1977 / SMM.
[108] Merimuseon/Merihistorian toimiston toimintakertomus 1978 / SMM.
[109] Merimuseon/Merihistorian toimiston toimintakertomus 1976; Museoviraston toimintakertomus 1978: 2.24 Merihistorian Toimisto / SMM.
[110] Eero Raatikainen. *Hylkysaari. Asemapiirustus. II…V Vaihe. Pihasuunnitelma, työpiirustus.* 24.6.1987. / SMM.
[111] Merimuseon historiaa. Päivitetty 2.11.2009 http://www.nba.fi/fi/smm_museo sivulla käynti 15.10.2010. / Merimuseo siirrettiin Kotkaan vuosina 2003-2007.
[112] Arkkitehtitoimisto Kati Miettinen ky, *Korkeasaaren yleissuunnitelma 1994*. Alustava yleissuunnitelma.
[113] Korkeasaaren vsk 1995-97.
[114] Environmental Division. Helsinki Zoo Annual Report 1992. s.12-13.
[115] Korkeasaaren vsk 1998 ja 1999.
[116] Korkeasaaren vsk 1993.
[117] *Vihreä Korkeasaari. Perennoista rantalehtoihin.* Helsinki 2000.
[118] Novostone on polyuretaanilla sidottu tasarakeinen sorakerros, joka levitetään asfaltin päälle. Korkeasaari on yksi ensimmäisiä kohteita, jossa tätä pinnoitetyyppiä on Suomessa käytetty.
[119] Ilmanen, s. 216.
[120] Ilmanen, s. 222-227.

Oik. sivu: Kameli- ja aasitallit 1930-luvulla nykyisen Kissalaakson alueella. Väinö Lehtonen / KSA

III

Korkeasaaren, Hylkysaaren ja Palosaaren
OSA-ALUEET

Johanna Luhtala, Markus Manninen ja Sari Schulman / RAKENNUKSET
Gretel Hemgård ja Vilja Larjosto / MAISEMA

Osa-aluejako

Tämän selvityksen inventointiosuudessa Korkeasaari, Hylkysaari ja Palosaari on käsitelty omina alueinaan. Lisäksi Korkeasaari on hahmottamisen helpottamiseksi jaettu viiteen osa-alueeseen. Keskuslaakso jakaa saaren itä-länsisuunnassa. Eläintarhan alue sijoittuu Pohjois-, Lounais- ja Kaakkoiskallioiden alueille. Pohjoisrinteen alue taas on pääasiassa henkilökunnan käytössä.

1 KESKUSLAAKSO

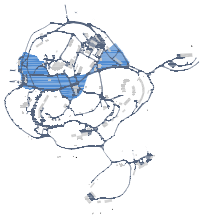

1 Rantapaviljonki
3 ja 12 Laiturikioskit
32 Vanha jääkarhulinna
13 Vanha iso karhulinna
31 Saarenvartijantupa
35 Vanha odotushuone
39 Ravintola Pukki
107 Pukin kioski
22, 23 ja 24 Huuhkaja-, lapinpöllö- ja haukkahäkit
80 Ankkala

2 POHJOISKALLIO

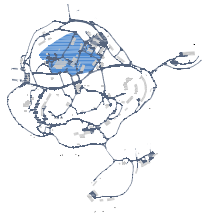

10 Amazonia
11 Africasia
73 Flamingotalli
40 ja 108 Kengurutalo ja lintutarha
18 Gasellitalli
20 Borealia
27 Näätälä
16 Virvoitusjuomapaviljonki
78 Vanha pieni karhulinna
79 Pöllöhäkit
14 Vanha malajitarha
51 Vanha mäyräralli

3 LOUNAISKALLIOT

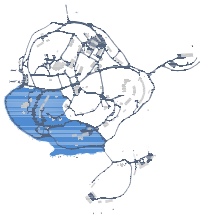

7 Tiikeritalli
8 Mineraalimäen tallit
36 Mineraalimäen lentohäkki
53 Näköalatorni Kupla
9 Kissala
34 Saukkola
38 Saukkokioski
41 Huuhkajatarha
47 ja 83 Katselukatokset
85 Lintutarha
49 ja 50 Vanha kalliotalli ja pikkutalli
84 Kompostori
82 Metsäpeuratalli
86 Takinitalli
95 Ahmatalli

4 KAAKKOISKALLIOT

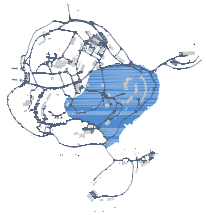

42 ja 43 Kulaani- ja aasitallit
44 ja 45 Hevos- ja kamelitallit
46 Guanakokatos
48 Eväspaviljonki
56 Paviaanilinna
60 Pohjois-Amerikka-tallit
57 Tunturipöllöhäkki
88 Karhulinna
90 Karhukioski
74 Skunkkitalli
101 Varikko
93 Vanha seepratalli
94 Vanha guanakotalli
87 Vanha jakkitalli

5 POHJOISRINNE

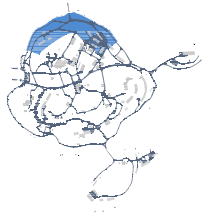

4 Vierastupa
5 Puutarhurin tupa
6 Rivitalo
19 Infotori
15 Huvila
25-26 Metalliverstas ja rehukeittiö
28 Konttori
29 Puuverstas
30 Luontokoulu Arkki
77 Väentupa

6 PALOSAARI

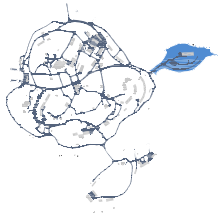

76 Karanteeni

7 HYLKYSAARI

200 Ent. Merimuseo
201 Työvenehalli
202 Asuintalo (ent. talousrakennus)
203 Huvivenehalli
204 Venevaja nk. mutkavaja
205 Tutkimustalo
206 Vanha konservointilaitos (ent. kaasutehdas)
207 Huvila Villa Ida
208 Varasto (rantavaja)
209 Pumppuhuone
Lippukioski
Vaja

5 POHJOISRINNE
6 PALOSAARI
2 POHJOISKALLIO
1 KESKUSLAAKSO
4 KAAKKOISKALLIOT
3 LOUNAISKALLIOT
7 HYLKYSAARI
P

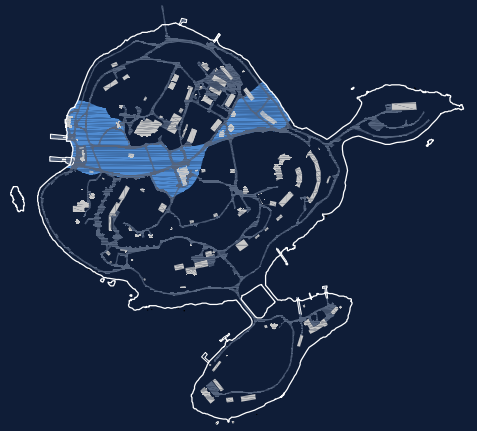

Länsirannan päälaiturilta ravintola-aukiolle ja tästä aina itärannalle ulottuva laaksomainen alue muodostaa Korkeasaaren vanhimman kulttuuriympäristön. Tällä puistovyöhykkeellä, jalopuiden siimeksessä on mielenkiintoinen kokoelma rakennuksia 1800-luvun lopulta 1960-luvulle.

1 KESKUSLAAKSO

Keskuslaakson maisema

Keskuslaaksoa lännestä itään kulkemalla voi tehdä aikamatkan, jonka varrella on kiinnostava kokoelma rakennuksia 1800-luvun lopulta 1960-luvulle asti. Nykyinen saarenvartijan tupa sijaitsee lähellä Korkeasaaren ensimmäisen rakennuksen, 1800-luvun alkupuolella rakennetun vahtituvan paikkaa. Ravintola-aukion ympäristössä taas olivat venäläisen sotaväen ruutikellarit 1850– ja 60-luvuilla. Ravintolan luota koilliseen kulkeva tie saattaa alkuosaltaan noudattaa venäläisten ruutikellarin luota rantaan kulkeneen tien linjausta.[1] Keskuslaakson puisto luotiin Helsingin Anniskeluyhtiön kansanpuiston kaunistamishankkeena vuonna 1884. Suunnittelijoina olivat arkkitehti Theodor Höijer ja kaupunginpuutarhuri L.A. Jernström, joka myös johti puiston rakentamistöitä. Pian sen jälkeen, puiston rakennustöiden valmistuttua oli tarve uudesta täydentävästä yleissuunnitelmasta. Sen teki 1888 ruotsalainen John Wallmark, joka ensi kertaa esitti ajatuksen eläintarhasta. Länsirinteessä tehtiin rakentamisvaiheen suurimmat maatäytöt, ja se on taannut puistopuiden kasvun nykyisiin mittoihinsa. Eläintarhan perustamisen jälkeen keskuslaakson yksityiskohtia on vuosikymmenien aikana muokattu uusien eläinaitauksien ja puistosommitelmien myötä useaan otteeseen joko Korkeasaaren omana työnä tai Helsingin kaupungin tilaamana ulkopuolisen suunnittelijan tekemänä.

Lauttarannan vanha virvoitusjuomapaviljonki vierellään uudempi jäätelökioski 1950-luvulla. HKM

Maisemapuiston vanhimmat lehmukset ovat säilyneet 1880-luvulta

Lauttaranta ja pesutupa 1913. Vanha hiekkaranta ja kevyet laiturit. Laiturin takana näkyy vanhoja tervaleppiä, vasemmalla nurmeksi muokatussa rinteessä 1880-luvulla istutettuja nuoria lehmuksia. Pohjoiskallion laki näkyi rantaan. KSA

Lauttaranta 2010. Laiturit uusittiin 1990-luvun lopulla. Jätesäiliöt on sijoitettu avoimesti keskelle rantaa. Vanhasta hiekkarannasta on pieni kaistale jäljellä ja rantapaviljongin edusta on asfaltoitu.

Läntinen puisto

Höyrylaivalaiturin aikaisesta vanhasta hiekkarannasta on pieni kaistale jäljellä kahden laiturin välissä. Osa siitä ja sen kiviverhouksesta on jäänyt rantapaviljongin asfaltoidun edustan alle. Lauttarannan nykyinen ilme on 1990-luvun lopulta, jolloin mm. laiturit uudistettiin Arkkitehtitoimisto Kati Miettinen ky:n suunnitelmien mukaan.[2] Entinen pumppuhuone on nykyään betonista rakennettu kahdella ilmastointiputkella varustettu tekninen laite, ja sen eteläpuolella sijainneen kaivon paikkaa peittää tiivis pensasistutus. Rantapaviljongin horisontaalisen rakennusmassan sovittaminen maastoon on vaatinut kaivautumisen rinteeseen. Entisten portaiden tilalle rakennetut jyrkät maastoportaat näyttävät nousevan suoraan katetusta tilasta puistoon. Tiivis pensasmassa lisää tilan ahtauden tuntua. Ylempänä, odotuspaviljonkia vastapäätä sijainneesta kaivosta ei ole säilynyt näkyvää rakennetta. Tie lauttarannasta odotuspaviljongin ohi, kohti saaren keskiosaa ja ravintola Pukkia, on ollut samassa paikassa jo Kansanpuiston ajoilta. Nykyinen asfaltoitu tie on raskaine reunakivineen ulkonäöltään toinen kuin 120 vuotta sitten. Sen pohjana on vanha kuitenkin kaupunginpuutarhuri L.A. Jernströmin suunnittelema hiekkakäytävä.

Puiston vanhimmat puut ovat 1880-luvun puolivälistä. Ne ovat rakennuksien rinnalla tärkeä, joskin aikanaan katoava muistomerkki Kansanpuiston alkuajalta. Tammiryhmä keskivaiheilla lienee 1920-luvun istutuksista. Saarenvartijantuvan hyötypuutarhasta on jäljellä muutama omenapuu. Kahvilaksi muutetun rakennuksen edustalla on pieni rajattu ulkoterassi.

Maastossa on pääkäytävien lisäksi hyvin vähän alkuperäistä rakennetta jäljellä. Vahtirakennuksen ja pääkäytävän välistä puistoa on uusittu 2000-luvulla yleiseksi puistoksi uusine hiekkakäytävineen. Vesilintuaitaus on poissa ja entisen betonisen puron on korvannut turhan suuren kivimäärän reunustama tekopuro. Vesi ohjautuu kahteen entisen lintu-altaan kulhomaiseen betonialtaaseen rinteen alapäässä. Puiston kaksi kaarisiltaa edustavat leikkivälinevalmistajan kestäväksi tarkoitettua painekyllästettyä tuotesarjaa, eivätkä massiivisella koollaan istu puistotilan ja puron mittakaavaan. Vesiaihetta ja tien vartta reunustaa yhtenäinen perenna- ja pensasistutuksien kaista, jota aika ajoin on täydennetty ja uusittu. Kokonaisuudesta on muodostunut hyvin runsaiden aiheiden rasittama puistotila. Uudet luonnonkiven reunustamat hiekkakäytävät sen sijaan on sovitettu hyvin rinteen maisemaan.

Kansanpuiston aikaiseen maisemapuistokokonaisuuteen kuuluvat myös rannan jääkarhulinnan ja kallion juuressa ylempänä olevan karhulinnan

Vanhan odotuspaviljongin edusta on muuttunut. Oikean puoleisessa kuvassa paviljongin edustalla alkuperäinen 1890-luvun kenttäkiveys ja graniittireunakivet 1950-luvun asussa jo hieman paikaltaan siirtyneinä (Eino Heinonen, HKM). Alla nykypäivän käyttötarkoitukseen ja asfaltoituun käytävään sovitettu ratkaisu.

Näkymä karhulinnalta jääkarhulinnalle noin 1905. Vanhassa postikortissa näkyvät uudet käytävät ja istutetut lehmukset. Kalliolta aukeaa panoraama kantakaupunkiin. Vasempaan alalaitaan tuleva käytävä on poistunut, mutta käytävän levennys on säilynyt. MV)

Karhulinnalta jääkarhulinnalle suoraan johtanut käytävä on poistunut ja nurmipinta muutettu yhtenäisemmäksi. Yli satavuotiaat lehmukset tuovat maisemapuistoon tunnelmaa.

Puistokäytävän varrella säilynyt levennys. Kivipaadet näyttävät muualta siirretyiltä, ja penkit sekä roskis ovat uutta mallia.

välinen rinnepuisto. Rinteen käytäväjärjestelyt ovat hieman muuttuneet, ja näkymä karhulinnalta rantaan on kasvanut umpeen, mutta maisemapuistomainen tila on alkuperäispuuston hallitsemaa. Nurmikentällä kasvavat vanhimmat lehmukset on istutettu viimeistään 1900-luvun vaihteessa. Rannan myötäisellä käytävällä on säilynyt kaareva levennys penkkiä varten (penkit ovat uutta mallia). Sitä reunustavat lohkotut suorakulmaiset graniittipaadet näyttävät muualta siirretyiltä vanhoilta porraskiviltä. Ne sopivat huonosti paikkaan.

Ensimmäinen karhulinna 1890-luvun lopulla. HKM

Karhulinnan viereiset portaat ovat säilyneet joko 1890-luvulta tai viimeistään 1900-luvun alusta

Ote säilyneisyyskartasta. Punainen viivoitus kuvaa hävinnyttä käytävää

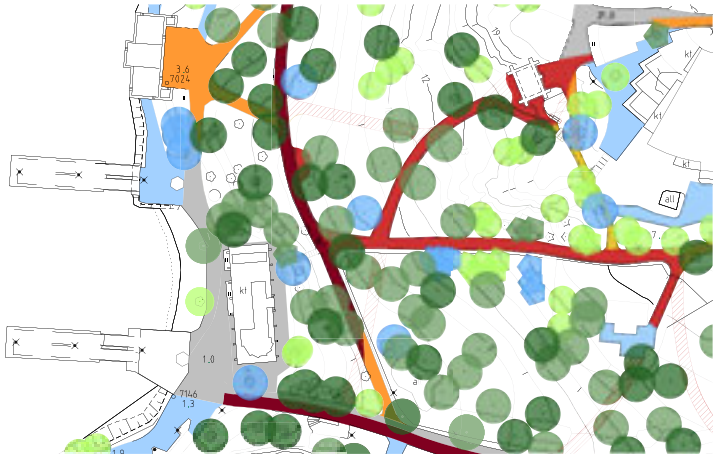

Ravintola Pukin edusta lintuhäkkeineen ja koristeistutuksineen ilmeisesti 1890-luvulla (postikortti). KSA

Alkuperäiset tuijat istutettiin arviolta 1920-luvulla ja korvattiin uusilla mahdollisesti 1970-luvulla.

Ravintolan ympäristö, nurmineliö ”parterri” koristeistutuksineen

Saaren keskipisteessä sijaitsevan ravintola Pukin edustan historiallinen muoto on säilynyt pääpiirteissään ja on edelleen paikka, johon kaikki käytävät johtavat. Sen hoitotasoa on pidetty edustusaukion ja kohtaamispaikan edellyttämällä tavalla korkeana alusta lähtien. Ryhmäistutuksien muodot ja aukion yksityiskohdat ovat seuranneet aikakausien tyylipiirteiden muuttumista monimuotoisista pelkistetyiksi.

Nykyinen asiallinen ilme on pääpiirteissään perua Leena Iisakkilan suunnitelmasta vuodelta 1989, joskin siinä reunoihin esitetyt ruusupenkit ovat poissa. Jäljellä ovat kulmakohtien vanhempaa perua olevat suuret tuijat ja keskiosan kukkaryhmä, jonka keskellä oli jo vanhastaan lahjoituksena saatu pukki-veistos. Kukkaistutukset ovat vuosittain vaihtuva aihe, mutta sitä pysyvämpiä ovat graniittiset reunakivet, jotka etäännyttävät tämän eduspuutarhan historiallisesta luonteestaan. Käytävien asfaltoinnin ja reunakivien myötä sommitelman hienopiirteinen juhlavuus on hävinnyt. Kalusteitakin on vähemmän. Kulmakohtien tuijien kasvu ylisuureen mittaansa on supistanut koko aukion tilallista vaikutelmaa. Eläinaitauksien matalat aidat rajaavat tilaa pohjois- ja itäpuolelta.

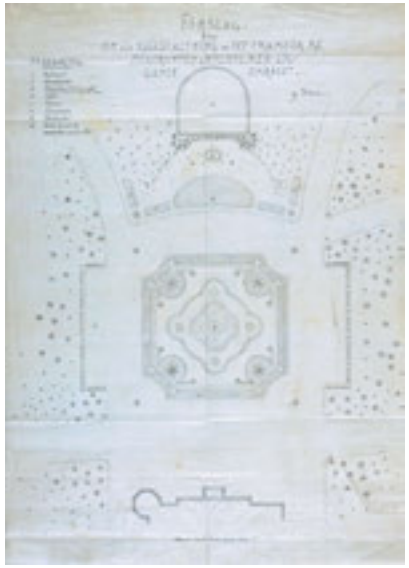

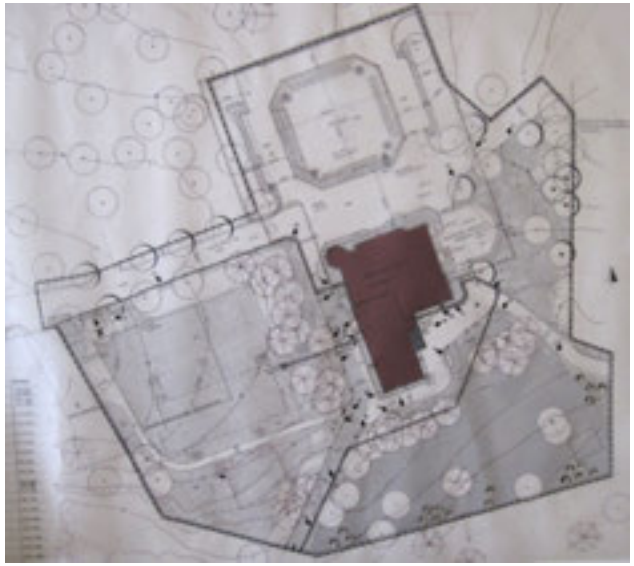

Puutarhuri W. Norénin suunnitelma ravintola Pukin edustan parterriksi, noin vuodelta 1912. HKA

Oik. Ravintola Pukin pihasuunnitelma, Leena Iisakkila 1989. SRM

Tapahtuma-aukio

Ravintolan länsipuolella ollut leikki- ja tapahtuma-aukio on uusittu kokonaan vuoden 2009 aikana Helsingin kaupungin toimesta, suunnittelijana Virearc. Loiva rinne on jaettu kahdeksi tasoksi, joita erottaa porrastettu tukimuuri istutuksineen ja valaisimineen. Ylempi taso on oleskelua ja eväidensyöntiä varten, kalusteina penkit pöydät ja riittävän kokoiset jätesäiliöt. Alempi osa on avoin, muurien, pollarivalaisimien ja istutuksien rajaama sorakenttä tapahtumia varten. Tila on uusi ja kaupunkimainen, jonka muodonannosta puuttuu yhteys historialliseen ravintolarakennukseen, kansanpuistoperinteeseen tai eläintarhaan. Varjostavien puiden vähyys on toistaiseksi paikan heikkous. Istutetut puut parantavat hieman tilannetta aikanaan.

Ravintola Pukin viereisen kioskin ulkoterassin pintamateriaalina on muiden kulkupintojen tavoin asfaltti. Nupukiviraitojen ruutukuvion avulla tälle paikalle on tavoiteltu huolitellumpaa ilmettä. Kahvilakalusteet vastaavat paikan arvokkuutta, mutta kookkaille roska-astioille on annettu hyvinkin näkyvä sijainti. Kahvilasta toivoisi nykyistä paremman näköyhteyden eläinten maisemaan. Ylempänä rinteessä oleva syreeniryhmä lienee ajalta, jolloin ravintolan paikalla sijaitsi musiikkipaviljonki.

Itäinen puisto

Ravintola Pukista itään alkaa laakso, jonka kiilamaista nurmialuetta varjostavat vanhat koivut, lehmukset ja vaahterat. Leimaa-antavia ovat myös nurmen pensasryhmät, jotka saattavat olla peräisin Paul Olssonin 1954 suunnitelmasta. Kaksi lehmusta on jäänyt käytävärakentamisen myötä asfaltin keskelle, mikä viittaa tien tulleen siirretyksi nykyisen kulaani-, kameli- ja vapitiaitauksen rakentamisen yhteydessä 1980-luvulla. Uudistetun eläinaitauksen reunaosan kaivanto on mahdollistanut matalamman aidan käytön eteläpuolen eläinosastoissa. Alemmaksi rinteeseen rakennettu Paul Olssonin suunnittelema lintuallas liuskelaattareunoineen poistettiin lumivuohiaitauksen tieltä 1990-luvun alkuun mennessä. Rakennukset Luontokoulu Arkki ja Ankkala (1952) katkaisevat laakson fyysisen ja visuaalisen yhteyden Kruunuvuorenselälle.

Rannan suuntainen asfaltoitu ajotie Palosaareen ja Hylkysaareen rakennettiin 1970-luvulla Mustikkamaansillan valmistuttua.

Vanhan maisemapuiston itäinen osa. Puistoon on jatkosodan aikana iskenyt pommi ja alue on ollut mm. vesilintutarhana, mutta osa iäkkäistä puistopuita on säilynyt. Käytävä on leventynyt. Ankkala puiston päätteenä sulkee merinäkymän.

Eläinaitauksia keskuslaakson eteläreunalla 1930-luvun lopulla. Lehtonen / KSA

Uudistetut käytäväjärjestelyt ja aitaukset ovat muuttaneet eläintarhan tunnelmaa. Vanha lehmus on säilynyt asfaltin keskellä.

Pesutuparakennus 1930- tai -40-luvulla.
Lehtonen / KSA

Lauttarannan rujoksi koettu rantapaviljonki *(no 1)* taas edustaa reipasta betoniarkkitehtuuria 1960-luvulta. Sen paikalla sijaitsivat aiemmin Theodor Deckerin norjalaistyylinen pesutuparakennus sekä 1910-luvun jugendtyylinen virvoitusjuomakioski.

1910-luvulla laajennettu vesilintutalo Korkeasaaren itärannassa luultavasti 1930-luvulla. Sen edessä vasemmalla on vanha saukkohäkki.
Lehtonen / KSA

Keskuslaakson rakennukset

Keskuslaakson alueella on kansanpuiston ajalta peräisin olevia saaren varhaisimpia rakennuksia, jotka ovat palvelleet jo yli sata vuotta myös eläintarhan kävijöitä. Vanhan puistoakselin varrella tällaisia ovat ravintola Pukki, odotuspaviljonki sekä saarenvartijan tupa *(no:t 39, 35 ja 31)*, jotka edustavat 1800-luvun lopun keskeisiin arkkitehteihin kuuluvien Theodor Höijerin, Theodor Deckerin ja Frithiof Mieritzin kädenjälkeä. Nämä keskenään eri tyyppiset rakennukset muodostavat laadukkaan ja rakennustaiteellisesti merkittävän uusrenessanssikerrostuman saaren arkkitehtuurissa. Saarenvartijan tupa sijaitsee lähellä Korkeasaaren ensimmäisen rakennuksen, 1800-luvun alkupuolella rakennetun vahtituvan paikkaa. Ravintola-aukion ympäristössä taas olivat venäläisen sotaväen ruutikellarit 1850- ja 60-luvuilla.

Korkeasaaren vanhimpiin eläinsuojiin kuuluvat Jääkarhulinna ja Iso karhulinna *(no:t 32 ja 13)*, jotka kuitenkin edustavat jo karhuhäkkien toista sukupolvea. Kansallisromanttiset harmaakivilinnakkeet ovat peräisin viime vuosisadan alusta. Keskuslaakson itäosassa on säilynyt kolmen kupolimaisen lintuhäkin ryhmä 1910-30 –luvuilta *(no:t 22-24)*. Itärannalla sijaitseva vesilintutalo *Ankkala (no 80)* on harmoninen esimerkki 1950-luvun rakentamisesta. Samalla paikalla on sijainnut vesilintutalo eläintarhan perustamisesta lähtien.

1

Rantapaviljonki

1966 arkkitehti Jaakko Suihkonen - 1993 lasiseinäinen myymälä / arkkit.yo:t T. Cederqvist ja H. Pikkarainen
1-kerroksinen rakennus 119 m²

Stoamainen pilarikatos 1960-luvulta edustaa oman aikansa betonibrutalismina tunnettua arkkitehtuurisuuntausta. Ankaran horisontaalisena jyhkeiden pilarien varassa lepäävän katon alla ovat kioski ja wc-tilat erillisinä rakennuskappaleina. Yksityiskohdiltaan hiottu paviljonki on suunniteltu vastaanottamaan lautalla saapuvat vierailijat sekä toimimaan odotustilana saarelta kaupunkiin palaaville.

Minimalistisen rakennuksen elegantiksi tarkoitettu vaikutelma koetaan nykyisin raskaana ja synkkänä. Tilannetta on koetettu parantaa lisäämällä koristeeksi ristikkokaiteita ja rakentamalla katoksen alle uusi monikulmainen ja lasiseinäinen myymälä. Pelkistettyjen, mutta ilmeikkäiden kioskiaukkojen eteen on pantu kirjavat mainoskuomut ja valtava roskasäiliö. Lopputulos on entistä sekavampi ja alkuperäisen rakennuksen parhaat puolet ja avoimuus on menetetty.

Ulkopuoli ja rakenne

Julkisivua hallitsevat betonipilarit ovat poikkileikkausmuodoltaan kulmikkaat soikiot ja niiden etureunoissa on kevennyksenä urasyvennys. Pilarit kantavat tasakattoa, jonka tummanruskeaksi petsattu ja laudalla verhottu korkea otsapinta muodostaa voimakkaan horisontaalisen aiheen. Katos on ripustettu pilarien väliin ruskeaksi maalattujen teräskonsolien avulla.

Suorakaiteen muotoinen kioski sijoittuu pitkittäin katoksen alle ja erilliset wc-tilat vastaavasti poikittain. Loppu oli alun perin avointa tilaa, jonka perustaso on päällystetty nupukivellä.

Kioski on paikalla valettua sileää betonia, jonka pintaa on jäsennelty huolitelluin pystyurin. Betonijulkisivuun on istutettu kolme liukuovin varustettua myyntiluukkua, joiden vaakasuuntainen puuverhous on reunustettu teräsprofiilein ja maalattu kolmella eri värillä: punainen, sininen ja vihreä.

Wc-tilat sisältävä rakennuskappale on kokonaan puurakenteinen. Sen pinta on kapeaa vaakapaneelia, joka on viimeistelty teräslistoin. Ulko-ovet ovat vaneripintaiset ja niissä on teräsrunkoinen pyöreä puuvedin. Rakennuslupapiirustuksissa wc-tila on suunniteltu betonipintaiseksi, mutta ilmeisesti se kuitenkin on alun perinkin toteutettu puurakenteisena.[3]

Kaikki ikkunat ovat rautalankalasia. Myöhemmin rakennetun prismamaisen myymälän alumiinirunkoiset seinät ovat turvalasia.[4]

Sisäpuoli

Sisätiloissa on yleensä vaalea keraaminen laattalattia, paitsi uudemmassa myymälässä lattia on luonnonväristä lautaa. Wc-tiloissa kattopinta on lakattua lautaa, muualla maalattua lautaa.

Pohjapiirros vuodelta 1964. RVV

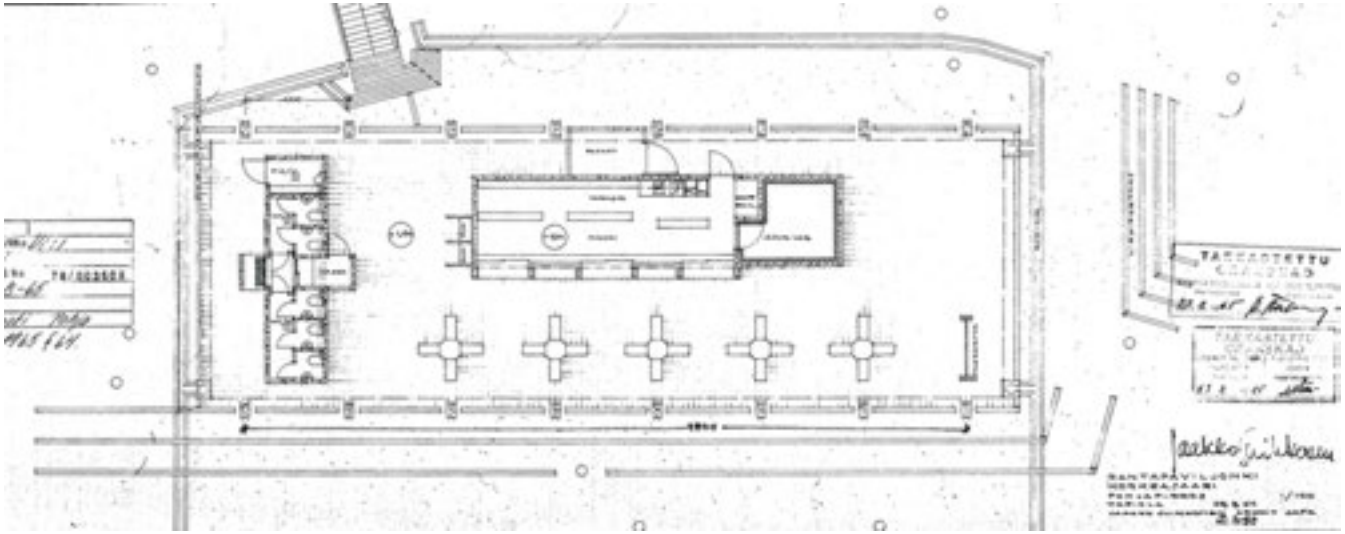

3 ja 12

Laiturikioskit

1990 arkkitehti Heikki Telama
1-kerroksinen puurakennus 10 m²

Kuusikulmaiset puurakenteiset lipunmyynti- ja informaatiokioskit laivalaiturin molemmin puolin palvelevat Kauppatorin ja Hakaniemen torin laivaliikennettä.

Kioskit valmistuivat eläintarhan 100-vuotisjuhlavuonna 1990.[5] Mutterimaiset kioskit kattolyhtyineen muistuttavat ulkoasultaan etäisesti saarella sijainneita hirviaitauksien paviljonkeja, mutta toteutus on näitä kaikin puolin vaatimattomampi. Vastaavanlaiset lipunmyyntikioskit on sijoitettu myös Kauppatorin ja Hakaniemen rantaan.

Ulkopuoli

Julkisivujen alaosat ovat vaakasuuntaista ja yläosat pystysuuntaista vaaleaksi maalattua paneelia, jota jäsentävät harmaat nurkka- ja vaakalistat. Yhdellä sivulla on paneelipintaan leikattu ovi ja kahdella sivulla suuret liukulasein varustetut ikkuna-aukot, jotka voidaan peittää alas taittuvalla luukulla. Katto on päällystetty kuusikulmaisella tumman harmaalla huopapaanulla. Lanterniinin eli kattolyhdyn huipulla on nostorengas. Toisen kioskin kattolyhdyn päällä on vihreä info-kyltti. Kioskit on asetettu alustalleen jaluskivien varaan.

Sisäpuoli

Sisätila koostuu yhdestä tilasta, jonka lattiassa on muovimatto ja muut pinnat on levytetty ja maalattu valkoisiksi.

32

Vanha jääkarhulinna

1914 Jääkarhulinna / arkkitehti Berndt Nyman
1-kerroksinen avoin kivirakenne 213 m²

Jääkarhulinnan graniittinen kivimuuri kohoaa pienen merilinnakkeen lailla Korkeasaaren länsirannalla lähellä laivalaituria. Jääkarhulinna on ollut tyhjillään vuodesta 1955, mutta se puolustaa paikkaansa ainutlaatuisena historiallisena muistomerkkinä.

Ensimmäinen ja pienempi jääkarhulinna rakennettiin tälle paikalle jo eläintarhan toisena toimintavuonna 1891. Jääkarhuista tuli eläintarhan vetonaula ja laajennettu jääkarhulinna valmistui vuonna 1914. Karhusuojien arkkitehtuuri liittyy ajankohtaisiin virtauksiin, joissa linnamaisuus, raunioromantiikka ja luonnonkiven käyttö olivat suosiossa.
Jääkarhu nimeltä *Finke* hankittiin eläintarhan ensimmäisenä toimintavuonna loppuvuodesta 1890, ja häkki valmistui seuraavana vuonna. Tämä vanhin jääkarhulinna koostui kolmesta osasta: rinteeseen upotetusta pesäluolasta, sen edustalla olevasta ulkopihasta ja mereen ulottuvasta allasosasta.[6] Katselutasanne oli nykyisen tapaan ylempänä rinteessä. Valokuvien perusteella rakennus toteutui lähes täysin piirustusten mukaan. Häkki kävi ajan myötä ahtaaksi, joten sen laajentamista suunniteltiin vuonna 1913, ja uusi tilava jääkarhulinna valmistui seuraavana vuonna.[7] Uusittu rakennus koostuu kahdesta kalliopesästä, joiden välissä on allasosa, joka työntyy hieman merelle päin.

Julkisivut on muurattu punertavista graniittilohkareista. Sivumuurien yläreunoissa on linnamainen sakararivistö. Keskiosan yläreunaa samoin kuin katselutasanteen reunaa on korostettu hienommaksi hakatulla harmaasävyisellä graniitilla. Keskiosan ulkomuurissa on pienet neliömäiset aukot ja sivuseinustoilla segmenttikaariset oviaukot. Sekä ovissa että eri osien välillä on jykevät rautakalterit. Kalterit on tehty pyörö- ja kierretangosta, paikoin tangoista on rakennettu piikkipäisiä esteitä. Katselutasanteelle päin on kaarevamuotoinen kaide, joka on tehty taivutetusta lattateräksestä.

Pesäluolien yläpuolella on symmetrisesti ruokinta-aukot, joihin liittyy raskas rautaluukku sekä kierrettävällä veivillä varustettu rautainen nostin. Häkkien lattiataso on betonia, samoin takaseinä pesiä vasten. Vesiallas on tällä hetkellä peitetty puukannella.

Jääkarhuja 1930-40-luvulla. Lehtonen / KSA

Vuonna 1952 rakennettiin jääkarhuhäkkiin uudet väliristikot, jotka varustettiin laskuovilla.[8] Koko jääkarhulinna kunnostettiin vuonna 2009. Tällöin kiinnitettiin irronneet kivet paikalleen, saumaukset uusittiin ja teräsosat puhdistettiin sekä pintakäsiteltiin. Samassa yhteydessä vahvistettiin vedenalaisia perustuksia.[9]

Jääkarhut teutaroivat uima-altaassaan vuonna 1932. K. Havas / Otavan kuva-arkisto

13

Vanha iso karhulinna

1903 Karhulinna / arkkitehti Emil Fabritius
1-kerroksinen kylmä rakennus 64 m²

Graniittinen karhulinna rakennettiin pahoin rapautuneen tiilisen karhulinnan paikalle vuonna 1903, ja se oli käytössä vielä 1960-luvulla. Rakennus edustaa kaikessa yksinkertaisuudessaan kansallisromantiikan tyyli-ihanteita sekä materiaaleiltaan että muodoiltaan. Kolmelle maakarhulle tarkoitettu karu asumus on nykyisin tyhjillään. Rakennus on sekä arkkitehtonisesti että historiallisesti merkittävä.

Arkkitehti Emil Fabritiuksen v.1903 suunnittelema kivinen häkki on ikään kuin kivimuureista salvottu suorakaide. Se on sijoitettu rinteeseen siten, että karhuja pääsee tarkastelemaan sekä maantasolta että yläpuolen katselutasanteelta.

Pääjulkisivu on muodoltaan kolmio, jota reunustavat sivuseinien esiin työntyvät osat. Kolmion huipulle oli suunniteltu karhuveistos. Kookkaan katseluaukon yläsivu on holvimuodoltaan nk. aasinselkä-kaari. Samankaltainen kalteriaukko on myös toisella sivuseinustalla. Kolmioaihe toistuu sivuseinien päätteinä olevissa pyöristetyissä korvakkeissa.

Karhu sieppaa käpälällään sokeripalaa. Timisiarev / Otavan kuva-arkisto

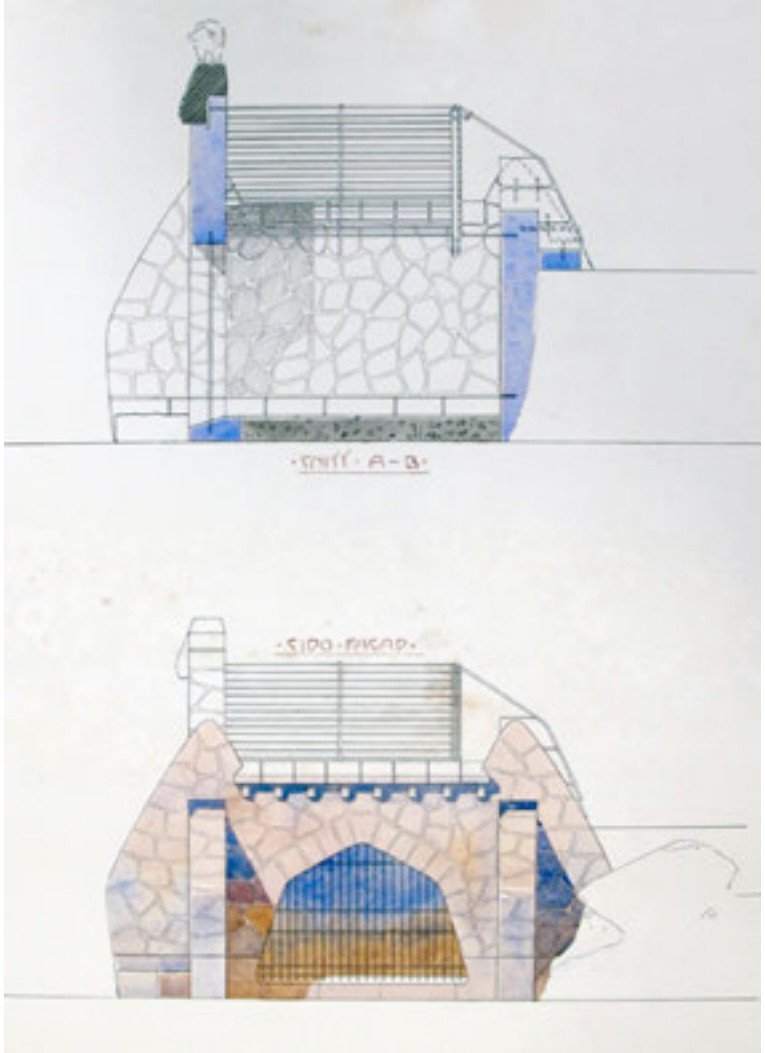

Karhulinnan leikkaus ja julkisivu tammikuulta 1903. HKA

Seinät on muurattu kyklooppimuurauksena harmaasävyisestä lohkopintaisesta graniitista. Sokkelikivet, samoin kuin aukkojen reunus ja muurien yläpinnan kivet koristekonsoleineen on hakattu sileämmiksi.

Häkin katteena on harjakaton muotoon taittuva kalteripinta. Kalterien rungon muodostavat pulttaamalla kootut L- teräkset ja lattateräkset, joiden läpi kalteritangot kulkevat. Karhulinnassa ei ole minkäänlaista pesäluolaa, vaan ainoastaan ulkopiha, jonka perustaso on betonia. Rakennus kunnostettiin perusteellisesti samaan tapaan kuin Vanha jääkarhulinna vuonna 2009. Irronneet kivet kiinnitettiin, saumaukset uusittiin ja teräsosat puhdistettiin sekä pintakäsiteltiin.

Saarenvartijan tupa

1890 Vahtitupa / arkkitehti Frithiof Mieritz - 2004 korjaus ja muutos kahvilaksi / arkkit. Jussi Paattinen

2-kerroksinen puurakennus 110 m²

Saarenvartijan hirsinen tupa on 1800-luvun lopussa pohjoismaisissa ulkoilmapuistoissa suosioon tulleen skandinaavisen muinaistyylin edustaja.

Arkkitehti Frithiof Mieritz ammensi vaikutteita erityisesti norjalaisista esikuvista, aina sauvakirkoista karjamajoihin. Niinpä saarenvartijan tupakin rakennettiin muodikkaaseen norjalaiseen "lohikäärmetyyliin".[10]

Hirrestä salvotun ja poikkipäädyllä varustetun harjakattoisen rakennuksen yläkerta ulkonee luhtimaisesti ohi alakerran seinälinjan. Rakennus on ulkomuodoltaan melko hyvin säilynyt, vaikka räystäslaudat, sisäänkäynnin kaide ja kuusipeilinen ulko-ovi eivät ole enää alkuperäisasussaan. Sisäpinnat on alakerran kattoja lukuun ottamatta täysin uusittu, kun asunto muutettiin kahvilaksi vuonna 2004.

Ulkopuoli

Sokkeli ja perustukset on muurattu luonnonkivilohkareista. Alapohja on nk. ryömintätilainen trossipohja. Alakerta on hirsirunkoinen ja ulkoa hirsipintainen. Yläkerros on rankarakenteinen ja verhottu pystysuuntaisella paneelilla, jonka alareuna muodostaa sahalaitakuvion. Hirsinurkat on salvottu pitkänurkkana kuten myös hirsinen väliseinä, joka työntyy ulos takaseinästä. Salvosten ylimmät ja alimmat hirret on veistetty konsolimaisen kaareviksi. Yläkerroksen panelointia on jäsennelty muutamin vaaka- ja pystylistoin ja nurkissa on pisaramaisesti roikkuvat sorvatut nupit. Hirsikerta ja listoitus on tällä hetkellä maalattu vihreäksi ja yläosan lautaverhous valkoiseksi.

Saarenvartijan tupa rehumestarin asuntona 1930- tai 40-luvulla. Lehtonen / KSA

Kussakin yläkerran päädyssä on paanuilla päällystetty kolmiokenttä, jonka alla on kolonettien reunustamana neljä kaari-ikkunaa. Alakerran ikkunat ovat T-karmilliset ja niiden ikkunakehissä on puuleikkauksia koristeena. Uusittu vesikatto on mustaksi maalattua konesaumattua peltiä.

Ikkunat on uusittu lukuun ottamatta ullakon kaari-ikkunoiden ulkopuitteita. Ulko-ovi on uusittu pystypaneelioveksi, mutta kellarin vinopaneloitu ovi on vanha. Ulkokaide on myös uusittu eikä sen ulkoasu vastaa alkuperäistä.[11] Räystäslaudan päätteenä oleva veistetty lohikäärmeen pyrstö viittaa norjalaistyyliin. Alun perin räystäslaudat olivat kuitenkin reunoiltaankin muotoillut sekä paljon nykyistä pidemmät, joten ne muodostivat harjalle näyttävän ristin. Vesikaton harjalla oli myös koristeellinen harjalauta, joka alkuperäispiirustusten mukaan päättyi lohikäärmeen päätä esittävään puuleikkaukseen. Ristikkäiset räystäslaudat näkyvät vanhoissa valokuvissa 1930–40-luvulta, harjalauta oli poistettu jo aiemmin.[12]

Sisäpuoli

Pohjakaava koostuu keittiöstä ja kamarista eli kahdesta vierekkäisestä huoneesta, joiden edessä on ulkoneva eteinen. Eteisestä noustaan jyrkkää kierreporrasta pitkin ullakolle, jonne on v. 2004 korjauksessa tehty henkilökunnan sosiaalitila suihkuineen sekä kaksi kokoushuonetta. Ullakolle ei ole alkuperäispiirustuksissa sijoitettu huoneita, mutta sinne on kaikesta päätellen sisustettu makuu- ja pesutiloja jo asuinkäytön aikana[13]. Alakerrassa on entisessä keittiössä kahvilan tarjoilutiski ja kamarissa kahvilasali. Eteiseen on tehty yleisö-wc. Tuvassa aikanaan ollutta kakluunia ei enää ole, ei myöskään alkuperäispiirustuksissa näkyvää kookasta leivinuunia keittiössä. Kamarissa on kuitenkin jäljellä porraskoristeinen muurattu piippu.

Alakerran pintarakenteet
Lattiat ovat harmaaksi maalattua lautaa, ja seinillä on uusi harmaaksi maalattu puolipaneeli, jonka yläpuolella on tapetti. Kattopinnat ovat vanhaa helmiponttipaneelia, myös profiloidut vanhat kannatuspalkit ovat näkyvissä. Kattolista on puinen holkkalista. Yleisö-wc:n lattia on vihreää keraamista laattaa, seinät alaosasta meleerattua keraamista laattaa ja yläosasta valkoiseksi maalattua levyä samoin kuin katto.

Yläkerran pintarakenteet
Lattiat ovat laminaattiparkettia, seinät tapettia ja pystypaneelia, katot paneelia. Kattohirret ovat näkyvissä toisessa päätyhuoneessa. Yläkerran pesutilan lattia on keraamista laattaa, seinät lasimosaiikkia, ja katto levyä. Puuporras on uusittu ja sen seinät ja katto ovat paneelia.

35

Vanha odotushuone

1887 Odotuspaviljonki / arkkitehti Theodor Decker
1-kerroksinen kylmä puurakennus 29 m²

Vanha odotushuone on kuin korulipas runsaine puuleikkauksineen ja kimmeltävine värilaseineen. Poikkeuksellisen täyteläisesti koristeltu pieni paviljonki on arkkitehti Theodor Deckerin käsialaa. Julkisivuja hallitsevat kaari-ikkunat ja mielikuvituksellisesti jäsennelty panelointi. Rakennuksen kruunaa loiva aumakatto, jonka räystästä reunustaa pitsimäinen puulista ja jonka etulappeelta kohoaa kellotorni.

Odotuspaviljonki 1930- tai 40-luvulla. Lehtonen / KSA

Deckerin suunnitteleman paviljongin urakoitsijana toimi arkkitehti Frithiof Mieritz, joka suunnittelutyönsä ohella urakoi monia saaren rakennuksista. Mieritz toteutti myös edustan kiveyksen. Symmetrisen kaarevan ramppimuodostelman reunuskivet olivat graniittia ja niiden välissä oli mukulakiveys.[14] Paviljonki on varsin hyvin säilynyt alkuperäisessä asussaan, ja se on entisöity pieteetillä. Sen sijaan rakennuksen välitön edusta on kokenut muodonmuutoksen, kun ramppeja on muutettu ja toinen niistä on kokonaan hävitetty. Mukulakiven tilalla on arkinen sementtikivi.

Ulkopuoli
Sokkeli on lohkottua graniittia. Seinät on kauttaaltaan jäsennelty ruutuihin ja ristikoihin tukevien (70x130 mm) reunaviisteillä koristeltujen runkopuiden avulla. Jalustaosan neliöiden sisällä on reunoilla puusta sorvattu neliapila ja keskemmällä rombi-aihe. Kaari-ikkunoiden kohdalla seinän peruspinta koostuu leveästä helmiponttipaneelista. Ikkunoita kehystävien vinojen listojen lomassa ovat pyöreät rosetit. Seinän yläosan neliökentissä paneloinnin päällä on siro vinoristikko ja kaikkein

Odotuspaviljongin julkisivu- ja leikkauspiirustus (kopio vuodelta 1898). HKA

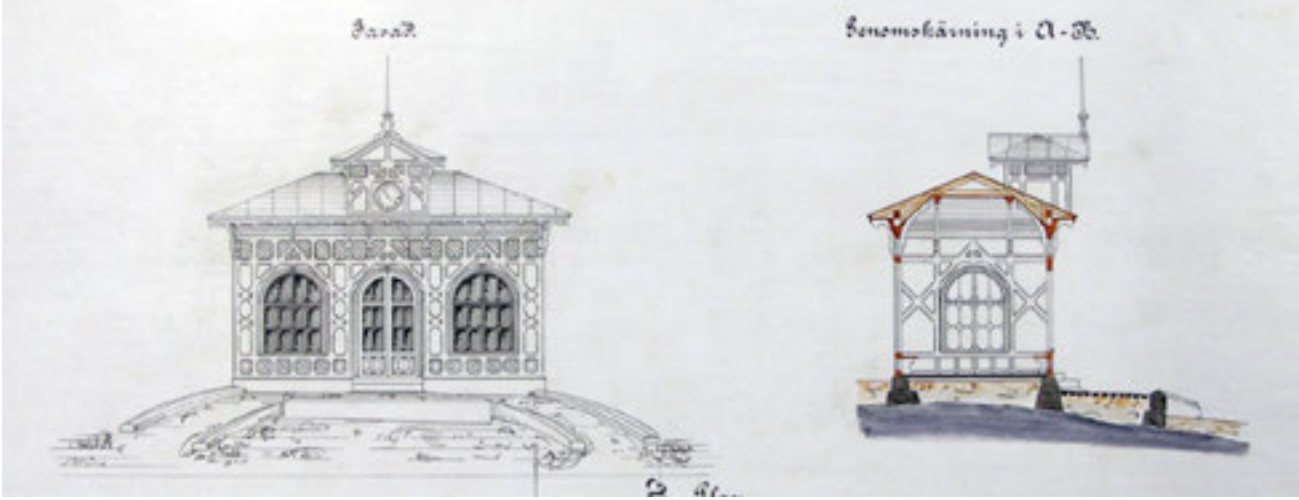

ylimpänä tiheä suorakaidesäleikkö.[15] Räystästä kannattelevat sorvatut konsolit.

Kattolyhdyn eli kellotornin seinämät noudattelevat julkisivun teemoja. Keskellä on kello lasin takana.[16] Neliömäisen kellotornin aumakatolla on pieni lisätaitos kellon yllä. Tornin huipulla on kattospiira, jonka juurelta nykyisin puuttuu siellä ollut maljamainen jalusta. Pitsimäisestä räystäslaudasta on irronnut muutamia palasia. Vesikatto on mustaksi maalattua konesaumattua peltiä.

Yksinkertaiset ulosaukeavat ikkunat ja ovet ovat alkuperäiset, ja ne on jaettu osiin siroin jakopuittein. Näin muodostuvat vinoneliöt on lasitettu värilasein, joiden sävyinä vaihtelevat punainen, sininen ja vihreä. Alapuitteet on saranoitu, yläpuitteet on kiinnitetty karmiin sormihakojen avulla. Ovessa on pieni

metallista taivutettu vedin. Oven edessä on uudehko, väliaikaisen oloinen puinen porras. Paviljongin jalustaosa, runko sekä konsolit on maalattu vaalean harmaalla ja korosteet punaisella. Seinän peruspinta ja ikkunat ovat keltaiset.

Sisäpuoli ja rakenne

Interiööri koostuu yhdestä tilasta, jonka seinillä kiertää kiinteä lakattu penkki ja jonka katto kaartuu reunoilta peiliholvin tapaan. Odotussalin lattia on lakattua puuta.[17] Seinillä toistuu ulkoarkkitehtuurin jäsentely, jossa näkyvän koristeellisen rungon taustalla on vaakasuuntainen leveä helmiponttipaneeli. Katossa näkyvät puupalkit konsoleineen, itse kattopinta on helmiponttipaneelia. Katto on petsattu punaruskeaksi ja korosteet maalattu vihreiksi.

Salissa on tällä hetkellä esillä rakennuspiirustuksia Korkeasaaren vanhimmista rakennuksista. Yhdessä nurkassa on tv-ruutu. Katossa on uudehkot riippuvalaisimet ja seinillä pienet sähköpatterit ja sähkömittari.

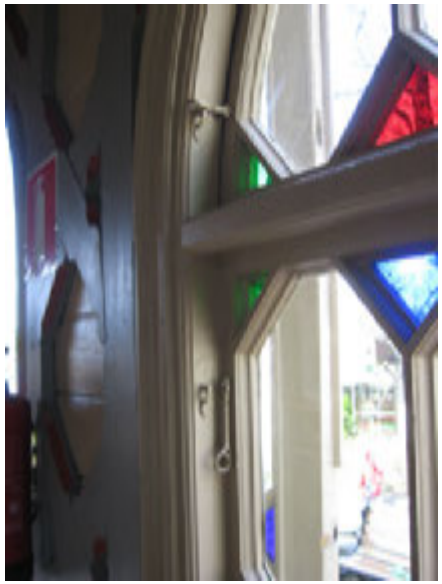

Ravintola Pukki

1884 Ravintola / arkkitehti Theodor Höijer - 1889 avoverantojen muutos lasikuisteiksi / arkkitehti Frithiof Mieritz - 1928 laajennus keittiösiivellä - 2008 keittiösiiven laajennus / HKR arkkitehti Jaakko Haapanen
2-kerroksinen kellarillinen puurakennus 892 m^2

Korkeasaaren sydämessä sijaitseva ravintolapaviljonki on peräisin Kansanpuiston ajalta ja toimii tänäkin päivänä eläintarhassa kävijöiden virkistyskeitaana. Ulkohahmoa hallitsee sisääntulosivulla ristikkoaiheinen poikkipääty, jonka alle sijoittuu avara avokuisti. Rakennuksen sivustoilla on koristeelliset lasikuistit. Läntisen verannan huipentaa kahdeksankulmainen kulmapaviljonki.

Ravintola edustaa 1800-luvun loppupuolen huvilamaista puuarkkitehtuuria, jossa rakennusvolyymia rikastavat kuistit, parvekkeet, tornit, poikkipäädyt ja kattolyhdyt. Julkisivuja jäsentää profiloitu listoitus sekä pysty- ja vaakapaneelin vaihtelu. Kokonaisuuden kruunaavat sorvatut ja lehtisahatut koristeet kuten ikkunakehät, pitsimäiset räystäslaudat, kaiteet ja katoilta kohoavat spiirat eli puikkomaiset korosteet.

Arkkitehti Theodor Höijerin v.1883 suunnittelema ravintola oli alun perin T-muotoinen pohjakaavaltaan, jossa T-kirjaimen vartta eli isoa ravintolasalia eduskuisteineen reunustivat avoverannat. Ravintolan entisellä takasivulla oli kaikkia kerroksia yhdistävä porras, jonka itäpuolelle sijoittuivat kabinetit ja länsipuolelle keittiötilat varastoineen. Kellarissa oli myös keittiön varastotiloja ja yläkerrassa palvelusväen asuinhuoneita.[18]

Sisätilat olivat ainakin osittain tapetoituja. Ravintolan valmistuttua päätettiin ostaa myös 5-lamppuinen kattokruunu, neljä lampettia verannalle, hamppukankaiset verhot viiteen ikkunaan ja penkit kahteen paviljonkiin.[19]

Ravintolaa jouduttiin korjaamaan useampaan otteeseen vuosien saatossa liittyen mm. perusmuurin painumiseen, joka havaittiin sisustustöiden ollessa käynnissä toukokuussa 1884. Perusmuuriin tehtiin tarvittavat korjaukset ja myös lattiat ja ovet jouduttiin osittain asentamaan uudestaan. Vesikatolla näkyvien kuhmujen todettiin olevan vain esteettinen haitta.[20] Vuonna 1888 jouduttiin jälleen korjaamaan lattiarakenteita, jotka oli todettu pahasti lahonneiksi.[21]

Merkittävimmät muutokset vuosien varrella ovat kuistien lasittaminen ja keittiösiiven rakentaminen. Aluksi ravintolan kuistit olivat avonaiset, mutta ne lasitettiin vuoteen 1890 mennessä. Samalla tehtiin kellariin tiilestä muurattu viinikellari. Arkkitehti F. Mieritz laati sekä lasikuistin ja viinikellarin suunnitelmat että toimi muutostöiden urakoitsijana.[22]

Jo vuonna 1886 arkkitehti Theodor Deckerille oli annettu tehtäväksi laatia piirustukset julkisivun muuttamisesta keveämpään suuntaan. Decker oli ehdottanut sisääntulon yläpuolella olevan ullakon muuttamista parveksi, joka olisi varustettu sekä ulos että sisälle saliin avautuvalla ikkunalla. Parvea olisi voinut

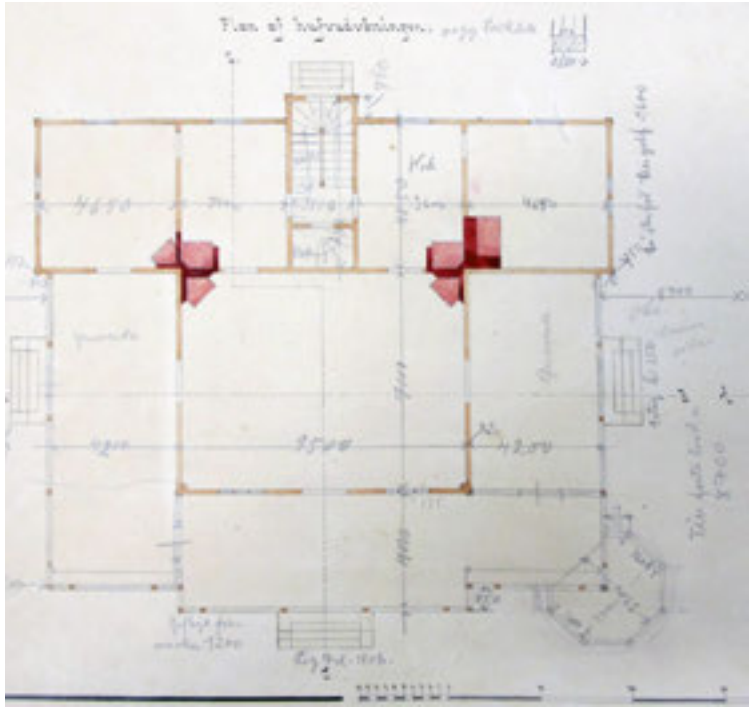

Ravintolarakennuksen julkisivu (yllä) ja ensimmäisen kerroksen pohjapiirustus (vas) syyskuulta 1883. Piirustukset ovat Theodor Höijerin signeeraamia. HKA

käyttää sekä musiikkilehterinä että yleisötilana. Kun Deckerillä ei ollut aikaa piirustusten laatimiseen, ilmoitti Mieritz halukkuutensa julkisivumuutoksen suunnitteluun. Mieritzin suunnitelmia ei kuitenkaan hyväksytty ja lopulta päädyttiin vain verantojen lasittamiseen.[23]

Rakennus korjattiin perusteellisesti sisältä ja ulkoa vuonna 1907.[24] Ravintola oli varsin suosittu, ja sitä alettiin 1910-luvulla pitää auki myös talvisin. Lasiverantojen lämmitystä varten hankittiin mm. kamiinat. Näihin aikoihin alkoi olla selvää, että laajentaminen ja modernisointi olisi tarpeen.[25] Uuden keittiösiiven käsittävä laajennus toteutettiin vuonna 1928 rakennuksen vanhaan tyyliin sopeuttaen.[26] Entisestä keittiöstä avattiin yhteys uuteen ulos johtavaan käytävään, jonka varrelle sijoitettiin keittiö perkaushuoneineen, kahvikeittiö sekä henkilökunnan ruokasali.

Nykyinen sisäyhteys kellarin wc-tiloihin verannalle tehtyä avoporrasta pitkin rakennettiin v. 1974. Kellariin ilmeisesti v. 1937 rakennettuihin wc-tiloihin oli alun perin yhteys vain ulkokautta.[27]

Vuonna 1983 peruskorjattiin vesikatto sekä entistettiin kabinetit ja ravintolasali. Vesikatteen ohella pahoin lahonneista kattorakenteista jouduttiin uusimaan suurin osa kantavia rakenteita myöten. Ravintolan sisätiloja entistettiin alkuperäisasuunsa puhdistamalla kattomaalaus ja korjaamalla vioittuneita puukoristeita.[28]

Viimeisimmässä korjauksessa vuodelta 2008 keittiösiipeä jatkettiin sekä rakennettiin esteetön sisäänkäynti ja huolto-oven yhteyteen katos. Tämän lisäksi vanha puoli kunnostettiin.[29]

Ulkopuoli

Hirsirakenteiset ulkoseinät on vuorattu pysty- ja vaakapaneelilla ja jäsennelty koristelistoituksella. Ikkunoiden alapuolinen vyöhyke on pystysuuntaista helmiponttipaneelia, joka on jaettu kahteen osaan vaakalistalla. Kuistien kohdalla ylempi kentistä on varustettu pysty- ja vaakarimoista koostuvalla pinnakaidetta muistuttavalla aiheella, jonka liitoskohdissa on pyöreät nuppikoristeet. Seinien yläosa on leveähköä vaakapaneelia. Sisäänkäynnin yläpuolisen päätykolmion ristikkokuvio muodostuu profiloiduista listoista, joiden välissä on peruspintana eri suuntiin aseteltu paneeli. Kuistien pilarit ovat kahdeksankulmaiset, ja niiden päätteinä ovat noppakapiteelit. Pilarien ja listojen nurkkia on koristettu viistouksin, joita on korostettu värityksellä. Sokkeli on alkuperäisosassa neliömäisistä graniittilohkareista muurattu, laajennuksissa se on betonia.

Harjakatto on mustaksi maalattua konesaumattua peltiä. Poikkipäädyn molemmilla lappeilla on kolmiomaiset kattolyhdyt. Kuisteissa sekä laajennusosalla on aumakatot. Vesikaton lahonneet alusrakenteet peruskorjattiin ja kantavia rakenteita korvattiin liimapuupalkeilla sekä itse vesikate uusittiin vuonna 1983. Huoltopihalla on laajennusosan ovien edessä uusi teräsrakenteinen lasikatos vuodelta 2008. Keittiösiiven katolla on runsaasti ilmanvaihtolaitteita.

Ikkunat ovat alkuperäiset, ja useat niistä ovat yläosastaan kolmion muotoiset tai puolipyöreät. Kuistien pieniin vinoruutuihin jaetut ikkunat ovat tyypiltään anglosaksiset nostoikkunat, joiden yläosa on kiinteä, mutta alaosaa on voinut liu'uttaa erityisen mekanismin avulla ylös. Nostomekanismit on poistettu jossain vaiheessa, ja ikkunat ovat nyt kiinteät.[30] Muut ikkunat ovat sisään-ulosaukeavat. Keittiölaajennuksen kuusiruutuiset ikkunat mukailevat tyyliltään ja rakenteeltaan alkuperäisiä ikkunoita. Uusimman osan kaksi ikkunaa on toteutettu valeikkunoina, ja päädyssä on kookas raitisilmasäleikkö. Kellarin ikkunoissa on rautalankalasi ja edessä suojana vinoneliön muotoinen teräskalteri. Vanhan osan ikkuna- ja ovivuorilaudoissa on puuleikkauksia, kaiverruksia sekä sorvattuja koristeita: kolonetteja, rombi, konsoli, rosetti ja kolmio-aiheita.

Julkisivun väritys perustuu alkuperäisväritykseen, jossa seinäpinnat ovat vaalean beiget, listat tummempaa ruskeaa ja aksentit sekä ikkunat kromioksidin vihreät.[31]

Pääsisäänkäynnin avokuistin lautalattia ja sille johtavat puiset portaat ovat uudehkot, samoin kuin metallitolppien varassa roikkuva köysikaide. Kuistin pinnakaide on alkuperäinen ja mielenkiintoinen rakenteeltaan: vaikuttaa siltä, että pystytangot nuppeineen ovat valurautaa ja muut osat puuta. Kaide toistaa samaa aihetta, joka esiintyy julkisivuvuorauksen alaosilla. Itäisen lasiverannan sivulla avautuvat pariovet ulko-

Vas: Ravintola 1940-luvulla. HKM

tarjoilualueelle päin. Näiden ovien eteen on rakennettu porras ja luiska vuoden 2008 korjauksen yhteydessä. Länsisivulla on vastaavalla kohtaa vaatimaton puinen porras, joka lienee peräisin 1980–90-luvulta.

Mielenkiintoisia kadonneita yksityiskohtia ovat etuverannalla 1920–30-luvuilla pidetyt näyttävät esirippumaiset ulkoverhot sekä savupiipun huipulla 1930-luvulle asti sijainnut korkea peltipiippu.[32]

Sisätilat

Lasikuistit

Alun perin avonaiset läntinen ja itäinen lasikuisti ovat toistensa vastaparit. Läntiseen lasikuistiin liittyy kahdeksankulmainen nurkkapaviljonki sekä myöhemmin lisätty avoporras kellarissa sijaitseviin yleisö wc-tiloihin. Läntinen kuisti lasitettiin ensin v.1888, koska tarkoituksena oli siirtää buffetti sinne. Itäinen puoli valmistui vuotta myöhemmin.[33]

Kattopinnoissa on näkyvillä veistetyt kattopalkit vinotukineen ja väleissä on helmiponttipaneeli. Nurkkapaviljongin kattorakennetta kannattaa kulmikas puupilari noppakapiteeleineen, jonka päällä on veistoskoristellut konsolit.

Ikkunaseinien alaosat ovat pystypaneelia, muut seinät koostuvat entisestä ulkoseinävuorauksesta. Itäpuolella verannan lattia on maalattu, länsipuolella on ruskea linoleum. Tiloissa on uudet opaalilasikupuiset roikkuvalaisimet.

Ravintolan laajennuspiirustus vuodelta 1927. HKA

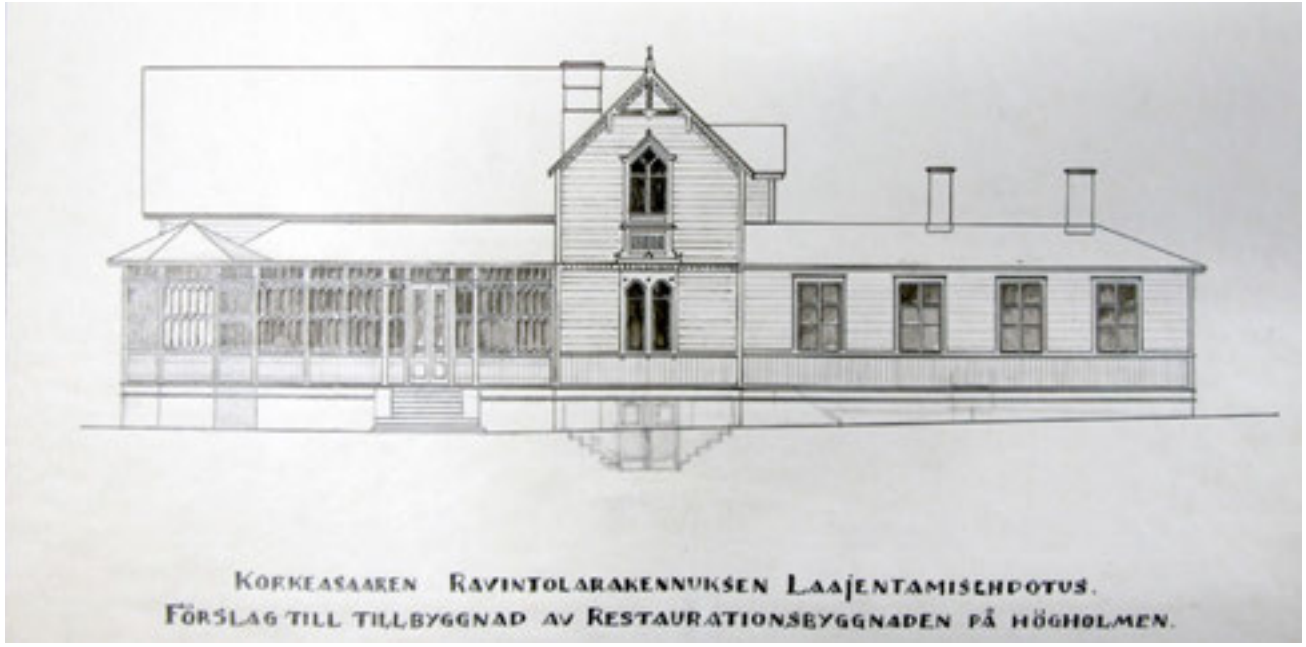

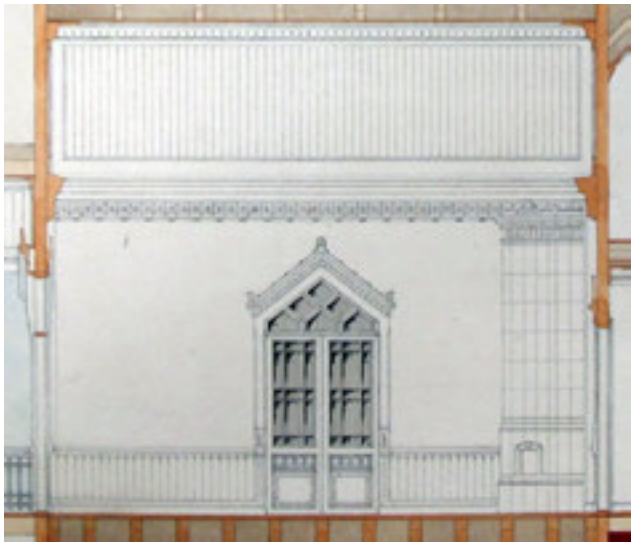

Ravintolasalin käsittävä osa ravintolan leikkauspiirustuksesta vuodelta 1883. HKA

Ravintolasali

Avokuistilta astutaan suoraan päätilaan eli avaraan ravintolasaliin, jossa ensimmäisenä kiinnittää huomion luontoaiheinen kattomaalaus. Kokonaisuus luo illuusion siron pergolan läpi näkyvästä suvitaivaasta ja sisätilaan kurkistavista linnuista kuten pöllöstä, metsosta, kotkista ja harakoista.

Katto on kolmilappeinen, mutta kattomaalauksen jatkuminen pitkillä sivuilla seinäpinnoille luo vaikutelman holvimaisesta katteesta. Tilaa kiertävässä profiloidussa kattolistassa on kultakorosteisten vinoneliöiden keskellä pyöreät rosetit ja sen alapuolella pienet konsolit.

Seinäpintojen alaosassa on punertavan ruskeaksi laseerattu pystysuuntainen helmiponttipaneeli, jonka päätelistaa koristaa sahalaitakuvio. Paneelin yläpuolisissa vihreissä seinäkentissä on tummemman vihreät kehykset, joita reunustaa punainen viiva. Puulattiat on peitetty linoleum-matolla.

Kookkaat pariovet avautuvat kaikkiin suuntiin. Ovet ovat alkuperäisiä peiliovia, joita reunustavat profiloidut koristeelliset vuorilistat. Peräseinän ovia lukuun ottamatta niiden yllä ovat kolmionmuotoiset ikkunat. Lasiovien puitejakoa on ilmeisesti yksinkertaistettu jossain vaiheessa.

Salin kahdessa nurkassa on uuni. Niiden pinta on kaakeloinnin sijaan rapattu ja koristemaalattu, aiheena mm. meanderinauha ja ylimpänä palmettiaihe.

Ovikehyksien yläkappaleen muodostaa palkisto konsoleineen, jonka kruununa keskellä palmetti-aihe ja sivuilla kaarevat voluutat. Kehyslistoissa on koristeena kasviaiheisia kaiverruksia, nuppeja ja reunaviistouksia. Ovet ja kehyslistat on laseerattu punaruskeiksi, korosteet ovat vihreää peittomaalia. Peilioviin on lisätty messinkiset potkupellit, jonka nurkissa on koristenupit.

Kabinetit Vuohi ja Kili

Kabinetit sijaitsevat vierekkäin siten että suurempi kabinetti Vuohi avautuu itäiselle lasikuistille ja kabinetti Kili ravintolasaliin. Myös alkuperäiset oviyhteydet tilojen välillä sekä porrashuoneeseen ovat säilyneet.

Molemmissa tiloissa on alun perin ollut uunit. Kili-kabinetin suorakaiteen muotoinen peltikuorinen uuni on jaettu kaakelinomaisesti ja se on ilmeisesti alkuperäinen.[34] Vuohi-kabinetin pyöreä peltikuorinen nk. pönttöuuni on uusittu ehkä 1910–20-luvulla päätellen lattiassa näkyvän perustan erilaisesta muodosta. Uunit on maalattu beigen sävyyn.

Seinäpinnat on jäsennetty samalla tavalla seinäkenttiin. Kili-kabinetin sinivihreitä seinäkenttiä reunustavat harmaat kehykset sekä ruskean-, punaisen- ja harmaanväriset reunaviivat ja nurkkakoristeet. Vuohi-kabinetissa seinäjäsentely on toteutettu roosalla seinävärillä ja tummemman sävyisillä kehyksillä. Alkuperäiset helmiponttipaneelikatot on maalattu okran sävyisiksi ja kattolistat harmaanruskeiksi. Vanhat puulattiat on peittomaalattu Vuohi-kabinetissa punaruskealla ja Kili-kabinetissa vihreän harmaalla.

Ravintolavälikkö

Tämä ravintolasalin ja keittiölaajennuksen välinen tila oli alkuperäispiirustusten mukaan jaettu kahteen osaan, joista toisessa oli keittiö. Ilmeisesti tila toteutettiin kuitenkin yhtenä keittiötilana.[35] Kun keittiö sai oman siiven 1920-luvun lopulla, tehtiin tilasta buffetti. 2000-luvun laajennuksessa keittiösiipeä jatkettiin edelleen niin, että tila voitiin vapauttaa ravintolasaliksi. Yhdellä seinustalla on jäljellä alkuperäinen tarjoilusenkki.[36] Seinien alaosassa on rintapaneeli helmiponttilaudasta ja yläosa on vaakapaneelia. Kattopinta on myös helmiponttipaneelia ja lattia on linoleumia.

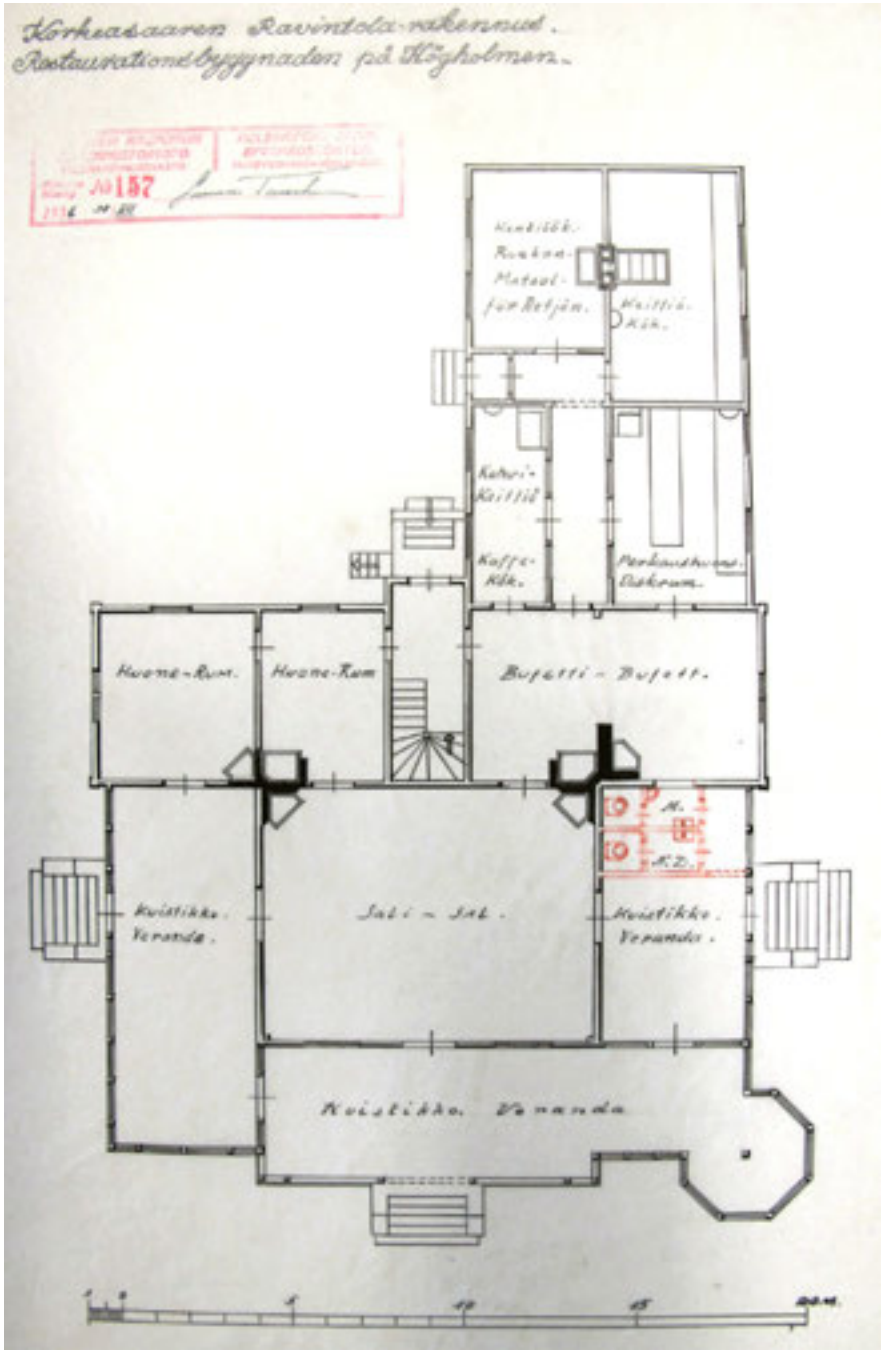

Toteutumaton suunnitelma uusien käymälöiden sijoittamisesta (punaisella) vuodelta 1936. HKA

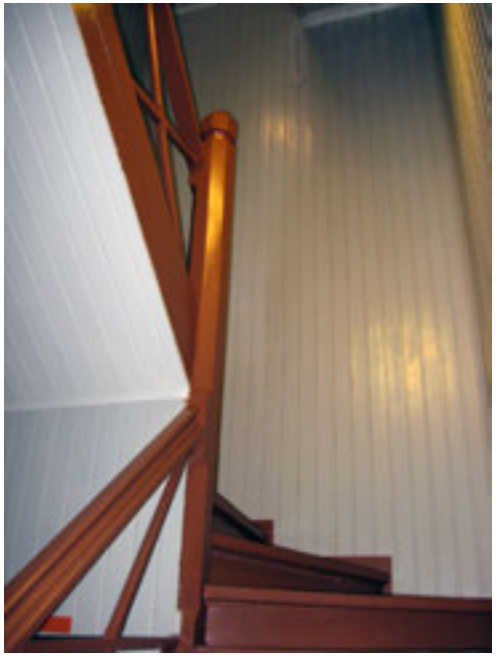

Keittiölaajennus

Keittiö sijoitettiin uuteen laajennukseen vuonna 1928. Vuonna 2008 keittiösiipeä jatkettiin edelleen, niin että tarjoilulinjasto sijoittui nyt vanhalle laajennusosalle. Samalla rakennettiin wc-tila liikuntaesteisille sekä laajennettu huoltosisäänkäynti tavarahisseineen.

Uusitun tarjoilutilan keskellä on pilari ja päätyseinällä näkyvissä vastaava pilasteri, jotka kantavat kattopalkkia. Pilareilla on omintakeiset puiset kapiteelit 1930-luvulta. Ajanmukaiset keittiötilat sijaitsevat tarjoilutilan takana. Tarjoilutilan lattia on linoleumia, seinät ja katto levyä. Keittiötiloissa lattia on liukuestemattoa tms. massaa, seinät valkoista keraamista laattaa ja katot nk. hygienistä akustoivaa levyä.

Porrashuone

Vanha ruskeaksi maalattu puinen porras yhdistää edelleen kaikki kerrokset. Portaan askelmat, sen sorvattu ristikkokaide monikulmaisine ja nuppipäisine tolppineen ovat alkuperäiset samoin kuin osa helmiponttipaneeliverhouksesta seinillä ja katossa.

Yläkerta

Alkuperäispiirustuksissa ei ole esitetty yläkerran huoneiden käyttötarkoitusta, mutta todennäköisesti ne olivat palvelusväen asuinhuoneita. Nykyisin tilat on täysin uudistettu, ja niissä sijaitsevat ravintolan toimisto ja henkilökunnan sosiaalitilat.

Wc- ja pesutilojen lattiassa on kuusikulmainen laatta ja seinissä valkoinen keraaminen laatta. Kattopinnat ovat puupaneelia. Muissa tiloissa lattiat ovat linoleumia, seinät maalattua levyä ja päätyhuoneiden kattopinnoissa on puuviilu. Kaikki ovet ovat maalattuja laakaovia ja ikkunat ovat pääosin vanhat.

Kellari

Kellarikerros koostui alun perin kappaholvatusta vyöhykkeestä, jolla oli kaksi huonetilaa pääportaan molemmin puolin. Nämä tilat palvelivat keittiötä. Loppuosa kellarista oli alkuperäispiirustusten mukaan yhtenäistä alustatilaa. Kappaholvatuille osille sijoittuvat nykyisin naisten wc-tilat sekä juomavarastot. Myöhemmin on alustatilaan rakennettu lisää varastoja, joista tiilellä vuorattu varasto on entinen viinikellari vuodelta 1889. Uudempien laajennusosien kohdalla on kellarissa miesten wc sekä keittiön varasto- ja huoltotilaa.

- Entinen alustatila: Lattiat ovat yleensä betonivalua, katot ja pääosa seinistä lautaa. Viinikellarissa kuitenkin lattia kalanruotokuvioon aseteltua tiiltä, seinät puhtaaksimuurattua tiiltä
- Keittiön tilat: Lattiat ovat mattopintaiset, seinät tasoitetut ja maalatut, katossa nk. liittolevy
- Yleisöwc-tilat: Lattiat poltettua klinkkeriä ja vihreää keraamista laattaa, mutta lastenhoitohuoneessa muovimattoa. Seinillä on valkoista ja vihreää keraamista laattaa sekä paikoin tehosteena vihreäsävyistä kuusikulmaista mosaiikkilaattaa, muualla seinäpinnat maalattuja. Wc-jakoseinät ovat alumiinirunkoisia laminaattiseiniä. Katossa näkyvät kappaholvit, jotka on maalattu valkoiseksi, lastenhoitohuoneessa on puinen alakatto. Naisten huoneessa on etuhuone, jossa on laattapäällysteinen kiinteä penkki ja kampaustaso ja jonka käytävän vastainen seinä on yläosastaan lasitiiltä.

107

Pukin kioski

1980-luku

1-kerroksinen rakennus

Pukin kioski on ravintolan ulkotarjoilualueen myyntipiste, joka on sijoitettu pieneen punaiseen mökkiin. Vaatimaton rakennus on sovitettu ilmeeltään pikemminkin viereisiin eläinsuojiin kuin ravintolaan.

Harjakattoisen rakennuksen vesikate on tummanharmaata bitumipaanua. Julkisivut ovat punaiseksi maalattua pystypaneelia ja listat valkoiset. Sokkeli on betonia. Kioskin etuseinustalla on vaneriset myyntiluukut ja näiden edessä puurakenteinen asiointitasanne portaineen.

22, 23 ja 24

Huuhkaja-, Lapinpöllö- ja Haukkahäkit

22 - 1937 Ilveshäkki - 1970 Papukaijahäkki 68 m²
23 - 1938 soikionmuotoinen rautahäkki – 1930 Fasaanihäkki - 1970 Lapinpöllöhäkki 121 m²
24 - 1911 pikkulintuhäkki - 1930-l. Pesukarhuhäkki - 1970 Papukaijahäkki 88 m²

Kolme teräsrakenteista lintujen kupolihäkkiä sijoittuvat vierekkäin, ja ne istuvat hyvin vehreään ympäristöönsä. Häkkien esikuvana olivat Tukholman eläintarhan kupolihäkit. Pyöreä pikkulintuhäkki rakennettiin ensimmäisenä jo v. 1911 ja kaksi myöhempää 1930-luvulla. Toinen näistä on soikionmuotoinen.

Vanhin säilyneistä häkeistä on nykyinen haukkahäkki (24), joka rakennettiin alun perin kotimaisille pikkulinnuille v. 1911.[37] Sen vieressä oli ensin vuotta aikaisemmin valmistunut riikinkukkohäkki, nykyisen lapinpöllöhäkin (23) paikalla. 1930-luvulla häkit olivat pesukarhujen ja fasaanien käytössä.

1960-luvun alussa riikinkukkohäkin paikalle siirrettiin v. 1938 pohjoiselle kalliolle nykyisten pöllöhäkkien (79) kaakkoispuolelle rakennettu soikionmuotoinen kupukattoinen rautahäkki (23) kooltaan n. 15x10 metriä. Häkki oli rakennettu naaleja tai Jäämeren lintuja varten. Työ tehtiin rehumestarin johdolla, joka myös laati piirustukset.[38]

Nykyinen 12-kulmainen huuhkajahäkki (22) vuodelta 1936 oli rakennettu Amerikan puupiikkisikoja varten, mutta sitä käytettiin ensin ilveshäkkinä.[39]

Ulkopuoli ja rakenne

Haukka- ja huuhkajahäkin betonisokkelit ovat pohjamuodoltaan 12-kulmioita. Lapinpöllöhäkki on muodoltaan pitkänomaisempi, jossa on pyöristetyt päädyt. Maalattu teräksinen pystyrunko nousee betonisokkelin päältä, ja rungon väliosat ovat teräsverkkoa. Häkkien keskellä on teräspilari, joka kannattaa sateenvarjomaista kupolia. Vanhimmassa häkissä pilari päättyy häkin ulkopuoliseen nuppiin. Pitkänomaisemmassa häkissä on kaksi kantavaa teräspilaria. Haukka- ja lapinpöllöhäkkien teräsverkot on ilmeisesti uusittaessa ulotettu pystyrungon päälle. Lintujen suojaksi osaan häkkien seinästä ja kupolista on lisätty umpipeltiä. Suojakaiteiden sijoitus vaihtelee häkeittäin. Osassa häkeistä kaide on sekä sisä- että ulkopuolella.

1930-luvun kuvassa taustalla näkyy 1910-luvun kupolihäkki alkuperäisasussaan. Lehtonen / KSA

Häkkien ulkopuolelle on lisätty myöhemmin puurakenteiset eteiskopit, jotka tuntuvat vierailta valiomuotoisten häkkien kyljissä. Kahdessa kopeista on pulpettikatot ja yhdessä loiva harjakatto. Niiden vihreäksi maalatut julkisivut ovat lomalaudoitusta, sokkelit ovat betonia. Katteena on bitumihuopa.

oik. Ilveshäkki (nykyinen huuhkajahäkki) 1930- tai 40-luvulla. Lehtonen / KSA

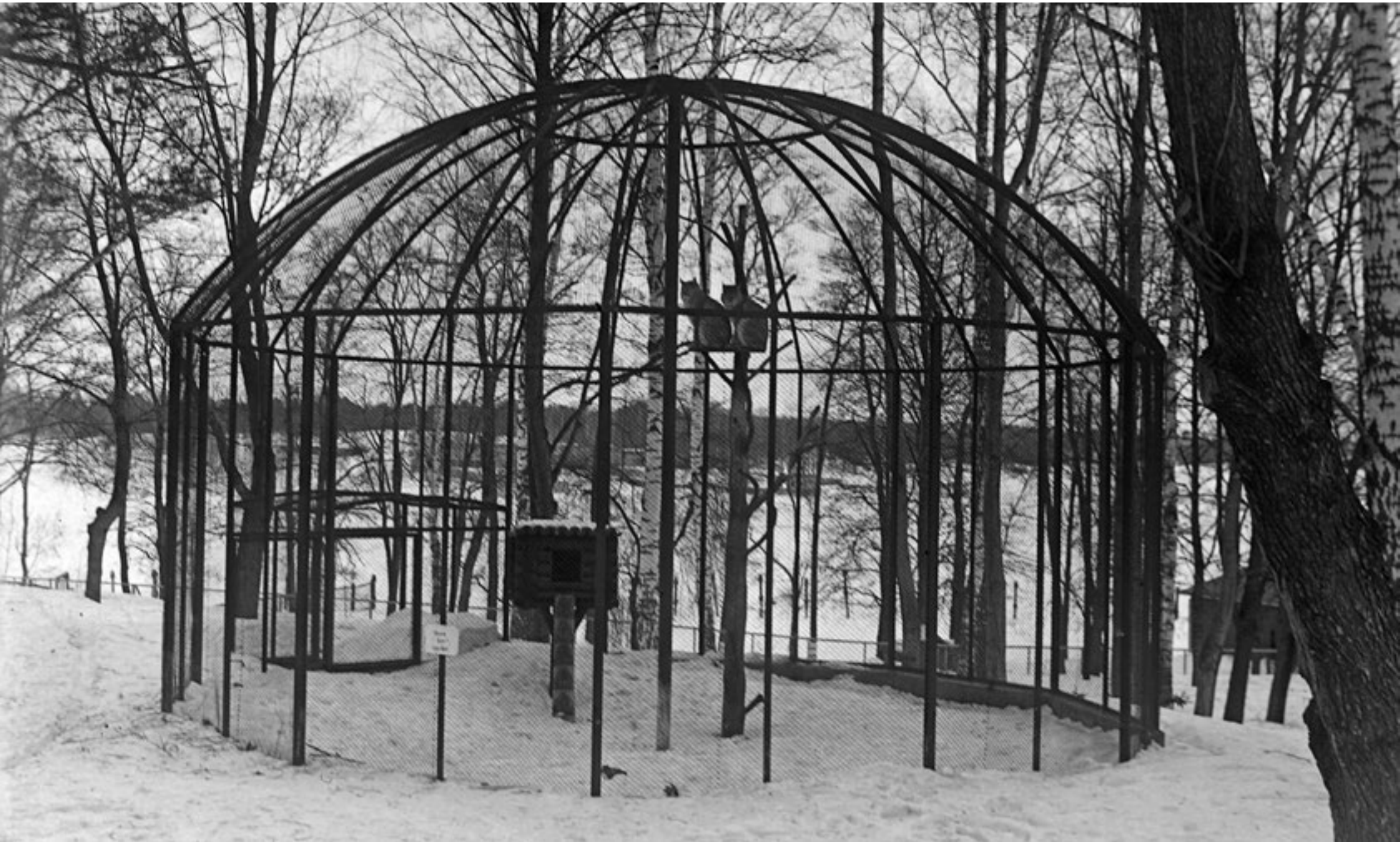

Ankkala

1951 Vesilintutalo / arkkitehti Hugo Borgström - 2000 uudet ulkotarhat
1-kerroksinen rakennus 300 m²

Ankkala on lähes alkuperäisessä asussaan säilynyt 1950-luvun eläinsuoja, joka oli aiemmin osa laajempaa Keskuslaakson itäosan muodostanutta puistomaista vesilintualuetta.

Ankkala rakennettiin 1951 puretun puisen, 1910-luvulla rakennetun vanhan vesilintutalon paikalle. Harjakattoisessa rakennuksessa oli keskellä pitkänomainen puurakenteinen vesilintutila, joka oli jaettu rautaverkkoseinin 18 erikokoiseen osastoon. Keskellä kulki rakennuksen päästä päähän ulottuva käytävä. Pohjoispäässä oli siporex-rakenteiset keittiö- ja varastotilat sekä pannuhuone ja eteläpäässä samoin siporex-rakenteiset talviosastot merileijonalle, majavalle ja saukolle. Rakennuksen eteläpäässä oli lautarakenteinen lantala. Lisäksi oli rehukeittiö ja -varasto, keskuslämmityshuone sekä hiilivarasto. Ullakolla oli tilaa lintujen hoitovälineille, pesäkopeille ja poikashäkeille.[40]

Heti Ankkalan valmistuttua käytettiin vesilintujen vanhoja lammikkoja saaren itärannassa. Rakennuksen länsipuolinen puistikko muutettiin 1950-luvun kuluessa vesilintutarhoiksi Paul Olssonin suunnitelmien mukaan. Ankkala ja vesilintulammikoin varustetut tarhat muodostivat kokonaisuuden ja ranta-alue jäi pois käytöstä. Ranta-aluetta täytettiin 1970-luvulla ja 80-luvun alussa. Sinne vedettiin uusi huoltotie, joka erottaa Ankkalan nykyisin merenrannasta.

Ankkalan uudet ulkotarhat rakennettiin vuonna 2000 rakennuksen rannan puolelle ja vanha tarha-alue otettiin muuhun käyttöön.

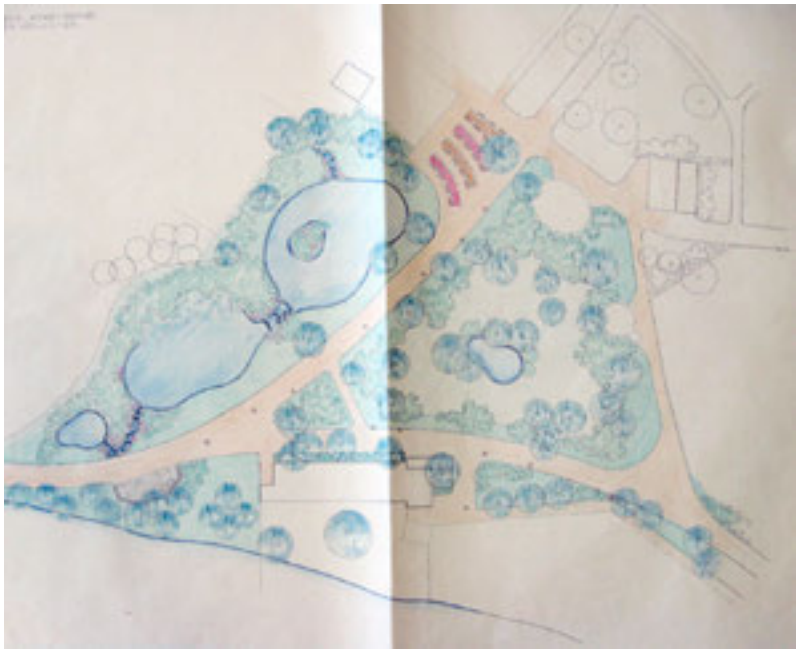

Paul Olssonin suunnitelma vuodelta 1954 vesilintutalon ympäristöstä. HKA

Ulkopuoli

Länsipuolelta lähestyttäessä rakennuksen hallitseva piirre on laaja ja leveäräystäinen peltikatto. Katon kuluneen tummanruskean maalipinnan alta näkyy todennäköisesti alkuperäinen vihreä väri. Pohjoispään pääsisäänkäynnissä katto levenee betonista sisäänkäyntiä suojaavaksi katokseksi. Sisäänkäyntiä rajaavat pyöreät puupilarit. Ulko-ovet ovat alkuperäisiä puulasiovia, jonka alaosa on verhottu paneelein.

Julkisivujen pohjois- ja eteläpäät ovat vaaleiksi rapattuja. Rakennuksen keskiosan eläintiloissa on lähes yhtenäiset ikkunanauhat. Korkea betonisokkeli ulottuu ikkunoiden alareunaan ja niiden yläpuoli on peiterimalaudoitettu. Sokkeli on maalattu tummanruskeaksi ja siinä näkyy muottilaudoitus. Alun perin sokkeli lienee ollut vaaleaksi maalattu, mikä on edelleen nähtävissä rakennuksen eteläpäädyssä. Puuikkunat ovat todennäköisesti alkuperäisiä. Eteläpään ulkovarasto on lautaseinäinen.

Sisäpuoli

Ankkalan sisätilat koostuvat pohjoispään rehukeittiöstä, toimistosta ja varastotiloista, keskiosan vesilintutiloista ja eteläpään vesiallastiloista. Useimmissa tiloissa on siniseksi maalattu betonilattia ja eläintiloissa lisäksi betonisia vesialtaita. Keittiössä on punainen laattalattia. Päätytilojen siporex-rakenteiset seinät ja katot ovat rapattuja. Keskiosan puurakenteisessa eläintilassa seinien alaosat ikkunoiden alalinjaan asti ovat rapattua betonia ja seinien yläosa sekä katto vaaleaksi maalattua puupaneelia.

Vesilintutalon pohjapiirustus helmikuulta 1952. RVV

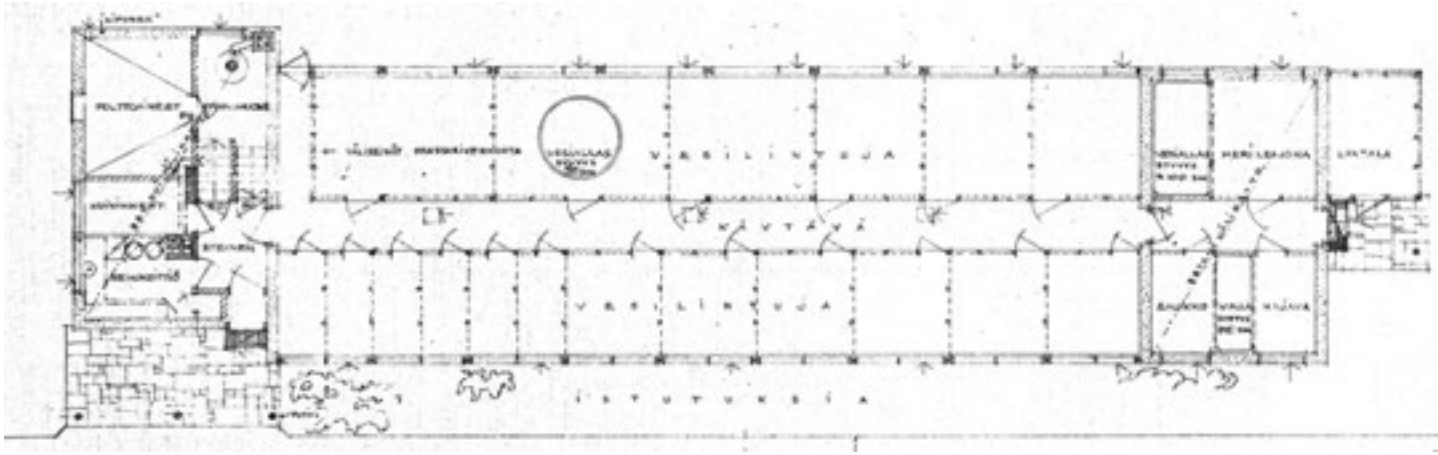

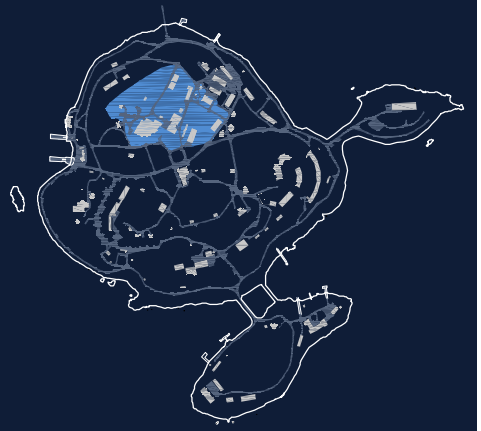

Keskuslaakson pohjoispuolella on kallioinen lakialue, jonka etelärinteeseen suurin osa eläintarhan alkuaikojen eläinhäkeistä ja -aitauksista oli sijoitettu. Siellä on edelleen joukko eläinsuojia eri aikakausilta.

2 POHJOISKALLIO

Pohjoiskallion maisema

Eläintarhan alkuvuosikymmeninä eläinaitaukset ja häkit sijoittuivat saaren pohjoisosaan ravintolan ja rannan välille. Nyt pohjoiskallio 1990-luvulla rakennetun Amazonian takana on tunnelmaltaan syrjäinen ja uudistuksia odottava. Näin on siitäkin huolimatta, että alue sijaitsee lähellä Mustikkamaan sisäänkäyntiä. Saaren korkein kallionlaki kohoaa yli 25 metrin korkeudelle. Lakipisteessä kansanpuiston aikana ollut paviljonki ja sen jälkeinen rauniolinnaa muistuttava vesitorni ovat kauan sitten poistuneet. Paikalla on nyt tyhjäksi jäänyt vanha malaijitarha, jota on väliaikaisesti käytetty ahman aitauksena. Kun se rakennettiin 1950-luvun alussa, saaren korkein lakipiste rauniolinnoineen siirtyi eläinten käyttöön. Raunio purettiin 1980-luvun

Näkymä pohjoiskalliolta Mustikkamaan ja Sörnäisten sataman suuntaan 1900-luvun alussa. Tallgrén / HKM

Korkeasaaren korkeimmalle kohdalle kasattu maamerkki kansanpuiston ajalla 1890. Paikka on jäänyt eläinaitaukseen ja panoraama on kasvanut umpeen. Nyblin / HKM

Kallion ja pintakasvillisuuden muodot ovat arvokas piirre maisemassa.

Istuinryhmä kansanpuiston aikaisen paviljongin kohdalla ei välitä paikan historiallista tunnelmaa. Näkymät pohjoiskalliolta ovat kasvaneet umpeen.

alussa, kun lumileopardi muutti karhun tilalle ja tarvittiin aitauksen kattava verkko. Suurin piirtein entisen paviljongin paikalla on historialliseen kontekstiin ja maisemaan heikosti istuva 1990-luvun standardimalliston huvimaja ja pöytä-penkkiryhmä viimeistelemättömällä rikkaruohoisella sorapenkereellä. Näkymää ympäröivään maisemaan ei ole avattu, ja tunnelmaa alentaa tällä hetkellä viereinen, tyhjäksi jäänyt saukkoaitaus. Istuinryhmän takana on maavalli, joka syntyi vesitornin putkikaivannon täytöistä 1920-luvulla.

Pohjoisrinteestä huuhkaja-aitauksien ohi saaren keskelle kulkeva käytävä päättyy visuaalisesti Amazonian takaosaan. Käytävä on asfaltoitu.

Itään viettävän paljaan kalliopinnan pintastruktuuri ja muodot sekä kalliokasvillisuus ovat paikan arvokas ja paikan kehittämisessä huomioitava erikoispiirre. Alkuperäistä kalliomaisemaa edustavat vanhat, tuulen muovaamat männyt. Säilyneen kallioluonnon vastakohtana on Amazonian ulkotilojen hyvin hoidettu puutarhamaisuus. Rakennuksen edustalla asfaltti muuttuu betonikiveykseksi.

Pohjoiskallion rakennukset

Eläintarhaa perustettaessa pohjoiskallion huipulle rakennettiin eläintenhoidon kannalta välttämätön vesivarasto, vesilinna. Suurin osa eläinhäkeistä sijoitettiin sen lähettyville. Yksikään 1800-luvulla rakennetuista eläinsuojista ei ole säilynyt. Vuonna 1902 rakennettu Pieni karhulinna *(no 78)* on koko saaren vanhin säilynyt eläinsuoja. Sen vieressä on 1910-luvulla rakennettu kioski, joka sijaitsi alun perin lännempänä jääkarhulinnan tuntumassa.

1920-luvulla pohjoiskallion alueelle rakennettiin vanhoja puurakenteisia häkkejä korvaavia teräksisiä lintuhäkkejä, joista suurimmat, Kotkien lentohäkki ja suuri petolintuhäkistö sijaitsivat nykyisen Africasian, Flamingotallin ja Näätälän paikoilla. Aikakauden häkeistä on säilynyt vain alun perin sini- ja hopeaketuille rakennetut pöllöhäkit alueen itäosassa *(no 79)*.

1950-luvun alussa pohjoiskallion laelle rakennettiin liuskekiviverhoiltuine muureineen toisiaan muistuttavat Saukko- ja majavatarha *(no 51)* sekä Malaijikarhutarha *(no 14)*. Aikakauden suuria rakennusprojekteja oli Apinatalo, joka purettiin Amazonian *(no 10)* tieltä 1990-luvun alussa. Amazonian kasvihuonemaista arkkitehtuuria seurasivat 2000-luvun alussa rakennetut Africasia ja Flamingotalli *(no:t 11 ja 73)*.

1950 ja 60-luvuilla alueelle rakennettiin useita lintutaloja, joista toiseksi vanhin, vuonna 1952 rakennettu petolintutalo on säilynyt suuresti muuteltuna Näätälänä *(no 27)*. Eräänlainen arkkitehtuurihistoriallinen kuriositeetti, Kaija ja Heikki Sirenin 1960-luvulla suunnittelema Strutsitalo on sittemmin muutettu kengurujen käyttöön *(no 40)*. Alueen itäosassa sijaitsivat samoihin aikoihin rakennetut ylä- ja alalintutalot, joista edellisen tilalle rakennettiin 1990-luvulla uusi ylälintutalo eli Borealia *(no 20)*. Hiljattain puretun alalintutalon tilalle suunnitellaan uutta Amphibia-taloa.

Kotka pesällään 1890-luvun puurakenteisessa kotkahäkissä vuonna 1925 (postikortti). KSA

Teräsrakenteinen kettuhäkki, joka sijaitsi nykyisen Amzonian paikalla. Häkin sisällä näkyy puurakenteinen pesämökki ja kettujen viihdykkeeksi tarkoitettu kiviröykkiö. 930-luvulla otetussa kuvassa taustalla vasemmalla on suuren petolintuhäkistön katto ja sen vieressä 1920-luvun kotkahäkki. Lehtonen / KSA

Amazonia

1995 Etelä-Amerikkatalo / arkkitehti Jussi Paattinen - 1998 kattomuutoksia
1-kerroksinen rakennus 1212 m²

Etelä-Amerikka-talo on viuhkamainen ja suurelta osin valokattoinen rakennus, jossa esitellään Amazonas-alueen sademetsän eläimiä ja kasveja. Rakennuksen sisäänkäyntiä merkitsemässä on suuri teräsrakenteinen katos, joka keskeltä tukeutuu vihreäksi maalattuun teräspintaiseen seinäkkeeseen. Amazonian hillitty ekspressiivisyys kuvastaa oman aikansa arkkitehtuurivirtauksia.

Etelä-Amerikka-talon paikalta purettiin pois v. 1957 valmistunut Apinatalo, joka oli myös pohjamuodoltaan viuhkamainen. Yleisölle v. 1995 avattuun Amazonian tropiikkihalliin sijoitettiin pikkuapinat, suurin osa papukaijoista, matelijoita sekä Amazonjoen kaloja. Rakennus muodostaa parin viereisen Africasian kanssa ja rakennusten välillä on tunneliyhteys.

Sektorin mallisessa rakennuksessa on harjakatto, jonka laakeat lappeet ovat osa julkisivua. Harjaruoteen muodostaa koko rakennuksen mittainen kattolyhty, jossa on avattavien kattoikkunoiden rivistö. Rakennuksessa ylläpidetään kesät talvet 18–28 °C lämpötilaa, 80–100% ilman kosteutta sekä n. 12 tunnin pituista päivittäistä valoisaa jaksoa. Kookas rakennus on istutettu huolella kallioiseen maastoon.

Rakennuksen perustukset ovat betonia. Teräsrakenteista muovikennolevystä tehtyä valokattoa kantavat massiiviset primääripalkit ja pyöreät pilarit, jotka myös ovat terästä.

Alun perin osin umpinainen kattopinta muutettiin jo vuonna 1998 valokatteeksi. Vuonna 2005 Amazonia-talossa tehtiin kosteusvaurioiden takia perusteellinen korjaus.

Ulkopuoli

Julkisivut ovat pääosin harmaata karkeasti slammattua harkkomuurausta sekä pystysuuntaan jaoteltua lasiseinää, jossa on alumiinilistat. Sokkelit ovat osin betonipintaiset, osin slammatut. Päätyseinillä on katonlappeiden liitoskohdassa pystyaihe, jonka molemmin puolin ovat lappeiden suuntaiset vinot ikkunat ja pohjoispäädyssä samaan suuntaan saumattu vihreä pelti. Valokate on läpinäkyvää polykarbonaatti-kennolevyä, nk. kasvihuonemuovia.

Ulko-ovi on alumiinirunkoinen lasiovi, joka aukeaa automaattisesti. Rakennuksen edustaa myötäilevät pitkät valokatteiset teräskatokset. Amazonian toisessa päädyssä on korkea lentohäkki, jonka seinämät ja katto ovat pyöreiden puupaalujen varaan ripustettua verkkoa. Paalut on perustettu jykeville betoniklosseille.

Sisäpuoli

Pääsisäänkäynnistä tullaan tilavaan eteishalliin, jonka yhteydessä ovat yleisö-wc:t. Eteishallissa on kellertävä massalattia ja katossa akustoivat mineraalivillalevyt alumiinilistoin. Seinät ovat levyä ja maalatut. Luontoaiheiset maalaukset ovat perulaisen taiteilija Anderson Debernardin käsialaa.[41]

Eteisestä päästään korkeaan valoisaan näyttelytilaan, jota kiertävät eläintilat ja näiden taakse sijoittuvat huoltotilat. Yleisö kulkee kiemurtelevaa betonipintaista reittiä ylätasolta alatasolle. Tunnelia pitkin on myös yhteys viereiseen Africasia-taloon. Tasojen välillä on lisäksi betonirakenteiset portaat, joissa on tukevat putkikäsijohteet sinkittyä terästä.

Yleisö-wc-tiloissa on vaalea keraaminen laattalattia, seinillä shakkiruutukuvioinen laatoitus, väreinä turkoosi ja beige. Katto on vaaleaksi kuultokäsiteltyä puuta.

11

Africasia

2002 arkkitehti Jussi Paattinen
1-kerroksinen rakennus 640 m²

Africasia on ajattoman kasvihuonemainen harjakattoinen rakennus. Se koostuu kahdesta valoisasta hallista, joiden välissä on nivelosa sisäänkäynteineen. Vasemmalla puolella esitellään aavikoiden ja oikealla aasialaisen tropiikin eläimistöä ja kasvillisuutta.

Africasia muodostaa tunnelin välityksellä parin viereisen Amazonian kanssa. Rakennuksissa ylläpidetään sisäilmastoa, joka mahdollistaa eksoottisten lajien viihtymisen.

Ulkopuoli

Julkisivut ovat läpinäkyvää muovikennolevyä ja alumiinilistoin reunustettua lasia, joka on jäsennetty pystysuuntaisiin kaistoihin. Pystyjakoa on korostettu voimakkaalla vihreällä värillä. Katto on muovikennolevyä, paitsi sisäänkäyntihallin kohdalla harmaanvihreäksi maalattua terästä. Sisäänkäynnin edessä on teräsrakenteinen lippa. Katon harjalla ja ulkoseinillä on avattavia ikkunaluukkuja.

Sisäpuoli

Sisäänkäyntihalliin johtavat lasiset automaattiovet. Eteishallin perältä pääsee viereiseen Amazoniaan johtavaan betonirakenteiseen tunneliin, ja sivuilla avautuvat automaattiovet aavikko-osastoon ja tropiikkiin. Aulan päällä on osittainen parvikerros.[42]

Eteisaulan lattia on harmaasävyinen massalattia, jonka pintaan on maalattu tyyliteltyjä tassun jälkiä. Osin umpinaisilla betonisilla sivuseinillä on luontoaiheiset seinämaalaukset, jotka on tehnyt perulainen taiteilija Anderson Debernard.[43] Nämä seinät on näyttelytilan puolelta maalattu vaaleansiniseksi ja vihreäksi. Eteisaulassa on osin valokatto, osin katossa on vaimennuksena kuitusementtilevyä.

Valoisissa näyttelyhalleissa, vasemmalla aavikolla ja oikealla tropiikissa, kiemurteleva kulkutie on päällystetty osin kivijäljitelmällä, ja paikoin reitti rakentuu puisista silloista. Molemmissa halleissa on runsaasti kalliojäljitelmiä, jotka on tehnyt tanskalainen Pangea Rocks aps.[44]

73

Flamingotalli

2003 arkkitehti Jussi Paattinen
1-kerroksinen rakennus 62 m²

Flamingosuojaksi rakennettu harjakattoinen rakennus sijaitsee Africasia-rakennuksen vieressä ja on muotokieleltään sen pienikokoinen toisinto. Flamingot menehtyivät talvella 2010, minkä jälkeen tilaan tullaan sijoittamaan väliaikaisesti kilpikonnia.

Julkisivuissa toistuvat samat materiaalit ja aiheet kuin Africasia-rakennuksessa: luonnonharmaa rapattu seinäpinta, tummanvihreäksi polttomaalattu alumiinirunkoinen lasiseinä ja sama kattokulma.[45] Katossa ei kuitenkaan ole valokatetta, vaan vesikatto on kauttaaltaan konesaumattua, vihreäksi maalattua peltiä.

40 ja 108

Kengurutalo ja lintutarha

1962 Strutsitalo / arkkitehdit Kaija ja Heikki Siren - 1968 laajennus / Siren - 1980 lentotarha ja yleisötila - 2006-09 Australia alueen ulkotarhan laajennus ja perusparannus

1-kerroksinen rakennus 311 m² ja lintutarha 100 m²

Australialaisten eläinten, kenguruiden ja emujen talvisuoja ja siihen liittyvä tarha on alun perin rakennettu strutseja varten vuonna 1962. Rationaalisen ja tyylikkään rakennuksen suunnittelivat oman aikansa eturivin arkkitehdit, Kaija ja Heikki Siren. Nykyisin rakennuksen länsipuolella on lintutarha.

Kevytsoraharkoista puhtaaksimuurattua julkisivua täydensi useilla kuplamaisilla kattoikkunoilla varustettu laakea harjakatto, jossa oli poikkeuksellisen pitkät räystäät. Sirenit suunnittelivat myös vuoden 1968 laajennuksen, jossa rakennusta jatkettiin pituussuunnassa noin yhden kolmasosan verran.[46]

Myös sisätilojen järjestelyissä on määrätietoinen arkkitehtoninen ote, jossa keskikäytävän varrelle sijoittuvat häkkitilat. Isommista häkeistä johtaa ovi ulos. Eteistilasta on käynti kahteen tilaan, joissa oli alun perin rehuvarasto (nyk. rehukeittiö) ja tekninen tila.

Vuonna 1980 rakennusta laajennettiin leveyssuunnassa, ja rajakohta julkisivussa on selvästi näkyvissä. Tässä yhteydessä rakennuksen länsipuolelle rakennettiin lintutarha, jossa on katselukäytävä yleisölle. Teräsverkkoinen lentotarha (30 x 10 m) sijoittui katselukäytävän ja Strutsitalon väliin.

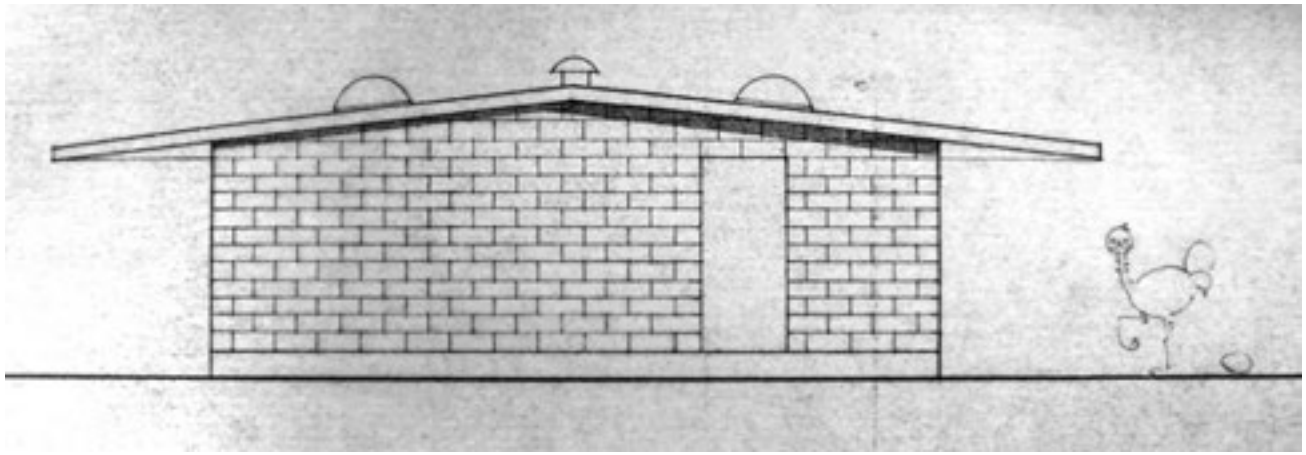

Strutsitalon laajennuksen päätyjulkisivun suunnitelma kesäkuulta 1966. HKR

Ulkopuoli
Myöhemmin tehdyissä muutoksissa ja laajennuksissa Kengurutalon selkeä ulkoarkkitehtuuri on kärsinyt. Julkisivut on rapattu ja takaosan räystäs on jäänyt laajennuksen takia piiloon. Etusivun pitkän avoräystään etureunaan on tehty teräsverkkoseinämä.
Rappaus on luonnonvärisen vaalea, samoin kuin betonisokkeli. Länsipuolen julkisivu on ruiskubetonoitu. Vesikatto on ruskeaksi maalattua peltiä. Leveän räystään alapinnassa on näkyvissä kattotuolien päät. Kuplaikkunat ovat säilyneet. Alkuperäiset pystypaneeliovet ovat sinivihreät. Nykyisin rakennus ei juuri näy ympäröivien aitauksien takaa.

Lintutarhan pulpettikattoinen katselukäytävä on pääosin puurakenteinen. Käytävä on kolmelta sivulta pystylautaa. Verkotetun tarhan avonaista neljättä sivua kannattavat teräsrakenteiset pilarit. Sisäpuolelta käytävän katto- ja seinäpinnat ovat pääosin vaneria. Yleisötilaan on käynti ovien kautta, jotka estävät lintuja pääsemästä tarhasta pois.

Sisäpuoli
Kengurutalon perustukset ja alapohja ovat betonia. Kantavat seinät ovat kevytsoraharkkoa ja kattotuolit puuta.

Seinät ja katto on levytetty lujalevyllä tai nk. minerit-levyllä, joka on maalattu valkoiseksi. Levyissä on näkyvä ruuvikiinnitys. Rakennuksessa on vain kattoikkunat, joiden sisäpuitteet ovat puuta.

Käytävän varrelle sijoittuvat häkit ovat puurakenteiset, teräsverkotetut ja niissä on kahdella vinositeellä varustetut ovet. Eteistilan ja rehukeittiön lattiat ovat laatoitetut. Rehukeittiön ja häkkitilojen seinissä on osittain keraaminen laatta.

18

Gasellitalli

1976(?) Papukaijatalo - 2006 lintuhäkin katos / arkkitehti Jaakko Haapanen
1-kerroksinen rakennus 232 m²

Lintutalona tai papukaijatalona tunnettu talo on nykyään gasellien käytössä. Pitkänomaisen harjakattoisen ja rapatun rakennuksen arkkitehtuuri on arkisen asiallista. Rakennuksen eteläpuolelle on lisätty teräsrakenteinen lintuhäkki.

Rakennus muistuttaa ulkoasultaan lähellä sijaitsevaa Kengurutaloa *(40)*. Suunnitelmapiirustuksista on löytynyt vain sähköpiirustus vuodelta 1976, jossa ei ole mainintaa arkkitehdistä. Roiskerapatut julkisivut, ovien detaljointi ja vesikaton muodonanto viittaavat 1950-60-luvulle.

Ulkopuoli
Betonisokkeli ja roiskerapatut julkisivut ovat luonnonvärisiä. Molemmilla pitkillä sivuilla on rivistö ikkunoita, joita kehystää sileämpi rappaus. Tarhan puoleiset pienemmät ikkunat ovat neliömäiset. Sekä vanhat ovet että ikkunat ovat säilyneet. Puuikkunat on maalattu ruskeiksi ja ovet ovat vihreää sormipaneelia. Laakea harjakatto on konesaumattua peltiä. Räystäät on laudoitettu umpeen, samoin päätykolmio, joka on vaakasuuntaan laudoitettua viistopaneelia.

Rakennuksen päätyyn sijoitetun teräsrakenteisen lintuhäkin sokkeli on betonia.

Sisäpuoli

Sisätiloihin on käynti vain rakennuksen päädyistä. Tarhan puoleiseen tilaan (ent. papukaijatila) on erillinen sisäänkäynti. Käytävän varrella on teräsrakenteiset häkit. Ulkoseinät on rapattu sisäpuolelta, ja kattopinta on profiloitua peltiä. Lattia on betonia, lukuun ottamatta eteistilan laattaa. Puuikkunoiden eteen on ilmeisesti lisätty sisäikkunat.

Itäpuolelle sijoittuvaan avonaisempaan eläintilaan (ent. vesilintutila) on käynti tuulikaapista, jonka vieressä on pieni tekninen tila. Eläintila on jaettu kahteen osaan vaneriovilla. Vanha lautakatto on säilynyt. Lattiat ovat pääosin betonia ja niihin liittyy vesialtaita. Eteistilassa on vanha 6-kulmainen laatta, sen viereisessä huoltotilassa uusi laattalattia.

20

Borealia

1998 Uusi ylälintutalo / arkkitehti Kati Miettinen
1-kerroksinen rakennus 248 m²

Pohjoista kosteikkoluontoa esittelevä kasvihuonemainen rakennus koostuu yhdestä suuresta hallista, jonka molemmissa päissä on sisäänkäynnit. Rakennuksen julkisivut peittyvät puu- ja pensasistutuksiin.

Uusi ylälintutalo eli Borealia jatkoi Amazonia-talossa aloitettua tapaa esitellä keskitetysti yhden elinympäristön erilaisia eläimiä ja kasveja. Se rakennettiin helmikuussa 1996 päivättyjen piirustusten mukaisesti 1960-luvun pikkulintutalon paikalle konttorirakennuksen länsipuolelle.

Etelään viettävään rinteeseen istutetun rakennuksen pohjakaava on suorakaiteen muotoinen. Sen sisätilan pääosan muodostaa luonnonmukaista maisemaa jäljittelevä eläintila, joka on jaettu kolmeen toisiinsa liittyvään osaan: pohjoisosassa on metsälapin lajistoa, keskellä suomaisemaa ja eteläosassa lampimaisemaa. Yleisöreitti kulkee rakennuksen läpi itäsivulla kulkevaa puurakenteista luiskaa pitkin, jonka varrella on erillisiä terraarioita. Molemmissa päädyissä on liukuovelliset tuulikaapit. Rakennuksen pohjoiskulmassa on pieni keittiötila, jonka ulko-ovi avautuu itäpuolelle konttorirakennuksen edustalle.

Rakennuksen länsisivustan teräsrakenteiset ulkotarhat on liitetty käytävin sisätiloihin, jolloin eläimet voivat siirtyä niiden välillä. Rakennuksen luoteiskulmassa on lisäksi helmipöllöjen ulkotarha.

Ulkopuoli

Rakennuksen julkisivut jakautuvat etelä-, länsi- ja pohjoissivuilla oleviin kasvihuonemaisiin seinustoihin ulkohäkkitiloineen ja itäsivulla olevaan umpinaiseen puujulkisivuun. Sokkeli on maalattua betonia. Kasvihuoneseinä on kirkasta polykarbonaattikennoa, joka on kiinnitetty alumiinisin kasvihuoneprofiilein maalattuun teräsrunkoon. Katto on tehty samoista materiaaleista. Ulkohäkit ovat teräsrakenteisia ja suojattu vihrein verkoin.

Julkisivun umpinainen osuus on kolmella erilevyisellä lautakoolla elävöitettyä vaakalaudoitusta, joka on petsattu tummaksi. Keittiötilan oviaukon luona olevan jätekatoksen ja kylmän ulkovaraston seinät ovat samaa materiaalia. Umpinaiset ulko-ovet ovat petsattuja vaneripintaisia laakaovia ja yleisötilojen liukuovet karkaistua lasia.

Sisäpuoli

Kasvihuonemaisesta rakennustavasta johtuen sisätilat ovat erittäin valoisat. Yleisötilojen itäsivun umpiseinät on verhoiltu vanerilla. Tuulikaappien lattiat ovat hiottua betonia. Ramppimainen yleisöreitti on lautapintainen. Sitä reunustavat ruskeaksi maalatut puiset penkit ja opastetelineet.

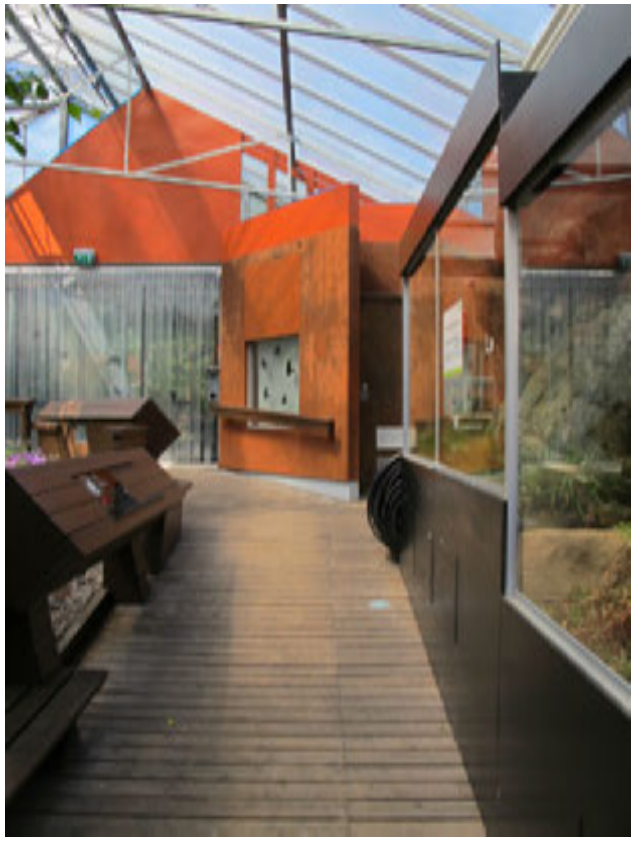

27

Näätälä

1952 Petolintusuoja - 1976 muutos näätäeläintaloksi - 2009 muutos vesilintu- ja pikkunisäkästaloksi

1-kerroksinen puurakennus 212 m²

Petolintusuoja häkistöineen muutettiin ensin Näätäläksi, ja nykyisin se on vesilintutalona. Laakealla harjakatolla varustettu pitkänomainen rakennus sijoittuu kallion kylkeen lähes huomaamattomana, kauttaaltaan villiviiniköynnöksen peittämänä.

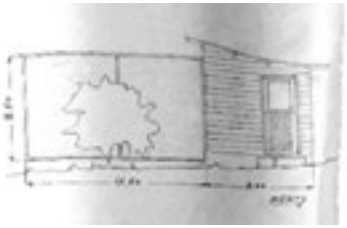

Petolintusuojan koillispäädyn julkisivusuunnitelma vuodelta 1952. HKA

Vuonna 1952 pienemmille peto- ja varislinnuille rakennettiin uusi häkkiryhmä, jossa oli 11 häkkiä suojahuoneineen. Kapeassa käytävämäisessä rakennuksessa oli pulpettikatto ja sen edessä pitkänomaiset häkit. Rakennusta pidennettiin ilmeisesti 1960-luvulla.

Petolintutalo laajennettiin näätäeläimille v. 1976 ja se tunnettiin myös Saukkotalona. Uusi laajennus tehtiin häkkien paikalle ja näin harjakatosta tuli epäsymmetrinen. Samassa yhteydessä rakennuksen takana nousevasta kalliosta rajattiin ulkotarha kivimuurilla. Vuonna 2009 rakennukseen sijoitettiin lintuja ja pikkunisäkkäitä.

Ulkopuoli
Julkisivut on vuorattu vaakasuuntaisella viistopaneelilla, joka on maalattu vihreäksi. Sokkeli on pinnoitettu kivirouheella. Vesikatto on konesaumattua peltiä ja maalattu vihreäksi. Räystäillä ovat kattotuolien päät näkyvissä ja räystään aluslaudoitus on limitetty punosmaiseen kuvioon nurkissa. Katolla on kuplamainen kattoikkuna. Pohjoispään ovi on sormipaneloitu lasiovi, eteläpään kaksi ovea on paneloitu kauttaaltaan leveämmällä paneelilla.

Rakennuksen takana on kivimuurilla rajattu kallioalue vesialtaineen, joka on katettu teräsverkolla.

Sisäpuoli
Rakennus on puurakenteinen. Sen päädyssä on kaksi ovea, joista päästään katselukäytävään. Täältä avautuu koko seinän mittainen lasiseinä vesialtaaseen ja myös veden pinnan alle. Käytävän lattia on betonia ja seinät sekä katto vihreäksi maalattua paneelia. Käytävän seinällä on ovet huoltotiloihin.

16

Virvoitusjuomapaviljonki

1910-luku
1-kerroksinen rakennus 8 m²

Punaiseksi maalattu mansardikattoinen virvoitusjuomapaviljonki toimii edelleen alkuperäisessä tarkoituksessaan, mutta uuteen paikkaan siirrettynä. Tyyliltään myöhäisjugendia edustava kioski on pääosin hyvin säilynyt.

Kioski sijaitsi ilmeisesti ennen tienristeyksessä Vanhan jääkarhulinnan ja Suuren karhulinnan puolivälissä jo vuonna 1911. Rakennus on siirretty myöhemmin, ehkä 1960-luvulla nykyiselle paikalleen. Väritys oli 1970-luvun kuvissa vaalea sinisin listoituksin. Vesikatto on uusittu ja yksittäisiä puuosia vaihdettu.[47]

Ulkopuoli
Julkisivut on vuorattu vaakasuuntaisella punaisella helmiponttipaneelilla. Panelointia on jäsennelty nurkkalaudoin sekä päädyissä valkoiseksi maalatulla ruudukkomaisella listoituksella, joka ylimpänä muuttuu pystyviivastoksi. Päädyn räystäslautojen alaosat muodostavat sulavalinjaisen kolmiokoristeen.

Etusivulla on kolmiosainen lasitettu myyntiaukko, johon liittyy myöhemmin lisätty laskutaso. Takasivun paneloidussa

kehysovessa on pieni pyöreä ikkuna ja jykevät kulmaraudat.

Vesikatto on konesaumattua peltiä ja mustaksi maalattu. Sokkelia ei juuri näy, vaan kioski makaa lähes suoraan betonilaatan ja ympäröivän kiveyksen päällä, mikä tekee kioskista jotenkin juurettoman näköisen.

Sisäpuoli

Rakennus on sisäpuolelta ilmeisen alkuperäisessä kunnossa panelointia myöten. Sisäpuoli on maalattu vihertävänharmaaksi. Lattia on uusi betonilattia, joka on maalattu harmaaksi ja varustettu lattiakaivolla. Kioski on lämmittämätön, siellä on vesipiste ja opaalilasiset pallovalaisimet.

78

Vanha pieni karhulinna

1902 Suuri petoeläinhäkki - 2009 korjaus ja sivuhäkkien poistaminen
1-kerroksinen rakennus 40 m²

Suuri petoeläinhäkki rakennettiin täydentämään 1890-luvun alusta peräisin olevia pienempiä petoeläinsuojia.[48] Pohjakaavaltaan T-muotoinen rakennus koostui kivisestä aitauksesta sekä tiilestä rakennetusta pesästä, jota reunustivat erilliset kaltereilla suojatut sivuhäkit.

Jugend-arkkitehtuuri on samanhenkistä kuin vuotta nuoremmassa Vanhassa isossa karhulinnassa (no 13). Graniittihäkin kyklooppimuuraus, yläosan korvakkeet ja kivinen päätelista konsoleineen sekä aasinselkäkaariset aukot ovat molemmissa karhulinnoissa samankaltaiset.[49] Tälle häkille on erityistä tiilinen, graniittinauhoilla jäsennetty takaosa ja siihen liittyneet sivuhäkit, jotka oli tarkoitettu ketulle ja mäyrälle. Sivuhäkit on purettu niinkin myöhään kuin vuonna 2009.

Suorakaiteen muotoisen aitauksen seinät on muurattu kyklooppimuurauksena harmaasävyisestä lohkopintaisesta graniitista. Sivuille levenevät jalustamaiset sokkelikivet, auk-

Mahdollisesti 1920-luvulla otettu kuva pienen karhulinnan pohjoispäädystä. Taustalla näkyy sivuhäkki, joka purettiin vuonna 2009. Otavan kuva-arkisto

Pieni karhulinna. KSA

kojen reunus ja muurien yläpinnan kivet koristekonsoleineen on hakattu sileämmiksi. Etu- ja takaseinämät ulottuvat hieman sivuseinien ohi ikään kuin salvotut pitkänurkat. Aitauksessa on kookas, kaltereilla varustettu aukko kolmella sivulla. Näiden yläosat on holvattu kolmiomaisesti nk. aasinselkä-muotoon. Kivihäkin katto on kalteria, ja sen takaseinällä on pieni kalteriovinen kulkuaukko pesään sekä toinen vastaava aukko ylempänä oikealla.

Kiviaitauksen takana on pienempi ja matalampi harjakattoinen punatiiliosa, jossa pesät sijaitsevat. Harmaakivisokkeli on samanlainen kuin etuosassa, vesikatto on konesaumattua peltiä. Tiilet on muurattu ristilimitykseen, tiilipintoja reunustavat harmaakivestä muuratut nauhat. Takaosassa on kaksi huoltoluukkua päällekkäin. Ovet ovat terästä, ja niitä koristavat ja jäykistävät ristikkäiset vinositeet. Tiiliosaan liittyvistä sivuhäkeistä on jäljellä vain graniittijalustat ja jäljet poisleikatuista kaltereista.[50]

Karhulinnat kunnostettiin vuonna 2009, jolloin sivuhäkit purettiin, irronneet kivet kiinnitettiin, saumaukset uusittiin ja teräsosat puhdistettiin sekä pintakäsiteltiin.[51]

79

Pöllöhäkit

1920-l Sini- ja hopeakettuhäkit
teräsrakenteiset häkit 138 ja 140 m²

Kaarevakattoiset ja ilmavat pöllöhäkit sijaitsevat rinteessä perätysten.

Alun perin sini- ja hopeaketuille tarkoitetut kaksi kaarikattoista häkkiä rakennettiin 1920-luvun loppupuolella. Ne edustavat ainoina tuolloin käytössä ollutta häkkirakennetyyppiä, joita oli pohjoiskallion ympärillä useita. Tällaisin häkein korvattiin eläintarhan alkuajoilta peräisin olleet puurunkoiset häkit.

Häkkien runko on koottu L- ja T-teräksistä pääasiassa pulttiliitoksin. Katon segmenttikaaria sitovat paikoin vetotangot. Seinät ja katto ovat mustaksi maalattua rautaverkkoa. Jalustat on valettu betonista.

Molemmat häkit jaettiin vuosina 1933 ja 1934 väliseinin kahteen osastoon, jotta saatiin penikoiville kettunaaraille pesimärauha. Näitä jakoseinäkkeitä ei enää ole. Häkit olivat sini- ja hopeakettujen käytössä ainakin 1940-luvulle asti. Sen jälkeen niihin on ollut sijoitettuna mm. ahmoja ja nenäkarhuja. Nykyisin ne ovat viiru- ja hiiripöllöjen lentohäkkeinä.

14

Vanha malaijitarha

1952 Malaijikarhutarha - 1981 muutos lumileopardeille
1-kerroksinen rakennus 8 m²

Malaijikarhujen tarha rakennettiin saaren korkeimmalle kohdalle, pohjoiskalliolla sijaitsevan vanhan vesilinnan ympärille 1950-luvun alussa. Verkkokatto on lisäys 1980-luvulta. Nykyisin tarha on ahmojen käytössä.

Kallion laelle sijoittuva tarha oli alun perin avonainen ja sen muurien sisäpuolelle jäi vanha vesilinna, joka toimi karhujen luolana. Aidattu tarha, jonka taakse on sijoitettu huoltorakennus, noudattaa Leijona- ja Karhulinnan periaatetta. Se on kooltaan 18 x 20 m ja sen takanurkat ovat viistetyt. Käynti tarhaan tapahtuu sivumuurissa olevasta ovesta. Huoltorakennuksesta ei tarhaan ole yhteyttä.[52]

1980-luvun alussa tarha kunnostettiin Mongoliasta tuoduille lumileopardeille. Tarha katettiin alumiiniverkkokatolla, joka tuettiin teräskaarilla. Ilmeisesti tästä syystä vanha vesilinna purettiin pois. Eläimiä varten tarhan rakennettiin pieni luola kevytsoraharkoista, jotka naamioitiin graniittikiven näköisiksi. Rakennustyöstä vastasivat eläintarhan omat rakennustyömiehet.[53]

Ulkopuoli, sisäpuoli ja rakenne

Tarhaa rajaavat rinteen mukaan laskeutuvat rapatut muurimaiset seinämät, joiden yläpinnat on päällystetty liuskekivillä. Seinämien varaan asennettu teräskaaret, joiden välissä on alumiiniverkko. Myöhemmin lisätty suojakaide koostuu kahdesta teräsputkesta.

Loivasti pulpettikattoinen huoltorakennus on rapattu ja siinä on betonisokkeli. Rakennuksessa on puuikkunat ja ovet ovat maalattua terästä. Savupiippu on pellitetty.

Malaijikarhut tarhassaan vuonna 1959. Vasemmassa yläkulmassa pilkistää tarhan sisään jätetty vesilinna. Eero Troberg / Otavan kuva-arkisto

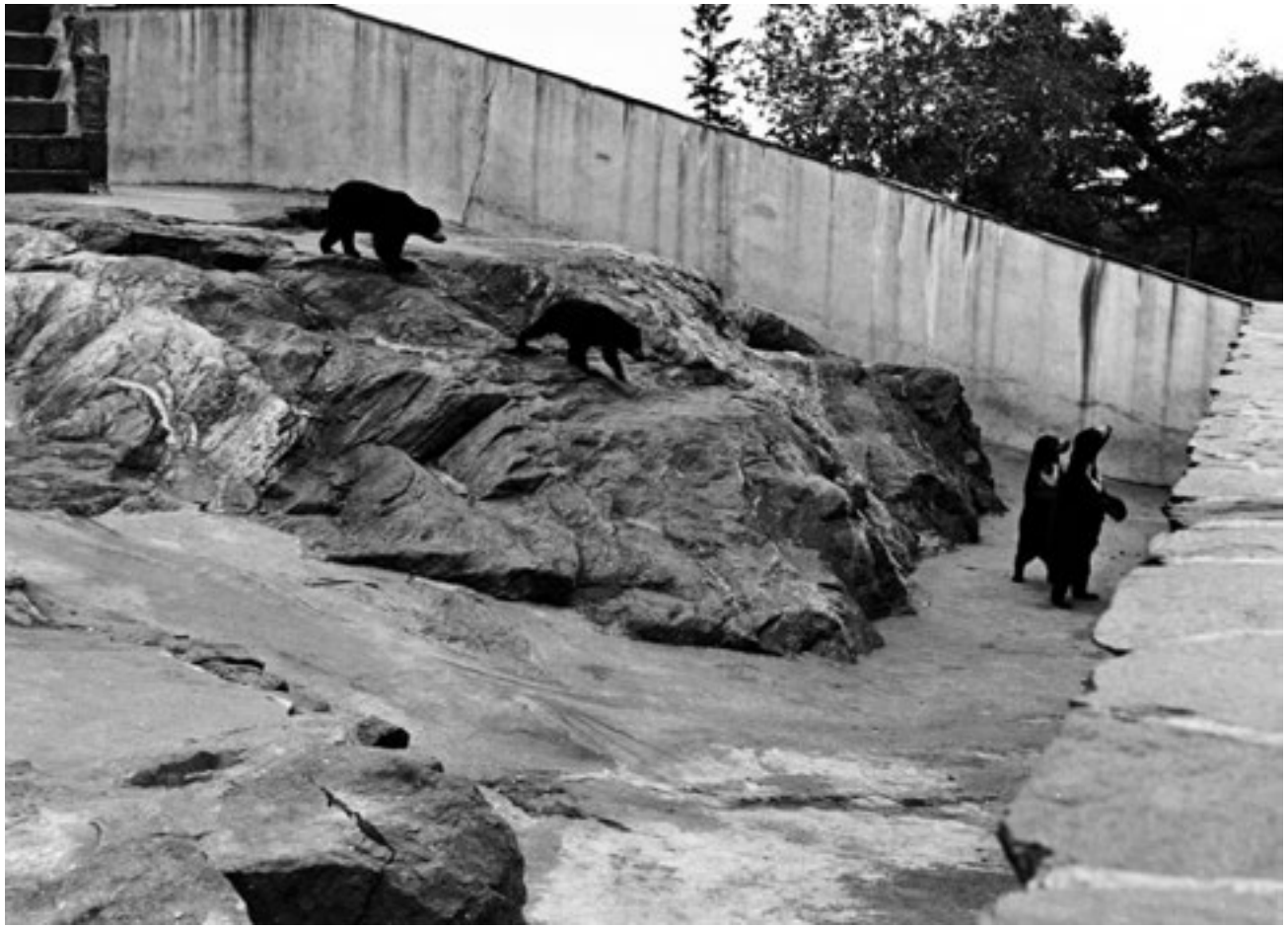

51

Vanha mäyrätalli

1950 Saukko- ja majavatarha - 1980 uusi suojarakennus
1-kerroksinen rakennus 27 + aitaus 125 m²

Alun perin saukko- ja majavatarhaksi rakennettu eläinsuoja ei ole tällä hetkellä käytössä. Rakennusta on muutettu, mutta alkuperäiset 1950-luvun piirteet erottuvat edelleen.

Kaksiosainen saukko- ja majavatarha rakennettiin vuosina 1949–50, ja se rinnastuu siten muihin tuon ajan säilyneisiin rakennuksiin, Karhulinnaan ja Vanhaan malaijitarhaan. Maahan upotettujen kaarevaseinäisten ulkotarhojen muurit on tehty vaaleaksi maalatusta betonista ja päällystetty liuskekivellä. Saukot muuttivat 1970-luvun puolivälissä uusiin tiloihin nykyiseen Näätälään (no 27), ja niiden tilalle tuli mäyriä.

Koska originaalipiirustukset puuttuvat, rakennuksen pohjoispäässä sijainneiden eläinten suojatilojen alkuperäinen asu ei ole tiedossa. Suojatiloihin ulkotarhoista johtaneet pyöreät kulkuaukot on muurattu umpeen. Nykyinen pulpettikatolla varustettu ja vihreäksi maalattu puinen suojarakennus on tehty 1980-luvun alussa. Todennäköiseksi samalta ajalta ovat myös ulkotarhoja reunustavat teräsrunkoiset pleksikaiteet. Viimeaikoina ulkotarhoja on käytetty kesäisin kilpikonnien esittelyyn.

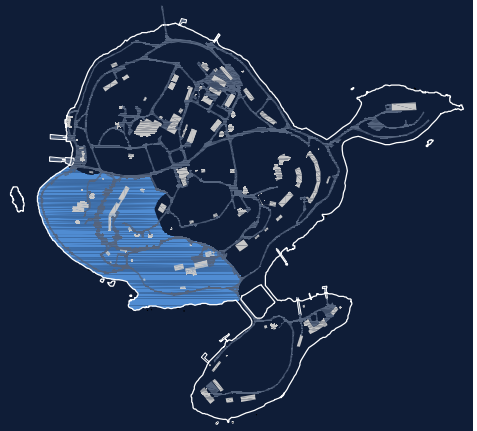

Korkeasaaren lounaisosan kallioilta avautuu näkymiä merelle ja kaupungin keskustaan. Eläinsuojat sijoittuvat pääasiassa näiden kallioiden väliseen laaksoon ja etelärannan rinteeseen. Eläintarhan laajin yhtenäinen kokonaisuus on Kissalaakso.

3 LOUNAISKALLIOT

Lounaiskallioiden maisema

Saaren lounaisosan kaksi kallioselännettä ovat merestä nouseva Mineraalimäki näköalatorneineen ja kissalaaksosta itään nouseva eläimille aidattu loivempi selänne. Kallioiden välisessä painanteessa oleva Kissalaakso muodostaa oman rakennetun mikromaisemansa. Lounaiskallioiden osa-alueeseen kuuluu myös Kissalaakson ja Hylkysaaren ajopenkereen välinen metsäisempi rinne eläinaitauksineen. Rakennuksista vanhimmat ovat 1940-luvulta. Maisemarakentamisen uudistukset tällä osa-alueella vastaavat 1980- ja 1990-lukujen yleis- ja toteutussuunnitelmia.

Kissalaakso

Kissalaakson aitauksia uudistettiin ja laajennettiin 1990-luvulla jolloin nykyinen verkkoseinien reunustama kulkuväylä rakennettiin (suunnittelijoina Arkkitehtitoimisto Jaakko Suihkonen, Maisemasuunnittelu Leena Iisakkila).[54] Pääkäytävänä on puiden ja puurakenteisen pergolan varjostama tilojen sarja, jossa kapeammilta kujaosuuksilta edetään suuntaa vaihtaen väljemmille katseluaukioille. Toteutus poikkeaa aikaisemmista tiikeri- ja leijona-aitauksista siinä, että kävijä liikkuu puolikatetussa varjoisassa tilassa katsoen ylempänä olevia kissaeläimiä. Ratkaisu noudattaa näin eläintarhojen

Viistoilmakuva lounaasta 1930-luku . Korkeasaaren eteläosien metsät näkyvät vielä koskemattomina. Veljekset Karhumäki Oy / HKM

1964 rakennettu ja 1990-luvun vaihteessa uudistettu Kissalaakso muodostaa oman pienoismaisemansa Korkeasaaren sisään.

Ote Leena Iisakkilan istutussuunnitelmasta Kisaalaaksoon , vuodelta 1990. SRM

rakentamisen nykyisin omaksuttuja yleisiä periaatteita. Yleisön ei siis pidä katsella eläintä ylhäältäpäin. Korkean aidan materiaalina on muovitettu vihreä teräsverkko. Katseluaukot ovat panssarilasia, ja niiden yhteyteen on sijoitettu eläinlajien esittelytaulut. Aitausten väliset teräsverkkoaidat on pystytetty kalliopintaan porrastettuun paikalla valettuun betonisokkeliin. Ratkaisu on turhan näkyvä ja karu.

Istutuksien kasvilajit edustavat alkuperäistä puustoa lukuun ottamatta samaa maanosaa kuin eläimetkin, 1980-luvun käyttösuunniteolman mukaisesti. Näyttävimpiä yksilöitä ovat lehtevä mantsuurianjalopähkinä (*Juglans mandschurica*) sekä alkuperäinen vanha mänty käytävän eteläpäässä. Verkkoaita on köynnöksien peittämä. Lajit ovat kiinanlaikkuköynnös (*Actinidia kolomicta*), japaninkelasköynnös (*Celastrus orbiculatus*), siperiankärhö (*Clematis alpina*), vuorikärhö (*C. montana*), kiinankärhö (*C. tanguitica*), tulikuusama (*Lonicera x brownii*) ja aasiankilpikierto (*Mensiperun dauricum*). Pensalajit ovat vähemmän esilletulevia, niistä näyttävimpänä mainittakoon alppiruusu (*Rhododendron* ssp.)

Kulkupinnan materiaali vaihtelee novostone-asfaltista betonikiveykseen (novostone-kerroksen sora on kulunut pois 20 vuoden aikana).

Kissalaakson sisääntulo 1940-luvulla. Lehtonen / KSA

Mineraalimäen paviljongille johtanut käytävä vuonna 1925. Käytävä näkyy ensimmäistä kertaa J. Wallmarkin suunnitelmassa 1887 ja toteutettuna 1890 valokuvassa, mutta on jäänyt nykyiseen markhor-aitaukseen. HKM

Mineraalimäen näköalapaikka

Kissalaaksosta Mineraalimäelle johtavat kalliomaastoon sovitetut betoniset portaat. Näköalatorni *Kupla* ja sen osittain liuskekivetty ja osittain nurmipintainen, suhteellisen pieni jalusta on entisen Mineraalimuseon paviljongin paikalla. Matalahkoa balustradikaidetta seurannut kalkkitiilimuuri tasanteen reunassa poistui viimeistään 1980-luvulla. Noin 1 m korkea reunamuuri syntyi osana markhor-aitauksen rakentamista meren puoleiseen kalliojyrkänteeseen. Leena Iisakkila suunnitteli pienen katselusyvennyksiä sisältävän istutetun muurin.[55] Muurin päälliset istutukset ja korkeus estävät nykypäivän kävijää näkemästä ennen niin kuvattua avointa kaupunkipanoraamaa.

1980-luvun lopulla rakennettu betoniseinämä on jyrkkä kontrasti jylhälle kalliolle.

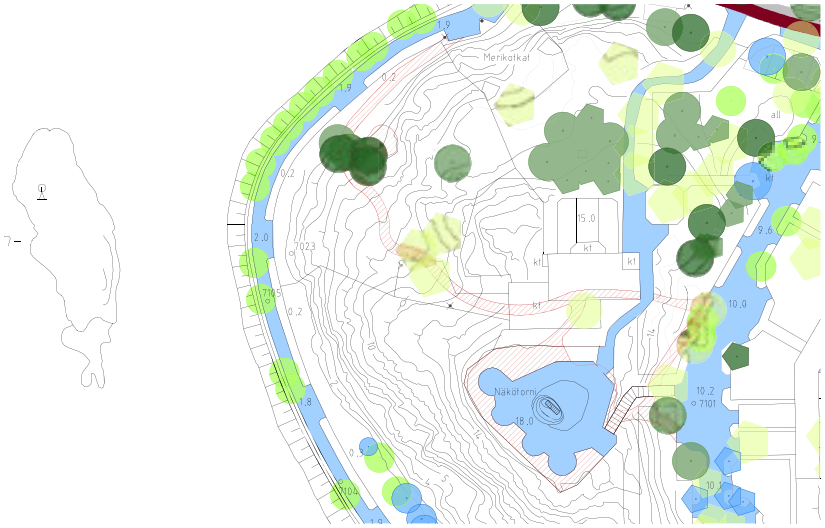

Ote säilyneisyyskartasta. Punainen viivoitus kuvaa hävinnyttä käytävää

Kalliojyrkänne ja länsiranta

Mineraalimäen kalliojyrkänne otettiin viimeisenä eläintarhan käyttöön, ja sen tarhat valmistuivat vuonna 1989.[56] Rannasta laelle johtanut avokallioiden poimussa kaareileva vanha käytävä on jäänyt aitauksen sisään. Alppieläinten vuorimaisema katkeaa tylysti ylhäällä laella olevaan korkeahkoon betonitukimuuriin. Uusi rantareitti rakennettiin korkealle penkereelle tarkoituksena integroida eläinaitaus siihen tukimuurina. Tämä edustaa sovellusta eläintarhojen yleisesti käyttämästä ns. ha-ha-aiheesta eläinten ja katsojan väliseksi esteettömäksi rajaksi. Katselupaikat ovat levennyksiä rantareitin varrella. Veltheim & Sakkisen ideoimat porrasyhteydet veteen eivät olleet jatkosuunnittelussa enää mukana. Rannan pohjan jyrkkyys ja syvyys olisi tehnyt toteutuksesta teknisesti hankalan. Rantareitti rakennettiin Maisemansuunnittelu Leena Iisakkilan toteutussuunnitelmien mukaan.[57] Rannanpuoleisella sivulla on tervaleppäryhmien lisäksi yhtenäinen ja tiivis pensasruusuistutus turvaksi korkealla penkereellä kulkijoille, mutta yksitoikkoisena massaistutuksena se katkaisee visuaalisen yhteyden rantaan. Pensaslajit ovat kurtturuusu tiheänä rajana rannan puolella ja kiiltotuhkapensas eläinaitauksen puolella.

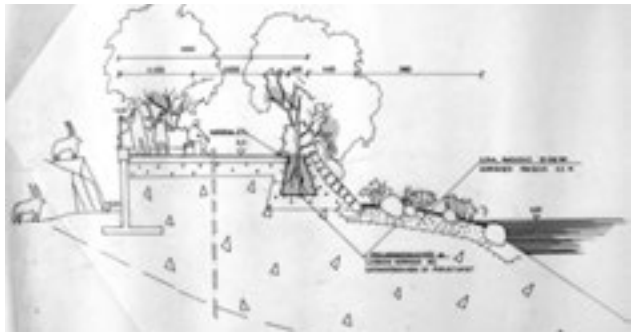

Leena Iisakkilan leikkaus uudesta rantareitistä 1989. SRM

Lounaassa rantakäytävä levenee oleskelutasanteeksi, jossa on pieni hiekkalaatikko, kaksi huvimajakatosta ja suuret syväsäiliöt. Oleskelupaikan reunaan istutettuja lajeja ovat pihlaja-angervo ja vuorimänty.

Eteläosa

Kissalaakso päättyy etelässä Saukkokioskin aukiolle ja sen alapuolella olevaan saukko- ja vesikkoaitaukseen, jonka paikalla aikaisemmin oli pienempiä aitauksia tai karsinoita muun muassa lammaslajeille, aasille ja jänikselle. Nykyisessä saukkoaitauksessa puro sijoittuu lähelle aitaa ja yleisöä, joka katselupaikalta voi seurata alhaalla vedessä liikkuvaa eläintä. Ylärinteessä altaan vesitekniset laitteet on sijoitettu näkyvälle paikalle aidan sisäpuolelle.

Rannan suuntainen käytävä samoin kuin Saukkokioskilta itään kulkeva käytävä seuraavat pääosin Kansanpuiston rakennettujen hiekkakäytävien linjausta. Metsäpeuran, ahman sekä takinin aitauksien katselupaikat katoksineen on rakennettu vuoden 1998 suunnitelmien mukaan[58]. Aidan viereisissä istutuksissa, katselupaikkojen välisellä osuudella on käytetty eurooppalaisia lajeja: isotuomipihlajaa, kalliotuhkapensasta ja vuorimäntyä. Sisäpuolella olevat kaivannot on esitetty vallihaudoiksi suunnitelmissa mutta ovat kuivia. Kansanpuiston aikaisen metsäisen tunnelman voi vielä tavoittaa metsäpeura-aitauksen viereisellä käytäväosuudella. Eläimet kuluttavat maastoa tehokkaasti, minkä vuoksi vanhaa puustoa on vaikea pitää elossa.

Korkeasaaren hieno eteläranta on säilynyt paikoin koskemattomana

Yleisin, Korkeasaaressakin käytetty menetelmä on suojata puiden runkoja ja tyviosaa korkeilla soiroilla ja peittää juuristoalue läpäisevällä materiaalilla. Alemman käytävän varressa oleva matala lintutalo on istutettu onnistuneesti rinnemaastoon.

Saaren lounaisella rantaosuudella tapahtuneet muutokset ovat olleet pääosin luonnon omaa kehitystä ja kasvua, ei kuitenkaan ilman ihmisen vaikutusta. Rantapuusto on sadan vuoden aikana rehevöitynyt ja tiheytynyt, ja metsänreuna on siirtynyt lähemmäs rantaviivaa. Rantalehtoon on myös sijoitettu kunnallistekniikan vesi- ja sähkötekniikkaan liittyviä laitteita. Kalliopinnat ja rannan siirtolohkareet ovat säilyneet muuttumattomina.

Lounaiskallioiden rakennukset

Korkeasaaren kansanpuistoaikainen näköalapaviljonki sijaitsi nk. Mineraalimäen huipulla. Tämä paviljonki, johon aikoinaan oli sijoitettu Mineralia-museo, on purettu. Sen paikalle rakennettiin 2000-luvun alussa uusi näköalatorni Kupla *(no 53)*. Näköalapaikkaa ympäröivään kalliorinteeseen sijoitettiin 1980- ja 90-luvuilla alppieläinten talli tarhoineen *(no 8)* sekä teräsrakenteinen lentohäkki *(no 36)*.

Mineraalimäen itäpuoliseen laaksopainanteeseen oli eläintarhan alkuaikoina sijoitettu muutamia eläinaitauksia mm. aasi- ja kamelitallit, metsäkanalintujen lentohäkki ja myöhemmin villisikatarha. Nämä korvattiin 1960-luvulla rakennetulla petoeläintalolla eli Kissalalla *(no 9)* ja siihen liittyvillä häkeillä. Alue on siitä lähtien tunnettu Kissalaaksona. Kissalaaksoa uudistettiin 1990-luvulla mm. tiikeritallilla *(no 7)* ja samalla se laajeni itään päin kalliorinteeseen rakennetuilla lumileopardihäkeillä. Näiden paikalla oli sitä ennen alppieläinten tarhoja, joiden tallit oli rakennettu 1940-luvulla.

Lounaiskallioilla on lisäksi joukko tallirakennuksia. Alueen itäosaan, etelärantaan laskeutuvaan rinteeseen rakennettiin 1950-luvun lopulla laaja-alainen tarha-alue susille. Sen korvasivat 1960-luvulla Kissalaaksosta siirrettyjen villisikojen tarha 1940-luvun talleineen *(no:t 49 ja 50)* sekä nykyiset metsäpeura- ja takinitallit *(no:t 82 ja 86)*. Tallien väliin rakennettiin 1970-luvun lopussa ahmatalli *(no 95)*.

Näiden tallien ja Kissalaakson välisellä alueella Saukkola, Saukkokioski ja huuhkajatarha *(no:t 34, 38 ja 41)* sekä tarha-alueisiin liittyvät erähenkiset katselukatokset *(no:t 47, 83 ja 85)* muodostavat oman Euraasia-kokonaisuutensa. Nämä kaikki valmistuivat samoihin aikoihin 1990-luvun lopulla.

7

Tiikeritalli

1989 Arkkitehtitoimisto Jaakko Suihkonen
1-kerroksinen betonirakennus 86 m²

Tiikeritalli sijoittuu Kissalaakson länsipuolelle Mineraalimäen tallien viereen, ja se on laaksoa kohti laskeutuvan näyttelytarhan takana yleisölle lähes näkymättömissä.

Vuonna 1990 valmistunut Tiikeritalli rakennettiin samassa yhteydessä, kun Kissalaaksoa laajennettiin läntisille rinteille. Erillinen Tiikeritalli on noppamainen pelkistetty rakennus, jonka kulmat ovat viistetyt.

Ulkopuoli

Tiikerisuoja on betoniharkoista muurattu tasakattoinen rakennus, jonka pääosin umpinaiset seinäpinnat ovat slammatut. Teräsrakenteinen pääovi on sijoitettu viistettyyn nurkkaan. Kahdella sivulla on kulkuaukot ulkotarhoihin. Rakennukseen on myöhemmin lisätty kaksi ikkuna-aukkoa. Kattopinta on ilmeisesti bitumihuopaa, ja räystäät ovat maalattua peltiä. Kattoikkunat on ilmeisesti lisätty toteutusvaiheessa, koska pääpiirustuksissa niitä ei ole esitetty.

Sisäpuoli

Huoltotilakäytävältä on käynti kahteen tiikerisuojaan. Niiden etuseinämä on verkotettu teräsrakenne, jonka päällä on osittain akryylilevyt. Suojien välinen seinä on verhoiltu pellillä ja siinä on kulkuaukko. Takaseinällä oleville tasoille johtavat luiskat.

Harkkoseinät ovat sisäpuolelta slammatut. Kattopintana on säänkestävä vanerilevy, jossa on kaksi neliömäistä valoaukkoa. Lattiapinta on betonipinnoitetta.

8

Mineraalimäen tallit

1988 arkkitehti Raimo Virtanen
1-kerroksinen kylmä tallirakennus 469 m²

Vuonna 1989 eurooppalaisille alppieläimille (alppikauris ja gemssit) rakennettu suoja tarhoineen on istutettu Mineraalimäen kalliolle. Näyttelytarhat sijoittuvat eläinsuojan läntisille kalliorinteille, muutoin rakennus näyttäytyy yleisölle vain näköalatasanteelta laajana kattopintana.

Vuoden 1983 käyttösuunnitelman mukaisesti alppieläinten tarha muodostettiin Mineraalimäen kallioiselle mäelle. Suunnittelun kuluessa tutkittiin mahdollisuutta sijoittaa tarvittavat eläinsuojat aputiloineen kallion sisään, mutta ajatus kaatui käytännön ongelmiin.[59]

Rakennus pyrittiin kuitenkin sijoittamaan kalliomaisemaan mahdollisimman huomaamattomasti. Se jakautuu toiminnallisesti kahteen osaan, eläinsuojaan ja ruokintakatokseen, jotka limittyvät toisiinsa. Rakennuksen poikki kulkevan huoltokäytävän varrelle sijoittuvat rehuvarasto, varatarhat, ruokintakatokset, henkilökunnan huoltotila ja jätekatos. Huoltotilaan on myöhemmin lisätty wc-tila.

Neljään erilliseen varatarhaan liittyy pienet sisäsuojat, joista on katetun tilan kautta käynti teräsverkoin rajattuihin ulkoaitauksiin. Varsinaiset näyttelytarhat sijoittuvat merenpuoleisille

kalliorinteille, ja niiden välissä kulkee osittain huoltotie. Vanha näköalatasanteelle johtava kävelytie on jäänyt aitauksen alle.

Toiminnallisista lähtökohdista sommiteltu selkeä eläinsuoja vaikuttaa pelkistetyn materiaalivalikoimansa takia lähes ajattomalta.

Ulkopuoli

Pelkistetyn näköisen rakennuksen korkeat sokkelit on verhottu luonnonkivillä, ja muuratuissa kevytsoraharkkoseinissä on harmaa ohutrappaus. Itäpuolelta ulkoseinä rajoittuu kalliota vasten. Rakennus on maanvaraisesti perustettu.

Tasakattopinnat on irrotettu ulkoseinistä kauttaaltaan kiertävillä kattoikkunoilla. Lisäksi rakennuksen keskellä on kaksi pitkää kattoikkunaa. Peltiset räystäslistat ovat osittain varsin leveät. Tallirakennuksen katto on tiivistetty vuonna 2007.[60]

Rakennusta ympäröivien teräsverkkohäkkien perustat ovat betonia, rinteen puolella ne on porrastettu.

Sisäpuoli

Seinäpinnoiltaan pääosin umpinainen rakennus saa kattoikkunoiden kautta runsaasti luonnonvaloa ja sen sisäpuoli on hyvin valoisa. Materiaalivalikoima on pelkistetty ja kulutuksen kestävä. Pääosin betonirakenteisen rakennuksen ympäröivät ulkoseinät on muurattu kevytsoraharkoista. Kantavat rakenteet, pilarit ja palkit sekä kattopinnat ovat sileää paikalla valettua betonia. Väliseinissä ja liukuovissa on käytetty säänkestävää vaneria. Ruokintatilojen seinämien kehikot ovat maalattua teräsputkea, ja niiden välit ovat teräsverkkoa ja osittain vanerilevyä. Nosto-ovet ovat vakiomallisia. Kattoikkunoiden kehikko on maalattua terästä ja ikkunarakenne alumiinia.

36

Mineraalimäen lentohäkki

1998 Arkkitehtitoimisto Suominen Oy arkkitehti Kati Miettinen-Suominen
1-kerroksinen rakennus 452 m²

Lauttarannassa sijaitseva muodoltaan suurta hyönteistä muistuttava, ilmava partakorppikotkatarha myötäilee luontevasti Mineraalimäen kalliorinnettä.

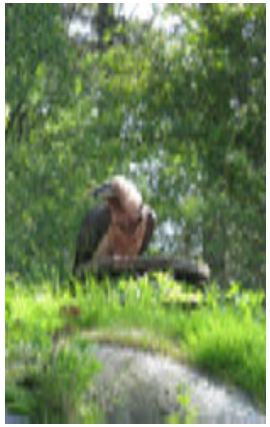

Tarha valmistui v. 1997, ja sisustustyöt saatiin valmiiksi kesäkuussa 1998.[61] Laaja kattava teräsverkko on jännitetty teräsristikkopalkin ja kolmiosaisten teräspilarijalkojen varaan. Aikaisemmin kaikki korppikotkat oli sijoitettu saaren keskiosassa sijaitsevaan v. 1923 rakennettuun Kotkahäkkiin. Pesimisrauhan takia partakorppikotkille rakennettiin oma tarha.[62]

Ulkopuoli

Tarha koostuu laajasta teräsverkosta, joka on jännitetty keskeisen, kallion rinteeltä alas rantaan ulottuvan kaarevan teräsristikkopalkin ja betoniperustusten päältä nousevien kolmijalkaisten ”teräspilarien” varaan. Teräsristikkopalkin pituus on 38 metriä ja jänneväli 25 metriä. Tarhan korkeus vaihtelee neljästä kymmeneen metriin. Toiselta sivulta sitä rajaa Mineraalimäen gemssitarhojen betonimuuri.

Lentohäkin sisällä on kaksi graniittilohkareista tehtyä pesäsuojaa sekä vesiallas. Tarhaan johtavat teräsverkkoiset huoltoovet sekä ylä- että alatasanteelta. Yleisön suojaksi suunniteltu purjekatos on poistettu.

53

Näköalatorni Kupla

2002 arkkitehtiyo Ville Hara

puinen tornirakenne 82 m^2

Korkeasaaren uutena maamerkkinä kohoaa rantakallion laella verkkokuorirakenteinen puinen näkötorni, joka saanut alkunsa arkkitehtiopiskelijoille vuonna 2000 järjestetystä kilpailusta.[63] Kokeellinen kupla on samalla minimalistinen ja hillityn koristeellinen, koska muoto ja rakenne ovat elegantilla tavalla sidoksissa toisiinsa. Tornista avautuvat vaikuttavat näköalat joka suuntaan.

Sananmukaisesti kuplan muotoinen rakennus on punottu ristikkäin asetelluista ja taivutetuista kuusipuisista liimapuusoiroista. Näin syntyy tornin ilmavasti punottu kuori, joka on yhtaikaa julkisivu ja runkorakenne. Kuplan sisällä on kaksi jäykistävää välipohjaa eli katselutasannetta, jotka koostuvat liimapuupalkeista ja näiden varaan rakennetusta ritilälattiasta. Tasoja yhdistävät portaat, joiden reisilankut ovat massiivisia liimapuulevyjä. Kuplan huipulla on soikea okulus-aukko. Tasanteilla on putoamissuojana kaidekorkeuteen asti sinkitty teräsverkko. Vinoristikko, joka on koottu pulttaamalla, on perustettu sirojen, lattateräksisten kiinnikkeiden varaan. Kullakin tasanteella on levymäinen puupenkki sekä palosammutin.

Kilpailun jälkeen voittanutta ehdotusta ja sen rakenteita kehiteltiin edelleen TKK:n puustudiossa. Tornin rakensi valmiiksi kesällä 2002 pääosin kansainvälinen, kahdeksan arkkitehtiopiskelijan muodostama ryhmä. Puuosat käsiteltiin alun perin pellavaöljypohjaisella puubalsamilla, joka ei estäisi puuta harmaantumasta luonnollisella tavalla. Rakennus on säälle varsin alttiina, ja puuosat vaativat jatkuvaa huoltoa. Tällä hetkellä ne on käsitelty puolipeittävällä hopeanharmaalla maalilla, joka peittää alkuperäistä materiaalin tuntua.[64]

9

Kissala

1963, 1966 erilliset ulkohäkit / arkkitehti Jaakko Suihkonen - 1977 varatarhat - 1991 Peruskorjaus / Arkkitehtitoimisto Jaakko Suihkonen
1-kerroksinen rakennus 754 m²

Kissalaakso sijoittuu nimensä mukaisesti kahden kallion väliseen laaksomaiseen painanteeseen. Vuonna 1964 valmistuneen petoeläintalon avajaisia vietettiin Korkeasaaren 75-vuotisjuhlapäivänä ja alun perin siihen kuuluivat vain suoraan rakennuksen edustalla olevat ulkohäkit. Uudistuksen myötä 1990-luvun alussa Kissalaakso muodosti laajemman kokonaisuuden, jonka läpi johtaa yleisön kulkureitti.

Vuonna 1964 rakennetun Kissalaakson tieltä siirrettiin pois poni-, aasi- ja villisikatarhat. Kissalaaksoon hankittiin monipuolinen ja edustava lajikokoelma mm. viidakkokissat, kafferikissat, pantterikissat, afrikankultakissat, tiikerikissa, ocelotti ja gepardi.[65] Vuoden 1991 korjauksen jälkeen hankittiin uusina lajeina myös manuli ja leopardikissa.[66] Nykyisin Kissalaakso on erikoistunut esittelemään kylmän ja lauhkean vyöhykkeen kissapetoja.

Pitkänomainen rakennus myötäilee taittuvalla pohjamuodollaan kallion rinnettä ja muodostaa taustaseinämän ulkohäkeille eli näyttelytarhoille. Petoeläintalo on jaettu eläinlajien mukaan kahteen siipeen. Pidemmässä pääsiivessä on tilat isoille kissaeläimille ja lyhyemmässä siivessä pienemmille kissaeläimille ja pandoille. Molemmissa siivissä huoltokäytävän varrella on eläinten sisähäkit. Pääsiiven edessä oli alun perin seitsemän näyttelyhäkkiä, joista kuusi oli suorakaiteenmuotoista. Sivusiiven edustalla oli kuusi häkkiä. Tämän lisäksi v. 1966 rakennettiin erilliset suorakulmaiset häkit rakennusta vastapäätä Mineraalimäen rinteen alapuolelle. Uudistuksen myötä v. 1991 ulkohäkit muutettiin vapaamuotoisemmiksi tarhoiksi.

Pääjulkisivun puolelta rakennukseen on käynti siipien taitekohdassa. Huoltopihalta on käynti molempiin siipiin ja lisäksi huoltokäytävältä on pääsy ulkotarhojen välisiin huoltotiloihin. Pääsiiven taakse valmistuivat v. 1977 varatarhat, jotka on yhdistetty rakennukseen katetun siirtokäytävän avulla.

Huoltopihan puoleisesta ulkoseinästä työntyvä lantala on myöhemmin muutettu tekniseksi tilaksi ja pihanpuoleinen sisäänkäynti on muurattu umpeen. Nykyisessä valvomossa on alun perin sijainnut lämmönjakohuone.

Vuoden 1989 korjaustyöt koostuivat alueen tarhatöistä sekä erilaisista rakennusteknisistä-, päällyste-, sähkö- ja viherrakennustöistä.[67] Kissalaakson tiloja uudistettiin ja laajennettiin v. 1991, jonka jälkeen valtaosa lajeista voitiin pitää yleisön nähtävillä ulkona ympärivuotisesti. Myös Kissalaakson yleisöinformaatioon kiinnitettiin erityistä huomiota asentamalla

kissapetojen pesäkoppeihin videointi ja yleisön käyttöön seurantamonitorit.[68] Katselulasit vaihdettiin vuonna 2009.[69]

Ulkopuoli

Näyttelytarhojen taakse pääosin piiloon jäävässä rakennuksessa on pulpettikatto, joka pääjulkisivun puolella ulottuu katoksena eläinten suojaksi. Pääsiivessä pulpettikatto jatkuu katoksena myös rakennuksen takana olevan siirtokäytävän päälle, jossa puupalkit ovat näkyvissä. Kattopinnat ovat maalattua peltiä.

Rakennuksen betoniharkoista muurattu pääjulkisivu muodostaa taustamuurin ulkohäkeille eli näyttelytarhoille. Maasto on osittain pengerretty julkisivua vasten. Seinäpinnan yläosassa on teräsritilät. Julkisivun eteen v.1991 lisätty teräsrakenteinen katos tarjoaa eläimille sääsuojan.

Huoltopihan puolella valkoiseksi rapattuja julkisivuja on jäsennetty ikkunarivistöjä yhdistävällä ruskealla pystypaneloinnilla. Betonisokkeleissa on näkyvissä vaakasuuntainen muottilaudoituksen jälki. Ikkunat ovat valkoiseksi maalattua puuta. Kattoikkunat ovat pyramidin malliset. Ulko-ovet ovat pääosin teräsrakenteisia, puuovissa on pystypanelointi.

Kissalaakson asemapiirros vuodelta 1990. RVV

Ulkotarhoissa on maalatut teräsrakenteiset aidat, ja niiden perustat ovat paikalla valettua betonia. Yleisölle tarkoitetuissa katselupaikoissa on kaksiosaiset ikkunat. Korkeiden näyttelytarhojen verkkokatos on pingotettu ”sateenvarjomaisesti” teräspilarien varaan. Yleisön kulkureittiä on jaksotettu yhdistämällä molemmin puolin olevat häkit puurakenteisilla pergoloilla. Osaa puurakenteista on kunnostettu väliaikaisen näköisesti. Huoltopihan puolella olevien matalampien varatarhojen teräsverkkokattoa kannattavat I-palkit, jotka ulottuvat siirtokäytävän yli rakennuksen seinustalle.

Sisäpuoli

Molemmissa siivissä on koko pituudelta ulottuvat huoltokäytävät, joiden varsille sijoittuvat eläinten sisähäkit. Isompien kissojen häkkien toisella puolella on ylemmällä tasolla nk. eläinten hoitajien tarkkailukäytävä, jonka alapuolella olevista luukuista eläimillä on käynti ulkotarhoihin. Häkit saavat luonnonvaloa yläikkunoiden kautta. Huoltokäytävältä pääsee sen viereiselle ulkopuoliselle katetulle siirtokäytävälle, jonka varrella on isompien kissojen varatarhat. Pienempien kissojen siivessä ei tarkkailu- tai siirtokäytävää ole. Isompien ikkunoiden takia myöskään kattoikkunoita ei ole.

Rakennuksen keskelle, siipien rajakohtaan sijoittuvassa aulassa ovat eläinten ruokintaan ja hoitoon liittyvät tilat kylmähuoneineen sekä henkilökunnan valvomo ja sosiaalitilat. Huoltotilaan on käynti sekä pääjulkisivun että huoltopihan puolelta.

Kantavana rakenteena ovat häkkien etuseinän linjassa kulkevat betonipilarit. Häkkien välisissä levyrakenteisissa seinissä on osittain kulkuaukkoja. Muut väliseinät ovat tiiltä tai betonia/harkkoa. Seinät on maalattu keltaisiksi ja levyrakenteiset katot valkoisiksi. Kylmähuoneen seinät ovat profiilipeltiä. Lattiat ovat betonia. Häkkien edessä kulkee koko matkalta betonikouru.

Häkkien etuseinämät ovat tummaksi maalattua terästä ja teräsverkko-ovet avautuvat turvallisuussyistä sisäänpäin. Myös ikkunoissa on teräsverkot. Tilojen väliovet ovat osittain pystypaneeliovia ja osittain teräsovia. Rakennuksessa on koneellinen ilmanvaihto sekä patterilämmitys. Lvis-asennukset ovat pääosin näkyvillä.

Tekniseen tilaan ulkoa johtava pariovi on muurattu umpeen, ja nykyisin käynti on huoltokäytävältä.

Petoeläintalon pohjapiirros vuodelta 1992. Vasemmalla isojen kissojen siipi ja oikealla pienempien kissojen siipi. RVV

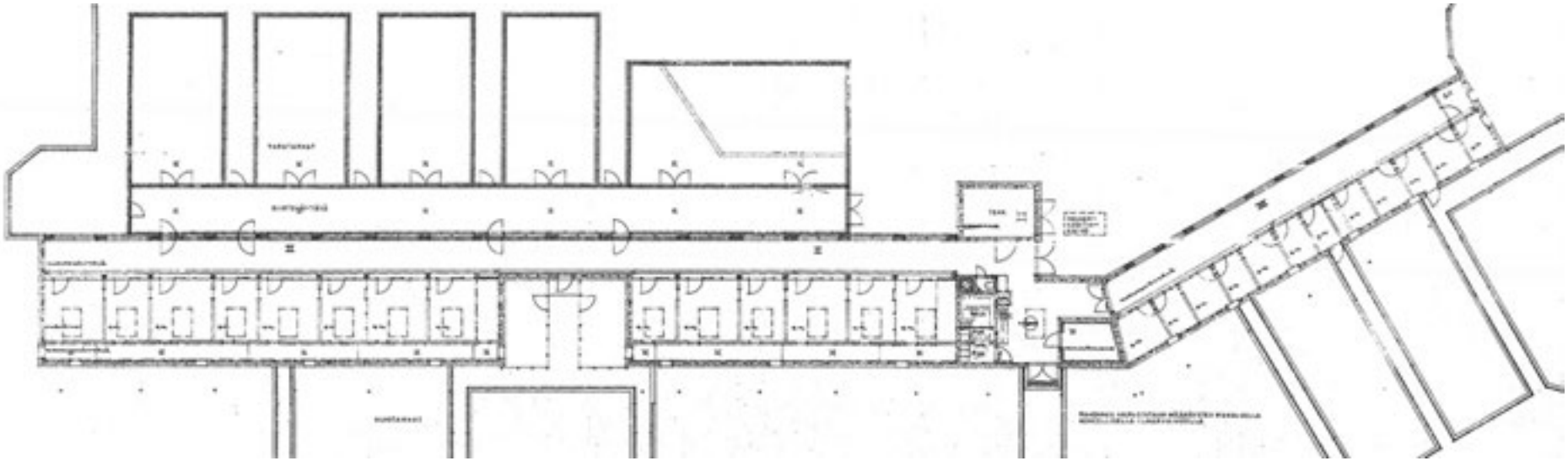

34

Saukkola

1998 Arket arkkitehtitoimisto arkkitehti Jussi Paattinen
1-kerroksinen rakennus 52 m²

Saukkola kuuluu Euraasia-kokonaisuuteen, ja se käsittää saukko- ja vesikkotarhat hoitorakennuksineen. Tarhat on sijoitettu porrastaen rinteeseen, ja niitä pääsee tarkastelemaan sekä ylätasanteelta että alatasolla kulkevalta rantapolulta.

Maastoutumaan pyrkivät rakennelmat koostuvat kahdesta umpiseinäisestä vajasta, vesiaiheesta, aitauksista ja katselukatoksista. Kokonaisuudelle antavat ilmettä katosrakenteiden muodonanto, jossa pyöreät pilarit liittyvät teräskannakkeiden ja puisten vinokonsolien avulla ristikkäin kulkeviin palkistoihin.

Ulkopuoli

Julkisivujen pääasiallinen materiaali on pystysuuntainen paneeli, joka on ruskeaksi peittomaalattu. Samaa materiaalia ovat myös puuaidat, mutta osa aidoista on teräs- ja lasirakenteisia. Sokkelit ovat betonia ja vesipellit vihreäksi maalattuja. Loivat pulpettikatot ovat vihertävää kolmiorimahuopakatetta. Hoitotilojen ovet ovat samaa paneelia kuin seinät, ja niissä on pyöreän kuplan muotoiset katseluaukot.

38

Saukkokioski

1998 Arket arkkitehtitoimisto arkkitehti Jussi Paattinen
1-kerroksinen rakennus 48 m²

Kioski ja siihen liittyvät yleisöwc-tilat kuuluvat samaan kokonaisuuteen kuin Saukkola, josta sen erottaa ylätasanteelta alatasolle ulottuva betoninen porras. Saukkokioski sijoittuu rinteeseen ja avautuu katetun terassin välityksellä kokonaan alatasolle päin.

Rakennus koostuu pitkänomaisesta ja kapeasta huonerivistä vasten rinnettä. Lasiseinäinen kioski, jossa on kattolyhty, sijoittuu rakennuksen itäpäätyyn. Vastakkaisessa päässä ovat umpinaiset wc-tilat. Näiden tilojen edustalla on katos ja kivetty avoterassi. Pyöreiden teräspilarien kantaman katoksen alla on näyttelyseinäkkeitä.

Ulkopuoli

Julkisivut ovat ruskeaksi maalattua pystypaneelia. Räystäs- ja vesipellit, pyöreät teräspilarit sekä kioskin ikkunapuitteet ovat vihreät. Loivassa pulpettikatossa on vihertävä kolmiorimahuopakate. Katoksen alapinta palkkeineen on ruskeaksi maalattua puuta, ja terassin lattia on harmaata betonikiveä. Wc-tilojen kohdalla kulkee oven yläpuolella kapea kiinteiden ikkunoiden muodostama nauha. Ovet ovat samaa pystypaneelia kuin seinät. Sokkeli on maalaamatonta betonia.

Sisäpuoli

Yleisö-wc-tilojen lattiat ja seinät ovat keraamista laattaa sekä katot maalattua sileää levyä. Kioskin sisällä ikkunoiden väliset seinäpinnat on maalattu vihreiksi.

41

Huuhkajatarha

1998 Arket arkkitehtitoimisto arkkitehti Jussi Paattinen
Häkkirakenne 132 m²

Huuhkajatarha sijaitsee metsäpeura-aitauksen vieressä, ja niillä on yhteinen huoltovaja, johon liittyy kiinteästi metsäpeurojen katselukatos (kts no 047).

Huuhkajatarha on monikulmion muotoinen ja koostuu korkeasta verkkoaidasta, joka on kiinnitetty pyöreisiin ruskeiksi maalattuihin puupilareihin sinkittyjen listojen avulla. Aidan yläreunassa kulkee vihreäksi maalattu teräslista, johon aitauksen katon muodostava verkko kiinnittyy.

47 ja 83

Katselukatokset

1998 Arket arkkitehtitoimisto arkkitehti Jussi Paattinen
Puinen katosrakenne 41 m² ja 35 m²

Metsäpeurojen katselukatoksista toinen (no 47) sijaitsee Huuhkajatarhan vieressä ja siihen sekä peuratarhaan liittyvään huoltovajan yhteydessä. Toinen katos sijaitsee hieman etäämpänä. Erähenkiset puiset rakennelmat toistavat samoja teemoja kuin Saukkolan katokset

Vajan seinät ovat kapeaa pystypaneelia, joka on maalattu tummanruskeaksi. Loiva pulpettikatto muuttuu pykälää alempana sijaitsevaksi katokseksi, joka taas jatkuu vajan seinien ohi muodostaen leveät räystäät. Vesikate on vihreää kattohuopaa, ja räystäspellit ovat vihreäksi maalatut.

Katoksen kolme kantavaa pääpalkkia on muotoiltu viistoiksi, ja ne liittyvät pyöreisiin puupilareihin tunnusomaisten teräskiinnikkeiden avulla. Primääripalkkien päällä lepää tiheämpijakoinen puinen sekundaaripalkisto. Pilarien väleissä on teräsverkkoaita, jonka yläjuoksun muodostaa leveä kaidepuu. Kaiteen yläpuolella on lisäksi tarhan puoleisilla seinustoilla puiset vaakajuoksut. Kaiteeseen liittyy pyöreistä puurimoista rakennettu istuintaso. Katoksen lattiataso on lautaa, alusrakenteet puuta ja perustukset betonia. Kaikki puuosat on maalattu tummanruskeiksi.

85

Lintutarha

1998 Arket arkkitehtitoimisto arkkitehti Jussi Paattinen
1-kerroksinen rakennus 29 m²

Lintutarha sijoittuu saaren eteläosan rantatien varteen, ja se kuuluu osana Euraasia-alueeseen. Moniosaisessa tarhassa on tilat helmipöllöille, lumikoille ja kärpille.

Monimuotoinen tarha on sijoitettu pienen puurakenteisen varasto- ja huoltotilan ympärille, josta on suora yhteys helmipöllötarhaan sekä varatarhoihin, jonka edustalle sijoittuvat lumikkojen ja kärppien tarhat. Kulmaan sijoittuva pöllötarha työntyy tarhan julkisivusta ulospäin ja erottuu muista korkeampana. Tarhan eteen on sijoitettu yleisön katselukatos.

Tarhan seinämät koostuvat pyöreistä korkeista puupilareista, joiden taakse teräsverkko on pingotettu. Edustan yleisökatosta kannattavat myös pyöreät puupilarit, ja takaosasta se kiinnittyy tarhan pilareihin. Yleisön suuntaan tarhan alaosat ovat osittain pystylautaa. Myös eri tarhojen välissä on osittain umpinainen lautaseinä. Pulpettikattoisen varastorakennuksen julkisivut ovat pystylautaa. Lintutarha kuuluu samaan sarjaan Euraasia-alueen Huuhkajatarhan ja katselukatosten kanssa.

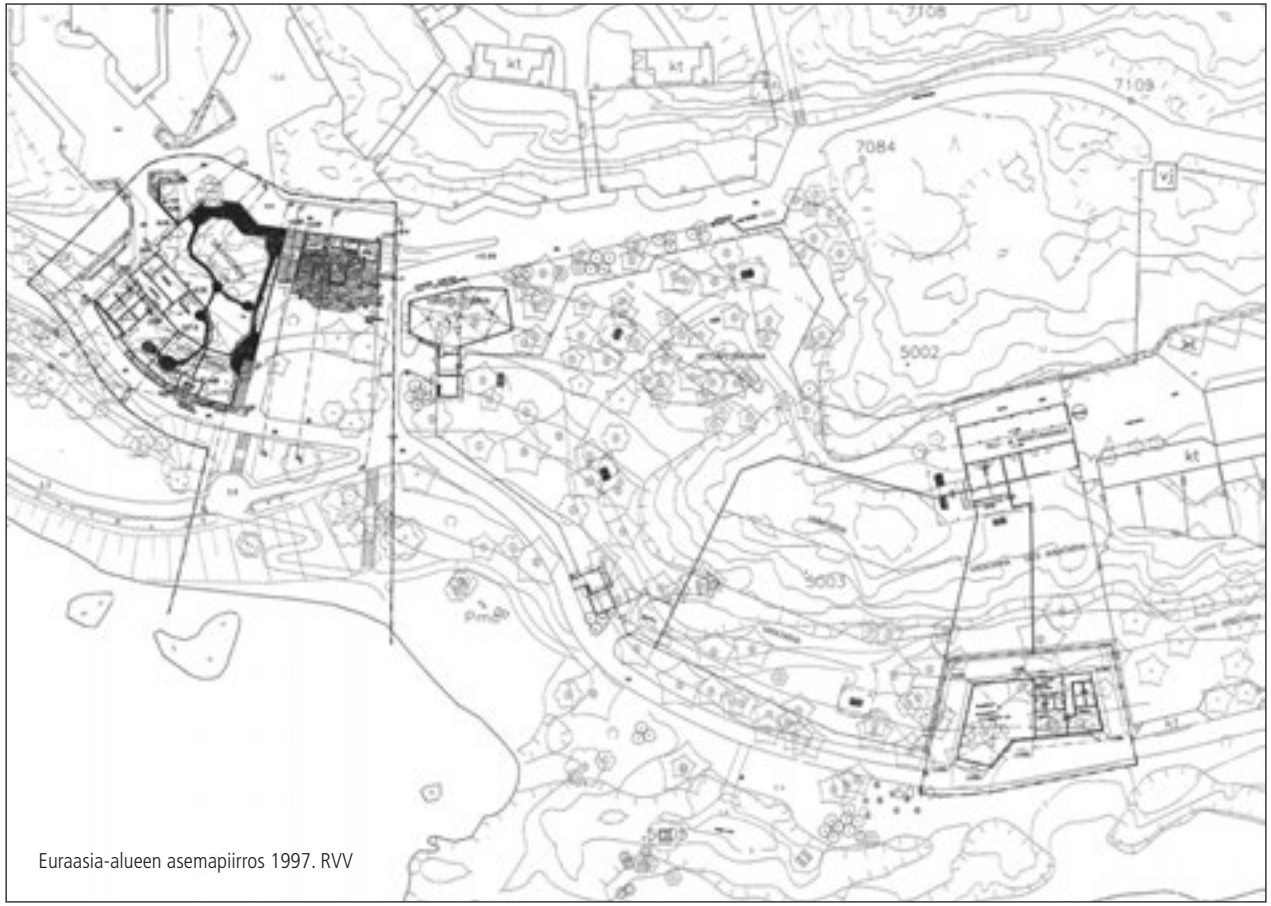

Euraasia-alueen asemapiirros 1997. RVV

49 ja 50

Vanha kalliotalli ja pikkutalli

1941–43 Hirvitallit / eläintarhan valvoja V.A. Korvenkontio - 1948 siirto - 1963 siirto - 2005 korjaus

1-kerroksiset puurakennukset: Vanha kalliotalli 15 m², Vanha pikkutalli 12 m²

Alun perin pienemmille hirvieläimille rakennettuja kahta pienikokoista itäkarjalaistyylistä hirsirakennusta on siirretty useampaan kertaan ennen niiden nykyisiä sijaintipaikkoja. Rakennukset eivät ole enää eläinsuojina, vaan ne liittyvät lapsille järjestettyyn kierrokseen. Vanha kalliotalli on salametsästäjien luolana ja Pikkutalli tonttutallina.

Ilmakuvassa vuodelta 1943 on nähtävissä suorakaiteenmuotoinen hirvieläintarha Porvoonmäen kahvilarakennuksen eteläpuolella. Tarhan idänpuoleisen pään suoja on jo valmiina ja lännenpuoleista ollaan rakentamassa. Kaksiosaiseen tarhaan oli alun perin aikomus tehdä yhteinen talli, mutta päädyttiin kuitenkin rakentamaan kaksi erillistä suojaa. Näistä toinen saatiin pystytetyksi vuonna 1941. Vuosikertomuksessa tallirakennusta on kuvattu seuraavasti: ”Se on eteisen ja isomman huoneen käsittävä alkukantaista tyyliä oleva pyöröhirsirakennelma yksivietteisin kourulautakatoin.”[70] Rakennuksista on myöhemmin purettu pois matalat pulpettikattoiset eteiset. Tarhan aita oli tehty pyöreistä riu’uista.

Vuonna 1948 hirsirakennukset siirrettiin suojiksi uuteen villisikatarhaan, joka puolestaan siirrettiin vuonna 1963 pois tulevan Kissalaakson tieltä.[71] Siirretty Villisikatarha sijoittui nykyisen pikkutallin eteläpuolella.

Ulkopuoli

Pyöröhirsisessä tallissa on jyrkkä pulpettikatto. Se on maalattu ulkopuolelta ruskeaksi. Alkuperäinen lautakatto on muutettu huopakatoksi. Sekä eteisen että tallin ulko-ovet ovat pystylautaa. Vaakasuuntaisten ikkunoiden puitejako on säilynyt vain yhdessä ikkunassa, muissa on vain erillinen ristikko ulkopuolella. Ikkunat ja ovien kehykset on maalattu punaisiksi. Alun perin aitta oli perustettu luonnonkivien varaan, nykyisin matala perustus on valettua betonia.

Sisäpuoli

Varsinaisesta tallitilasta on erotettu väliseinällä pieni eteinen. Lautarakenteisessa seinässä on ovi sekä ruokinta-aukko. Sen alaosassa on betonista valettu juomakouru. Rakennuksen sisäpuolella pyöröhirsiseinät ovat näkyvissä. Osa hirsistä ja koko kattolaudoitus on uusittu. Lattiapinnat ovat käsittelemätöntä lautaa. Vanha pikkutalli on inventoitu sisäpuolelta.

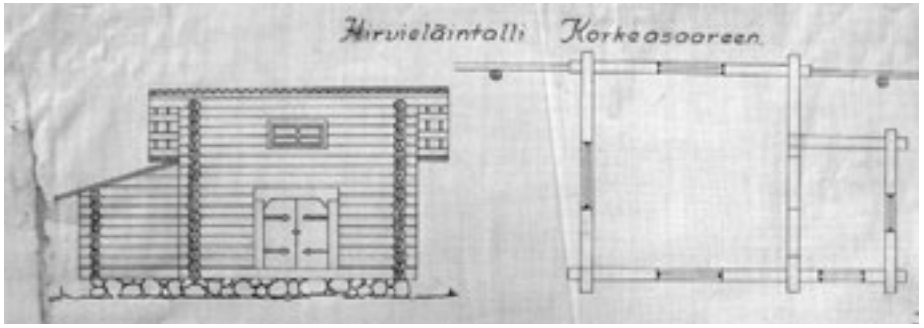

Valio A. Korvenkontion signeeraama päiväämätön suunnitelmapiirustus. HKA

84

Kompostori

1997 Arket arkkitehtitoimisto arkkitehti Jussi Paattinen

1-kerroksinen rakennus 152 m²

Kompostointilaitos sijoittuu entisen villisikatarhan paikalle, jonka vanhoista talleista toinen on jäänyt kompostorin katveeseen. Biomateriaalin kompostointilaitos otettiin käyttöön tammikuussa 1998. Nykyisin kompostori ei ole enää käytössä, vaan se toimii varastona.

Ulkopuoli

Rinteeseen osittain sijoittuva rakennus jakautuu kahteen pulpettikattomaiseen osaan, jonka korkeammassa ja kapeammassa siivessä on yläikkunat. Biomateriaalin lastaus rakennukseen tapahtuu pohjoisenpuoleiselta ajorampilta, matalamman siiven katon korkeudelta. Rakennuksen etelänpuoleisen huoltopihan julkisivu jakautuu neljään osaan, joissa kolmessa suuret vaneripintaiset nosto-ovet. Neljännessä vain yläosassa on ovi. Muiden julkisivujen pinta on pystylaudoitusta, ja sokkeli on betonia. Katemateriaalina on vihreäksi maalattu pelti. Rakennusta ei inventoitu sisäpuolelta.

Metsäpeuratalli

1966 Harjalammastalli / arkkitehti Jaakko Suihkonen - 1998 Metsäpeuratalli, muutoksia / Arket arkkitehtitoimisto
1-kerroksinen kylmä tallirakennus 189 m2

Saaren etelärinteeseen, saman huoltopihan varrelle, sijoittuvat Euraasia-alueeseen kuuluvat Takinien ja Metsäpeurojen tallit sekä näiden väliin jäävä ahmatalli. Samoihin aikoihin rakennetut Metsäpeuratalli ja Takinitalli noudattavat samaa periaatetta. Metsäpeurojen näyttelytarha sijoittuu rakennuksen länsipuolelle.

Rakennus jakautuu kolmeen pulpettikattoiseen osaan ja se porrastuu loivan rinteen mukaisesti. Korkeammassa osassa on lattiatasoa korkeammalla oleva puutolppien erottama avoin rehuvarasto sekä matalammassa osassa huoltokäytävä ja viisi tallia. Matalamman osan pulpettikatto jatkuu katoksena rakennuksen länsipäädyssä ja sitä kannattavat teräspilarit. Tallien edustan varatarhoissa on pulpettikatokset. Vuonna 1998 muutettaessa rakennus metsäpeuroille yhdistettiin kaksi tallia toisiinsa. Myös rehuvaraston pitkä julkisivu muutettiin liukuovin avattavaksi.

Ulkopuoli

Julkisivut ovat ruskean väristä pystylaudoitusta. Korkeamman siiven alaosa on harvalaudoitusta, muualla pystyrimalaudoitus. Sokkeli on puhdasvalubetonia. Nauhamaiset yläikkunat ovat rautalankalasia. Rakennuksen pohjoisseinustalla on suuret liukuovet, jotka aukeavat rehuvarastoon. Huoltokäytävän molemmissa päissä on suuret liukuovet, joihin liittyy käyntiovet. Kattopinta on maalattua peltiä.

Sisäpuoli

Tallin puukonstruktio pystytolppineen ja kattokannattajineen on näkyvissä sisäpuolella. Korkeamman osan kattopintana on harvalaudoitus. Huoltokäytävän kattopinta on laudoitettu. Pulpettikattojen taitekohdassa olevat yläikkunat tekevät tilasta hyvin valoisan. Lisäksi ulkoseinien harvalaudoituksen välistä tulvii valoa. Huoltokäytävän lattia on betonia, korotettu rehuvaraston lattia on lautaa.

Tallien väliseinä huoltokäytävälle päin on maalattua pystylautaa. Tallien ulkoseinällä on nauhamaiset yläikkunat. Pystypaneloiduissa väliovissa on vaakasuuntaiset katseluaukot tallitiloihin. Puupinnat ovat pääosin käsittelemättömiä, lukuun ottamatta väliseinää ja siihen liittyviä ovia.

Takinitalli

1966 Kameli- ja laamatalli / arkkitehti Jaakko Suihkonen – 1990 Pihasuunnitelma ja katselukatokset / arkkitehti Heikki Telama
1-kerroksinen kylmä tallirakennus 234 m2

Puurakenteinen Takinitalli on säilynyt pitkälti alkuperäisessä asussaan. Ulkopuolelta vaatimattoman näköisessä tallissa on tarkoituksen mukaiset ja tunnelmaltaan hienot sisätilat. Rakennuksen edessä oleva näyttelytarha sijoittuu rantaa kohti laskevaan rinteeseen. Yleisöä varten on rinteen alapäähän rakennettu katselukatokset.

Rakennus jakautuu kolmeen pulpettikattoiseen osaan ja se porrastuu loivan rinteen mukaisesti. Korkeammassa siivessä on korokkeella oleva puutolppien erottama avoin rehu- ja kerppuvarasto ja matalammassa osassa on huoltokäytävän varrella viisi tallia. Tallien edustalla on myös pulpettikattoinen ulkotila, joka on jaettu väliseinäkkein tallien jakoa noudattaen.

Ulkopuoli

Julkisivut ovat tervan väristä pystylaudoitusta. Korkeamman siiven alaosa on harvalaudoitusta, muualla on peiterimalaudoitus. Sokkeli on puhdasvalubetonia. Nauhamaiset yläikkunat ovat rautalankalasia. Huoltokäytävän molemmissa päissä on suuret pystylaudoitetut pariovet ja niihin liittyvässä käyntiovessa vinosuuntainen laudoitus. Kate on vihreäksi maalattua peltiä.

Sisäpuoli

Tallin puukonstruktio pystytolppineen ja kattokannattajineen on näkyvissä sisäpuolella. Kattopintana on harvalaudoitus ja väleissä on näkyvissä sinkitty kattopelti. Pulpettikattojen taitekohdassa olevat yläikkunat tekevät tilasta hyvin valoisan. Lisäksi ulkoseinien harvalaudoituksen välistä tulvii valoa. Huoltokäytävän lattia on betonia, korotettu rehuvaraston lattia on lautaa.

Huoltokäytävän tallien puoleinen väliseinä on vaakalautaa lukuun ottamatta keskimmäisen, lämpöeristetyn tallin kohtaa, joka on pystylaudoitusta. Seinäpinnassa on neliömäiset ruokinta-aukot luukkuineen. Sisäpuolelta tallien seinät ovat pystylautaa ja kattopinnat lautaa. Tallien ulkoseinällä on nauhamaiset yläikkunat ja käyntiaukko ulkotarhaan. Puupinnat ovat käsittelemättömiä, lukuun ottamatta ruskeaksi maalattuja ulko- ja väliovia.

Yleisökatokset on rakennettu saman periaatteen mukaisesti kuin ahmatallissa.

Ahmatalli

1979 Ahmatarha – 1985 Ahmatalli / Arkkitehtitoimisto Raimo Virtanen – 1990 Pihasuunnitelma ja katselukatokset / Arkkitehti Heikki Telama
1-kerroksinen kylmä tallirakennus 108 m2

Ahmatalli on rakennettu Takini- ja Metsäpeuratallin väliin ja kuuluu niiden kanssa Euraasia-alueeseen. Tallin edessä on etelärinteeseen sijoittuva näyttelytarha, jonka taustana on osaksi kalliomaisemaa maastoutettu Ahmatallin betoniseinä. Yleisöä varten on rinteen alapäähän rakennettu katselukatokset.

Ahmatalli sijoittuu Takinitallin jatkoksi. Se koostuu katetusta huoltokäytävästä, johon liittyy suoraan kolme varatarhaa. Huoltokäytävän päässä on Takinitallista erotetut varasto- ja hoitotilat, joiden edessä on myös yksi varatarha. Varatarhoista on kulkuaukot niiden edustalla olevaan näyttelytarhaan. Huoltokäytävän toisessa päässä, Metsäpeuratallin vieressä, on kapea huoltopiha, joka johtaa suoraan näyttelytarhaan.

Ulkopuoli

Huoltopihalle päin matalan rakennuksen julkisivut ja ovet ovat tumman ruskeaksi petsattua pystyrimalaudoitusta. Loiva pulpettikatto on aaltopeltiä ja sokkelit ovat puhdasvalubetonia.

Varatarhojen päätyseinä ja sivujen korkeat sokkelit ovat betonia. Sivujen ja yläpuolen terässuojaverkot on kannatettu teräskonstruktioin. Sivuverkkojen eteen on lisätty levytyksiä. Vara- ja näyttelytarhojen välinen betoniseinä on pinnoitettu molemmilta puolilta ruiskubetonilla luonnonmukaisemmaksi. Varatarhojen sivussa olevan huoltopihan porrasaskelmat ovat betonia.

Yleisökatokset on kallistettu näyttelytarhaan päin, ja katos myös kapenee kahden pilarivälin verran tarhaa kohti. Kantavat rakenteet ovat pääosin puuta ja valokate polykarbonaattilevyä. Katselutasanteen kohdalla suoja-aita on lasia, muualla on teräsverkko.

Sisäpuoli

Sisäpuolella on näkyvissä katoksen puukonstruktio. Huoltokäytävän lattiapinta on betonia ja kattopinta harvalaudoitusta. Sisäpuolen puupinnat ovat pääosin käsittelemättömiä. Käytävällä on betoniharkoista muurattuja pesäkoppeja.

Korkeasaaren kaakkoisosan kallioaluetta keskuslaaksoon ja etelärantaan laskeutuvine rinteineen leimaavat yksittäiset tallirakennukset laajoine tarha-alueineen. Oman kokonaisuutensa muodostaa itäisen kallionhuipun ympärille kiertyvät Karhulinna, Pohjois-Amerikka-tallit tarhoineen sekä varikkoalue.

4 KAAKKOISKALLIOT

Kaakkoiskallioiden maisema

Kaakkoiskallion laki ja rinteet ovat olleet alun perin lounaispuolta metsäisempiä, mutta puustoa on kaakkoiskallioilta hävinnyt enemmän eläinaitausten ja -suojien laajennuttua rantakäytävän varrelle rinteeseen. Saaren laajin yleisölle säilynyt avokallio on tämän osa-alueen keskellä, leijonalinnan länsipuolella. Korkeasaaren kaakkoisosa oli pitkään luonnontilassa laella kasvavine mäntyryhmineen, ja siellä oli vain joitakin huvittelurakennuksia kuten ravintolan yläpuolella oleva keilarata ja kahvila. Kaakkoisrannan uimahuoneet ja laiturit olivat kauan ainoat rakenteet rannassa kunnes uimala rakennettiin 1920-luvulla. Eläintarhan laajentuminen etelään voitiin aloittaa Anniskeluyhtiön lakkauttamisen jälkeen ja kansanpuiston toiminnan siirtyessä vaiheittain Mustikkamaalle. Ensimmäisenä aluevaltauksena oli leijonalinnan valmistuminen vuonna 1935. Sen jälkeen valmistuivat hirvien ja myskihärän aitaukset kaakkoisrinteeseen. Tuolloin uimaranta oli vielä käytössä.

Kaakkoiskallioiden paljaalla laella kulkeva käytävä istuu huonosti mastoon. Eläinaitaukset rakennettiin 1940-50 luvulla, ja niiden harva puusto on hävinnyt.

Näköalapaviljongilta Katajanokalle toukokuussa 1896. Alareunassa näkyvät portaat säilyneet kansanpuiston ajalta. Saxelin / HKM

Paviljongin kukkula

Rakentamattoman avokallion länsipuolella on eväspaviljonki kukkulalla, jolla kansanpuiston ajalla sijaitsi siro paviljonki ja myöhemmin 1920-luvun lopulla rakennettu näkötorni. Laelle johtavat varhaisimmalta kaudelta peräisin olevat kallioportaat, jotka ovat vielä näkyvissä osittain ruohikon peitossa. Nykyinen paikalle siirretty mutterimallinen umpinainen paviljonki on entinen hirvitalli 1930-luvulta. Sen karkea betonijalusta on kuulunut puretulle näköalatornille.

Näkymä uudelta paviljongilta kantakaupunkiin on kasvanut umpeen puuston varttuessa. Näköyhteys Suomenlinnan suuntaan on olemassa, mutta panoraamaa hallitsee alarinteen kompostori-rakennus. Ympäröivä kallio on säästetty luonnonmukaisena, ja paviljongin ympärillä on eläintarhakävijän kaipaamaa rauhallisen avointa tilaa yhä tiiviimmäksi rakentuvassa eläintarhassa. Viereisen jyrkänteen graniittiportaat ovat säilyneet 1880-luvulta ja otettiin kunnostettuina jälleen käyttöön vuonna 2009. Portaiden vieressä jo 1800-luvun lopussa olleesta ”Ekmanin luolasta” ei ole mitään näkyvää jäljellä. Se on rakenteena jäänyt lumileopardiaitauksen sisäpuolelle ja peitetty.

Näkymä paviljongilta kaupunkiin on kasvanut umpeen.

Kallioon hakatut portaat johtivat paviljongille jo kansanpuiston aikana. Ne ovat jäämässä kasvillisuuden alle.

Ennen asfaltointia portaiden edestä kulkevan käytävän pinta oli alempana ja sitä reunusti huolellisesti tehty mukulakivikouru kuten muuallakin. Portaita vastapäätä hahmottuu vielä vanhan aitausten sisään jääneen käytävän alku. Jäljelle jäänyt t-mallinen risteys on asfalttireunoiltaan viimeistelemätön. Asfaltti ulottuu avokallioon asti.

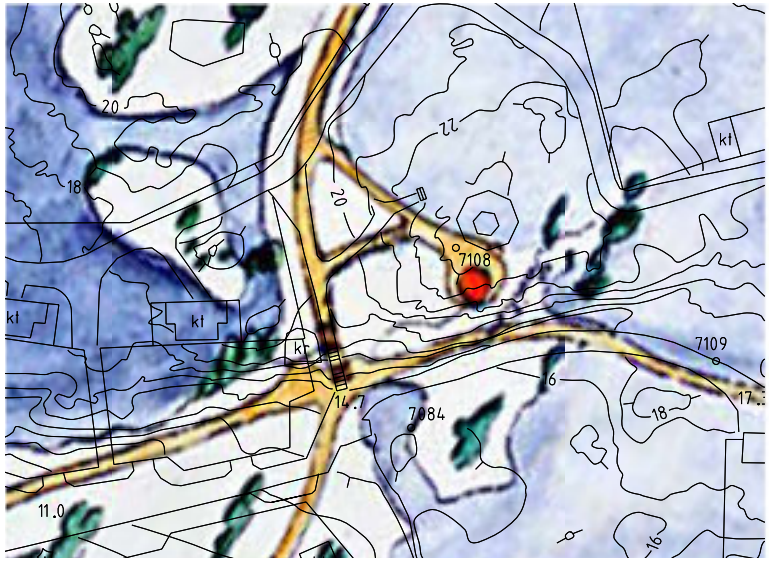

Ote 1886 kartasta sovitettuna nykypäivän kantakarttaan.

Ranta

Korkeasaaren etelärannalla sijainneen uimarannan jäänteet ovat piilossa rantapuuston seassa. Hiekkarannan länsipäässä säilyneen irtokivilaiturin ympärillä kasvaa ruovikkoa. Rantakäytävä Karhulinnan ja Hylkysaaren siltapenkereiden välissä on säilynyt kansanpuiston ajalta, mutta se on myöhemmin asfaltoitu. Saaren luonnon pienipiirteisyys on paikoitellen säilynyt, ja rannalta löytyy yhä paikoitellen rauhallisia taskumaisia ja aurinkoisia paikkoja retkeilijöille.

Karhulinnan kohdalla ranta on täyttömaata. Vanhan silokallion kontrasti maansiirtokoneen luomaan lohkarerantaan on suuri. Täyttörannan nurmitasanteen piknik-paikalla on muuallakin saaressa käytettyjä huvimajoja, pöytäryhmiä ja grillejä, jotka sellaisenaan eivät riitä viihtyisän paikan luomiseen. Näkymä ulapalle katkeaa istutuksiin, jotka kylläkin tuovat aika ajoin kaivattua tuulensuojaa.

Täyttörannan ja luonnonkallion jyrkkä kontrasti

Rantalepikko on kasvanut Korkeasaaren entiselle hiekkarannalle

Eväskatokset ja roskasäiliöt Karhulinnan edustalla eivät tee rannasta viihtyisää

ilmakuva: KSV

Karhulinna

Karhulinnan edusta peruskorjattiin 2000-luvun alussa Arkkitehtitoimisto Suominen ky:n vuonna 2000 laatiman suunnitelman mukaisesti, jolloin jo olemassa olleen hyljealtaan lisäksi rakennettiin ulkokahvila ja leikkipaikka. Huomaamattomasti rinteeseen sijoitettu tiiviin kasvillisuuden sisältävä skunkkiaitaus on mahdollisesti samasta suunnitelmasta.[72] Aukio toimii saaren informaatiokeskuksen ulkotilana, kahvilan terassina ja yleisötapahtumien tilana. Pintamateriaalina on betonisauvakivi. Aukion keskellä on leikkivälineitä. Vanhemmat istutukset ovat Helena Piha & Petri Sakkisen suunnitelmasta, ja niitä on täydennetty ja muutettu myöhemmin. Aukiolta on porrasyhteys rantatasanteelle ja Hyljesaaren huoltotielle. Karhulinnan ylätasanteelta avautuu näkymät Kruunuvuorenselälle sekä Palosaareen, jonka etelärannan epäsiisteys kaipaa näkösuojan.

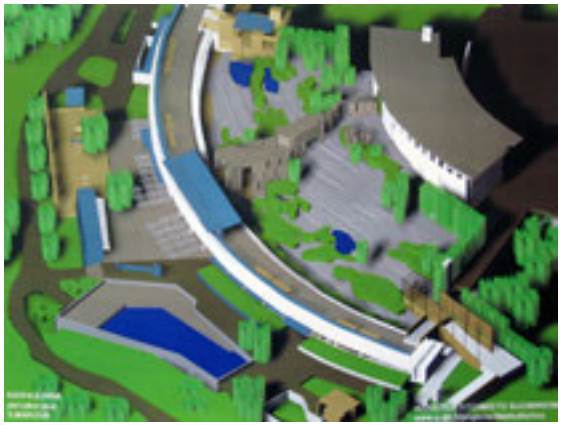

Havainnekuva vuodelta 2000 Karhulinnan edustan uusista järjestelyistä kahviloineen ja leikkipaikkoineen. Arkkitehtitoimisto Suominen / KSA

Hyljeallas vuonna 2008

Hyljeallas

Hyljeallas rakennettiin Karhulinnan edustalle vuonna 1973 tai 1974.[73] Sen pinta-ala on noin 360 m^2. Vuoden 2008 jälkeen allas on muutettu hiekkalaatikoksi, ja lepotasanne on purettu sekä avokallio peittynyt. Kaiteet ja reunat säilytettiin. Altaan reunat ovat betonia. Katselupaikan kohdalla altaan kaiteet ovat ruostumatonta terästä ja lasia ja muut reunat on rakennettu paikalla valettuna betonimuurina. Altaan suunnitteluvaiheessa on mahdollisesti käyty keskustela merenpuoleisen korkean betoniseinän toteuttamisesta lasiseinänä eläinten vedenalaisen elämän seuraamiseksi, mutta tästä ei ole tietoa. Katselupaikkaa vastapäätä muurin yläreunaan on asennettu pyöreitä luonnonkiviä kaiteen sijaan, mutta luonnonrannan ilmentämistä varten ei ole ollut tilaa ja asetelman tuloksena on yksitoikkoinen rivi. Ollessaan alkuperäisessä käytössä altaan syvin kohta oli noin 3 metriä meren puoleisella sivulla, ja sen pohja oli paljasta kallion pintaa. Altaan reunassa oli osa paljasta kalliota ja länsipäässä valkoiseksi maalatusta betonista tehty reunaltaan pyöristetty lepotasanne ja valkoiseksi maalattu huoltokoppi. Allas täytettiin merivedellä 1–2 viikon välein.

Hyljeallas hiekkalaatikoksi muutettuna 2010

Kaakkoiskallioiden rakennukset

Korkeasaaren kaakkoisosa säilyi pitkään lähes rakentamattomana. Saaren kaakkoisrannassa oli kansanpuistoaikaan uimahuoneita ja ravintolarakennuksen eteläpuolisen kallion päällä pieni näköalapaviljonki. 1920-luvulla uimarantaa laajennettiin rakentamalla uimahuoneiden vierelle pitkä uimahuone. Näköalapaviljonki korvattiin korkealla teräksisellä näkötornilla, josta nykyisin on jäljellä vain betoniperusta. Perustan päälle on siirretty entinen tallirakennus *(no 48)*, joka on ainoana säilynyt 1930-luvulla yleisestä kuusikulmaisesta tallityypistä.

Ravintolan itäpuoliseen rinteeseen rakennetun keilaratarakennuksen ympärille muodostettiin eläintarhan alkuaikoina hirvieläinten tarhoja talleineen. Vanhat tallit korvattiin 1940-luvun lopussa samaa perussuunnitelmaa noudattavilla harjakattoisilla puutalleilla, joista neljä on säilynyt *(no:t 42-45)*. Näistä kaksi sijaitsee Porvoonmäellä, entisellä ulkoilmaravintola-alueella.

Porvoonmäen jyrkkään kaakkoisrinteeseen sovitettuna rakennettiin 1930-luvulla alueen arkkitehtonisesti merkittävin yksittäinen rakennus eli puhdaslinjaista funkista edustava Leijonalinna *(nyk. apinalinna no 56)*. Sen mallia seuraten alueen itäosaan rakennettiin 1950-luvulla suurempi, kaareva Karhulinna *(no 88)*. Karhulinnaa uudistettiin 1980-luvulla erilaisin kahvila ym. palvelutiloin ja tätä palvelukeskittymää täydennettiin 2000-luvun alussa Karhukioskilla *(no 90)*. Leijona- ja Karhulinnojen väliselle alueelle rakennettiin 1990-luvulla laaja Pohjois-Amerikka-alue talleineen *(no 57 ja 60)* sekä 2000-luvulla varikkoalue *(no 101)*.

Etelärantaa myötäilevän tien äärelle, entisen uimarannan luokse rakennettiin samaan aikaan Karhulinnan kanssa tiilirakenteinen seepratalli *(no 93)*. Sen luokse siirrettiin 1960-luvulla Kissalaakson tieltä 1930-luvulta peräisin olevia hirrestä salvottuja ja aumakattoisia tallirakennuksia *(no:t 87 ja 94)*. Alue täydentyi 1960-luvulla rakennetuilla, jo hävinneillä tallirakennuksilla. Näiden tilalle on 2000-luvun aikana rakennettu suuri varikkorakennukseen liittyvä kotkahäkki *(no 101)* sekä uusi visenttitalli, joka valmistui vuoden 2010 aikana.

42 ja 43

Kulaani- ja aasitallit

1948 Hirvitallit / arkkitehdit Hugo Harmia ja Woldemar Baeckman - 2006 korjaus
1-kerroksisia kylmiä puurakennuksia á 50 m²

Eläintarhan perustamisesta saakka samalla paikalla, ravintolan länsipuolella, sijainnutta hirvitarhaa laajennettiin rakentamalla uudet tallirakennukset v. 1948. Niiden paikalta purettiin lehdesvarastona ollut keilaratarakennus. Perinteiset harjakattoiset ja punaisiksi maalatut tallirakennukset ovat toistensa peilikuvat ja lähes identtiset. Tallit ovat nykyisin gasellien käytössä.

Hirvitallit noudattivat samaa standardimallia kuin vuonna 1947 rakennettu talli suomalaisille hirville. Yksinkertainen puurakenteinen tallirakennus on suorakaiteenmuotoinen ja siinä on jyrkkä harjakatto. Tarhan puoleisella julkisivulla on nauhamaiset vaakasuuntaiset yläikkunat, muualla yksittäisiä ovi- ja ikkuna-aukkoja. Tallin päädyssä on rehu-ullakon luukku, jossa on salmiakkikuvioiset reiät.

Sisätiloissa on eteisen lisäksi kaksi tallia, joista kaikista johtaa ovi ulos. Eteisestä on portaita pitkin käynti ullakolle.

Vuosina 1949–50 hirvitarhaan rakennettiin vielä kaksi uutta tallia saman mallin mukaisesti. Ne purettiin 1980-luvulla.

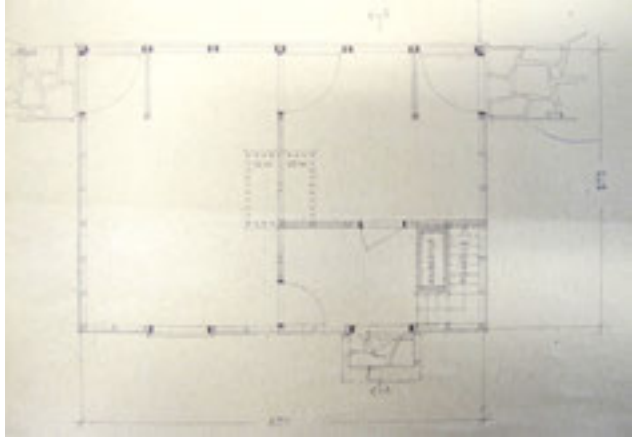

Hirvitallin pohjapiirros. Päiväämätön, todennäköisesti vuodelta 1947. HKA

Ulkopuoli

Julkisivut ovat sahapintaista peiterimalaudoitusta, jotka ovat ilmeisesti alkuaan olleet punamullatut. Rakennusten luonnonkivisokkelit on Kulaanitallissa (42) muutettu myöhemmin betoniksi ja Aasitallissa lohkotuksi graniitiksi. Katemateriaalina on ollut sementtikattotiili, mutta ne on nykyisin korvattu bitumilaatoilla. Alkuperäiset ikkunat, ovet ja luukut ovat pääosin säilyneet. Pystypaneloiduissa ovissa on ikkuna-aukot. Ikkunoiden ja ovien kehyslaudat sekä räystäslaudat on maalattu valkoisiksi.

Molemmissa talleissa on tarhan puoleinen ovi muutettu liukuoveksi. Rakennuksiin on lisätty räystäskourut ja Kulaanitalliin myös syöksytorvet. Aasitallin (43) eteläpuolelle rakennettu harjakattoinen katos on 2000-luvun alkupuolelta. Puurakenteisia kattotuoleja kannattaa teräspilarirunko. Päädyt ovat pystylaudoitusta.

Sisäpuoli

Molemmissa rakennuksissa on eteistilan lisäksi kaksi tallia. Tallitilojen välissä on liukuovi ja molemmista on käynti suoraan tarhaan. Kulaanitallin tarhaan johtavan oven edustan väliseinäke on vielä jäljellä. Eteistilasta johtavat portaat ullakolle, joka on alun perin toiminut rehuvarastona.

Eteisen katto- ja seinäpinnat sekä lattia ovat lautaa. Tallitilojen lattiat ovat betonia. Seinät on vuorattu nykyisin vanerilevyillä, ja puiset kattopalkit on pellitetty. Väliovet ovat paneloituja peiliovia. Vanhat ikkunat ovat kaksipuitteisia, osasta sisäikkunat on poistettu. Ikkunoiden edessä on teräsverkot.

44 ja 45

Hevos- ja kamelitallit

44: 1947 Hirvitalli / arkkitehdit Hugo Harmia ja Woldemar Baeckman;
45: 1950 Porotalli / arkkitehti Hugo Harmia
1-kerroksisia kylmiä puurakennuksia á 49 m²

Kallion laella sijaitsee peräkkäin kaksi samaa mallia olevaa perinteistä puurakenteista tallirakennusta. Metsikköinen ja kallioinen maasto tarjosi aikoinaan sopivan paikan hirvi- ja porotarhoille. 1940-luvun lopussa suunnitellun hirvitallin mallia noudattaen rakennettiin myös tulevat hirvitallit sekä vuonna 1950 rakennettu porotalli. Nykyisin tallit ovat villihevosten ja kamelien käytössä.

Vuonna 1947 rakennettu tallirakennus suomalaisille hirville oli malliltaan perinteinen harjakattoinen punamullattu puurakennus. Suorakaiteenmuotoinen rakennus jakautui eteiseen ja kahteen talliin. Eteisestä portaat johtivat heinäullakolle.

Samanaikaisesti rakennettu alppikauristalli noudatti samaa mallia. Tämä malli todettiin käytännölliseksi sekä hoidon että eläinten kannalta ja myös seuraavat hirvi- ja porotallit rakennettiin samalla periaatteella ikkuna- ja oviaukkojen paikkoja tarpeen mukaan varioiden.[74] Hirvitallin toteutti Oy Novator Ab.[75]

Kaksi vuotta myöhemmin hirvitarhan jatkoksi rakennettiin porotarha. Talli on samaa mallia ja kokoa kuin aikaisemmin rakennetut hirvitallit, paitsi että sen yhteyteen rakennettiin myös jäkäläsäiliö. Porotarha oli kooltaan suunnilleen 35 x 60 m.

Ulkopuoli

Julkisivut ovat sahapintaista pystyrimalaudoitusta, joka on ilmeisesti alun perin ollut punamullattu. Luonnonkivisokkeli on myöhemmin? muutettu betonisokkeliksi. Katemateriaalina on alun perin ollut sementtikattotiili, mutta se on muutettu bitumilaataksi. Tarhojen puolella on nauhamaiset ikkunat, muilla julkisivuilla yksittäisiä ikkuna-aukkoja. Pystypaneloiduissa ovissa on ikkuna-aukot. Vanhat ikkunat, ovet ja luukut ovat osittain säilyneet. Eläintilojen ovet on muutettu vaneripintaisiksi liukuoviksi, jotka ovat avattavissa ja suljettavissa tilojen ulkopuolelta. Ikkunoiden ja ovien kehyslaudat sekä räystäslaudat on maalattu valkoisiksi.

Hevostallin (ent. hirvitalli) molempiin päätyihin on myöhemmin rakennettu harjakattoiset ruokintakatokset. Läntinen katos on koko rakennuksen levyinen, itäpuolen katos oviaukon levyinen. Katoksien teräspilarirungot kannattavat puisia kattotuoleja.

Porotalliin rakennettu ruokintavarasto ja jäkäläkatos on puolestaan purettu pois. Molempiin rakennuksiin on tien puolelle lisätty räystäskourut ja syöksytorvet.

Sisäpuoli ja rakenne

Molemmissa rakennuksissa on eteistilan lisäksi kaksi tallia. Tallitiloista on käynti suoraan tarhaan ja niiden välissä on liukuovi. Eteistilasta on tikkaita pitkin pääsy ullakolle, joka on alun perin toiminut rehuvarastona. Tallien kattopinnassa on umpeen laitetut aukot, joista rehut on voitu pudottaa

suoraan talleihin. Hevostallin (45) eteis- ja tallitilan väliseen seinän suuntaa on myöhemmin muutettu. Kamelitallin (44) eläinsuojat eivät tällä hetkellä ole yhteydessä toisiinsa.

Eteisen katto- ja seinäpinnat sekä lattia ovat lautaa. Tallitilojen lattiat ovat betonia. Niiden kattopinnat ovat lautaa, mutta seinät on vuorattu nykyisin kovan kulutuksen takia vanerilevyillä. Vanhat ikkunat ovat kaksipuitteisia ja ikkunoiden edessä on teräsverkot.

46

Guanakokatos

1957 Porojen puolikatos ja liiteri / arkkitehdit O.Leka & K.Arajärvi
1-kerroksinen kylmä puurakennus 192 m²

Ulkopuolelta vaatimattoman puurakenteisen liiterin taakse rakennettiin puolikatos poroille. Julkisivun harvalaudoituksen välistä valo siivilöityy rehuvarastona nykyisin toimivaan sisätilaan. Puolikatos on puolestaan guanakojen käytössä.

Vuonna 1957 poroille rakennettiin iso puolikatos uuden liiterirakennuksen yhteyteen. Rakennus sijoitettiin v. 1950 valmistuneen porotallin lähistölle yleisötien varteen. Rakennuksen taakse sijoitettu porokatos avautui luoteeseen päin sijoittuvaan tarhaan. Liiterirakennus rakennettiin saaren omalla työvoimalla.[76]

Ulkopuoli

Puurakenteinen rakennus on perustettu betonipilareille. Epäsymmetrisen harjakaton alle sijoittuu myös eläinkatos. Katemateriaalina on nykyisin pelti. Julkisivujen alaosa on harvalaudoitusta ja yläosassa on pystyrimalaudoitus. Katoksen sivuseinät ovat kokonaan pystyrimalaudoitusta. Pitkien sivujen keskellä on pariovet ja toisessa päädyssä kaksi vaakasuuntaista ikkunaa. Pääjulkisivuun on myöhemmin avattu myös toinen oviaukko, joka ei ollut käytössä.

Pilarien kannattama katoksen etuseinämä on myöhemmin laudoitettu umpeen keskellä olevaa oviaukkoa lukuun ottamatta. Katoksen päädyissä on eläinten ruokintakaukalot.

Sisäpuoli

Pohjamuodoltaan suorakaiteen muotoisen rakennuksen keskilinjassa on neljä puupilaria, jotka kannattavat kattoa. Rakennuksen läpi johtavan käytävän molemmin puolin on puurakenteiset korokkeet varastointia varten. Lattiapinta on betonia. Katoksen puoleiseen seinään on lisätty vanerilevyt.

48

Eväspaviljonki

1990-l (1930-l) - 2000-l siirto nykyiselle paikalle
1-kerroksinen kylmä puurakennus 9 m²

1930-luvulla hirvitarhaan rakennettiin erikokoisia paviljonkimaisia talleja, joiden mallia eväspaviljonki noudattaa. Ilmeisesti siinä on hyödynnetty osittain purettujen tallien rakennusosia. Paviljongin nykyisellä paikalla sijaitsi kansanpuiston aikana näköalapaviljonki ja myöhemmin 1920-luvulla näkötorni, joka purettiin 1970-luvulla.

Kuusikulmainen paviljonki on puurakenteinen ja se on sijoitettu entisen näkötornin jalustalle. Tälle paikalle se siirrettiin 2000-luvulla Kissalaakson paikalta.

Alkuperäiset tallirakennukset saivat valoa vain lanterniinin eli kattolyhdyn kautta, ja katemateriaalina oli tiili. Paviljongissa on lisäksi ikkunat kahdella seinustalla. Oven paikkaa on vaihdettu ja vanha kehystetty oviaukko on laudoitettu umpeen.

Julkisivujen alaosat ovat vaakalaudoitusta ja yläosat pystylaudoitusta, näiden välissä on vaakalista. Kattolyhdyn ikkunat on jaettu kolmeen osaan. Varsinaisissa ikkunoissa on moniruutuinen valepuitejako. Rakennus on maalattu punaiseksi ja listat valkoisiksi. Katemateriaalina on bitumihuopa. Sisäpuolen seinä- ja kattopinnat ovat lakattua pystypaneelia ja lattia on lautaa.

Paviljonkimainen hirvitalli ja vesipuhveli 1930- tai -40-luvulla. Lehtonen / KSA

Paviaanilinna

1935 Leijonalinna / HKR arkkitehti Hugo Harmia - 1973(?) muutos jääkarhuille - 1991 muutos paviaanien tiloiksi (Paviaanilinna) / arkkitehtitoimisto Jaakko Suihkonen - 2005 korjaus ja laajennus / HKR arkkitehdit Jaakko Haapanen ja Sonja Liljeblad

1-kerroksinen tiilirakennus 173 m² + betoniaitaus 493 m² + 2-kerroksinen betoninen katselukatos 80 m²

Paviaanilinna edustaa Korkeasaaressa 1930-luvun valkoista funktionalismia. Tiilisen eläinsuojarakennuksen edustalla on linjakkain betonisin muurein ja katselutasantein ympäröity kallioinen piha-alue. Rakennusta täydentää 2000-luvulla rakennettu toimistosiipi.

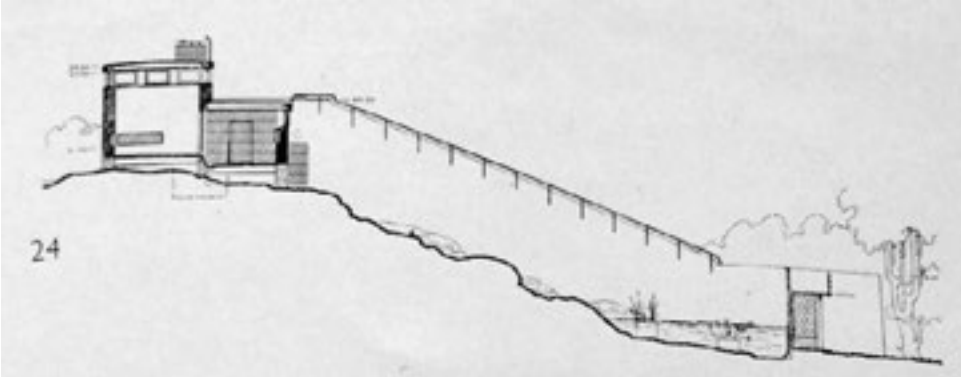

Leijonalinna 1930-luvulla. Lehtonen / KSA

Leijonalinnan leikkaus. Arkkitehti -lehti 1/1938.

Alun perin leijonalinnaksi suunniteltu, mutta nykyisin paviaanien tiloina käytettävä rakennus valmistui vuonna 1935 Korkeasaaren kaakkoisosan jyrkälle kalliolle. Piirustukset tehtiin kaupungin rakennustoimiston talonrakennusosastolla eläintarhan valvojan laatiman periaatesuunnitelman pohjalta. Pääasiassa suunnitelmat teki talonrakennusosaston ylimääräinen arkkitehti Hugo Harmia.[77]

Valmistuttuaan rakennusta kehuttiin "tosiajanmukaiseksi" ja sen sanottiin kestävän vertailun minkä tahansa vastaavan ulkomaisen rakennuksen kanssa. Käyttökokemukset olivat positiivisia, ja rakennus oli eläinten viihtyvyyden ja hoidon kannalta tarkoituksenmukainen. Sijoitus etelään antavalle kalliorinteelle ja rakennusta etelänpuolella tuulelta suojaava metsikkö takasivat leijonille lämpimät ja valoisat olosuhteet. Toisaalta tuuletus toimi ja piha-alueen alaosassa oli vesihauta eläinten virkistykseksi. Vesijohto oli tosin vain kesäkäyttöinen ja talvella vesi piti tuoda paikalle tynnyreissä. Leijonalinnalla oli oma edelleen jäljellä oleva viemärilaitoksensa Hylkysaarensalmen rannassa.

Rakennuksen 67,5 m²:n sisätiloissa oli kalterein kolmeen osaan jaettu 45 m²:n eläinsuoja ja sitä reunustava yleisökäytävä. Lisäksi rakennuksen länsipäädyssä oli vartijanhuone ja itäpäädyssä Siro-uunilla varustettu kattilahuone. Rakennuksen luoteiskulmauksessa on edelleen jäljellä vartijan pyöreä sääkatos, jossa kerättiin erillinen sisäänpääsymaksu. Leijonalinna oli eläintarhan suosituin yleisökohde, mm. vuonna 1937 siellä kävi yhteensä 116 169 henkeä. Siitä mainittiinkin muodostuneen eläintarhalle oivallinen rahalähde. Linnaa pidettiin alkuaikoina auki ympäri vuoden 4–12 tuntia päivässä, myös pimeän aikaan hyvin suunnitellun valaistuksen ansiosta.

Leijonat siirrettiin 1960-luvulla valmistuneeseen Kissalaak-

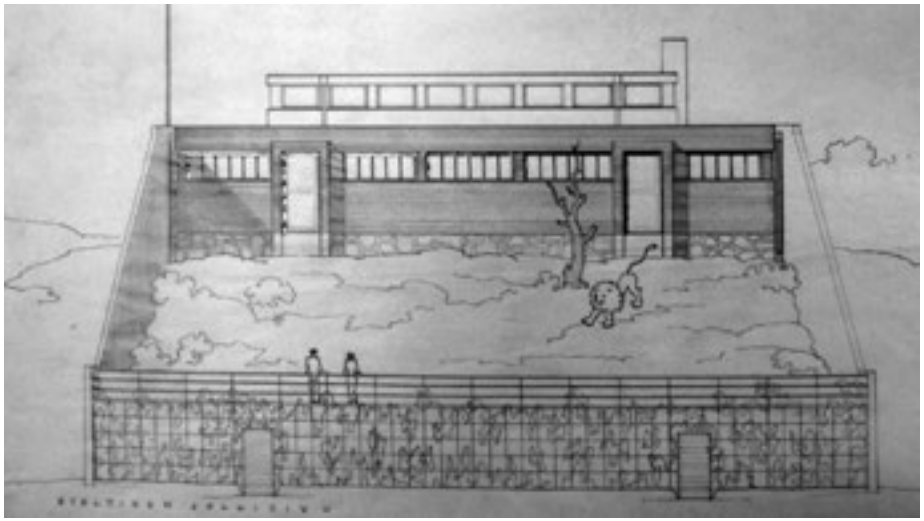

Julkisivuluonnos 1934. HKA

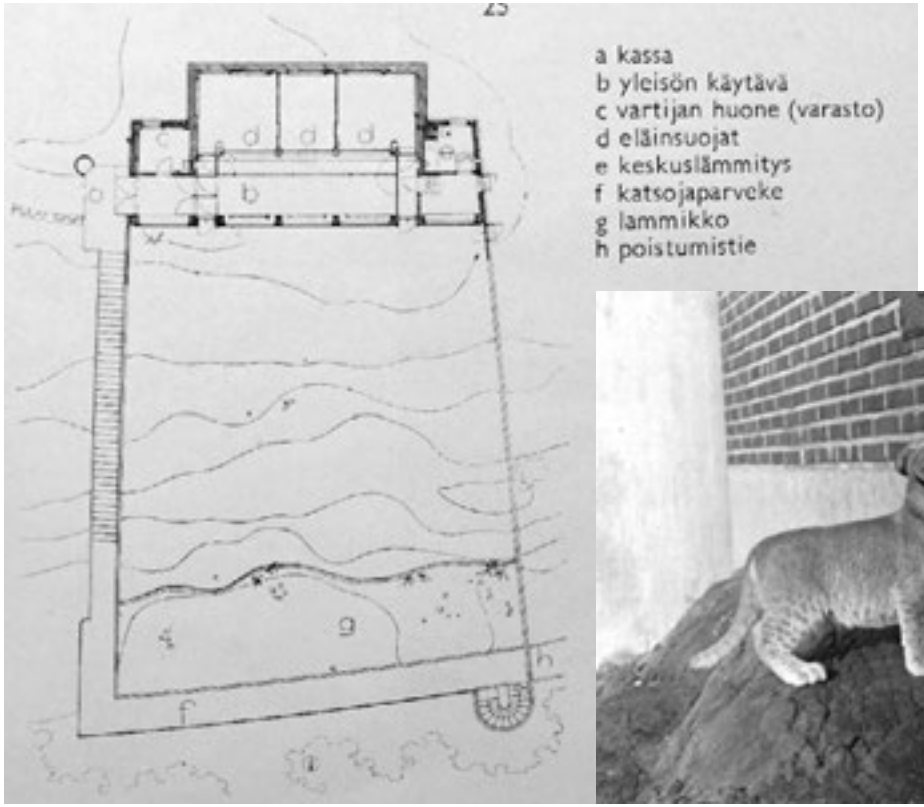

Leijonalinnan pohjapiirros. Arkkitehti -lehti 1/1938.

soon ja rakennuksen muutos jääkarhujen käyttöön valmistui vuonna 1973. Jääkarhut taas siirrettiin 1980-luvun lopulla uudistettuun Karhulinnaan ja niiden tilalle sijoitettiin 1990-luvun alun korjaustöiden jälkeen vaippapaviaaneja. Tällöin entinen yleisökäytävä muutettiin huoltotiloiksi. Katselukatoksen alapuoliseen muuriin avattiin ikkuna-aukot. Paviaanilinna korjattiin sisätiloiltaan perusteellisesti vuonna 2005 laadittujen suunnitelmien mukaan. Sen taakse rakennettiin keittiö- ja toimistotilat sisältävä siipirakennus. Entinen keittiötila muutettiin jälleen yleisötilaksi.

Leijonalinnan asukkaita ja yleisöä 1930-luvulla. Lehtonen / KSA

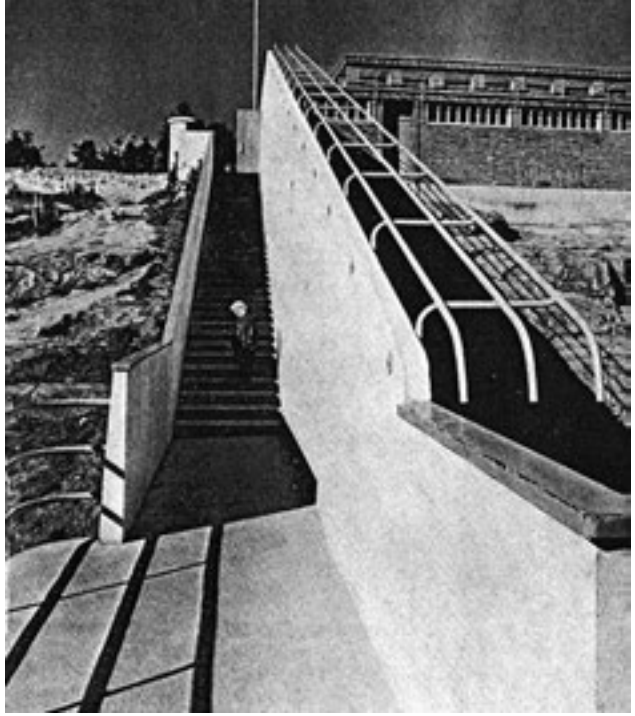

Leijonalinna. Arkkitehti -lehti 1/1938.

Ulkopuoli

Eläinsuojarakennuksen julkisivut on muurattu Santamäen tummanpunaisista tiilistä. Betonimuurit, vartijankatos ja katsomotasanne on valkoiseksi maalattua betonia. Tasot ovat betonivalua ja portaissa on teräksiset kulmavahvikkeet. Kaikki ikkunat on uusittu. Lisärakennuksen julkisivuvaneriverhoilu on peitetty punaruskealla rimoituksella.

Sisäpuoli

Rakennuksen sisätilat koostuvat pääosin sen keskiosassa olevasta kolmeen osaan jaetusta eläintilasta. Tilat on uusittu kauttaaltaan paviaanien tuhottua aiemmat tilat. Materiaalit ovat kestäviä: lattioissa on massapinnoite, häkkirakenteet on tehty ruostumattomasta teräksestä ja seinät suojattu sinertävillä ja tummanpunaisilla pinnoitetuilla vanerilevyillä. Eläintiloista paviaanit pääsevät piha-alueelle luukkujen kautta.

Uudemmassa siivessä sijaitsevat henkilökunnan keittiö- ja toimistotilat. Ne on yhdistetty eläintiloihin lasiseinäisellä käytävällä sisäänkäynteineen. Rakennuksen länsinurkassa on yleisötila, josta apinoita voi katsoa vahvojen lasiseinien läpi. Itäpuolella on huoltosisäänkäynti sekä tekninen tila ja wc. Kaikissa näissä tiloissa on punainen laattalattia sekä vaaleiksi maalatut seinät ja katot.

Pohjois-Amerikka-tallit

1989 Arkkitehtitoimisto Raimo Virtanen
1-kerroksinen kylmä betonirakennus/ suoja 358 + 415 m2

Pohjois-Amerikka alueella noudatettiin ensimmäisenä eläintarhan uutta sijoitteluperiaatetta maantieteellisestä aluejaosta, jossa kunkin maanosan lajistoa esitellään mahdollisimman kattavasti. Alueelle sijoitettiin vapitit, lumivuohet, myskihärät, tunturipöllöt sekä uutena lajina naalit.[78] Pohjois-Amerikka-talli koostuu kahdesta pelkistetystä betonirakennuksesta ja niitä ympäröivistä näyttely- ja varatarhoista. Yleisölle rakennukset näkyvät vain kaukaa näyttelytarhojen taustalla.

Karhulinnan pohjoispuolista rinnealuetta, joka rajautuu saarta halkovaan pääväylään ruvettiin v. 1983 käyttösuunnitelmaan nojautuen kehittämään pohjoisamerikkalaisten eläinten alueeksi. Vanhat epätarkoituksenmukaiset eläintilat olivat pintaalaltaan alle puolet maa- ja metsätalousministeriön uusille eläintiloille asettamista tilavaatimuksista. Suunnitelmat uusista talleista valmistuivat syksyllä 1989.[79] Pohjois-Amerikka-tallit sijoittuvat saman huoltopihan ympärille Karhulinnan ja varikkoalueen kanssa. Pelkistetyn näköiset, tasakattoiset betonisuojat koostuvat pääosin umpinaisista seinäpinnoista. Niiden ympärillä olevat tarhat on rajattu massiivisin teräsaidoin. Rakennuksissa on samaa selkeää jäsentelyä ja arkkitehtonista muotokieltä kuin Mineraalimäen tallirakennuksissa.

Molempien rakennusten pohjakaavat noudattavat toiminnallisesti samaa periaatetta, jossa huoltokäytävän varrella on rehuvarasto sekä käynti talleihin. Talleista on pääsy vara- ja esitarhoihin, joista on edelleen kulku näyttelytarhoihin. Rakennusten välissä olevasta huoltotilasta pääsee myös suoraan näyttelytarhoihin. Vapitien suojarakennus on pohjamuodoltaan kaareva. Molemmat rakennukset ovat kylmiä eläinsuojia

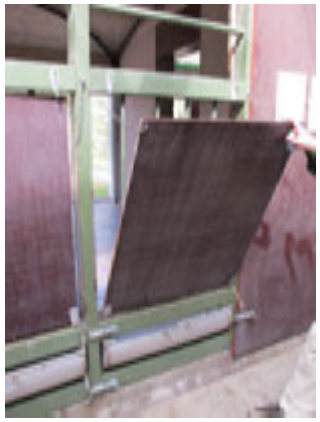

Ulkopuoli
Ulkoseinät ovat betonielementtejä, jotka on rapattu vaaleiksi. Rappauspinta ulottuu maahan saakka ilman sokkeleita. Ulkoovet ovat pääosin maalattuja teräsovia, joissa on neliömäiset katseluaukot. Rakennuksen seinäpinnoissa ei ole ikkunoita, vaan sisätilat saavat luonnonvaloa kattoikkunoiden kautta.

Tarhojen teräsrakenteiset jykevät aidat koostuvat pystysuuntaisista I-palkeista ja vaakasuuntaisista paksuista pyöröputkista.

Sisäpuoli
Kantavat rakenteet mm. pilarit, palkit ja kattolaatat ovat sileää paikalla valettua betonia. Myös lattiat ovat betonia. Valoisissa sisätiloissa on nauhamaiset kattoikkunat.
Väliovet on tehty pääosin säänkestävästä vanerista, ja niissä on neliömäiset katseluaukot. Osa ovista on maalattua terästä. Eläinsuojien seinämät koostuvat osittain vihreäksi maalatuista teräsputkikehikoista, joiden väleissä on osittain vanerilevyä tai teräsverkkoa. Lvis-asennukset on tehty pinta-asennuksina.

57

Tunturipöllöhäkki

1988
Teräksinen häkkirakenne 117 m²

Tunturipöllöhäkki liittyy Pohjois-Amerikan eläimistöä esittelevään alueeseen. Se on saanut vaikutteita Korkeasaaren vanhoista teräsrakenteisista kupolihäkeistä. Muodoltaan se muistuttaa 1930-luvun lopulla rakennettua Lapinpöllöhäkkiä.

Kupolihäkki on pohjamuodoltaan pitkänomainen ja sen päädyt ovat pyöreät. Maalattu teräksinen pystyjako lähtee betonisokkelin päältä, joka nousee porrastetusti myskihärkätarhan puolelle suojaa antamaan. Teräsrungon pystyjako korostuu kun teräsverkko on asennettu sen taakse.

Karhulinna

1955 arkkitehti Woldemar Baeckman - 1956 katsomon alle wc-tilat / arkkitehti Hugo Borgström - 1979 karhutalon laajennus / arkkitehtitsto Laitinen & Mänttäri - 1983 yleisötilat / arkkitehti Raimo Virtanen - 2003 uudistus / arkkitehti Kati Miettinen

1-kerroksinen rakennus karhutilat 400 m² + kahvila 400 m²+ auditorio/näyttelytilat 403 m²

Kaarevalinjainen Karhulinna laajoine ulkotarhoineen on istutettu maastomuotojen mukaisesti saaren itäiselle kalliorinteelle. Valmistuttuaan se kuului Leijonalinnan kanssa saaren päänähtävyyksiin. Korkeasaaren maisemassa Karhulinnan komea kaarimuoto on säilynyt, mutta perusteellisessa muutoksessa entisen katsomon tilalle on rakennettu uusi rakennus kahvila- ja näyttelytiloineen sekä katsojatasanteineen. Nykyisin se on ravintola Pukin ohella yleisön merkittävä levähdys- ja virkistäytymispaikka.

Karhulinnan rakentaminen aloitettiin vuonna 1949 louhimalla tilat karhutalon rehukeittiölle ja viidelle lammikolle, yksi isompi jääkarhulle ja 4 pienempää maakarhuille sekä näitä yhdistävälle kanavalle.[80] Karhutalo tarhoineen noudatti samaa periaatetta Leijonalinnan kanssa.

Varsinainen rakennus, joka piti sisällään rehukeittiön ja kahdeksan häkkiä, valmistui vuonna 1953. Seuraavana vuonna valmistuivat tarhojen 4,5 m korkeat muurit, penger katsomoa

varten ja sitä ympäröivä panssariverkkoaita.[81] Vesi- ja sähköjohtotöiden valmistuttua v. 1955 rakennus oli täysin valmis.[82]

Vuonna 1956 yleisön katselutasanteeseen liittyen, lippukioskin taakse, rakennettiin noppamainen mukavuuslaitos, jossa oli maksulliset wc-tilat.[83] Tilojen käytyä ahtaiksi 1970-luvun alussa vanha Leijonalinna korjattiin asunnoksi jääkarhuille.

Ulkotarhojen uudistuksessa vuonna 1980 viisi alun perin samankokoista tarhaa muutettiin kolmeksi poistamalla kaksi välimuuria. Näin saatiin kaksi laajempaa tarhaa suurikokoisille karhuille. Myös Karhutaloa laajennettiin. Katettu ulkotila muutettiin sisätilaksi ja huoltopihaa rajaavasta kaarevasta tiilimuurista tehtiin osa ulkoseinäpintaa.[84]

Karhulinnaa laajennettiin vuonna 1983 uudella kahvila- ja näyttelyrakennuksella (pinta-ala 750 m², tilavuus 2 700 m³). Betonisen, yksikerroksisen rakennuksen ellipsikaaren muoto on peräisin vanhasta ulkomuurista. Rakennuksen kattorakennelma toimii uutena katsojatasanteena, jonka sisään- ja ulosmenoluiskat sijaitsevat rakennuksen kummassakin päädyssä. Rakennusten välitilasta on suuren lasiseinän kautta näköyhteys karhujen tarhaan, ja sivusta johtaa katetut ulkoportaat katselutasanteelle.

Rakennus on toiminnallisesti jaettu kahtia siten, että näyttely- ja opetustilat sekä kahvila muodostavat oman koko-

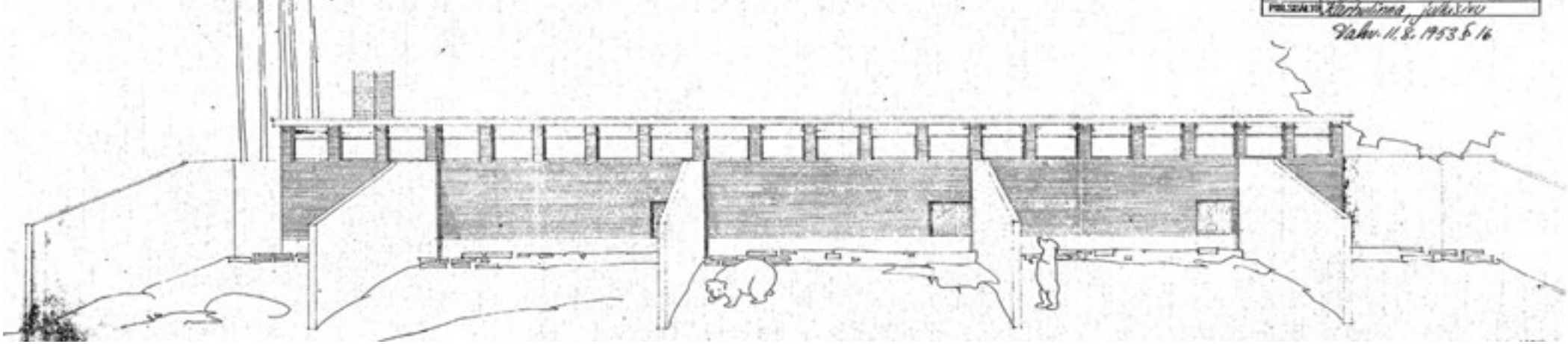

Karhutalon julkisivu 1953. RVV

naisuutensa. Rakennuksessa on myös yleisö wc-tilat. Kahvila ja wc-tilat otettiin käyttöön 1985. Näyttely- ja opetustilojen sisärakennustyöt tehtiin myöhemmässä vaiheessa.[85]

Karhulinnan korjaustöiden takia karhuja jouduttiin pitämään sisätiloissa melkein pari vuotta, jonka jälkeen ne päätettiin lopettaa ja hankkia tilalle amerikkalaisia karhulajeja. Voimakkaan julkisen vastarinnan sekä poliittisen painostuksen takia karhujen lopettamispäätöksestä luovuttiin ja eläintarha velvoitettiin esittämään yleisölle edelleenkin kotimainen karhulaji.[86]

Vuosien 2001–2002 ulkotilojen perusparannushanke käsitti yleisöpalvelualueen käytävälaatoituksen rakennustyöt ja ympäristön viherrakennustyöt.

Karhutalo

Ulkopuoli

Loivasti pulpettikattoinen Karhutalo sijoittuu tarhan korkeimmalle kohdalle muodostaen samalla taustaseinämän, josta ulkotarhojen betoniseinämät lähtevät säteittäisesti alaspäin. Rationalistinen tiilirakennus nauhamaisine yläikkunoineen edustaa 1950-luvulle tyypillistä pelkistettyä arkkitehtuuria.

Huoltopihan puolella julkisivut ovat puhtaaksimuurattua punatiiltä ja sokkeli maalattua betonia, jossa on näkyvissä pystysuuntainen muottilaudoituksen jälki. Vesikate on huopaa. 1980-luvun alun laajennuksen yhteydessä huoltopihaa rajaava, alkuperäinen kaareva tiilimuuri muutettiin osaksi ulkoseinää. Uuden yläosan ikkunavälien tiilimuuraus poikkeaa vanhasta. Uusi julkisivu jatkoi jäsentelyltään vanhaa ikkuna-aukotusta, tosin ikkunoiden yläosat ovat paikalla valetun betonin sijaan

Jääkarhut karhulinnassa 1959. Eero Troberg / Otavan kuva-arkisto

vaakasuuntaista paneelia. Rakennuksen pohjoispäätyyn laajennuksen kohdalle tehtiin uusi ikkuna.

Sekä uudet että vanhat ulko-ovet ovat pääosin pystypaneloituja puuovia. Huoltopihan puolelle on myöhemmin avattu ovi maalattua terästä. Kaikki ikkunat ovat valkoisiksi maalattuja puuikkunoita.

Vuoden 1980 muutoksissa tarhojen sivumuurit purettiin pääosin pois ja korvattiin teräsaidalla. Tarhojen ulkoseinät ruiskutettiin v.1980 betonilla ”niiden lujittamiseksi ja ulkonäön kohentamiseksi”.[87] Karhutalon tiilijulkisivu sai saman kalliopintaa jäljittelevän pinnoitteen ja ikkunavälien tiilimuuraukset maalattiin valkoisiksi, jolloin alkuperäinen ajatus tiilisestä taustaseinästä hävisi. Rakennuksen eteläpäädyn tiilinen savupiippu on ilmeisesti madallettu 1980-luvun puolivälissä.

Sisäpuoli

Karhutalon ylemmässä kerroksessa sijaitsevat karhuhäkit, joiden toisella puolella on huoltotila ja tarhan puoleisella sivulla hoitokäytävä. Alun perin vain rakennuksen eteläpääty, jossa oli kaksi häkkiä, oli lämmitettyä tilaa ja loppuosa oli katettua ulkotilaa. Rakennusta on laajennettu 1980-luvulla muuttamalla aikaisempi katettu huoltotila sekä muurin erottama ulkotila osaksi sisätilaa.[88] Näissä suunnitelmissa rakennuksen päädyissä oli kaksi isompaa häkkiä ja näiden välissä kuusi pareittain sijoitettua häkkiä, joiden väleissä oli huoltokäytävä. Nykyisin vanhalta puolelta on poistettu häkit, ja se on yhtenäistä tilaa. Alkuperäisen rakennuksen kantavana rakenteena ovat betonipilarit ja -palkit.

Lattiapinnat ovat maalattua betonia, häkkien edustalla on betonikouru. Betoniset seinä- ja kattopinnat on osittain pinnoitettu ruiskubetonilla. Ulkoseinien sisäpinnat ovat maalattua levyä ja karhutilojen kohdalla on rst-pelti. Häkkien ja porttien teräskalterit koostuvat pystypinnoista, ja ne on maalattu vihreiksi. Vanhalla osalla on alkuperäiset 1950-luvun ikkunat. Ulko-ovet ovat myöhemmin lisättyjä. Tilassa on levypatterit, ja putkiasennukset ovat pääosin näkyvissä.

Kellariin on käynti maantasolta ja alun perin se on ollut yhteydessä ylempään kerrokseen portaiden välityksellä. Portaat ovat vielä jäljellä, mutta ylemmän kerroksen lattia on laitettu umpeen. Kellaritila on ollut jaettuna väliseinillä kellarihuoneeseen, varastoon, portaaseen ja pannuhuoneeseen. Nykyisin koko kellari on yhtenäistä tilaa porrasta lukuun ottamatta.

Kellarin lattia ja portaat ovat betonia. Ulkoseinät ovat maalattua betoniharkkoa. Pilarit, portaan suuntainen seinä ja kattopinnat ovat paikalla valettua betonia. Seinä- ja kattopinnat ovat valkoisiksi maalatut, porrastilaa lukuun ottamatta. Portaaseen johtava väliovi on alkuperäinen vihreäksi maalattu peiliovi. Puuikkunassa on nykyisin eristyslasi. Tilassa on levypatterit, ja putkiasennukset ovat pääosin näkyvissä.

Kahvila- ja näyttelyrakennus

Ulkopuoli

Kaarevan katselutasanteen alapuolelle sijoitettujen erillissiipien välissä on betonipilarien rajaama ulkotila, joka avautuu lasipintojen kautta karhujen ulkotarhaan. Rakennuksen julkisivupinnat koostuvat betonielementeistä, joissa on hienorakeinen roiskebetonipinta. Karhujen tarhaan avautuvat teräsrakenteiset katseluikkunat ovat erikoislasia. Kahvila- ja näyttelytilojen ikkunat sekä keittiö- ja varastotilojen nauhamaiset yläikkunat ovat puurakenteisia ja kiinteitä eristyslaseineen. Yläikkunoiden alapuolinen seinäosuus on pystypaneelia. Rakennus on väritykseltään pääosin valkoinen. Teräslasiseinät- ja ovet on maalattu tummiksi. Katselutasanteiden tarhojen puoleinen kaide on sinkittyä terästä. Ulkotasanteelle johtavan katetun portaan väliseinämä on vaakalaudoitettua puuta.

Rakennuksen opasteet on toteutettu erillisinä ”toteemipaaluina” rakennuksen ulkopuolelle, materiaalina ruostumaton teräs.

Teräsrakenteinen jäteaitaus ruskeine puuritilöineen on sijoitettu rakennuksen huolto-oven edustalle. Sekä katselutasanteella että rakennuksen ulkopuolella olevien puupenkkien taustaksi on tehty puusäleikköseinämä, jonka yhteydessä on myös roska-astia.

90

Karhukioski

2004 arkkitehti Kati Miettinen
1-kerroksinen rakennus 50 m²

Kapea pitkänomainen kioskirakennus myötäilee kaarevuudellaan Karhulinnaa ja rajaa sen kahvilan edustalle suojaisan terassialueen.

Ulkopuoli ja sisäpuoli

Rakennuksessa on loiva pulpettikatto, joka jää korotettujen sivuseinien taakse piiloon. Katemateriaalina on pelti. Julkisivu on vaakalautaa ja matala sokkeli betonia. Myyntiaukkojen yläpuolella on teräsrakenteiset konsolit, jotka kannattavat kangasmaisia suojakatoksia. Niihin on kiinnitetty myös kiinnikkeet, joissa on suojalangat lokkeja vastaan. Myyntiaukoissa on alumiiniset rulo-ovet.

Pitkällä sivulla on kaksi erillistä myyntiaukkoa, joiden kohdalla on ulostyöntyvät puutiskit. Pidempi aukko on jaettu kolmeen osaan. Kioskeihin on sisäänkäynnit rakennuksen päädyistä. Toinen kioski ei ole käytössä ja sen edessä on nykyisin jäteastioita.

Sisäpuoli

Kahvila- ja näyttelytilojen sekä wc-tilojen lattiat ovat keraamista laattaa. Seinä- ja pinnat on maalattu valkoisiksi. Tiloissa on pääosin alakatto, jossa sileän kipsilevyn keskellä on avattava kenttä rei'itettyä kipsilevyä. Seinien ulkoreunoilla on näkyvissä betonipalkit ja niiden väleissä akustinen levy.

Näyttelytilan auditorioon johtaa voimakkaan siniseksi maalattu liuku-ovi. Tilan tumman punaiset ja siniset näyttelykalusteet ovat osittain pyörillä siirreltäviä.

Wc-tilojen etuhuoneiden seinissä harmaa mosaiikkilaatta ja durat-pesualtaat, eriöissä vihreä mosaiikkilaatta. Alaslasketut kattopinnat ovat kipsilevyä. Ovet ovat maalattuja laakaovia.

Keittiötiloissa on pääosin ruskea lattiapinnoite. Varasto- ja sosiaalitiloissa on osittain muovimatot ja pesutiloissa 6-kulmainen keraaminen laatta. Seinät on maalattu valkoisiksi. Pesutilojen ja osittain keittiön seinillä on valkoinen keraaminen laatta. Alaslasketut kattopinnat ovat pääosin kipsilevyä, varasto- ja sosiaalitiloissa on osittain puupaneelikattoja. Väliovet ovat osittain laminaattipintaisia laakaovia. Kylmiöiden seinät ja ovet ovat valkoisiksi maalattua peltiä. Keittiössä rst-keittiökalusteet ja huuva ovat rautalankalasia.

Erillisessä yleisöwc-tilassa on ruskea lattiapinnoite. Seinissä on käytetty valkoista, harmaata ja sinistä keraamista laattaa. Pesualtaat ja tasot on tehty Duratista, eriöiden jakoseinäkkeet ja ovet ovat laminaattia. Alakatot ovat avattavia akustolevyjä.

74

Skunkkitalli

1995 Arkkitehtitoimisto Kati Miettinen Ky
1-kerroksinen rakennus 5 m²

Uusi haisunäätätarha ja siihen liittyvä japanilaisvaikutteinen yleisöpaviljonki valmistuivat vuonna 1995.

Kokonaisuus perustuu erilaisten hirsi-, puuritilä- ja lasipintojen sekä pienen, mutta ilmavan katoksen sommitelmaan. Tarhan ja yleisön kulkureitin rajakohdassa on lehtikuusesta sahatuista ponttihirsistä rakennettu skunkkitalli, jonne avautuu katseluaukko. Polun toisella puolella on puikulan muotoinen vaakapuurimoituksella verhottu seinäke, jossa on pyöreitä "elämysaukkoja" ja sponsorin infotaulu.[89] Polun yli ulottuu teräsrakenteinen katos, jonka alapinta on filmivaneria ja vesikate kuparipeltiä. Sommitelmaan kuuluu lisäksi poikittainen vaakarimoitettu informaatioseinäke, jossa on yksi iso aukko ja sen alla kolme pienempää.

Tutkimusajankohtana skunkkitarha oli tyhjillään ja infoseinäke käyttämätön. Viimeisen päälle aikanaan harkittu kokonaisuus kaipaa toimiakseen kaikki osatekijänsä.

101

Varikko ja lentohäkki

2008 HKR arkkitehti Jaakko Haapanen
1-kerroksinen rakennus 730 + 345 m² + merikotkahäkki 750 m²

Korkeasaaren uusimpaan rakennuskantaan kuuluva varikkoalue sijoittuu kehämäisesti Pohjois-Amerikka-tallien ja Karhutalon kanssa saman huoltopihan ympärille. Julkisivuiltaan muuten pelkistetyn varastorakennuksen merenpuoleinen julkisivu muodostaa taustan kuningasmerikotkan lentohäkille.

Varikkoaluetta rajaa eteläsivustalta kaksi erillistä rakennusta, joita yhdistää katettu ulkoporras. Varsinainen käynti alueelle on länsipuolen portista, jonka yhteydessä on jätehuolto ja tankkausasema. Loivaan rinteeseen sijoitettu suurempi varastorakennus on kaksikerroksinen puolilämmin tila. Ylempään kerrokseen on käynti pihan puolelta ja alempiin varastotiloihin rakennuksen päädyistä. Autotallisiivessä on lämpimän autotallin ja huoltotilan lisäksi katettuja autopaikkoja. Suunnitelmat on laadittu HKR:n arkkitehtuuriosastolla. Vuonna 2007 aloitetut varikkorakennuksen, autotallin, tankkausaseman sekä lentohäkin rakennustyöt saatiin valmiiksi vuonna 2008.

Ulkopuoli

Rakennusten julkisivut ovat tumman harmaaksi kuultokäsiteltyä vaakalautaa. Niihin liittyvien katettujen ulkotilojen vaakasäleikkköseinät muodostavat osan yhtenäisestä muurimaisesta julkisivupinnasta. Katoksia kannattavat maalatut teräspilarit. Kattopintojen ja räystäiden alaosat ovat ruskeaksi kuultokäsiteltyä lautaa. Sokkelipinnat ovat puhdasvalubetonia tai rapattua harkkoa. Loivassa pulpettikattoisessa rakennuksessa on bitumikate. Nosto-ovet sekä muut ulko-ovet ovat maalattua alumiinia, joissa osittain lasiaukot.

Lentohäkin taustaseinän julkisivujäsentelyssä yläikkunoineen ja sivumuureineen on yhtäläisyyttä viereisen Karhulinnan sekä entisen Leijonalinnan julkisivujen kanssa. Sivumuurit ovat ulkopuolelta vaaleiksi rapatut. Häkin puoleisten seinien alaosat ovat liuskekiveä, ja yläosat on käsitelty harmaalla ruiskubetonilla. Julkisivua vasten on rakennettu porrastuvia tasoja linnuille.

Lentohäkin jänneväli on 16 metriä ja se on suurimpia Eurooppaan 2000-luvulla rakennetuista petolintujen häkeistä. Lähes 10 metrin korkuisessa häkissä linnuilla on lentotilaa 800 m^2.[90] Panssariverkko on ripustettu sateenvarjomaisesti yhden korkean keskipilarin varaan ja sivuilla sitä kannattavat kaltevat teräspilarit vaijereineen.

Sisäpuoli

Varastorakennuksen ylemmässä kerroksessa on kaksi suurta hallia. Alemmassa kerroksessa toinen halleista on jaettu kah-

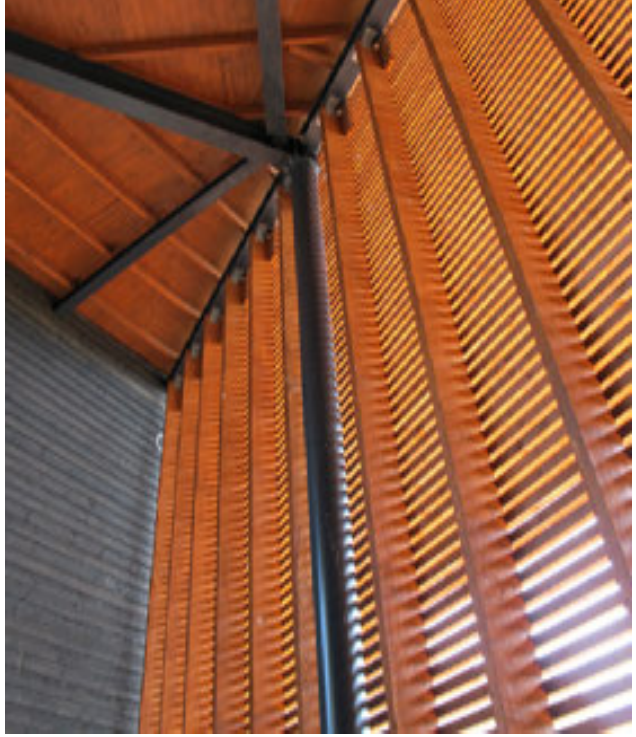

teen varastoon sekä tekniseen tilaan. Varikkorakennuksessa on huoltotilan lisäksi yksi autotalli. Lattiapinnat ovat betonia. Seinä- ja kattopinnat koostuvat pääosin betonielementeistä. Varikkorakennuksen seinäpinnat ovat osittain maalattua puhtaaksimuurattua tiiltä, osassa seinäpinnoista on keraaminen laatta. Kaikki pinnat lattiaa lukuun ottamatta ovat valkoisia. Lvis-asennukset on tehty pinta-asennuksina.

93

Vanha seepratalli

1953 arkkitehti Woldemar Baeckman - tarkoitus purkaa 2010
1-kerroksinen tiilirakennus 76 m^2

Seepratalli tarhoineen rakennettiin nykyiselle paikalleen vuonna 1953 silloista uimalaitosta vastapäätä. Tiilirakennus muodostaa poikkeuksen puurakenteisten tallirakennuksien joukossa. Rakennus on säilynyt pitkälti alkuperäisessä asussaan, mutta se on tarkoitus purkaa.

Pohjamuodoltaan suorakaiteenmuotoisessa tiilirakennuksessa on jyrkkä harjakatto. Rakennus jakautuu neljään talliin sekä eteiskäytävään, josta portaat johtavat ullakolle. Pitkällä sivulla olevan sisäänkäynnin lisäksi molemmista päädyissä on ulkoovet. Vaakasuuntaiset ikkuna-aukot on sijoitettu molemmille pitkille sivuille. Ullakolla oli tilat rehuille. Rakennuksen toteutti Oy Novator Ab.

Kävelytien myötä rakennus on jäänyt painanteeseen. Uuden visenttitallin rakentamisen johtuen koko alue on muutoksessa, ja Seepratalli on tarkoitus purkaa pois.

Ulkopuoli

Julkisivut ja tiilipiippu ovat puhtaaksimuurattua tiiltä. Katemateriaalina on nykyisin bitumilaatta, mutta alun perin se on ollut tiiltä. Vihreäksi maalatut ikkunat on sijoitettu sisemmäksi julkisivupinnasta ja ikkunoiden yläpuolella on pystypanelointi. Yläsaranoidut ikkunat ovat ilmeisesti alkuperäiset. Ruskeaksi maalatut pystypaneloidut ovet ovat myös alkuperäiset ja niissä on vaakasuuntaiset ikkuna-aukot. Rakennuksen päädyissä on lautarakenteiset luukut, jotka avautuvat ullakolle.

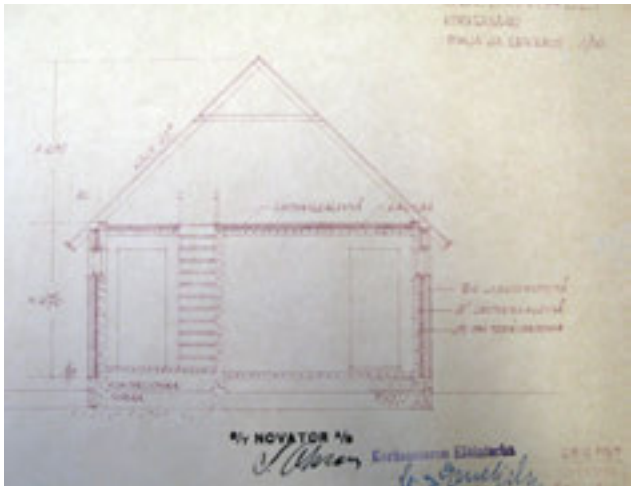

Seepratallin leikkaus 1953. HKA

Sisäpuoli

Rakennuksen runko lattioineen ja välikattoineen on teräsbetonia. Myös väliseinät ovat betonia. Kattotuolit ovat puurakenteiset. Rakennusta on lämmitetty käytävällä olevalla uunilla.

Sisätilat ovat säilyneet hyvin alkuperäisessä asussaan. Keskimmäisessä tallissa on kaksi pilttuuta, ja niiden välisen puurakenteisen seinämän yläosassa on teräskalterit. Päätytalleista on pilttuiden seinämät purettu pois. Keskimmäisen tallin lattia on puuta, muissa tiloissa on betoni. Kaikki väliovet ovat paneloituja peiliovia, joissa osassa on lasiaukko. Myös alkuperäiset valaisimet ovat säilyneet.

94

Vanha guanakotalli

1936 Vesipuhvelitalli / HKR arkkitehti Väinö Määttä? - 1948 siirto - 1963 siirto - 2010 kunnostus

1-kerroksinen puurakennus 33 m²

Vesipuhvelien hirsirakenteista tallia on siirretty kahteen otteeseen ennen nykyistä sijaintiaan ja eläinlajit ovat vaihtuneet vesipuhveleista laamoihin ja guanakoihin. Talli edustaa tyyliltään 1940-luvun hirsiromantiikkaa, jossa on nähtävissä viittauksia Itä-Karjalan metsästysmajoihin. Vuonna 2010 valmistuvan perusteellisen kunnostuksen myötä rakennus muuttuu eläintallista katsojien käyttöön.

Vesipuhvelien hirsirakenteinen talli sijaitsi alun perin hirvieläintarhojen luona ravintolan itäpuolella, josta se siirrettiin saaren länsipuolelle nykyisen Kissalaakson paikalle ja sieltä edelleen tämänhetkiseen paikkaansa saareen kaakkoisosaan entisen Leijonalinnan eteläpuolelle. Sen vieressä on samaan tyyliin myöhemmin rakennettu Vanha jakkitalli.

Suorakaiteenmuotoinen pyöröhirsirakenteinen talli, jossa on telttamainen katto, koostui alun perin kahdesta pilttuusta. Pääsisäänkäynti on sijoitettu rakennuksen pitkällä sivulla olevaan syvennykseen, josta on ollut tikkaita pitkin pääsy myös tallien yläpuoliseen tilaan. Tällä kohtaa on myös kattoikkuna. Molempiin talleihin on ollut käynti myös päädyistä. Etelän puoleisella pitkällä sivulla on nauhamaiset yläikkunat, jotka ulottuvat molemmilla puolilla yhden ikkunan verran myös päätyjen puolelle.

Vesipuhvelitalli alkuperäisessä sijoituspaikassaan 1930-luvulla. Lehtonen / KSA

Talli siirrettiin 1960-luvulla yhdessä vanhan jakkitallin kanssa Kissalaakson tieltä nykyiseen paikkaansa. Rakennus on uuden käytön myötä aidattu tarhan ulkopuolella.

Ulkopuoli

Rakennuksen perustana on betonisokkeli. Ulkopuolelta pyöreiksi veistetyissä hirsissä on tasanurkkasalvokset. Alun perin rakennuksessa oli vihreä tiilikate, ja seinähirret oli sivelty ruskealla rustikol-värillä.[91] Nauhamaiset ikkunat ja räystäslaudat oli maalattu vaaleiksi ja myöhemmin muutettu vihreiksi. Siirrettäessä rakennus uuteen paikkaan vuonna 1948 sokkeli verhoiltiin luonnonkivillä.

Syyskuussa 2010 ulkopuolen kunnostus oli pääosin valmis. Rakennuksen uusi tummasävyinen ilme poikkeaa alkuperäisestä. Kattopinta on uusittu tumman harmaana bitumihuopana, samasta materiaalista kuin ennen korjausta. Hirsipinta on maalattu Teho-öljymaalilla. Ikkunat ovat lähes samaa ruskean sävyä kuin julkisivupinta ja räystäslaudat on maalattu tummanharmaiksi.

Alkuperäinen oviseinämä diagonaalilaudoitettuine kuvioineen on säilynyt. Päätyovet on korvattu uusilla ikkunoilla. Nauhamaiset yläikkunoiden ulkopuoliset puitteet ovat ilmeisesti alkuperäiset, ja niiden eteen on nyt lisätty kiinteä lasi. Kattoikkunoiden sivupellitykset olivat vielä keskeneräiset.

Sisäpuoli

Sisäpuoli oli alun perin jaettu kahteen samankokoiseen pilttuuseen, joiden välissä on ollut väliovi. Suunnitelmapiirustuksien leikkauksessa näkyy tallien välikatto, jonka yläpuolella on ollut heinävarasto.

Kunnostuksen yhteydessä välikatto on purettu pois, ja kattotuolit ovat nykyisin näkyvissä. Sisäpuolen puupinnat ovat käsittelemättömät lukuun ottamatta ovia ja ikkunoita. Lattiapinnat ovat betonia. Ruokintakaukalot on jätetty paikoilleen. Ikkunaseinälle on rakennettu puurakenteiset penkit. Sisäpuolelta kunnostus oli vielä kesken.

87

Vanha jakkitalli

1938 Aasitalli / HKR Väinö Määttä - 1963 siirto - 2010 kunnostus
1-kerroksinen puurakennus 44 m²

Alun perin aaseille rakennettu talli on rakennettu samalla periaatteella kuin aikaisemmin toteutettu vesipuhvelitalli, mutta kooltaan pidempänä. Talli edustaa tyyliltään 1940-luvun hirsiromantiikkaa, jossa on nähtävissä viittauksia Itä-Karjalan metsästysmajoihin. Vanhan guanakotallin tavoin rakennuksen kunnostus on valmistumassa, ja se on muutettu eläintallista katsojien käyttöön.

Aasitalli rakennettiin nykyisen Kissalaakson paikalla sijainneen kamelitarhan pohjoispuolelle. Rakennus oli sijoitettu rinteeseen, hieman sen sisään työntyen. Pyöröhirsirakennuksen perustana oli luonnonkivistä muurattu perusta. Pohjamuodoltaan suorakaiteenmuotoisessa tallissa (koko n. 4 x 10 m) oli alun perin käytävän varrella neljä pilttuuta. Lisäksi päädyssä oli vaunuvaja/ ajokalusuoja, johon johti erillinen sisäänkäynti. Jyrkkävietteisen telttamaisen katon alla olivat avarat ullakkotilat heinävarastolle, joka sai luonnonvaloa kahdesta kattoikkunasta. Vaunuvajan kohdalla välikattoa ei ollut. Talli sai valoa nauhamaisten yläikkunoiden kautta. Tarhan aita tehtiin raudasta vaakasuorin tankojuoksuin.[92]

Talli siirrettiin 1960-luvulla yhdessä vanhan guanakotallin kanssa Kissalaakson tieltä nykyiseen paikkaansa. Rakennus on uuden käytön myötä aidattu tarhan ulkopuolella.

Ulkopuoli

Nykyisin rakennuksen perustana on betonisokkeli ilman luonnonkiviä. Ulkopuolelta pyöreiksi veistetyissä hirsissä on tasanurkkasalvokset. Alun perin rakennuksessa on ollut vihreä tiilikate. Nauhamaiset ikkunat ja räystäslaudat oli maalattu vaaleiksi ja myöhemmin muutettu vihreiksi.

Syyskuussa ulkopuolen kunnostus oli pääosin valmis. Rakennuksen uusi tummasävyinen ilme poikkeaa alkuperäisestä. Kattopinta on uusittu tumman harmaana bitumihuopana, samasta materiaalista kuin ennen korjausta. Pinta ei kuitenkaan vielä näyttänyt lopulliselta. Hirsipinta on maalattu Teho-öljymaalilla. Ikkunat ovat lähes samaa ruskean sävyä kuin julkisivupinta ja räystäslaudat on maalattu tummanharmaiksi.

Vaunuvajan pariovi on vanha paneloitu kehysovi. Päätyovi on korvattu uudella ikkunalla. Lisäksi nauhamaisten yläik-

Laamat aasitallin edustalla nykyisen Kissalaakson paikalla. 1940-luvulla. Lehtonen / KSA

kunoiden alapuolelle on tehty kaksi uutta ikkuna-aukkoa. Yläikkunoiden vanhojen ulkopuolen puitteiden eteen on lisätty kiinteät lasit. Kattoikkunoiden sivupellitykset olivat vielä keskeneräiset.

Sisäpuoli ja rakenne

Kunnostuksen yhteydessä välikatto on purettu pois ja kattotuolit ovat nykyisin näkyvissä. Pilttuiden väliseinät on myös purettu pois. Sisäpuolen puupinnat ovat käsittelemättömät lukuun ottamatta ovia ja ikkunoita. Tallin ja vaunuvajan lattiapinnat on jätetty vanhoille tasoilleen. Lattiapinnat ovat betonia. Tilaan on rakennettu puurakenteisia penkkejä. Sisäpuolen kunnostus oli vielä kesken.

Pohjoisrannalle sijoittuvat henkilökunnan asunnot sekä huoltorakennusten ja konttorin muodostama tiivistymä. Tämä osa saarta on aiemmin ollut selvemmin erillään, mutta tilanne muuttui Mustikkamaansillan rakentamisen jälkeen. Nyttemmin alueen läpi kulkee huoltoajoväylä sekä yleisön toinen sisäänkäyntireitti, johon liittyen sillan kupeeseen on hiljattain rakennettu orientaatiopisteeksi infotori.

5 POHJOISRINNE

Pohjoisrinteen maisema

Korkeasaaren pohjoinen rinne täyttörantoineen on selkeästi saaren eteläosaa vehreämpi. Osa-alueen entiset eläinaitaukset on jo kauan sitten poistettu ja tilalla rinteessä ovat rinteen eri-ikäiset henkilökunnan ja huollon rakennukset. Uuden sillan valmistuminen Mustikkamaalta Korkeasaareen vuonna 1974 mullisti pohjoiskärjen merkitystä erityisesti vierailijan kannalta. Kärjestä tuli ensisijainen saapumiskohta alueelle, jonka painopiste nykyään on keski- ja eteläosassa. Lähestyminen pitkää siltaa pitkin tapahtuu ilman näkyvää lupausta nopeasta pääsystä eläinten luo ja ilman selkeää suunnistusreittiä. Toimivamman käytäväyhteyden puuttuminen on synnyttänyt oikopolun jyrkkään rinteeseen. Pysäköintialue rannassa ehkä korostaa jalankulkijan kokemaa heikkoa asemaa. Yleissuunnitelmien tai maisema-arkkitehtikilpailun esittämiä uudelleenjärjestelyjä ei vielä ole käynnistetty. Näkyvänä ja tunnustettuna ongelmana on huoltoliikenteen ja yleisöreittien sekoittuminen.

Sisääntuloaukio on rakennettu kutsuvaksi ja kokoavaksi mutta varjoisan sijaintinsa vuoksi, elämyksien puuttuessa ja ehkä rantamaisemaa hallitsevan pysäköintialueenkin vuoksi paikka ohitetaan. Pohjoisrinteen vanhat lehmukset ovat maanmerkin tavoin omaleimaisia, samoin kuin sisääntulotason keskelle jäänyt vaahtera, jota ympäröi uusi istuinportaikon kehä. Vanhat puistopuut ovat perua eläintarhan alkuvuosilta, jolloin kansanpuistoa raken-

Hirvenvasoja aitauksessaan Korkeasaaren pohjoisrannassa vuonna 1903 (postikortti). KSA

Intendentin talo sijoittuu maisemapuistomaiseen rinteeseen katsellen Kruunuvuorenselälle. Puutarha sijaitsee rakennuksen yläpuolella.

nettiin ensimmäisille eläimille. Porot olivat ensimmäisten joukossa. Niiden aitaus oli nykyisen pysäköintipaikan kohdalla, ja hyljeallas 1920-luvulta lähtien sen vieressä. Pysäköintialueen rannan puolella on säilynyt kaksi laivalaituria: vanha hirsirakenteinen lastauslaituri sekä venäläisen ruutikellarin ajoilta oleva kivilaituri, joka myös toimi Mustikkamaan liikenteen laivalaiturina. Jälkimmäistä on vuosikymmenien aikana useaan otteeseen korjattu, muun muassa betonilla. Asfaltoitu ja graniittireunakivellä huolella rajattu pysäköintialue on 2000-luvulta. Sen vaatima täyttö ulottuu aivan laiturien alkupäähän asti. Laitureille pääsy on estetty.

Intendentin talo on näkyvällä paikalla ja puiston keskellä pohjoisesta nähtynä. Koska se ei ole yleisökohde, kulku sinne on vain huoltorakennuksien suunnasta. Vanha, pohjoisesta puutarhaan kauniisti kaartanut käytävä erottuu edelleen nurmipinnalla. Puutarhassa on ollut nykyistä runsaammin kulttuurikasvillisuutta.[93]

Luoteisrannan puoleinen puistovyöhyke kallion alapuolella on saanut vuosikymmenien aikana runsaasti uusia, osittain harvinaisiakin puistopuita

Vas. yllä: Mustikkamaan silta kuvattuna intendentin puutarhasta. Kansanpuiston aikaiset lehmukset ja pysäköintipaikka vastaanottavat eläintarhaan tulijan.

- erityisesti Seppo Turusen johtajakaudella, osana saaren kasvitieteellistä kehittämisohjelmaa. Ylempänä rinteessä kulkeva tie rakennettiin vuonna 1914 silloiselta hyljehäkiltä poroaitaukselle.[94] Rantatie ja rannan täyttö tervaleppäistutuksineen on 1970-luvulta. Yksipuolisen ja tiiviin rantakasvillisuuden istuttaminen tarjoaa vierailijalle liian yksipuolisen ja virikkeettömän rantamaiseman.

Puutarhurin tuvan edustan pensasistutukset lienevät ainakin osaksi 2000-luvun alusta samoin kuin pysäköintipaikan rajaukseksi betoniharkoista rakennettu tukimuuri. Puistotien alapuolelle 1950-luvulla rakennettu vierastupa on sovitettu maastoon aikakaudelle ominaisella huolellisuudella pengerryksiä tai maastoleikkauksia välttäen. Pensasryhmät rinteessä korostavat maastolle annettuja pehmeitä muotoja ja antavat rakennukselle luontevan, puistoa kunnioittavan kehyksen. Rivitalo nousee puistotieltä katsottuna suoraan rinteen nurmipinnasta. Rinteen vanhat muodot ovat säilyneet ja samalla myös vanhat männyt. Sisäänkäynti ja pihatoiminnot tapahtuvat kallion puoleisella sivulla, jossa ilme on hoitamattomampi. Rakennuksen vieressä on 1970-luvulle tyypillisiä koristepensaita.

Alla oik: Moneen otteeseen uusittu Mustikkamaan liikenteen laituri kansanpuiston aikaisella paikallaan

Vuonna 1960 uudelleenrakennettu tavarasilta

Pohjoisrinteen rakennukset

Kansanpuistoaikaisen puutarhurin asuinrakennuksen koillispuolelle alkoi eläintarhan perustamisen jälkeen kerääntyä erilaisia puiston- ja puutarhan- sekä eläintenhoitoon liittyviä rakennuksia. Useimmat näistä on purettu ja korvattu uudemmilla. Vanhin säilynyt rakennus on Theodor Höijerin hoitohenkilökunnan ja intendentin asunnoksi suunnittelema huvilamainen rakennus 1900-luvun alusta, joka on nykyisin toimistokäytössä *(no 15)*.

Henkilökunnan asunnot keskittyivät lauttarannan ja nykyisen huoltosillan väliselle alueelle saaren pohjoisrannan tuntumaan. Henkilökunnan vaatimaton rivitalo valmistui 1960-luvun lopussa *(no 6)*. Vanhempi, ensimmäisen maailmansodan aikaan valmistunut henkilökunnan asuinrakennus purettiin 1970-luvulla. Sen tilalle oli tarkoitus rakentaa kaksi henkilökunnan rivitaloa, mutta niitä ei toteutettu. Alueella on myös Gunnar Taucherin suunnittelema 1930-luvun alussa rakennettu henkilökunnan sauna ja pesutupa *(no 5)*, joka on sittemmin muutettu toimistokäyttöön ja jota nimitetään Puutarhurin taloksi. Tämän rakennuksen pohjoispuolella on 1950-luvulla rakennettu, henkilökunnan saunan ja ruokasalin käsittänyt rakennus, nykyinen vierastupa *(no 4)*.

Höijerin rakennuksen eteläpuolella sijaitsevat puuverstas- ja konttorirakennukset *(no:t 28 ja 29)* muodostavat laadukkaan rakennusparin 1940-luvulta. Arkkitehteina toimivat Gunnar Taucher ja Hugo Harmia. Näiden rakennusten välissä on julkisivuissaan samoja teemoja hyväksikäyttävä metalliverstas- ja rehukeittiörakennus *(no 25–26)* 1960-luvulta. Korkeasaaren talouspuutarhan paikalle 1970-luvulla valmistunut henkilökunnan sosiaalitilat sisältävä rakennus eli nk. väentupa *(no 77)* on hiljattain uudistettu ilmeeltään kokonaan.

Korkeasaaren kasvihuone ja sen takana vaalea tallirakennus apinahäkkeineen 1940-luvulla. Lehtonen / KSA

Tallirakennuksen talouspihan puolta ei oltu verhottu vaalealla laudoituksella kuten "paraatipuolta" Kuva on otettu kasvihuoneen katolta ja etualalla on alettu rakentaa konttorirakennusta. Kuva on siten 1940-luvun lopulta. Lehtonen / KSA

4

Vierastupa

1956 Ruokasali- ja saunarakennus / arkkitehti Hugo Borgström - 1965 Kellarin teknisten tilojen muutos – 1991? muutos vierasasunnoksi / arkkitehti Heikki Telama

2-kerroksinen rakennus 180 m²

Vierastupa on entinen eläintarhan työntekijöiden ruokasali- ja saunarakennus. Rapattu ja harjakattoinen rakennus on arkkitehti Hugo Borgströmin käsialaa, ja se on alkuperäisasussaan ilmentänyt 1950-luvun arkkitehtuurille ominaista arkista arvokkuutta. Pelkistettyä omakotitalomaista rakennusta ovat pehmentäneet tiilikatto, elävä rappauspinta ja tarkkaan harkittuna korosteena sisäänkäyntikatos.

Suorakaiteen muotoinen rakennusvolyymi on sijoitettu rantavyöhykkeelle ja rinteeseen, joten kävelytieltä päin se on yksikerroksinen ja rannan puolelta kaksikerroksinen. Nykyisellään rakennus on sisätilojen osalta täysin muutettu ja ulkopuoli on menettänyt alkuperäisiä tyylikkäitä ominaisuuksiaan, kun tiilikatto on muutettu peltikatoksi ja sisäänkäyntikatos peitetty puuristikoilla.

Alun perin yläkerrassa oli tilava työväen ruokahuone, kaksi majoitushuonetta kesälomasijaisille sekä eteinen wc-tiloineen. Alakerrassa oli saunaosasto, pesutupa mankelihuoneineen sekä pannuhuone ja polttoainevarasto.[95] Alakertaan oli käynti alemmalta maantasolta, ja porrasyhteyttä ei kerrosten välillä ollut. Rakennuksen perustukset ja alakerran seinät ovat betonia. Ylemmässä kerroksessa seinät ovat siporexia.

Vuonna 1965 muutettaessa koksilämmitys öljylämmitykseksi kellariin tehtiin tila öljysäiliölle ja pannuhuone muutettiin kattilahuoneeksi.[96] Vuonna 1990 yläkerta muutettiin vierasasunnoksi sekä päivystäjän yksiöksi. Alakertaan tehtiin uusi saunaosasto ja pesutupa muutettiin sosiaalitilaksi.

Ulkopuoli

Betonisokkeli on päällystetty karkealla slammauksella, jonka pinnassa näkyy vaakasuuntainen harjan jälki. Sokkeli on maalattu vihreänharmaaksi, mutta pinnan alta pilkistä vaalean punainen väri.

Seinäpinnat ovat sileää rappausta, joka on maalattu valkoiseksi. Vesikatto on nykyisin mustaksi maalattua konesaumattua peltiä. Alkuperäispiirustusten mukaan se oli tiilikatto. Räystäiden alustat on laudoitettu ja maalattu valkeiksi, nurkissa räystäiden aluslaudat asettuvat koristeellisesti limittäin. Räystästä rytmittävät ja keventävät näkyvissä olevat kattotuolien päät.

Ikkunat ovat alkuperäiset ja sisään-ulosaukeavat. Ulkoovet ovat alkuperäisiä lasiovia, joiden alaosassa on kapea pystysuuntainen keilapaneeli. Merenpuoleisessa ovessa on jäljellä alkuperäinen pyöreä metallivedin ja struktuurilasi, kävelytien puoleisen oven heloitus on muutettu.

Etusivun sisäänkäyntikatos on aikanaan koristanut hillityllä tavalla julkisivua. Katoksen teräksiset kaksoispilarit, keveä vaaka-suuntainen aita ja tasanteen liuskekiveys ovat esimerkki 1950-luvulle ominaisista teemoista. Vaakasuuntainen aita on nyttemmin poissa ja tuplapilarit ovat peittyneet, kun katoksen kahdelle puolelle on rakennettu romantisoiva täyskorkea puuristikkoaita, joka on maalattu vihreäksi. Meren puoleisen sisäänkäynnin yllä on alkuperäispiirustusten mukaan ollut tiilikatteinen pieni lippa, jota ei enää ole.

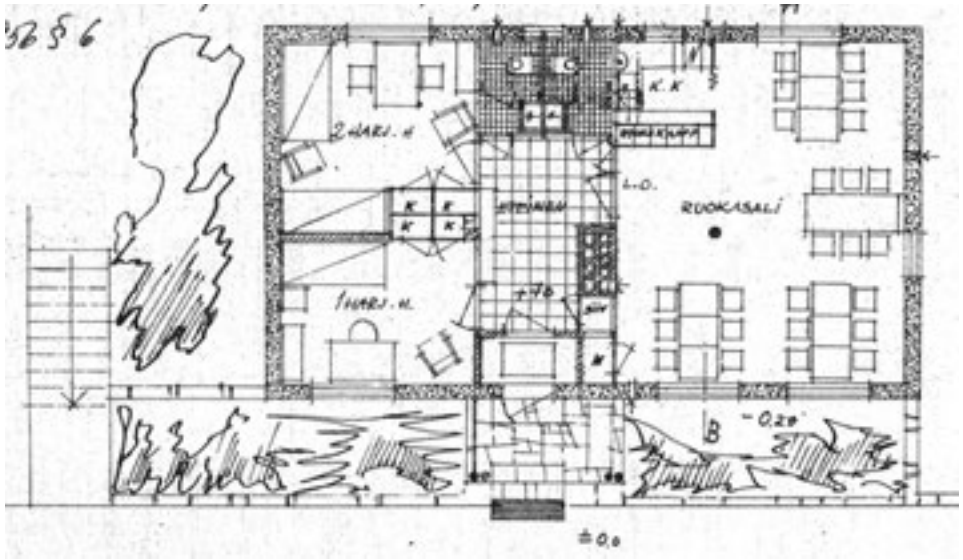

Yläkerran pohjapiirros 1956. RVV

Sisäpuoli

Sisätiloissa ei nykyisellään ole näkyvissä mitään alkuperäistä, vaan kaikki pinnat on uusittu ja pohjakaavaa muutettu.

Yläkerrassa lattiat ovat yleensä laminaattiparkettia sekä seinät ja katot sileää levyä paitsi tuulikaapissa on paneelikatto. Majoitustilojen wc- ja pesutiloissa seinät ja lattiat ovat keraamista laattaa ja katot levyä. Alakerran lattiat ovat keraamista laattaa tai linoleumia. Seinät ovat lakattua puupaneelia tai keraamista laattaa ja katot sileää levyä tai puupaneelia. Lämmönjakohuoneen lattia ja katto ovat betonia. Seinät ovat osin betonia, osin tiilimuurausta ja rappausta.

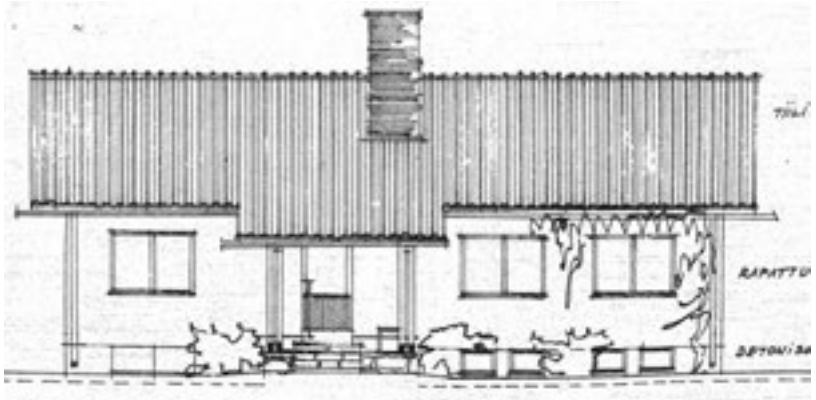

Eteläjulkisivu 1956. RVV

5

Puutarhurin tupa

1931 Sauna- ja pesutuparakennus / HKR arkkitehti Gunnar Taucher – 1935(?) muutos saarenvartijan asunnoksi - 2004 muutos toimistoksi / Arkkitehtitoimisto Jussi Paattinen
1-kerroksinen puurakennus 101 m²

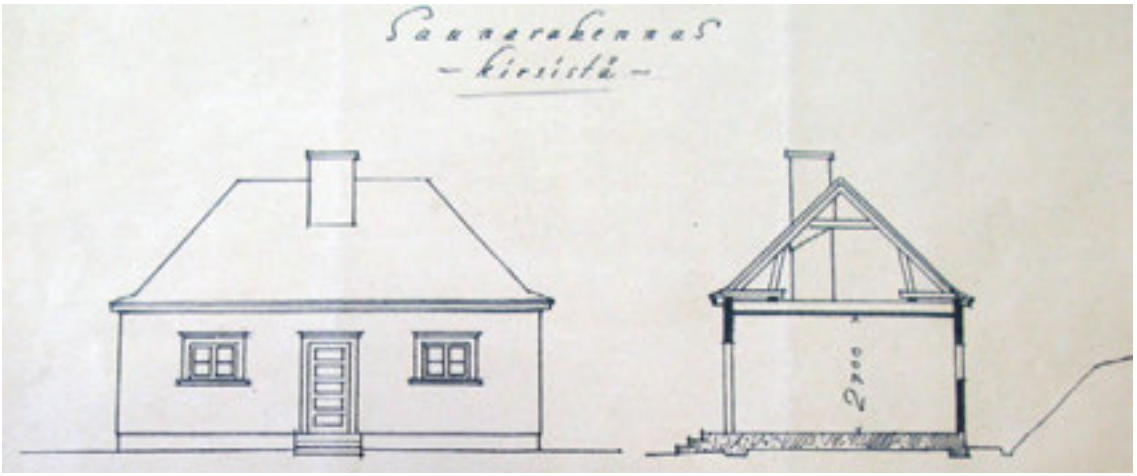

Saunarakennuksen julkisivu ja leikkaus 1931. HKA

Puutarhurin tuvaksi kutsuttu rakennus edustaa saaren rakennusten joukossa 1920-luvun klassisismia. Rakennuksen tunnusmerkki on telttamainen, jyrkkä aumakatto, joka loivenee kellomaisesti räystäille.

Sauna- ja pesutuvaksi rakennetussa hirsirunkoisessa talossa oli suunnitelmien mukaan eteisen kautta käynti pesutupaan ja mankelihuoneeseen sekä pukuhuoneeseen ja saunaan. Tulisijat oli sijoitettu lähes rakennuksen keskipisteeseen ja rakennuksessa oli yksi savupiippu.[97]

Rakennus oli jo vuoteen 1935 mennessä muutettu saarenvartijan asuintaloksi.[98] Tästä vaiheesta piirustuksia ei ole löytynyt, joten epäselväksi jää mitä muutoksia on tehty. Vuoden 1979 lupapiirustuksissa rakennukseen on esitetty kaksi asuntoa. Ilmeisesti tätä suunnitelmaa ei toteutettu. Kuitenkin rakennuksessa on nykyisin kaksi savupiippua alkuperäispiirustuksissa esitetyn yhden sijaan.[99]

Rakennus muutettiin toimistoksi v. 2004. Ennen muutosta rakennuksessa oli ollut yksi asunto, jossa oli kolme huonetta ja keittiö. Tilajärjestelyt pysyivät ennallaan. Keittiöstä tehtiin taukotila ja muista huoneista työtiloja. Nykyisin rakennus on puutarhaosaston tukikohta ja toimisto.

Rakennuksen käyttötarkoitus on muuttunut useampaan kertaan ja sisätilat sekä julkisivut sen myötä. Rakennuksen noppamainen ulkohahmo, jota korkea katto hallitsee, on pääpiirteissään ennallaan. Vesikatto tosin ei enää ole tiiltä ja sisäänkäyntejä on muuteltu.

Ulkopuoli

Julkisivuissa on pystyrimalaudoitus, joka on maalattu vaalean kermanväriseksi (alla keltainen väri). Telttamainen katto on päällystetty harmailla huopapaanuilla. Alun perin katto oli tiiltä. Räystäslista on voimakkaasti profiloitu. Vesikatolla on kaksi pellitettyä savupiippua ja kolmiomainen kattoikkuna. Betonipintainen sokkeli on maalattu harmaanvihreäksi.

Pääjulkisivun ja päätyjen puuikkunat ovat alkuperäiset ristikkoikkunat. Takajulkisivun kaksiosaiset puuikkunat ovat ilmeisesti 1960-70-lukujen puolivälistä, samalta ajalta kuin uusi oviaukko. Myös lakatut pystypaneeliulko-ovet ovat tältä ajalta. Molempien sisäänkäyntien päälle on lisätty katokset ja pääsisäänkäynnin porras tasanteineen on uusittu. Aikaisempi pitkä suora porras on korvattu rinteeseen viistosti suunnatulla portaalla.

Sisäpuoli

Hirsirunkoinen rakennus on sisäpuolelta täysin uusittu. Toimistojen, taukotilan ja eteisen lattiat ovat koivulaminaattia. Levyseinät on päällystetty karkealla pintavahvistuskankaalla. Paneloituja kattopintoja (stp-paneeli) kiertävät profiloidut listat. Wc-tilan lattiassa on muovimatto ja seinät ovat osittain keraamista laattaa.

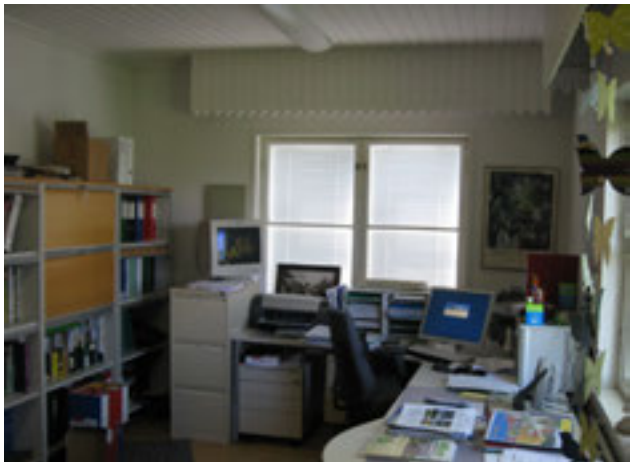

6

Rivitalo

1968 arkkitehti Kaj Nyström
2-kerroksinen asuinrakennus 520 m²

Henkilökunnan asunnoiksi rakennettu asiallisen virtaviivainen rivitalo on istutettu rinteeseen siten, että ylärinteen puolella rakennus on yksikerroksinen, mutta alarinteen puolella kellarikerros on osin näkyvissä. Rakennus edustaa 1960- ja 70-lukujen vaihteelle tyypillistä asuntoarkkitehtuuria.

Alun perin tarkoituksena oli rakentaa eläintenhoitajille kolme lähes identtistä rivitaloa, mutta uuden siltayhteyden takia vain yksi näistä toteutettiin. Kaksi muuta oli suunnitelmissa sijoitettu rinteeseen allekkain puutarhurin tuvan ja vierastuvan itäpuolelle.

Ulkopuoli

Loivasti harjakattoisen rakennuksen päädyssä on keskuslämmityspiippu. Matalan rakennuksen vaakasuuntaisuutta korostaa rannan puoleinen, koko julkisivun mittainen parveke, jota jäsentävät asuntojen väliset poikittaiset seinäkkeet. Myös sisäänkäyntipuolella on jakoseinäkkeet. Kattopinta on ulotettu molemmin puolin julkisivupinnan yli, jolloin se muodostaa katoksen sekä parvekkeelle että sisäänkäyntipuolelle. Kellariin johtavan portaan päällä on teräsrakenteinen katos.

Sekä rakennuksen päädyt että piippu on puhtaaksimuurattu harjattu-pintaisesta punatiilestä. Asuntokerroksen pitkät julkisivupinnat ovat ruskeaksi maalattua pystylautaa. Kellarikerros ja sokkelit sekä parvekkeiden jakoseinäkkeet ovat siniseksi maalattua betonia. Parvekkeen valkoiseksi maalatussa betonikaiteessa on neliöteräksinen käsijohde. Vesikatto on ruskeaksi maalattua konesaumattua peltiä.

Ikkunat ja ikkunaovet ovat valkoiset, mutta sisäänkäyntien vaakapaneeliovet on maalattu sinisiksi.

Sisäpuoli

Rivitalossa on neljä samanlaista asuntoa, joissa jokaisessa on kaksi huonetta ja keittiö. Kellarikerroksesta kolme neljäsosaa on yhtenäistä varastoa, jonne johtavat pariovet talon eteläpäädystä. Loppuosassa kellaria ovat kattilahuone ja talovarastot. Rakennusta ei ole inventoitu sisältä.

Rakennuksen runko on betonia, asuntojen väliset seinät tiiltä ja kattotuolit puuta.

19

Infotori

2006 Arkkitehtitoimisto Arket Oy arkkitehti Jussi Paattinen
1-kerroksinen rakennus 432 m² ulkotilaa

Mustikkamaansillan eläintarhan puoleiseen päähän valmistui infotoriksi kutsuttu orientaatiopiste vuonna 2006. Kaarevan katoksen edustalla on erillinen noppamainen kappale informaatiotauluja varten. Kokonaisuuteen kuuluu vanhan vaahteran ympärille rakennettu ja maastoon istutettu porrastuva katsomo.

Katos on rakennettu rinteeseen siten, että rannan puolella tasanne on pilarien varassa reilusti irti maasta. Runko pyöreine pilareineen on terästä ja maalattu harmaaksi. Perustukset ovat betonia. Katettu alue on päällystetty punertavaksi petsatuilla puulankuilla ja katoksen alapinta vastaavasti poikittaisella rimoituksella. Kattoon on upotettu pyöreitä valaisimia. Muu osa infotorista on päällystetty betonikiveyksellä. Vesikate on tummanharmaata konesaumattua peltiä.

Katoksen kaide on neliöruutuista teräsverkkoa ja sen runkona ovat järeästä lattateräksestä viistoon muotoon leikatut pystytuet, joiden sivut on maalattu kirkkaan sinisiksi. Kaiteen pyöreä käsijohde on punainen. Katoksen alla on kaksi pitkää, katoksen kaarevuutta myötäilevää ritiläpenkkiä. Samaan tapaan ovat päällystetyt ”vaahtera-auditorion” kaarevat istuintasot.

Informaatiokappaleen rakenteet ovat myös terästä ja ulkonevan lipan alapinta on rimoitettu ja valaistu samoin kuin katoksenkin. Taulupintojen keskelle jää tyhjä tila, jonne pääsy on estetty tilapäisen vaikutelman antavan verkon avulla. Kappaleen nurkissa on syöksytorvet, joiden kömpelö liitos betonikiveykseen kiinnittää huomion.

15

Huvila

n.1901 Eläintenhoitajien ja intendentin asuintalo / arkkitehti Theodor Höijer – 1913 intendentinasunnon laajennus – 1922 Laajennus- ja muutostöitä – 1997 Muutos toimistotiloiksi / Arkkitehtitoimisto Jussi Paattinen – 2010 peruskorjaus / HKR arkkitehti Jaakko Haapanen
2-kerroksinen rakennus 280 m²

Arkkitehti Theodor Höijerin suunnittelema huvilamainen hirsirakennus toimi pitkään eläintarhan intendentin asuntona. Inventoinnin aikaan rakennuksessa oli meneillään korjaustyöt. Muutoksista huolimatta Höijerin arkkitehtuurin peruspiirteet ovat säilyneet.

Huvilamainen rakennus on rakennettu 1900-luvun alussa arkkitehti Theodor Höijerin signeeraamien piirustusten mukaisesti eläintenhoitajien ja intendentin asuintaloksi.[100] Piirustusten mukaan rakennuksen alakerrassa oli kolme pientä yhden huoneen asuntoa sekä intendentin kaksi huonetta ja keittiön käsittänyt asunto. Yläkerrassa oli kolme pientä asuinhuonetta, jotka olivat viistokaton takia matalia.

Vuonna 1913 intendentin asuntoa laajennettiin yhdellä huoneella, jonka jälkeen siinä oli yhteensä neljä asuinhuonetta, palvelijan huone ja keittiö. Keittiö siirrettiin rakennuksen eteläpäähän. Entisen keittiön ulkoportaan tilalle rakennuksen pohjoispäähän rakennettiin ilmeisesti lasiveranta. Meren puolelle rakennettiin vielä tilava veranta. Alakerran eteläkulman huone oli rehumestarin käytössä. Yläkerrassa oli neljän eläintenhoitajan käytössä kaksi pientä huonetta. Seuraavana vuonna valmistuneen uuden eläintenhoitajien asunnon myötä rakennus otettiin ilmeisesti kokonaisuudessaan intendentin käyttöön.[101]

Vuoden 1922 vuosikertomuksessa mainitaan intendentinasunnon laajennuksesta sekä perusteellisista muutostöistä.[102] Eteläpäädyn yksikerroksinen laajennusosa on mahdollisesti tältä ajalta. Rakennus säilyi Korkeasaaren intendentin tai valvojan virka-asuntona aina 1990-luvulle asti. Erilaisia korjaustöitä tehtiin ainakin intendentin vaihtuessa vuosina 1931, 1945 ja 1965.

Rakennus muutettiin toimistokäyttöön vuonna 1997.[103] Tilajärjestelyt pysyivät pääosin ennallaan. Ensimmäiseen kerrokseen lisättiin wc-tila. Inventointihetkellä rakennuksessa oli käynnissä peruskorjaus, jonka on määrä valmistua syksyllä 2010.[104]

Ulkopuoli

Suorakaiteen muotoisen huvilan molemmilla pitkillä sivuilla on pienet poikkipäädyt. Huvilaa on laajennettu aikojen saatossa pohjoisenpuoleisella lasikuistilla sekä itäpäädyn yksikerroksisella osalla ja lisäksi keittiön pieneen avokuistiin on rakennettu umpiseinät.

Sokkeli on lohkottua graniittia. Seinien jalustaosa on jaettu kahteen osaan vaakalistalla ja verhottu pystysuuntaisella helmiponttipaneelilla. Ikkunoiden alareunassa kulkee vaakalista, jonka yläpuoliset seinäpinnat on verhottu vaakapaneelilla. Panelointeja on uusittu paikoitellen vuosien varrella. Pääikkunoiden yläpuolella on kentät, joissa paneeli on aseteltu kahteen suuntaan kalanruotokuvioon niin, että keskelle muodostuu koristeellinen vinoneliö.

Julkisivu on maalattu keltaiseksi ja listat sekä ikkunat valkoisiksi. Vesikatto on päädyistä osin aumattu ja materiaaliltaan mustaksi maalattua konesaumattua peltiä. Ikkunat on pääosin uusittu, mutta ainakin porrashuoneen korkean ikkunan sisäpuite struktuurilaseineen sekä keittiön kapea ikkuna

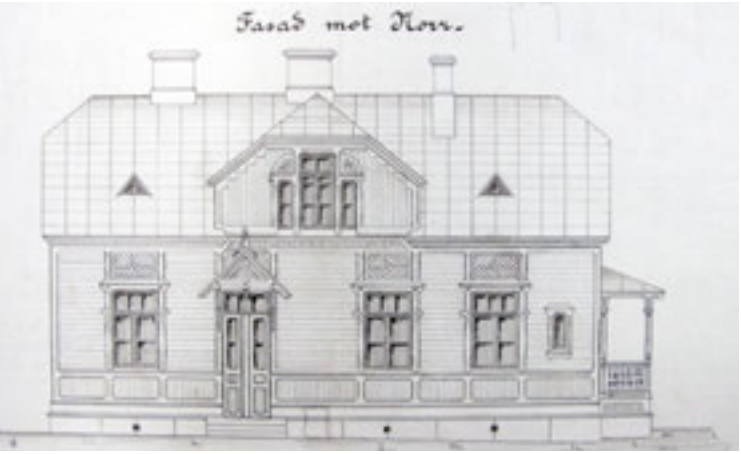

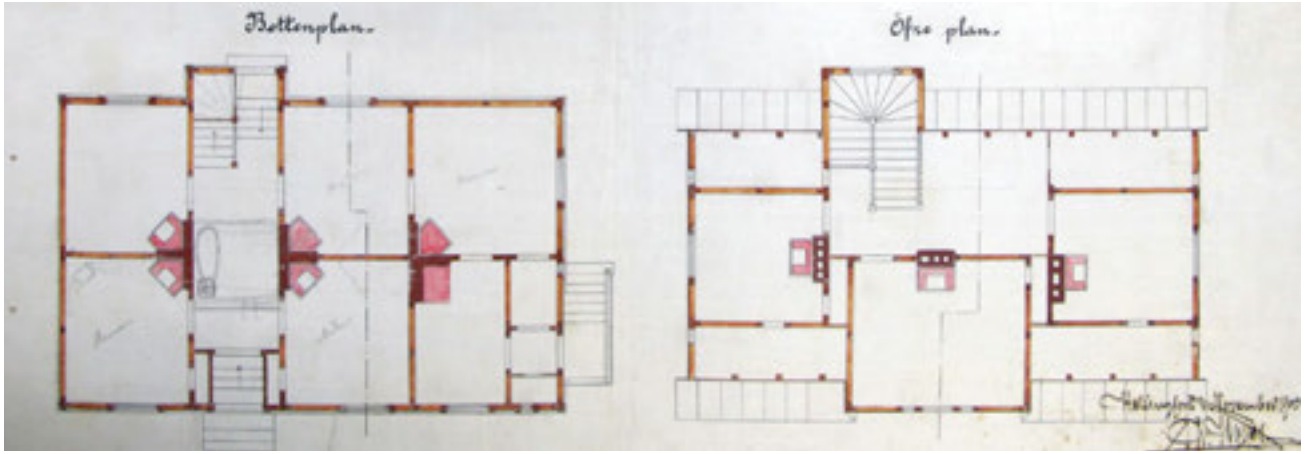

Theodor Höijerin signeeraamat julkisivu- ja pohjapiirrokset marraskuulta 1900. HKA

on alkuperäinen. Ikkunakehät on varustettu omintakeisin puuleikkauksin.

Sisäpuoli

Vuosien varrella tehdyistä muutoksista huolimatta Höijerin arkkitehtuurin peruspiirteet ja tilarakenne ovat säilyneet. Rakennus on hirsirunkoinen ja siinä on nk. trossipohja luonnonkivimuurien varassa. Näin syntyvässä puolikorkeassa kellari- tai alustatilassa on lisäksi tiilestä muurattuja seiniä, myöhempi betoniperusta sekä hiljattain tehty puinen vahvistusrakenne. Kellarissa kulkee putkia, ja sinne on sijoitettu lämmönjakolaitteisto. Mainittakoon, että nykyisen kuistin lattian alla on ruskeaksi maalattu puinen porras, joka joskus on johtanut kellarista kuistille.

Alakerran huoneissa on kaksi ruskeasävyistä jugend-henkistä kaakeliuunia vuosisadan vaihteesta. Toisen vihertävänruskeat kaakelit ovat meleerattuja, ja uunin yläosassa ovat koristeena ovaalit. Toisen uunin kaakelit ovat yksivärisen piparkakunruskeat ja koristeaiheena on profiloitu pyörökaari.

Leikkaus vuodelta 1900. HKA

Erkki Kanerva aaseineen intendentintalon edustalla 1930-40-lukujen vaihteessa. KSA

Meneillään olevan peruskorjauksen yhteydessä alakerran huoneisiin on tulossa yleensä uusi lautalattia. Keittiöön ja eteiseen sekä yläkerran huoneisiin tulee kuitenkin linoleum-päällyste ja wc-tiloihin keraaminen laatta. Seinät koolataan ja sisäpintaan tulee huokoinen levy ja tapetti. Kuistin seinässä on lakattu pystypaneeli. Katoissa on osin jäljellä vanha helmiponttipaneeli tai stp-paneeli, mutta pääosin kattoihin asennetaan uusi paneeli.

Kerrosten välinen vanha porras on puuta, ja portaan ylätasanteella on säilynyt alkuperäinen sorvattu ristikkokaide. Portaan aluskomerossa on näkyvissä ilmeisen alkuperäisiä paneelipintoja ja vuosisadan vaihteen väritystä: kaakaon värinen seinän alaosa ja ruskea rajausviiva.

Joitakin vanhoja peiliväliovia on säilynyt, vaikka vanhat helat on vaihdettu uudempiin. Yläkerrassa on vuosisadan vaihteelle tyypillisiä nelipeilisiä ovia, joissa on ylhäällä ja alhaalla vaakapeilit sekä keskellä pystypeilit rinnakkain. Alakerrassa on vanha tuulikaapin pariovi sekä yksi 1920-luvun ovi, jossa on neljä vaakapeiliä allekkain. Muut ovet ovat uudempia laakaovia tai uusia peiliovia.

Metalliverstas ja rehukeittiö

1968 hevostalli- ja varastorakennus / arkkitehti Jaakko Suihkonen – 1975 yläkerran muutos rehukeittiöksi – 1985 rehukeittön peruskorjaus – 2007 peruskorjaus
2-kerroksinen puu-/betonirakennus 670 m²

Metalliverstas- ja rehukeittiörakennus linjakkaine betoni- ja puujulkisivuineen täydentää 1940-luvulla rakennettujen rakennusten, puuverstaan ja konttorin muodostamaa kokonaisuutta.

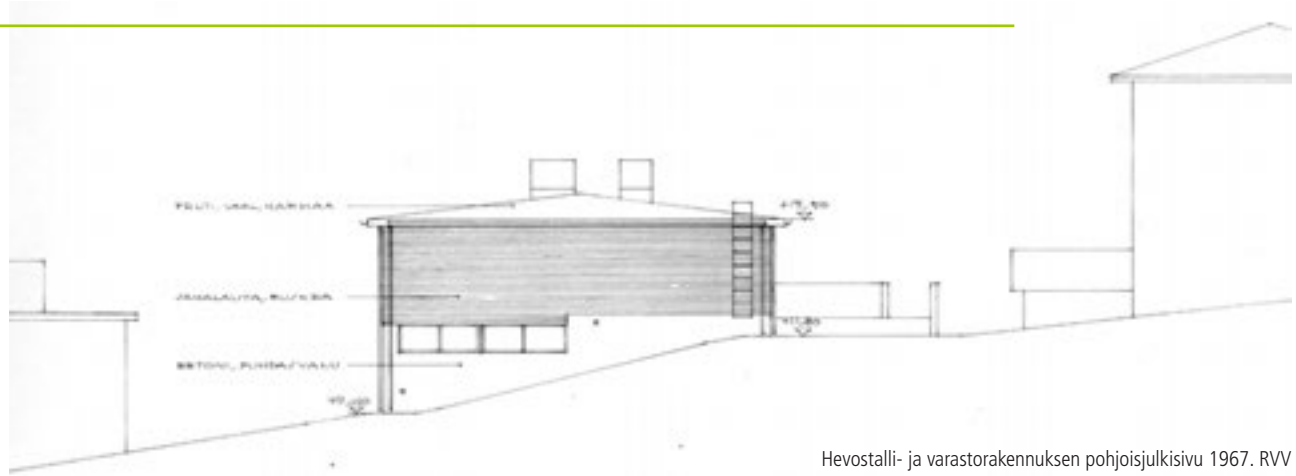

Hevostalli- ja varastorakennuksen pohjoisjulkisivu 1967. RVV

Arkkitehti Jaakko Suihkosen suunnitteleman hevostalli- ja varastorakennuksen piirustukset hyväksyttiin 1967. Rakennus sijoittui jyrkkään rinteeseen puuverstaan ja konttorin väliin ja sen tieltä purettiin ”korjauskelvoton” talli- ja varastorakennus, jonka vanhin osa oli vuodelta 1907. Vuonna 1968 valmistuneen rakennuksen alakerrassa oli pohjoispuolelle, puuverstasrakennukselle päin aukeava metalliverstas varastoineen sekä eteläpäässä kaksi vierekkäistä hevostallia, joiden ovet olivat eteläpuolelle. Tallien alapuolisessa kellarissa oli lantala. Rakennuksen yläkerrassa oli rehu- ja heinävarastotilat sekä liiteri.

Vuoden 1971 eläinsuojelulaki edellytti huomattavia muutoksia eläinrehujen säilytys- ja käsittelytiloissa. Siksi eläintarhan rehujen varastointi, valmistus ja jakelu keskitettiin vuonna 1975 lähes kokonaan rakennuksen yläkerran varastotilojen tilalle tehtyyn rehukeittiöön. Entiseen rehuvarastoon sijoitetun rehukeittiön välineistöön kuului mm. luu- ja lihamylly sekä vannesaha ruhojen pienentämistä varten. Keittiötilojen yhteyteen, rakennuksen eteläpäässä sijainneen heinäsuojan tilalle tehtiin lähes 430 m²:n suuruinen kuivamuonavarasto ja pohjoispäädyn liiterin paikalle kaksi 30 m²:n kylmähuonetta sekä 60 m²:n pakastehuone. Rehukeittiön hoitajille rakennettiin lisäksi sosiaalitilat. Vuonna 1984 rehukeittiön yhteyteen rakennettiin 4000 kg:n viljasiilo ja valssimylly, jotta viljaa voitiin ostaa suoraan maatiloilta ja jauhaa tarpeen mukaan.[105]

Alakerran metalliverstasta on laajennettu entisiin varastotiloihin. Hevostallitilat on muutettu eläinlääkintätiloiksi, joissa on pienten- ja keskisuurten eläinten leikkaussali ja röntgen. Leikkaussali toimii tosin nykyisin toimistotilana. Entisessä lantalassa on nykyään autotalli.

Ulkopuoli

Ensimmäisen kerroksen julkisivut sokkeleineen ovat puhdasvalubetonia, toinen kerros on ruskeaksi käsiteltyä vaakasuuntaista sahalautaa. Ikkunoita on vain alakerrassa. Rehukeittiön sisäänkäynti on sisäänvedetty. 1960-luvun jälkeen tehtyjä muutoksia ovat hevostalli/eläinlääkintätilojen oviaukkojen muutokset ja kellarikerroksen kaakkoiskulmassa olleen avoimen pilariston osittainen muutos varastotiloiksi. Pääosa ikkunoista ja ovista on alkuperäisiä. Peltikatto on maalattu vihreäksi.

Sisäpuoli

Rakennuksen kellari ja ensimmäinen kerros ovat betonirakenteisia, toinen kerros on puurakenteinen. Verstastilojen tiili- ja betoniseinät sekä katto on maalattu kellertäviksi, lattiassa on harmaa massapinnoite. Eläinlääkintätiloissa on vaaleiksi maalatut seinät, joiden alaosat on päällystetty laatoituksin. Leikkaussali- ja röntgentilojen lattioissa on epoksipinnoite? Rehukeittiössä on käytetty vastaavia materiaaleja lukuun ottamatta harmaata kohokuvioista lattialaattaa. Varasto- ja kylmätilojen seinä- ja kattopinnat ovat erityyppisiä levyrakenteita.

Konttori

1949 talousrakennus / arkkitehti Hugo Harmia - 1968 (?) muutos toimistotiloiksi - 1990-l. korjaus – 1998 muutoksia / Arkkitehtitoimisto Arkve Oy
3-kerroksinen rakennus 430 m²

Talousrakennuksessa oli alun perin arempien eläinlajien talvehtimistilat, jotka toimivat myös karanteenitiloina. Kellarikerroksessa oli rehukeittiö ja ensimmäisessä kerroksessa henkilökunnan ruokailutilat. Vuonna 1968 rakennus muutettiin osittain toimistoksi, ja loput tiloista otettiin toimistokäyttöön 1998. Perushahmoltaan selkeä eläinsuojarakennus on muuntunut Korkeasaaren henkilökunnan toimistotiloiksi.

Talousrakennus rakennettiin v. 1914 valmistuneen kasvihuoneen yhteyteen. Rinteeseen sijoitetun rakennuksen maantasoilta on käynti sekä ensimmäiseen kerrokseen että kellariin. Kellarikäytävän varrella sijaitsivat alun perin rehukeittiö, juurikasvi- ja hedelmäkellarit sekä jäähdytys- ja kylmähuone jäähdytyslaitteineen. Rehukeittiössä oli hella, kaksi isoa pataa, moottorikäyttöinen liha- ja luumylly sekä vesi- ja viemärijohdot. Erillisestä sisäänkäynnistä oli käynti kasvihuoneen puutarhurin apulaisen työtilaan sekä pannuhuoneeseen.

Ensimmäisessä kerroksessa sijaitsi kaksi 64 m²:n kokoista huonetta, molemmissa oli 3 isoa ja 4 pienempää häkkiä. Isommat häkit olivat kukin 12 m² ja pienemmät 3m². Häkit oli tarkoitettu arempien eläinten talvehtimiseen. Ne toimivat myös karanteeni- ja sairausosastoina. Samassa kerroksessa erillisellä sisäänkäynnillä sijaitsi työväen ruokatupa, rehumestarin konttori, 2 varastohuonetta sekä puhelinkomero. Toiseen kerrokseen oli käytävän varrelle rakennettu kaksikymmentä erikokoista häkkiä, pääasiassa peto- ja kanalintujen talviasunnoiksi. Lisäksi rakennuksen länsipäädyssä oli ulkohäkkejä.

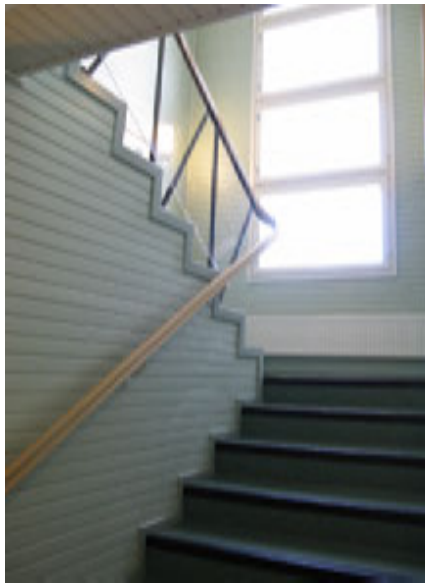

Talousrakennus muutettiin osittain toimistotiloiksi vuonna 1968. Loputkin tilat muutettiin toimistoiksi 1990-luvun puolella. Ensimmäisessä kerroksessa on edelleen kaksi erillistä sisäänkäyntiä, mutta tilat on yhdistetty toisiinsa käytävällä. Vielä vuonna 1998 rakennuksen itäpäässä oli eläinsuojat, mutta nykyisin koko kerros koostuu työhuoneista, neuvottelutilasta ja varastoista. Toiseen kerrokseen häkkien paikoille on rakennettu työhuoneet sekä taukotila.

Kellarikerroksessa rehukeittiön tilalla on nykyään työhuone, johon avattiin erillinen sisäänkäynti suoraan ulkoa ja väliovet laitettiin umpeen. Käytävä ja sen varrella sijainneet hedelmä- ja juureskellarit on yhdistetty yhdeksi isoksi työhuoneeksi, jonka nurkkaan on rakennettu wc-tila. Ulkoseinään avattiin uusi ikkuna. Kasvihuoneen entiseen työhuonetilaan on ensin sijoitettu varasto ja sitten sähköpääkeskus.

Ulkopuoli

Rakennuksen 1940-luvun ilme on pääosin säilynyt muutoksista huolimatta. Loivasti aumakattoisen rakennuksen julkisivut ovat vaakasuuntaista vinolaudoitusta, sokkeliosa on rapattu. Alkuperäinen huopakate on muutettu peltikatoksi. Piippu on puhtaaksimuurattua tiiltä. Muutettaessa rakennus toimistotiloiksi toisen kerroksen pohjois- ja itäpuolen nauhamaiset ikkunat suurennettiin, lisäksi avattiin uusia ovi- ja ikkunaaukkoja. Vuonna 1998 rakennuksen ulkopuolelle rakennettiin teräsrakenteinen poistumistieporras. Tässä yhteydessä avattiin uusi ovi toiseen kerrokseen.[106]

Sisäpuoli

Sisäpuolen tilajärjestelyt ovat pääosin säilyneet. Ylempien kerrosten kaikki pinnat on uusittu 1990-luvulla lukuun ottamatta johtajan työhuoneen lakattua lautalattiaa. Ensimmäisen ja toisen kerroksen työhuoneissa ja neuvottelutiloissa on pääosin parketti kuten myös toisen kerroksen käytävällä. Ensimmäisen kerroksen käytävillä sekä wc-, varasto-, ja atktiloissa on muovimatot, itäpäädyn betonilattioissa puolestaan vihreä pinnoite.

Sisääntulokäytävän ja johtajan työhuoneen seinä- ja kattopinnat sekä neuvottelutilan seiniä kiertävän laskutason etupinnat on paneloitu. Toisen kerroksen käytävän seinäpintoja on jäsennetty puolipyöreillä pystylistoilla. Kattopinnat on pääosin paneloitu. Neuvotteluhuoneen ja sen viereisten työhuoneiden levykattopintaa on jäsennelty päälle kiinnitetyillä diagonaalisilla rimoilla. Itäpäädyn kattopinnat ovat maalattua betonia. Wc-tilojen seinillä on osittain keraaminen laatta. Seinä- ja kattopintojen pääasiallisina värisävyinä ovat vaaleanvihreä ja valkoinen.

Ovet on uusittu laakaovina ja työhuoneiden ovissa on lasiaukot. Uusitut sisään-sisäänaukeavat puuikkunat on maalattu valkoisiksi.

Kellarikerroksen betonilattiat on pääosin pinnoitettu uudestaan. Pakkashuoneessa on ilmeisesti alkuperäinen keraaminen laatta. Seinät ja kattopinnat on maalattu valkoisiksi lukuun ottamatta pakkashuonetta, jonka seinäpinnat ovat laatoitetut ja katossa puupaneeli. Vain kylmähuoneen ja konehuoneen ovet ovat alkuperäisiä. Lvisasennukset ovat näkyvissä.

29

Puuverstas

1941/48 työpajarakennus / HKR arkkitehti Gunnar Taucher
2-kerroksinen puurakennus 237 m²

Puuverstaan rakentaminen aloitettiin sotien aikana ja sen valmistui lopullisesti vasta sen jälkeen. Gunnar Taucherin johdolla Helsingin kaupungin rakennustoimistossa suunnitellussa rakennuksessa 1930-luvun funktionalismiin sekoittuu klassistisia tyylipiirteitä. Rakennuksen 1940-luvun tunnelma on säilynyt erittäin hyvin. Puuverstaan tyyliä jäljiteltiin myöhemmin sekä Konttorissa että Metalliverstas- ja rehukeittiörakennuksessa.

Korkeasaaren uusi työpajarakennus sijoitettiin talousrakennusten alueen itälaidalla olevan rinteen alaosaan, entisen kanitarhan paikalle rantatien varteen. Rakennusta rajasi länsipuolella halkopiha ja vanha työpaja- ja varastorakennus. Itäpuolella tien toisella puolella oli rehusuoja. Työpajarakennuksen varhaisimmat piirustukset ovat luonnokset syyskuulta 1938. Niissä on nauhaikkunoineen ja lähes näkymättömän loivine aumakattoineen funktionalismin puhdaspiirteisyyttä henkivä mutta samalla suhteiltaan klassistinen rakennus. Lautaverhous pehmentää kokonaisvaikutelmaa. Alakerran pohjoispäähän suunniteltiin puu- ja metallityöpajatiloja sekä kattilahuone ja eteläpäähän puutavaravarastotiloja. Yläkertaan tuli petolintujen talvehtimistiloja.

Pitemmälle kehitetyt suunnitelmat on päivätty vuoden 1939 syyskuulle, mutta sodan syttyminen ilmeisesti keskeytti toteutustyöt. Lopulliset, toteutuneen rakennuksen mukaiset työpiirustukset ovat vuoden 1941 lopulta ja seuraavan vuoden maaliskuulta.[107]

Rakenteilla ollut työpajarakennus kärsi pienehköjä vaurioita elokuisessa ilmapommituksessa vuonna 1942. Sodan jäljiltä osittain keskeneräiseksi jääneeseen rakennukseen vedettiin sähköt vasta vuonna 1948, ja verstas kunnostettiin käyttökelpoiseksi. Tällöin rakennettiin myös yläkerran lintujen talvehtimishäkit.[108]

Metallipaja on jossain vaiheessa yhdistetty puuverstastiloihin, joita on lisäksi laajennettu entiseen lautasuojaan. Entiseen laatikkovarastoon on tehty maaliverstastiloja. Varastotilat on

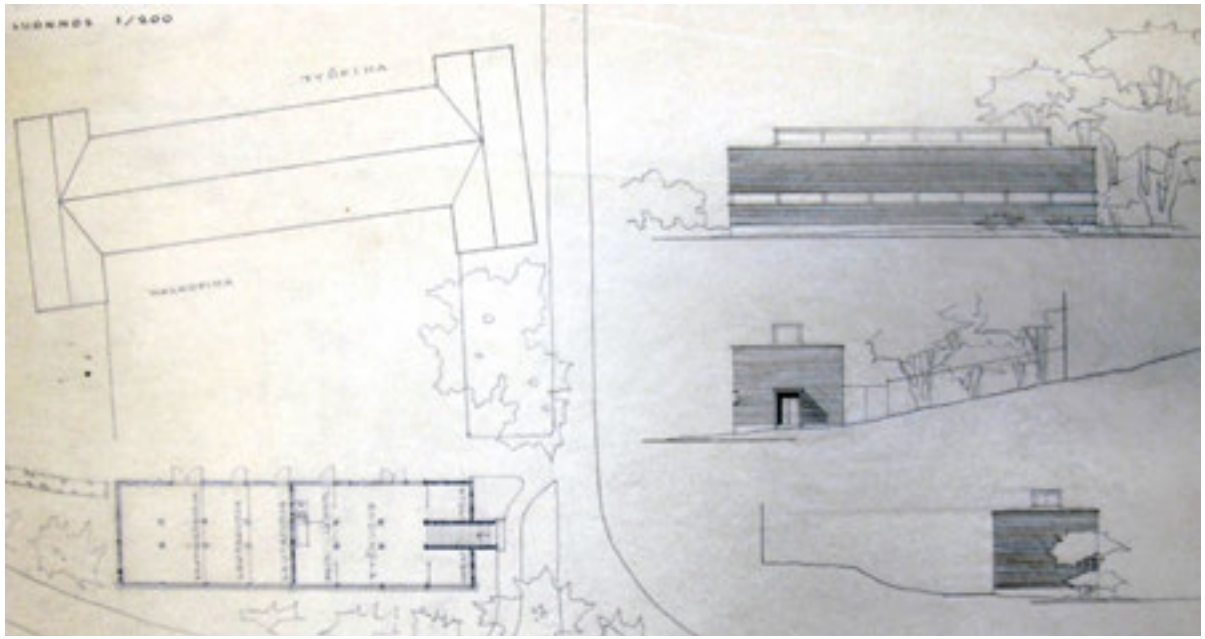

Luonnospiirustukset vuodelta 1938. HKA

korvattu rakennuksen eteläpäähän rakennetulla yksikerroksisella puutavaravarastolla. Niiden paikalla oli ainakin 1960-luvulla pitkä varastokatos.

Ulkopuoli

Rakennus on säilynyt ulkoa lähes alkuperäisessä asussaan. Näkyvin muutos on itäpäähän tehty puutavaravarasto. Rakennus sijoittuu rinteeseen niin, että länsipuolella, jossa ovat alakerran sisäänkäynnit, julkisivulaudoitus ulottuu lähes maahan asti, mutta itäpuolella on näkyvissä korkea vaaleaksi maalattu betonipilarisokkeli. Pilareiden välejä käytetään varastotiloina ja niihin on myöhemmin lisätty vaneriset luukut. Rakennuksen yläkertaan pääsee pohjoispäädyn alkuperäisestä paneeliovesta, jonka yllä on alkuperäinen, vinoin puupilarein tuettu katos.

Julkisivut, myös myöhempi uudisosa, ovat vaakasuuntaista vinolaudoitusta, jota halkoo itäsivulla rakennuksen päästä päähän ulottuva nauhaikkuna. Työtilojen puu-lasiulko-ovet ovat länsisivustalla. Julkisivun yläreunassa ovat yläkerran pikkuikkunat. Loivalla aumakatolla on pitkä kattolyhty ja pienet kattoikkunat, jotka antavat lisävaloa yläkerran varastotiloille. Kaikki ikkunat ovat alkuperäisiä puuikkunoita. Alkuperäinen huopakate on muutettu vuonna 1954 peltikatoksi ja myös piippu on pellitetty.[109]

Sisäpuoli

Rakennus on puurankarakenteinen ja perustettu betonipilarein. Välipohjaa tukeneet puupilarit on jossain vaiheessa korvattu rakennuksenlevyisin liimapuupalkein.

Alakerran verstastilojen lattiat ovat käsittelemättömiä lankkulattioita, varastossa on vihertävä muovimatto. Seinät on osittain tikkurapattu ja osin levytetty. Katto on valkoiseksi maalattua ponttipaneelia. Maalausverstaan seinät ja katto on peitetty näkyvin ruuvein kiinnitetyin levyin. Maalipisaroiden peitossa oleva lattia on todennäköisesti linoleumia. Luoteiskulman kattilahuoneessa on keskuslämmityslaitteet ja alakerran tiloissa levypatterit. Puuverstastiloissa on ilmastointi.

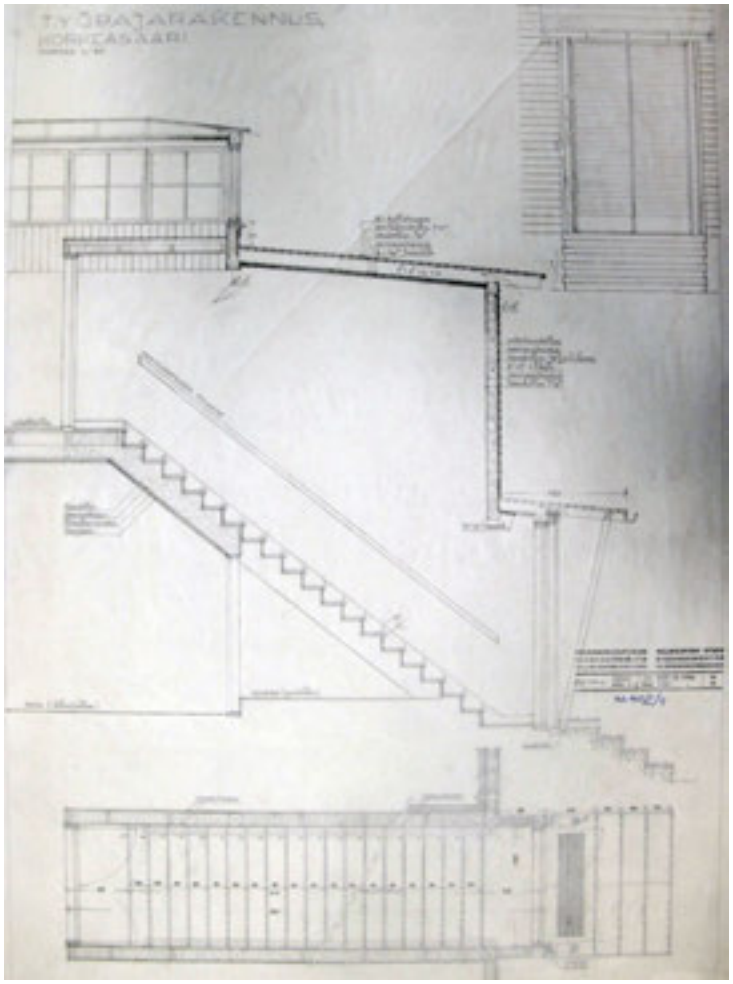

Portaan työpiirustus 1942. HKA

Yläkerran seinissä ja katossa on alkuperäinen insuliittiverhous, seinissä osittain puupanelointi. Lattiat on peitetty vanerilevyin (alkuperäispiirustuksissa lattiamateriaalina on valuasfaltti). Jäljellä on myös osia lintuhäkkien metalliverkkoseinistä. Lämmityslaitteina ovat putkipatterit. Yläkertaan johtava porras on kauttaaltaan puupaneloitu, ja jäljellä on alkuperäiset kattolistat ja puukaide. Puiset sisäovet ovat alkuperäisiä.

30

Luontokoulu Arkki

1992 va. toimistoparakki / HKR talonsuunnitteluosasto ja Ykköstilat Oy
1-kerroksinen rakennus 244 m²

Väliaikaiseksi toimistotilaksi tehty parakki on ollut paikoillaan lähes kaksikymmentä vuotta, ja nykyisin siinä toimii lasten luontokoulu.

Pitkänomainen ja loivasti harjakattoinen vaatimaton rakennus sijaitsee saaren rantavyöhykkeellä. Rakennus on puurakenteinen ja perustettu betonipalkeille. [110]

Ulkopuoli

Julkisivuissa on lomalautaverhous, joka on maalattu keltaiseksi. Vesikate on pvc-pintaista tummaa profiilipeltiä. Vakiomalliset tuuletusritilöillä varustetut ikkunat ovat valkoiset, ulko-ovet ovat ruskeat ja viilupintaiset.

Sisäpuoli

Sisätiloissa lattiat ovat beigen väristä muovimattoa ja seinät sekä katot lastulevyä avosaumoin. Wc-tiloissa on keltaista muovitapettia puoleen väliin seinää.

77

Väentupa

1976 sosiaalirakennus / arkkitehtitoimisto Laitinen & Mänttäri - 2004 uudistus / HKR arkkitehti Jaakko Haapanen
2-kerroksinen sosiaalitilarakennus 540 m²

Konstruktivistinen sosiaalirakennus 1970-luvulta on saanut täysin uuden ilmeen vuoden 2004 korjauksessa. Pulpettikattoinen rakennus, jonka julkisivuja hallitsee tumman harmaaksi kuultokäsitelty vaakarimoitus, edustaa nykyisellä ulkohahmollaan vuosituhannen vaihteen arkkitehtuurivirtauksia.

Alun perin rakennus oli laatikkomainen ja sen arkkitehtuuri perustui ruskean pysty- ja vaakapaneelin muodostamaan ruudukkoon, jota jäsensivät pystylistat sekä raikkaan valkoiset vanerikentät ja siniseksi maalatut syöksytorvet.[111]

Rakennus on istutettu rinteeseen siten, että se on kaksikerroksinen kävelytielle päin ja avautuu yksikerroksisena henkilökunnan rakennusten muodostamalle aukiolle. Rakennus on muuten teräsrunkoinen, mutta rinnettä vasten on betoniseinämä.

Alakerrassa on entiseen tapaan henkilökunnan ruokala ja taukotila keittiöineen. Niissä ei ole tapahtunut suuria muutoksia. Yläkerrassa sijaitsevat miesten ja naisten puku- ja pesuhuoneet, jotka on korjausten yhteydessä uudistettu perusteellisesti.

Ulkopuoli

Yläkerros ulkonee hieman alakerran seinälinjasta muodostaen näin katosmaisen pykälän. Virtaviivaisen rakennuksen julkisivut on pääosin päällystetty tiheällä vaakasuuntaisella rimoituksella, jonka suojaan mm. pesuhuoneiden ikkunat jäävät. Rinteen puolella seinien alaosassa on ruutuihin jaettu vaneripinta, joka on maalattu harmaaksi. Pulpettikaton linjaa on korostettu pitkillä räystäillä, joiden alapinnassa kattotuolien näkyvät päät keventävät vaikutelmaa. Rakennuksen vesikate on bitumihuopaa ja sokkeli betonia. Aidattu ulkotasanne ja jätesuoja ovat vuodelta 2004.

Sisäpuoli

Alakerran tiloille antavat ilmettä pyöreät teräspilarit ja niiden varassa lepäävä kattopalkki sekä pyöreä teräksinen kierreporras, jossa on pinnakaide. Teräsosat ovat tummanharmaaksi maalattuja. Lattiat ovat harmaata linoleum-mattoa (ruokala ja taukotila) sekä muovimattoa ja keraamista laattaa. Joitakin tammiviiluovia 1970-luvulta on jäljellä. Taukotilassa on pyökin väriset keittiökalusteet ja valkoiset lokerikot. Tarjoilutiskin etuseinä on teräsrunkoista tammiviilua. Yläkerran tilat on järjestetty tehokkaaksi ja käytännölliseksi ”puhdistautumiskoneeksi”, jossa on sekä naisille ja miehille omat osastot likaisine ja puhtaine puolineen. Pukuhuoneissa on keltaiset pukukaapit ja harmaa muovimatto, pesutilat on kaakeloitu ja saunat paneloitu.

Entinen huvilasaari on nykyisin eristetty karanteenialue. Saari on yhdistetty Korkeasaareen maapenkereellä, joka korvasi 1970-luvulla siltayhteyden.

6 PALOSAARI

Palosaaren maisema

Palosaari liittyi Korkeasaareen vuonna 1929, kun sinne rakennettiin puinen silta. Silta korjattiin 1950-luvulla ja muutettiin louhepenkereeksi uuden karanteenirakennuksen rakennusvaiheessa 1970-uvulla. Palosaaressa oli huvila-asutusta 1880-luvulta 1900-luvun alkupuolelle. Vanhan huvilanpuutarhan tai piharakennuksien jäänteitä on mahdollisesti säilynyt, mutta niitä on maastossa vaikea erottaa tiheän kasvillisuuden seasta. Olihan entinen huvilapuutarha ollut lähes hoitamattomana aina 1970-luvulta lähtien. Karanteenirakennus sijaitsee puretun huvilan paikalla ja on huoltopihoineen ympäröity verkkoaidalla.

Palosaaren höyrylaivalaiturin kiviarkun jäänteet huvilakaudelta

Palosaaren pohjoisranta on säilynyt luonnon hiekkarantana

Palosaari pohjoisesta 1900-luvun vaihteen tienoilla 1890-luvulla. Broström / HKM

Saaren pohjoisranta on säilynyt hiekkarantana ja huvilan vanhan laiturin kiviarkusta on jäljellä röykkiö rantavedessä. Näkyvin jäänne vanhasta huvilakulttuurista on vanhojen lehmuksien ryhmä, joka on säilynyt rannan tuntumassa karanteenirakennuksen koillispuolella.

Korkeasaaren toiminnan historia erottuu vähemmän myönteisellä tavalla saaren etelärannalla olevista täytöistä, jossa on raivausjätettä ja välivarastoitua sekalaista ainesta. Tämä varikkoalue heijastaa pienen, saaressa olevan eläintarhan käytännön ongelmia huolehtia saaressa jatkuvasti syntyneestä ylijäämämateriaalista. Saareen johtava louhikkoinen huoltotiepenger on vesakoitunut. Saarelle on tehty istutussuunnitelma 1970-luvulla, mutta sen merkitys rantamaisemalle voidaan kyseenalaistaa.

Varastoalueena käytetyn ja umpeenkasvaneen saaren puustossa on muutama vanha lehmus jäänteenä huvilakaudelta (kuvassa taka-alalla)

Palosaaren länsipää nähtynä Korkeasaaren kalliolta noin 1904 (yllä, MV) sekä Karhulinnasta 2010

Palosaaren rakennukset

Palosaaren 1870-luvulta alkanut huvila-aika on rakennusten osalta käytännössä pyyhkiytynyt pois. Aikoinaan saaren keskellä oli hyvin hoidettu huvila useine oheisrakennuksineen. Pohjoisrannalla oli venevaja ja länsirannassa uimahuone. Saari liitettiin Korkeasaaren eläintarhaan 1920-luvulla, minkä jälkeen huvilassa toimi jonkun aikaa kahvila. Saarella järjestettiin eläintarhan erikoisnäyttelyitä, joita varten sinne rakennettiin erilaisia tilapäisiä aitauksia.

Huvila muutettiin sotiin mennessä henkilökunnan asuinrakennukseksi. Kun eläintarhan yhteyteen oli 1970-luvulla tarpeen rakentaa karanteenilaitos, katsottiin helposti eristettävän Palosaaren olevan tähän omiaan. Entinen huvilakokonaisuus purettiin pois, ja tilalle tuli rationalistinen karanteenilaitosrakennus *(no 76)*.

Palosaaren asemakaava 1976, jossa näkyy rakennettava karanteenilaitos ja sen paikalta purettavat rakennukset, mm. huvila. RVV

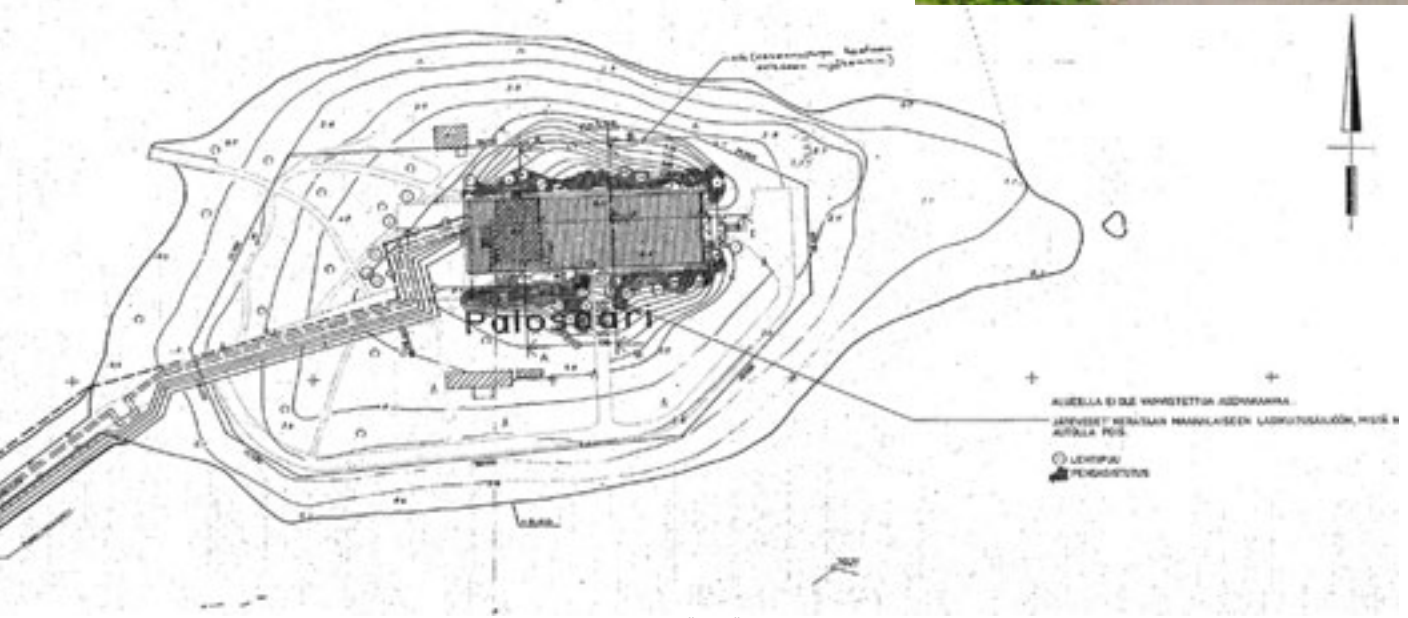

76

Karanteeni

1979 / Arkkitehtitoimisto Laitinen & Mänttäri[112] - 1993 Muutos / HKR talonsuunnitteluosasto- 2006 Muutos, hoitohäkit / HKR arkkitehti Jaakko Haapanen

1-kerroksinen rakennus 715 m²

Karanteenilaitoksen laatikkomainen rakennus sijoittuu Palosaaren korkeimmalle kohdalle. Rationaalisen harkittu, värikäs ja samalla asiallinen 1970-luvun arkkitehtuuri ja pohjakaavan järjestelmällisyys kuvastavat osaltaan laitoksen toimintaa.

Karanteenirakennus valmistui v. 1979 ulkomailta tuotettaville eläimille, joiden oli eläintautien ehkäisemiseksi vietettävä tietty aika karanteenissa viranomaisten määräyksestä. Palosaaressa rakennus voitiin tehokkaasti eristää ympäristöstään. Saari oli kokonaan aidattu ja vain kapealla siltapenkereellä yhteydessä Korkeasaareen.

Rakennuksen länsipäätyyn käytävän varrelle sijoitettiin puku- ja peseytymishuoneet, keittiö, toimistohuone, tekniset tilat sekä kuusi eri eläinlajia varten sisustettua lämmitettävää huonetta. Itäpäädyssä oli 23 x 15 m kokoinen lämmittämätön halli suurempia eläimiä varten. Hallia kolmelta sivulta kiertävältä parvekkeelta voitiin eläimiä seurata. Tila oli jaettu kevyillä

seinärakenteilla ja liukuovilla erikokoisiin karsinoihin. Henkilökunnan tilajärjestelyt perustuivat vyöhykeajatteluun, jossa siviilivaatteista vaihdettiin pesutilojen kautta työvaatteisiin.

Rakennus tehtiin teräsrunkoisena. Järeät teräspalkit ja -pilarit ovat pääosin näkyvissä, samoin kuin itsekantava teräspoimulevy (-liittolevy) katto. Perustukset ovat betonia.

Rakennuksen ilmanvaihtokanavat eristettiin tiheällä verkolla ja viemärit johdettiin maanalaisen säiliöön, joka voitiin tyhjentää tankkiautolla. Kukin eläinsuoja oli varustettu erillisellä ilmanvaihdolla sekä yhteydellä desinfektiolaitteeseen.[113]

Vuonna 2006 rakennus mukautettiin luonnonvaraisten eläinten hoitolaksi siten, että karanteenitoiminta myös tulevaisuudessa olisi mahdollista. Eläintarha oli ottanut vastuulleen vahingoittuneiden ja avun tarpeessa olevien luonnonvaraisten eläinten hoidon, kun EU:n alueelta tulevien eläinten karanteenivaatimusten poistuttua tilat olivat jääneet vajaakäyttöön. Alueelle rakennettiin kaksi isoa katettua hoitohäkkiä lintujen kuntouttamista varten.[114]

Rakennus on säilynyt miltei täysin 1970-luvun lopun asussa lukuun ottamatta eteläsivun ikkunoihin asennettuja ulkosäleverhoja ja itäpäätyyn v. 1993 avattua uutta ulko-ovea ja pientä aitausta sen ympärillä. Karanteenilaitoksessa on jäljellä alkuperäinen värimaailma, jossa voimakkaita värejä kuten keltaista, kirkkaansinistä, vihreää ja oranssia on yhdistetty betonin ja teräksen harmaaskaalaan. Keittiössä ovat ajalle tunnusomaiset oliivinvihreät kalusteet.

Ulkopuoli

Rakennus on muodoltaan pitkänomainen suorakaide, johon saavutaan länsipäädyn sisäänkäyntisyvennyksen kautta. Julkisivujen hallitseva materiaali on vihreä teräspoimulevy, joka on seinillä asennettu pystysuuntaan ja otsapinnassa vaakasuuntaan. Pitkiä sivuja rytmittävät isot vaakasuuntaisesti jaetut alumiiniikkunat sekä puikkomaiset mustat syöksytorvet. Ikkunoiden kehykset ovat harmaata peltiä. Sokkelipinta on maalaamatonta betonia, jonka pinnassa näkyy vaakasuuntainen muottilaudoituksen jälki.

Sisäpuoli

Tuulikaapista on käynti suoraan pukuhuoneisiin sekä keskikäytävälle, jonka molemmin puolin ovat erilliset eläinsuojat. Käytävän päässä, rakennuksen puolivälissä, on teräsporras, joka johtaa kaksitasoiseen märehtijäeläinten suojaan. Tämä kookas eläinsuoja käsittää toisen pään rakennuksesta ja koostuu alatasosta aitauksineen sekä ritiläpintaisesta hoito- ja valvontatasosta tämän yläpuolella.

- Lattiat: Henkilökunnan tiloissa kuusikulmaista keltaista keraamista laattaa, yksittäisissä eläinsuojissa harmaaksi maalattua betonia, märehtijöiden eläinsuojassa asfalttia.
- Seinät: Eläinsuojissa emalipintaista metallilevyä (keltainen ja vihreä), pystysaumoissa alumiinilistat yksittäisissä. Jalkalistana n. 50 cm korkea kumimainen vihertävänruskea pinnoite. Pesutiloissa muovitapettia (sininen, pystysuuntainen viivareliefipinta), suihkussa valkoista kaakelia ovikorkeuteen asti. Käytävällä ja taukotilassa lastulevyä avosaumoin (vaaleanharmaa). Märehtijöiden eläinsuojassa muottivaneria, teräsverkkoa, maalaamatonta ja keltaiseksi maalattua betonia sekä lastulevyä.
- Katot: sinkittyä teräspoimulevyä. Loisteputkivalaisimet on kiinnitetty profiilipeltikattoihin punaisilla taustalevyillä.
- Ovet: Laminaattipintaisia laakaovia (nk. muovilamiovi), jotka ovat henkilökunnan tiloissa kirkkaan sinisiä ja eläinsuojissa oransseja sekä pienellä ikkunalla varustettuja. Ovissa on alumiiniset vuorilistat.

Pitkänomainen kallioinen saari on yhdistetty pohjoisrannasta Korkeasaareen kahdella penkereellä, joista toisen päällä kulkee ajotie. 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta peräisin olevat rakennukset sijoittuvat rannoille kallionlaen ympärille.

7 HYLKYSAARI

Hylkysaaren maisema

Hylkysaaren rakennetun historian kaikki vaiheet ovat löydettävissä saaren maisemasta, joskaan eivät ensisilmäyksellä vaan paikoin yhä rehevämmän kasvillisuuden seasta. Säilyneen Villa Idan puutarha on muistomerkki sekä 1800-luvun lopun huvilakaudesta että luotsikauden asukkaiden elämästä. Toista Hylkysaaren puuhuvilaa ei enää ole, mutta sen puutarhan säilyneet puut (vaahterat ja tammet) määrittelevät rantamaisemassa talon paikan ja pihamaan laajuuden.

Villa Ida puutarhoineen on sympaattisin muistuma vanhimmasta kulttuurikerroksesta saaren historiassa. Puutarhaa ympäröi puinen punaiseksi maalattu säleaita. Nykyisen hoidetun puutarhan pinta-ala on alkuperäistä ja luotsikauden hyötypuutarhaa huomattavasti pienempi. Sen funktio ja tunnelmakin ovat ehkä lähempänä 1800-luvun huvilakauden kuin vilkkaan ja työteliään luotsikauden aikaa. Vanhimmat puut ovat koivut, vaahterat sekä kallion puoleisella sivulla olevat männyt. Puutarhan eteläkärjessä on

Hylkysaaren pohjoisrantaa höyrylaivalaitureineen sekä itäinen huvila vuonna 1904. HKM

Puretun huvilan lähistöltä löytynyt kivijalka on osittain säilynyt, mahdollisesti 1800-luvun lopun piharakennuksesta

Erikoisesti haaroittunut vanha kuusi Villa Idan puutarhassa. Huvilapuutarhan muuta kulttuurikasvillisuutta edustavat mm. syreeni ja omenapuut.

Vanhan polun paikka rinteessä erottuu yhä vaahteravesakon keskellä

erikoinen tyvestä haaroittunut kuusi. Muita kulttuurikasveja ovat omenapuu, siperianhernepensas, syreeni ja perennaistutukset.

Puretun läntisen huvilan paikalla pohjoisrinteessä kasvaa iäkkäitä vaahteroita ja tammia sekä kaunis kalliolta rantatielle ulottuva koivikko. Vanhan talon ja puutarhan paikasta kertovat puuvanhuksien lisäksi erilaiset maasta löytyvät jäänteet kivijalasta vaahteran juurella ja kaivosta koivikon keskellä. Rantavajalle rinteessä kulkenut polku on kasvamassa umpeen, ja ylitiivis kasvusto vaikeuttaa kulkua Luotsivuorelle.

Saaren toinen hoidettu puutarha kuuluu entiselle pesutuvalle, joka on muutettu asunnoksi. Puutarhakasvillisuutta on melko vähän: alppiruusu rinteessä sekä perennalajeja. Rakennuksen viereinen kaivo lienee samalta

ajalta kuin pesutupa ja saunakin. Ainakin se on ollut paikallaan sodanjälkeisestä ajasta asti. [115] Luotsikauden ”laskirannan” tunkio on todennäköisesti siistitty pois. Rantaan johtanut polku on kasvanut umpeen, mutta rannassa lohkokivistä rakennettu laituriuloke on paikallaan. Männyt länsipäädyn puolella ovat taloa paljon vanhempia ja edustavat sitä männikköä, joka melko laajana hallitsi etelärantaa vielä 1960-luvulla.

Merimuseon aika näkyy selvästi saaren kaikilla rannoilla: itäosassa telakkarannassa, pohjoisrannassa penkereen ja rantalaiturin vuoksi sekä eteläosassa huoltotien vuoksi. Mustikkamaansillan valmistuminen vuonna 1974 mahdollisti huoltoajon Hylkysaarellekin, ja saaren etelärannan kautta kiertävä huoltoreitti rakennettiin vanhan kärrypolun paikalle. Huoltoreitin

Hylkysaaren luonnonmukaisena säilynyttä etelärantaa

1970-luvulla rakennettu ja vesakoitunut kivipenger Hylkysaaren pohjoisrannassa on muuttanut luonnonrannan alkuperäisen herkän luonteen

Hylkysaaren pohjoisrantaa luotsikaudella, arviolta 1950-luvulla. Kuvasta erottuvat hyvin mm. avokallio saaren keskellä, asukkaiden lukuisat laiturit sekä suuret koivut luotsikasarmin pihassa. SMM

Arviolta 1950-lukua. SMM

merenpuoleinen penger louhekivineen kasvaa hoitamattomana hyvin tiheää ja lähes läpipääsemätöntä vesakkoa ja vanhempaa puustoa. Ranta on sen sijaan pidetty luonnontilaisena. Siltä avautuva merinäkymä Kruunuvuorenselälle ja Suomenlinnan suuntaan on voimavara, jota saaren kehittämisessä tulisi hyödyntää. Viereiseltä huoltotieltä tätä merimaisemaa peittää tiivis hoitamaton kasvillisuus.

Merimuseon ulkonäyttelyä varten rakennettu uusi rantapenger salmen puolella on tuettu lohkokivillä ja murskeella. Rannan käsittely on esitetty vuosien 1984–1987 pihasuunnitelmassa, jossa teiden varret ehdotetaan nurmetettaviksi tai ”turvehdittaviksi”[116] Tervaleppäryhmät huoltoreitin varrella, Villa Idan pihaportin edessä sekä muuntamon että pumppaamon laitteiden edessä ovat perua samasta suunnitelmasta, tarkoituksena ilmeisesti peittää maatöiden jättämiä kohtia nopeasti kasvavilla puilla.

Merimuseon muutto pois saaresta on jättänyt saaren minimaalisen hoidon varaan. Telakkarannassa epäsiisteys ja vesakoituminen on silmiin pistävää. Saaren kasvillisuus on runsastunut ja rehevöitynyt luotsikauden vilkkaan toiminnan loputtua. Hiljaisuus korostuu saaren keskellä Luotsivuoren[117]

Toinen luotsikasarmin pihalla säilyneistä todennäköisesti yli satavuotiaista koivuista.

laella, mistä kaupungin läheisyys näkyy muttei kuulu. Kallioalue ja entinen telakka-alue ovat säilyneet pääosin avoimena, mutta niiden liepeet ovat vesakoituneet. Entisen luotsikasarmin pihapiirissä on säilynyt iäkkäitä koivuja ja mäntyjä sekä maastoportaat vuodelta 1910. Portaat ovat betonia, ja niiden sivussa on laudasta tehdyt pyörärampit. Takorautaisten tolppien päässä on silmukka jonka läpi juoksee käsijohteena oleva köysi. Portaat kunnostettiin 1970-luvulla, ennen Merimuseon avaamista 1981. Porrasrinteen nykyinen heinäkasvillisuus on perua Raatikaisen ehdottamasta nurmettamisesta. Heinikko on kehittynyt hoitovapaaksi ja hyväksi kastikkaniityksi (*Chalamagrostis* ssp).

Luotsikasarmin edustan koivuvanhukset ovat jo huonokuntoisia mutta ränsistyneisyydessäänkin toistaiseksi vaikuttavia.
Kallion laelta on poistettu Merimuseon aikaisia rakenteita.

Pohjoisrannan Muuntamon eteen ja sen peittämiseksi yleisötien varrella, on pystytetty taideinstallaatio ”Jättömaa”, jonka tekijöiksi on merkitty Nomad-ryhmä. Teos koostuu rannoille ajautuneista veden ja auringon patinoimista puupalasista, laudoista, airoista jne., jotka on kiinnitetty seinälevyyn.

Luotsikasarmille johtavat betoniset maastoportaat 1910-luvulta kunnostettiin 1970-luvulla.

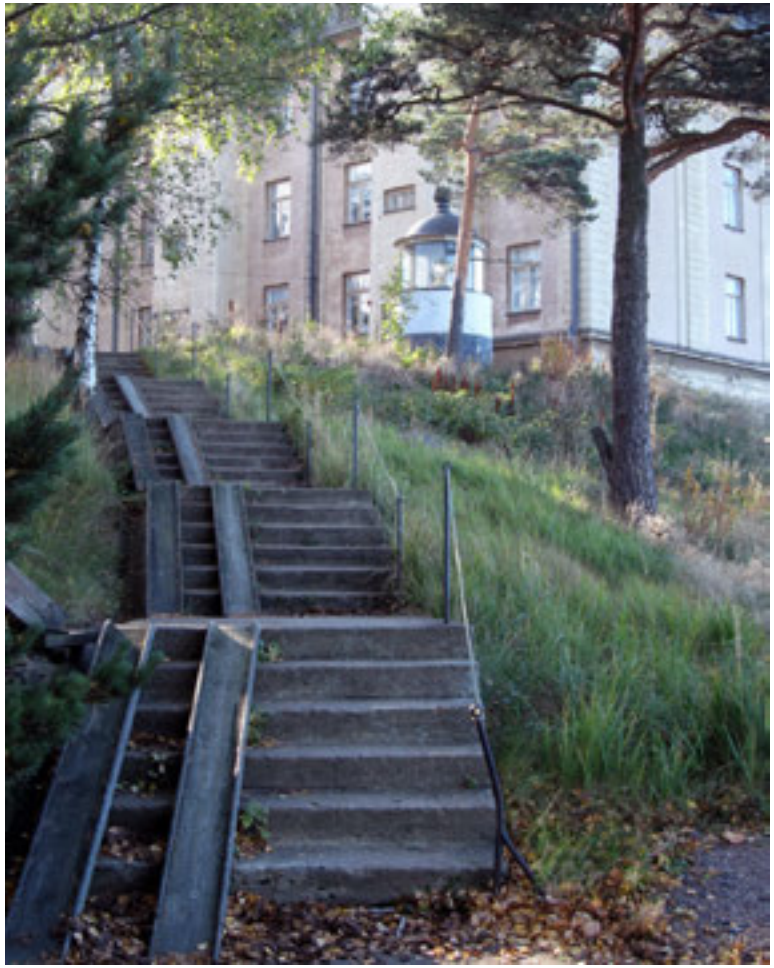

Hylkysaaren rakennukset

Hylkysaaren rakennuskanta jakaantuu kolmeen aikakauteen. 1800-luvulla rakennetuista telakka- ja huvila-ajan rakennuksista on säilynyt huvilarakennus *Villa-Ida (no 207)*, telakan varastoliiteri eli nk. ”mutkavaja” *(no 204)* ja nykyisin varastokäytössä oleva pieni lautarakennus, joka huvila-aikana oli ilmeisesti pesutupa *(ei numeroa)*. Telakan alue sijoittui saaren itäpäähän ja sen laiturit olivat saaren pohjoisrannalla. Säilyneen asuinrakennuksen lisäksi saarella oli 1970-luvulle asti suurempi huvila, pienempi asuinrakennus sekä joitakin talousrakennuksia.

Suurin osa Hylkysaaren rakennuksista on luotsiaseman ajoilta 1910- ja 30-luvuilta. Saaren kaupunginpuoleista rantaa hallitsee luotsikasarmi *(no 200)*. Sen lähistöllä on asunnoksi muutettu entinen talousrakennus *(no 202)* sekä kaksi lautaseinäistä varastorakennusta *(no:t 201 ja 208)*. Saaren itäpäässä on barokkityylinsä säilyttänyt entinen asetyleenikaasutehdas *(no 206)* lautaisine koksivarastoineen.

Merimuseota perustettaessa 1970–80-luvuilla useimmat saaren rakennuksista muutettiin joko museon näyttely- ja varastokäyttöön tai meriarkeologisen konservointilaitoksen käyttöön. Tämän ajan uudisrakennuksia ovat huviveneille tarkoitettu näyttelyhalli *(no 203)*, konservointilaitos *(no 205)* sekä pieni lipunmyyntikoju *(ei numeroa)* 1980-luvulta.

200

ent. Merimuseo

1910 Luotsikasarmi / yleisten rak. ylih. arkkitehdit Georg Axel Wasastjerna - 1928 korotus / yleisten rak. ylih. G.A.Sundelin - 1968-72 muutos merimuseoksi / arkkit. H. Havas - 1978 kattomuodon muutos / arkkit. H. Havas, toteutus arkkitehtuuritoimisto Kari Vihervaara Ky
3-kerroksinen tiilirakennus 1000 m²

Hylkysaaren luotsikasarmi 1910-luvulla. LV

Hylkysaaren lounaiskalliolla kohoaa kaupunkiin näkyvänä maamerkkinä alun perin luotseille rakennettu asuinrakennus, joka myöhemmin korotettuna toimi Suomen merimuseona 1981–2006. Rakennuksessa on edelleen Meriarkeologianyksikön toimistotilat.

Luotsien asuinrakennus eli luotsikasarmi valmistui vuonna 1910 Helsingin ja Harmajan luotseja varten. Rakennuksen piirustukset on signeerannut arkkitehti Georg Axel Wasastjerna, joka toimi vuodesta 1894 lähtien Yleisten rakennusten ylihallituksessa rakennustöiden valvojan virassa.[118]

Mansardikattoisessa kivirakenteisessa asuinrakennuksessa oli maanpäällinen kellarikerros, kaksi asuinkerrosta sekä korkea ullakko. Laveeratuissa piirustuksissa[119] torni oli suunniteltu rakennuksen pohjoispäähän, mutta se rakennettiin eteläpuolelle. Tyyliltään rakennus muistutti lähinnä uusbarokkia.

Samankokoiset asunnot oli ryhmitelty kolmen porrashuoneen ympärille. Yhdeltä porrastasanteelta oli käynti kahteen asuntoon, joka koostui eteisestä,

huoneesta ja keittiöstä. Keittiö sijoittui pihanpuolelle ja asuinhuoneen kaksi isoa ikkunaa merelle päin. Torniportaan alimman kerroksen kaksi asuntoa oli yhdistetty tilavammaksi, kaksi huonetta, konttorihuoneen ja keittiön käsittäväksi huoneistoksi, joka oli varattu luotsivanhimman käyttöön. Tornin kahdeksankulmainen huone oli luotsipäivystäjän vahtitupa, jossa oli peltiuuni.

Luotsirakennuksen korotuksesta laati ensimmäiset suunnitelmat vuosina 1921–1926 Merenkulkuhallituksen teknisen toimiston yli-insinööri P. Nummelin.[120] Suunnitelmissa rakennusta esitettiin korotettavaksi yhdellä täyskerroksella sekä kattokerroksella, joka julkisivuiltaan muistutti pitkälti alkuperäistä rakennusta.

Korotus kahdella kerroksella toteutettiin kuitenkin yleisten rakennusten ylihallituksessa laadittujen suunnitelmien mukaan. Päivätyt piirustukset 20.5.1927 on signeerannut G.A. Sundelin.[121] Kolmas ja neljäs kerros noudattivat asuntojen osalta samaa periaatetta kuin alemmat kerrokset. Neljännessä kerroksessa oli merelle päin avautuvissa huoneissa kahden ikkunan sijaan yksi kaari-ikkuna. Uusi torni sijoitettiin sisemmäksi julkisivupinnasta. Koko rakennus sai korotuksessa tyyliltään klassisemman asun.

Uusissa asunnoissa oli peltiuunit kun taas alkuperäisessä osassa oli kaakeliuunit, joita oli 1914 jouduttu osittain rakentamaan uudestaan. Keittiön ikkunaseinällä oli kaksi viileää kulmakomeroa. Pienessä puuhellassa oli kiinteä vesisäiliö tiski- ja pesuveden lämmittämistä varten. Ensimmäisen ja toisen kerroksen keittiöissä oli hellan yhteydessä peltiuuni. 1930-luvun korjausselostuksesta käy ilmi, että asuntojen lattiamateriaalina oli korkkimatto, huone oli tapetoitu ja keittiössä oli maalatut seinät.[122]

Sodan jälkeen luotsiasuntolaan sijoitettiin luovutetuilta alueilta evakuoidut luotsiperheet. Elintason noustessa 1950-luvulla luotsiperheet rupesivat muuttamaan pois. Ahtaat asunnot olivat puulämmitteisiä, eikä niissä ollut vesijohtoja eikä viemäröintiä. Sähköt oli vedetty ilmeisesti korotuksen yhteydessä v.1928. Hylkysaaren asuntolan jäätyä vähitellen kylmilleen merenkulkuhallitus ryhtyi käyttämään vapautuvia tiloja vanhan arkistoaineiston säilyttämiseen. Luotsitoiminta siirrettiin pois Hylkysaaresta v. 1962.[123] Merenkulkulaitos tarjosi rakennusta merimuseoksi vuonna 1964, ja viimeinen asukas muutti pois tammikuussa 1966.

Rakennuksen peruskorjaus Suomen merimuseon toimisto- ja näyttelytiloiksi aloitettiin vuonna 1969. Merihistorian toimisto oli perustettu Museovirastoon vuonna 1972.[124] Korjauksen pääsuunnittelijana toimi Museoviraston arkkitehti Heikki Havas, joka teki työn yksityisesti.[125] Rakennesuunnittelusta vastasi rakennusinsinööritoimisto P. Vähäkallio, lvi-suunnittelusta insinööritoimisto Iikka Huovinen ja sähkösuunnittelusta sähköliike Wilander. Hankkeen toteuttajana oli ensin merenkulkuhallitus, mutta se siirrettiin keskeneräisenä 26.8.1973 Museoviraston hallintaan

Luotsikasarmin leikkaus toukokuulta 1909. SMM

sekä Rakennushallituksen korjaushuoltoon.[126] Korjaustyöt toteutettiin pääasiassa vankityövoimalla[127].

Rakennuksen keskelle, porrashuoneiden kerrostasanteiden kohdalle avattiin läpi talon ulottuva käytävä, jonka toiseen päähän sijoitettiin iv-kuilu ja tekniset asennukset piilotettiin käytävän alaslaskettuun kattoon. Keskimmäinen porrashuone laitettiin osalta matkaa umpeen. Porrashuoneesta pääsi ulkoa ensimmäiseen kerrokseen, mutta yhteys kellariin suljettiin. Yhteyttä ei myöskään ollut 1. – 3. kerroksen välillä. Huoneiden kaakeli- ja peltiuunit sekä keittiöiden kylmäkomerot purettiin pois.

Ensimmäisessä kerroksessa museon näyttelytilat sijoitettiin merelle avautuviin neljään huoneeseen. Muihin tiloihin sijoitettiin toimistotiloja sekä yleisölle naulakot ja wc-tilat. Toinen kerros muutettiin kokonaan näyttelytiloiksi lukuun ottamatta luoteispäädyn asuntoa. Kolmannessa kerroksessa meren puolen huoneet yhdistettiin yhdeksi suureksi näyttelytilaksi, joka avattiin osittain noin kuusi metriä korkeaksi tilaksi purkamalla pois välipohja. Pihan puolen huoneet avautuivat käytävälle. Osaan tiloista sijoitettiin kirjasto. Neljänteen kerrokseen sijoitettiin luentosali ja kahvila keittiöineen. Kellarikerros säilyi edelleen varastokäytössä ja huonejako pääosin ennallaan. Osaan tiloista tehtiin ilmastointikonehuone, öljysäiliö- ja kattilahuone sekä sähköpäätkeskus.

Vuonna 1978 vuotava peltikatto uusittiin ja sen muoto muutettiin aumatuksi mansardikatoksi, rakennusluvan edellyttämään asuun.[128] Muutoksen oli suunnitellut arkkitehti Heikki Havas, jonka 22.3.1969 signeeraamissa pääpiirustuksissa kattomuoto on näkyvissä.[129] Määrärahat eivät kuitenkaan riittäneet kattorakenteen muutokseen ja 29.6.1972 anottiin määräaikaista lupaa 5 vuodeksi kattorakenteen muutostöiden lykkäämiseksi.[130] Muutoksen toteutti lopulta Arkkitehtuuritoimisto Kari Vihervaara Ky.

Merihistorian toimisto muutti syksyllä 1973 Hylkysaareen.[131] Yleisölle Suomen merimuseo avautui 18.5.1981. Perusnäyttelyssä esiteltiin Suomen merenkulun historiaa esihistoriasta nykypäivään. Ensimmäisen kerroksen näyttelyiden teemana oli ”pohjoismainen puulaivarakennus”. Toisen kerroksen pihanpuoleisen huoneriveissä esiteltiin ”elämää laivalla”. Huonerivi päättyi talonpoikaispurjehdukseen. Kolmannessa kerroksessa esiteltiin sukelluksen historiaa, mutta muuten kerros oli varattu vaihtuville näyttelyille. Ison näyttelyhallin ja

Luotsikasarmi korotuksen jälkeen 1930-luvulla. SMM

kahvilan tuntumaan oli keskitetty yleisölle tarkoitettuja tiloja mm. videohuone tv-filmien esittämistä varten, lasten leikkihuone ja vedenalaista arkeologiaa esittävä näyttely.[132] Kellari oli varattu merenkulkuhallituksen virastoarkistolle.

Vuonna 2003 opetusministeriö teki päätöksen Suomen merimuseon sijoittamisesta Kotkaan. Henkilökunta muutti uusiin toimitiloihin 2007, ja yleisölle museo avautui v. 2008. Hylkysaareen jäi meriarkeologinen toiminta, joka siirtyi Merimuseosta Museoviraston arkeologian osastoon perustettuun meriarkeologian yksikköön.

Ulkopuoli

Kaksikerroksisen rakennuksen muutos nykyiseen asuunsa tapahtui kolmessa vaiheessa. Alkuperäisestä rakennuksesta on jäljellä kellarikerros ja kaksi alinta kerrosta. Kolmas ja neljäs kerros ovat peräisin vuodelta 1928, joista kolmas kerros noudatti julkisivujäsentelyn osalta kahta alempaa. Neljännen kerroksen sileä rappauspinta oli erotettu listan avulla alem-

mista, ja merenpuolelta se poikkesi niistä kaari-ikkunoineen. 1960-luvun lopussa tähystystorni ja piippurykelmät purettiin pois ja ilmeisesti aumakatto vain paikattiin tässä vaiheessa. Porrashuoneiden ikkunat pienennettiin. Kaakonpuoleisen päädyn kolmannen kerroksen näyttelytilaan avattiin uusi haalausaukko, ensimmäisen ja toisen kerroksen ikkuna muurattiin umpeen ja kellariin avattiin uusi oviaukko.

Nykyisen asunsa rakennus sai v. 1978, kun vuotava peltikatto korjattiin ja muutettiin aumatuksi valemansardikatoksi, jossa muoto toteutettiin levyrakenteisena. Neljännen kerroksen seinäpinnat muuttuivat osaksi kattopintaa. Pihan puolen porrashuoneet ulottuivat nyt mansardikaton taitekohtaan saakka. Vanha auman muoto oli alun perin tarkoitus säilyttää. Katto toteutettiin kuitenkin jyrkempänä.

Kalliolle perustetun rakennuksen jalusta on graniittia. Kellarin ulkoseinät ovat tiiltä ja graniittia, ja niiden paksuus on n. 750 mm. Ylempien kerrosten ulkoseinät ovat kahden kiven tiiliseiniä, jotka on rapattu molemmin puolin. [133]

Merenpuoleinen julkisivu on jäsennetty sivurisaliitein sekä liseenein, jotka noudattavat asuntojakoa. Sivurisaliittejä kehystävissä liseeneissä sekä kellarikerroksessa on harkotusta kuvaava uritus. Kellareiden ikkunakehykset ovat puolestaan graniittia. Liseenien väleissä on ikkunaparit. T-mallisten ikkunoiden yläosat on jaettu välipuittein kolmeen osaan. Myös alaikkunoiden yläosassa on puitejako. Ikkunatyyppi vastaa alkuperäistä, mutta alimpien kerrosten ikkunat on voitu uusia korotuksen yhteydessä v. 1928.

Pihan puoli ja lähes umpinaiset päädyt on myös jäsennetty liseenein. Pihan puolen julkisivua jaksottavat kolme porrashuonetta. Ulkoportaat ovat graniittia ja niiden teräskaiteet ilmeisesti vuodelta 1928. Porrashuoneiden ulko-ovet on uusittu 1950-luvulla puupaneliovina ja niihin on liittynyt kaksiosaiset yläikkunat. Nykyiset vasikalliset paneeliovet ovat 1960-luvun lopun korjauksesta ja niiden yläpuolella on kapeat neliosaiset ruutuikkunat. Haalausaukon edessä on teräsrakenteiset ikkunaluukut.

Julkisivun rappauspinta on sävyltään vanha rosa, jota jäsentää vaalean keltaokran sävyiset pilasterit. Pudonneen rappauksen alla on näkyvissä voimakkaampi keltaokran sävy. Kellarikerros on okransävyinen.

Rakennuksen eteläpuolen signaalimastoa muistuttava lipputanko on 1980-luvulta.[134]

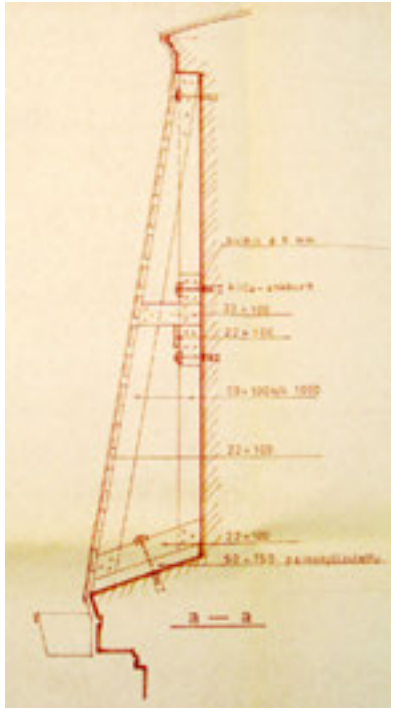

Merimuseon leikkaus 1969 (oik) ja valemansardikaton detaljikuva vuodelta 1977 (vas). MV kiinteistöyksikkö

Sisäpuoli

Kantavana rakenteena toimiva sydänmuuri ja porrashuoneen seinät ovat puolentoista kiven tiiliseiniä. Kellarin toinen sydänmuuri ja kantavat poikkiseinät ovat yhden kiven vahvuisia. Kellarin kattopalkit ovat I-palkkeja ja ratakiskoja. Palkkien alapinnan tasossa on 100 mm:n teräsbetonilaatta. Sen päällä oleva täyte oli alun perin kutteripurua ja turvepehkua, jonka painotäytteenä oli savea ja muurausjätettä.

Ensimmäisen ja toisen kerroksen katossa on kantavat I-palkit. Kolmannen ja neljännen kerroksen kantavat palkit ovat ratakiskoa. Ylempien kerroksien välipohjarakenne oli alun perin vastaava kuin kellarissa rapattuja alapintoja lukuun ottamatta. Torniosan alla olevassa välipohjassa on betonilaatan sijasta tiiliholvi. Vesikaton alusrakenteena on puukattotuolit ja ruodelaudoitus.[135]

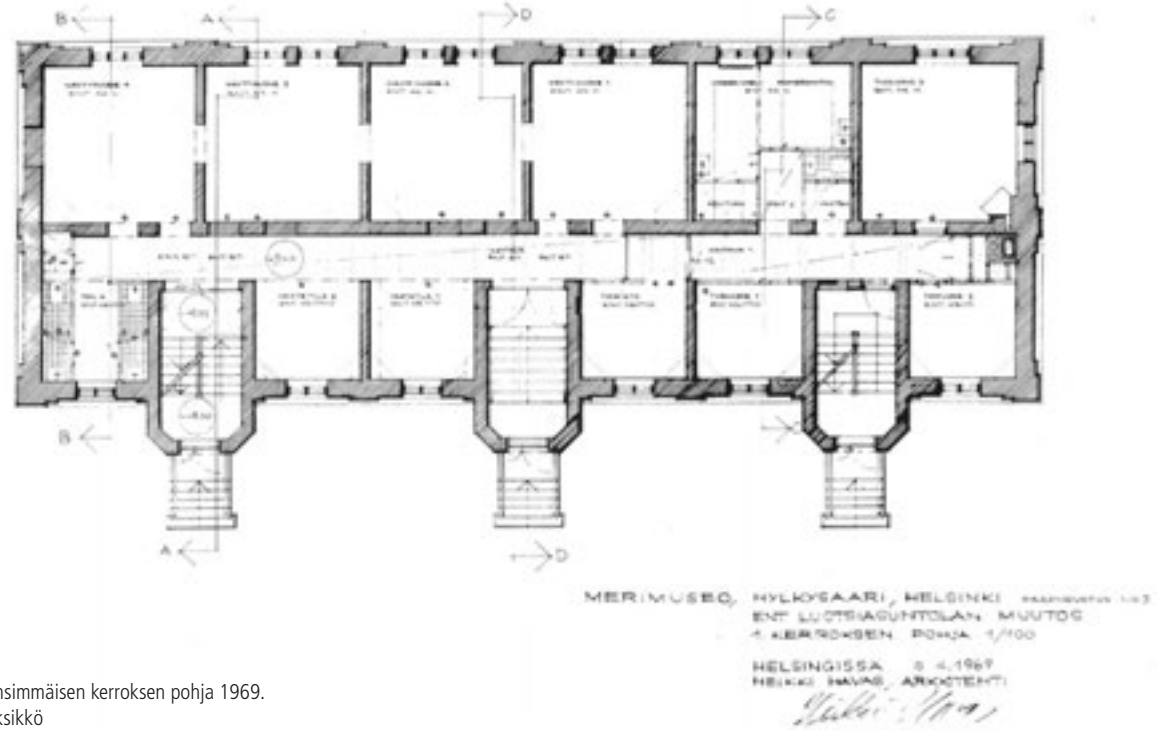

Merimuseon ensimmäisen kerroksen pohja 1969.
MV kiinteistöyksikkö

Kellarikerros

Luotsiasuntolan aikaan kellarissa oli asukkaiden säilytystiloja mm. halkoja varten. Muutettaessa rakennus Merimuseoksi kellari uusittiin kokonaan varasto- ja teknisiksi tiloiksi. Tilojen väliseinät purettiin ja aukkoja muurattiin umpeen.

Kellarikerroksen lattiat ovat harmaaksi maalattua betonia ilman jalkalistoja ja käytävällä on putkitunnelin teräsluukut. Tiili- ja harkkoseinät sekä rapatut seinät on maalattu/ slammattu pääosin valkoisiksi. Valkoisiksi maalatuissa betonikattopinnoissa on muottilaudoituksen jälki näkyvissä.

Ovet ovat pääosin valkoisiksi maalattuja laakaovia, joissa 70-luvun mallia olevat painikkeet (Lasta/ Primo). Ilmastointihuoneen, kattilahuoneen ja porrashuoneiden ovet ovat tumman harmaaksi maalattuja teräsovia. Ulos johtava pystypaneeliovi on ruskeaksi maalattu. Kiinteät puuikkunat on maalattu valkoisiksi. Ikkunoiden alla on vanhat jaepatterit, mutta käytävällä sileät levypatterit.

1.–3. kerros

Inventointivaiheessa museon näyttelyt oli osittain purettu ja ikkunat olivat vielä peitettynä.

Näyttely- ja toimistotiloissa on pääosin tumman harmaa meleerattu linoleum-matto ja valkoisiksi tai tumman harmaiksi maalatut puujalkalistat (70 x 20 mm). Toisessa kerroksessa sijainneen asunnon keittiössä sekä 4. kerroksen keittiö- ja kahvilatiloissa on sininen vinyylilaatta. Ensimmäisen kerroksen valokuvalaboratorion kehityshuoneen sekä wc- ja asunnon kylpyhuonetilan laatat ovat 6-kulmaisia harmaita porfyyrilaattoja laattajalkalistoineen.

Näyttelytiloja lukuun ottamatta seinät on pääosin maalattu valkoisiksi. Ensimmäisen kerroksen näyttelytilojen seinät ovat tumman vihreät, toisessa ja kolmannessa kerroksessa osin siniset. Kolmannen kerroksen tiloja on jaettu levyseinin. Neljännen kerroksen neuvotteluhuoneessa on punakuvioinen tapetti. Wc-tilojen altaan taustalaatoituksena on harmaa keraaminen laatta (150 x 150 mm).

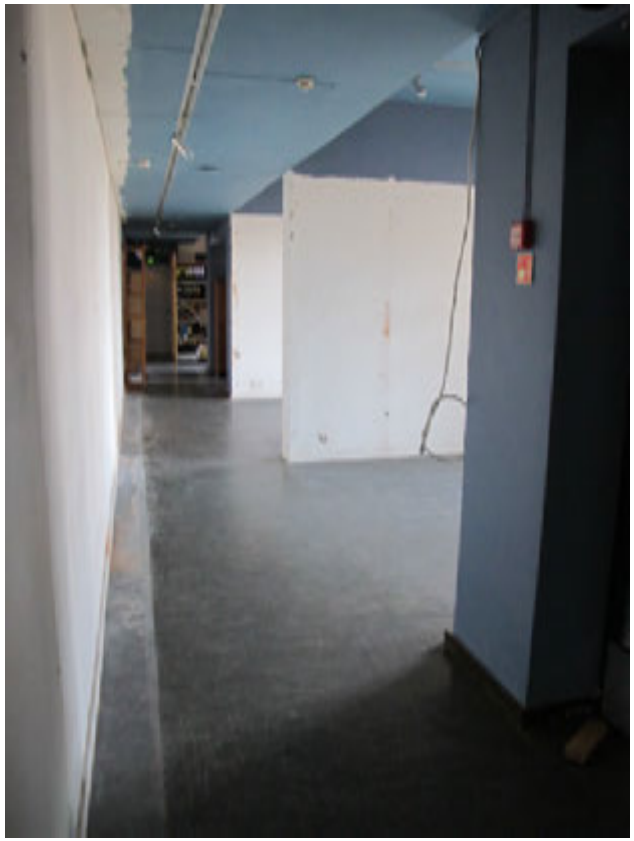

Kattopinnat ovat pääosin valkoiseksi maalattua lujalevyä. Käytävillä on alaslasketut katot. Toisessa ja kolmannessa kerroksessa näyttelytilojen katot ovat osin siniset. Kolmannen kerroksen länsipuolen korkean näyttelytilan alakatto on harmaata metallisälettä, jossa on integroidut valaisimet. Neljännen kerroksen kahvilan uusitun välipohjan poimulevymuotiin valettu pinta on siniseksi maalattu.

Porrashuoneiden teräslasirakenteiset ovet ovat maalattuja ja niissä on rautalankalasit. Muut ovet ovat pääosin valkoisiksi maalattuja laakaovia ja niissä on 70-luvun mallia olevat painikkeet (Lasta/ Primo).

Valkoisiksi maalatut puuikkunat ovat sisään-ulosaukeavia. Ikkunat ovat ilmeisesti alkuperäisiä ja korotetuissa kerroksissa ne tehtiin vanhan mallin mukaan. Ensimmäisen ja toisen kerroksen ikkunapenkit ovat puuta, korotetuissa kerroksissa puolestaan betonia. Toisen kerroksen asunnon entisessä olohuoneessa on jäljellä avotakka. Sähkö- ja valaistuslaitteet ovat pääosin 1960-luvulta. Ikkunoiden alla on vanhat jaepatterit 20-30-luvulta.

Porrashuoneet

Porras on U-mallinen avoporras, jota on korotuksen yhteydessä jatkettu samalla periaatteella. Porrashuoneen ulkoseinät ovat viistetyt. 1960-luvulla isot ikkunat muutettiin pieniksi vaakaikkunoiksi. Keskimmäisen porrashuoneen lattia on laitettu umpeen.

Porrashuoneiden lattiat ovat hiottua betonia. Kerrostasanteilla on osittain sininen vinyylilaatta. Seinän alaosat on maalattu punertaviksi ja kapeana rajausviivana on sininen. Seinän yläosat ja kattopinnat ovat valkoiset. Mustaksi maalattu teräskaide koostuu neliötangoista sekä niitä yhdistävistä ja koristeiksi taivutetuista lattateräksistä. Kaiteessa on profiloitu puukäsijohde.

201

Työvenehalli

1921 halkovaja - 1930 ja 1936 laajennukset / merenkulkuhall. tekn. tsto - 1979 muutos näyttelytilaksi / arkkitehti Eero Raatikainen

1-kerroksinen kylmä puurakenteinen näyttelyrakennus

Työvenehalli on pitkänomainen ja aumakattoinen rakennus, joka rajaa pihapiiriä entisen Merimuseon edustalla. Rakennusta on pidennetty kahteen kertaan, ja sen nykyinen ulkoasu on pääosin 1930-luvun lopulta. Sisätilat ovat peräisin 1970-luvun lopulta, kun rakennus muutettiin Merimuseon näyttelytilaksi.

Alkuaan liiteriksi asukkaiden käyttöön tehty kaksikerroksinen puurakennus valmistui vuonna 1921 luotsiasuntolaa vastapäätä. Rakennuksen molemmat kerrokset oli jaettu kahteentoista osaan siten, että kullakin perheellä oli kaksi varastoa. Alakerran halkovarastoihin oli omat sisäänkäyntiovet, jotka oli yhdistetty aina pareittain. Yläkerran työvälinevarastoihin johti portaat rakennuksen päädyistä, ja keskellä oli käytävä. Toisessa kerroksessa oli ruutuikkunat, ja pääjulkisivun porrasoviin liittyi yläikkunat. Rakennusta laajennettiin v. 1930 ensin eteläpäädystä ja pohjoispäästä v. 1936.[136]

Liiteri muutettiin Merimuseon työveneitä esitteleväksi näyttelytilaksi vuonna 1979 arkkitehti Eero Raatikaisen piirustusten mukaan. Sisätilasta tehtiin yhtenäinen korkea halli purkamalla välipohjat ja -seinät sekä uusimalla kattoristikot kehäkaarina.[137]

Ulkopuoli

Sokkeli on ladottu suorakaiteen muotoisista graniittilohkareista. Julkisivuverhous on keltaiseksi maalattua peiterimalaudoitusta. Nurkkalaudat samoin kuin ikkunoiden ja ovien vuorilaudat on maalattu ruskeiksi. Julkisivu on 1960-luvulla ollut ilmeisesti punaiseksi maalattu.

Pitkien sivujen vanhat ovet ovat säilyneet. Ovissa on vinosuuntaan asennettu ponttipaneeli (STP) ja ne on maalattu ruskeiksi. Kussakin ovilehdessä on kolme taottua lehtisaranaa. Vetimet ovat maalattua terästä. Eteläpäätyyn avattiin uusi oviaukko v. 1979 ja uusi pariovi tehtiin vanhojen ovien mukaisesti.[138] Käyttöovien eteen lisättiin lautarakenteiset sisäänkäyntiluiskat. Tässä yhteydessä porrashuoneiden oviin liittyneet yläikkunat poistettiin. Toisen kerroksen pienet ruutuikkunat on maalattu valkoisiksi.

Halkoliiteri 1950-luvulla. SMM

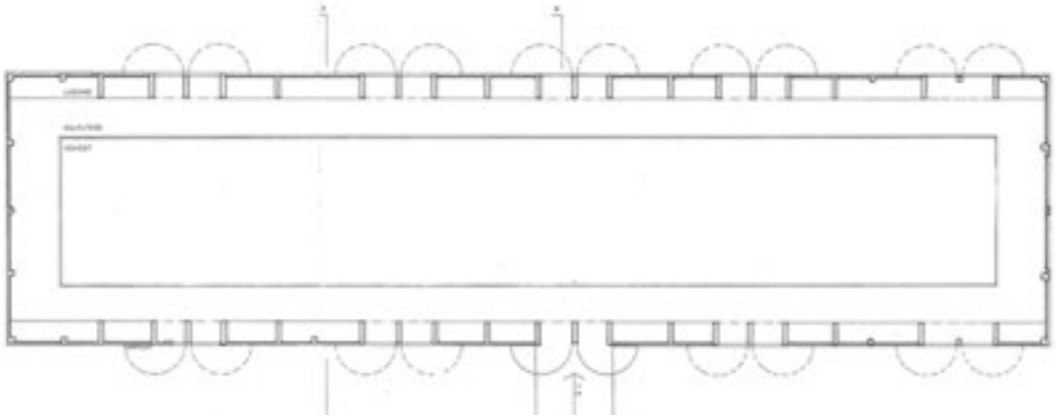

Työvenevajan pohjapiirustus 1979. MV kiinteistöyksikkö

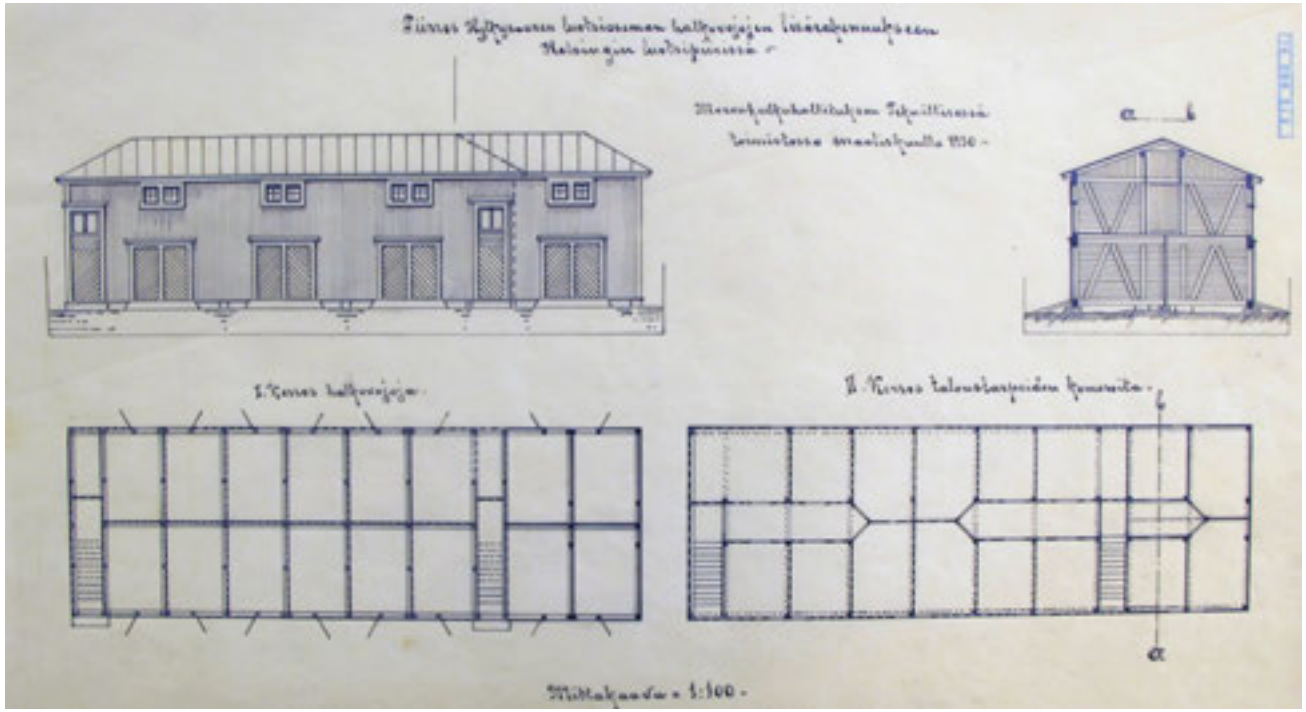

Loivasti aumattu vesikatto on ruskeaksi maalattua konesaumattua peltiä. Alun perin katemateriaalina on ollut kolmiorimahuopakate kuten rantavajassakin. Julkisivun etupintaan on kiinnitetty kolme varrellista seinävalaisinta.

Sisäpuoli

Kylmän puurakennuksen kattoa kannattavat ristikkorakenteiset kattotuolikehät, joissa on pulttiliitokset. Kattopinnan harvalaudoituksen väleissä näkyy sinkitty peltikatto. Ulkoseinä koostuu puurungosta ja ulkovuorauksen sisäpinnasta, joka on tummaksi patinoitunutta pystylautaa. Lattia on maalaamatonta lautaa rakennuksen pituussuuntaan ja lautojen välissä on rakosaumat. Pitkille seinille on rakennettu näyttelyseinät (h= n. 2200 mm) valkoiseksi maalatusta vaakapaneelista.

Nykyisin vain kaksi lukuisista ovista on käytössä. Ovet ovat sisäpuolelta pystypaneelia. Ikkunat ovat yksinkertaiset. Valaistuksena on kattopinnassa olevat spottivalaisimet. Rakennuksessa on jäljellä merimuseon näyttelykalustoa ja -esineistöä

Halkoliiterin laajennuspiirustus vuodelta 1930. LV

Asuintalo ent. talousrakennus

n.1910 sauna, pesu- ja leivintupa / yleisten rak. ylih. arkkitehti Georg Wasastierna - 1926 muutos osittain asunnoksi – 1936 muutos osittain asunnoksi - 1967 muutos talonmiehen asunnoksi / arkkitehti Heikki Havas
1-kerroksinen muurattu asuinrakennus, entinen pesu- ja leivintupa

Rapattu harjakattoinen talousrakennus on toiminnallisesti ja arkkitehtonisesti kiinteä osa vanhaa luotsikasarmikokonaisuutta. Nykyään asuntokäytössä olevan rakennuksen julkisivut ovat pääosin säilyneet alkuperäisessä asussaan.

Alun perin sauna-, pesu- ja leivintuvan käsittänyt talousrakennus valmistui samaan aikaan luotsikasarmin kanssa. Suunnitelmat laati Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehti Georg Wasastierna vuonna 1909.

Länsipään saunatilat muutettiin v.1926 yhden huoneen ja keittiön käsittäväksi asunnoksi luotsioppilaille ja merenpuoleiseen julkisivun eteen rakennettiin matala halkoliiteri. Vuonna 1936 myös leivintupa muutettiin asunnoksi.[139]

Rakennus muutettiin talonmiehen asunnoksi arkkitehti Heikki Havaksen vuonna 1967 laatimien suunnitelmien mukaan. Tällöin purettiin tulisijat sekä rakennettiin kylpyhuone ja uusi keittiö.[140] Rakennus on nykyisin yhden perheen asuntona. Alakerrassa on eteishallin lisäksi kolme huonetta ja keittiö. Päädyssä on erillinen, entinen kiinteistönhoitajan verstas.

Ulkopuoli

Rakennus on suorakaiteen muotoinen ja harjakattoinen. Sokkeli on rakennettu neliömäisistä graniittilohkareista. Julkisivut on rapattu ja maalattu keltaisiksi. Profiloidut räystäslistat ovat rapatut ja valkoiset. Vesikatto on ruskeaksi maalattua konesaumattua peltiä. Ikkunat on myös maalattu ruskeiksi, ne ovat T-karmilliset, yläpuite on jaettu kolmeen ja alapuitteet epäsymmetrisesti kahteen. Ullakon päätyikkunoiden yläosa on kolmion muotoinen. Ikkunat lienevät alkuperäiset. Ulko-ovet olivat alun perin peiliovia, mutta ne on uusittu ilmeisesti 1960-luvulla, ja nyt ne ovat pystysuuntaista paneelia.

Sisäpuoli

Kaikki vanhat seinät ovat massiivisia tiiliseiniä, aputilojen uudet väliseinät ovat levyrakenteisia. Sisäseinät ovat yleensä rapatut ja valkoiseksi maalatut, verstaan seinän alaosa on keltainen. Asunnon kattopinnat ovat sileää valkoiseksi maalattua levyä, jota reunustavat pienet holkkalistat. Verstaan katto on

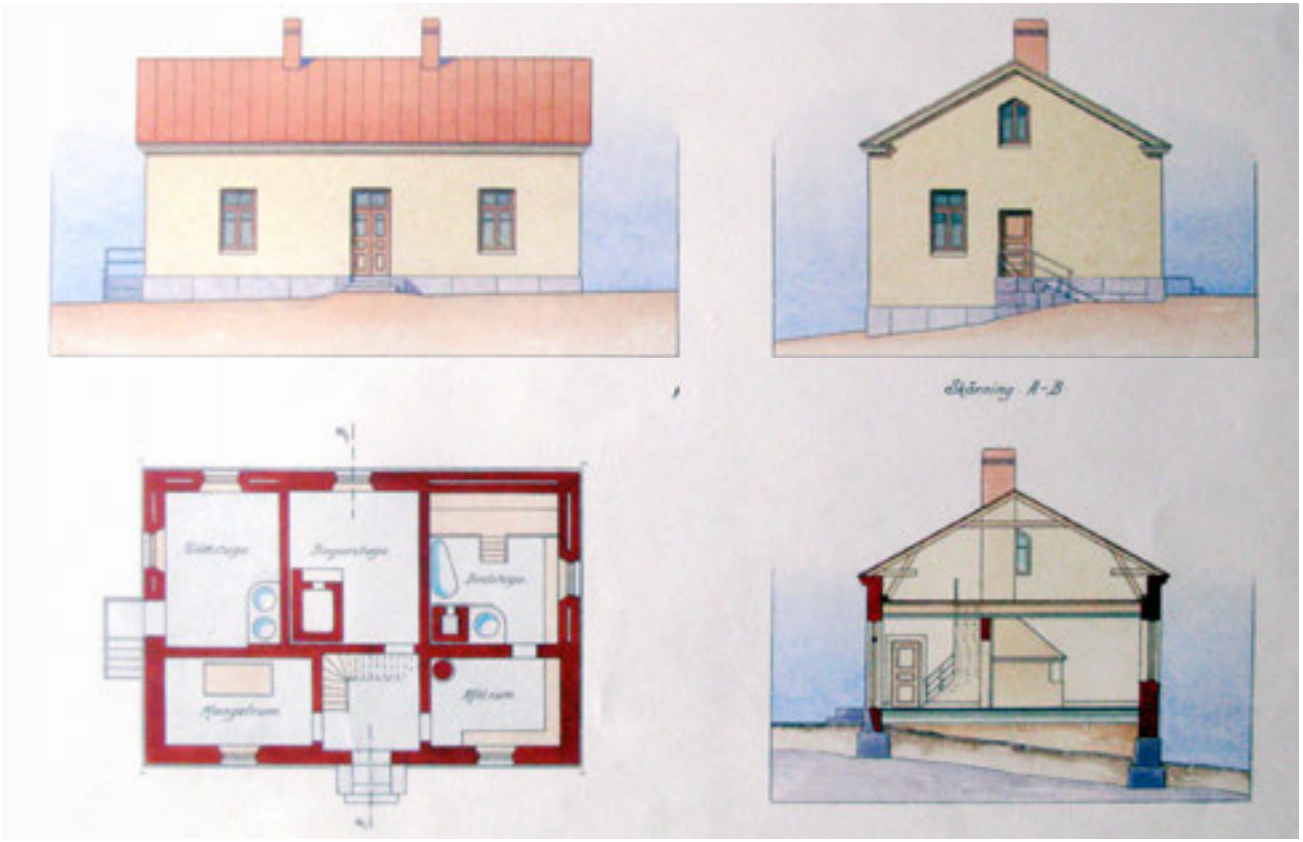

Luotsiaseman talousrakennuksen suunnitelmapiirustus toukokuulta 1909. SMM

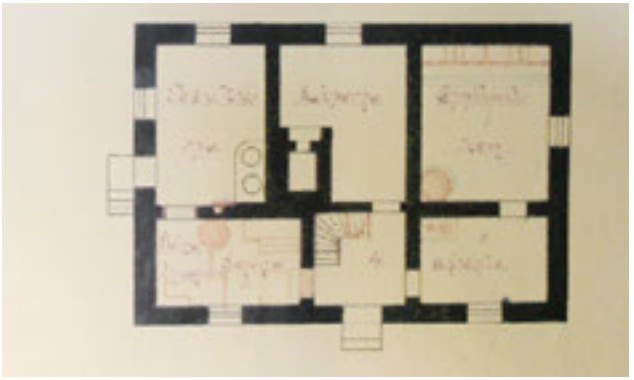

Talousrakennuksen muutospiirustus vuodelta 1927. Sauna pukuhuoneineen on muutettu luotsioppilaiden asunnoksi ja entinen mankelihuone saunaksi. KA

rapattu, kattolistana rappauspyöristys. Asunnon lattiat ovat yleensä ruskeasävyistä muovimattoa. Verstaan lattia on vihreäksi maalattua betonia, ja sen wc-tilan lattia on kuusikulmaista harmaata klinkkeriä.

Ikkunat ovat kaksinkertaiset ja sisään-ulosaukeavat, sisäpuitteissa työntösalvat ja ulkopuitteissa sormihaat. Väliovet ovat puurakenteisia laakaovia 1960-luvulta.

Asunnon ja verstaan patterit ovat teräksisiä jaepattereita, eteisessä on iso sileä levypatteri. Asunnon keittiössä on uudehkot keittiökalusteet, ullakolle johtavat teräsrakenteiset portaat.

Ullakolla on osin tiilinen palopermanto, osin laudoitus. Seinät ovat puhtaaksi muurattua tiiltä ja piiput rapattuja. Vanhojen puukattotuolien yläpuolella on näkyvissä harva aluslaudoitus ja sinkitty peltikate.

Luotsiaseman talousrakennus 1910-luvulla. LV

203

Huvivenehalli

1979 / arkkitehti Eero Raatikainen
1-kerroksinen puinen näyttelyrakennus

Harjakattoinen pitkänomainen rakennus on Merimuseon tarpeisiin tehty ja maisemaan sopeutettu uudisrakennus 1970-luvun lopulta. Avonaisessa sisätilassa oli näytteillä moottoriveneitä, purjeveneitä ja jollia. Nykyisin tilassa on jäljellä vielä muutamia veneitä sekä Merimuseon muuta näyttelyesineistöä.

Rinteeseen sijoitetun rakennuksen sisätilassa on yhtenäinen tilava näyttelyhalli, jossa on maalattia. Rakennuksen pitkillä sivuilla on yleisöä varten laiturimaiset katselutasanteet ja niitä yhdistävä, meren puolelle laskeva puuluiska. Veneet asetettiin näytteille puurakennelmien päälle ikään kuin laitureiden väliin ”kellumaan”. Ilmeisesti suunnitelmissa näkyvä toisen päädyn luiska on purettu pois, koska tilassa on irrallisia kaiteita. Sisäänkäyntiseinällä on näyttelyseinäkkeitä.

Alustavissa suunnitelmissa huvivenehalli oli toteutettua rakennusta huomattavasti uudenaikaisempi.

Ulkopuoli

Sokkeli on betonia, jonka pinnassa näkyy muottilaudoituksen jälki. Pilarien kohdalla sokkelissa on ulkonevat paksunnokset. Julkisivut ovat punaiseksi maalattua peiterimalaudoitusta. Vesikatto on ruskeaksi maalattua konesaumattua peltiä. Räystäslaudat, ikkunat sekä vuorilaudat on maalattu valkoisiksi.

Sisäänkäyntipuolella on suuret liukuovet. Meren puolella on kolme suurta ikkunamaista lasipariovea, jotka ovat alta auki. Niiden edessä on puuluukut. Ovet ja luukut ovat mustaksi petsattua vaakapaneelia ja meren puolen luukut ovat osittain huonossa kunnossa. Muut ikkunat ovat vaakasuuntaisia ruutuikkunoita, ja niissä on yksinkertainen lasitus. Sisääntulopuolen yksi ikkuna-aukko on levytetty.

Sisäpuoli

Kylmä näyttelyhalli on teräsrunkoinen puurakennus. Kattoa kannattavat puiset kattoristikot naulalevyliitoksin. Kattopintana on peltikaton harva aluslaudoitus. Seinien alaosan muodostaa betonisokkeli, ylempänä ulkoseinärakenteen puurunko ja pystylauta, osin mustaksi maalattu teräsrunko.

Katselutasanteiden lattia on ruskeaksi petsattua lautaa rakosaumalla, itäpäädyssä on koolattu luiska veneiden näytteillepanoa varten, muilta osin lattia on soraa.

Puukaiteet ovat valkoiseksi maalattua pystysuuntaista lautaa. Näyttelyseinäkkeet on valkoiseksi maalattua vaakapaneelia. Sisäänkäynnin liukuovi toimii tilan puolelta myös näyttelyseinäkkeenä. Katossa on yleisvalaistuksen lisäksi spottivalaisimet.

Venevaja nk. Mutkavaja

1800-luvun alkupuoli – 1979-80 kunnostus / arkkitehti Erkki Raatikainen
1-kerroksinen puinen vaja

Mutkavaja on Hylkysaaren vanhin säilynyt rakennus. Se on rakennettu 1800-luvun puolivälin tienoilla saarella toimineen pienimuotoisen telakan tarpeisiin. Merimuseon aikana rakennus kunnostettiin näyttelytilaksi.

Vanhoissa asiakirjoissa vaja esiintyy nimellä ”spantterlider” eli kaaripuuvaja.[141] Harjakattoinen pitkänomainen ja korkea hallitila on viimeksi ollut näyttelytilana ja nykyisin se on varastona. Rakennuksen pitkällä sivulla oleva ovi oli tarkoitettu yleisön käyttöön ja päädyn ovi huoltoa varten.[142]

Vuonna 1980 tehdyssä kunnostuksessa vajan katto- ja lattiarakenteita vahvistettiin ja seinälaudoitusta uusittiin vaurioituneilta osiltaan. Tässä yhteydessä myös räystäät muutettiin samanlevyisiksi.[143]

Ulkopuoli

Rakennus on perustettu luonnonkivitolpille ja v. 1980 lisätyille betonijaloille. Julkisivut ovat vanhaa lomalaudoitusta, jota on paikattu eri aikoina. Seinät on maalattu punaisella maalilla. Valkoisiksi maalatut ikkunat on uusittu v. 1980, ja niissä on puiset lasilistat. Pariovet ovat samankaltaista vuorausta kuin julkisivut ja niissä on koristeelliset taotut saranat. Kunnostuksen yhteydessä myös vesikate uusittiin mustaksi maalatusta pellistä.

Sisäpuoli

Kylmän puurakennuksen kattoa kannattavat vanhat veistetyt kattotuolit, joita on v. 1980 vahvistettu mustaksi maalatuilla teräskonsoleilla. Kattopinnan harvalaudoituksen väleissä näkyy sinkitty peltikatto. Ulkoseinärakenteen puurunko ja tummaksi patinoitunut pystysuuntainen lomalaudoitus on seinillä näkyvissä. Maalaamaton lautalattia on asennettu rakennuksen poikkisuuntaan. Lattiarakenteita vahvistettaessa vain vanhan lautalattian vaurioituneet osat korvattiin uusilla. Katossa on loisteputkivalaistus. Pitkillä sivuilla on varastohyllytasoja teräskonsolien varassa

Tutkimustalo

1985 konservointilaitos / arkkitehti Eero Raatikainen
1-kerroksinen betonirunkoinen puulla verhoiltu verstasrakennus

Konservointilaitos on yksikerroksinen suurehko rakennus, joka on istutettu ympäröivään maisemaan jäsentämällä sitä harjakattoisin poikkipäädyin.

L-muotoinen harjakattoinen rakennus koostuu kahdesta siivestä, jotka päättyvät erillisiin poikkipäätyihin. Pääsisäänkäynti on läntisen siiven päädystä, johon on sijoitettu toimisto, wc-tilat, valokuvaus/röntgen, pimiö ja varasto. Siipiosassa on yleistyötila.

Pidempi etelänpuoleinen siipi päätyineen on puolilämmintä tilaa. Siivessä on pitkänomainen työtila sekä kemikaalivarasto ja PEG-puhdistustila. Poikkipäätyyn on sijoitettu puuvarasto/puun työstö ja pelkistysuunihuone. Molempiin tiloihin on erilliset sisäänkäynnit ulkoa.[144]

Rakennus toimii edelleen alkuperäisessä käytössään, ja konservointiin liittyvät laitteistot mm. pitkä nk. PEG-haudeallas (polyetyleeniglykoli), vetokaapit ja kohdepoistoimurit ovat tallella.

Ulkopuoli

Sokkelipinnat ovat sileäksi valettua betonia. Julkisivuverhous on punaiseksi maalattua peiterimavuorausta. Ikkunat on jäsennelty ruutuihin ja petsattu mustanruskeaksi, ulko-ovet ovat mustaksi maalattuja vaakapaneeliovia. Vesikate on ruskeaksi maalattua konesaumattua peltiä.

Sisäpuoli

Rakennus on betonirunkoinen ja sen väliseinät on muurattu tiilestä. Kattopinta koostuu betonielementeistä, jotka on maalattu valkoiseksi.

Lattiapinnoitteena on vaaleanharmaa muovimatto tuulikaapissa, wc-suihkutilassa, siivouskomerossa, pimiössä ja työmestarin tilassa. Muissa tiloissa lattiat ovat kellertäväksi maalattua betonia. Seinät ovat valkoiset, yleensä tasoitettua betonia, paikoin puhtaaksi muurattua tiiltä. Suihkuhuoneessa on vaalea muovitapetti.

Väliovet ovat laakaovia, valkoisia tai vaaleanruskeita väriltään, ja niissä on laadukkaat messinkipainikkeet. Ikkunat ovat tummaksi petsattuja ristikkoikkunoita, joissa on eristyslasit.

Rakennuksessa on koneellinen ilmastointi, rihlatut levypatterit, ja loisteputkivalaistus.

Konservointilaitoksen pohjapiirustus marraskuulta 1984 (työpiirustus). MV kiinteistöyksikkö

Vanha konservointilaitos ent. kaasutehdas

1912 kaasutehdas / luotsi- ja majakkalaitoksen insinöörikonttori K.Purns ja P.Ivanoff, julkisivut yleisten rak. ylih. yliarkkitehti Jac Ahrenberg - 1939 pannuhuonelaajennus – 1945 kaasusäiliökatos - 1949 konttorilaajennus – 1981-87 muutos konservointilaitokseksi / arkkitehti Eero Raatikainen

1-kerroksinen muurattu rakennus

Kaasutehdas on esimerkki 1910-luvun barokkiklassisesta arkkitehtuurista sovellettuna näyttävästi pienehköön tuotantorakennukseen. Merimuseon aikana rakennus muutettiin konservointilaitokseksi. Nykyisin varastotilana toimivan rakennuksen edustava ulkoasu on yleisilmeeltään säilynyt alkuperäisenä, vaikka ikkunat ja ulko-ovet on uusittu.

Kaasutehdas rakennettiin v. 1912 tuottamaan asetyleenikaasua loistoille ja majakoille. Rakennuksen suunnitelmat laadittiin luotsi- ja majakkalaitoksen insinöörikonttorissa. Julkisivujen arkkitehtoninen asu on kuitenkin arkkitehti Jac Ahrenbergin käsialaa, joka virkansa puolesta tarkasti piirustukset ja laati uuden version julkisivupiirustuksen päälle. Ahrenbergin toteutettu fasadipiirustus on selkeästi klassisempi. Julkisivu perustuu

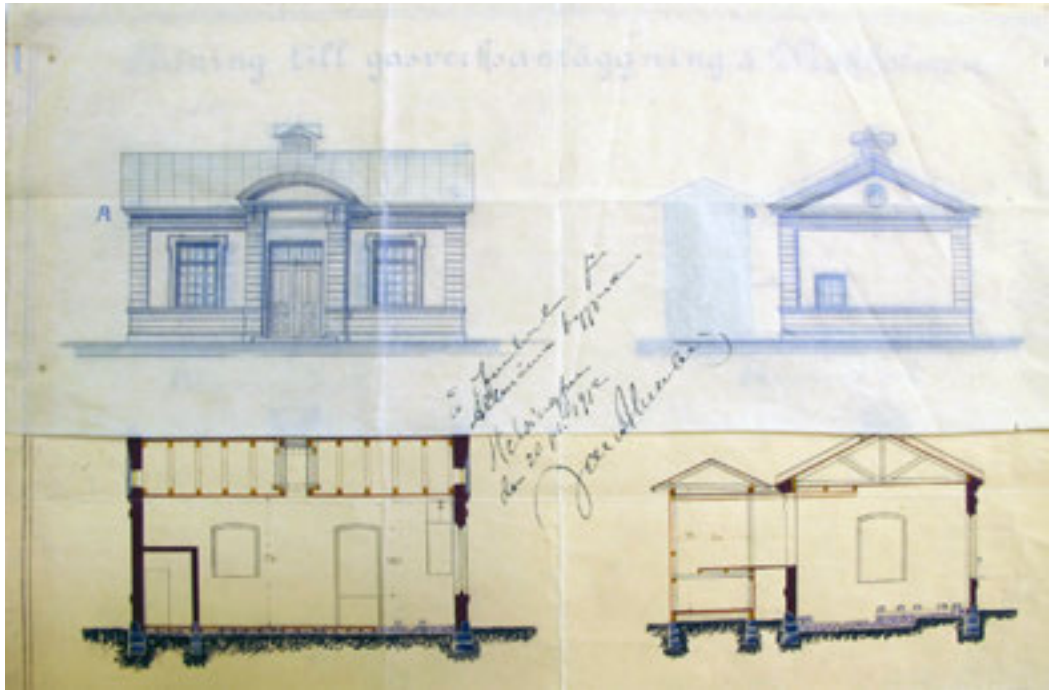

Kaasutehtaan piirustukset vuodelta 1912. Yleisten rakennusten ylihallituksessa tehdyt muutokset on piirretty alkuperäispiirustuksen päälle kiinnitetylle kuultopaperille. LV

Kaasutehdas 1910-luvulla. SMM

siinä rustikoidun ja sileän pinnan tektoniseen jäsentelyyn. Ikkunoiden ulkoasua on jämäköitetty ja pääsisäänkäynnin ylle on lisätty komea kaarikoroste.[145]

Alun perin sisätila oli yhtenäinen hallitila. Kaasunvalmistuslaitteisto oli sijoitettu rakennuksen länsiosaan ja itäosassa oli pannuhuone. Täytetyt kaasupullot siirrettiin lattiassa olevia raiteita pitkin laiturille. Rakennuksen takana, sen eteläpuolella oli aaltopellillä päällystetty karbidivarasto, joka oli yhteydessä rakennuksen sisätiloihin luukun kautta.

Vuonna 1939 pannuhuone siirrettiin sitä varten rakennettuun laajennusosaan rakennuksen itäpuolelle. Itäpäätyä laajennettiin vielä v. 1949 yhdellä konttori- ja sosiaalitilan käsittävällä huoneella. Kaasutehtaan pohjoissivulle rakennettiin v. 1945 koko rakennuksen levyinen puurakenteinen kaasusäiliökatos neuvostokaasupullojen täyttämistä varten.[146]

Nykyisen asunsa rakennus sai 1980-luvun alussa, kun se muutettiin konservointilaitokseksi arkkitehti Eero Raatikaisen laatimien suunnitelmien mukaan. Korkeaan hallitilan sivulle rakennettiin tällöin sosiaalitilat käsittävä matalampi aputila, jonka päällä on avoin parvi ja ilmastointilaitteita. Itäpäädyn tiloihin sijoitetiin tekniset tilat. Myös yläpohja lämpöeristettiin. Tässä vaiheessa purettiin pois myöhemmät lisäykset itäpäädyn laajennuksia lukuun ottamatta. Vuonna 1987 sisätilaan tehtiin parven alapuolelle sukellusvälinevarasto.[147]

Rakennuksen merenpuoleisen päädyn takana on vaatimaton puurakenteinen vaja 1940-luvulta, alun perin ilmeisesti koksivarasto. Sen pulpettikatto on katettu aaltopellillä, ja julkisivut ovat harmaantunutta peiterimavuorausta.

Kaasutehtaan alue 1950-luvulla. Rakennuksen pohjoisjulkisivun (kuvassa vasemmalla) edessä on 1940-luvulla rakennettu varastokatos. Rakennuksen takana näkyy erilaisia varastorakennuksia, korkeimpana aaltopellillä päällystetty karbidivarasto. SMM

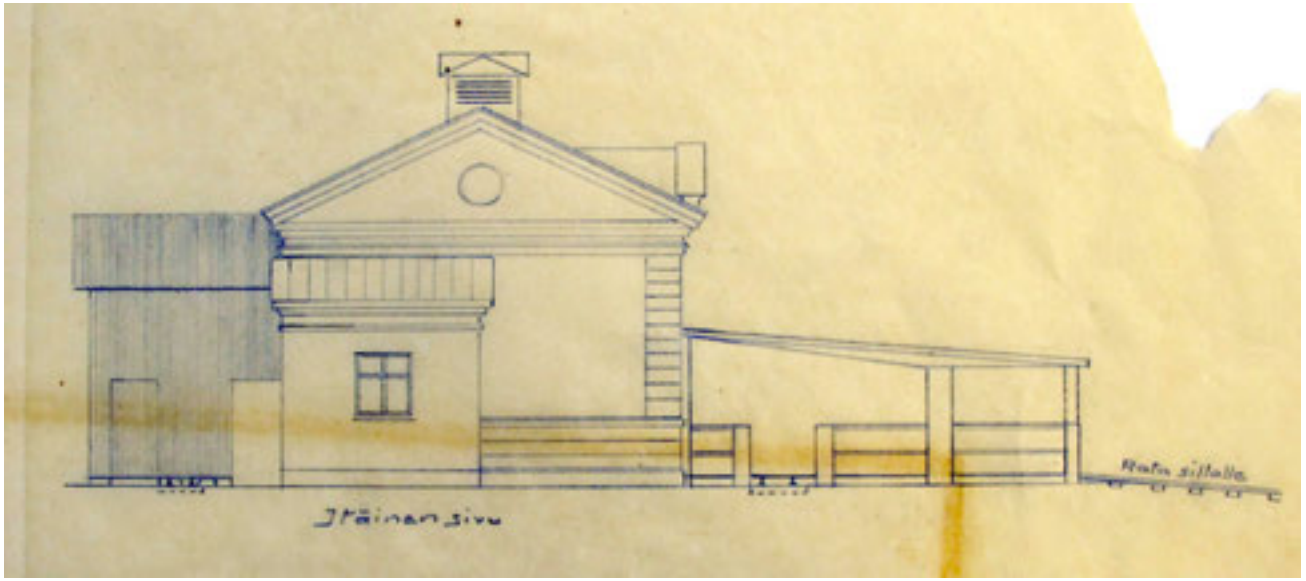

Syyskuussa 1945 tehty suunnitelmapiirustus kaasusäiliövarastokatoksesta kaasutehtaan edustalle. Kaasutehdasrakennuksen eteläsivulla (vasemmalla) näkyy karbidivarasto ja itäsivulla pannuhuonesiipi vuodelta 1939. LV

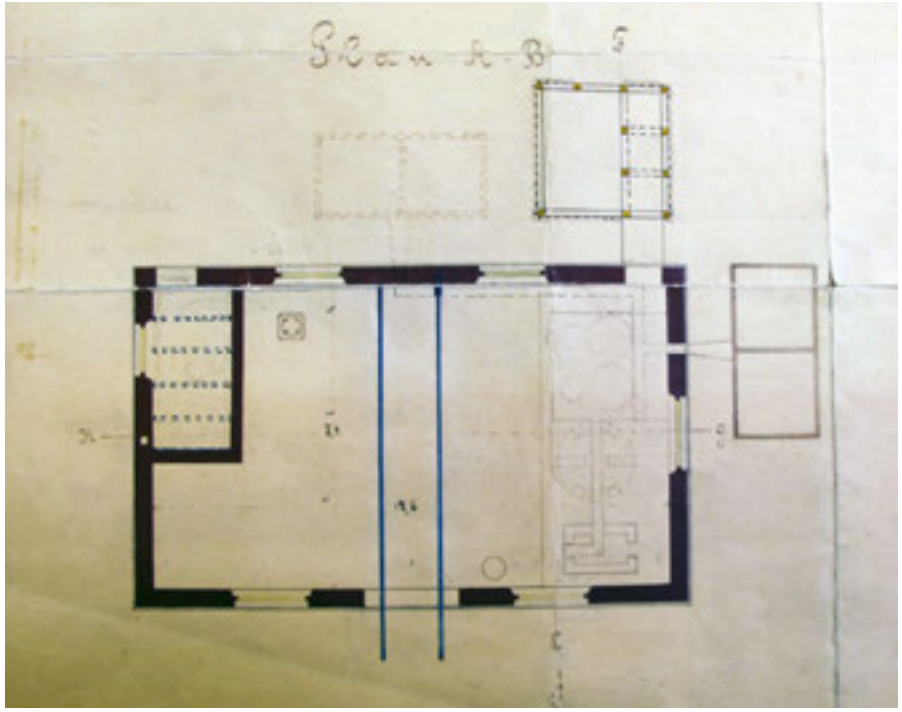

Kaasutehtaan pohjapiirustus 1912. LV

Ulkopuoli

Sokkelit on rakennettu suorakaiteen muotoista luonnonkivistä, laajennusosan sokkeli on betonia. Rapattuja julkisivuja jäsentävät profiloidut vaakalistat ja harkotukset. Ikkunoiden ympärillä on hienostunut rapattu koristekehys. Sisäänkäynnin yllä on konsolien kannattama kaarevamuotoinen poikkipääty, nk. aedicula-aihe. Rapatut seinät on maalattu okran keltaisella ja korosteet ruskealla. Alun perin ovat korosteet ilmeisesti olleet vaaleat.[148] Vesikatto on konesaumattua peltiä, joka on maalattu ruskeaksi. Keskellä katon harjaa on kattoratsastaja, jossa ovat ilmanvaihtosäleiköt. Myös räystäslista on päällystetty pellillä ja näin on ollut alun alkaenkin. 1980-luvulla uusitut ikkunat ovat valkoiset ja ovet ruskeat.

Sisäpuoli

Rakennuksessa on massiivinen tiilirunko ja kattotuolit ovat puuta.

Sisätila on korkea yhtenäinen halli, jonka sivustalla on parvi ja sen alla varasto- ja sosiaalitiloja. Kattopinnassa on valkoiseksi maalattu lujalevy. Väliseinät on muurattu tiilestä. Kaikki seinät on maalattu valkoisiksi. Suihkuhuoneessa on muovitapetti ja laminaattipintainen jakoseinä. Hallitilan lattia on vaaleanharmaaksi maalattua betonia. Varasto- ja sosiaalitiloissa on vaaleanruskea mattopäällyste.

Väliovet ovat valkoisia laakaovia ja niissä on laadukkaat messinkipainikkeet. Parvelta on metallirakenteinen luukku öljysäiliötilaan. Ikkunat ovat sisään-ulosaukeavat, ulkopuite on jaettu ruutuihin (kittilistat), sisäpuitteessa on jaoton eristyslasi. Hallitilassa on levypatterit, loisteputkivalaistus, koneellinen ilmastointi sekä kookas lattiakaivo. Öljysäiliötilassa on neliosainen muovinen öljysäiliö. Parven kaide ja tikkaat ovat teräsrakenteiset ja harmaaksi maalatut, päätyseinällä on teräsrakenteiset kuormalavahyllyt.

Huvila nk. Villa Ida

n.1830-1856 asuinrakennus - 1882 muutos huvilaksi / arkkitehti F.W. Mieritz - 1979 peruskorjaus / arkkitehti Eero Raatikainen
2-kerroksinen puurakenteinen asuinrakennus kellareineen

Maalauksellinen Villa Ida edustaa 1800-luvun loppupuolen huvilarakentamista, jolle on leimallista epäsymmetrisesti sommitellut näkötornit, kuistit ja parvekkeet sekä runsaat sorvaamalla ja puuleikkauksin aikaan saadut koristeet.

Huvilaksi arkkitehti F. W. Mieritzin perheen omaan käyttöön 1880-luvulla muutettu hirsirakennus on alkujaan Hylkysaaren telakan asuinrakennus 1800-luvun alkupuoliskolta.[149] Vanhaa yksinkertaisen noppamaista rakennusta korotettiin yhdellä kerroksella ja laajennettiin joka puolelta kuisteilla ja parvekkeilla. Rakennus puettiin uuteen koristeelliseen asuun, jonka kruunasi näkötorni.

Luotsiaseman aikana huvila oli jaettu kahdeksi asunnoksi, joissa asui luotseja, kutterinhoitajia ja kaasutehtaan työväkeä. Huvilaa kutsuttiin itäiseksi huvilaksi tai asujan mukaan, esim.

Muutospiirustukset vuodelta 1882. HKA

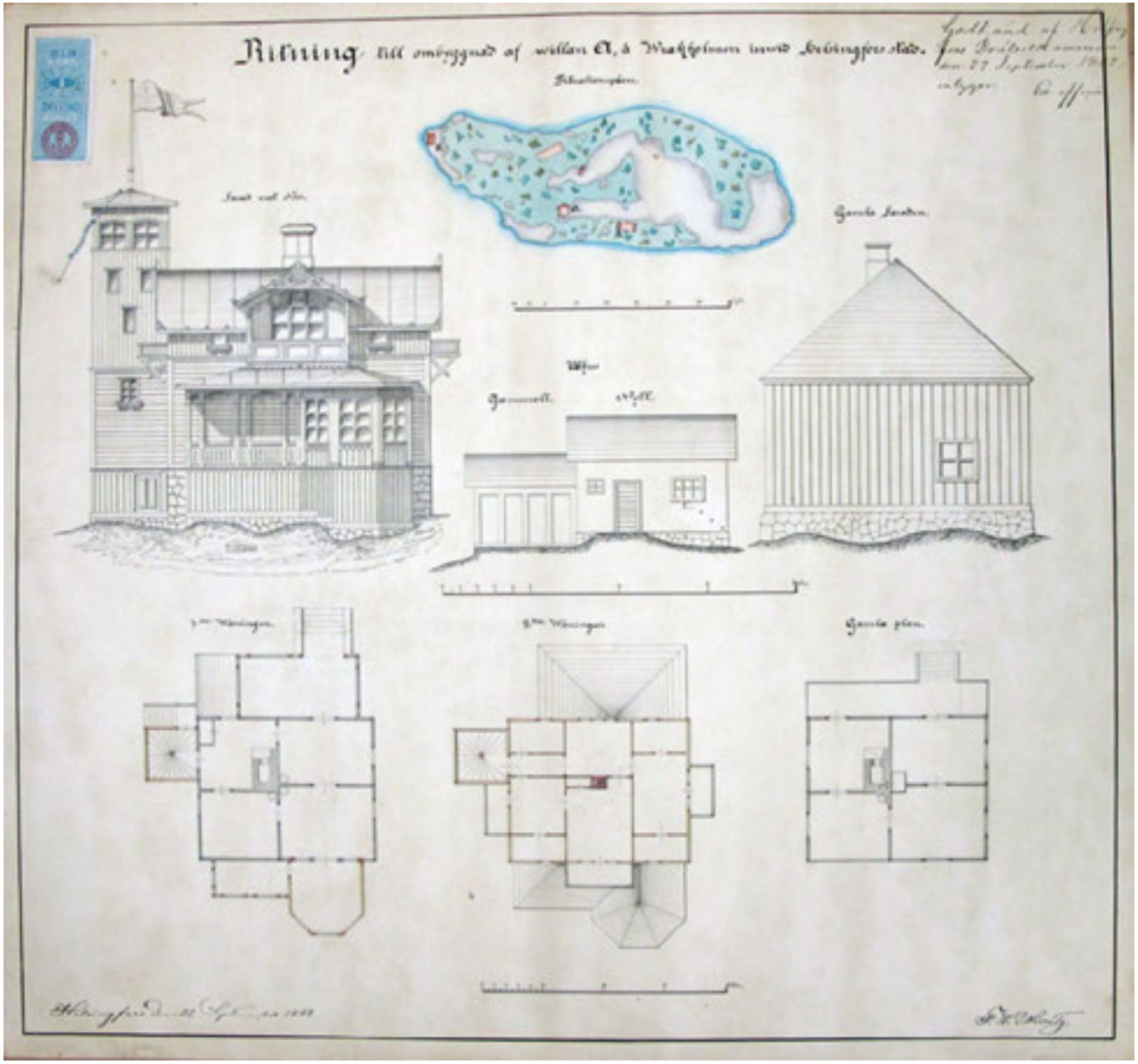

Huvila 1910-luvulla. LV

Ränsistyneen oloinen huvila 1970-luvulla. MV Rho

Asuinrakennuksen länsipuolella rinteeseen upotettuna on huvilakaudelta peräisin oleva kellarivaja. Harjakattoinen rakennus on vuorattu ulkoa vaakapaneelilla, ja sen maalattiainen sisätila koostuu etu- ja takahuoneesta. Helmiponttipaneeliovi, puurunko sekä osa sisävuorauksesta on vanhaa, kaikki muu on uusittu 1980-luvun korjauksen yhteydessä.

nimellä *Johanssons villa.* Nykyisen nimen, *Villa Ida,* alkuperä on tuntematon.[150]

Huvila oli valokuvien perusteella 1970-luvulle tultaessa ulkoapäin huonossa kunnossa.[151] Rakennus peruskorjattiin 1980-luvun alussa, jolloin osa uuneista purettiin, alakerta lisälämpöeristettiin, ikkunat ja ulko-ovet uusittiin sekä julkisivut restauroitiin. Sisälle rakennettiin pesu- ja vaatehuoneet.[152] Julkisivurestauroinnin yhteydessä rekonstruoitiin Mieritzin piirustusten perusteella mm. kattokoristeita, mutta esim. mitä todennäköisimmin alkuperäiset T-karmilliset ikkunat vaihdettiin kuusiruutuisiksi. Parvekkeiden alle tehtiin Mieritzin piirustuksissa esiintyneet lennokkaat vinokonsolit, vaikka nämä lienevät alun perin toteutettu suorina. Nämä restaurointitulkinnat käyvät ilmi, kun verrataan nykytilannetta 1910-luvun valokuvaan.[153]

Ulkopuoli

Huvilassa on näkötorni, kaksi tilavaa kuistia ja neljä parveketta. Puisia koristeita säestävät teräksestä valmistetut antikin tyyliset kattokoristeet. Sokkeliperustus on muurattu luonnonkivilohkareista. Rakennuksen alaosa on verhottu vaakaponttipaneelilla ja yläkerta pystysuuntaisella peiterimavuorauksella. Kerroslistoja, jotka on pellitetty, koristavat sahalaitaisiksi leikatut koristelistat.

Kuistien tolpat on nurkkaviistetty, kapiteelit ja reunapalkki taas koristettu runsain vinoneliöaiheisin puuleikkauksin. Yläkerran parvekkeita kannattelevat vinot sorvatut konsolit.

Huvila luotsiaseman asuntona 1930-luvulla. SMM

Poikkipäätyjä korostavat ansasmaiset, puuleikkauksin koristellut päätykolmiot, jotka huipentuvat katon yli kohoaviin ”piikkeihin” eli spiiroihin. Kaiteet on niin ikään koristeltu puuleikkauksin. Vesikatto on konesaumattua peltiä ja kattokoristeet, kuten akroterionit ovat maalattua terästä.

Sisäpuoli

Huvila on peruskorjattu 1980-luvun alussa, mutta yläkerran huoneet ovat pitkälti alkuperäisessä 1800-luvun asussa. Ensimmäisessä kerroksessa on eteisen ja keittiön lisäksi makuuhuone ja olohuone. Alakerran lattiat ovat maalattua ponttilautaa (sävyinä harmaa ja okra), seinät ovat maalatut, osin tapetoidut. Katot ovat valkoiseksi maalattua paneelia, jonka leveys ja suunta vaihtelevat. Kattolistana on holkkalista. Kylpyhuoneessa on valkoinen keraaminen laatta, lattiassa on harmaa keraaminen laatta.

Yläkerrassa on hallin lisäksi kolme pienempää huonetta sekä varastotiloja. Lattialaudat ja seinien vaakasuuntaiset pontatut lankut ovat maalaamattomia. Seinäpinnat ovat olleet ennen tapetoidut. Katot ovat yleensä maalamatonta paneelia, paikoin ne on maalattu vaaleaksi.

Näkötorniin johtavan portaan seinät ovat vaakasuuntaista maalaamatonta helmiponttipaneelia ja portaaseen johtavassa välikössä vaaleaksi maalattua helmiponttipaneelia.

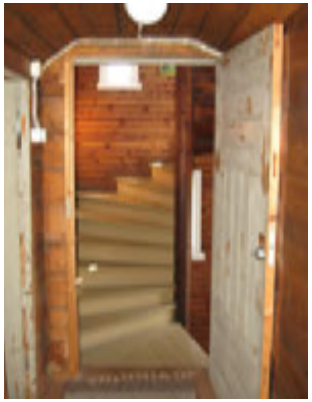

Vanhoista ovista on säilynyt alakerrassa yksi paripeiliovi sekä kaksi yksilehtistä peiliovea. Yläkerran vanhat omintakeiset paneelipeiliovet ovat myös säilyneet. Uusien aputilojen ovet ovat laakaovia, lasikuistin ja olohuoneen välinen lasiovi on uusittu 1980-luvun alussa samoin kuin kaikki ulko-ovet. Sisään-ulosaukeavat ikkunat on uusittu 1980-luvulla. Niiden ulkopuite on jaettu ruutuihin (kittilistat), mutta sisäpuitteessa on jaoton eristyslasi.

Kaksi peltikuorista pyöreää pönttöuunia on säilynyt. Lämmityslaitteina ovat rihlatut levypatterit. Vanhasta kiinteästä kalustuksesta on näkötornihuoneessa jäljellä kiinteä pyöreä pöytä, joka on samalla huoliteltu porraskaiteen pääte. Tornihuoneen seinillä on ollut pienet konsolihyllyt ikkunoiden välissä, näitä on säilynyt yksi.

208

Varasto (rantavaja)

1910 Rantavaja - 1979 kunnostus/ arkkitehti Erkki Raatikainen
1-kerroksinen puurakenteinen varasto

Pitkänomainen vaja, jossa on etusivun mittainen kuisti, on rakennettu samaan aikaan luotsikasarmin kanssa vuonna 1910. Rantavaja on oleellinen osa Hylkysaaren merellistä ympäristöä.

Rakennusta on käytetty mm. purjeiden varastointiin.[154] Sekä laituri että rantavaja, samoin kuin sinne asuntolan pihalta alas rantaan johtavat betoniportaat näkyvät asemapiirroksessa vuodelta 1923.[155]

Pulpettikattoisen pitkän ja kapean rakennuksen merenpuoleisella sivulla on koko rakennuksen mittainen katettu kuisti. Keskellä sisääntulosivua, juuri laiturin kohdalla on porras ja puiset luiskat. Sisätila on jaettu väliseinin useaan "pilttuuseen", joissa kussakin on perällä parvi ja tikas. Pilttuiden väliseinissä on kulkuaukot ja ne muodostavat käytävän sisääntuloseinustalle. Vuoden 1979 kunnostuksissa rakennuksen vesikate kunnostettiin ja julkisivut maalattiin. Rakennus toimii edelleen varastona.

Rantavaja on säilynyt pitkälti alkuperäisessä asussaan lukuun ottamatta kattomateriaalia ja kuistin kaidetta, jota on hieman yksinkertaistettu

Rantavaja 1910-luvulla. LV

Ulkopuoli

Kylmä vajarakennus on perustettu luonnonkivitolpille. Katososan etuosassa on betonipilarit, joiden edessä on vaakalaudoitus (alun perin vaakasäleet).

Julkisivut on verhottu keltaiseksi maalatulla peiterimavuorauksella. Nurkka- räystäs- ja vuorilaudat on maalattu valkoisiksi. Alkuperäinen kolmiorimahuopakate on muutettu konesaumatuksi pelliksi, joka on maalattu ruskeaksi.

Ovet ovat alkuperäiset ja ne on tehty vinosuuntaan asennetusta ponttipaneelista (stp) ja maalattu ruskeiksi. Kussakin ovilehdessä on kolme taottua lehtisaranaa. Ovissa on työntösalvat, ei vetimiä. Etukuistin kaide on puinen pystysälekaide, joka on valkoiseksi maalattu.

Sisäpuoli

Lattia on maalaamatonta lautaa rakennuksen pituussuuntaan. Maalaamattomilla seinillä näkyy ulkoseinärakenteen runko ja pystylauta, väliseinät ovat pystysuuntaista lankkua. Kattoa kannattavat puiset kattopalkit ja alapinta on laudoitettu. Kalustuksena ovat puurakenteiset parvet, tikkaat ja konsolihyllyt. Valaistuksena on kattoon kiinnitetyt loisteputket.

209

Pumppuhuone

1930-l Pumppuhuone – 1980-l. Lippukioski / arkkitehti Eero Raatikainen
1-kerroksinen rakennus n. 4 m²

Pumppuhuoneeksi alun perin rakennettu noppamainen paviljonki muutettiin Merimuseon aikana lippukioskiksi.

Pumppuhuone edustaa 1920-30-lukujen klassismia ja tuo oman osansa kulttuuriympäristön kertomaan. Entisen luotsilaiturin kylkeen rakennettu pumppuhuone oli yhdistetty salmen alittavalla johdolla Korkeasaaren etelärannalla sijainneeseen kaivoon, josta saatiin vettä luotsiaseman tarpeisiin.

Ulkopuoli

Tiilestä muurattu koppi on pohjamuodoltaan neliö, ja siinä on kaikilta sivuilta aumattu konesaumattu peltikatto, joka on maalattu mustaksi. Räystäät on laudoitettu alapuolelta ruskeaksi maalatulla helmiponttipaneelilla. Rapatut julkisivut liittyvät kahdelta puolelta suoraan rantapengerrykseen, jonka yläpinta on rapattu ja viistetty ulospäin. Julkisivujen rappauspinta lohkeilee pahasti ja alta pilkistävä rappausverkko on ruostunut. Ilmeisesti keltainen pintamaali aiheuttaa pakkasrapautumaa.[156]

Kahdella merenpuoleisella sivulla on neliömäinen ikkuna, laiturille johtavan käytävän puolella on ovi. Ruutuikkunat ovat yläsaranoidut, sisään-ulosaukeavat ja sormihakasin varustetut. Ovi on kapeaa sormipaneelia, ja siinä on levyllä peitetty lasiluukku ja lankavedin. Ikkunat ja ovi on maalattu ruskeanpunaisella sävyllä.

Sisäpuoli

Sisätilan seinät ja katto on vuorattu paneelilla ja ikkunasmyygit vanerilla. Lattia on betonia. Oven sisäpuolella näkyy liukulasilla varustettu asiointiluukku.

-

Lippukioski

1980-luku
1-kerroksinen rakennus

Merimuseon uudehko, varsin huoliteltu noppamainen lippukioski muistuttaa ulkohahmoltaan luotsiaseman laiturin pumppuhuoneesta.

Lippukioski on sijoitettu Hylkysaaren puolelle sisääntulotien varteen. Kioskin paikkaa kaavailtiin v. 1981 laiturin yhteyteen, joka oli tarkoitus sijoittaa Korkeasaaren ja Hylkysaaren yhdistävälle kannakselle.[157]

Neliön muotoinen paviljonki on katettu pyramidin muotoisella huopakatolla, jonka keskellä on poistohormi. Julkisivut ovat leveää ponttipaneelia, ja nurkat on jiirattu. Panelointi on kiinnitetty linssikantaisilla ruuveilla, joista muodostuu dekoratiivinen aihe. Kahdella sivulla on ikkuna, jonka alla on puun värinen vaakaritilä. Kolmannen sivun ikkunaovi on samannäköinen.

Paviljonki on puurakenteinen. Lipunmyyntitilan lattia on lautaa ja seinät sekä katto levyä.

-

Vaja

ennen vuotta 1910
1-kerroksinen puurakennus

Hylkysaaren pohjoisrannan veneiden ja puuston taakse kätkeytyy pieni puurakenteinen vaja, joka saattaa olla peräisin jo 1800-luvulta, saaren telakkavaiheen ajalta.

Joka puolelta haristuneen rakennuksen iästä kertoo sen paikoitellen säilynyt vanha ja leveä julkisivuvuoraus takonauloineen. Rantavajan ulkopuolella näkyy vuoden 1910 valokuvassa muurattu pata.[158] Hylkysaaren huvila-ajalla 1800-luvun lopulla rakennus on saattanut toimia pesutupana tai uimahuoneena. Joissain lähteissä mainitaan sen olleen Hylkysaaren telakan pajana. Tässä käytössä se oli ainakin luotsiaseman aikana.[159]

Ulkopuoli

Harjakattoisen rakennuksen edustalla on pieni avokuisti meren puolella. Verantaa tukevat tällä hetkellä väliaikaisen oloiset puutolpat, ja sen portaat ja lattia ovat hajoamassa. Kuistille johtava ovi on kyhätty myöhemmin vanerista. Kahdella sivulla on ollut ikkuna, mutta nyt ne on laudoitettu ulkoa ja laseja ei enää ole. Säilynyt ikkunahela on vanhan mallinen taottu rengashaka. Julkisivuvuoraus on kolmella sivulla hyvin leveää umpiponttipaneelia, yhdessä päädyssä paneeli on kapeampaa. Julkisivut ovat olleet keltaiseksi maalatut, mutta maalia on jäljellä enää julkisivun yläosassa, katonlappeen suojaamalla alueella. Vesikatteena on kattohuopa, jonka alta pilkistää ruostunut pelti. Vesikatto vaatii pikaista korjausta.

Vuoden 1910 tienoilla otetussa kuvassa rakennuksen länsipuolella näkyy muurattu pata, mikä viittaa pesutupakäyttöön. LV

Sisäpuoli

Sisällä on varastotila, jonka lattia on lautaa ja seinillä näkyy ulkovuorauksen sisäpinta. Katon ja seinien runkona ovat veistetyt kattovasat ja tolpat. Katon aluslaudoitus ja vesikate ovat monin paikoin rikki, joten sade pääsee sisään.

Osa-alueet -osan lähdeviitteet

[1] *Suomeen sijoitettujen joukkojen esikunnan insinööriosaston arkiston Korkeasaaren yleisasemakaava* 13/25.9.1855 / KA.
[2] *Korkeasaaren eläintarha, lauttaranta ja laiturit.* Piirustusluettelo 22.11.1996, ote asemapiirroksesta Arkkitehtitoimisto Kati Miettinen Ky / Korkeasaaren arkisto
[3] Pääpiirustukset 25.3.1964 ja 20.10.1964 arkkitehti Jaakko Suihkonen, vahvistettu 29.4.1965/ RVV.
[4] Pääpiirustukset 15.4.1993 arkkitehtiylioppilaat Tom Cederqvist ja Hanna Pikkarainen, vahv 12.10.1993/ RVV.
[5] Korkeasaaren vsk 1989-1990.
[6] Signeeraamaton suunnitelmapiirustus/ HKA; Arkkitehti Nils Salin sai toimintakertomuksen mukaan tehtäväksi laatia piirustukset Korkeasaaren vsk 1890.
[7] Keskustelua käytiin, tehtäisiinkö rakennus kustannussyistä betonista. Lopulta päädyttiin graniittiin, koska se kestäisi paremmin aikaa. Uusitun jääkarhulinnan piirustuksia ei ole löytynyt. Verrattaessa toteutunutta rakennusta paikalla ennen sijainneeseen, voi päätellä, että vanhasta ei juuri mitään ole jäljellä. Vanha häkki on laajennettu sivulle päin ja julkisivut on muurattu kokonaan uudestaan./ Korkeasaaren vsk 1913-14.
[8] Korkeasaaren vsk 1952.
[9] Työtä koordinoi HKR, arkkitehti Jaakko Haapanen. Laastiasiantuntijana oli Thorborg von Konow ja rakennesuunnittelijana Eero Kotkas.
[10] Keinänen 2010, s 30.
[11] Väinö Lehtosen valokuvissa 1930-40-luvulta näkyy alkuperäinen 3x3 peiliin jaettu ulko-ovi sekä alkuperäinen pinnakaide, jossa on muuta kaidetta korkeammat nurkkatolpat./ KSA
[12] Ristikkäiset räystäslaudat ja harjalauta näkyvät vanhoissa valokuvissa. Väinö Lehtosen valokuvissa 1930-40-luvulta räystäslaudat ovat vielä tallella, mutta harjalauta on poistettu ilmeisesti v. 1927 tehdyn korjauksen yhteydessä./ KSA, MV, Korkeasaaren vsk 1927.
[13] Yläkerran komerossa on ollut suihkuhuone. Lattiassa on jäljellä lattiakaivo ja muovimatto sekä seinällä laattaimitaatio muovipäällyste 1970-luvulta.
[14] Korkeasaaren vsk 1887.
[15] Vinoristikko eli nk. spaljé tai spalier-aihe.
[16] Knapas 1980. Knapaksen mukaan kello on Könnin kello. Kello näkyy alkuperäisissä julkisivupiirustuksissa. Väino Lehtosen kuvissa 1930-40-luvulta kelloa ei näy. Se on joko viety sodan ajaksi pois tai peitetty vaakapaneelilla.
[17] Alun perin lattia lienee ollut peittomaalattu tai tummaksi laseerattu, samoin kuin kiinteä penkkikin.
[18] Laveeratut julkisivut, pohjat ja leikkaukset on päivännyt arkkitehti Theodor Höijer syyskuussa 1883./ HKA
[19] Korkeasaaren vsk 1884, 1888.
[20] Urakoitsijoina Nylander & Salin/ Korkeasaaren vsk 1883.
[21] Arkkit. F. Mieritz urakoitsijana/ Korkeasaaren vsk 1887.
[22] Korkeasaaren vsk 1888-89.
[23] Korkeasaaren vsk 1886-88.
[24] Korkeasaaren vsk 1907.
[25] Korkeasaaren vsk 1910-1912.
[26] Korkeasaaren vsk 1928; Piirustukset 19.10.1927/ HKA.
[27] Suunnitelmat 1.3.1973 KSS Arkkitehtitoimisto, vahv 19.2.1974 RVV. Tässä vaiheessa wc-tiloihin pääsi myös ulkoa. Ulkoyhteys on suljettu ja wc-tiloja suurennettu laajennusosan kellariin päin tätä myöhemmin. Kellarin wc-tilat: Suunnitelmat 10.2.1937 signeerannut arkkit. Gunnar Taucher Helsingin kaupungin rakennustoimistossa./ HKA
[28] Puukoristeiden korjauksesta vastasi maalausliike Karenius ja maalaustöistä Ancelo Oy./ Korkeasaaren vsk 1983.
[29] Korkeasaaren vsk 2007.
[30] Nostoikkunat (nk.sash-window) näkyvät esim. valokuvassa v. 1890 HKM ja Lehtosen valokuvissa 1930-40-l./ KSA
[31] Vuosikertomuksen 1984 mukaan ulkomaalaus tehtiin Kaupunginmuseon valvonnassa alkuperäisiä värisävyjä käyttäen./ Korkeasaaren vsk 1984.
[32] Korkea savupiippu näkyy monissa vanhoissa valokuvissa esim.1890-1920, mutta ei enää 1930-luvulla. Verhot näkyvät esim. 1920-l. valokuvassa./ HKM.
[33] Läntinen kuisti lasitettiin 1887-88, itäinen 1889./ Korkeasaaren vsk 1887, 1889.
[34] Korkeasaaren vsk 1883.
[35] Korkeasaaren vsk 1883; Keittiötoimintoja oli todennäköisesti sekä kellarissa että 1. kerroksessa./ HKA
[36] Höijer oli laatinut piirustukset buffetiksi ja tiskiksi. Vuosikertomuksen mukaan ne joko toteutettaisiin piirustuksien perusteella tai muutettaisiin yhtiön hallussa olevaa vanhaa tiskiä ja senkkiä Höijerin hyväksynnän mukaan./ Korkeasaaren vsk 1884.
[37] Korkeasaaren vsk 1910.
[38] Korkeasaaren vsk 1938.
[39] Korkeasaaren vsk 1937.
[40] Korkeasaaren vsk 1951; piirustukset 1:100 Hugo Borgström 11.2.1951, vahvistettu 18.8.1951/ RVV.
[41] Korkeasaari-esite 2003
[42] Pääpiirustukset 30.12.1998 Jussi Paattinen/ RVV.
[43] Korkeasaari-esite 2003
[44] Korkeasaari-esite 2003
[45] Pääpiirustukset 20.1.2010 Jussi Paattinen/ RVV.
[46] Pääpiirustukset 1962 ja 1967, Arkkitehtitoimisto Kaija ja Heikki Siren/ RVV; Työpiirustukset/ HKR.
[47] Suunnittelijasta ei ole mitään varmaa tietoa, mutta kyseessä voisi olla noihin aikoihin saarella toimineet rakentajat Bröderna Udd.
[48] Vuosikertomuksessa 1902 kerrotaan, että ”djurburarana hafva under hösten blifvit ökade med en ny, stor bur af granit och jern för rofdjur.”/ Korkeasaaren vsk 1902
[49] Häkin suunnittelijasta ei ole tietoa, ei myöskään piirustuksia ole löytynyt. Käyttösuunnitelmassa vuodelta 1993 arkkitehdiksi on mainittu Th. Höijer, mutta tähän ei löydy vahvistusta. Arkkitehtuuri on sen sijaan yksityiskohtia myöten niin samankaltaista kuin Emil Fabritiuksen v.1903 suunnittelemassa isommassa karhulinnassa, että voisi olettaa arkkitehdin olevan sama molemmissa kohteissa.
[50] Korkeasaari-esitteen v 2003 mukaan kiviaitaus oli tarkoitettu nuoremmille karhuille ja sivuhäkeissä asusteli kettu ja mäyrä.
[51] Työtä koordinoi HKR, arkkitehti Jaakko Haapanen. Laastiasiantuntijana oli Thorborg von Konow ja rakennesuunnittelijana Eero Kotkas.
[52] Korkeasaaren vsk 1952.
[53] Korkeasaaren vsk1981.
[54] Istutussuunnitelma 31.5.1990 Maisemansuunnittelu Leena Iisakkila Ky
[55] Maisemansuunnittelutoimisto Leena Iisakkila Ky 1989
[56] Korkeasaaren toimintakertomus 1989. Kunnalliskertomus 1989.
[57] Iisakkila, Leena. Korkeasaaren eläintarha. Euraasialaisten alppieläinten tarhojen (gemssit, alppikauriit) pihasuunnitelma. 1989 / SRM piirustuskokoelma.
[58] Suunnittelija vuonna 1990 Arkkitehtitoimisto Heikki Telama ja Mais emansuunnittelutoimisto Leena Iisakkila, vuonna 1998 Arket Oy / Jussi Paattinen.
[59] Korkeasaaren suunnittelua vuosina 1984-85 koskeva tarkastelu. 22.8.1986 Arkkitehtitoimisto Raimo Virtanen/ KSA.
[60] Korkeasaaren vsk 2007.
[61] Lentohäkki on esitelty Arkkitehti-lehdessä 6/2001.
[62] Korkeasaaren vsk 1998.
[63] Arkkitehtilehti 6/2002. Arkkitehtiylioppilas Ville Hara voitti Korkeasaaren eläintarhan ja Puuinfon v. 2000 TKK:n arkkitehtiopiskelijoille järjestetyn kilpailun ja valmis työ esiteltiin Arkkitehtilehdessä v. 2002 arkkitehdiksi samainen näkötorni diplomityönään valmistuneen Ville Haran nimissä.
[64] Puu 4/2002.
Luvan hakijana studion ohjaaja DI Lauri Salokangas, Nuvo Engineering / RVV.
[65] Korkeasaaren vsk 1965.
[66] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1991.
[67] Helsingin kaupungin kunnallishallinto 1989.
[68] Helsingin kaupungin kunnallishallinto1991.
[69] Korkeasaaren vsk 2009.
[70] Korkeasaaren vsk1941.
[71] Korkeasaaren vsk 1948, 1963.
[72] Karhulinnan peruskorjaus. Perustamissuunnitelma 2000. Arkkitehtitoimisto Suominen Ky. Korkeasaaren arkisto.
[73] Korkeasaaren toimintakertomus 1973; Korkeasaaren opaskartta 1975.
[74] Korkeasaaren vsk 1949.
[75] Korkeasaaren vsk 1947.
[76] Korkeasaaren vsk 1957.
[77] Korkeasaaren vsk 1935-; Arkkitehti-lehti 1/1938
[78] Korkeasaaren tmk 1993.
[79] Korkeasaaren suunnittelua vuosina 1984-85 koskeva tarkastelu. 22.8.1986 Arkkitehtitoimisto Raimo Virtanen. Lupapiirustukset 15.1.1998, Arkkitehtitoimisto Raimo Virtanen/ RVV.
[80] Lupapiirustukset 6.6.1953, arkkit. W. Baeckman/ RVV; Korkeasaaren vsk 1949.
[81] Korkeasaaren vsk 1953-54.
[82] Korkeasaaren vsk1955.
[83] Karhulinnnan mukavuuslaitoksen lupapiirustukset 22.2.1956, arkkit. H. Borgström/ RVV; Maininta karhulinnan katsomon alle rakennettiin wc-tilat. Betonirakenteisen ja tasakattoisen mukavuuslaitoksen julkisivut oli muurattu kalkkihiekkatiilestä./ Korkeasaaren vsk 1956.
[84] Korkeasaaren vsk1980; Lupapiirustukset 22.12.1979, Arkkitehtitoimisto Laitinen & Mänttäri/ RVV.
[85] Lupapiirustukset 14.9.1981, arkkit. R. Virtanen/ RVV; Korkeasaaren vsk1983, 1985.

[86] Korkeasaaren vsk 1984.
[87] Korkeasaaren vsk 1980.
[88] Lupapiirustukset 29.5.1979/ RVV.
[89] Rakentamisen rahoitti AGA oy, jonka logo on näkyvästi esillä.
[90] Korkeasaaren vsk 2009.
[91] Lehtonen 1945 s. 147.
[92] Korkeasaaren vsk 1938.
[93] Rakennuksessa tehtiin sisä- ja ulkopuolisia korjaustöitä 2010.
[94] Korkeasaaren vsk 1914.
[95] Korkeasaaren vsk 1956.
[96] Korkeasaaren vsk 1965.
[97] Rakennuspiirustus 4.9.1931/saunarakennus hirrestä piir. no 116. Kaksi aikaisempaa alustavaa vaihtoehtoa 17.7.1931: Versio 102a ja 102b (Saunarakennus kivestä). Rakennuksesta on myös aikaisempia päiväämättömiä luonnoksia sekä päiväämätön työselitys./ HKA
[98] Korkeasaaren opas 1935/ KSA.
[99] Muutospiirustus vahv. 17.9.1979, suunn. Hkr tso/ RVV .
[100] Ritning till nybyggnader å Högholmen invid Helsingfors, November 1900, Theodor Höijer/ HKA.
[101] Korkeasaaren vsk1913. Pohjapiirustuksissa on yläkerrassa kuitenkin kolme erillistä huonetta; Päiväämättömät piirustukset Bröderna Udd Byggnadskontor/ HKA.
[102] Korkeasaaren vsk 1922.
[103] Korkeasaaren vsk 1997.
[104] Peruskorjaus tuli ajankohtaiseksi rakennuksessa esiintyneiden homeongelmien takia.
[105] Korkeasaaren vsk 1982, 1984.
[106] Lupapiirustukset 30.9.1998, Arkkitehtitoimisto Arkve Oy/ RVV.
[107] HKA Rakennuskonttorin arkisto: luonnospiirustukset (1/200) 2.9.1938 / HKR Talorakennusosasto Gunnar Taucher; pääpiirustukset (1/50) 15.9.1939; työpiirustukset 27.10.1941 (korjaukset 24.3.1942); ikkuna- ja ovikaaviot sekä portaan erikoispiirustus maaliskuulta 1942.
[108] Korkeasaaren vsk 1942, 1948, 1964 Koksilämmitys vaihdettiin öljylämmitykseen vuonna 1964.
[109] Korkeasaaren vsk 1954.
[110] Pääpiirustus asemapiirros 12.6.1992, HKR TSO M. Spankie, pohjat ja julkisivut Ykköstilat Oy/ RVV.
[111] Pääpiirustukset 10.12.1975 Arkkitehtitoimisto Laitinen & Mänttäri/ RVV. Arkkitehtonisesti rakennus muistutti 1970-luvulla ajankohtaista puuelementtirakentamista, jonka tunnetuimpia edustajia olivat Domino-talo ja Bungalow-talo.
[112] Arkkitehtisuunnittelu Laitinen & Mänttäri mm. käyttösuunnitelman mukaan. Pääpiirustukset päivätty 21.5.1976 suunnittelijaksi merkitty niissä Teräspuriste Oy, Jussi Mutanen eli ilmeisesti teräshallin valmistaja/ RVV.
[113] Korkeasaaren vsk 1980.
[114] Korkeasaaren vsk 2006.
[115] Fast 1996.
[116] Eero Raatikainen, arkkitehti SAFA, Hylkysaari, asemapiirustus pihasuunnitelma. työpiirustus 1:500, nro 305. Termi turvehdittava tarkoittanee luonnonnurmen siirtoa kasvupaikastaan suoraan kohteeseen. Tekniikka on sama kuin siirtonurmen asennuksessa.
[117] Nimi Luotsivuori esiintyy museoviraston Merimuseohankkeen suunnitteluasiakirjoissa 1970-luvulla
[118] Hyvärinen, Sammallahti 1991 s.11.
Originaali laveeraukset signeerannut sekä Theodor Granstedt (yleisten rakennusten ylihallituksen ylitirehtööri) että Georg Wasastjerna (yleisten rakennusten ylihallituksen rakennustöiden valvoja).
[119] Hylkysaaren Merimuseon porrashuoneen seinällä olevat originaali laveeraukset, päivätty toukokuu 1909. Merimuseon arkistossa Kotkassa kopio piirustuksesta (päiväys toukokuu 1909), jossa torni toteutuneella paikallaan. Molemmissa piirustuksissa signeeraus Theodor Granstedt ja Georg Wasastjerna
[120] Hylkysaaren porrashuoneen seinällä oleva originaalilaveeraus 1921; Piirustuskopioissa pohjat/ SMM.
[121] Piirustukset signeerannut myös Yrjö Sadeniemi/ KA.
[122] Fast 1996, s.15
[123] Fast 1996, s.11
[124] Meriarkeologinen toimisto 1968 Mt:n alaisuuteen/ 30.4.1971/ SMM.
[125] Pääpiirustukset päivätty 5.4.1969. MV kiinteistöyksikkö
[126] Hylkysaaren Merimuseon ptk 26.4.1977/ SMM.
[127] Liite Mkh:n rakennuslupahakemukseen 29.6.1972/ SMM.
[128] Hylkysaaren Merimusen ptk/ Museorakennuksen rakennuslupa oli väliaikainen ja myönnetty viiden vuoden ajaksi. Lopullisen hyväksymisen ehtona oli, että katto muutetaan mansardikatoksi./ SMM
[129] Katon mansardimuoto näkyy myös pisteviivana arkkit. H. Havaksen signeeramissa 19.8.1971 pääpiirustuksissa/ MV kiinteistöyksikkö.
[130] Liite Mkh:n rakennuslupahakemukseen 29.6.1972/ SMM.
[131] Museoviraston vsk 1973/ SMM.
[132] Museoviraston vsk1976/ SMM; Merimuseon www-sivut.
[133] Rakenneselostus 9.1.1967, Rakennusinsinööritoimisto Vähäkallio Ky/ SMM.
[134] Piirustus 15.1.1980, arkkit. E. Raatikainen/ SMM.
[135] Rakenneselostus 9.1.1967, Rakennusinsinööritoimisto Vähäkallio Ky/ SMM.
[136] Fast1996, s.15. Rakennusta ei ole esitetty vuoden 1923 kartassa HKA; Alkuperäisen rakennuksen piirustus päiväämätön. Laajennuspiirustukset laadittu Merenkulkuhallituksen teknillisessä toimistossa 1.vaihe 1930 ja 2. vaihe 18.11.1936, I. Helander/ LV.
[137] Työpiirustukset 31.12.1979, arkkit. E. Raatikainen/ SMM.
[138] Päätyseinän oviaukon piirustus. Suunnitelmissa esitetty oven eteen myös luiska./ MV kiinteistöyksikkö.
[139] Alkuperäispiirustus v. 1909 KA; Piirustus marraskuulta 1926, P.Nummelin, Merenkulkuhallituksen tekn. tsto/ LV; Muutospiirustus 19.11.36, I. Helander/ LV.
[140] Muutospiirustus 3.4.1967, arkkit. Heikki Havas/ MV kiinteistöyksikkö.
[141] Inventointi vuodelta 1856, KA VeSA 14960; Hyvärinen 1991, s. 11.
[142] Työpiirustus 10.6.1983, arkkit. Raatikainen/ SMM; Pohjapiirustus 9.4.1979, arkkit. Raatikainen/ MV kiinteistöyksikkö.
[143] Rakennuspiirustukset 28.8.1980. Rak.ins.tsto Vähäkallio Ky/ MV kiinteistöyksikkö; Alapohjan kunnostus, päiväämätön piirustus. Rak.ins.tsto Vähäkallio Ky/ SMM.
[144] Työpiirustukset 30.7.1981, arkkit. Eero Raatikainen/ SMM; Työpiirustukset 3.12.1985, arkkit. Eero Raatikainen/ RVV. Rakennus on suunniteltu jo 1981 ja toteutettu 1985.
[145] K.Purnsin ja P.Ivanoffin 27.6.1912 signeeraamat ja Jac Ahrenbergin julkisivun osalta korjaama ja 20.7.1912 signeeraama piirustus/ LV.
[146] Suunnitelmapiirustukset 17.11.1939, 26.9.1945, 7.3.1948/ LV; Fast 1996, s.27.
[147] Pääpiirustukset 24.6.1987, arkkit. Raatikainen/ RVV; Työpiirustukset 30.7.1981, arkkit. Raatikainen/ SMM; Muutospiirustukset 24.6.1987, arkkit. Raatikainen/ MV kiinteistöyksikkö.
[148] Valokuva no 91080:7/ SMM.
[149] Hyvärinen 1991 s. 7-8; Muutospiirustus 22.9.1882 F.W. Mieritz/ HKA.
[150] Fast 1996, s.17.
[151] MV rho valokuvakokoelmat.
[152] Muutospiirustukset, arkkit. E. Raatikainen/ MV kiinteistöyksikkö.
[153] Valokuva 1910-luvulta/ LV.
[154] Hyvärinen 1991, s. 12.
[155] Portaan piirustukset 10.8.1922 G.A. Fagerström/ LV.
[156] nk. Kenitex
[157] Toteutunut paviljonki muistuttaa v. 1981 suunnitelmaa, mutta ne poikkeavat kuitenkin ulkoasultaan. Suunnitelmapiirustukset 23.4.1981, arkkit. E. Raatikainen/ SMM
[158] Valokuva vuodelta 1910/ LV. Arkistoluettelossa teksti: Pesutupa, jonka ulkopuolella muurattu pata.
[159] Fast 1996, s.16.

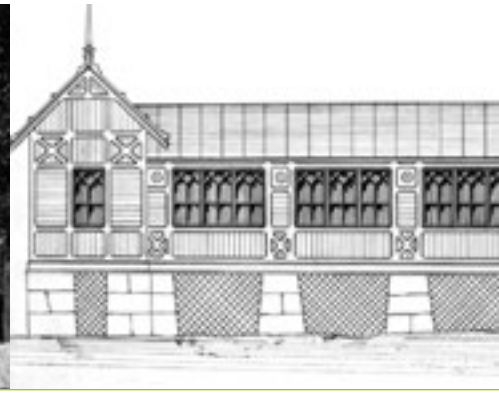

Rakentamisen eri aikakaudet

Johanna Luhtala

Huvilatyyliset rakennukset arkkitehteinä Höijer, Decker ja Mieritz

Korkeasaaren kansanpuisto suunniteltiin romanttisen maisemapuiston tapaan, jossa erityyppiset huvielämään liittyvät rakennukset sijoiteltiin etapeiksi saarta kiertelevän reitistön varrelle. Rakentaminen aloitettiin saaren keskipisteeseen sijoitetulla ravintolalla Theodor Höijerin vuonna 1883 laatimien suunnitelmien mukaan ”kevyeen ja ilmavaan huvilatyyliin”. Samanaikaisesti Höijer suunnitteli kaksi näköalapaviljonkia, uimahuoneen ja käymälärakennuksen.

1800-luvun lopun puuarkkitehtuurissa oli vallalla erilaisten tyylien kirjo ja senaikaisissa rakennuksissa on nähtävissä vaikutteita englantilaisesta cottage-tyylistä, sveitsiläistaloista, muinaisskandinaavisesta tyylistä sekä suomalaisesta kansanomaisesta arkkitehtuurista. Yleisemmin puhuttiin nk. nikkarityylistä, joka viittasi runsaiden lehtisahaus- ja sorvauskoristeiden tekotapaan puusepänverstaissa. Vapaa-ajanviettoon liittyvät uudet rakennustyypit kuten ravintolat, paviljongit, keilaradat, uimahuoneet, puhvetit, tanssilavat, käymälät ja laiturit tarjosivat tilaisuuden näiden erilaisten tyylien käyttöön.

”Pittoreskin englantilaisen huvilatyylin” toi Suomeen arkkitehti G. Th. Chiewitz 1800-luvun keskivaiheilla Ruissaloon suunnittelemissaan huviloissa.[1] Chiewitzin toimistossa olivat harjoittelijoina myös Theodor Höijer ja Theodor Decker. Pohjoismaissa 1800-luvun loppupuolella vallalla ollut nk. muinaisskandinaavinen (fornnordisk) rakennustyyli rantautui Suomeen erityisesti arkkitehti Frithiof Mieritzin suunnittelemissa norjalaistyylisissä rakennuksissa, jotka saivat vaikutteita Norjan eksoottisen näköisistä matkailurakennuksista.

Höijerin jälkeen Theodor Decker suunnitteli vuosina 1886–87 Korkeasaareen puutarhurin asuinrakennuksen, yleisen pesutuvan, odotushuoneen ja näköalapaviljongin. Laivarannan odotuspaviljonki ja kahdeksankulmainen näköalapaviljonki, Mineralia, olivat keveitä ristikkorakenteita, joissa oli runsaasti pienimuotoisia puuleikkauksia ”sveitsiläistyylin” mukaisesti. Pesutuvassa oli puolestaan nähtävissä norjalaisvaikutteita.

Eläintarhan perustamisesta lähtien v. 1889 Frithiof Mieritz oli Anniskeluosakeyhtiön suosima arkkitehti.[2] Samana vuonna hän voitti myös insinööri Oskar Sundbergin kanssa Seurasaaren kansanpuistosta järjestetyn yleisen kilpailun. Lisäksi hän oli toiminut urakoitsijana mm. Deckerin Korkeasaareen suunnittelemissa rakennuksissa. Mieritz suunnitteli vuosina 1889–1890 merkittävimmät työnsä Korkeasaaren ja Seurasaaren kansanpuistoihin.[3]

Mieritz käytti Korkeasaareen suunnittelemissaan rakennuksissa pääosin muinaisskandinaavisen tyylin muotokieltä. Ensimmäisenä suunniteltu keilaratarakennus oli vielä koristeellista huvilatyyliä. Seuraaviin rakennuksiinsa mm. hoitohenkilökunnan- ja saarenvartijan tupaan hän sai vaikutteita vuoden 1889 ulkomaanmatkaltaan Norjaan, jossa oli rakenteilla Holmenkollenin ulkoilualue ravintoloineen.[4] Korkeasaaren v. 1890 valmistuneen saarenvartijan tuvan kaari-ikkunat sekä katonharjan että tuulilautojen lohikäärmekoristelu viittaavat juuri kyseiseen tyyliin.

Mieritzin isä, arkkitehti F.W. Mieritz oli 1880-luvun alussa muuttanut Hylkysaaren kaksi hirsirakennusta huviloiksi lisäämällä niihin tornit, ulkokuistit ja parvekkeet. Hän asui itse perheineen nykyisinkin jäljellä olevassa *Villa Ida*-nimisessä huvilassa.

1900-luvun alun kansallisromantiikka syrjäytti vähitellen nikkarityylin,

Aukeaman kuvat vasemmalta oikealle: Odotuspaviljonki, Ravintola, Mineralia (Lehtonen / KSA), Pesutupa (HKM), Keilarata (HKA), Vesilinna (HKA), Karhulinna (HKM), Pieni karhulinna ja Suuri petolintuhäkistö (HKA).

johon uuden ajan myötä suhtauduttiin väheksyvästi.[5] Korkeasaaressa on säilynyt vain kolme 1800-luvun lopun rakennusta. Vanhin näistä on Höijerin suunnittelema ravintola. Tämän lisäksi on jäljellä Deckerin odotuspaviljonki ja Mieritzin saarenvartijan tupa.

Varhaiset eläinaitaukset ja kivilinnat

Korkeasaareen eläinhäkit saivat vaikutteita Tukholman Skansenilta, Kööpenhaminasta ja Pietarista, mutta ne toteutettiin pienemmässä ja vaatimattomammassa mittakaavassa. Eläintarharakennukset olivat maassamme uutta, joten v. 1888 Anniskeluyhtiön hallituksen sihteeri August Fabritius oli käynyt tutustumismatkalla Kööpenhaminan v. 1859 perustetussa eläintarhassa Zoologiska Havessa sekä Skansenilla[6]. Fabritius tuli siihen tulokseen, että kestävyyden takia olisi paras tehdä häkit kivestä. Saven ja kanervan sekoitus olisi myös käyttökelpoista ja saarelta saatavissa olevaa materiaalia.[7]

Varhaisimmat eläinhäkit olivat kuitenkin pääosin puurakenteisia, eläinlajien mukaan joko verkolla tai pyöröteräskaltereilla varustettuja, ja niihin liittyi pieniä suojia[8]. Koristeellisin häkeistä oli v. 1892 valmistunut petolintuhäkki, jonka esikuva oli Kööpenhaminan eläintarhasta. Pitkää häkkiä oli jaksotettu keskikohtaa korostaen. Julkisivu koostui puutarhoissa käytetyssä nk. treillage-aiheesta eli diagonaaleista puusäleiköstä, ja siinä oli kaarevat katseluaukot. Suuri ja pohjamuodoltaan monimuotoinen kotkahäkki oli huomattavasti yksinkertaisemmin toteutettu puurakenne teräsverkkoineen.

Englantilaiseen maisemapuistoon olennaisena osana kuuluvat linnamaiset rakennelmat, rauniojäljitelmät ja grotot eli luolat sopivat esikuviksi karhujen vaatimille kivirakenteisille häkeille. Petoeläinten rakennukset oli perinteisesti muotoiltu tiilirakenteisiksi linnoiksi torneineen, mistä myös niiden linnanimitys on peräisin.[9]

Mieritz suunnitteli lahjoittamilleen karhuille linnoitusta muistuttavan häkin Kööpenhaminan esikuvien mukaisesti. Kallion kupeeseen sijoitettu kahdeksankulmainen puhtaaksimuurattu tiilihäkki oli suunniteltu uusgotiikan tyyliin. Jääkarhujen linnoitus rakennettiin puolestaan graniittilohkareista meren rantaan ja saaren korkeimmalle kohdalle sijoitettu vesitorni muistutti rauniolinnaa pyöreine torniosineen.

1900-luvun alussa graniitista rakennetut karhulinnat muotoiltiin kansallisromanttiseen jugendtyyliin ja ne ovat vanhimmat säilyneet eläinhäkit. Karhulinnassa vuodelta 1902 on wieniläisjugendille tyypillinen ”jäniksenkorva-aihe” toteutettu pienessä mittakaavassa. Emil Fabritiuksen v.1903 suunnittelema isompi karhulinna sijoitettiin kallion kupeeseen, mikä mahdollisti eläinten tarkastelun myös ylhäältäpäin.

Myöhäisjugend, klassismi ja uudet rautahäkit

1900-luvun alussa arkkitehti Emil Fabritius suunnitteli saarelle useampia rakennuksia, joista edellä mainitun Karhulinnan lisäksi toteutettiin v.1912 laivarannan puurakenteinen virvoitusjuomapaviljonki, joka sittemmin on purettu pois.[10] Myöhäisjugendia edustavassa paviljongissa pilarit kannattivat jykevää katosrakennelmaa, jonka alle oli sijoitettu kaareva-aukkoinen myyntikioski.[11] Sodan takia jäivät toteuttamatta tyyliltään klassistisempi apinatalo sekä pieneläinten talvehtimissuoja, jonka julkisivujen eläinaiheiset ornamentit viittasivat puolestaan kansallisromantiikkaan.

Eläintarhojen rakennuksissa käytetyt tyylilajit saivat inspiraationsa

Aukeaman kuvat vasemmalta oikealle: Hirvitalli (Lehtonen/ KSA), Haukkahäkki, Lauttarannan kioski 1919 (postikortti/ KSA), Vanha konservointilaitos, Leijonalinna (nyk. Paviaanilinna), Vanha jakkitalli, Puutarhurin tupa, Puuverstas, Kamelitalli, Ankkala.

monesti eläinlajien alkuperästä. Korkeasaaren suojat olivat kuitenkin tavanomaisempi mm. jugendtyylinen ankkatalo ei ulospäin ilmentänyt käyttötarkoitustaan. Tallirakennuksissa käytettiin viittauksia metsästysmajoihin ja erämaaluontoon. Poroille sopiva arkaainen aitaus tehtiin kuorimattomista männynrungoista. Valdemar Aspelinin puurakenteisessa, pientä sauvakirkkoa muistuttavassa hirvi- ja kauristallissa vuodelta 1909 on näkyvissä vielä norjalaisvaikutteita. Osan häkeistä, suojista ja aitauksista toteuttivat eläintarhan omat työntekijät.

1910-luvun alkupuolella ruvettiin rakentamaan ”moderneja, tilavia ja käytännöllisiä rautarakenteisia eläinhäkkejä”, jotka soveltuivat eri eläinlajeille. Ilmavat kupolikattoiset, pohjakaavaltaan pyöreät ja myöhemmin myös soikionmuotoiset häkit sopivat hyvin puistomaisemaan ja mahdollistivat eläimien tarkkailun eri suunnilta. Tukholman Skansenilla vastaavan malliset häkit olivat olleet käytössä jo 1800-luvun lopulta lähtien.[12] Korkeasaaren lintuhäkki vuodelta 1911 on edelleen käytössä. Mallia sovellettiin edelleen 1980-luvulla rakennetussa tunturipöllöhäkissä.

Rautahäkkejä tehtiin erimuotoisina ja maaston muotoihin istutettuina siten, että ne rajasivat eläinaitauksen säilyttäen kuitenkin läpinäkyvyyden ja yhteyden ympäröivään maisemaan. Näistä on säilynyt 1920-luvulla sini- ja hopeaketuille rakennettu häkki, joka on nykyisin käytössä pöllöhäkkinä. Yleisön näkötorni toteutettiin myös teräsrakenteisena, ja sen alaosassa oli puurakenteinen paviljonki.

Hylkysaaren eteläkallioille v.1910 luotseille valmistunut asuinrakennus on suurin tarkasteltavan alueen rakennuksista. Mansardikattoinen rapattu luotsikasarmi oli alun perin tyyliltään uusbarokkia. Aikakauteen nähden vanhahtava asu juontaa juurensa ilmeisesti monivaiheisesta suunnittelu-prosessista. Myöhemmissä muutoksissa ulkoasua muutettiin useampaan kertaan.

Funkista ja hirsiromantikkaa

Vuonna 1935 valmistunut Leijonalinna (nyk. Paviaanilinna) aloitti uuden aikakauden Korkeasaaren eläinsuojien ja tarhojen rakentamisessa. Arkkitehti Hugo Harmian funkistyylistä rakennusta luonnehdittiin ”tosiajanmukaiseksi, joka kestää vertailun minkä tahansa ulkomaisen vastaavan rakennuksen kanssa”.[13]

Vuotta aikaisemmin oli valmistunut samantyylinen Lontoon eläintarhan pingviiniallas ja v. 1933 gorilloja varten nk. Round house. Molemmat rakennukset ovat suojeltuja ja kuuluvat nykyisin merkittäviin funkisrakennelmiin.[14] Pingviiniallas ja sen spiraalinomaisesti kaareutuvat betoniluiskat oli rajattu ympäristöstään hohtavan valkoisin betonimuurein.

Myös Korkeasaaren Leijonalinnan tarhaa rajaavat rinnettä myötäilevät valkoiset betonimuurit sekä yleisön kulkuväylät, joiden linjakkuutta korostavat teräskaiteet. Eläinsuojassa on nauhamaiset yläikkunat, jollaisia sovellettiin myös tulevissa tallirakennuksissa. Puhtaaksimuuratun tiilirakennuksen julkisivujäsentelyssä oli kuitenkin vielä jäljellä osittain klassistisia piirteitä. Yleisöllä oli pääsy eläinsuojaan varta vasten suunnitellulle katsojakäytävälle.

Leijonalinna oli poikkeus saaren rakennusten joukossa, sillä suurin osa eläinsuojista oli perinteisiä puurakennuksia, joita ympäröivät teräksin aidatut tarhat. Metsämaisemaan sijoitetuissa pyöröhirsirakenteisissa guanako- ja jakkitalleissa on viittauksia itäkarjalaisiin metsästysmajoihin, ja ulkoasultaan ne lähenevät nk. hirsiromantiikkaa. Perinteisen näköisessä tallissa on yhdellä seinustalla uutuutena nauhamaiset yläikkunat. Vuosina 1936–38 valmistu-

neet arkkitehti Väinö Määtän suunnittelemat tallit siirrettiin 1960-luvulla nykyiselle paikalleen Leijonalinnan alapuoliseen rinteeseen.

Paviljonkimaiset rakennukset oli helposti sijoitettavissa maisemaan ja hirvitarhaan rakennettiin erikokoisia kuusikulmaisia talleja, joissa oli kattolyhdyt. Nykyinen eväspaviljonki muistuttaa näitä talleja ja on ilmeisesti rakennettu osittain vanhoja rakennusosia hyödyntäen.

Aikakauden asuinrakennuksista mainittakoon Gunnar Taucherin 1930-luvun alussa suunnittelema Puutarhurin tupa, jonka ulkoasu telttamaisine kattoineen viittaa lähemmäs 20-luvun klassisismia.[15]

1940- ja 1950-luku perinteisiä talleja ja uusia linnoja

Sodan jälkeen niukat voimavarat ja rakennusaineiden säännöstely pakottivat yksinkertaisiin harkittuihin puurakenteisiin. Perinteistä puuarkkitehtuuria edustavat nykyisinkin käytössä olevat standardimalliset hirvitallit, arkkitehteinä Hugo Harmia ja Woldemar Baeckman 1947–50.

Vaikutteita saatiin myös Itä-Karjalan kansanomaisesta arkkitehtuurista. Moninaisista suojista on säilynyt Vanha kalliotalli ja pikkutalli vuosilta 1941–44. Pyöröhirsirakennusten nurkissa on koirankaulaliitokset ja katot olivat alun perin lautaa.

Pohjoisrinteeseen valmistuivat samoihin aikoihin 1940-luvun lopussa arkkitehti Gunnar Taucherin suunnittelema puuverstas ja arkkitehti Hugo Harmian talousrakennus. Pitkänomaiset pelkistetyt rakennukset muistuttavat toisiaan. Niissä on loivat kattopinnat, pitkät räystäät, nauhaikkunat ja vaakalaudoitus. Puuverstas suunniteltiin 1940-luvun alussa ja sen ulkoasu viittaa selvemmin funkistyyliin.

1950-luvun puolivälin merkittävimmät rakennushankkeet olivat Woldemar Baeckmanin suunnittelema Karhulinna sekä Hugo Borgströmin Apinalinna. Useammasta tarhasta koostuva Karhulinnan laaja kompleksi istutettiin maastoon kaarevalla muodolla. Leijonalinnan tapaan rinteeseen sijoittuvaa tarhaa rajasivat valkoiset muurit, yleisökatsomo ja puhtaaksimuuratusta tiilestä rakennettu suoja. 1980-luvulla puretussa jälkifunkistyylisessä Apinalinnassa oli yhtäläisyyksiä Leijona- ja Karhulinnojen kanssa. Tosin rakennuksen sisäpuolella oli nyt myös eläinten näyttelytilat. Säilyneen Malaijitarhan aitauksessa on pienemmässä mittakaavassa toteutettu linnojen periaatetta.

Seepratalli rakennettiin standardimallisista hirvitalleista poiketen betonirunkoisena ja puhtaaksimuurattuna. Se on Leijona- ja Karhulinnan suojien ohella ainoa tiilipintainen rakennus, ja siihen tehtiin jyrkkä harjakatto rehuullakkoa varten. Rakennus on säilynyt sisätilojaan myöten alkuperäisessä asussaan.

Vierastupa sekä Ankkalan suojarakennus ovat aikakaudelle tyypillisiä rapattuja rakennuksia, joissa on loivat harjakatot. Molempien suunnittelijana oli arkkitehti Hugo Borgström. Vierastupa on myöhemmissä muutoksissa menettänyt alkuperäistä arvokkuuttaan.

1960-ja 70-lukujen rationaalisuus

1960-luvulta peräisin olevat rakennukset kuvastavat voimakkaasti omaa aikaansa. Nk. betonibrutalismia edustavassa Rantapaviljongissa vuodelta 1966 on kiteytyneenä aikakauden pyrkimykset pelkistyneeseen suurpiirteisyyteen. Sen vierellä oleva Deckerin suunnittelema 1800-luvun lopun odotuspaviljonki tarjoaa vertailukohdan saman rakennustyypin eriaikaiselle toteutukselle.

Paviljongin arkkitehti Jaakko Suihkonen suunnitteli alueelle useita selkeitä ja edelleen hyvin toimivia rakennuksia. Petoeläintalon pulpettikattoinen, pitkänomainen rakennus vuodelta 1963 myötäilee taittuvalla pohjamuodollaan Kissalaakson rinnettä. Alun perin edustan suorakulmaiset häkkirakennelmat oli asetettu korkeiden betonijalustojen päälle. Näyttelytarhat muutettiin Kissalaakson laajennuksen yhteydessä vapaamuotoisiksi saman arkkitehdin suunnitelmien mukaan.

Myös puurakennuksissa on nähtävissä samaa selkeyttä. Ulkopuolelta vaatimattoman näköisissä metsäpeurojen ja takinien tallirakennuksissa on tarkoituksenmukaiset sisätilat, joissa valon käyttö on tarkkaan harkittua.

Kaija ja Heikki Sirenin suunnittelemat strutsi- ja lintutalo olivat pelkistettyjä rakennuksia. Seinäpinnoiltaan muurimaisessa rakennuksessa oli ainoastaan kuplamaiset kattoikkunat. Säilyneen, mutta muutetun strutsitalon julkisivupintana oli alun perin betoniharkko ja loivassa kattopinnassa korostetun pitkät räystäät. Rinteeseen porrastettu lintutalo oli puolestaan puurakenteinen ja siinä oli loiva pulpettikatto.

1970-luvun alussa ruvettiin kiinnittämään enemmän huomiota sekä saaren rakentamiseen kokonaisuutena että eläinten elinoloihin. Tarhojen määrät ja koot kasvoivat eläinsuojelulain muutosten takia. Kaakkoisosan laajentuneet eläinaitaukset muodostivat lähes yhtenäisen ketjun saaren rinteille. Vähitellen 1800-luvulta peräisin olevan maisemapuiston rakenne hämärtyi.

Eläintarha laajentui Palosaareen, kun sen keskelle, vanhan huvilan paikalle, sijoitettiin laatikkomainen vihreällä poimupellillä verhoiltu karanteenirakennus. Arkkitehtitoimisto Laitinen & Mänttärin toteutuksessa vuodelta 1979 on selvästi nähtävissä aikakauden rationalistiset ja strukturalistiset näkemykset. Samojen suunnittelijoiden muutamia vuosia aikaisemmin toteutettu sosiaalirakennus perustui moduuleihin, ja se toteutettiin puurakenteisena.

Uuden siltayhteyden takia asuminen saarella ei enää ollut välttämätöntä ja eläintarhan hoitajille suunnitelluista kolmesta rivitaloista toteutui vain yksi. Se edustaa 1960- ja 70-lukujen vaihteen tavanomaista asuntoarkkitehtuuria, ja täydensi pohjoisrinteelle muodostunutta asuinaluetta.

1980- ja 90-lukujen tyylien moninaisuus

Vuoden 1983 käyttösuunnitelman mukaisesti alettiin toteuttaa eläinlajien sijoittelua maantieteellisiin alueisiin. 1980- ja 90-lukujen rakennuksille on tyypillistä pelkistetty betoniarkkitehtuuri sekä mittavat teräslasirakenteet. Pienet rakennelmat tehtiin pääosin puurakenteisina.

Tyyliltään selkeää betoniarkkitehtuuria edustavat arkkitehti Raimo Virtasen suunnittelemat Mineraalimäen tallit ja Pohjois-Amerikka-tallit. Molemmat rakennukset ovat kylmiä suojia, joissa sisä- ja ulkotilat nivoutuvat toisiinsa. Ne ovat yleisölle lähes näkymättömiä taustarakennuksia.

Saaren pohjoiskalliolle muodostui kasvihuonemaisten rakennusten keskittymä, kun Etelä-Amerikka-alue, aavikko- ja tropiikkiympäristöt sekä pohjoinen kosteikkoympäristö saivat kukin oman valokattoisen rakennuksensa, joissa eläimistön ja kasviston esittelytilat voitiin pitää avoinna vuodenajasta riippumatta. Amazonia, Africasia ja Borealia ovat pääosin teräslasirakenteisia rakennuskomplekseja. Amazonian ja Africasian arkkitehti Jussi Paattinen suunnitteli lähistölle myös samantyylisen Flamingotallin 2000-luvun alussa sekä Euraasia-alueen 1990-luvun lopulla. Euraasian saukko- ja vesikkotarhojen huoltorakennukset ja erämaahenkiset katselukatokset toteutettiin puurakenteisina.

Karhulinna koki suuren muutoksen 1980-luvun alussa tehdyssä laajennuksessa, jossa vanhan katsomon tilalle rakennettiin uudet kahvila- ja näyttelytilat. Tarhoja yhdistettiin ja avoimuuden aikaansaamiseksi rajaavia

Aukeaman kuvat vasemmalta oikealle: Takinitalli, Rantapaviljonki, Kissala, Karanteenirakennus, Mineraalimäen tallit, Africasia, Näköalatorni Kupla, Mineraalimäen lentohäkki, Infotori, Varikko ja kuningasmerikotkan lentohäkki.

betoniseiniä purettiin. Pyrkimys eläintilojen luonnonmukaisuuteen muutti mm. Karhulinnan taustarakennuksen tiilijulkisivut kalliota muistuttavaksi epämääräiseksi betonipinnaksi. Komea kaarimuoto on säilynyt maisemassa, mutta laajennusten ja pinnoitusten myötä kokonaisuus on muuttunut massiivisemmaksi ja sitä rajaavat kehykset ovat hävinneet.

Arkkitehti Kati Miettisen suunnittelema Mineraalimäen lentohäkki 90-luvun lopusta edustaa Korkeasaaressa uudenlaista häkkiarkkitehtuuria, joka harkitun muotonsa ja teräskonstruktionsa myötä rajaa eläinaitauksen mahdollisimman ilmavasti. Se tuo mieleen 1900-luvun alkupuolen pienemmässä mittakaavassa toteutetut teräsrakenteiset häkit, joilla eläimet pyrittiin kevyesti rajaamaan ympäristöstään.

2000-luku luonnonmukaisuuden tavoittelu

Uuden vuosituhannen suurimpia rakennushankkeita ovat olleet varikkoalue sekä visenttitarha. Pyrkimyksenä on ollut niiden istuttaminen osaksi maisemaa. Varikkoalueen suurehko kokonaisuus näyttäytyy yleisölle pääosin muurina, joka muodostaa samalla taustan laajalle teräsrakenteiselle kotkahäkille. Taustarakennuksen jäsentelyssä on nähtävissä yhtäläisyyksiä Leijona- ja Karhulinnan kanssa.

Vielä keskeneräinen Visenttitalli on sovitettu maisemaan viherkatolla. Sen vieressä sijaitsevat vanhat peuratallit on rajattu aitauksen ulkopuolelle ja muutettu puolestaan yleisön katselupaikoiksi. Sekä Visenttitalli että Varikko on suunniteltu Helsingin kaupungin rakennusviraston arkkitehtiosastolla, arkkitehtina Jaakko Haapanen.

Yleisöä varten valmistui infotori kaarevanmuotoisine katoksineen, joka rakennettiin orientaatiopaikaksi Mustikkamaalta tulevia kävijöitä varten. Mineraalimäen kallioille, samalle paikalle missä aikaisemmin sijaitsi 1800-luvun paviljonki, nousi 2000-luvun alussa uudeksi maamerkiksi kokeellinen puurakenteinen näkötorni Kupla, jonka sai suunniteltavakseen arkkit.yo. Ville Hara.

Lähdeviitteet:

[1] Soiri-Snellman 1985, s.13.
[2] Helsingissä Mieritz tunnettiin erityisesti kesähuviloistaan.
[3] Keinänen 2004, s. 137.
[4] Keinänen 2004, s. 137. Holmenkollenin rakennuksia suunnitellut arkkitehti Holm Munthe oli muinaisskandinaavisen eli norjalaisen lohikäärmetyylin merkittävin edustaja.
[5] Keinänen 2004, s. 127
[6] Skansenin eläintarha perustettiin 1890.
[7] HKA/ Aug. Fabritius 6.11.1888 ”En zoologisk trädgård på Högholmen”.
[8] Knapas 1980 s.26.
[9] Knapas 1980 s.76.
[10] Virvoitusjuomapaviljongin piirustus ei ole säilynyt. Muissa suunnitelmissa leima Arkitektbyrå Valter Jung & Emil Fabritius. Toteutumattomat suunnitelmat ovat päiväämättömiä, talvehtimissuojan on signeerannut Emil Fabritius.
[11] Ilmeisesti Fabritius sai tehtäväkseen parantaa suunnitelmaa, jonka oli alun perin laatinut Byggnadskontor Bröderna Udd. Förslag till en kiosk/ HKA.
[12] Pyöreähkö monikulmioinen muoto oli lähtöisin Menagerie-rakennuksista.
[13] Korkeasaaren vsk 1935.
[14] Suunnittelijana Berthold Lubetkin (Tecton Architectural Group). Penguin pool ja Round house ovat suojeltuja (Grade 1/ Statuory List of Buildings of Special Architectural or Historic interest/ United Kingdom).
[15] Alun perin sauna- ja pesutupa muutettiin vuoteen 1935 mennessä asuinrakennukseksi.

Rakentamisen aikakaudet sekä valikoima rakennuksia suunnittelijoineen

1800-luku

Theodor Höijer

Theodor Decker

Frithiof Mieritz

F. W. Mieritz

1900-1920

Theodor Höijer

Emil Fabritius

Berndt Nyman

Georg Wasastjerna

Jac. Ahrenberg

1921-1940

Gunnar Taucher

Väinö Määttä

Hugo Harmia

1941-1960

Valio Korvenkontio

Hugo Harmia

Woldemar Baeckman

Hugo Borgström

1961-1980

Jaakko Suihkonen

Heikki ja Kaija Sirén

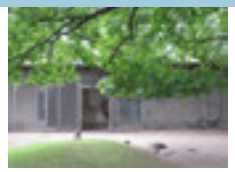

Laitinen - Mänttäri

1981-2010

Raimo Virtanen

Kati Miettinen

Jussi Paattinen

Jaakko Haapanen

Rakennusvaiheet
1800-luku
1900-1920
1921-1940
1941-1960
1961-1980
1981-2010
P
0m
50m
100m

Rakennusperintö ja sen arvot

Korkeasaaren, Hylkysaaren ja Palosaaren rakennuskanta koostuu eriaikaisista rakennuksista 1800-luvun alusta vuoteen 2010 saakka. Rajatulla alueella on laaja kirjo erityylisiä ja eri arkkitehtien suunnittelemia rakennuksia. Vuosien kuluessa hankkeita on toteutettu aina tarpeen vaatiessa. Paljon vanhaa ja arvokasta on myös purettu uusien rakennuksien tieltä.

Korkeasaaren rakennusten sijoittelu juontaa juurensa kansanpuistosta, joka suunniteltiin romanttisen maisemapuiston tapaan. Eläinsuojien lisääntyessä ja aitauksien laajentuessa ajatus maisemapuistosta, jossa tiestön varrelle oli sijoitettu yksittäisiä paviljonkimaisia rakennuksia, vähitellen hämärtyi. Puiston ja eläintarhan yhdistäminen toisiinsa on leimannut koko saaren rakennushistoriaa. Myöskään eläintarhan 1980-luvun yleissuunnitelman mukainen jako maanosittain ei ole toteutunut niin kokonaisvaltaisesti, että se olisi selkeyttänyt tilannetta.

Saaren rakennuskanta koostuu rakennusten ohella eläinsuojista ja -tarhoista sekä erilaisista kevyemmistä rakennelmista. Kaupungin rakennustoimiston talonrakennusosastolla on ollut pitkät perinteet saaren rakennusten suunnittelijana ja se on menneinä vuosikymmeninä vastannut monista onnistuneista kokonaisuuksista kuten Leijona- ja Karhulinnasta. Myös monet yksityiset arkkitehtitoimistot ovat suunnitelleet laadukkaita rakennuksia. Osa eläinsuojista ja aitauksista on tehty kokonaan eläintarhan toimesta. Nykytilanteessa ongelmana on lähinnä rakennusten liian tiivis sijoittuminen toisiinsa nähden.

Toimiva eläintarha on jatkuvassa muutostilassa. Eläinlajien sekä eläinsuojelulain muutokset että eläinhoidon uudet suuntaukset ovat vaikuttaneet eläintiloihin. Rakennuksia on siirretty paikasta toiseen ja niiden uudistamisessa ei aina ole huomioitu rakennusten alkuperäisiä erityispiirteitä.

Hylkysaaressa muutokset ovat olleet vähäisempiä ja säilyneet rakennukset muodostavat pääosin harmonisen kokonaisuuden luonnonmaiseman kanssa, mikä oli myös tavoitteena 1980-luvun korjauksissa ja uudistuksissa.

Korkeasaaren kansanpuiston arvokkaiden ominaispiirteiden tietoinen esiin nostaminen eläintarhan perustaksi sekä eriaikaisten kerrostumien hyödyntäminen mahdollistaa ympäristön mielenkiintoisen ja selkeän kokonaisuuden rakentumisen. Poikkeuksellisen haastava maisema vaatii arkkitehtuurin ja ympäristön suunnittelulta saumatonta yhteistyötä.

Luokituksesta

Rakennukset on jaettu kolmeen luokkaan. Arvotuksen apuvälineenä on käytetty kolmea kriteeriä: historiallista kertovuutta, rakennustaiteellista laatua ja merkitystä ympäristön kannalta. Mitä pitemmälle aika kuluu, sitä enemmän rakennuksille kertyy historiallista arvoa, joka koostuu muistoista, merkittävistä tapahtumista ja ajan patinasta. Historiallisen arvon osatekijöitä ovat myös säilyneisyys, kerroksellisuus ja harvinaisuus. Rakennustaiteellinen laatu taas sisältää tietoisen arkkitehtonisen intention lisäksi kestävää kauneutta, vaikka rakennusten arkkitehtonisen asun arvostus voi vaihdella vuosien varrella. Ympäristön kannalta tärkeillä rakennuksilla on arvoa jonkin kokonaisuuden osana tai maamerkkinä.

Historiallisesti, arkkitehtonisesti/rakennustaiteellisesti sekä ympäristön kannalta hyvin merkittävät rakennukset.

Punaisella merkittyyn ykkösryhmään on sijoitettu rakennukset, joilla on eniten mainittuja arvoja. Ne ovat arvokkaita kaikkien kolmen tai vähintään kahden kriteerin kannalta. Tämän ryhmän rakennukset ovat itse oikeutetusti säilytettäviä ja suuri voimavara.

Historiallisesti, arkkitehtonisesti ja/tai ympäristön kannalta arvokkaat rakennukset.

Keltaiseen kakkosluokkaan kuuluvilla kohteilla on arvoa vähintään yhden kriteerin kannalta. Tämän ryhmän rakennukset rikastuttavat ympäristöään.

Käyttöarvoa sisältävät rakennukset.

Vihreään luokkaan on sijoitettu rakennukset joilla on käyttöarvoa, mutta niille ei ole muodostunut korvaamatonta historiallista arvoa eivätkä ne ole ympäristön kannalta välttämättömiä. Vihreässä ryhmässä ovat myös saaren uusimmat rakennukset, joiden monipuolinen arvottaminen ei ole vielä ajankohtaista eikä mahdollista.

Arvokas kerroksellisuus

Saarten rakennusten lähempi tarkastelu on osoittanut, että kyseessä on ikään kuin ”rakennusten tarha”, jossa on harvinaisen rikas kirjo kohteita kuluneiden 120 vuoden jokaiselta vuosikymmeneltä. Vanhimpien rakennusten rinnalle nousevat esiin erilaisten häkkien sarjat, merkittävät funkis-kokonaisuudet ja esimerkit 1940–50-lukujen vaatimattomalla tavalla elegantista arkkitehtuurista. Saarilla näkyvät myös 1960- ja 70-lukujen rakentamisen rationalismi sekä 1900-luvun loppupuolen tyylivirtaukset ja muuttuva suhde rakennusperintöön. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että saarten rakennuskannan merkittävin arvo koostuu juuri moninaisuudesta ja kerroksellisuudesta.

ARVOLUOKITUS SEURAAVALLA AUKEAMALLA

I Historiallisesti, arkkitehtonisesti/rakennustaiteellisesti sekä ympäristön kannalta hyvin merkittävät rakennukset / 18 kpl

1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen rakennukset muodostavat alueen arvokkaimman rakennuskannan. Historiallisten ja arkkitehtonisten arvojen lisäksi rakennukset ovat ympäristönsä kannalta merkittäviä. Myös niiden lähiympäristöstä rakennuksen arvon mukaisena tulisi huolehtia.

- Korkeasaaressa on säilynyt vain kolme 1800-luvulla toteutetuista moninaisista rakennuksista. Höijerin ravintolarakennus, Deckerin odotuspaviljonki ja Mieritzin saarenvartijan tupa sijoittuvat historiallisen puistoakselin varrelle. Höijerin 1910-luvulla suunnittelema jugendhenkinen huvila hallitsee edelleen Korkeasaaren pohjoispuolen rinnettä.
- Kolme kansallisromanttiseen tyyliin rakennettua karhulinnaa kertovat tarinaansa eläintarhan alkuvaiheista. Saaren vanhimmat säilyneet eläinhäkit ovat olennainen osa saaren historiaa, ja ne ovat säilyttämisen arvoisia rakennushistoriallisina monumentteina.
- 1930-luvun modernia ja sen ajan edistyksellistä eläintarha-arkkitehtuuria edustaa funkistyylinen Leijonalinna. Pelkistetyn ja linjakkaan arkkitehtuurin säilyminen vaatii muutoksien osalta tarkkaa harkintaa.
- Hylkysaaren nykyinen rakennuskanta muodostaa pääosin eheän kokonaisuuden. Saaren eteläpäätyä hallitsevan entisen luotsikasarmin ympärillä ovat luotsiajalta peräisin säilyneet talousrakennukset sekä pohjoispäässä vanha kaasulaitos ja mutkavaja. Saaren keskipisteenä oleva 1800-luvun huvila muistuttaa saarilla vietetystä huvilaelämästä.

II Historiallisesti, arkkitehtonisesti ja/tai ympäristön kannalta arvokkaat rakennukset / 25 kpl

Korkeasaaressa on säilynyt 1900-luvun jokaiselta vuosikymmeneltä laadukasta arkkitehtuuria. Rakennuksissa tapahtuneista muutoksista huolimatta niissä on selvästi nähtävissä oman aikakautensa tietoiset tavoitteet.

- 1910–30-luvulta on säilynyt kolmen rautarakenteisen kupolihäkin kokonaisuus sekä kaksi kaarevakattoista häkkiä. Ne olivat aikanaan edistyksellisiä häkkejä, jotka saivat vaikutteita ulkomaisista eläintarhoista.
- 1940–50-lukujen tallirakennuksista ovat edelleen käytössä standardimalliset hirvitallit ja nk. hirsiromantiikkaa edustavat vanhat jakki- ja guanakotallit. Ne ovat pääosin säilyneet, mutta uudistuksen myötä niiden ulkoasu on muuttunut. Vanha kalliotalli- ja pikkutalli eivät ole enää käytössä eläinsuojina. Puurakenteisten tallien joukossa poikkeuksen muodostaa betonirunkoinen tiilellä verhoiltu Seepratalli, joka on säilynyt pitkälti alkuperäisessä asussaan.
- Talousrakennus (nyk.Konttori) ja Puuverstas muodostavat yhdessä laadukkaan rakennusryhmän 1940-luvun lopulta. Pohjoisrinteessä on säilynyt sekä Puutarhurin tupa 1930-luvulta että 1950-luvun Vierastupa, joka Ankkalan kanssa edustaa 1950-luvun arkkitehtuurille ominaista arkista arvokkuutta.
- Karhulinna on Leijonalinnan ohella viimeistä piirtoa myöten suunniteltu kokonaisuus, joka kaarevalinjaisuudellaan myötäilee saaren kallioita. Laajennusten ja muutosten myötä se on kuitenkin menettänyt alkuperäistä arvoaan.
- 1960-luvun pyrkimykset pelkistyneeseen suurpiirteisyyteen näkyvät parhaiten yleisöä varten rakennetussa laivarannan odotuspaviljongissa ja Kissalaakson edelleen toimivassa petoeläintalossa.
- 1980–90-lukujen vaihteessa toteutetut Pohjois-Amerikka-tallit ja Mineraalimäen tallit edustavat uudempaa hyvin toimivaa ja korkeatasoista arkkitehtuuria.
- Suuri lentohäkki on taidokkaasti istutettu Mineraalimäelle ja sen laelle on sijoitettu kokeellinen puurakenteinen Kupla-näkötorni.

III Käyttöarvoa sisältävät rakennukset / 38 kpl

Osa rakennuksista ennen kaikkea eläinsuojat on pitkälti rakennettu sen hetken tarpeiden mukaan. Määräysten muututtua osa eläinsuojista ei sovellu enää alkuperäiseen tarkoitukseensa. Kaikilla rakennuksilla on kuitenkin tämänhetkinen käyttöarvo.

- Uusimmat vuoden 2000 jälkeen valmistuneet rakennukset ovat arvotettavissa vasta tulevaisuudessa. Ne on sijoitettu käyttöarvoa sisältävien rakennusten luokkaan.

13 Vanha iso karhulinna
15 Huvila
16 Virvoitusjuomapaviljonki
29 Puuverstas
31 Saarenvartijantupa
32 Vanha jääkarhulinna
35 Vanha odotushuone
39 Ravintola Pukki
56 Paviaanilinna (ent. Leijonalinna)
78 Vanha pieni karhulinna
200 Entinen merimuseo
201 Työvenehalli
202 Asunto
204 Venevaja (nk. mutkavaja)
206 Vanha konservointilaitos (kaasutehdas)
207 Huvila Villa Ida
208 Varasto (Rantavaja)
- Vaja (Hylkysaaren pohjoisrannassa)

1 Rantapaviljonki
4 Vierastupa
5 Puutarhurin tupa
8 Mineraalimäen tallit
9 Kissala
22 Huuhkajahäkki
23 Lapinpöllöhäkki
24 Haukkahäkki
28 Konttori
36 Mineraalimäen lentohäkki
42 Kulaanitalli
43 Aasitalli
44 Hevostalli
45 Kamelitalli
48 Eväspaviljonki
49 Vanha kalliotalli
50 Vanha pikkutalli
60 Pohjois-Amerikka-tallit
79 Pöllöhäkit
80 Ankkala
87 Vanha jakkitalli
88 Karhulinna
93 Vanha seepratalli
94 Vanha guanakotalli
209 Pumppuhuone

3 Laiturikioski
6 Rivitalo
7 Tiikeritalli
10 Amazonia
11 Africasia
12 Laiturikioski
14 Vanha malajitarha
18 Gasellitalli
19 Infotori
20 Borealia
25-26 Metalliverstas ja rehukeittiö
27 Näätälä
30 Luontokoulu Arkki
34 Saukkola
38 Saukkokioski
40 Kengurutalo
41 Huuhkajatarha
46 Guanakokatos
47 Katselukatos
51 Vanha mäyräralli
53 Näköalatorni Kupla
57 Tunturipöllöhäkki
73 Flamingotalli
74 Skunkkitalli
76 Karanteeni
77 Väentupa
82 Metsäpeuratalli
83 Katselukatos
84 Kompostori
86 Takinitalli
90 Karhukioski
95 Ahmatalli
101 Varikko
107 Pukin kioski
108 Lintutarha
203 Huvivenehalli
205 Tutkimustalo
- Lippukioski (Hylkysaaressa)

Rakennusperintö ja sen arvot

Historiallisesti, arkkitehtonisesti sekä ympäristön kannalta hyvin merkittävät rakennukset/rakennelmat

Historiallisesti ja ympäristön kannalta arvokkaat rakennukset

Käyttöarvoa sisältävät rakennukset

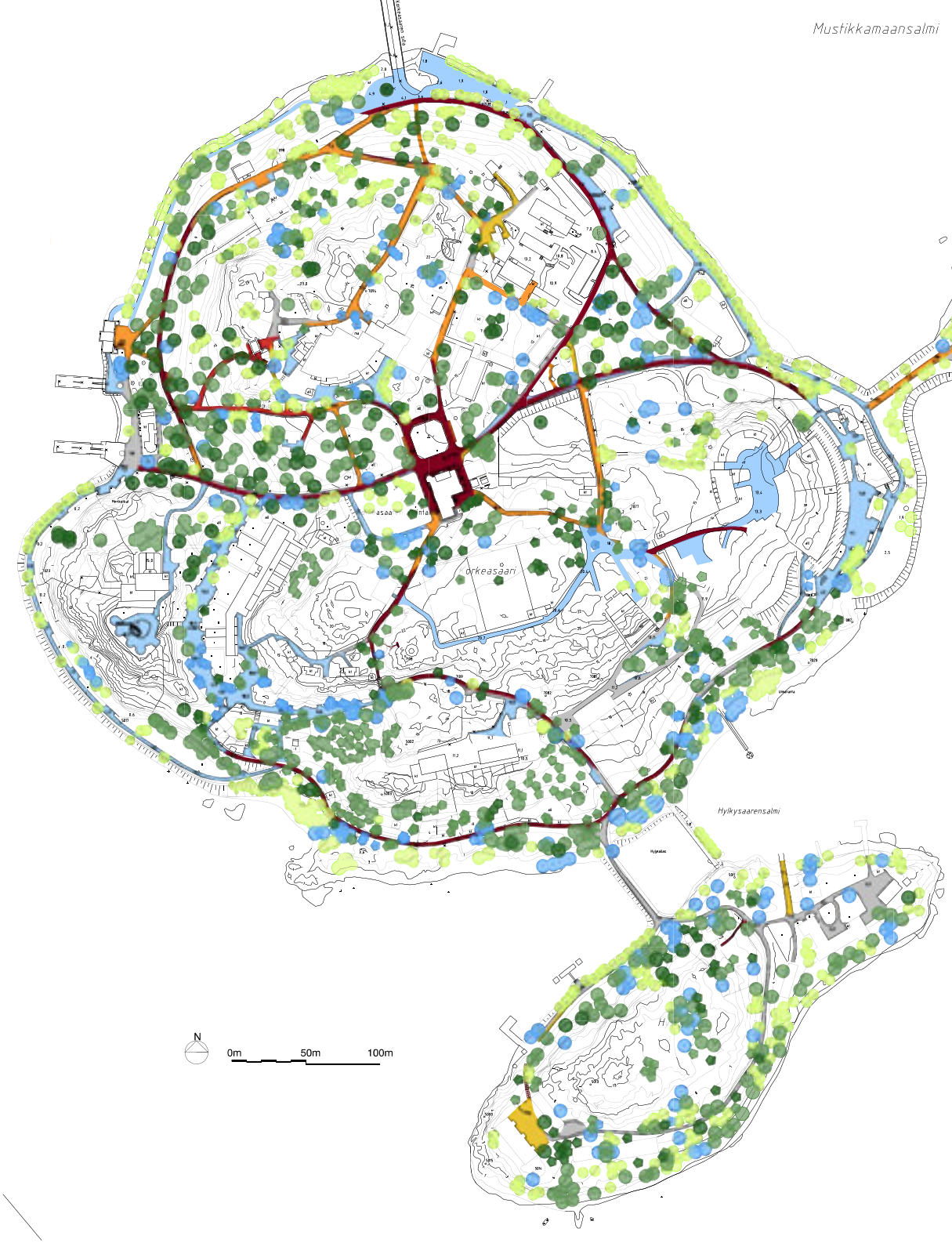

KORKEASAAREN, PALOSAAREN JA HYLKYSAAREN HISTORIAN VAIHEIDEN SÄILYNEISYYS

SÄILYNYT VANHA PUUSTO

- Havu- / Lehtipuu istutettu tai kylväytynyt 1883-1910 (ja vanhemmat)
- Havu- / Lehtipuu istutettu tai kylväytynyt 1911-1950
- Havu- / Lehtipuu istutettu tai kylväytynyt 1950-1970
- Nuorempi istutettu ja kylväytynyt puusto

KÄYTÄVÄLINJAUSTEN JA KENTTIEN IKÄ

- 1883-1889 KANSANPUISTO
- 1890-1906 ELÄINTARHAN SYNTY
- 1907-1929 ELÄINTARHA
- 1930-luvulta 1950-luvulle
- 1960-luvulta 1970-luvulle
- 1980-luvulta 2000-luvulle

Kulttuurimaiseman arvot

Gretel Hemgård

Korkeasaaren, Palosaaren ja Hylkysaaren kallioinen maisema on muokkautunut vaihe vaiheelta eri aikoina käytön mukaan ja eri hallintokuntien alaisena, arvojen, käytäntöjen, suunnitelmien ja voimavarojen sanelemana. Korkeasaaren maiseman erityispiirteenä on jylhien saarta hallitsevien kallioselänteiden ja alempien vehreiden maastokohtien keskinäinen erilaisuus. Tämä vastakohtaisuus näkyy edelleen mutta sen on täytynyt olla suurin Anniskeluyhtiön johtaman puistorakentamisen valmistuttua 1800-luvun lopussa. Saaren topografiaa on myös hyödynnetty ja jouduttukin hyödyntämään saaren historian aikana niin puistorakentamisen kuin rakennuksien, eläinaitauksien ja uusien teiden sijoittamisessa. Korkeasaaren kehitysvaiheen historialliset kerrostumat näkyvät maisemassa fragmentteina ja jäänteinä, maiseman enemmän tai vähemmän pysyvinä aiheina.

Näkyvimpiä todisteita kulttuurimaiseman puistorakentamisen historiasta ovat puut. Vaikka ne eivät elävinä luontokappaleina olekaan pysyvää ympäristöä, niistä hyvin monet ovat vanhempia kuin mitkään saaren rakennuksista. Maisemaselvityksen kartoitustyössä nämä saaren vanhimmat, yli satavuotiaat puut pyrittiin erittelemään. Juuri näiden puuvanhusten avulla voimme vielä hahmottaa Jernströmin, Wallmarkin, Fabritiuksen ja Palmgrenin ansiot Korkeasaaren kansanpuistomaiseman rakentamisessa kuten myös puiston laajuuden ja luonteen. Puut sijaitsevat alueilla, joilla tehtiin aikanaan puistorakentamisen mittavimmat maatäytöt sileitä nurmipintoja ja puistokäytäviä varten. Korkeasaaren osissa, joissa puuvanhusten lisäksi käytävät ovat säilyneet alkuperäisissä paikoissaan, voidaan hyvällä syyllä todeta puiston piirteiden säilyneen autenttisimmillaan.

Yleensä käytäviä on eläintarhan käyttötarpeiden niin vaatiessa ajan myötä poistettu tai muokattu, uusia on rakennettu tilalle ja materiaaleja on vaihdettu. Nurmipintoja ja muita maastorakenteita on samoin muokattu, lisätty ja/tai poistettu. Arvoluokituksessa pyritään erittelemään ihmisen muokkaaman puutarha- tai puistoympäristön merkitystä saaren kulttuurimaisemaan. Myös vanha ja historian aikana säilynyt tai vaalittu luonnonpuusto on kulttuurihistoriaa, sillä metsä- ja ranta-alueet ovat alusta lähtien kuuluneet Korkeasaaren kansanpuiston puistosuunnitelmaan.

Korkeasaaren ja viereisten saarten kulttuurihistoriallisen arvon perusteina on ensisijaisesti käytetty maisemaelementtien ikää ja säilyneisyyttä. Esimerkkejä säilyneisyydestä ovat vanhimmat puut, säilyneet käytävälinjaukset, käytävien pintamateriaalit ja muut yksityiskohdat, portaat ja muut maastorakenteet, maaston nurmipintojen muodot, luonnonmaiseman pintamuodot, kasvillisuustyypit, näkymät ympäristöön sekä tilarakenne.

Siellä täällä Korkeasaaren maisemassa on säilynyt rakennusten lisäksi yksityiskohtia, jotka ovat saaren ensimmäisten puistotöiden perua. Näitä ovat esimerkiksi saaren eteläisen kallion paviljongille johtaneet graniittiportaat ja vanhan karhulinnan viereiset portaat kaiteineen.

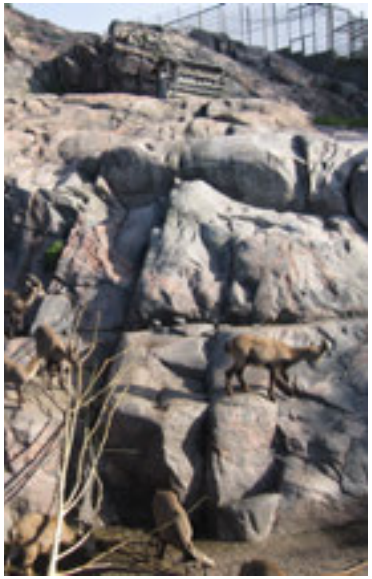

Eläintarhassa maiseman kulttuuriarvojen vaaliminen on keskeistä saaren historiallisen viitekehyksen ylläpitämiseksi. Yhtä tärkeää on maiseman taitava hyödyntäminen eläintarhan elämyksellisten arvojen lisäämiseksi ja ennen kaikkea eläintarhan kehittäminen niin, että Korkeasaareen tullessaan vierailija kokee tulevansa eläinten saareen.[1] Eläintarhan eläinlajien ja kävijän kannalta tärkeä laadullisen tason arviointi on oma tärkeä kokonaisuutensa, jota tässä selvitystyössä ei ole erikseen käsitelty. Oheisen kartan arvokkaiksi esittämät alueet eivät suoranaisesti tarkoita eläintarhatoiminnan, kuten aitauksien poissulkemista näiltä osilta. Ne osoittavat, että alueiden hyödyntämisessä eläintarhakäytössä on toimittava maiseman kulttuuriarvoja vaalien ja säilyttäen. Puistomaiset alueet soveltuvatkin parhaiten erilaisten oheistoimintojen kuten yleisölle tarkoitettujen levähdyspaikkojen ja huolellisesti suunniteltujen infopisteiden tms. käyttöön.

Palosaaren ja Hylkysaaren osalta pidetään tärkeänä, että niiden huvila- ja muu historia tulevaisuudessakin on näkyvissä saarten maisemassa. Vanhojen puutarhojen fragmentit ovat otettavissa esille umpeenkasvaneilta rantavyöhykkeiltä, mikä myös huomattavasti parantaisi saarten virkistyskäyttömahdollisuuksia tulevaisuudessa.

[1] vrt Immersion-exhibit: aitaus jossa vierailija kokee olevansa samassa ympäristössä kuin eläin. Aitoja joko ei ole näkyvissä tai niitä ei ole. lähde www.zoolex.org

Korkeasaaren maiseman kulttuurihistorialliset arvot on esitetty oheisessa kartassa. Kartan selostusosassa on maininta parantamistarpeista tai tämän selvityksen perusteella vaativat korjausta, eheyttämistä tai muita erikseen mainittuja toimenpiteitä. Arvoluokituksessa nousivat erityisesti seuraavat osa-alueet ja kohteet esille:

Arvokkaat rakennetut puistoalueet tai puutarhat

1. Kulttuurihistoriallisesti arvokas puistoalue
Alue edustaa kansanpuiston ja siihen vuodesta 1889 kuuluneen eläintarhan rakentamisen aikaa 1983-1919. Viheralueen täyttöinä syntynyt nurmipinta, osa käytävistä ja suuri osa puista on säilynyt tähän päivään asti. Suurimmat muutokset on tehty Laivarannan ja ravintolan välisen käytävän varressa, jossa nykyiset kaarisillat sopivat huonosti puistotilaan saarenvartijan tuvan edessä.

1A. Kulttuurihistoriallisesti erityisen arvokas osa ympäristöä
Alue edustaa säilyneisyydeltään saaren arvokkainta osaa tai on merkittävyydeltään luokiteltu tärkeäksi osaksi rakennustaiteellisesti arvokasta ympäristöä.

2. Ravintolan edusaukio
Nykyasussaan historiallista asua mukaileva nurmineliö istutuksineen (parterri) jonka alkuperäisrakenne suositellaan palautettavaksi. Arvoa vähentävät suorat graniittireunakivet, jotka asennettiin nurmirajauksen uudeksi muodoksi 1990-luvulla. Tuijat ovat kasvaneet liian isoiksi.

3. Ravintolan koillispuolen puistikko
Vanhojen puulajien puisto joka on osaksi tarhausaluetta. Alueella kasvaa mm. vanhoja tammia.

4. Keskuslaakson itäinen puistokolmio
Historiallisesti tärkeä puistoalue pääkäytävän varrella. Istutukset, joita on myöhemmin täydennetty, ovat peräisin eläintarhan alkuvuosilta.

5. Pohjoisrinteen kulttuuripuisto
Historiallisesti arvokas rinnepuisto. Vanhimmat puut (lehmukset) ovat peräisin 1890-luvulta. Myöhempien vuosikymmenien istutukset nostavat osa-alueen myös dendrologisesti arvokkaaksi puistoksi. Käytävälinjaukset ovat pääosin säilyneet.

Huomionarvoiset puistokohteet

6. Saaren laajin mäntymetsikkö
Alueen männyt kuuluvat saaren alkuperäiseen metsäpuustoon. Eläinaitaukset on rakennettu 1950-luvun jälkeen. Eläinlajit ovat uhkana mäntyjen elinvoimaisuudelle ja puiden suojaamiseen tulee edelleen kiinnittää huomiota.

7. Kissalaakson kuja
Kissalaakson uudistuksessa 1990-luvulla luotu kuja aitauksien välillä harkittuine istutuksineen ja katselupaiikkoineen erottuu vahvasti Korkeasaaren muusta ympäristöstä. Kujan tilallisen ilmeen säilymismahdollisuuksiin tulee kiinnittää huomiota jatkosuunnittelussa

Arvokkaat luonnonmaisemakohteet

8. Mineraalimäen jylhä merenpuoleinen kalliorinne.
Korkea kalliorinne joka hallitsee näkymää kaupungin suunnasta. Betoniseinä kallion laella näköalatasanteen rajana on kalliomaisemaa ja eläinten katseluun eläytymistä häiritsevä elementti.

9. Laajin yhtenäinen yleisöalueena säilynyt kallio
Jyrkkäpiirteinen rinne, jonka korkein kohta on ollut yksi tärkeimmistä näköalapaikoista. Näköalapaikkaa, harkittuja näkymiä ja mahdollisuuksia näkymien katseluun tulee kehittää. Osa kalliosta on tärkeä osa leijonalinnan perinteistä ympäristöä.

10. Osa saaren korkeimman kallion pintaa
Kalliolla on säilynyt tyypillistä kalliokasvillisuutta. Kallion kivilajin pintamuodot ja laelta avautuvat näkymät ovat yksi pohjoisosan tärkeistä tunnuspiirteistä.

11. Koilliskallion pohjoisseinämä
Lumivuohen aitauksen sisällä oleva jyrkkä kallioseinämä on yksi saaren kalliopinnan dramaattisista muodoista. Paikan maisemallista arvoa vähentää jyrkänteen laelle näkyvästi sijoitettu korkea umpiaita.

Arviointiperusteet

Kulttuuriympäristön arvoluokkien perusteena ovat:

Historiallinen arvo
- alkuperäisyys, säilyneisyys
- ajallinen tyyliedustavuus
- symbolinen, tarinoihin ja kertomuksiin liittyvä merkitys

Puutarhataiteellinen arvo
- kasvilajiston tyypillisyys
- tyylipiirteen ajallinen edustavuus

Maisemallinen arvo
- tilarakenne, näkymät
- saaren kokonaisilme Kruununvuorenselän maisemassa

Kansanpuistoaikana huomioidut luontoarvot
- kalliot, rantavyöhykkeet
- vanha metsäpuusto, rantalehdot

1A
5
10
1A
4
1A
3
1
2
11
1A
8
7
9
6
6
1A
ARVOKKAAT YMPÄRISTÖT
Kulttuurihistoriallisesti arvokas alue tai kohde
1A
Rakenentun kansanpuiston säilynein ja arvokkain osa; vanhimman rakennuskannan lähiympäristöä, jonka tilarakenne on säilynyt tai jossa on alkuperäistä puustoa ja käytävälinjaukset ja topografia ovat säilyneet alkuperäisinä
Kansanpuiston aikana rakennettu kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokas puisto- tai pihamiljöö, jossa maaston muodot, ja suuri osa käytävälinjauksista ja istutuksista ovat säilyneet
Pihamiljöö, jolla on uusia piirteitä mutta joka on vedelleen erottamaton osa arvorakennuksen ympäristöä ja palautettavissa autenttisempaan asuun.
Portaat tai muu säilynyt maastorakenne kansanpuiston ajalta
Maisemallisesti erittäin arvokas vanha puuryhmä
Kulttuurihistoriallisesti huomionarvoinen alue tai kohde
Maisemallisesti tärkeä puistoalue, jonka kasvillisuus on kulttuurihistoriallisesti ja/tai dendrologisesti arvokas
Alue, jossa on alkuperäistä, kansanpuiston ajoilta säilynyttä luonnonpuustoa
Vahvan identiteetin omaava istutuksien leimaama uudempi ulkotila eläintarha-alueella
Arvokas avokallio jonka laelta on näköala ympäristöön tai joka näkyy kauas merelle /kaupunkiin tai arvokas rantakallio
Osaksi säilynyt luonnontilainen sora- tai hiekkaranta
6
Numerointi viittaa viereisellä sivulla eriteltyihin kohteisiin

LÄHTEET

Arkistot

Helsingin kaupunginarkisto, HKA
- Helsingin anniskeluyhtiön arkisto
- Maistraatin arkisto
- Rakennuskonttorin arkisto
- Urheilu- ja ulkoiluviraston arkisto

Helsingin kaupunginmuseo, HKM
- Kuva-arkisto

Helsingin rakennusvalvontavirasto, RVV
- Piirustusarkisto

Helsingin rakennusvirasto, HKR
- Arkkitehtuuritoimisto
- Piirustusarkisto

Kansallisarkisto, KA
- Luotsi- ja majakkalaitoksen arkisto
- Merenkulkuhallituksen arkisto
- Rakennushallituksen piirustukset
- Venäläiset sotilasasiakirjat (VeSA)

Korkeasaaren arkisto, KSA

Lehtikuvan arkisto

Liikennevirasto, LV
- Piirustusarkisto
- Valokuvakokoelma

Museovirasto, MV
- Historian kuva-arkisto
- Kiinteistöyksikkö
- Rakennushistorian osasto (Rho), tutkimusarkisto

Otavan kuva-arkisto

Sotamuseo
- Valokuva-arkisto

Suomen merimuseon arkisto, SMM
- Piirustusarkisto
- Valokuvakokoelma

Suomen rakennustaiteen museo, SRM
- Piirustusarkisto
- Valokuvakokoelma

Painetut lähteet

Helsingin Anniskeluyhtiön vuosikertomukset

Helsingin kaupungin kunnallishallinnon kertomukset

Korkeasaaren eläintarhan opaskirjat

Korkeasaaren eläintarhan toiminta- ja vuosikertomukset

Vihreä Korkeasaari. Perennoista rantalehtoihin. Helsinki 2000.

Sanomalehdet

Finland

Folkwännen

Helsingfors

Helsingfors Aftonbladet

Helsingfors Dagblad

Helsingfors Tidningar

Hufvudstadsbladet

Hämäläinen

Morgonbladet

Nya Pressen

Päivälehti

Suomen Julkisia Sanomia

Suomen Wirallinen Lehti

Uleåborgs Tidning

Uusi Suometar

Uusi Suomi

Åbo Underrättelser

Wuoksi

Kirjallisuus

Behm, Alarik: Skansens Zoologiska Trädgård. Skansens Vägvisare II. Stockholm 1910.

Biörnstad, Arne (toim.): Skansen under hundra år. Höganäs 1991.

Fast, Maija: Hylkysaari - luotsisaari Helsingin keskustassa. Nautica Fennica 1996. The Maritime Museum of Finland, Annual Report 1996. Helsinki 1996.

Fisher, James: Zoos of the World. London 1966.

Helsingfors i panorama. Helsingfors stads stadsplaneringskontor 1989.

Helsinki Zoo Ideas Competition 12.6.2008-31.10.2008. Evaluation report. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto 2009.

Hyvärinen, Timo: Suomen merimuseon kehittämissuunnitelma Hylkysaareen, Diplomityö 7.3.1990, TTKK.

Hyvärinen, Timo; Sammallahti, Leena: Helsingin Hylkysaari - Suomen merimuseon kotisaari. The Maritime Museum of Finland, Annual Report 1991, Helsinki 1991.

Häyrynen, Maunu: Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle. Helsinki 1994.

Ilmanen, Kalervo: Korkeasaari – osa suomalaista kulttuurihistoriaa. Ensimmäisenä liikkeellä. Helsingin kaupungin liikuntatoimi 1919-1994. Helsinki 1994.

Junttila, Ulla-Kirsti. Muuttuvat kadunkalusteet. Helsinki 1986.

Keinänen, Timo: Suomalaiset arkkitehdit keisarillisessa Pietarissa. Rakennustaiteen seuran jäsentiedote 3:2010.

Kivirinta, Hirohiko: Zoo Renewal. ”Landscaping the Wild”- Master Plan for the Helsinki Zoo. Diplomityö 12.5.2008, TKK.

Knapas, Marja-Terttu: Korkeasaari ja Seurasaari - Helsinkiläisten ensimmäiset kansanpuistot. Entisaikain Helsinki X. Helsinki 1980.

Korkeasaaren käyttösuunnitelma 1983. Arkkitehtitoimisto Raimo Virtanen - Rakennus- ja ympäristösuunnittelutoimisto Veltheim & Sakkinen. Helsingin Kaupunki, UUV-Eläintarhaosasto 1983.

Korkeasaaren Leijonalinna. Arkkitehti -lehti 1/1938.

Korkeasaaren yleissuunnitelma 1993 – Alustavan yleissuunnitelman laadintaa edeltävä tilallinen suunnitelma. Arkkitehtitoimisto Kati Miettinen Ky 1993.

Korkeasaaren yleissuunnitelma 1994 – Alustava yleissuunnitelma. Arkkitehtitoimisto Kati Miettinen Ky 1994.

Korkeasaari Yleissuunnitelma. Arkkitehtitoimisto Laitinen & Mänttäri 1979.

Korppikotkan kotikallio. Arkkitehti-lehti 6/2001.

Kupla kalliolla, Korkeasaaren näkötorni. Arkkitehti-lehti 6/2002.

Lehto, Leevi: Elämää helsinkiläismetsissä. Livet i Helsinforsskogar. Memoria 3. Helsingin kaupunginmuseo. Helsinki 1988.

Lehtonen, Väinö: Tarinoita Korkeasaaren eläimistä. Helsinki 1945.

Levander, K. M.: Korkeasaaren eläintarha. Luonnon ystävä 2/1915.

Nordman, Petrus: Opas Korkeasaarella. Porvoo 1892.

Palmgren, Rolf: Högholmens zoologiska trädgård åren 1888-1918. Acta societatis pro fauna et flora Fennica 47. Helsingforsiae 1920.

Palmgren, Rolf: Korkeasaaren eläintieteellinen puutarha. Korkeasaaren opas I. Helsinki 1911.

Palmgren, Rolf: Korkeasaaren koulukasvitarha. Korkeasaaren opas II. Helsinki 1913.

Palmgren, Rolf: Souvenir - Korkeasaaren kuvasto matkailijoille ja eläintarhan ystäville. Helsingfors 1911.

Palmgren, Rolf: Korkeasaaren koulukasvitarha. Helsinki 1913.

Reuter, O. M. : Finland i ord och bild. Stockholm 1901.

Kiljunen Siirola, Raisa; Manninen Mariikka; Salastie, Riitta (toim.): Seurasaari. Puistohistoriallinen selvitys ja yleissuunnitelma. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 1999:11.

Soiri-Snellman, Helena: Ruissalon huvilat. Turun maakuntamuseon raportteja 8. Turku 1985.

Talvio, Paavo: Viaporin linnoitus ja sen tykistö krimin sodasta vuosisadan vaihteeseen. Sotahistoriallinen aikakauskirja 1 / 1980. Joensuu 1980.

Elektroniset artikkelit

Folkets park, benämning. Svensk Uppslagsbok 1955. Digitaalinen versio: http://svenskuppslagsbok.se/?s=folkets+park&x=0&y=0. Sivulla käynti 26.11.2010

Koel, Dan. Hagenbecks djurpark, Europas mest berömda djurpark, och familjen som än idag äger den. http://www.elephant.se/hagenbecks_djurpark_i_hamburg.php. Sivulla käynti 21.11.2010

Pernu, Maija-Leena: Koulupuutarha historiallisena ilmiönä. http://www03.edu.fi/oppimateriaalit/kerrokoulustasi/ymparisto/koulupuutarha.html#alku. Sivulla käynti 21.11.2010

Pyhtilä, Pertti: Seminaarinpuisto 125. Päivitetty 18.7.2008. http://users.jyu.fi/~pejupyht/Seminaarinpuisto125.htm. Sivulla käynti 26.11.2010

Skansen. Upptäck Skansen. Skansens historia. http://www.skansen.se/artikel/skansens-historia. Sivulla käynti 26.11.2010.

Volkspark Friedrichshain. http://www.berlin.de/stadt/de/fhain.html. Sivulla käynti 26.11.2010

Rakennusluettelo

1 Rantapaviljonki s.117
3 Laiturikioski s.118
4 Vierastupa s.197
5 Puutarhurin tupa s.198
6 Rivitalo s.199
7 Tiikeritalli s.154
8 Mineraalimäen tallit s.155
9 Kissala s.158
10 Amazonia s.139
11 Africasia s.140
12 Laiturikioski s.118
13 Vanha iso karhulinna s.120
14 Vanha malaijitarha s.148
15 Huvila s.200
16 Virvoitusjuomapaviljonki s.145
18 Gasellitalli s.142
19 Infotori s.199
20 Borealia s.143
22-24 Huuhkaja-, lapinpöllö- ja haukkahäkit s.132
25-26 Metalliverstas ja rehukeittiö s.202
27 Näätälä s.144
28 Konttori s.203
29 Puuverstas s.204
30 Luontokoulu Arkki s.207
31 Saarenvartijan tupa s.121
32 Vanha jääkarhulinna s.118
34 Saukkola s.162
35 Vanha odotushuone s.122
36 Mineraalimäen lentohäkki s.156
38 Saukkokioski s.162
39 Ravintola Pukki s.124
40 Kengurutalo s.141
41 Huuhkajatarha s.162
42 Kulaanitalli s.174
43 Aasitalli s.174
44 Hevostalli s.176
45 Kamelitalli s.176
46 Guanakokatos s.177
47 Katselukatokset s.163
48 Eväspaviljonki s.178
49 Vanha kalliotalli s.164
50 Vanha pikkutalli s.164
51 Vanha mäyräralli s.149
53 Näköalatorni Kupla s.157
56 Paviaanilinna s.179
57 Tunturipöllöhäkki s.183
60 Pohjois-Amerikka-tallit s.182
73 Flamingotalli s.140
74 Skunkkitalli s.188
76 Palosaari/ Karanteeni s.210
77 Väentupa s.207
78 Vanha pieni karhulinna s.146
79 Pöllöhäkit s. 148
80 Ankkala s. 134
82 Metsäpeuratalli s.165
83 Katselukatos s.163
84 Kompostori s.164
85 Lintutarha s.163
86 Takinitalli s.166
87 Vanha jakkitalli s.192
88 Karhulinna s.184
90 Karhukioski s.187
93 Vanha seepratalli s.189
94 Vanha guanakotalli s.190
95 Ahmatalli s.167
101 Varikko s.188
107 Pukin kioski s.131
108 Lintutarha s.141
200 Hylkysaari/ ent. Merimuseo s.216
201 Hylkysaari/ Työvenehalli s.222
202 Hylkysaari/ Asuintalo s.224
203 Hylkysaari/ Huvivenehalli s.226
204 Hylkysaari/ Venevaja (nk. Mutkavaja) s.227
205 Hylkysaari/ Tutkimustalo s.228
206 Hylkysaari/ Vanha konservointilaitos (ent. kaasutehdas) s.229
207 Hylkysaari/ Huvila Villa Ida s.232
208 Hylkysaari/ Varasto (rantavaja) s.235
209 Hylkysaari/ Pumppuhuone s.236
- Hylkysaari/ Lippukioski s.236
- Hylkysaari/ Vaja s.237

Korkeasaarenlautta 1940- ja 50-luvun vaihteessa.
Lehtonen / KSA